

*Judaica Books
of the Prophets*

ספר

חלק

מקראות גדולות

the Book of the twelve prophets

A NEW ENGLISH
TRANSLATION OF
THE TEXT, RASHI
AND A COMMENTARY DIGEST

THE BOOK OF THE TWELVE PROPHETS

**Micah, Nahum, Habakuk, Zephaniah, Haggai,
Zechariah, and Malachi**

**Translated, compiled, and edited
by
RABBI A. J. ROSENBERG**

This new edition of THE BOOK OF THE TWELVE PROPHETS, Vol. 2, is intended for the beginner, student, and scholar—each of whom, we believe, will find his own reward in reading these illuminating commentaries.

This BOOK OF THE TWELVE PROPHETS, Vol. 2, is unique in that the Hebrew text is surrounded by the standard constellation of classical Hebrew commentaries, including Rashi, universally acclaimed as being the most quoted and authoritative interpreter of the Bible. Accompanying the English translation of all of Rashi's annotations and the major ideas of such great luminaries as Redak, Ibn Ezra, Isaiah da Trani, Rabbi Joseph Kara, Eliezer of Beaugency, Mezudath David, Alshich, and Malbim. Generous use has been made of pertinent Talmudic and Midrashic sources.

THE BOOK OF THE TWELVE PROPHETS Vol. 2, commences with the prophecy of Micah the Morashtite, the last of the four contemporary prophets: Hosea, Isaiah, Amos, and Micah. He is known for his prophecy of the destruction of the Temple and the Holy City, already mentioned in Jeremiah 26:18. His prophecy is interspersed with retribution and consolation, including that concerning the Messianic era, the wording of which is almost identical to that of Isaiah. The second prophecy is that of Nahum the Elkoshite, which describes the impending doom of the mighty world capital, Nineveh. The third prophecy is that of Habakkuk, who questions G-d's causing the wicked to prosper and the righteous to suffer. Next is the prophecy of Zephaniah concerning the Day of Judgment. The Book ends with the last three prophets: Haggai, Zechariah, and Malachi, after whom there is no more prophecy. Malachi concludes with the prophecy of the coming of the prophet Elijah, the forerunner of the Messiah son of David, who will return the heart of the fathers to the children and the heart of the children to their fathers.

studied at the Mesivtha Tifereth Jerusalem, where he was ordained by Rabbi Moshe Feinstein. He also studied at the Mirrer Yeshivah Central Institute, where he headed the Sephardic Division. Subsequently, he served on the faculty of the Talmudical School of Brooklyn and at the resident division of Mesivtha Tifereth Jerusalem in Staten Island. He is currently engaged in literary pursuits, playing a major role in the publication of the Judaica Books of the Prophets.

THE JUDAICA PRESS INC.
521 Fifth Avenue
New York, N.Y. 10175

THE BOOK OF THE TWELVE PROPHETS, Vols. I and II

are the eleventh and twelfth volumes of a new series of commentaries of the Prophets under the imprint of Judaica Press.

The Books of Joshua, Judges, Samuel I and II, Kings I and II, Isaiah volumes One and Two, and Jeremiah volumes One and Two are currently available. All the books in this series contain the Hebrew text with the standard commentaries of Rashi and others in their entirety, together with an English commentary of all of Rashi's comments and the major ideas of other great scholastic luminaries, such as Redak and Abravanel.

Other Judaica Press Publications

MISHNAYOTH/7 Volumes

by Philip Blackman

Six volumes and Supplementary Index volume, complete Hebrew text, paragraphed, vocalized and punctuated. Literal, lucid English translation printed alongside text. Explanatory notes on each page for easy reference. Introductions, glossaries, diagrams, maps, appendices and indexes. 4035 pages. 5 1/2" x 8 1/2". Popular Edition **\$75.00**

THE JASTROW DICTIONARY

by DR. Marcus Jastrow

The definitive dictionary on the Babylonian and Jerusalem Talmuds, the Targumim and Midrashic Literature. "**the Jastrow**" as it is known among students and scholars, is an indispensable aid to the study of Torah literature.

Jastrow Dictionary

One Volume Compact edition

5" x 7 1/2", 1736 pages

\$19.95

THE PENTATEUCH AND HAFTORAS

by Rabbi Samson R. Hirsch

With commentary by Rabbi Samson Raphael Hirsch, includes original Hebrew text of Pentateuch and Haftoras vocalized, rendered into English by Dr. Isaac Levy. 7 vols. 5" x 7 1/2"

4213 pages

Popular Edition

\$75.00

WELLSPRINGS OF TORAH

by Alexander Zusia Friedman

2000 years of Jewish biblical commentary in capsule form. A brilliant and imaginative anthology and source book of famous scholars dating from the second century B.C.E. to modern times

6" x 9", 584 pages

\$16.95

Slipcased

\$18.95

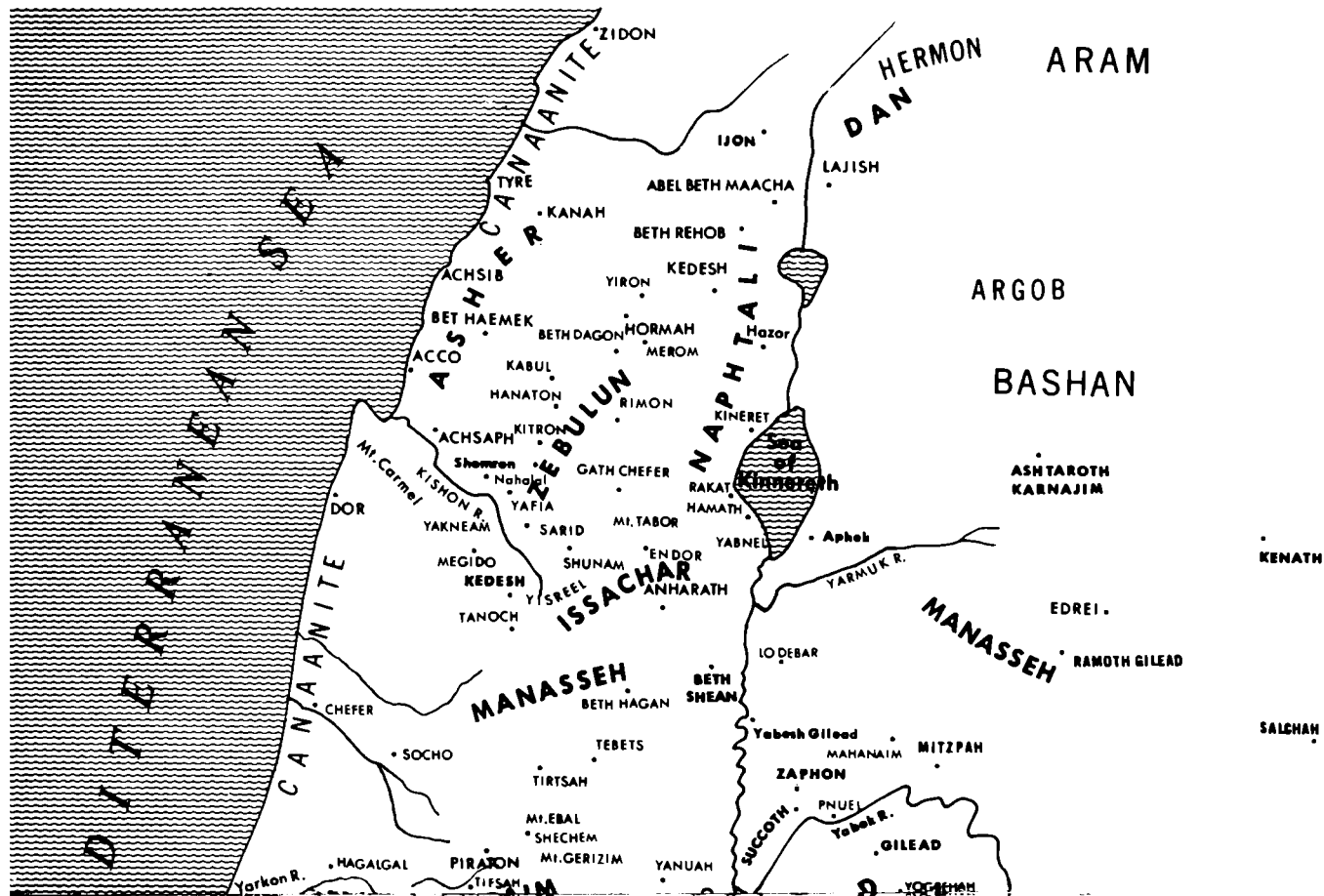
MAIMONIDES' INTRODUCTION TO THE TALMUD

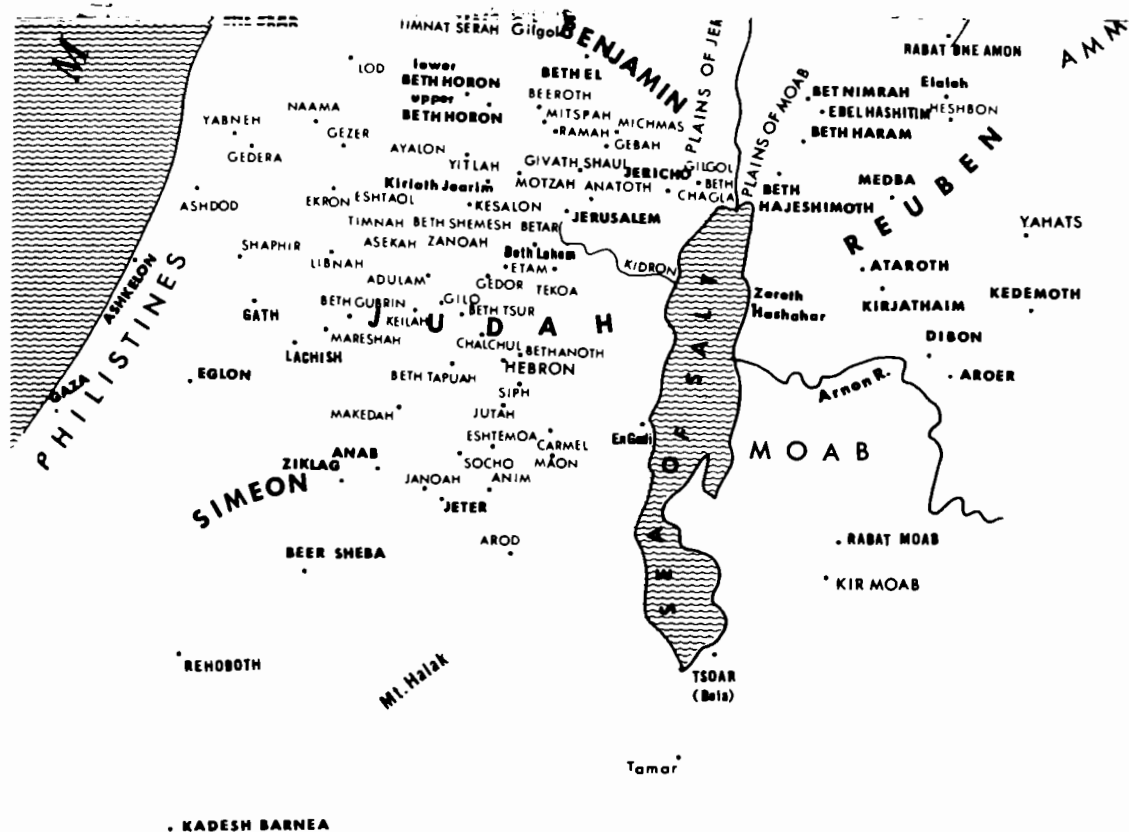
by Zvi Lampel

A clear exposition of the origin, aims, methodology, and spirit of the Talmud. A classic among basic Jewish texts

Original Hebrew text with English translation, footnotes, charts, appendix, indices. 6" x 9", 296 pages **\$17.95**

ספר תרי עשר

חלק ב

מקראות גדולות

TWELVE PROPHETS

VOLUME TWO

מקראות

תרי עשר

חלק ב

תורגם מחדש לאנגלית

מתורגם ומבואר עם כל דבורי רש"י

ולקט המפרשים על ידי

הרב אברהם י. ראזענברג

נערך בידי

הרב אברהם י. ראזענברג

הוצאת יודאיקא פרעסס

ניו יורק • תשמ"ח

גדולות

TWELVE PROPHETS

VOLUME TWO

A NEW ENGLISH TRANSLATION

TRANSLATION OF TEXT, RASHI
AND COMMENTARY BY

Rabbi A. J. Rosenberg

EDITED BY
Rabbi A. J. Rosenberg

THE JUDAICA PRESS INC.
New York • 1988

© *Copyright 1988, by*
THE JUDAICA PRESS, INC.
New York, N. Y.

ALL RIGHTS RESERVED
INCLUDING THE RIGHTS OF REPRODUCTION
IN WHOLE OR IN PART IN ANY FORM
ISBN: 0-910818-78-9

Manufactured in the United States of America

RABBI MOSES FEINSTEIN

455 F. D. R. DRIVE

New York 2, N. Y.

OREGON 7-1222

משה פיינשטיין

ר"מ תמורת ירושלים

בנוח יארק

בניה

הנה ידוע ומפורסם טובא בשער בת רבים ספרי התצאת ידאיקא פרעסס על תנ"ך שכבר יצא לאור על ספרי יהושע ושמואל ועכשיו בחסדי השי"ת סדרו לדפוס ג"כ על ספר שופטים והוא כולל הפירושים המקובלים בתנ"ך הנקוב בשם מקראות גדולות ועל זה הוסיפו תרגום אנגלית שהוא השפה המדוברת במדינה זו על פסוקי תנ"ך וגם תרגום לפרש"י מלה במלה עם הוספות פירושים באנגלית הנצרכים להבנת פשוטו של קרא והכל נערך ע"י תלמידי היקר הרב הגאון ר' אברהם יוסף ראזענבערג שליט"א שהוא אומן גדול במלאכת התרגום, הרכבה עמל השקיע בכל פרט ופרט ברקדוק גדול, וסידר את הכל בקצוד כדי להקל על הלומדים שיוכלו לעיין בנקל ואפריין נמטיה למנהל ידאיקא פרעסס מהור"ר יעקב רוד גאלדמאן שליט"א שזכה ומזכה את הרבים בלימוד התנ"ך שמעורר לומדיה לאהבה וליראה את שמו הגדול ולהאמין בו ובעבדיו הנביאים שהוא יסוד ושורש בעבודתו יתברך ואמינא לפעלא טבא יישר ויתברכו כל העוסקים בכל ברכות התורה וחכמינו ז"ל בבריו אשר יקים את דברי התורה הזאת.

וע"ז באחי עה"ח מ/מ י"ז אלול

משה פיינשטיין

CONTENTS

Foreword	vii
Preface	xi
Outline of the Twelve Prophets	xiii
Text (VOLUME TWO)	196
Appendix	423
Bibliography	479

FOREWORD

This book, volume two of the Twelve Prophets, is the twelfth of the Judaica series of the Prophets, the third of the Latter Prophets. For convenience, we have divided the Book into two volumes, this one containing the last seven Prophets, beginning with Micah. As in the preceding volumes, we have translated the text into idiomatic English, except in instances in which accuracy would suffer. In such cases, we have rendered the text more literally. As in our previous volumes, our translation is based mainly on Rashi's commentary, which is of primary interest. As the reader will notice, the difference between Rashi and other commentaries is much more pronounced in the Latter Prophets than in the Early Prophets. This is because the works of the Early Prophets are predominantly historical and consequently, prosaic. The Latter Prophets, however, are mostly prophetic and consequently, poetic, leaving much leeway for various interpretations. Although we have sometimes encountered difficulty in rendering the text according to Rashi's interpretation, we have seldom deviated from this pattern. In addition to basing our translation on Rashi, we have presented Rashi verbatim, following the critical edition of Rashi, entitled *Parshandatha*, by Rabbi I. Maarsen. We have also included the several addenda, both those which appear in all extant editions of Nach, and those entitled *Sod Mesharim*, which appear exclusively in Nach Lublin.

After Rashi, we drew from Ibn Ezra, Redak, Rabbi Joseph Kara, and Mezudoth, whose commentaries all appear in Nach Lublin. Among other early commentaries, we have consulted Rabbi Isaiah da Trani, Abarbanel, and Rabbi Eliezer of Beaugency, an unusual gem, found only on Ezekiel and The Twelve Prophets.

Although Mezudath David is usually based on Abarbanel, we have quoted many explanations in the name of Mezudath David since this commentary appears in this edition and is readily accessible to the reader. In addition to the explanations based on Abarbanel, many original ones are found in Mezudath David, making it indispensable to the student of Nach. It is known that Rabbi Chaim of Volozhin, outstanding disciple of Rabbi Elijah of Vilna, encouraged the study of Nach with Rashi and Mezudoth (*Kether Rosh*, 58).

Of the modern commentaries, we have quoted often from Malbim and Alschich, which bring clarity to the text. We have not neglected contem-

porary authors and have quoted Daath Soferim by Rabbi Chaim D. Rabinowitz, a famed Bible scholar and educator. We have also used Daath Mikra, composed and published by Mosad HaRav Kook, where we find many recent discoveries that shed light on the meaning of the text.

Last, but of major importance, we have frequently quoted Talmudic and Midrashic literature. We have attempted to trace each passage to its original source, not being satisfied with secondary sources, such as Rashi, Redak, and Yalkut Shimoni. In some instances, however, the original midrashim are no longer extant, except for fragments quoted by medieval authors who were in possession of these prized gems.

A.J.R.

ACKNOWLEDGEMENTS

We wish to thank our friend, Dr. Paul Forchheimer, who, as in earlier volumes, has enlightened us regarding Old French expressions found in Rashi's commentary.

PREFACE

I. AUTHORSHIP

The Talmud (*Baba Bathra* 15a) ascribes the recording of the prophecies of The Twelve Prophets to the Men of the Great Assembly. Accordingly, this Book was not committed to writing until the return to Zion after the Babylonian exile. *Rashi* (ad loc.) conjectures that the prophets themselves did not commit their prophecies to writing since these prophecies were short. When Haggai, Zechariah, and Malachi, perceived that the holy spirit was terminating, they recorded their own prophecies and combined the short prophecies with theirs, composing one large Book, lest the short prophecies be lost because of their small size.

II. POSITION

According to the Talmud (*Baba Bathra* 14b), the order of the Latter Prophets is as follows: Jeremiah, Ezekiel, Isaiah, and the Twelve. Although many of the prophecies included in this Book precede the prophecies of the other prophets, it was placed at the end of the Prophets along with the prophecies of Haggai, Zechariah, and Malachi, who compiled the Book.

The Talmud, however, does not account for the order of The Twelve Prophets. There are many difficulties in the order of these prophecies. According to the Rabbis, that Obadiah prophesied in the time of Ahab, his prophecy should be recorded first. Also, the three prophets who prophesied during the same period, viz. Hosea, Amos, and Micah, should have been recorded together, without the interruption of Joel between Hosea and Amos, and Obadiah and Jonah between Amos and Micah.

Abarbanel explains that Hosea was placed at the beginning of the Book since he prophesied at the same as Isaiah, whose Book he follows. Joel's prophecy is placed after his, rather than that of Amos, since he preceded Amos chronologically. Amos follows Joel with the same expression with which Joel concludes his prophecy. Joel concludes with: "When the Lord dwells in Zion." On the same note, Amos commences his prophecy with: "The Lord shall roar from Zion." Obadiah follows Amos since Amos con-

cludes his prophecy with the downfall of Edom and the rebuilding of Israel, and Obadiah's prophecy also regards the downfall of Edom and the redemption of Israel. Although Obadiah prophesied before these prophets, his prophecy was recorded after theirs to teach us that their prophecies emanated from his. Since Obadiah prophesied: "(verse 10) Because of the violence of your brother Jacob, shame shall cover you," Joel prophesied: "(4:19) Because of the violence done to the children of Judah etc." From Obadiah's prophecy: "(verse 15) For the day of the Lord over all the nations is close," Joel learned to say: "(2:1) For the day of the Lord has come, for it is near." Also, from Obadiah's prophecy: "(verse 17) And on Mount Zion there shall be a remnant, and it shall be holy," "(verse 19) And [the inhabitants of] the southland shall inherit the mountain of Esau," Amos learned to say, "(9:12) In order that they inherit the remnant of Edom and all the nations because My Name is called upon them." Obadiah's prophecy was not placed at the beginning because Hosea prophesied simultaneously with Isaiah as explained above. He then continued the order according to the chronology. He did not wish to place Obadiah before these other prophets since he was proselyte, and the others were of Israelite stock. Next comes the prophecy of Jonah, who prophesied during the reign of Jeroboam son of Joash, as did Amos. After Jonah comes Micah the Morashtite since he prophesied after the death of Jeroboam son of Joash, since Jeroboam died during the reign of Uzziah, and Micah commenced to prophesy during the reign of his son Jotham and prophesied until the reign of Hezekiah. After him are recorded the prophecies of Nahum and Habakkuk since they prophesied during the reign of Manasseh the son of Hezekiah according to the chronology of *Seder Olam*. They, therefore, follow Micah. The prophecies of these two prophets are similar insofar as Nahum prophesied the destruction of Assyria, the kingdom that destroyed and exiled the kingdom of Israel, and Habakkuk prophesied the destruction of Babylon, the destroyer of the kingdom of Judah. After them comes Zephaniah, who prophesied during the reign of Josiah. All these prophets flourished before the destruction of the First Temple. At the time of the destruction of the Temple, Jeremiah and Ezekiel flourished, as is obvious from their prophecies. Haggai, Zechariah, and Malachi were the three post-exilic prophets. Their prophecies, therefore, end the Book of the Twelve Prophets.

THE TWELVE PROPHETS

6. MICA 1

As appears at the beginning of the Book, Micah prophesied during the reigns of Jotham, Ahaz, and Hezekiah, the kings of Judah. Based on this passage, the Rabbis state that Micah was one of the four prophets who prophesied in the same period: Hosea, Amos, and Isaiah. Micah was the last of the four, since he commenced to prophesy during the reign of Jotham, whereas his colleagues commenced their prophetic careers during the reign of Uzziah, Josiah's predecessor.

He was a disciple of Isaiah, having received the Torah from him. According to *Abarbanel*, Micah was the ninth of the prophets to receive the Torah and the twenty-third recipient, counting from Sinai.

He is referred to as the Morashtite, from the town of Mareshah, in the territory of Judah. As Scripture does not specify Micah's tribe, *Abarbanel* assumes that he was of Judah.

OUTLINE OF MICAH

- I. Prophecy of the downfall of Israel and Judah.
- II. Rebuke for robbery and prediction of destruction of the land.
- III. Rebuke of the leaders for injustice to the poor, of the priests for instructing the people for money, and of the false prophets. Again, the destruction of Zion is predicted.
- IV. Prophecy of Messianic era and ingathering of exiles, war of Gog and Magog, and Babylonian exile.
- V. Prophecy of Messianic era.
- VI. Call to express gratitude to God, to keep His commandments, and to refrain from committing injustice.
- VII. Micah laments his lot as prophet to a generation in which there are no righteous people. After castigating the people for their sins, he leads up to the exile and to the ultimate redemption in Messianic times.

7. NAHUM

We know nothing of Nahum's pedigree, nor of his place of origin. According to *Rashi* and *Targum Jonathan*, Elkosh was the name of the city of his origin. Scripture does not tell us of the time of his prophecy, only that he prophesied concerning the downfall of Nineveh. *Jonathan* states that he prophesied after Jonah. Because the Ninevites, after their repentance, reverted to sin, Nineveh was conquered by Nebuchadnezzar in the first year of his reign—as Nahum predicted.

According to *Seder Olam* (ch. 20), Joel, Nahum, and Habakkuk prophesied during the reign of Manasseh, whose name was omitted because of his wicked deeds. Nahum was the thirteenth of the prophets to receive the Torah. He received it from Joel. *Abarbanel* considers Nahum a contemporary of Joel, who received the Torah along with him, even though fifty years elapsed between them.

OUTLINE OF NAHUM

- I. Downfall of Assyria.
- II. The joy that will come upon Israel when Assyria crumbles.
- III. Downfall of Nineveh, the capital city.

8. HABAKKUK

Habakkuk's generation and lineage are not mentioned in Scripture. (However, cf. above, from *Seder Olam*.) According to *Zohar* (Exod., Beshalach, pp. 88f.), Habakkuk was the son born to the Shunammite woman who was blessed by Elisha (II Kings 4:16). He was called Habakkuk as an expression of *חֶבְרָה*, *embracing*, because the prophet used such an expression when he blessed the woman: "At this time next year, when you will be alive, like now, you will be embracing (*חֶבְרָה*) a son." The double 'kof' of Habakkuk represents the two embraces, that of his mother and that of Elisha.

According to the *Zohar*, then, we must believe that Habakkuk flourished earlier than the time of Manasseh. However, *Yuchasin* links the two sources, stating that Habakkuk received the Torah from Nahum, making him its eighteenth recipient.

Midrash Avoth quotes *Zohar Lech-Lecha*, stating that Habakkuk brought Daniel his supper when Daniel was imprisoned in the lions' den. *Abarbanel* quotes this Daniel narrative at length, from *Jossipon*, ch. 3:

And it came to pass on that day, at the time Daniel was lowered into the lions' den, that—behold—the prophet Habakkuk was coming from his harvest toward evening, at sunset. He prepared a repast for the reapers, which he carried to them to serve them. Then behold! The word of the Lord came to Habakkuk, saying: Take this repast to My servant Daniel, in the land of the Chaldeans, in the lions' den where they lowered him. And he said, "Oh! My God! Who will take me there? It is such a long journey!" Thereupon an angel lifted him by the locks of his hair while he was carrying the repast. He deposited him in the lions' den beside Daniel, and he ate and drank with Daniel. Then the angel lifted him up and returned him to the place whence he had taken him.

However, *Abarbanel* doubts the authenticity of the Daniel account because *Seder Olam* places Habakkuk in Manasseh's reign, which *preceded* Nebuchadnezzar by ninety years. Daniel was cast into the lions' den after seventy years of Nebuchadnezzar's reign—one hundred years after Manasseh. Moreover, Daniel does not relate this great miracle in the narrative of his deliverance from the lions' den, even though Habakkuk's appearance in his den was an even greater miracle than those recorded in that episode of the Book of Daniel. Furthermore, such a miracle was unnecessary, because food could have been brought to Daniel in an easier manner. Therefore, *Abarbanel* adopts the view of *Zohar Beshallah* mentioned above, that Habakkuk was the son of the Shunammite woman—although she, too, lived quite some time before Manasseh's reign.

It is noteworthy that the narrative quoted by *Abarbanel* from *Jossipon* is also found in the Apocryphal book of *Bel and the Dragon*, where the narrative is about an incident that is separate and distinct from the one in the Book of Daniel. This separate incident took place during the reign of Cyrus, who cast Daniel into the lions' den for seven days, under pressure from his courtiers, for Daniel's having abolished the Babylonian idols. That this incident is not mentioned in Scriptures is not proof that it did not occur, as we know that the imprisonment was not recorded in the Bible in its entirety.

Rokeach (Rimzei Haftaroeth, Second Day of Shavuoth) states that Habakkuk was the son of the Shunammite woman *and* that he lived until Daniel's time. He relates that Habakkuk came to Daniel and recited the Haggadah with him on the night of Passover.

Habakkuk prophesied concerning the harm Nebuchadnezzar would inflict upon Israel and the eventual downfall of Nebuchadnezzar's descendants at the hands of Persia and Media. Habakkuk commences his prophecy by complaining to God about the wicked who harm Israel, who is righteous, and how the wicked prosper in their ways. The prophet speaks as the right-

eous men in or after his generation would speak, or to express a prophecy concerning Nebuchadnezzar. It appears that Nebuchadnezzar's reign commenced during the prophet's generation, as described in 1:5.

OUTLINE OF HABAKKUK

- I. Questions God why the wicked Nebuchadnezzar will prosper.
- II. Prophecy of Babylon's downfall at the hands of Persia and Media.
- III. Habakkuk's prayer.

9. ZEPHANIAH

As Scripture states in the superscription, Zephaniah was the great- great-grandson of Hezekiah. *Ibn Ezra* believes that this is Hezekiah king of Judah, and that Scripture traces the prophet's lineage until it reaches a notable personality. *Redak* is not convinced of Hezekiah's identity, but, he states, in any case Zephaniah's forebears were important personages. *Redak* points out that three prophets flourished during Josiah's reign: Jeremiah, Zephaniah, and Huldah. The Rabbis (*Pesikta Rabbathi* 27:2) state that Jeremiah prophesied in the streets, Zephaniah in the synagogues, and Huldah to the women.

Zephaniah received the Torah from Habakkuk and was its nineteenth recipient.

OUTLINE OF ZEPHANIAH

- I. Prophecy of destruction of the land.
- II. Exhortation to repent and avoid destruction, for then the wicked neighbors would be destroyed instead.
- III. Exhortation to repent, prophecy of Gog and Magog and Messianic era.

10. HAGGAI

Haggai flourished after the return from Babylonian exile, in the second year of Darius II. He urged the people to endeavor to rebuild the Temple. According to *Seder Hadoroth*, Haggai lived for two hundred years. *Midrash Avoth* adds that he dwelt in the prison yard near Jerusalem on the north-

eastern side. Haggai is buried on the slope of the mountain, in a gigantic cave which holds up to 600,000 people. At one time, many worshippers would come to this cave to pray.

OUTLINE OF HAGGAI

- I. Haggai urges the people to rebuild the Temple.
- II. 1-9. He encourages those who saw the First Temple not to be upset by the differences between the First and Second Temples.
  - 10-19. He examines the priests in the laws of ritual purity.
  - 20-23. Prophecy of the downfall of Persia.

11. ZECHARIAH

Zechariah, too, prophesied in the second year of Darius II. He is described as the son of Berechiah and the grandson of Iddo. *Redak* identifies his grandfather, Iddo, with Iddo the seer, or Iddo the prophet, mentioned in II Chronicles 12:15, 13:22. In the Book of Ezra (5:1, 6:14), Zechariah is referred to as *the son of Iddo*. This presents no problem, however, since grandchildren are sometimes referred to as children, especially when, as in this case, the grandfather was more prominent than the father.

Iddo is also mentioned in Nehemiah 12:4, where he is described as one of the leading priests who returned from exile under Zerubbabel and Joshua. In verse 16, he is mentioned together with Zechariah. In that instance, he was a priest as well as a prophet. Like Haggai, he encouraged the rebuilding of the Temple, and both are mentioned in that context in Ezra 5:1.

Since Zechariah was one of the final prophets, and the sun of prophecy was about to set, his prophecies came to him as visions and riddles, forming the most enigmatic of the Prophetic Books.

OUTLINE OF ZECHARIAH

- I. 1-6. Call to repent.
  - 7-17. Vision of the horses, and the man standing among the myrtles.
- II. Vision of the four horns and the plumbline.
- III. Vision of Joshua the High Priest and the cornerstone of the Temple.

- IV. 1-7. Vision of the Menorah.
  - 8-10. Prophecy of Zerubbabel completing the Temple.
  - 11-14. Vision of the olives.
- V. 1-4. Vision of the scroll.
  - 5-11. Vision of the ephah.
- VI. 1-8. Vision of the chariots.
  - 9-15. Command to make crowns.
- VII. 1-7. Question concerning fastdays.
  - 8-14. Admonition to treat the poor fairly and to keep the commandments.
- VIII. 1-8. Prophecy concerning restoration of Jerusalem.
  - 9-17. Encouragement to continue building of the Temple and promise of blessings just as at the time of its founding.
  - 18-19. Prophecy concerning future festive state of present fastdays.
  - 20-23. Messianic prophecy.
- IX. 1-10. Messianic prophecy.
  - 11-17. Prophecy of downfall of Persia, and subsequent downfall of Greece.
- X. Prophecy of victory over the Greeks and of future redemption.
- XI. Prophecy of the shepherds.
- XII. War of Gog and Magog.
- XIII. Abolition of false prophecy and the purge of evil.
- XIV. War of Gog and Magog and subsequent pilgrimages to the Temple.

12. MALACHI

The identity of Malachi and the time of his prophecy are discussed in the Comm. Dig. to 1:1.*

OUTLINE OF MALACHI

- I. Profaning the sacrifices.
- II. 1-9. Admonition of the priests and the description of the ideal priest.
  - 10-16. Reproof for taking foreign wives.
  - 17. Doubts in belief of G-d's Providence.
- III. Prophecy of the future, the coming of Elijah to herald the Messiah and to prepare the people for the day of judgment.

*Asterisk indicates additional material in Appendix.

ספר תרי עשר

חלק ב

מקראות גדולות

TWELVE PROPHETS

VOLUME TWO

Micah

1

1. The word of the Lord that came to Micah the Morashtite in the days of Jotham, Ahaz, [and] Hezekiah, the kings of Judah, which he prophesied concerning

1. **Micah the Morashtite**—*From the city Mareshah*.—[*Rashi, Jonathan, Kara*] This city is listed in Joshua 15:44 among the cities of the lowland belonging to the tribe of Judah. Some prefer to think that Micah came from the city of Moresheth. See 1:14, 15.—[*Daath Mikra*]

Micah the Morashtite is already mentioned in Jeremiah 26:18 as having prophesied during the reign of Hezekiah.—[*Ibn Ezra, Redak*] The absence of Micah's father's name indicates that his father was not a prophet, according to *Leviticus Rabbah* 6:6.

in the days of Jotham, etc., the kings of Judah—In *Seder Olam* (ch. 20), we learn that Micah was a contemporary of Isaiah, Hosea, and Amos. He was the latest of the four, commencing his career during the reign of Jotham. The other three commenced their careers during the reign of Uzziah, Jotham's predecessor.

—[*Kara*] While it mentions the kings of Judah, unlike the books of Hosea and Amos, this book does not mention the kings of Israel who reigned during that period. *Redak* explains that the phrase "which he prophesied concerning Samaria and Jerusalem" is a substitute for those names. *Abarbanel* explains that, since Micah is described as coming from Maresha, of the tribe of Judah, he was probably a Judahite, and it is therefore unnecessary to mention the kings of Israel who reigned in his time. Hosea and Amos, however, were from Israel—Hosea from the tribe of Reuben, and Amos from the tribe of Asher (as explained in their books)—so Jeroboam son of Joash, king of Israel, is mentioned for them. Ordinarily, the prophets refrained from mentioning the kings of Israel, who, in their eyes, were not kings, but enemies of God.

Mezudath David explains that since Micah was not from Israel and

וירושלם: ב שִׁמְעוּ עַמִּים בְּלִים
הַקְשִׁיבִי אָרֶץ וּמְלָאָהּ יְהִי אֲדָנִי יְהוָה
בְּכֶם לְעַד אֲדָנִי מִתִּכְבֵּל קִדְשׁוֹ: י כִּי-
הִנֵּה יְהוָה יֵצֵא מִמְּקוֹמוֹ וַיֵּרֶד וַיִּדְכֶּךְ עַל-
בְּמוֹתֵי-אָרֶץ: י וְנִמְסוּ הַהָרִים תַּחְתָּיו
וְהָעִמְקִים יִתְבַּקְּעוּ כִּדְוֹנָה מִפְּנֵי הָאֵשׁ

מהרי"ק

עזיח: (ב) שבעו עמים כולם ויהי בהם לעד. שבעו שוחרר
וירושלים שהקדוש ברוך הוא בחרה ומעיר בהם בשביל מעשים
רעים שביניהם: (ג) יוצא ממקומו וירד וידכ על במתי ארץ.
הם גיאות ארץ. רשעי ארץ: (ד) כדונג. שעה: כמים

מוגרים לשון זכות מים. וכן ענין נגדה (איכה ג') נגרות ביום אפי (איוב כ') מרד נחל מעט גר (שם כ"ח) ויגר מה

רד"ק

שברון וירושלם יהיו הוא כאלו זכרים: (ב) שבעו עמים כלם.
אמר שבעו לנחם ואמר כלם שלא לנחם כי בן שנתה החשוב
במקומו רבים כמו ואולם כלם תשובו ובאו נא לכלם
ולסנינכם כי יבשו כאלים אשר חסרתם וכן אמר מיכיהו בן
ימלה שבעו עמים כלם וכוננו ישראל: אמר ורבי עמיס כנגד
השבעים וכן עמים חר' וקראו: ארץ ומלואה. ארץ ישראל
והעם אשר בה ובאמרי לראוי הקשיו הוא וירד משל שהרי
אמר ומלואה: ויהי ח' בכס לעד. כי כבר הוזכרה אחת
בשבו: מחיל קדשו. מן השמים: (ג) כי חנה ח' יוצא
ממקומו: משל לגיורת תיוצות מלפניו באלו הוא יצא ויורד
וירד על במתי ארץ וכן אמר בשביל דוד ויש שמים וירד
וכל זה הוא דרך משל על חרבן הארץ והצרות העצומות כאלו
ההרים גמסו והעמקים נתבקעו וכן אמר ונתעש ותעש הארץ
ומסרי הרים ירגו: (ד) ונכסו. כדונג. היא שעה: כמים
מוגרים בבורד. כן יכסו ההרים ויגרו כמים המוגרים במקום

מצודת ציון

(ב) הקשיו. מנין שמים: (ג) וירד. מלשון זכרים
ומיכס: במתי. מנין נכסו כמי ושל במוחי ידיריני (חלקיק ג'):
(ד) ונכסו. מנין הכנסה ונכסיה: יתבקעו. מלשון נקיעה: כדונג.

על במתי ארץ ר"ל יסיל הנמים וגמי הרוח: (ד) ונכסו ההרים.
של אלדן המון העם: כדונג. כמו שהיו נכס מפני האש כן יספן

רש"י

(ב) ויהי ונו' בבם לעד. כנגדתי לנחם שבעו והחריתי
בכס: (ג) יצא ממקומו. מכסא הרחמים לנכס הדין
וירד על במתי ארץ. על הרמים וגמי הרוח:
(ד) כדונג. שעה: מוגרים כבורד. להשליך במדון.
מוגרים לשון זכות מים. וכן ענין נגדה (איכה ג') נגרות ביום אפי (איוב כ') מרד נחל מעט גר (שם כ"ח) ויגר מה

אבן עזרא

ישראל: (ב) שבעו. וזאת המלה מופלגה בלשוננו
כי לפי דעתנו לאחר כללם וככה כלם תשובו ובאו
לא וגם מיכיהו הנביא אמר בדבר אחאב שבעו עמים כלם
ושל דרך סברא כי מיכיהו איננו מיכיהו בן ימלה כי דורות
רבים בנייהם: הקשיו. דרך משל כי מלואה הם העומדי'
עליה לעד. כי ההרתי אחסם והודעתי אחסם: (ג) כי.
יוצא. שהיה בנחל קדשו והם השמים על כן וירד. ופעם
וזאת הפעם' להבי' גיורותיו כדרך שירת דוד כלשון שרשתי.
ויאל כי במתי ארץ רמז לשלישם וככה וגמסו ההרים ואין
נורף רק העטם כי ככל מושל ויעשה משל וימסו ההרים
כדונג: (ד) ונכסו ההרים. כדונג בפני האש. אש
העם והוא חרונו ותהקננה העמקים כמים מוגרים:

מצודת דוד

(ב) שבעו עמים כלם. ר"ל כל השבעים כי כל שנט קריו
עם: ומלואה. הכניית המלואה אופה: ויהי ונו' לעד. שנגדתי
לנחם שבעו והחריתי בכס: מחיל קדשו. ר"ל מן השמים יצא
ללאות היות לעד: (ג) כי הנה. ר"ל וזהו אמר דעו אשר הנה
כי יוצא תתקמו עמכם ההרים: וירד. משל יד וידעום. הוא משל
ים פלג מ. הפלגת השמים והחליש: והעמקים יתבקעו. הוא משל

the destruction of the land and all the troubles that will befall it at that time. The destruction is depicted in a similar manner by David in II Samuel 22 and Psalms 18. *Ibn Ezra* quotes some commentators who say that the high places symbolize the rulers. *Ibn Ezra*, however, believes that their interpretation is unnecessary; that the intention is that God rules over all and will do what He

will to the mountains and the high places.

4. And the mountains shall melt—This symbolizes the humbling of the princes and kings.—[*Mezudath David*]

and the valleys shall split—This symbolizes the destruction of the populace.—[*Mezudath David*]

like wax—Heb. כדונג. In mishnaic Hebrew, this is שָׁעָה.—[*Rashi*]*

Samaria and Jerusalem. 2. Hear, all you peoples; hearken, O land and the fullness thereof, and let the Lord God be a witness against you; the Lord from His Holy Temple. 3. For behold, the Lord comes forth from His place, and He shall descend and tread upon the high places of the earth. 4. And the mountains shall melt under Him, and the valleys shall split—as wax before fire,

2. **Hear, all you peoples**—Lit., “Hear, peoples, all of them.” It is not unusual for the prophets to change their expressions from the second person to the third. We find the identical expression in the prophecy of Micaiah son of Imlah in I Kings 22:28, and in II Chronicles 18:27. There Micaiah is addressing the tribes as “nations.”—[*Redak*] Here, too, the prophet is addressing both Judah and Israel, which are composed of the twelve tribes, sometimes referred to as nations.—[*Abarbanel, Mezudath David, Malbim*] *Alshich* explains that the prophet is addressing the peoples of the world, whose existence depends on the existence of Israel.*

and let the Lord be a witness against you—that I prophesied to you in His Name and warned you.—[*Rashi*] Hear, O Samaria and Jerusalem, that the Holy One, blessed be He, warns you and testifies against you because of the evil deeds in your hands.—[*Kara*]

from his Holy Temple—He will look out from the heavens as a witness.—[*Ibn Ezra, Redak, Mezudath David*] God warns you while He is

still in His Holy Temple, before He comes forth from His place to judge the earth.—[*Malbim*] *Abarbanel* explains “His Holy Temple” literally. Since he is prophesying against the kingdoms of Judah and Israel, he says that God will be a witness against them from His Holy Temple in Jerusalem. The same is meant in the following verse by the expression, “from His place.”

3. **comes forth from His place**—*From the throne of mercy to the throne of justice.*—[*Rashi*] The identical expression is found in Isaiah 26:21, which *Rashi* explains in the same manner. That verse, however, is expounded in *Yerushalmi Ta'anith* 2:1 in the opposite manner: “From one standard to another”—from the standard of justice to the standard of mercy for Israel.—[*Yalkut Shimoni*]

and tread upon the high places of the earth—*On the high and haughty-hearted.*—[*Rashi*] *Kara*, too, explains “high” as the haughty and the wicked of the land. *Redak* explains this verse as symbolic of the decree going forth, as though God were going forth and treading upon the high places. These verses prophesy

*Asterisk indicates additional material in Appendix.

בָּמִים מְגֵרִים בְּמֹרֶד׃ ה' בִּפְשַׁע יַעֲקֹב
פָּלְאוֹת וּבְחַטָּאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל מִי־
פֶשַׁע יַעֲקֹב הִלּוּא שְׁמֹרֹן וּמִי בְּמֹת
יְהוּדָה הִלּוּא יְרוּשָׁלַם׃ וְיִשְׁמַתִּי שְׁמֹרֹן
לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטְעֵי כָרֶם וְהִגְרַתִּי לְגִי
אֲבִנֶיהָ וַיִּסְדֶּיהָ אֲנֶלָה׃ וְכַל־פְּסִילֶיהָ

[illegible]

רד"ק
סדר שילכו סהרה. ויונתן תרגם דארשין בדרון והכל דרך
ספל: (ה) בשפע. ככל הניין במלות שונות עקבד וישאל
 אומר על שורת הספסלים כי הרוב ובעבור סבלות איהם
 שונן שסבלני: מי פשע עקבד. מי נרגם עקבד. שם
תנניאל: הלאו שוכרין. וצדק לומר סבל שוכרין כי סבלני
 וישאל הלאו סבלני סבלתם שוכרין מן עבדי ואילו ואם
 אי סובנינו בערות תנניאל: וישאל הלאו עורדיני אחת עמי
 שם הן מחוקים בעורדיני ואם הולך אחר חסד: וכן
 במות הורדו הלאו וירושלם. מי נרגם שפם במות יחידה
 הלא סבלני וירושלם כי וירושלם הראש הסבלתה ותרצונן
 לומר בן כי מלח מי חלוא חלוא כל ענין שכל כמו י
 וירושלם יגידה כי וירושלם תרצונה: (י) עתה לא שפסד

[illegible][illegible]

Kings 17:24 that the king of Assyria brought many nations to settle in the cities of Samaria. Here we learn that Samaria was to be razed to its very foundations and to be planted with vineyards. *Redak* reconciles these descriptions by explaining that only the *cities* of Samaria were reset-

tled by the nations, not Samaria itself, which was razed to its foundations, as Micah prophesied.

7. And all its graven images shall be crushed—The attacking hordes will crush the idols in order to take the silver and gold with which they are plated.—[*Mezudath David*]*

as water poured down a steep place. 5. All this is because of the transgression of Jacob, and because of the sins of the house of Israel. Who is [the cause of] the transgression of Jacob? Is it not Samaria? And who [is the cause of] the high places of Judah? Is it not Jerusalem? 6. And I will make Samaria into a heap in the field, into a place for planting vineyards; and I will cast its stones down into the valley, and its foundations I will uncover.

7. And all its graven images

as water poured down a steep place—Heb. מְגָרִים. *Jonathan* renders: *poured down a steep place*. מְגָרִים is an expression of the running of water. Cf. (Lam. 3:49) “My eye trickles down (מְגָרִה)”; (Job 20:28) “Shall flow away (נִגְרָוֹת) on the day of His wrath”; (ibid. 28:4) “He breaks open a water-course from the place it flows (נָגַר)”; (Ps. 75:9) “And He pours out (וַיִּגֹר) of this.”—[*Rashi*] The image is that the water flows away quickly.—[*Kara*] Just as water flowing down a steep place spreads out on all sides, so will Israel be scattered to all the lands of the nations.—[*Mezudath David*]

5. Because of the transgression of Jacob, etc.—Both expressions refer to the Ten Tribes, for they were the majority.—[*Redak*] *Kara* concurs.*

Is it not Jerusalem?—Is it not the kings of Jerusalem? Jerusalem was the capital of Judah.—[*Redak*] *Ibn Ezra* explains that this verse means that the inhabitants of Samaria and the inhabitants of Jerusalem were responsible for the sins of the two respective kingdoms. Both commen-

tators agree that the verse cannot be explained as “What is the transgression of Jacob, since *מי* refers only to an intelligent being, not to a beast or to an inanimate object.

6. And I will make—through Assyria.—[*Ibn Ezra*]

into a heap in the field—Heb. לְעֵי לְדִגְרִין. *Jonathan* renders: הַשָּׂדֶה, an expression of heaps. Cf. (Gen. 31:47) “יִגְוֹ שְׂדֵרוֹתָא, the heap of the testimony.”—[*Rashi*] The meaning is that the buildings will be demolished, and only heaps of stones will remain of them.—[*Redak*]*

and I will cast its stones down into the valley—Heb. וַיִּהְרָקֵי, and I will drag, similar to (verse 4) “poured down (מְגָרִים) a steep place.”—[*Rashi*] Since Samaria was situated on a mountain, when its buildings would be demolished, the stones would fall down the mountain into the valley.—[*Redak*]

and its foundations I will uncover—The invaders will demolish the buildings down to the very foundations.—[*Redak*] We learn in II

עלמנהא יזקרון וכל
סעודהא יזקרון
בניורא וכל כפי
דחלהאא אשוי לצרו
מארי מארי זניהא
אתקשו ולבית פלחי
שניהא יתמסרון :
חל על רא יקסרון וכל
יהבון בשו קלא
מקסלאן זעבדון
מקסרא מירדון ואיכלא

ת"א מאהנין זונס . פכו"ס י"ז : מספר כתבים . חולין סד :

רעזי

אכניה. והסמכתי כמו המוגרים כמורד: (ז) **בי מאתנ**
זונה קבצה. כל ההון הזה: ועד אתנן זונה ישובו.
 ולעמיון כשאר אחני זונה ישובו כל קבוציה ויית ולבית פלמי
 משעווחא יתמכרו: כל הבוציה: (ח) **אילרב שולד**. משתגע

אבן עזרא

בצורת דוד

שכן בקרא מן היום) וכל עציבה, "כל כל נתי העלמים" כי מאתן ונה בקצה, "ר"ל עשור הנולד נתי הספלים כס
תקבץ ומהה סכ"ל והנחיתח, "ההנחיתח סכ"ל ענ"ס" ודח חתן וישיבו, ובמו קי ישיבו לחי איתח ודיוק ענ"ס
ר"ל הכיח ונח"ס (דיוק) ונח"ס ש"ל" (סח) על א"ח, "מחור חור (לשחור) פ"י יסודי ויחלם כנח"ס תבדח"ס ונח"ס ונח"ס ונח"ס
א"ל הכיח ונח"ס (דיוק) ונח"ס ש"ל" (סח) על א"ח, "מחור חור (לשחור) פ"י יסודי ויחלם כנח"ס תבדח"ס ונח"ס ונח"ס ונח"ס

etc.—Jackals and ostriches have voices that sound like wailing and mourning.—[Redak]

I will make a wailing as jackals,

shall be crushed, and all its hires shall be burnt with fire, and all its idols I will lay waste; for from the hire of a harlot it gathered, and to the hire of a harlot shall they return. 8. Concerning this I will lament and wail; I will go mad and be naked; I will make a wailing as jackals, and mourning as ostriches.

shall be burnt with fire—When the Assyrians took the city, they set fire to it out of their wrath against the inhabitants, who were besieged for three years and refused to surrender.—[Redak]

for from the hire of a harlot it gathered—*all these riches*.—[Rashi]*

and to the hire of a harlot shall they return—*And all its [Samaria's] gatherings will be used up like other harlots' hires. Jonathan renders: And to the house of the idol worshippers shall all its gatherings be delivered.*—[Rashi] Parshandatha equates Rashi's first interpretation with that found in *Avodah Zara* 17a, that a harlot who is hired will eventually hire others [i.e., she will hire men to be intimate with her]. Thus, the proceeds from her hire will be spent in the same way she received them. Rashi's second interpretation coincides with Redak's: Just as Samaria's idol worshippers brought lavish gifts in honor of the idols, so will all these lavish gifts be taken back by idol worshippers.

8. Concerning this I will lament and wail—The prophet is speaking for himself, saying that he will lament and wail over the destruction of Eretz Israel and over the exile of his people. He may also be speaking

for the Israelites who are being led away into captivity. In concurrence with the latter explanation, *Jonathan* renders the verse: Concerning this they shall lament and wail.—[Redak] *Ibn Ezra* explains that God's servants will lament and wail this way at the time of the exile.

I will go mad—Heb. *יִשְׁחָלֵל*, *becoming mad like a mentally deranged person, with bewilderment*. Cf. (Ps. 76:6) "The stout-hearted have become mad (*יִשְׁחָלֵל*)"; (Isa. 59:15) "And he who turns away from evil is considered mad (*יִשְׁחָלֵל*)."
The 'tav' comes into the word to serve in the reflexive present and past. This is the normal pattern of a word whose first radical letter is 'shin' or 'sammech' when a 'tav' is added in the reflexive, either present or past, as in *יִשְׁחָלֵל*. I say that it is an expression of error, as in (II Kings 4:28) "Do not mislead (*תִּשְׁלֶה*) me"; (II Sam. 6:7) "For his error (*תִּשְׁלֶה*)"; (Dan. 3:29) "who speaks anything amiss (*יִשְׁלֶה*)."—[Rashi]

Kara, quoting *Menahem*, explains that when a person is bewildered because of a catastrophe that has befallen him, he tears his garments in his pain and goes naked. Redak renders stripped and naked as synonyms; i.e., bereft of his gar-

9. For she is mortally ill [from] her wounds, for it has come up to Judah; it has reached the gate of My people up to Jerusalem.
 10. Do not declare it in Gath, do not weep; in the houses of Aphrah, wallow in the dust. 11. Pass along your way, you inhabitant of Shafir, with your private parts exposed;

9. **For she is mortally ill [from] her wounds**—Heb. אָנֹשָׁה. *For she is ill from her wounds. Cf. (II Sam. 12:15) "And it became mortally ill (הָיְתָה אָנֹשָׁה)."—[Rashi]* According to *Rashi*, the verse is elliptical. He interprets it in this manner since the word אָנֹשָׁה appears in the singular, whereas the word מְנוּחָהּ is in the plural. Others explain: [Each of] her wounds is mortal.—[*Ibn Ezra, Redak, Jonathan, Mezudath David*] The mortal wounds are from the sword, the famine, and the pestilence.—[*Redak*] The verse refers to Samaria, which, after its exile, did not return.—[*Kara*]

for it has come up to Judah—I.e., the wounding began in Samaria and went up to Judah.—[*Redak*]*

10. **Do not declare it in Gath**—lest the Philistines rejoice about us. This is merely a poetic form, for the inhabitants of Gath and the other Philistine cities surely knew of the downfall of the Northern Kingdom. The same poetic expression is found in King David's lamentation on the deaths of Saul and Jonathan (II Sam. 1:20), in which he states: "Tell it not in Gath. Announce it not in the streets of Ashkelon, lest the daughters of the Philistines rejoice; lest the daughters of the uncircumcised triumph." In that case, the Philistines were surely aware of the

deaths of Saul and Jonathan, since it was they who had slain them.—[*Redak*]*

in the houses of Aphrah—This is *Ophrah of the Abiezrites* (Jud. 6:11).—[*Rashi*] *Ibn Ezra* renders: in every house of Aphrah. *Redak* renders: because of the houses of Aphrah, which were then laid waste. The peculiar construction of the word לְעֶפְרָה, lit. to Aphrah, alludes to the houses in the suburbs of Aphrah, which belonged to Aphrah, although they were not situated within the city.—[*Redak*] Others consider לְעֶפְרָה a proper noun naming a place.—[*Daath Mikra*]

wallow in the dust—Heb. הִתְעַלְעַל, a play on words with the name Philistia (פְּלִשְׁתִּי). Similarly, (verse 11) "You inhabitant of Shafir, with your private parts exposed." Similarly, (verse 11) "The inhabitant of Zanaan has not gone forth." In all of these, the language of the lamentation is according to the name of the city.—[*Rashi*]

wallow—Heb. הִתְעַלְעַל, roll. According to the context, cover yourself with dust.—[*Rashi*] The Ugaritic cognate means "to scatter dust on the head."—[*Daath Mikra*] *Jonathan* adds: cover their heads. According to the *kethib*, הִתְעַלְעַלְתִּי, the meaning is "I have wallowed," referring to the prophet.*

11. **Pass along your way**—Heb.

דְּשִׁיר יִזְנוּ עָרֵי
 שְׂרִיטָאִין בְּחֶתֶן לֹא
 יִפְקֹחַ קִשְׁיֹבִין יִחְבִּי
 צִאָּן עֲבִירוֹ לְכוּן מִסְפֵּר
 בְּקֶרֶעַל עֲלִמְלִי וְגִבִּינִין
 בֵּית צוֹלָאִי בְּרִי
 סִפֵּי הַכּוֹן בְּרִיגֵהוּן
 אֲנִסִין וְאִם קִרְבֵּי בִין
 לְקֶטֶר בִּין בְּכוֹן יִתְגַּדִּי
 מִבְּכוֹן שִׁפְרֵי אֲרָעֵכוֹן
 יִבְרִי בְּהֶתֶן יִתְקַא עַל

שִׁפְרֵי אֲרָעָא וְסִבְבָּרָא לְמַן וְסִבְבָּרָא לְכַיִּסֵּב
 הָרֵם יִי לְפִיעַל בְּמִרְעֵי יְרוּשָׁלַם יִי מִקִּיסֵי
 לְאֹבִיחָא מִה הַעֲבִדוּן אֲרִי נִחְמַת בִּישָׁקָא סָן
 תְּחִיבִיא וְכוּ עַל רִבְשָׁא דְרִיבִין לְכַיִּשׁ יִישׁ

היא

סהרני קרא

שחת ערה כבודת יובל לא שבת: לא יצאה יושבת צאן. צאן
 שמה זהו שלא יצא מסנה שריר ופליס, כתרנוס לא יפקן
 ששוכבין יחבי צאן: מספר בית האצל. איש ושכנו היושב
 אצלו יספרו שניהם: יקח סכס עמדתו. כמו האויב חמו חרבות
 חסדתו: (יב) כי חלה לשוב וישובת סרות. מה שחלה ובצפת
 לשוב וישובת סרות היא ירושלים שמה ולכן זהו כי יורד
 מאת ה' לשערי ירושלים: (יג) רתום הסרכבה. אסור הסרכבה
 לרכש ולמסוס שיסכבה. רתום. אסור. תרגום פקיסו
 דתיכוי: יושבת לכיש. לכיש שמה לכך יסכבה ברכש:

דתכוי: יושבת לכיש. לכיש שמה לכך יסכבה ברכש:

שם אחר ובה כח'א בסוכות כמו כח'א שער: לא יאח
 יושבת צאן מספר בית האצל. גם זה לשון נופל על השאש
 יצאה וצאן קרובים בלשון יובל האצל גם הוא שם מקום
 ופירושו אחר כי לא יצאו וישיבו צאן: לכספר בית האצל כשנלו
 כי גרוא כי יושבת האצל בלו ראשונה ובשניה כוכס וסופרים
 כצאנם בגלות לא יצאו לחנם וישוב צאן שהיו שניניהם כי
 ידעו כי גם הם ינלו אחריותם בצרם: יקח סכס עמדתו.
 פירש ארזי אבי ויל האויב שיעבור ויחשב כסצור עליבם
 בבסו יקח סכס סכס יסרתו כי יקח כל אשר לבס וינלח אהבם
 וצפרה שם בסו צפרה אלא שהוא בשקל חסדה חסלה: (יג) כי
 חלה לשוב. חלה ענינו חיל ובה גם זה בדרך לשון הקבוצה
 שהם בחפץ מה שהיו רע בחפץ השבו ואמר כי יושבת ברות
 כואבת כעבור השבו שהיה לח: כי ירד רע. לשערי ירושלים
 בלוסר עד שערי ירושלים כמו שאמרנו לכעלה עד שער עסי
 בלשון. רכש. רכש אלא ענינו עוש: (יג) רתום. גם זה לשון
 ענינו חיל ותחלה: (יג) רתום. הוא ענין אסור וקצויה ה'א
 לשון עזרי: לרכש. שם פין כחמה הקלה לזון כמו רכבי כרכס

סצורת ציון

הוא כמו לערוה וכן והצויה כענינו: (דכריה כ"ה) (יב) חלה.
 מלשון חיל ותחלה: (יג) רתום. הוא ענין אסור וקצויה ה'א
 לשון עזרי: לרכש. שם פין כחמה הקלה לזון כמו רכבי כרכס

הוא כמו לערוה וכן והצויה כענינו: (דכריה כ"ה) (יב) חלה.
 מלשון חיל ותחלה: (יג) רתום. הוא ענין אסור וקצויה ה'א
 לשון עזרי: לרכש. שם פין כחמה הקלה לזון כמו רכבי כרכס

for the sins. *Ibn Ezra* and *Mezudath David* concur with *Redak*.

13. **Hitch the chariot to the swift steeds**—*Heb.* הִחֵךְ הַמְּקַרְקֶה לָרָכֶשׁ. *Hitch*

אשה: לא יצאה יושבת צאן. לא יפקן משוכי יחבי
 לחן: מספר בית האצל יקח סכס עמדתו. המספר
 שגמח' לנגלים שחם נגלים נחלה' כדי להניס בית כניח
 שדה כדה זה אלא זה הוא יקח סכס עמדתו עמדת הכניתי'
 שניחם והעמדתם על נחלתם: בית האצל. (איוטומנ'ט
 בלמ''): (יב) כי חלה לשוב. כי קווחה לטובה אותה
 הישבת כשנחתה וממרה על פי הנביאים: כי ירד רע.
 הרי כי זה משמ כשנן אלא היא חלה לטוב אכל מפני
 מרותה ירד לה רע: (יג) רתום המרכבה לרכש. אסור המרכבה לרכש.

אבן עזרא

לא יצאה. לקסוד: מספר בית האצל. שם עיר והעטם
 לא בית האצל כספר ולא מעיר לעורר לשכניה כי במקומו
 יעמוד יקח מוסר מכל אלה העירות ההולכות כשבי:
 יקח. ילמוד כמו כי לקח טוב עימדו במקומו: (יב) כי.
 מרות. שם עיר ו"ל מנורת חרנוס מרישמי או מנורת
 רבין לפי זה שם כי יושבת לחוף על שם עיר וטעם
 הנוכחות שלא יאלו לספוד שהם כמלור ובמלוק כאשר נכלל'
 עסרה וספיר וטעם כי חלה מנורת חיל וטעם לטוב כלמ'
 אחרי לי כעבור וטעם: כי ירד רע. הפך הטוב שהיה
 לה: (יג) רתום. הנה רלוי על דרך הלשון להיוות רתמי

עד ירושלים כמו שפירשנו ואמר מאת ה' כי הרע הבא עליהם
 נועל על הלשון. רכש. וליכש קרובים בלשון. רתום לפי
 רכש: כמו רוכבי הרכש והיא בהמה קלה ההליכה

סצורת דוד

כנולים גם הוא נוסף על לשון כי שור הוא ענין שלא היואל
 מרהם כחשה נפת הניה: לא יצאה גיר. בתחלה בלו אכשי כי
 כאלל ועכבר דרך לשון בקול מספר וישיבו לזון לא יאלו למספר בית
 כאלל לנחם כי טעמים שיש גם ינולאחריהם וגם וכו' וטעם
 על לשון כי יאלל: לזון קרובים בלשון: יקח סכס עמדתו.
 סממיה שכל ה' או: זה הסיו עסי כאלל נלכת נוהל: (יב) כי חלה לשוב.
 עסמיה מנה: כי ירד גיר. ר"ל כי היט כאלל לעשר ירושלים הנה ירד מלח' אל
 (יג) רתום גיר. אחה עות לניס קשור את המרכבה אל כרכס שם קלי המרין
 פל לשון כי רכס וניס קרובים בלשון: ראשית חמבת. כי היא ראשית מטעל לנח לזון ר"ל היא למדה חמלה עמדות הטובים

the chariot to the רָכֶשׁ, which is swift
 to run, and you shall escape. The
 word רָכֶשׁ is explained by *Dunash* (*Te-*
shuveth Dunash p. 69) as an Arabic

the inhabitants of Zaanan did not go forth; the lamentation caused by drawing the houses one to the other shall take its stand from you. 12. For the one dwelling in disobedience hoped for good, but evil descended from the Lord to the gate of Jerusalem. 13. Hitch the chariot to the swift steeds, you inhabitant of Lachish; it is the beginning of sin

"לְךָ, *along your way*" as used in addressing many people, for he was speaking to the public.—[Rashi] Redak, too, notes the change from singular to plural, remarking that it is not unusual in Scripture to commence by addressing the group and then to address all individuals.

the inhabitant of Shafir—*Shafir* is the name of the city.—[Rashi]

with your private parts exposed—Private parts would be exposed, appropriate to a city called "*Shafir*," the name of the aborted fetus that comes out of the woman's womb.—[Rashi] The allusion is to the people being led naked into captivity, as in Isaiah 20:4.—[Redak]

the inhabitants of Zaanan did not go forth—The fugitives of the inhabitants of Zaanan shall not go forth.—[Rashi from Jonathan] According to our version of Targum Jonathan, as well that of Parshandatha and Kara, the reading is: the inhabitants of Zaanan shall not go forth as fugitives. The intention is that they will not escape when their city is attacked by the enemies. As explained above, this is a play on words: the name זַאנָן, *Zaanan*, with the word יָצָא, *went out*.

the lamentation caused by drawing

the houses one to the other shall take its stand from you—The lamentation you caused those who were robbed, whom you robbed of their inheritance in order to draw one house to the other, one field to the other, will take its stand from you—the stand of the houses that you built and erected on their inheritance. (You will be punished for causing your victims to lament over the houses you have erected on their inherited fields.)—[Rashi] בֵּית הָאֵלֶּיךָ—*ajoustement in Old French*—adding, joining.—[Rashi]*

12. **For the one dwelling in disobedience hoped for good**—For the one dwelling in tranquility and disobeying the word of the prophets hoped for good.—[Rashi]

but evil descended—Heb. בָּ. This instance of בָּ serves as an expression of "but." She hoped for good, but, because of her disobedience, evil descended to her.—[Rashi] [Rashi alludes to the popular Talmudic maxim (*Shevuoth* 49b): בָּ serves as four expressions: if, perhaps, but, and because.] Redak renders: The inhabitant of Maroth felt pain instead of good, for evil descended from the Lord to the gate of Jerusalem. The evil was not coincidental, but directed by God as retribution

היא לבת ציון בִּיבֶךְ נִמְצְאוּ פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל: יִ לָכֵן תִּתְּנִי שְׁלוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גֵּת בְּתִיאֲכֹיִב לְאֲכֹזֵב לְמַלְכִּי יִשְׂרָאֵל: מו עַד הִירֶשׁ אֲבִי קָךְ יוֹשֶׁבֶת

רמ"א מורשת גת, סודרין קכ

דסר א'

מרשה

רש"י

מהר"י קרא

ראשית חסאת היא לבת ציון כי כך נמצאו פשעי ישראל. אשכנזי יהודה בארץ פלשתיים ושם הלכו ישראל לכתולה לזנות אחריהם: (כן תתני שלוחים על מורשת גת. מורשת כך שם. ששבע לשון ירישה. עליה אני אוסר שתתן שלוחים. כלומר שתבין: בתי אכזיב לאכזב. אכזיב שם זהו שתרזה לאכזב ולהפסד סלכי ישראל: (מו) עד חורש אכזיב שהיתה חלוקה וממנה חצר פקח בן רמליהו סוף להיות לאכזב למלכי ישראל שהיה פקח בן רמליהו ויכזבו הנאמרים עליו וימיו אחו תחנאכל וכו' ז': לכן תתני שלוחים. פי' לכן כמו על אשר בני על כן חטעי נטעי נעמנים (ישעיה י"ח) על אשר נעמתי נטעי נעמנים ואת נהפכת למורשת זו: בתי אכזיב לאכזב. לשון נפל על לשון מורשת חלק למדת מדרש מקרא זה כך: (מו) עוד הירש אבאי כך. עוד שורשו אותך את השעבת

רד"ק

אבן עזרא

ועתה קשרי וכן דרך עובדי דרכים לקשר רתם או השעבת אחרי לרומם רתם כי אומר שילכו בשני ההולך בגלות אינו על מרכבה ולפי דעתי היה דברך לכיש שהיה אומר כימי שלוקח רתם המרכבה: כי כך נבדלו. זאת לכיש היה ליהודה סמוכה לשבטים והיא למדה מדרכיה וממנה למדה בת ציון: (יד) לכן תתני שלוחים. מנחם כמו שלוחים לכתוב והעטע מתי עזר מנחם לפלשתיים כאשר היה מנהגך אולי ועורר: מורשת גת. עיר חלץ פלשתיים: בתי אכזיב. אחר יפת עיר לפי דעתי כי האל"ף נוסף והיא כמו והיה בכזיב אולי הית' ליהודה ולא יכלו לעורר לישאל בעת רעתו ואל"ף לאכזב נוסף כמו אלקדו לת' לחות לדבר ככה כמו גם מדמן חדמי וערער חתערער וככה רבים: (טו) עוד הירש. הוא האייב ואין טעם לפרש שהוא מכני

מכני ישראל. כפי אל וכן נתן הפס' על ידע ספר שחא כפי אל וכן יולד אלקנה הרפסח על בנות ואחרים וזהו: בתי אכזיב לאכזב לפיכך ישראל. אכזיב היא עיר בערי יהודה וקצתה ואכזיב ופדשה הוא כוזב הגאבר בחוריה היה כוזב בלדחה אותו ואמר לאכזב לשון נפל על הלשון ואכזב כמו כוזב ואל"ף נוספת הוא כמו היה תחילה לו בסוף אכזב ופי' בתי אכזיב שהיו עובדיהם כזבים וזהו שכללם כזבים לטקור אכזב מים לא נאכזו שיבשה אדם בו לשחית פלשתיים כמנונו ופדשה עיר ביהודה לו לאכזב כן היו בתי אכזיב למלכי ישראל ופדשה למלכי יהודה כלכי ישראל הם כי יחידות הוא בכלל ישראל וכן נקראו כלכי יהודה כלכי ישראל כמו שאמר כל אלה בני ירושלים מלכי ישראל וכן אמר כי הנביא ה' את יהודה בעבור אחו שם ישראל: (טו) עוד הירש אבאי כך יושבת מרשה. גם זה לשון נפל על הלשון כי יורש ומרשה קרובים

מצודת ציון

מצודת דוד

לאכזיב ציון: כי כך. כנ"ל נמצאו פשעי עמלק הפשעים: (יד) לכן. כעבור רוע מעשיך חטאי מתקוה ודוכות אל מורשת גת הם אשכנזי פלשתיים כי גת היא מלך פלשתיים וכימי דוד לקחו ישראל מדרס וכעון ישראל חזרו פלשתיים לקחת את גת לזכות לשם מורשת ואולי הנה מאוחרת אלה ופדשה דוד וקצתה ופדשה חזיה נעמנים לו ומח' פניו במנחה: בתי אכזיב. היא מעי יהודה ופדשה במנחה והיתה נעמנים חצר פקח בן רמליהו ויכזבו הנאמרים עליו וימיו אחו תחנאכל וכו' ז': לכן תתני שלוחים. פי' לכן כמו על אשר בני על כן חטעי נטעי נעמנים (ישעיה י"ח) על אשר נעמתי נטעי נעמנים ואת נהפכת למורשת זו: בתי אכזיב לאכזב. לשון נפל על לשון מורשת חלק למדת מדרש מקרא זה כך: (מו) עוד הירש אבאי כך. עוד שורשו אותך את השעבת

"kings of Israel" since Judah, too, was part of Israel in the broader sense.—[Redak]

15. I will bring the possessor to

you—The enemies, who will possess you, you who dwell in Mareshah. The possessor (הַיֹּשֵׁב) to Mareshah.—another play on words.—

for the daughter of Zion, for in you were found the transgressions of Israel. 14. Since you give expulsions to the dynasty that gave you the possession of Gath, the houses of Achzib shall be a dried up spring for the kings of Israel. 15. I will yet bring the possessor to you, O inhabitant of

word.—[Rashi] The word רָשָׁשׁ occurs again in Esther 8:14, where it also denotes a swift animal. The meaning is that the dwellers of Lachish should hasten into exile.—[Redak]*

14. Since you give expulsions to the dynasty that gave you the possession of Gath—Since you give expulsions to the kingdom of David, which gave you the possession of Gath, as the matter is stated (I Chron. 18:1): "And he took Gath and its cities out of the hands of the Philistines." But you reject it, as it is stated (Isa. 8:6): "Since this people has rejected the waters of the Shiloah that flow gently, etc." Therefore, "the houses of Achzib" which was of the land of Judah and was drawn after Pekah the son of Remaliah, shall ultimately be a "dried up spring" to the kings of Israel—for Pekah the son of Remaliah will be assassinated, and all those who relied on him will be disappointed. This prophecy was prophesied during Ahaz's reign.—[Rashi]

since you give expulsions—Heb. לָקַח. The definition of לָקַח is צִלַּץ, because of. Cf. (Isa. 17:10) "Because (צִלַּץ לְךָ) I planted you with pleasant saplings," and you turned into a branch of a stranger.—[Rashi]

the houses of Achzib shall be a dried up spring—Heb. לֵאכְזִיב. This

[100] is a play on words [לֵאכְזִיב, אֲכִזְזִיב]. I learned the midrash of this verse from the Aggadah of the chapter "Chelek."—[Rashi from San. 102a] Redak renders:

Therefore, you shall send gifts to the inheritance of Gath—Since you worshipped idols and taught others to worship them, you will find it necessary to send gifts to Moresheth Gath to gain them as allies against your enemies. Gath was a Philistine city, mentioned in many places in Scripture. David captured it from the Philistines, who later recaptured it, making it their inheritance. All this was because of the sins of Judah. The prophet, therefore, states: See what you lost through your sins! Until now, Gath was yours. Now, however, the Philistines have inherited it, and you must send them gifts to gain their support in your battle against your enemies.

the houses of Achzib shall be a dried up spring—Achzib was a city in Judah, as in Joshua 15:44: "And Keilah and Achzib and Mareshah." That is the city of Chezib, mentioned in Genesis 38:5. The prophet states that the houses of Achzib where idolatry was practiced would become like a dried up spring to the kings of Judah—here referred to as

מַרְשָׁה עַד-עֲדָלָם יָבוֹא כְבוֹד יִשְׂרָאֵל:
קִרְחִי וְגִזִּי עַל-בְּנֵי תַעֲנוּגֶיךָ הַרְחֲבִי
קִרְחֶתְךָ בְּנֶשֶׁר כִּי-גָלוּ מִמֶּךָ: ב' הָיִ
חֲשִׁב־אֵן וּפַעֲלִי רַע עַל-מִשְׁפָּבוֹתָם
בְּאוֹר הַבֶּקֶר יַעֲשׂוּהָ כִי יִשְׁלָא לַיִּדָם:

וחסרו

מהר"י קרא

אביא לך יושבת ברשה, כלומר אחרי הירוש שירש בחלתה ברשה אחרי, אביא עתה עליה: עד עולם יבוא כבוד ישראל, מה שהיה כבוד לישראל חזק לתחום בכשר יבא בחזק התחום שימנע מכבוד ששהיה: (זו) קרתי וגו' על בני תענוגך. קרתי פלא בעלי: וגו'. תלפני שדך על בני תענוגך שיגלו: ב' (א) הוי חושבי און פועלי רע, חושבי און על משכבותם

ישראל שהוא היה כבוד לבני עם וכבדו אהבת הסיבותיה לבני ארפכשד עתה אביא את כסדים ואת בני עולם עליהם: (זו) קרתי. ראש: וגו'. שערך כמו יינו את ראשו (איוכ א') לכן תלפני שדך: בנשר, כתרני כשרא דתורא דרש דהנר למרע רוב כנפיו: ב' (א) ופוערי רע על משכבותם. כל הלילה נומרים

רריק

בלשון ומרשה שם עד בערי יהודה. אבי חסר אליף שהוא לס"ד הפעל בהפכתו וכן שכן ראש אל בני ראשי אחר עד אביא לך האויב שירש ארצך ויגלה אותך ככנה: עד עולם יבוא כבוד ישראל. ועדולם גם כי עיר בערי יהודה אחר עד עולם יבוא יורש כבוד ישראל יורש שובר עורב בפקוס שנים והירש הוא סלך אשור כבו שאמר על מחריב כל אשור על כל ערי יהודה ויפושם: (זו) קרתי וגו'. אמר כנדר ברשה או גדול או כנדר כל הארץ והוא דרך משל לומר אל הארץ קרתי: גו' כי כנדר הארץ ידבר לא כנדר יושבי הארץ שהרי אחר כי גלו ספק הקהה הוא תלפני השני וישנויות היא בספרים וכן יושב האדם לאכל כבו שאמר ינו את ראשו ואמר גוי נזר והשליכי על בני תענוגך על דרך שקנן ירכיבו בני ציון הקרים וגו'. הרחבי קרחך כנשר. כי הנשר יעוף למעלה מכל העופות ואחז לעשר שנים יעוף פאר למעלה עד הארץ העליון הספור לגלגל האש ופירוש על פועלים רע בלבנם לומר כך וכך נעשה כחר ואמר על משכבותם כי בעיר ראשם: ישיב על פסחו הוא חושב יותר כי אין לו עסק באחר מחשבו: באור הבקר יעשוהו. ואחר ככה

מצודת ציון

יני ראש (מהלים קמ) ותבטני יני כה"ל: (זו) קרתי. ענין מריט השער וכן והקריע ענין (יהוה קל"ז): וגו'. משלשן גזירות ומוחזק וכן גזי מוכר (למ"ה): תענוגך. משלשן ענין המסוק: ב' (ב) לאל. ענין כח ומוחזק מני ים לכל ידו (גדלש"ל):

הרחבי קרחך כנשר. שם קי קרחת לחבה כנשר הוא אשך אחת לעש' שנים יניבם לעוף עד הארץ העליון סמוך לגלגל האש ומכאן הוסיף ימנעו כנפיו ותפול נולחו ויטל' קרח קרחות רהקות: על גלו ספק. בני תענוגך:

ב' (ה) הוי חושבי און. י' להחזון על אלו אשך בלילה מורס על משכבותם חושבים לעשות און וכו' שוללים רע כי אינם מתעסק לבד כי כאל לדי מפסה: באור הבקר. מיד כשליח הבוקר יסירו לעשות מתעסקם כי ים הנח פירם לעשות

עליון ויהיו בקרשה עד עולם יסקון ויגליון בהחום ארצך ויגליון: פו קרתי ויגליון על בני תענוגך הוא קנשרא דתמרו גרפיהו בן אסני קרס גרשך על בניך ארי גלו ספק: א' יני די קחשניו קמינס למעבר דכיש על גרפתיהו קחמין בעקרא ועברין

רש"י

נמרשה יורש למרשה לכן נופל על הלשון: עד עולם שהוא לפנים מן הכנול וסוג אחר ויכל כבוד ישראל שיכבשו האויבים מנכולם עד עולם כן ת"י עד עולם יסקון ויעלון בתחום ארעא דישלאל. ומ"א שמעתי משמו על רבי מנח' עוד היושם אביא לך ראויס היו בני עולם לרש את ארץ ישראל שהוא היה כבוד לבני עם וכבדו אהבת הסיבותיה לבני ארפכשד עתה אביא את כסדים ואת בני עולם עליהם: (זו) קרתי. ראש: וגו'. שערך כמו יינו את ראשו (איוכ א') לכן תלפני שדך: בנשר, כתרני כשרא דתורא דרש דהנר למרע רוב כנפיו: אבן עזרא

שם שירש הארץ והיא עליס רק הוא האויב שירש הארץ ויתכן שזה הנביא היה מזהב העיר ועל תחתיה כעבור שני התנועות אחר הירש כנדר מרשה ואין הלשון מדויקת וזה היות זה כנדר זה כי לא יסמרו בשמות כלשר וימרו בשמות הירושם על מחכות אחת כמו השלמות מחיות אל שלם שהיא ירושלם והיה לו לומר השלמות: עד עולם. עיר בלחך כנדר והירש יברת כעבור אחר' וככה הוא יורש כבוד ישראל: (זו) קרתי. כמו מלכי עליון: וגו'. לגו השער וככה וינו את ראשו זה דבר הנביא לכל עיר ועיר: ב' (א) הוי חושבי און. כלילה הכתוב נכנסם: לרא' ידם. כח ולא חורר וככה מלת טוב וגם רע. כי

חסוי וספרו כנפיו וימלו נצחו: (א) הוי חושבי און ופועלי רע. שוללים רע בלבנם לומר כך וכך נעשה כחר ואמר על משכבותם כי בעיר ראשם: ישיב על פסחו הוא חושב יותר כי אין לו עסק באחר מחשבו: באור הבקר יעשוהו. ואחר ככה

מצודת דוד

לשון הנופל על לשון מרשה שמה ואת הירש יבוא: עד עולם יבוא כבוד ישראל. מלת הירש משמעה כשמים ור"ל עד עיר פדולם יבוא הירש את כבוד ישראל כי את כל הארץ יקח עט כבוד כושכר והמפסלה: (זו) קרתי וגו'. תלפני שדך ראשך וגו' ואתם בספרים דרך לעז ואלל על בניך המסוקים אשך גלו מתך: הרחבי קרחך כנשר. שם קי קרחת לחבה כנשר הוא אשך אחת לעש' שנים יניבם לעוף עד הארץ העליון סמוך לגלגל האש ומכאן הוסיף ימנעו כנפיו ותפול נולחו ויטל' קרח קרחות רהקות: על גלו ספק. בני תענוגך:

ב' (ה) הוי חושבי און. י' להחזון על אלו אשך בלילה מורס על משכבותם חושבים לעשות און וכו' שוללים רע כי אינם מתעסק לבד כי כאל לדי מפסה: באור הבקר. מיד כשליח הבוקר יסירו לעשות מתעסקם כי ים הנח פירם לעשות

ty—There is reason to complain about those who, while lying in bed, think of performing iniquity, and by this, they actually perform evil, for it is not merely a thought, but it is later executed.—[Mazudath David] While lying in bed, it is more likely

for a person to think, since he is not occupied with any of his sensations.—[Redak]

and work evil on their beds—All night they decide in their hearts how they will perform evil in the morning.—[Rashi]*

Mareshah; up to Adullam shall the glory of Israel come.
 16. Make [your head] bald and crop [your hair] for the children of your delight; widen your bald spot [to be] like an eagle—for they have been exiled from you.

2

1. Woe to those who plot iniquity and work evil in their beds; when the morning becomes light they perform it, for their hand has the power.

[*Rashi*] I will again bring upon Mareshah that possessor who once possessed her.—[*Kara*]

up to Adullam—(which is within the border) will the glory of Israel retreat and come, for the enemies shall conquer from their border up to Adullam. So did Jonathan render: Until Adullam shall they go up and enter the border of the land of Israel. And I heard a Midrash Aggadah in the name of Rabbi Menachem: I will yet bring the heir—The children of Elam were fit to inherit the land of Israel—for he [Elam] was the first-born of the sons of Shem—but because of love for your forefathers I transferred it to the children of Arphachshad. Now I will bring the Chaldeans and the Elamites upon them.—[*Rashi*] This Midrashic interpretation of Rabbi Menachem ben Chelbo is alluded to by Ibn Ezra, who rejects it preferring the former interpretation, as does *Redak*.

up to Adullam—shall the possessor of the glory of Israel come. In this rendering, the verse is elliptical.—[*Ibn Ezra*, *Redak*, *Mezudath David*]

16. **Make bald**—Make your head bald.—[*Rashi*]

and crop—your hair. Cf. (Job 1:20) "And he cropped (קצץ) his hair." This is an expression of pulling out the hair.—[*Rashi*] The prophet is addressing each city.—[*Ibn Ezra*] The prophet, employing the feminine singular verb form, is addressing Mareshah, Adullam, or the entire land, not the inhabitants of the land, since they have already been driven into exile. The prophet pictures the land as tearing out its hair and shearing it. That is the meaning of the two different expressions.—[*Redak*]*

like an eagle—As the Targum renders: Like an eagle, whose feathers have fallen out. It is customary for an eagle to lose most of its feathers.—[*Rashi*] For the eagle flies higher than all other birds, and once in ten years, it flies very high into the upper atmosphere, close to the sphere of fire, where it loses its feathers because of the intense heat.—[*Redak*] Cf. Comm. Digest to Isaiah 40:31.

1. Woe to those who plot iniqui-

בְּחִמְדוֹ שָׂדוֹת וְגִלְזוּ וּבָתִּים וְנִשְׂאוּ
וַעֲשֻׁקוּ גֵבֶר וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וְנִחַלְתּוֹ :
יֵלְכִן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי חֹשֵׁב עַל־
הַמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת רָעָה אֲשֶׁר לֹא־
תִמְיִשׁוּ מִשָּׁם צִוְּאֲרֵיתִיכֶם וְלֹא תִלְכּוּ
רוּמָה כִּי עַתָּה רָעָה הִיא בְּיָוִם הַהוּא
יֵשְׂא עֲלֵיכֶם מִשָּׁל וְנָהָה נָהִי נִהְיָה אָמַר

ה'א' ויפניו נביאיהם

רש"י

קבץ ב"ק

מדר"י קרא

והפועל רע באור הבקר: כי יש לאל ידם, כי יש כח
ביום לעשות כרצונם: (ב) והבדו שדות וגילו ובהם ונשאו
והשואים ליום הבתים שחמרו: (ג) רומה, בקבוצה וקופה:
(ד) ונחה נהי נהיה, שחרנו ונחה הנחה נהי וכפסל על
שנתה בעיר: חלק עמי יכיר, שיבא לאויב: איך יכיש לי

ר"ק

יעשו הכתובה הרעה שישבו כי יש כח ביום לעשות
העניים: (ג) והבדו, הכתובה היא בלב והגול הוא בירם כי
יחברו שריות הבתים: בלבם ויבקשו כחם שויכבדו להם ואם
לא ירצו לכבדו יקדו במוקד וכן יחברו הבתים ואם
לא ירצו לכבדו יקדו במוקד ויחברו ויחברו ויחברו ויחברו
הרבה ואמרו: ועשקו גבר וביתו ואיש ונחלתו, כפל הענין
החלות שונות ופירוש שאם יעבור בל הבית כננה בגולו
פכנו ביתו או שדדו ביתו ויאפרתו זה עשק הענין והנה
יעשקו הענין והפכנו: (ג) לכן, על המשפחה הזאת, הם עם
ישראל כי נקראו הנה כשפחה כמו ואם כשפחה בצרים לא
העלה ועל המשפחות אשר בשכר לא קראו וכן אמר גם כן על
ישראל עור על כל המשפחה אשר העליתי כארץ בצרים:
אשר לא הבישתי כשם צוארותיכם, כעול הרעה הבאה עליכם
פכנו: ולא תלכו רומה, בשקל קובץ סויה, אבר כיון
ללכת בקופר, רמז וכן חרסם ויען ולא תלכו בקבוצה וקופה: (ד) ביום החוא ישא עליכם משל, פירוש הסקן עליכם ישא

מצודה ציון

(ב) ונשאו, לקחו כמי יכל כרכם ותכלים כ"ד: (ג) וחברו שריות,
ענין הפכה כמו לא יעשו עמוד הענין (כמות י"ג): רומה, ע"ל
החומות: (ד) ישא, ענין הכסף קול: ונחה נהי נהיה,
נעזוב ונחמנו ונעסק א"כ כל הענין ולא תלכו: ואיש ונחלתו,
כשם שפחה וכן על כל המשפחה וכו' (עומם נ'): אשר לא תמשי, לא תוכלו להכיר ולהקדים מעול הכתוב הבית: ולא
תלכו רומה, לא תלכו בחומות וקופה כי העם הזה עת יפס: (ד) ישא עליכם משל, י"ל תאבדו מעליכם ישא משל על

Israel. A nation is often referred to in Scripture as a family. Cf. Zechariah 14:18, Jeremiah 10:25. Israel, specifically, is referred to as a family in Amos 3:1.—[Redak]*

and you shall not walk erect—*You shall not walk with an upright stature.*—[Rashi from Jonathan] You shall be subjugated, and you will not be able to walk upright.—[Redak]*

4. He shall take up a parable—He

who laments over you will express his lamentation in a parable. The one lamenting is a false prophet who laments that his prediction was not realized. Since the lamentation is composed in obscure language, it is called a *masnal*, a parable.

and he shall lament, "A lamentation has come about . . ."—Heb. וְנָהָה וְנָהָה is a future tense, like וְנָהָה, and he shall make, and

2. And they covet fields, and they rob; and houses, and they take; and they oppress a man and his house, and a man and his heritage. 3. Therefore, so said the Lord: Behold! I plot evil against this family, from which you shall not remove your necks, nor shall you walk erect, for it is a time of evil. 4. On that day he shall take up a parable against you, and he shall lament, "A lamentation has come about"; and he shall say,

2. **And they covet fields**—Coveting is in the heart, and robbing is with the hands. They covet their neighbors' fields and beg them to sell them. When they refuse, they take them by force.—[Redak]

and houses, and they take—*This refers back to "and they covet." They covet houses.*—[Rashi]

and they take—Heb. וְלָקְחוּ, like וְלָקְחוּ, and they take.—[Rashi, Redak, Ibn Ezra]

and they oppress a man and his house, a man and his heritage—The prophet repeats the same words with synonyms. The intention is that if the owner resists attempts to rob his field, the robber strikes and binds the owner. Thus, the robber is oppressing the owner both physically and economically.—[Redak]*

The Rabbis of the Talmud (*Gittin* 58a) explain this verse to mean that the Israelites would covet each other's wives and each other's property and take them away; hence the wording, וְיָבִיחוּ וְיִשְׁאוּ וְיִגְזְלוּ. גָּזַר means a husband, and יָבִיחוּ refers to his wife. The end of the verse, וְיִגְזְלוּ, refers to taking property from its owner. A story is told of a carpenter's apprentice who cast an eye

on his master's wife. Once the master needed money and said, "Lend me." The apprentice replied, "Send me your wife, and I will lend you." The master sent his wife to the apprentice, who detained her three days. The master came to the apprentice and asked, "My wife, whom I sent to you—where is she?" The apprentice replied, "I sent her away forthright, but I heard that some boys were intimate with her on the way." The master asked, "So what shall I do?" "If you take my advice," the apprentice said, "you'll divorce her." "But her marriage settlement is large," the master said. "I will lend it to you," the apprentice replied, "and you give her her marriage settlement." The master divorced his wife, and the apprentice married her. When the loan became due, the apprentice said to the master, "Come and work off your debt." Now, while the apprentice and his wife were dining, the master was standing over them and serving them. His tears fell into their goblets. The verdict [against Israel] was sealed at that time.—[Yalkut Machiri]

3. **this family**—The people of

יִמְר אֲהֲבָנָא אֲהֲבָנָא
פְּחֻלְקִהוֹן דְּעָמִי מַעְדָּן
לְהוֹן סְאֲחִסְנִתְהוֹן
סְרָדִין לְהוֹן פְּאִיבִין
פְּחֻלְקִתְהוֹן מַפְלִגִין :
הָבָנ לֹא יִהְיֶה לָךְ סִתְח
חֹטֵם קִשְׁחָ בְּעַדְכָא
בְּקִהְלָא רִי : וְלֹא
הִתְנַבֵּן נְבוּזַח לֹא

ה'א אל ה'יפו . (כדמות ג סוכדרי; לא עמ'ס מ'א) :

דעם

[illegible][illegible]

יחלק. כשחשבתי שהאל יתברך רוצה להשיב אלינו שדותינו כש
המאובים רוצה לזכר שהאיכרים יחלקו בניהם נחלתנו כש
אמר כנגד הכקונן והוא נביא השקך כמו שפירשנו אבר אתה
למפוצר אל יהיה לך שפולץ חבל בגורל בקהל כל כאשר יפוצל
חבל בנחלה כי אל ישאר אחריו כמך (שם) זכר ופירוש פשוט
ותרגם יונתן במה חוס בשם בערבא : אל תפסו ענין

מצודה דור

הכחות הקדומות : וזהו נתי גמיה . הנהיה "ההקו" ויקו קינס :
 ונאמר שדור גשורני . ק"ל קו יאמר קינחיו ויהי נאכל שדורני
 ונשקפים : שדור עמי יביר . וזאתה שדור עמי יביר נאכל שדורני
 ונאמר שדור הכניני : אר"י יביר . אר"י יביר חלי להשיב לנו שדורני
 נאמר שדור חלי הכניני חלי לנו ונאמר שדור חלי נאכל שדורני
 ונאמר שדור הכניני חלי לנו ונאמר שדור חלי נאכל שדורני
 ונאמר שדור הכניני חלי לנו ונאמר שדור חלי נאכל שדורני

they shall speak or preach. It is derived from the root שָׁף, *to flow*, as though the words flow from the mouth of the speaker. These exegeses render: "Do not preach!" they (the people) preach; i.e., the *people* tell the prophet not to preach: Do

"They have robbed us! He changes the portion of my people! How will He turn to me to return our fields, which he divides?"
 5. Therefore, you shall not have anyone who casts a line by lot in the congregation of the Lord. 6. "Preach not, those who preach; they shall not

he shall turn. The lamenting one shall lament and say, "A lamentation has come about in the world. Now what is the lamentation that has come about? . . ."—[Rashi] Others render: "Lamentation, O lamentation!" Still others render: "Lamentation of destruction!"—[Redak, Ibn Ezra]

They have robbed us!—Heb. נָשָׁדוּ. *Our enemies have robbed us, The prophet uses the expression נָשָׁדוּ, in which there is a "nun" in the beginning, and does not use נִשְׁדָּנוּ, because נָשָׁדוּ serves in two voices, the passive voice and the active voice. Had the prophet written נִשְׁדָּנוּ, in the passive voice, the expression would refer to the robbed and not to the robbers. Had he written נִשְׁדָּנוּ, in the active voice, the expression would refer to the robbers and not to the robbed. This way, it refers to both: we were given into the hand of those who robbed us. In Old French, there is the expression *somes degatert nous*, we were ravaged. Another explanation: נָשָׁדוּ means we brought upon ourselves that they robbed us.—[Rashi] Ibn Ezra and Redak explain נָשָׁדוּ as the passive form which would ordinarily be vowelized נִשְׁדָּנוּ, and is instead irregularly vowelized.*

He changes the portion of my people—*The inheritance of the portion of my people has been exchanged*

to the enemy.—[Rashi] God will exchange the soil, which is the portion of my people, to another master. What was originally the portion belonging to my people shall be the enemy's portion.—[Redak]

How will He turn to me to return our fields, which he divides—*How will He turn again to me, to return our fields to us, which this enemy divides for himself? How is it possible to return them to me anymore? All these are the words of the lamenting one who takes up the parable.*—[Rashi]

How will He turn to me—*Kome se déstornera amoi? As in (Jud. 4:18) "Turn to me. . . And he turned to her."*—[Rashi]

5. who casts a line—*Divides a heritage. It is customary to divide a heritage with a measuring line.*—[Rashi, Redak, Jonathan]

in the congregation of the Lord—*When God restores the captivity of His people.*—[Ibn Ezra]*

6. "Preach not, those who preach"—*Do not prophesy to reprove them. To you, the prophets who constantly preach, I say this.*—[Rashi]

they shall not take shame—*Lest disgraces from them overtake them, as the matter is stated (Prov. 9:8): "Reprove not a scorner." Every*

הַלְצִינוּ לַעֲמֵא הָרִין
אֲרִי לֹא קִקְבְּלִין
אֲתִקְנָנוּ: יִהְיֶה קֶשֶׁר
רֶאקְרִין דְּבִית. יַעֲקֹב
הִתְקַשֵּׁר פִּימֵר מִן הָרִים
וְיֵא אֲמִין עֹקְבֵרֵהּ
הִלָּא קִל פִּהְגְּמִי הִקְנִיא
בְּאֶמְרֵי יָת לֹאֲהָאָה
סִסְרִין מִקְבְּלֵהֶן עֲמִימֵא קִמִּין

יִטִּיפוּ לְאַלְפָּה לֹא יִסַּג בְּלִמּוֹת: **הָאֶמּוֹר**
בֵּית יַעֲקֹב הַקָּצֵר רוּחַ יְהוָה אִם־אֵלֶּה
מַעֲלָדֵיו הֲלֹא דְבָרֵי יִיטִיבוּ עִם־הַיִּשְׂרָ
הוֹלֵךְ: ^ח וְאַתְמוֹל עָמִי לְאוֹיֵב יְקוֹמִם

אֲיִהְיֶה עַל פֶּל דְּהִקְבְּלִין בְּקֶשֶׁשׁ: ^ח מִקְבִּיל חֻבְיָהוֹן עָמִי לְקַצֵּי רֶבְבָא סִסְרִין מִקְבְּלֵהֶן עֲמִימֵא קִמִּין
מִהְרֵי קָרָא
ה'כ' בשורק
יִסְגוּ אֲתֵכֶם כְּלִימֹת: (ו) הָאֶמּוֹר בֵּית יַעֲקֹב הַקָּצֵר רוּחַ ה' . וְכִי
רִין הוּא יִשְׁאִיפֵר בֵּית יַעֲקֹב לְנִבְיָאִם אֵל חֲסִיפִי . אִי רִין הוּא
שֶׁתִּקְצֵר נְבוֹאֹת הַקֶּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא שְׁלֹא חֲסִיפִי . וְאִם רִין הוּא
שְׁאֵלָה כְּלִימֹת יִהְיֶה בִּדְרוֹ שְׁאֵלָה יִשְׁמִיךְ דְּבָרֵי ^ח : הֲלֹא דְבָרֵי
יִיטִיבוּ . עַם אוֹתָהּ שְׁחֹלֵר בִּישֵׁר: (ח) וְאַתְמוֹל עָמִי לְאוֹיֵב
יְקוֹמִם . שְׁחֹלֵר אוֹתָהּ הִרְבֵּה שְׁכֻלֵּיו שֶׁבִּשְׁכֻּלֵּיו עָמִי אוֹתָהּ לְאוֹיֵב
שֶׁמָּה אֵין יִכְלֹת עֹתָה לְעוֹלָם לְקַטְעוֹ וְאִין רוּחוֹ רִחֵק עָלֵיו
כְּלִי לְהַרֵּעַ: הֲלֹא דְבָרֵי יִיטִיבוּ עִם הַיִּשְׂרָה הוֹלֵךְ . אִי
הוֹלֵךְ הִיטִיב חֲסִיפִי לוֹ: (ח) וְאַתְמוֹל עָמִי לְאוֹיֵב יְקוֹמִם .

ר"ק

יִשְׂרָאֵל יִסְתַּיֵּן לְנִבְיָא הָאֵל אֵל חֲסִיפִי כְּלִימֵר אֵל חֻבְיָהוֹן לִנְדִּי
הָאֵל כִּי אֵין שְׁמוּעִים לִכֶּם: לֹא יִסְתַּיֵּן לֵאלֹהֵי לֹא יִסַּג כְּלִימֵר.
נְבוֹאֵי הָאֵל לֹא יִסְתַּיֵּן לֵאלֹהֵי הַנִּשְׁבִּי' וְלֹא יִקְחֵהוּ כְּלִימֵר שְׁאֵל יִסְתַּיֵּן
לִכֶּם וְכִלְיֹתֶם: יִסַּג . עַנֵּן הַשֹּׁמֵר וְאִם הוּא כְּתוּב בְּסִפְרָא הֵנָּה
כְּכֹדֵן מִן הַכְּבֵד אֲדִיר סִפִּי גְבוּל דְּרֵיזִי וְחִבְרִי: (ו) הָאֶמּוֹר .
הָאֵל הַיִּדְרִיתָהּ וְהוּא בְּסוּל כְּמוֹ הַיִּסְרֵב הַיִּסְרֵב וְהוּא לְקִרְיָה
כְּמוֹ הַתְּקַל חֶקֶה אֲתֵכֶם לִכֶּם הַיִּסְרֵב אֲתֵכֶם אֲתֵכֶם אֲתֵכֶם
וְיִסְרֵבִים קֶר בֵּית יַעֲקֹב אֲבִיר הַקָּצֵר רוּחַ ה' . שְׁאֵלָה אוֹסֵר
לְנִבְיָאִים ה' אֵל חֲסִיפִי אֵם קֶשֶׁר נְבוֹאֹת ה' לִכֶּם לִכֶּם אֲתֵכֶם קִימִם
בְּהֵא הָאֵל רִחֵק הָיִתָּה לִכֶּם הַיִּסְרֵבִים וְהַיִּסְרֵבִים לִכֶּם כֹּל . וְכִי
שְׁרִיצוּתֶם לְקַבֵּל לֹא מִנְעָתָהּ אִתָּה מִכֶּם: אֵם אֵלֶּה מַעֲלָדֵיו .
וְכִי אֵלֶּה הַצִּדִּית הַבְּאוֹת עֲלֵיכֶם הֵם מַעֲלָדֵיו וְכַעֲשִׂיו לֹא כִן כִּי
מִשְׁכִּיכִם הֵם כִּי דְבָרֵי יִיטִיבוּ וְלֹא יִסַּג עִם אֲדִיר שְׁחֹלֵר דְּרִךְ
יִשְׂרָאֵל הַקָּצֵר . מַעַל עֲבֵר חֲסִיפִי קֶשֶׁר חֲסִיפִי מִתָּה: יִיטִיבוּ . הַיִּזְרִי
וְהַשְׁמִיטָה מִנְעָתָה בְּצִדֵּי הַשְׁמִיטָה שְׁחֹלֵר נִתָּה מִמֶּה הַפְּעִיל וְהַכְּתוּב
עַם ה' הַפְּעִיל יִסְרֵבִים כְּמוֹ בְּשׁוּלֵי יִהְיִילוּ: (ח) וְאַתְמוֹל .
בְּשׁוּרֵם כְּמוֹ בְּחִילֵם וְכִן בְּשׁוּרֵם כִּי עֲרוֹךְ בְּאֲחֻמֹּל חֲתָתָה אֲבִיר
לְאוֹיֵב הֵבֵא עֲלֵיכֶם הַיִּים רִין וְכַעֲשִׂם . הוּא כִּי כִי הוּא הָאֶמּוֹל
הוּא הוּא לְאוֹיֵב לְאֻחֵי הַחֲלִיפִים וְהוּא קֶם לְאוֹיֵב הַנִּשְׁבִּי' וְשׁוּלָל
אֲתֵכֶם רִין הוּא יִשְׁבֵּא הַיִּים עֲלֵיכֶם בְּדֵה כְּנֵגֵד בְּדֵה: יְקוֹמִם . מַעַל עֲבֵר חֲסִיפִי קֶשֶׁר חֲסִיפִי מִתָּה: יִיטִיבוּ . הַיִּזְרִי

מצורת ציון

סוֹל מִלְשָׁן נִשְׁבִּי' וְהוּלָל כְּעִינִי מְדֻרֵּשׁ כִּי נִכְוָה וְכִן הוּלָל
אֵל דְּרוֹם (וְהוּלָל כ"ב): יִסַּג מִלְשָׁן הַשִּׁנָּה וְקוֹבֵץ וְעַם הוּא
בְּסִפְרָא וְכִי יִסַּג לִכֶּם הַיִּסְרֵב (לְקָמִי): (ז) רוּחַ . לָקוּן . בְּשׁוּלֵי .
מַעֲלָדֵיו: (ח) וְאַתְמוֹל . עַנֵּן כְּמוֹ אֲתֵכֶם כְּחֹלֵם וְכִן כִּי עֲרוֹךְ
עֲדָךְ יִסַּג: (ח) וְאַתְמוֹל עָמִי . אֲלֵל עָמִי הוּא יִסַּג אֲתֵכֶם לִיל לֹא

straight. God's good word will be realized with their deeds, if they are good.

8. And the matter for which My people causes [Me] to rise as an enemy—Heb. וְאַתְמוֹל. The verse is connected to the one preceding it. I am good and do good, but the matter for which and because of which My

people make me rise as an enemy to them. . . . [Rashi] Rashi explains the word אֲתֵכֶם as two words: אֶת מוֹל, lit. that for which. Kara, too, explains it in this manner, apparently from Rabbi Menahem ben Chelbo. Others explain אֲתֵכֶם as אֲתֵמֹל, yesterday. The enemy, who will attack today, has the right to do so,

preach to these; [then] they shall not take shame." 7. Is that what is said by the house of Jacob? Has the Lord's patience grown short? Are these His deeds? Do my words not benefit the one who goes straight? 8. And the matter for which My people causes [Me] to rise as an enemy,

not mention the words of God to us, for we do not pay heed to them.

they shall not preach to these; [then] they shall not take shame—Let the prophets of God not preach to these people; then they will not be disgraced by them; for, if the prophets preach to the people, the people will disgrace the prophets.—[Redak, *Ibn Ezra*, *Mezudath David*]

7. Is that what is said by the house of Jacob?—Do (the people of) the house of Jacob say this when they hear the evil that my prophets prophesy for them?—[Rashi] Is it proper for the house of Jacob to say to the prophets, "Do not prophesy?"—[Kara] *Ibn Ezra* explains accordingly that the "ה" is the interrogative "ה." Others (Redak; Rabbi Yeshuah, quoted by *Ibn Ezra*) explain the ה as the definite article: you, who are called the house of Jacob! It is used here as the vocative, as a form of address.

Has the Lord's patience grown short?—Is He now unable to do good, or does He not (now) have the patience that He had in the early days to do good?—[Rashi]

Rashi is explaining this clause in two ways: one referring to God's ability, which the house of Jacob claims to be limited, and one refer-

ring to His patience, that He has no more patience for doing good. The first way is quoted anonymously by *Abarbanel*.

Ibn Ezra explains that רוח ה', the spirit of the Lord, means the prophecy of the Lord: Is the Lord's prophecy short? Doesn't the spirit of the Lord always speak the truth? Why should God do wrong? *Redak* renders: Why are you disgusted with the word of the Lord? Was it not acceptable to you when he would reprove you and do good for you? As long as you wished to receive the word of God, I did not withhold it from you. *Kara* explains: Is it proper for the prophecy of the Holy One, blessed be He, to grow short—meaning that it not be told?

Are these His deeds?—I.e., to do evil?—[Rashi]

Do not My words benefit the one who goes straight?—I am not impatient, neither are these My deeds, except to the wicked; but with the one who goes straight, I do good.—[Rashi] *Ibn Ezra* renders: Do not My words do good with the one who goes straight? He explains: Is it His will to do evil to His creatures for no reason? Rather, He speaks to do good to you, and that good will come with the one who goes

סחמנין זקוהו קמח
יקרהו מנהו נקבו
ערן בארעהו לרוחצו
תבין בהו פהבירי
קרבא: • בגישה עסי
תתרכון סבית חתוקהו
מנהו בעיהו דברין
גלא יקרהו דהו אקדין
קמס לעלבינ: • קומי

הפנוחה

ה'א נאי פפי . פירונין סג :

457

[illegible]

מבן עזרא

לאויב יקום. יקום עמי כלויב איז אה דערו: **מסור**
שמה. בעבור שמה ואלדז שפיטוי ערנר ענח
וכאשר ימלטו שלל הנהגה שלל נשאר להם רק שמה שלעולם
ויחשבו נפש כי הנה שובי מלחמה וימחמו בהמלטה מידכם
לחשך וימחו שובי מלחמה בעולם ככה תעשו מחוץ לעיר
לשלוט שלל ולבז כי וכיצר תעשו חמם אחר: (ט) נשי, כל
תעמי משי עמי: הענוניה. שריהת חטענת עמי ענלה:
תקחו דרירי. להפריד בלחם המאס: (י) קמסעס. בעבור ו
כל תנוחו וכל רלכע בעבור שטמהה (י) קמסעס כי היא
חנכל אחסם מנו והנכל כל תעמי דער חנכל כמו גיריס

שיגרש הגני את אשתו כביתו שתכנסו בבית הגני שלא כביתו עם אשח' יחשוד אשתו ויגרשנה כביתו והנה הוא כאן עולילה תקחו הדרי לעולם. מה שהיא הדרי לעולם והיא חב צויתים פרו ירבו ואתם תקחו אורו ההדד שהוא הדד וככה תבראות על כל דתונתם וצויתם את כבוד הרר האל יציר בגלות כל יא נתיחו בארצכם כיצורם חשבהם אני קראתי יציר

מצודת דוד

קמים לזאיר איז על לחיו : מסול שלמה . ר"ל אס תרלו מי לנז
 שלה הרובע תעמדו מולו בשלמה לחז דו פייניקס וחספסין ממז
 שלה השלמה השלמה : פייניקס בהב . מן האניסלס וחספסין כחז
 ההסנו השלמה : שובי מלחמתי כי תגזול כל אשר להס כללו כחז
 ושמן מן המהמה והיחזי הכל לבקל מעליסלס : המאח (ס) תרלו
 אשר יסבה ומחשבתה איז כדור אשר חסובס לכסתי על להסענז
 הנה חספסין השלמה : להסח מלחמתי עד מולס מלי חסורה

you shall not rest in your land as you thought. I called your land the tranquility and the heritage, but now, because of your iniquities, it is

because of the garment and the mantle that you strip from those who pass by confidently, who return from the war. 9. The wives of My people you drive away from the house of her delights, from her infants—you take away My glory forever. 10. Arise and go, for this is not

because My people has just yesterday risen up against their weak and poor brethren and robbed them.

because of the garment, and the mantle that you strip—*Because you rob the garment, and you strip the glorious raiment from all those who pass you by on the road.*—[Rashi] And you stand opposite a goodly garment that you see a poor man wearing to strip the man of the garment that was a glory to him.—[Redak] *Rabbi Joseph Kimchi* explains this verse to mean that the rich would take a pledge for the taxes on the poor man's house. First they would take a garment for the pledge, and then claim that it was insufficient and strip the poor of their mantles. In that way, the poor, who left on their way with confidence, returned to their homes like the vanquished returning from war.—[Redak]

from those who pass by confidently, who return from war—*Instead of passing by confidently, as they expected to, they became like men returning from war without clothing or food, for their enemies took everything they had.*—[Rashi]

who return—Heb. שובי, as in (Jer. 2:21) "A degenerate (סורי) wild vine" and (Zeph. 3:18) "Those taken away

(נזקי) from the appointed season."—[Rashi] *Rashi's* intention is that the construction שובי does not always denote the construct state. *Ibn Ezra* explains: Because of the garment and the mantle that the wicked strip from those who pass confidently—when the victims escape being murdered, with nothing but what they are wearing, they consider themselves as returnees from war, and they are happy that they escaped your hands, as people who return safely from war. This is what you (the rich) do outside the city—rob and plunder—and in the city you commit other injustices.

9. The wives of My people you drive away from the house of her delights—*For you slay their husbands, and they sit as widows. Alternatively: since you take their husband's money, and they (the husbands) sit and grieve and do not bring joy to their wives.*—[Rashi] Following his explanation of verse 8, that the prophet is referring to those who take pledges for taxes, *Rabbi Joseph Kimchi* explains that these pledge-takers say that the garments do not suffice and take away homes, driving wives from the homes they enjoyed.—[Redak]*

10. Arise and go, for this is not the

הַמְנוּחָה בַּעֲבוּר טַמְאָה תַחֲבֹל וְתַחֲבֹל
נִמְרִין: יִי לֹד־אִישׁ הֶלֶךְ רוּחַ וְשִׁקְר כִּזָּב
אֲמִיף לָךְ לֵי יוֹן וְלִשְׁכָּר וְהִיָּה מִטִּיף הָעַם
הַזֶּה: יִי אֲסָף אֶאֱסֹף יַעֲקֹב בְּלֶךְ בִּבְיָ
אֶקְבֵּץ שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל יַחַד אֲשִׁימֵנו
בְּצֹאן בְּצֹרָה בַּעֲדָר בְּתוֹךְ הַדְּבָרֵי

ח"א טיף לך (פסליון ל' פסל' חא) :

ההינחה

אשיונון קבץ קנא קנא

רש"י

מסמח תחבול ותחבול נמרין. כי למען עמא מותה היא עוכה נכרתת חבלי רשעים: ותחבול. לשון מלכות כמו חבלי נביאים (ס"א י') חבלי רשעים (הטלס ק"ט) וכן ח"י מסתעין עלה לשון סיעה: ותחבול נמרין. ונענת אנוחם כבר נועל בניהם ופירשו למה הם מתחברים: נמרין. דבר מפורש בלר הטיב כמו מה נמרזו אחרי יוסר (א"ז) ו' מה ימריך (ס"ט) קללה נמרז (מ"א ב') (יחא) לו איש הולך רוח. לו מולאם איש הולך רוח איש שקר

וחבלים: נמרין. נמר הרי ארננס לבס: (יחא) לו איש. הנה חסם חצו לנביאי העם שלא יטפיו להוכיחם אולי חשבו אל העם ולא התנבשו מלרובם כלשר חתרנו חסם הנבים והנה אם יבוא איש יתנבא בדברי כוז ויאמר לבס שנו ונחמו יאמר העם כי חנוחו במקומכם ואזר נדו ונעו יטבדו למקומם כמו נחמו אחרינו אסוף אסוף ותחבולו כלכם אז יהיה מטיף העם הזה לבס בחרי ככה פסוק זה: (יב) אסוף. בצאן בצרה. אולי יש בעיר הווא: בהרך

מסמח תחבול ותחבול נמרין. כי למען עמא מותה היא עוכה נכרתת חבלי רשעים: ותחבול. לשון מלכות כמו חבלי נביאים (ס"א י') חבלי רשעים (הטלס ק"ט) וכן ח"י מסתעין עלה לשון סיעה: ותחבול נמרין. ונענת אנוחם כבר נועל בניהם ופירשו למה הם מתחברים: נמרין. דבר מפורש בלר הטיב כמו מה נמרזו אחרי יוסר (א"ז) ו' מה ימריך (ס"ט) קללה נמרז (מ"א ב') (יחא) לו איש הולך רוח. לו מולאם איש הולך רוח איש שקר

וחבלים: נמרין. נמר הרי ארננס לבס: (יחא) לו איש. הנה חסם חצו לנביאי העם שלא יטפיו להוכיחם אולי חשבו אל העם ולא התנבשו מלרובם כלשר חתרנו חסם הנבים והנה אם יבוא איש יתנבא בדברי כוז ויאמר לבס שנו ונחמו יאמר העם כי חנוחו במקומכם ואזר נדו ונעו יטבדו למקומם כמו נחמו אחרינו אסוף אסוף ותחבולו כלכם אז יהיה מטיף העם הזה לבס בחרי ככה פסוק זה: (יב) אסוף. בצאן בצרה. אולי יש בעיר הווא: בהרך

וחבלים: נמרין. נמר הרי ארננס לבס: (יחא) לו איש. הנה חסם חצו לנביאי העם שלא יטפיו להוכיחם אולי חשבו אל העם ולא התנבשו מלרובם כלשר חתרנו חסם הנבים והנה אם יבוא איש יתנבא בדברי כוז ויאמר לבס שנו ונחמו יאמר העם כי חנוחו במקומכם ואזר נדו ונעו יטבדו למקומם כמו נחמו אחרינו אסוף אסוף ותחבולו כלכם אז יהיה מטיף העם הזה לבס בחרי ככה פסוק זה: (יב) אסוף. בצאן בצרה. אולי יש בעיר הווא: בהרך

מרה"ק קרא

כי לא חתיה בנותה נבאן: בעבור מסמח תחבול ותחבול נמרין. כי למען עמא מותה היא עוכה נכרתת חבלי רשעים: ותחבול. לשון מלכות כמו חבלי נביאים (ס"א י') חבלי רשעים (הטלס ק"ט) וכן ח"י מסתעין עלה לשון סיעה: ותחבול נמרין. ונענת אנוחם כבר נועל בניהם ופירשו למה הם מתחברים: נמרין. דבר מפורש בלר הטיב כמו מה נמרזו אחרי יוסר (א"ז) ו' מה ימריך (ס"ט) קללה נמרז (מ"א ב') (יחא) לו איש הולך רוח. לו מולאם איש הולך רוח איש שקר

וחבלים: נמרין. נמר הרי ארננס לבס: (יחא) לו איש. הנה חסם חצו לנביאי העם שלא יטפיו להוכיחם אולי חשבו אל העם ולא התנבשו מלרובם כלשר חתרנו חסם הנבים והנה אם יבוא איש יתנבא בדברי כוז ויאמר לבס שנו ונחמו יאמר העם כי חנוחו במקומכם ואזר נדו ונעו יטבדו למקומם כמו נחמו אחרינו אסוף אסוף ותחבולו כלכם אז יהיה מטיף העם הזה לבס בחרי ככה פסוק זה: (יב) אסוף. בצאן בצרה. אולי יש בעיר הווא: בהרך

וחבלים: נמרין. נמר הרי ארננס לבס: (יחא) לו איש. הנה חסם חצו לנביאי העם שלא יטפיו להוכיחם אולי חשבו אל העם ולא התנבשו מלרובם כלשר חתרנו חסם הנבים והנה אם יבוא איש יתנבא בדברי כוז ויאמר לבס שנו ונחמו יאמר העם כי חנוחו במקומכם ואזר נדו ונעו יטבדו למקומם כמו נחמו אחרינו אסוף אסוף ותחבולו כלכם אז יהיה מטיף העם הזה לבס בחרי ככה פסוק זה: (יב) אסוף. בצאן בצרה. אולי יש בעיר הווא: בהרך

וחבלים: נמרין. נמר הרי ארננס לבס: (יחא) לו איש. הנה חסם חצו לנביאי העם שלא יטפיו להוכיחם אולי חשבו אל העם ולא התנבשו מלרובם כלשר חתרנו חסם הנבים והנה אם יבוא איש יתנבא בדברי כוז ויאמר לבס שנו ונחמו יאמר העם כי חנוחו במקומכם ואזר נדו ונעו יטבדו למקומם כמו נחמו אחרינו אסוף אסוף ותחבולו כלכם אז יהיה מטיף העם הזה לבס בחרי ככה פסוק זה: (יב) אסוף. בצאן בצרה. אולי יש בעיר הווא: בהרך

וחבלים: נמרין. נמר הרי ארננס לבס: (יחא) לו איש. הנה חסם חצו לנביאי העם שלא יטפיו להוכיחם אולי חשבו אל העם ולא התנבשו מלרובם כלשר חתרנו חסם הנבים והנה אם יבוא איש יתנבא בדברי כוז ויאמר לבס שנו ונחמו יאמר העם כי חנוחו במקומכם ואזר נדו ונעו יטבדו למקומם כמו נחמו אחרינו אסוף אסוף ותחבולו כלכם אז יהיה מטיף העם הזה לבס בחרי ככה פסוק זה: (יב) אסוף. בצאן בצרה. אולי יש בעיר הווא: בהרך

house of Jacob from the place of their exile.—[Mezudath David]

as sheep in a fold—Like many sheep placed in the fortresses of the sheep folds.—[Rashi]

within its stall.—Heb. תַּדְבָּרֵי. Jona-

than renders: And as a flock within a stall, the place where they are led; and likewise (Isa. 5:17): "And lambs shall graze as their wont (תַּדְבָּרֵי)."—[Rashi]

the tranquility; in order to contaminate it, it forms bands, and the band is clarified. 11. If a man walking in wind and falsehood lies, "I will preach to you of wine and strong drink," he shall be a preacher for this people. 12. I will surely assemble, O Jacob, all of you; I will surely gather the remnant of Israel; together I will make them as sheep in a fold, as a flock within its stall

no longer your heritage or your tranquility. Arise and go forth from it.—[Redak]

in order to contaminate it, it forms bands, and the band is clarified—In order to contaminate it [the land], it [the people] forms a band of groups of wicked men.—[Rashi]

it forms bands—Heb. תַּחֲבֵל. *This is an expression of companies, as in (I Sam. 10:5) "a band (תַּחֲבֵל) of prophets"; (Ps. 119:61) "Bands of (תַּחֲבֵל) wicked men." And so did Jonathan render: And they band together upon it, an expression of a band.*—[Rashi]

and the band is clarified—Heb. וְהִקְלִי. *And at the time of their banding together, they already took counsel among themselves and explained for what purpose they were banding together.*—[Rashi]

clarified—Heb. וְהִקְלִי. *A thing explained clearly, as in (Job 6:25) "How clear (וְהִקְלִי) are right words"; (ibid. 16:3) "What clarifies (וְהִקְלִי) to you"; (I Kings 2:8) "A clear (וְהִקְלִי) curse."—[Rashi]**

and the destruction shall be powerful—Heb. וְהָיָה נִקְמָה, as in I Kings 2:8.—[Redak] *Ibn Ezra* renders: complete destruction.

11. If a man walking in wind—*If they (the people) would find a man walking in wind, a false man prophesying to them that they become drunk with wine and strong drink, he would be an acceptable prophet to this people.*—[Rashi] This refers back to verse 6, in which the people say to the prophets of the Lord, "Do not preach." Concerning this, the prophet reproves the people, saying that they tell the prophets of the Lord that they should not preach, but should a man come along whose ways are those of wind and futility, and who lies, telling them that they will have peace and that they may do as they please, and he says to this people, "I will preach to you for wine and strong drink"; i.e., if you serve me wine and strong drink, I will prophesy for you favorable prophecies—they will accept him and hearken to his words, and he will be to them as a prophet and a preacher.—[Redak]

12. I will surely assemble—*Days will yet come when I will assemble you.*—[Rashi] I will not be wroth with you forever, but at the end of days, I will assemble the entire

תְּהִימָנָה מֵאֲדָם: יַעֲלֶה הַפְּרִיץ לְפָנֶיהֶם
פָּרְצוּ וַיַּעֲבְדוּ שָׁעַר וַיֵּצְאוּ בּוֹ וַיַּעֲבֹר
מִלִּכְּם לְפָנֶיהֶם וַיְהִיָּה בְּרֹאשׁם:
גֵּא וְאָמַר שְׂמַעוּנָא רֹאשֵׁי יַעֲקֹב וּקְצִינֵי
בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלֹא לָכֶם לְדַעַת אֶת־
הַמִּשְׁפָּט: י שְׂנֵאִי טוֹב וְאֶהְיֶה גִזְלִי

זָקֵרָא בְּעֶדְרָא כְּנֹ
יִירָא פִקּוּן סִגְנִי אֶנְשָׁא:
ג יִקְנֹן שְׂוִיבִין בְּרִ
בְּקִרְפִּיָּהּ וַיִּסַּק קִלְדָּ
בְּבֶרֶךְ בְּרִישִׁיהֶן וַיַּחֲבֹר
בְּעִלֵּי דְבָבָא דְקַעֲשִׁיק
לְהֹן וַיִּקְבִּישׁ בְּרִיבִין
הַקִּיפִין קִרְוֵי עֲסִימָא
וַיִּחְסְנוּנִין וַיְהִי דְקִלְכָּדָא:
בְּבֶרֶךְ בְּרִישִׁיָּהּ וַיִּחְסְנוּ
וַיִּסְמָךְ דִּין בְּסִעְרָהֶן:
א וַאֲבָרִית שִׁקְעוּ בְּעֵן
רִישֵׁי יַעֲקֹב וַשְׁלָטִין

ה"א ויעבדו מלכס . כוכב לס מנלה לא דיה כס :

רע קרי עורם
ב קסן לא קא ור ד מין לאבאשא אנסין נקסי

סחר"י ק"א

שחיו שם צאן הרבה : בעדר בתוך הדברו . ויהיו כעדר
שהרועה המנחמו הולך בתוך ואינם נפוצים : פוצים : לשון
פנה דמחננים כדבר . כמו כי ישראל תהיבנה סרוב הסק
ארם : (יג) נלה הפורץ לפניהם , זה סלך המשיח שפורץ
כל האסות לפניו :

ג (ב) גזולי עורם פעליהם , ואחר כך בשרם , לוקחים שארם
(ב) גזולי עורם . של בית ישראל שם הרשעים וקצינים

רדק

והאספס בהם פסחד האויב לצאן שיכניסו אותם אל הערים
והאספס ספני תאויבים כלומר של יהיה כח לעבוד לפני
האויב כמו הצאן ותהיבנה בתוך הערים כמו הצאן בתוך
הרברו בתוך סקום סתננו והוא סכלא הצאן שסכנינים שם
הצאן ובאה סלת הרברו בשתי ידועות כמו בתוך האהלי
והרליט סמסרת בנצא ונקראת בקמץ דבת חתח סקס חספ :
תהיבנה סמארם . כרוב ארם שיחבקצו בירח בו תהיבנה ספני
האויב יחמו : (יג) עלת הפורץ , מירש אדוני אבי זיל על
צדקיות כשיצא דרך בין החומותים שפרצו לפני החומה כמו
שכתב בגבואת יחזקאל כקר יתהרו להוציא בו : ויעבור סלכס
לפניהם , זה צדקיות שברח לפני חילו וחילו אחריו : וחי
בראשם . קורס בזה בראשם נסחלקת סרם שכינה אחר כך

גזליהונן הרבה אלה המסוכים נחבסו לעתיד וכן חרנם כפיאם כנשחא אנשינן רבית יעקב ויכור חרנם בצרה חזמרא כתרננס
גרייה צאן חיסרון דעאן ותרננס הרברו וירא כמו הוננס צאן לריר בדבריו רבותיו וזיל וברשח הפורץ זה אליהו סלכס וז
צבת בן דוד : (א) ואבר , חורר להוכחה שהיו פריצים לעינים כבי שאבר לאויב יקובם אסר תבניא לכס , ראשים וקצינים
אציר כי עליהם המלונה כי לבס לדעת השפסם ולהציל גזול סיד עושק : (ג) שנאי סרוב , דעה כתיב וקרי רע והננין אחד

סצורת ציון

שאלו אמר על דיר כללן שהיו להם למעלה : הרברו , ענין הכנסם
וכן ורעו ככשים כדכס (ישפס ס') : תהיבנה , מלשון סלס וסכיר :

ג (א) גא , עתה : וקציני , ענין סררה : (ב) שוארם , כן מקלד

לכבים כשנשים להיות מצוא אל בגולה ומה"ש הנה אנכי גולה
לכס אל חתיס הנצרי וגו' והשכיב לנצח וגו' (מנחני ג') : פרוצ , שני הנוגל יפלטו גם סס חל כגדרות והסכסיות ויעבורו כקלח
כלאו שני שער ודקד בו אילון סס הנוגל , לזנ : סס יכיסו אומן לישר לנוסם (לספוח נצאסכו ונצוסו חרנ אילון סס הנוגל : ויעבור
מלכס ספניהם , ככוס עיבור למעיה סלכס הוא מלך הכשח וס' יעבור כדלס כלס כי לו יחורס סס סוא כליחוס לנין :
ג (א) ואבר , סכיצו גא , אל חורס כמסו חלס נלסי וגו' : הלא לבס , סליכס מוסק לרסח חל המספס חל נסמחה חלקן ונליכס
להיכור על כדכס : (ב) שנאי סרוב , חלל עור סס סלחס סליחס חל ססוד וסוהכיס חל סרע : גזלי עירם סעליהם , סס

לחכס : כצאן בצרה . כללן רכה הנתונה כמבצרי גדרות
אלן : בהוך הרברו , חרנסו יול וכעדרל כנו דירל מקוס
סחא מנחננ סס וכן ורעו ככשים כדכס (ישפס ס') :
ההיבנה כמארם , תהינה הערים חומיות מרוב אדם אשר
נקרסם : (יג) עלה הפורץ , מוסימס הפורץ גדרות
סורים ומסוכיות חקיקס ליישר לפניהם הדרך : ג (ב)
אבן עזרא

למקום סתננו העדר כמו דוכרות כים לסון וינננ
חל הלא וכנה הקורות היו וינננו חל נהנוות כנה תהיבנה
הערים מרוב אדם כמו המון אדם : (יג) עלה , חל ספרן
חל חללן וחלל ראסונה כולס ספרלנה וחלסנו וז חלר וז
וכנה יעבו יכרלל כדכרי הנצור הסקר כמו חללן סילכו
לרעות : ויעבור מלכס , וככוד השס כחמלה על כן כתיב
כ חלר ה' על הנביאים המתעים שחמרו אסוף חלסוף :
ג (א) ואבר , הרלשים והקצינים חל תהיבכיס לישר
המעוות וננה סנלי חלס טוב וגזלי עורם חלל

גזליהונן הרבה אלה המסוכים נחבסו לעתיד וכן חרנם כפיאם כנשחא אנשינן רבית יעקב ויכור חרנם בצרה חזמרא כתרננס
גרייה צאן חיסרון דעאן ותרננס הרברו וירא כמו הוננס צאן לריר בדבריו רבותיו וזיל וברשח הפורץ זה אליהו סלכס וז
צבת בן דוד : (א) ואבר , חורר להוכחה שהיו פריצים לעינים כבי שאבר לאויב יקובם אסר תבניא לכס , ראשים וקצינים
אציר כי עליהם המלונה כי לבס לדעת השפסם ולהציל גזול סיד עושק : (ג) שנאי סרוב , דעה כתיב וקרי רע והננין אחד

סצורת דוד

בעלני כללן הנתונה גדרות הולן סהול להס למכר ולמסון :
כער , כמו סכר כמנוס מנקוס מנכנו סוא דיר כללן כן יסיו
כל סכלל חלכסס כחללס : תהיבנה , קול תהייה חתיס נשפס
כללס מרוב כני חלס : (יג) עלה הפורץ , עד לא יעלו סס יעלה
לפניהם כן ספסרן גדרות סורים ומסוכות חקד לייכר חל הדרך ועל
חליוס הנניא יחלר סהול יכיר , קורס כנליל לייכר לנוס יכרלל :
לכס אל חתיס הנצרי וגו' והשכיב לנצח וגו' (מנחני ג') : פרוצ , שני הנוגל יפלטו גם סס חל כגדרות והסכסיות ויעבורו כקלח
כלאו שני שער ודקד בו אילון סס הנוגל , לזנ : סס יכיסו אומן לישר לנוסם (לספוח נצאסכו ונצוסו חרנ אילון סס הנוגל : ויעבור
מלכס ספניהם , ככוס עיבור למעיה סלכס הוא מלך הכשח וס' יעבור כדלס כלס כי לו יחורס סס סוא כליחוס לנין :
ג (א) ואבר , סכיצו גא , אל חורס כמסו חלס נלסי וגו' : הלא לבס , סליכס מוסק לרסח חל המספס חל נסמחה חלקן ונליכס
להיכור על כדכס : (ב) שנאי סרוב , חלל עור סס סלחס סליחס חל ססוד וסוהכיס חל סרע : גזלי עירם סעליהם , סס

1. And I said—The heads and the officers are responsible to straighten out what is crooked, but . . .—[Ibn Ezra]

2. Those who hate good—I.e., they hate to do good and to benefit the poor, and not only do they not

benefit them, but they harm them.—

[Redak] Ibn Ezra explains: they hate the good, meaning the good man.

and love evil—I.e., they love to do evil, and what is the evil? They rob, etc.—[Redak]

shall they stir with people. 13. The breaker has gone up before them; they broke and passed through a gate and went out through it; and their king passed before them, and the Lord was at their head.

3

1. And I said: Hearken now, you heads of Jacob and officers of the house of Israel! Is it not incumbent upon you to know the judgment? 2. Those who hate good and love evil—who rob

shall stir with people—*The cities shall be noisy because of the large number of people in their midst.*—[Rashi]

13. The breaker has gone up—*Their savior, who breaks the fences of thorns and the hedges of briers, to straighten the road before them.*—[Rashi] Before they go out, someone will go up before them and break the fences of thorns and the hedges of briers to straighten the road. That will be Elijah the prophet, who will come prior to the redemption to straighten out the hearts of the children of Israel toward their Father in heaven, as the prophet Malachi states at the end of his prophecy (3:23f.): “Behold I send you Elijah the prophet before the coming of the great and fearful day of the Lord. And he shall turn the hearts of the fathers to the children and the hearts of the children to their fathers, etc.”—[*Mezudath David, Redak* from unknown Midrashic source]*

Redak quotes other exegetes who explain these verses as a dire proph-

ecy of the siege of Jerusalem and the subsequent exile, as follows:

[12] **I will surely assemble**—During the siege, Israel will gather in the fortified cities out of fear of the enemy.*

[13] **The breaker has gone up**—This refers to Zedekiah, who left Jerusalem “by way of the gate between the two walls” when the enemy breached the wall before him, as in II Kings 25:4. This is also mentioned by Ezekiel in 12:12: “They shall dig through the wall to carry out thereby.”

and their king passed before them—This refers to Zedekiah, who fled before his army, which followed him.

and the Lord was at their head—The intention is that the Shechinah left them, and then they went into exile.—[*Redak*] *Abarbanel* prefers the former interpretation, which is that of *Jonathan*. It appears that the midrashim also interpret these verses as describing the ultimate redemption.

עוֹרֶם מֵעֲלֵיהֶם וּשְׂאֵרָם מֵעַל־עֲצוֹתָם:
 י וְאִשֶּׁר אָכְלוּ שְׂאֵר עַמִּי וְעוֹרֶם
 מֵעֲלֵיהֶם הַפְּשִׁיטוּ וְאֶת־עֲצֻמֹּתֵיהֶם
 פָּצְחוּ וּפְרִשׁוּ כַּאֲשֶׁר בְּפִיר וּכְבָּשָׁר
 בְּתוֹךְ קִלְחָת: י אֹי וַעֲקוּ אֶל־יְהוָה וְלֹא
 יַעֲנֶה אוֹתָם וַיִּסְתֵּר פָּנָיו מֵהֶם בַּעַת

ה"א ופרש' בנלות נה

רשי

עליהם כמו שאמר ראשי בית יעקב וקליני בית ישראל: (ג) שאר עמי. כשר עמי: ואה עצבותיהם פצחו. פתחו להוליך המוח כמו פלחו רנה (ישעיה י"ד) פתחו פה ברנה: ופרשו כאשר בסיר. ומשכרים האיברים כאשר יסבירו הנתיחים כסיר לכבל. ופרשי. שון שבר כמו פרוש לרעב (שם ל"ח) ולא יערכו להם (ירמיה ס"ו) פרשה ליו (איכה א'): קלחת. קלידר"ל בלע"ז: חסוף אלסוף יעקב ויעקו אל ה' להטיב להם בנלני עמו

אבן עזרא

למחוס ויניסם: (ג) ואשר. שאר עמי. הגדוקים: פצחו. קרלו כמו פלחו רנה וי"ל שברו: ופרשו. כמו פרוש לרעב למחך והש"ן תחת סמ"ך והטעם שברו: קלחת. כמו סיר או כמו ללחת: (ד) או. אל הקלינים התנכרו על הדל והנה

למחוס ויניסם: (ג) ואשר. שאר עמי. הגדוקים: פצחו. קרלו כמו פלחו רנה וי"ל שברו: ופרשו. כמו פרוש לרעב למחך והש"ן תחת סמ"ך והטעם שברו: קלחת. כמו סיר או כמו ללחת: (ד) או. אל הקלינים התנכרו על הדל והנה

מצורת רד

טלמס נזילים אלה מאלה את עורם וכשרם מעל טלמסם וכו' ענין נזופא והפגנה לפי מרכיב הגזל: (ג) ואשר אכלו. וכן אשר אכלו בשכר פמי הם הגדוקים: פצחו. פתחו טלמסיהם להרוק את המוח וכן זה הוא ענין הפגנה: ופרשו. משכרים אותם מרבות כאשר יפשו את הכשר סמוסות להשיגם כסיר ובתוך הקלחת לכבל אותם: (ד) או יעקו. לכן או כנול סמוסניות יונקו: ה' כינה כן

מהר"י קרא

מל עצבותם: (ג) ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו. מי שאכלו בשכר כיועורם הפשיטו: ואת עצבותיהם פצחו. העצבים שנשרטו מן הבשר פותחים אותם להוציא חסותם מהם: פצחו. לשון פתיחה כמו פצחו עינא וכן חכמתם אם במבצרים. בתרגומן הבפצחין. לפי שכפרים פתחים ואינם חוקקים חסות: ופרשו כאשר בפייר. וכשרם כולם להוציא כל חסות מן העצבות שברו אותם כמו שפסוקים בשכר בחור חסיר: קלחת. קדרה. ופרשו

(ד) או יעקו אל ה'. או כנל אחוז העת האמור למעלה רדק

אמר שהם שתאמי לעשות חסות ולהדיב לעניים ולא די שאינם פסוקים להם אבל כרעים להם חזק וחזקי רע שותבים לעשות הרע וכו' הרע שפושם להם נזילים עורם כעליהם ושארם מעל עצבותם ודור דרך משל כאלו מפשיטם עור הבשר ואוכלים הבשר מעל העצבות ודור שחיו נזילים סכונם ולחם חסם חסגדל חסור והבשר והעצבות: (ג) ואשר אכלו. הגדל כעשות ההכחקה וההרים בעניים. ואמר ואת עצבותיהם פצחו כעשו כמי שרוצה ללח העצבות הבשר בסיר ובקלחת וכל זה לחפזת: קדרה וכן קלחת אלא שעשויה בתבונה אחת. סיר דור וקלחת שלשם ענין קדרה אלא שכל אחת עשויה בתבונה אחת

מצורת ציון

שכר כמו אל יין למנו (הלים ס"ח): (ג) הפשיטו. פתי הסכר: פצחו. ענין פתיחה כמו פלחו ורגנו ופרשו (שם ל"ח): ופרשו. מאסן פוסק ובכיר ופס היא נש"ן וכן פורק אין להם (איכה ד'): בסיר. קדרה כמו שטות הסיר (פ"ד'): קלחת. גם הוא כלי כבול כמו או קלחת או כסיר (ש"ב'): (ד) יענה.

יענה להם: ויסתר פניו. לכל יענה בלחם: כאשר חרעו. כמו

assemble Jacob," comes, they shall cry out to the Lord to do good for them with the will of His people and with the joy of His nation, but He shall not respond to them.—[Rashi] Redak explains: Then, when the enemy attacks them, they will cry out. He will not respond to them, just as they did not respond to the cries of the poor and oppressed. This

constitutes payment in kind, and is explained at the end of the verse.

and He shall hide His countenance from them at that time—He shall remove His Providence from them and abandon them to circumstances. This is not unjust because . . . [Malbim]

their skin from upon them and their flesh from upon their bones, 3. and who ate the flesh of My people and flayed their skin from upon them, and opened their bones and broke them, as in a pot, and like meat within a cauldron—4. then they shall cry out to the Lord, but He shall not respond to them; and He shall hide His countenance from them at that time,

who rob their skin—[I.e., the skin] *of the house of Israel, over whom they are heads and officers, as the prophet says: The heads of the house of Jacob and the officers of the house of Israel.*—[Rashi] This is figurative of the robbery of their money and their sustenance, which causes the skin, the flesh, and the bones to grow. The robbery is tantamount to flaying their skin and devouring the flesh off their bones.—[Redak] This figure is used to express the extent of the violence and plunder.—[Mezudath David] Ibn Ezra explains: They rob the skin off the good men, [the skin] meaning their money and their property.

3. **And who ate**—I.e., they are the ones who ate . . .—[Mezudath David]

the flesh of My people—Heb. **עַמִּי**.—[Rashi] I.e., the flesh of the righteous.—[Ibn Ezra]

and opened their bones—Heb. **פָּתְחוּ**. *They opened [them] to take out the marrow.* Cf. (Isa. 14:7) “*They opened (פָּתְחוּ) in song*”—*they opened their mouth in song.*—[Rashi]

and broke [them] as in a pot—Heb. **וַיִּפְרְשֵׁי**. *They break the limbs as*

they break the cuts [of meat] in a pot to cook [them].—[Rashi]

and broke—Heb. **וַיִּפְרְשֵׁי**, *an expression of breaking.* Cf. (Isa. 58:7) “*To share (פָּרַס) with the hungry*”; (Jer. 16:7) “*And they shall not break [bread] (יִפְרְסוּ) for them*”; (Lam. 1:17) “*Zion broke (פָּרְשָׁה).*”—[Rashi]

a cauldron—Heb. **קַלְדֶּרֶת**, *kaldère in O. F.*—[Rashi] The rich figuratively break the bones and cut the flesh like one who wishes to put the bones and the flesh into a pot and a cauldron. This description emphasizes the extent of the evil they do to the poor and the weak.—[Redak] Malbim explains that **סִיר** is a small pot, and **קַלְדֶּרֶת** is a large one. Before putting the meat into a small pot, the bones must be broken in order for it to fit; before putting it into a large pot, it is not necessary to break the bones. The bones open up in the boiling until all the marrow comes out. This is a metaphor for how the rich oppress the poor financially and physically until they veritably crush their souls.

4. **Then they shall cry out to the Lord**—*Then, when that time mentioned above, [that] “I will surely*

הָהִיא כְּאִשֶּׁר הִרְעוּ מַעֲלֵיהֶם: הִיבָה
אָמַר יְהוָה עַל־הַנְּבִיאִים הַמַּתְעִים
אֶת־עַמִּי הַנְּשָׁכִים בְּשִׁנְיָהֶם וּקְרָאוּ
שְׁלוֹם וְאִשֶּׁר לֹא־יִתֵּן עַל־פִּיהֶם וּקְדָשׁוֹ
עָלָיו מִלְחָמָה: וְלֹכֵן לִיָּה לָכֶם מַחֲזוֹן
וְחִשְׁבָה לָכֶם מְקֻמָּם וּבָאָה הַשְּׁמִימָה
עַל־הַנְּבִיאִים וּקְדָר עֲלֵיהֶם הַיּוֹם:
וּבָשׂוּ הַחֲזִים וְהִפְרוּ הַקֶּסֶם מִיָּעֲטֵו

זִסְלֵק שְׁבָנְמִיה סָהוּן
בְּעֵדָא הָהִיא בְּסָא
דְּאִבְאִישׁוּ עֻבְדִּיהוֹן:
חִבְדָּנוּ אִמְרוּ עַל גְּבִינָא
דְּשִׁקָא דְּסִסְצוּ יִתְעִי
דְּכִן מִכִּיד דְּהוֹן שְׁרוֹן
דְּכִסְר סְהִנְקוּ עֲלוֹהִי
שְׁלָקָא וּדְלָא מִכִּיד
דְּהוֹן מְסִקְנִי עֲלוֹהִי
קְרָבָא: וְ בְּכִן מִבְּחִתּוֹן
סְלֵאִהִנְקָא וְהִתְפָּנְעוּ
סִלְאָלָא וְהִתְפִּי עֲקָא
קְמִבְּלָא יִתְגְּבִי שְׁקָא
וּיִקְבִּיל עֲלֵיהוֹן עֲדָנָא:
וְיִבְחִתּוֹן גְּבִי שְׁקָא:
וְהִתְפָּנְעוּ מִלְאָלָא

רש"י

ובשמחת נביו ולא יענה אותם: (ה) הנושכים בשנייהם. ואלוהים כשר כהמות פטומות שמאלים אותם עמי הטועים האחרים: וקראו שלום. וכאשר יאכלו ויקראו ויתנצחו להם שלום: וקדשו עליו מלחמה. והזמינו עליו למלחמה: (ו) מענה אלהים. מענה נקוד קמן [ר"ל

אכן עורא

יד השם תגבר עליהם ויענקו אל השם ולא יענם כאשר היו יזקיקים הדלים: (ה) כה. טעם הנושכים כשנייהם כדבר לשונם יתעב: ואלוהים יאכל וינשכם: ואשר לא יתן. להם מה שאלו ויקעשו: (ו) לכן לילה. ויאל לשם מזה החזון ומשך יהיה שלא תוכלו לקסם בלילה: וקדר עליהם היום. הטעם כי יאל להם יום אידם יום חשך עני ערפל: (ז) ובשו החזיים. שלכם: כי אין מענה אלהים. כפיכם רק

מצורת ציון

ואם לא יתן וישינו עליו מלחמה בלומר יתאספו יחד נביאי השקר וילחבו עליו בדברים רעים ויש ספרשיהם הנושכים בשנייהם מה שנתנים להם בלחם ובשר ושאר סמלים הנושכים בשנייהם ואוכלים ואו יקראו להם שלום ויתנצחו להם דברים טובים וכן תרגם יבנה: (ז) לכן לילה לכם בחזון. מזה החזון שאתם כהנבאים לילה ואפלה יהיה לכם כשנבא האויב ויבחנו בדברכי כי עקר אתכם ובשל הענין בלילות שנות ואמר וחשבה לכם סקסום כי בנאותם נבואת קסם ויתחל או קצתם היו קסבים ומקצתם היו חולמים: בקסום. מקור. ובאת השבש. מרוב הצרה שתצאם: היום. רוצה לומר אור השמש כי ביום יראה ולהם יקדר הצרה וינתן תרגם היום ענא: (ח) ובשו על שם. ישינו על שם. ישינו נאכלים עושים על שם

מצורת רוד

אע"פ להסגס אני: (ה) על הנביאים. נביאי הקדר: המתעים. התייזים את עמי כדרך מחטה: הנושכים. נמי שבהם עושים להם כשנייהם לאוכלו מלכו קוללים עליו נבואת שלום ונמי אשר לא יתן ממלל לו סיסם מהת מוזמים עליו מלחמה ר"ל מתנצחים לו שאלמנה מוזמת ליום עליו: (ו) לילה לכם בחזון. מושך בלילה יבאו עליכם מחמת חזון הסקר וקובים הכו: ובאת השבש. חשכה בשם על הנביאים הסס ויחשך עליהם מאור היום ר"ל יהיו בלילה מר סיבה העולם חשך בעדם וכלל הדבר כמ"ש להסגת הענין:

ספר"י קרא

לשון שכירה כמו הלא ספרש לרעב לחבך וככו לא יפרשו להם על אבל לנחבו על כח: (ה) הכתנים את עמי. בשקיהם ובפחיתותם: הנושכים בשנייהם וקראו שלום. לאותם שנתנים להם לאכול בשניהם קראים לו שלום ויהיה לך: ואשר לא יתן על שיהם וקדשו עליו מלחמה. לאותם שאינם ניתנים להם לאכול ואסורים להם שיקדשו האויבים במלחמה עליהם:

רר"ק

אל ה' ולא יענה אותם כמו שלא היו הם עונים לזעקת סלעיהם העשוקים בדה נגדד חותו ישאמר כאשר הרעו סלעיהם כמו שהם הרעו לעניהם כן יע' להם האויב: (ה) כה. אכר. חנושכים בשניהם. חס מלחיקים להם לשינום וקוראים להם שלום בלומר שלום יהיה לכם אל תראו כהנבאים הסתובאים לכם מרענות וחסות שמתהיהם נישכים אותם בשניהם בלומר מרעים להם כי נשקיהם נשיכה היא להם על דרך שאמר ונעתהרות נשקיהם שגא: ואשר לא יתן על שיהם וקדשו עליו מלחמה. בלומר כי שלא יתן להם מה שישארו וקדשו במבאכל ובכשתה כמו שכתוב לסגלה א"ף לך ליון ולשכר ואם לא יתן וישינו עליו מלחמה בלומר יתאספו יחד נביאי השקר וילחבו עליו בדברים רעים ויש ספרשיהם הנושכים בשנייהם מה שנתנים להם בלחם ובשר ושאר סמלים הנושכים בשנייהם ואוכלים ואו יקראו להם שלום ויתנצחו להם דברים טובים וכן תרגם יבנה: (ז) לכן לילה לכם בחזון. מזה החזון שאתם כהנבאים לילה ואפלה יהיה לכם כשנבא האויב ויבחנו בדברכי כי עקר אתכם ובשל הענין בלילות שנות ואמר וחשבה לכם סקסום כי בנאותם נבואת קסם ויתחל או קצתם היו קסבים ומקצתם היו חולמים: בקסום. מקור. ובאת השבש. מרוב הצרה שתצאם: היום. רוצה לומר אור השמש כי ביום יראה ולהם יקדר הצרה וינתן תרגם היום ענא: (ח) ובשו על שם. ישינו על שם. ישינו נאכלים עושים על שם

מצורת ציון

ענין השפה: הרעו. מלכין כעס: (ה) הכתנים. מלכין חוטא: הנושכים. מוחטים לאוכלו וכן לשון כהנ"ס (קהל"ט): בשניהם. מלכין כן: וקדשו. ענין מנחה כמו קדשו קהל (יול"ב): (ו) בחזון. ענין נבואה: סקסום. מין כסף: ובאת. ענין שיקסם כמו כי כל השמם וכדל"ט: קדר. ענין סוף וסודות כמו שמש ויחך קדו (יול"ב): (ז) ודשיר. ענין לילה כמו וסודת (ז) ובדשו החזיים. כעת שיהיו שלא תקיימו אמריכם: ודשו ור.

visions because of the night, they would experience night because of their visions; instead of their divining in a dark place, it would become dark because of their divination; instead of prophesying by day, the

day would become dark for the prophets.

7. And the seers shall be ashamed —when they see that their predictions are not realized.—[Mezudath David]*

as they wrought evil with their works. 5. So said the Lord concerning the prophets who mislead my people, who bite with their teeth and herald peace, but concerning whomever does not give into their mouth, they prepare war. 6. Therefore, it shall be night for you because of the vision, and it shall be dark for you because of the divination, and the sun shall set on the prophets, and the day shall be darkened about them. 7. And the seers shall be ashamed, and the diviners shall be disgraced, and they shall all cover

as they wrought evil with their works—Just as they wrought evil with their works against the poor, so will the enemy wreak evil upon them—a measure for a measure.—[Redak, Malbim]

5. concerning the prophets—I.e., the false prophets.—[Mezudath David]

who mislead my people—with their lies and their recklessness.—[Kara]

who bite with their teeth—and eat the flesh of fattened animals, which my people who stray after them feed them.—[Rashi]

and herald peace—And, when they feed them, they herald and prophesy peace for them.—[Rashi, Kara, Mezudath David, Redak, Jonathan]*

they prepare war—Heb. וַיִּקְרְאוּ.—[Rashi] Rashi's intention is that the word וַיִּקְרְאוּ is not related to hallowing, but to preparing. This is also Menahem's second definition of the word. To those who do not give the false prophets food, these prophets predict that the enemies will prepare war.—[Kara]

Another explanation: If one does not give them the food they demand, the false prophets all gather about him and wage war on him with words; i.e., they speak to him harshly.—[Redak]

6. Therefore, it shall be night for you because of the vision—Because of this vision that you are prophesying, it shall be night and darkness for you when the enemy comes and your words are disproven.—[Ibn Ezra, Redak]*

and the sun shall set on the prophets—(It will seem that way in) the magnitude of the troubles that will befall them.—[Redak]

and the day shall be darkened—I.e., the light of the day shall become dark. This is a metaphor for the troubles that will befall the false prophets.—[Ibn Ezra, Redak, Mezudath David] Malbim explains that the seers would experience visions at night, the diviners would divine in dark places, and the prophets would prophesy by day. Micah therefore states that instead of experiencing

עַל־שָׁפֶם כָּלֶם כִּי אֵין מַעֲנֶה אֱלֹהִים: וְהַעֲסִפּוֹן עַל שָׁפֶם
 כְּאֶלְכִין פּוֹלְהוֹן אֲרֵי לִית
 רִחוֹן רִחוֹן גְּבוּאָה אֵין
 קָדֶם יי: ח וְכֶם אָנָּה
 אֶהְיֶינָה בְּהַקּוֹף רִחוֹן
 גְּבוּאָה אֵין קָדֶם יי וְרִחוֹן
 קֶשֶׁט וְגִבּוֹר הָא
 לְחֻמָּה לְעֶקֶב חֻבוּהִי
 וְלִישָׁר אֵל קִטְאוּהִי:
 ס שְׂקִיעוֹ כַּעַן רֵא רִישִׁי
 בֵּית יַעֲקֹב וְשִׁטְוִי
 כִּית יִשְׂרָאֵל וְיִמְקַרְקִין
 אוֹרְחָתָא רִנָּא וְהָא
 קִנְיָה מַעֲקָסִין: י' דִּבְרֵן
 כִּי הִיוּ בְצִיּוֹן בְּרֶם
 אֲשִׁיר וִירוּשָׁלַם כְּנֶקֶלִין:
 יא בִישָׁקָא בְּשִׁחָרָא
 יִשְׁפֹּטוּ

ת' ראשי כבוד. שנת קס ונחמ"ט (דמתי כה קידושין פג דבריהם זכ)

מדר"ק

(ו) שָׁפֶם, כבוד לא עשה ששפם, כלומר שיעפם על ששם כבוד
 אבל: (י) בונת ציון בדרבים, בתמיה, כלומר וכי סבורים הם
 רד"ק

בשרדא שלא תחקים גבואתם יבושו ויהיו כבאבים העוסים על
 ששם כבוד שאמר האל ליהוקאל ולא תעשה על ששם: כי אין
 מענה אלהים, כי ידעו ויכירו העם כי מה שהיו אומרים להם
 לא היה דבר אלהים: מענה, כבוד דבר וכן זה ענהו. מה ענה
 ה': (ח) ואולם אנכי, אסר הנביא באבת איננו כבודם שאין
 להם מענה אלהים אבל אנכי שלחתי בך את רוח ה' אני כלא
 פורח ה' בכת ששם וגבורה להגיד להם פשעיהם ולא אירא
 מהם כמו שעשום נביאי המדבר שבתנאים להם ובשבחים
 להם מעשיהם הרבים ודבריהם שרף אבל דברי אמת ומשפט
 אני להם: (ט) ששמו נא, שב להוכיח הראשונים והקצינים
 כמו שאמר למעלה ועקשו ויעזבו הדרך הישרה הם כעושים
 אותם וכל דרכיהם ומעשיהם חסם ונול: (י) בונת ציון, כל אחד
 שעושין לענינים ואותם שאין בהם כח לעמוד כנגדם והנה אותו בסוף שלוקחים בנול הוא דם העושק שהרי הוא כאלו שופך
 דמו שאין לו מה ואכל וישבו את נפשו וכן אמר שלמה בן אדוניו כל בוצע בצע את נפשו בגדלו יקח ויתן חתום רבנו
 בתחתון בציון בדרם אשיר וירושלם בנבלין, נראה כי הבין בדרם' כמשפטו ולדעתו יהיה ש' שהיו לוקחים כופר משופכי דמים
 ובאותו כופר היו בונים בתיהם: (יא) ראשיה, הם המלכים או המנהדרין ובהנהיג שיהיה להם להורות חתום כבוד שכתוב

מצודת דוד

כל החושים והקוסמים יעשו על שער השמים כדרך האל כי לו
 יחללו כל רוח המקדש: כי אין מענה אלהים, כל דבריהם לא
 היה מענה אלהים כי מלכס בנול שער: (ח) ואולם, אבל אנכי
 מלחתי כח מן רוח ה', כל כח כל אומי כח מזה ה' ואני מלא
 בשפט וכס דברים הולקים וגבורה וכו' אמן אל ה' ולא אסחד
 ממי ומניד אני לעקב פשעו וגו' כי אין דרכי להחיות כדרך נביאי
 המדבר: (ט) הבחשבים, מתמלטים אלה השמים ומתקפים אלה כל
 דבר הים כי מל היסוד יתחור שמוא מעוקס: (י) בונת ציון, כל
 לנכות בית: וירושלם בעולה, כונים בתי ירושלים בתחתון של

money with which to buy food and refresh himself. The same idea is expressed by King Solomon in Proverbs 1:19: "So are the ways of all those greedy of gain; it takes away the life of its owners."

Jonathan renders: Who build their

houses in Zion with spilt blood, and Jerusalem with deceit. He appears to explain "blood" literally, taking it to mean that the judges and the leaders would take ransom from murderers, from which they would build their houses.—[Redak]

their upper lips, for it is not a statement of God. 8. But I am truly full of strength from the spirit of the Lord and justice and might, to tell Jacob his transgression and Israel his sin. 9. Harken now to this, you heads of the house of Jacob and you rulers of the house of Israel, who condemn justice and pervert all that is straight. 10. Each one builds Zion with blood and Jerusalem with injustice. 11. Its heads judge for bribes,

for it is not a statement of God—The people will realize that what the false prophets were saying was not the statement of God, but the prophets' own fabrication.—[Redak, *Mezudath David*]

statement of God—Heb. מְצָה מְצָה is vowelized with a kamatz [meaning a *zeirah*] since it is attached to God's Name.—[Rashi] The word מְצָה is vowelized מְצָה, rather than מְצָה because it is in the construct state, meaning "the statement of. . ." (Rashi frequently calls the *zeirah* by the name *kamatz*.)

8. **But I am truly full of strength, etc.**—I am not like them, who have no statement from God. I am full of strength, judgment, and might—from the spirit of the Lord—to tell the people their transgressions. I will not fear the people as the false prophets do—the prophets who flatter them and praise their evil deeds—but I will tell them words of truth and justice.—[Redak] *Mezudath David* renders: But I am truly full of the power of the spirit of the Lord; and justice and courage, etc. My words come from the power of the

spirit of the Lord, and I am full of true words and courage. I will fear no one; I will tell Jacob his transgression, and Israel, his sin.

9. **Harken now**—Now he returns to reprove the heads and the rulers mentioned above for their perversion of justice.—[Redak]

and pervert all that is straight—Whatever is straight they say is crooked.—[*Mezudath David*] They pervert the straight path, and all their ways are injustice and robbery.—[Redak] They pervert every word that comes out of my mouth. Or: They commit injustice against all.—[*Ibn Ezra*]

10. **Each one builds Zion with blood**—Since the verb is in the singular form, *Redak*, *Ibn Ezra*, and *Mezudath David* explain: Each one of the leaders and the officials builds his house in Zion with blood; i.e., with robbery and violence against the poor and against those who have no power to oppose them. The money that they take through injustice is the blood of the oppressed. It is as though they are spilling the poor man's blood, since he has no

and its priests teach for a price; and its prophets divine for money, and they rely on the Lord, saying, "Is not the Lord in our midst? No evil shall befall us." 12. Therefore, because of you, Zion shall be plowed as a field; Jerusalem shall become heaps, and the Temple Mount, like the high places of a forest.

4

1. And it shall be at the end of the days, that the mountain of the Lord's house shall be firmly established at the top of the mountains, and it shall be raised above the hills,

11. **Its heads**—They are the kings or the Sanhedrin.—[Redak]

and its priests—who should teach the Torah, as is stated (Deut. 33:10): "They shall teach Jacob Your judgments and Your Torah to Israel." Instead, they teach for a price. They interpret the Torah to suit those who pay them a price.—[Redak]

and its prophets—i.e., the false prophets.—[Ibn Ezra, Redak]*

12. **Therefore, because of you**—Because of your numerous iniquities, He will not care for His glory and His Temple as you said, but . . .—[Redak]*

Jerusalem shall become heaps—Heb. יְרֵמָה.—[Rashi] Jerusalem, which you built with injustice, will become heaps of stones, for the enemies shall raze the buildings and pile stone upon stone, and the building stones shall be formed into heaps. The Psalmist, too, states (79:1): "They have made Jerusalem into heaps."—[Redak]

and the Temple Mount—The seat of the glory of God shall become the high places of a forest.—[Ibn Ezra]*

1. **And it shall be at the end of the days**—After Micah prophesies the destruction of Zion and Jerusalem, he prophesies this consolation. The consolation will come at the end of the days, in the Messianic Era. Isaiah (2:1-4) states this identical prophecy with several variations in the wording.—[Redak, Ibn Ezra]

the mountain of the Lord's house—This is the Temple Mount, which, as mentioned in the preceding chapter, will become the high places of a forest. Micah tells us here that a time will yet come when the Temple Mount will be firmly established at the top of the mountains. It does not mean that it will be physically higher than other mountains, but that the nations will exalt it and honor it and come there to worship God. The prophet mentions this because the nations were wont to worship their

וְנָהָרוּ עָלָיו עַמִּים: יוֹהֲלֻנוּ גֵוִים רַבִּים
וְאָמְרוּ לָנוּ וְנַעֲלָה אֶל־הַר־יְהוָה וְאֶל־
בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִזְרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָּה
בְּאַרְחֵתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבָר
יְהוָה מִירוּשָׁלַם: יוֹשִׁפֹּט בֵּין עַמִּים
רַבִּים וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצָמִים עַד־רְחוֹק
וּכְתָתוּ חֲרֵב־תֵּיהֶם לְאֹתִים וְחֲנִיתֵיהֶם
לְמוֹמְרוֹת לֹא־יִשְׂאוּ גֵוִי אֶל־גֵּוִי חֲרֵב
וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה: ד וַיֵּשְׁבוּ

ח"א חזק חזק. כדכתיב: ג' גוי אל גוי. שם שם ג

איש

רש"י

מדרש קרא

שקברו שם הגוים את אלהיהם על ההרים ועל הנגבות עכשיו
יבססו איש את אלהיו ואכזרו בלבם: (ב) לבו ונעלה אל הר
ה' ואל בית אלהי יעקב ויזרנו בדרךתינו כי מציון תצא תורה

רר"ק

שקברו שם הגוים את אלהיהם וסלע ההרים וסלע הנגבות
שהיו בנישואם וכסבדום בחתלה: ונהרו עליו עמים. ויזרנו
ובתו קראו כדכתיב: הים הרבוב נהר: (ג) והלכו. ואכזרו.
כל גוי ואכזר לחברו לבו ונעלה: ויזרנו מדרךתינו. כי מציון תצא
תורה. והדבר הנביא לא דברו הכתובים בלשון לבת יאכזרו
לכתיב לבו ונעלה ויזרנו: מדרךתינו כי מציון תצא תורה וסלע
לבית הגוים והבורות הוא סלע. השמות ונעלה אכזר ושם:
(ג) ושפט. השופט הוא סלע השמות וכן ויגד יעקב הסניג
ויאכזר ליוסף האכזר. אכזר כי אם יתיר בין גוי לגוי מלחמה או
הבועות בניהם יבאו לביטוש לפני הפלך. השמות שיתיר ארון
על כל הכתובים והוא יוכיח להם ויאכזר לבי שישמא אתה הגל
ישר הבעות לבשל היגד וכפניו זה לא תהיה מלחמה בין עם
לעם כי הוא ישלים בניהם ולא יצטרכו לכלי מלחמה וכתתי
שחורתינו כי נקרא את וידגש תיזיל לאתים מקום הנח אשר בשלל את חורשיתו ואת ארץ: הם הכלים ששופרים בתם
תפגנים ושאר. המעים כדכתיב לא חבור: (ד) וישבו. ישראל וכל הגוים גם כן לא תהיה מלחמה בעולם: כי ש"ח

מסורת דור

מסורת ציון

כדכתיב וכן ונעלה אל סלע ה' (יחזקאל ל"א): (ב) לבו. הוא
ענין לעון וזון: ויזרנו. ענין למד: (ג) והלכו. ענין כבוד
דברים: עציבים. עוקים: ובתתו. ענין כתיש: לאתים. שם
כלי חסירה וכן את המלחמה ואת ארץ (שמואל א' כ"ג): למוסדות.
שם הכלי שדכתיב בו המוסדות מל ויבדקו לא חבור (ויקרא כ"ח)

כדכתיב כדכתיב ריבונם והוא ויבדק המסמט לעומם פלוגים היוכבים המלחמה:
דכתיב כי לא ישבו עוד מלחמה ולא ילמדו חסר כי המלחמה יבדקו ריבונם:

Since there has never been any era
in which nations have not waged
war with each other, this is definitely
a prophecy for the Messianic
Era.—[*Ibn Ezra, Abarbanel*]

4. And they shall dwell—It will

not be necessary to go to war
because of lack of food or poverty,
for everyone will live under his own
vine or fig tree.—[*Malbim*] This
refers to all the people of the
world.—[*Ibn Ezra, Redak*]

and peoples shall stream upon it. 2. And many nations shall go, and they shall say, "Come, let us go up to the Lord's mount and to the house of the God of Jacob, and let Him teach us of His ways, and we will go in His paths," for out of Zion shall the Torah come forth, and the word of the Lord from Jerusalem. 3. And he shall judge between many peoples and reprove mighty nations afar off; and they shall beat their swords into plowshares, and their spears into pruning hooks; nation shall not lift the sword against nation; neither shall they learn war anymore. 4. And they shall dwell

shall stream—Heb. וְנָהָר. *And they shall gather there together like rivers flowing into the sea.*—[Rashi] Rashi bases his interpretation on the root נהר, related to נָהַר, *a river*. *Ibr Ezra* and *Redak* take the reverse approach deriving נָהַר, *a river*, from the verb נָהַר, *to run*. Since the water runs constantly, the body of water is called נָהַר. *Jonathan* paraphrases: And kingdoms shall turn to worship on it [the Temple Mount].

2. And many nations shall go—One nation shall go to another.—[*Mezudath David*]

and they shall say—to each other.—[*Ibn Ezra*, *Kimchi*, *Mezudath David*]*

Come, let us go up—You come, and we will all go up.—[*Malbim* to Isaiah 2:3]

to the house of the God of Jacob—From the mountain, let us ascend to the Sanctuary.—[*Malbim*]

Since he (Jacob) called it (the Temple site) Beth El (the house of

God), therefore, it will be called in his name. Abraham called it a mount, "On God's mount shall He appear" (Gen. 22:14); Isaac called it a field, "to meditate in the field" (ibid. 24:63).—[Rashi to Isa. 2:3, from Pesachim 88a]*

3. And he shall judge—*This judgment is an expression of reproof. derajjnemént in O.F.*—[Rashi] Cf. *Rashi* to Isaiah 32:7. *Redak* explains that the intention is that the King Messiah will judge.*

into plowshares—*koltres in O.F.*—[Rashi to Isa. 2:4] This is not the entire plowshare, but the blade that cuts into the ground, known in English as a colter. *Redak* identifies it as a shovel.

pruning hooks—Implements with which they prune the vines and trees.—[*Redak*]

nation shall not lift, etc.—since the King Messiah will judge between them and solve their differences.—[*Mezudath David*]

[illegible]

ם תֵּיֵא וְאֶשֶׁר הִרְיֹעוּתִי . בְּרִיחַ לֹב סוֹכֵה נֹבֵא

רש"י

כלע"ז): (ד) כי פי ה' צבאות דבר. ויהינ דבר ונחתי
 שלום בחרן וגו' (ויקרא כ"ו): (ה) ילכו איש בשם
 אלהיו. ילכו לאחדיו על שעבדו ע"א כן ת"י: (ו) אוספה
 הצוריעה. אכניס משלטניה ת"י ולי נראה לשון מרסא כמ'
 אבו זורא

בן עזר

פי השם דבר והוא בלי ספק: (ה) כי, אלה דברי הניצח מובים ישראל וממנה אוחם אם הבית חרל נל גינח ונחית אלהיו בשביטיו ומשמינו כוחו אף העטם נלח ישראל מהנלות על כן מלח ומתנו לך והוא העטם נל בעננת הבית אף יבילו הניס אף ישראל מהשטורים מנהה ונבליטם ילכו אים כשם אלהו עט שירס אשכזי אף התאקדק על כן חמורו: (ב) ביום, הצולעה, מנחשיל אף חיל ללכת מהרה ובה הנחה: ואשר הרעונו. להם שסחיתם להרפס ביום: (ו) ושפתי, והנהלמא, שיהיה ששתי ונחיתו אף שירס ואף חמורו עני שירס אף ילכו כולם ששביטם אים הריקום בארס אף ומתנו וינח הצולעה נלחם כן אשכזי אף וקרבנו ונחש אף שירס אף חיל חובי ש

פצידה דור

יחדידו ממקומו: כי פי יגור. וכן יהיה: (ה) כי כל העמים וגו'.
הכו תאמר הנביא שסמך כל המעשה הזה יהיה לנו על כי כל

(א) אוֹכְלָה הַצִּלְחָה . אֲלוֹכוֹף מֵזֶן הַעֲבוּרִים אֵת עַד שֶׁיִּשְׂרָאֵל בִּישָׁא כִנְיָ וְהוּא כֻסֵּף עֵינֵי דִבִּי :
 (ב) לִמְנוּחָה . לִפְיוֹת לֵב שֶׁחֵזְקוּ יְהוָה הַעֲבוּרִים וְלֵב יִכְנֶה חֹשֶׁה ;

and to the healthy ones I will give more strength, and make them into a mighty nation.

Mezudath David understands **וְהַיָּאֵלֶּה** as “the fatigued one,” explaining that the people that was

each man under his vine and under his fig tree, and no one shall make them move, for the mouth of the Lord of Hosts has spoken. 5. For all peoples shall go, each one in the name of his god, but we will go in the name of the Lord, our G-d, forever and ever. 6. On that day, says the Lord: I will heal the limping one, and the lost one I will gather, and those whom I harmed. 7. And I will make the limping one into a remnant, and the scattered one into a mighty nation, and the Lord

and no one shall make them move—There will no longer be any weapons of war to cause a disturbance of their rest.—[*Malbim*] No one will make them move from their place.—[*Mezudath David*]*

for the mouth of the Lord of Hosts has spoken—Now where has He spoken? (Lev. 26:6) "*And I will place peace in the land, etc.*"—[*Rashi* from *Mechilta* to Exodus 12:25]

5. **For all peoples shall go, each one in the name of his god**—Shall go to destruction because they worshipped idols. So did Jonathan render it.—[*Rashi*] *Redak* explains: Until that time they will go, each one in the name of his god, for they will not return to the good way until the King Messiah will bring them to it after the war of Gog and Magog.*

6. **On that day**—On the day of the ingathering of the exiles, as Scripture states: "At the end of the days."—[*Redak*]

I will heal the limping one—Heb. אֶקְרָא. *I will gather in the exiles. So did Jonathan render. To me, however, it appears as an expression*

of healing, as in (II Kings 5:6) "And you shall cure him (וְנִשְׁפָּטוּ) of his zaraath."—[*Rashi*]

the limping one—Israel, who is in exile, is sick, limping, and suffering from pain, for one who is in straits is considered like one who limps.—[*Redak*] *Ibn Ezra* explains the expression literally: those of Israel who limp and cannot travel quickly.*

and those whom I harmed—And those whom I harmed because of their iniquity.—[*Rashi*] Just as I harmed them, so will I benefit them. *Jonathan* renders: And those whom I harmed because of My people's sins.—[*Redak*]

7. **into a remnant**—They will not perish in exile, but a remnant of them will remain, and return to their land at that time.—[*Redak*]

and the scattered one—Heb. וְהַפְּזָא. The reference is to the one mentioned in the preceding verse as "the lost one," the one exiled far away from his land. The word is derived from הִפְזָא, further.—[*Ibn Ezra, Redak*] *Redak* quotes his father, who explains the lost, scattered one

shall reign over them on Mount Zion from now and forever.

8. And you—tower of the flock, the tower of the daughter of Zion—to you it shall come; yea, the former kingdom shall come to the daughter of Jerusalem. 9. Now, why do you seek friends? Is the King not among you? Has your Counsellor perished, that pangs have seized you like a woman in confinement?

fatigued from the exile will yet become a mighty nation upon its return from exile.

and the lord shall reign, etc.—From then on, the nations will no longer reign over them; only God will reign. God's kingdom will be on Mount Zion, for there He will cause the Shechinah to rest for eternity.—[*Mezudath David*]

8. And you, tower of the flock—Heb. מִגְדַּל עֶדֶר. *Jonathan renders: And you, anointed one of Israel, who is hidden because of the sins of the people of Zion. His explanation is: מִגְדַּל is an expression of a stronghold, and he renders עֶדֶר as the people of Israel. He renders עָפֹל as an expression of אָפֶל, darkness.* [I.e., מִגְדַּל עֶדֶר is the stronghold of Israel, identified as the Messiah. He is hidden because of the sins of the people of Zion. The word "hidden" is derived from אָפֶל, darkness.] *But it is possible to interpret מִגְדַּל עֶדֶר as the Temple, and עָפֹל as an expression of a mighty tower. Likewise there is (Isa. 32:14) "Ram-part (עָפֹל) and tower."*—[*Rashi*]*

to you it shall come—*The remnant of the limping ones and the scattered ones shall gather to you.*—[*Rashi*]

and the former kingdom shall come—*The complete kingdom, in its*

entirety, shall come to the house of David in Jerusalem as it was originally, before it was divided. Now what was the former kingdom? The kingdom of the daughter of Jerusalem.—[*Rashi*] Despite the pause, indicated by the cantillation signs, *Ibn Ezra* and *Redak* render: To you shall come and come the former kingdom. The words וְכָאָה and תָּאָה are synonymous, hence, a repetition.

9. Now—that you rebel against Me.—[*Rashi*]

why do you seek friends?—Heb. לָמָּה תִּרְדִּי רֵץ. *lit. befriend a friend. Put to your heart: why do you need to seek friends and beloved ones, the kings of Egypt and the kings of Assyria, for aid?*—[*Rashi*] Others interpret this root as a plaintive cry. Micah addresses the city or the nation—both feminine nouns, hence the feminine verb form. Why do you emit a cry? Now that you are on the verge of going into exile, why do you mourn and weep? Remember yet the day of consolation and salvation.—[*Ibn Ezra, Redak*]

Is the King not among you? Has your Counsellor perished . . .?—Why do you cry as though you have no savior or counsellor, [a crisis over] which pangs have seized you as they

כִּי־לִדְרָה: יְחִי־וְגָחִי בְּתִצִּיּוֹן כִּי־לִדְרָה
כִּי־עָתָה תִּצְאִי מִקְרִיָּה וְשָׁכֵנֶת בַּשָּׂדֶה
וּבָאת עַד־בָּבֶל שָׁם תִּנְצִלִי שָׁם יִגְאָלְךָ
יְהוָה מִכָּפָּ אֵיבֶיךָ: יי וְעָתָה נֹאכְפוּ
עֲלֶיךָ גוֹיִם רַבִּים הָאֹמְרִים תַּחֲנֹף
וְהָיָה עֲלֶיךָ עֲמִיּוֹן

מִלְכֵי מְלָכִים אֲבָרְדִּי
תִּקְרָא עָמָּה וְיֵעָה
כִּי־בִּי לִדְרָה:
י קְרָעִי וְיֵעָה
רָצִיּוֹן בִּינְדִּיקָהּ אֲבִי
קָעוֹן תִּקְרָא
וְהַשִּׁירִין בְּחִמְלָא וְהַבִּינִין
עַד־קָבֵל תִּמְנִישְׁתְּמוּן
סָפוּ וְיִפְרָקוּ: יי כִּי
בִּצְרִי וְקָבֵל: יי וְקָבֵל
יְהִי־נָשׁוֹן עֲלֶיךָ עֲמִיּוֹן

ת"א סוף תרגום: (סוף דה):

קס"ב ב"ק

והוא

ספר"י קרא

הכ"ל אין בך אם יוצרך אבר. בהבה. אם אין לך כלך יוצר
שיצור לך אתה הולך לכלי האבות לצורה בשכל כך
החוקק חיל ביורה: (י) ונחל. כבו ונחל ברשות הרבים:
מצאי סקית. בקרית הישועים: (יא) האסורים חנון שם

ושכנת בשדה. (יא) האסורים תחנף. עתה תחייב חנון כהמחיה

רד"ק

הלא מלכך יוצרך האל יתברך ואף על פי שיספור שני האל
יתברך עתה ספך ענין הוא מלכך יוצרך ואם יגלה עתה
מאריך עוד יגאלך מנולת בבל ויבא וכן שיגאל כל ישראל
הנפוצים ותגורם באפס הארץ ועל זה אבר ותמה נאסר
וני: (י) חילי ונחל. חילי מענין חיל ביורה ונחל ענין
האנחה כי הוא מענין אתה נחל: בספך. שהיו ענין הוצאה
האנחה הוא הוצאה הנשיבה אבר אם יש לך לחול ולכאב
ספך ענין יש לך לחול ולנחל כי בשנותיה עתה תצאי בקרית
כירושלם וציון שנקראת קרית הנח דור אי פי' בכל קרית
וקרית שבארץ ישראל ובכל כל זה זכרי הנחבא יאל תחשבי
שאברה חקרה: ושכנת בשדה. כדרך השכנים שצריכים
איהם בעריהם ובכניהם אותם בשדה ער שואסו כלם ואחר כך
כיליכים כלם בשבי לארץ תחשבו: ובאת עד בבל. כי שם מקום
הנולח לאותם שהנולח נבוכדנצר כלך בבל: שם תנצלי. סמור
דור: ולא ותמה. זה אבר נגד קרית נחל בבי הכשיח ואבר
כי עתה כובשתי חתיו נבוכדנצר וזאת היא לארץ וכן כבי הדבר
אשר אתו: האסורים תחנף. ויחשבו בלבם עתה תחנף ציון

מצורח ציון

מכר וואה: החויקך. חיל. מלמה וכתם: (י) חילי.
משנן מלמה: ורחלי. ענין אהם כי האנה הוא כולא הנשים
והוא מענין כי אהם נחל מנען: (הלים כ"ג) שסוף ענין כמסכה
וכולא וקבוז כול אף לשון ניהיה המוכר גדול: בקרית. משיח:
תנצלי. ענין ריקות כמו ויתחנן בני גדל אף עדים (שמש
ל"ג) ספך. מיד: (א) תחנף. תחייב כמו ולא תחייב אף
כבן נון שמי מנעל עליו נאמריה הימים יהיה הנאול יורח שלמה ווס

רש"י

ואלהים מלכי מזרים ומלכי אשור לעור: (י) חילי. לשון
מחללה כמו (כח) כי החויקך חיל והלשון נופל על יולדת:
וגורח. כרע וסחי על נחמד וכן בלשון משנה כותל הגונה
לרשות הרבים: הצאי בקרית. מירושלים ללכת כנולה:
ושכנת בשדה. התי שבינתך חרשה כשדה

אבן עזרא

כאלו אין לך מושב ויוצן ועשור זה החויקך חיל כיוולדה
הלא השם מלכך ויועלך האומר לך אל תנעקי כי אם חילי
וגוחי מלשון כי מלה וגם ילדה כי אם עתה תלחי והלכת
בגלות ונחל עד בבל שם תנצלי שם יגאלך מלכך ויועלך הוא
השם: (י) חילי. כעבור שהוכרי חיל כיוולדה אחר חילי
וגוחי הולא הולד כמו כי אהה נחלי מנען: סקירה. היא
ירושלם וכל הקריות סביבותיה והשעם היישוב: ושכנת
בשדה. בלכתך בגולה: ובאת עד בבל. גלות נבוכדנצר
שם אגאלך: (יא) ועתה. דעת מפרשים רבים כי זה
למחיר גויי המשיח והעד ואחרי בית להם אסרה ור' משה
לכהן אחר כי ידבר על בית שני והמלך הוא רובכל ועטם
קומי ודושי כמו מי אהה הר הגדול כי זרובבל היה מבני
שחיה להם עתה בנכס: גוים רבים. ודגו וסגו ובסמך רבים
מצורח דור

אשר חלו חוקך חיל וכתם כיוולדה משך העצום המסור למא
עליך ועשור זה חקך שיה ממלכי ספכים כלם אין הכח עידי
להללך: (י) חילי ונחל. ר"ל לכן בבל וריק יעזבו ואחרי שדת
ציון מלחי המלכה והאנשי כיוולדה כי עתה באת קרוב תלחי מן הסור
ללכת גולה: ושכנת בשדה. כדרך הנשים ואל יכניסוך בחנון
וחסור אל בבל: שם תנצלי וני. בכלל תחוקתי מכל הסוכה ולא
יועלוך קר מלכי העצום וכבכל יגאלך ה' וני' כי בשם חלל מלח
בכל מלח חסתי ומלכי סור ממלכי העצום: (יא) ותמה. ר"ל נון

says they should be assured of this consolation as if it were something they had now, in their own time, although it is actually a long way off.—[Redak] *Ibn Ezra* quotes *Rabbi Moshe Hakohen*, who interprets this verse as a reference to the Second Temple, and the ruler mentioned below (5:2) as Zerubbabel, of the descendants of Jeconiah, who was the ruler of Judea.

who say, "Let her be guilty"—*Let Zion be guilty of her sins, and let her iniquity be visited upon her.*—[Rashi] The nations think that Zion will now be judged guilty, and she will be destroyed for her iniquities, just as she was previously destroyed.—[Redak] The nations mentioned are Gog and Magog and the other nations that will join them.—[Mezudath David]

10. Be in pain and kneel, O daughter of Zion, like a woman in confinement, for now you shall go forth from the city; and you shall dwell in the field, and you shall come up to Babylon; there you shall be saved; there the Lord shall redeem you from the hand of your enemies. 11. And now, many nations shall gather upon you who say, "Let her be guilty,

10. **Be in pain**—Heb. חוּלִי, *an expression of pain, as in* (verse 9) "that pangs (חיל) have seized you." *This expression is appropriate for a woman in confinement.*—[Rashi]

and kneel—Heb. נָגַחַי, *kneel and bend down on your belly* (נָחַח). *So it is in the language of the Mishnah (Moed Katan 7a): "A wall that bends over (נָגַחַח) into a public domain."*—[Rashi]

Ibn Ezra interprets it as an expression of drawing out or bringing forth, based on (Ps. 22:10), "For You are He Who took me out (נָחַח) of the womb." *Redak*, based on the same source, explains it as an expression of sighing, which is a drawing out of the breath. The prophet states: Indeed, you may feel pain and sigh because of your sins. Nevertheless, remember the consolation and do not think that your hope is lost.

you shall go forth from the city—*From Jerusalem, to go into exile.*—[Rashi] *Ibn Ezra* takes this expression to include all the cities in the environs of Jerusalem. *Redak* suggests that it may refer to all the cities in the Holy Land.

and you shall dwell in the field—*Your dwelling shall be plowed up like a field.*—[Rashi] *Redak* explains that

it was customary for captors to take their captives out of the captured cities, leave them in the field until they were all assembled, and then lead them to the captor's land.*

there you shall be saved—Heb. תִּצָּלִי. This translation follows *Targum Jonathan. Mezudath David* explains: There you shall be emptied out of all the good you possess, and the gentile kings will be of no avail to you. God will redeem you from Babylon without the aid of gentile kings.*

Ibn Ezra explains that verses 9 and 10 refer to the exile of the kingdom of Judah to Babylon. In verse 9, Micah asks why the Judeans are crying out about the exile, and why they are feeling pain: Is God, their King, or Moses, their counsellor, no longer with them? They still have God's Torah, which they will learn in Babylon and throughout all generations. In verse 10, Micah asks: If you feel pain and are "bringing forth"—if you feel pain because of your going forth from the Holy Land to Babylon—remember that God will save you there and redeem you from the hand of your enemies.

11. **And now**—The prophet says this regarding the ingathering of the exiles at the time of the Messiah. He

וְתַחֲזוּ בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ: י' וְהָמָּה לֹא יָדְעוּ
מַחֲשָׁבוֹת יְהוָה וְלֹא הֵבִינוּ עֲצָתוֹ כִּי
קִבְּצָם בְּעֶמֶר גֶּרְנָה: י" קוֹמֵי וְדוֹשֵׁי
בִּתְּצִיּוֹן כִּי קִרְנָךְ אֲשִׁים בְּרוּךְ
וּפְרִסְתִּיךָ אֲשִׁים נְחוּשָׁה וְהִדְקוֹת עַמִּים
רַבִּים וְהַחֲרַמְתִּי לַיהוָה בְּצֶעֶם וְהִיָּלָם
ת"א י' הָנֵס. י' כִּי פִלֵּס י' קוֹמֵי וְדוֹשֵׁי. פְּרִיסוֹן הָיָה:

רש"י
והסד עליה עונה: ורחו בציון עינינו. ותראנה בה
עינינו מה שקינו לראות בה: (יב) כי קבצם בעמר
גורנה. וסופו לקבץ אל עמק יהושפט וסביבות ירושלים
למלחמה כמו שמקבצין עמיר כדי לדושה שם אף הם עכו"ם
(יג) והחרמתי. לנחן הקדש: בצעם. מה שנסו

אבן עזרא
יכניה וכחוב עליו ומשל על כסאו: החנף. כמו הארץ
החננה לא תוכל לסבול: (יב) והמה. לא מלאנו זאת
המלחמה מתי היתה כי חך זה כתוב על כן הוא לעתיד כמו
הנהיום כל לה: (יג) קומי. קרנך אשים ברוך. דרך
משל כי העמים כעמיר גרנן: בצעם. כמו כלע והעטם
יח' העמים על ירושלים וישראל וירושן אותם שם: (יג) קומי
ודושי. כי קרנך אשים ברוך. לנחן אותם ולהפילם: ופרסתיך אשים
נחושה. ותי שאמר והרקות עבים רבים כי

מצורה דוד
כלשן ואספו שני ענ"ם רבים וכו' ומוגו ומכו"ם רבים
אשר לא: האוברים. אשר יאמרו טעה מחזיקי סלחן ללקוח כסמים
ופיטנו מלאכה לזיון מה שקונו: (יג) והמה. אלע המה לא ידעו
פחשבות ה' בעמיר מה שנתן בלכם להחסף ונכח לא יזון כי
לרעם קבלם כמו שמקבצין פמירי המכובל אל בנור להחסף מקבל
ולדושי: (יג) קומי ודושי. לפי שהשלים לעמיר לפניו כסול
בעמיר וכו' הנה טעה כסונו נקבלו וכלו פסוד והיוו דם שם
כי נחלם כחך ככיווך כנולה הנה חזקו אותך ואשים קרנך ברוך
לפני דם זאת ופסודיך אשים נחשו למנוח חוס: והרקות.

הנשים ורשעים לסיכך חזוניה עינינו בבפלת ציון: (יב) כי
קבצם בעמיר גורנה. אשור שהנלה את ישראל שלש נלוות
והיה ליכוד לבוא עליה ותוא לא ידע שהקדוש ברוך הוא חשב
עליו ששקבצו שם בעמיר הנקבץ כנורין לרשון שם כמו שרשין
העמיר חמסר: (יג) כי קרנך אשים ברוך. לנחן בהם האמונה:
לרעתם נלסמו ויאמר הקב"ה לנכסח ישראל קומי ודושי בת

רר"ק
ותחזיבו ובעונותיהם תחרב כמו שחברת מקדם: ותחזו בציון
עינינו. ותראנה עינינו בציון מה שקינו וכן ובאויבי ראתה
עינינו. ותחזכו ותחזו: (יג) והמה לא ידעו מחשבות השם.
למה העיר רוחם לבא על ירושלים כי הם חשבוים לשלול שללה
להחריבה עליו עליה ולא הבינו צדקה השרם לבא עליה כי
ותוא יח' תעירם כמ"ש כנבואת יחזקאל והעליתיך פירכתי צפון
הביוותיך אל הרי ישראל: כי קבצם בעמיר גורנה. כמו
שקבצו אדם עמירי השרה אל הנורין לרשע שם כן יקבץ האל
ודושי. כי קרנך אשים ברוך. לנחן אותם ולהפילם: ופרסתיך אשים
נחושה. ותי שאמר והרקות עבים רבים כי

מצורה ציון
סלחן (במדבר כ"ה) ותחזו. כמו תהיו והוא ענין לאים וסמלנות
כמו ואלה תחיה. כמות (יח'): (יג) בעמיר. כן יקבל אלוה
שנכנסו כמו והנינו עמיר (תהלים קכ"ט): גורנה. סוף התקום
שפנתינו שם הכה אה: (יג) ודושי. מלשון דושי: ופרסתיך. הס
כפון מנעלים שנגנזו: הכמותו כמו בנכסות מוסיו (יחזקאל כ"ו)
ואמר דודך סלחן: נחוש: נחוש: והרקות. ענין שחיקה כמו
לדקק להקטק (ש"ב כ"ג): והחרמתי. ענין הקדש כמו כל חרב
בישלה (במדבר י"ח): בצעם. חמדת פסדו כמו כלע כסף
(סופסית ה'): וחילם. גם הוא ענין עושר כמו ושללו מליך (יחזקאל

plundered from Israel will be devoted
to God, since Israel is holy to the
Lord. The nations' own possessions,
those not acquired by robbing

Israel, will likewise be dedicated to
God, because He is the Lord of all
the earth and everything belongs to
Him.

and our eyes shall gaze on Zion." 12. But they did not know the thoughts of the Lord; neither did they understand His counsel, for He gathered them as sheaves to a threshing floor. 13. Arise and thresh, O daughter of Zion, for I will make your horn iron, and I will make your hooves copper; and you shall crush many nations, and you shall devote their plunder to the Lord, and their wealth

12. But they did not know the thoughts of the Lord—The nations will not know why He inspired them to march on Jerusalem. They will think that they are marching on it to plunder and destroy it. They will not understand His counsel, why He brought them there, as in Ezekiel's prophecy (39:2): "And I will cause you to come up from the far sides of the north and bring you to the mountains of Israel."—[Redak]

for He gathered them as sheaves to a threshing floor—*And eventually, He will gather them to the Valley of Jehoshaphat and around Jerusalem to war, as they gather a sheaf in order to thresh it there. The heathens, too, will be gathered there for their detriment, and the Holy One, blessed be He, will say to the people of Israel: "Arise and thresh, O daughter of Zion."*—[Rashi]

13. for I will make your horn iron—to gore them and to cause them to fall.—[Redak]

and I will make your hooves copper—to thresh them. Micah, therefore, explains: And you shall crush many nations; i.e., God will make them like earth (for you) to tread.—

[Redak] Since the prophet compares the nations to sheaves, he uses an expression appropriate for sheaves—since they have all gathered here, arise and slay them. Although you are weakened from the exile, I will strengthen you, and make your horn iron to gore them, and your hooves copper to trample them.—[Mezudath David]

and you shall crush many nations—Heb. תִּדְרֹסֵם—you shall crush them to powder.—[Mezudath David]

and I will devote—Heb. תִּקְדֹּשׁוּם, *an expression of hallowing.*—[Rashi] This is repeated in the prophecy of Zechariah (14:20): "On that day shall be inscribed on the bells of the horses, 'Holy to the Lord.'"—[Redak]

their plunder—*What they gathered from robbery and violence.*—[Rashi]

and their wealth—*Their possessions.*—[Rashi] Ibn Ezra considers their plunder and their wealth synonymous. Redak conjectures that perhaps a portion of the wealth of the nations would be plunder for Israel, and a portion would be devoted to God. Malbim explains that the wealth that the nations have

לְאֶדְרוֹן בְּלִי-הָאָרֶץ: יֵעָתָה תִּתְגַּדְּרִי
בְּתִגְדֹּד מְצוֹר שָׁם עָלֵינוּ בִּשְׁבֹט יָכֹוּ
עַל־הָלְחִי אֶת שַׁבְט־יִשְׂרָאֵל: הִיא וְאַתָּה
בֵּית־לָחֶם אֶפְרָתָה צִעִיר לְהִיּוֹת
בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמֶּךָ לִי יֵצֵא לְהִיּוֹת

קדם יי נכסיהון ופסון
הדרון קדם הבון בל
עלקא יי קען הפסעון
במשרון מרמא דצרון
עלה בעיר בהון קען
בחוברא על דיקהאיה
בני ישראל: א ואת
בית לחם אפרתה
פועיר הויא אלקאנה
באלפי יהודה

בהר"ק קרא

ופרסחין אשם נחישא: לפי שחזקו בהם עמים רבים:
(י"ד) עתה תתגודדי בת גידוד: לאשור הוא אוכר עתה תתגודדי
גדודים כדי לצויר את ישראל בעצור:

ה (א) ואתה בית לחם אפרתה: היא בית לחם יהודה: בסך
מי גרם לה להללו את אחר ישראל מלעבים על נביאים וסופיעיה ומכים על הלחי כך היו עושים וכן מנינו
בפסוקא וכן יעשה הוא לומר (ישעי') גו נחתי למכיס:

ה (א) ואתה בית לחם אפרתה: שאל דוד מסע' בן עבדך ישי בית הלחמי (ש"ל י"ז) ובית לחם קרויה
אפרת שנאמר בדרך אפרת היא בית לחם (בראשית מ"ה): צעיר להיות באלפי יהודה: ראו היות להיות
צעיר נמשפות יבודה פסולת רוח המולחיה סגד: בסך לי יצא: משח כן דוד וכחל' חכן מאסו הנוסים

רד"ק

חיל הגוים יהיה בזה לישראל ויצויר יהיה קדש לה: (י"ד) עתה
תתגודדי בת גידוד: עתה בנות ההוא תתגודדי שוב עליך
גדודים לפי תקרא בת גידוד ואל עתה גידודים: בצור שם עלינו
גו ודמינו שם בצור עלינו עם כל גדודיו וחילותיו: בשבט יכו
על הלחי את שושם ישראל: כמו שאמר ויצא חצי העיר בגלות
וגו ואיבדו השופטים והגדולים אשר בישראל עד שכיב אותם
בשבט על הלחי דרך ביוון: (א) ואתה בית לחם אפרתה: אמר
אפרתה להודיע איהו בית לחם וכן יאכפרה שם בדרך אפרת
היא בית לחם ואכר בית לחם אשר ליהודה נראה כי בית לחם
אמר היותאכר בית לחם אפרתה בית לחם צעיר להיות כאלפי
יהודה את על פי שתיית צעיר כאלפי יהודה בסך לי יצא שושם
להיות כושל בישראל ויהו הפסוק הששי ופי' להיות להיות
נפשה בערי אלפי יהודה צעיר אתה כנחמה ואנשים: בסך יצא לי
הכפיש כיסודע דוד שיהיה בבית לחם יהיה ויהו שאמר ויבואו
בקרם סבי' עולם כי בוצאות הנשיח כוסמו יאכרי כי סקרם
כוסון רב היו מבית לחם ויהו דוד ביש' וסן רב בן דוד ובין בלך
חשניה ויהו אל שהוא כוסמו קדם סוסו עליהם יש עליהם חשבת
כי הוא לא משל בישראל אבל הם משל בו ומה שאמר כי כי
חיה סוסו קדם אל אלו והו שחק כי האל קדם יס עולם היה והם אוסרים כי בקדם סוסו יהיו: ויבואו כיסודע כלסר כי אלו יצא
והאל קרסון בלי ראשית וי"ש כי כסודע עד עולם אתה אל ריל ססרם עולם כמ"ש בפרש' חרם ייבדו: ריל כסודע נסכתי בסרם

מצודת ציון

כ"ו): (י"ד) התגודדי: ענין שיתחבב כמו לא תתגודדי (דברים
י"ד): גידוד: ענין מהנהו וכן שם גידוד (סו"ט ו'): בצור: כן
יקרא הקפה גייסות שכיב העיר לגדוד: בשבט: כדרכיו: הלחי:
כן בקרא המוקש שאלה העין:
ה (ב) צעיר: קטן ונמוך: באלפי: ענין סדרה כמו אל מכתסח

למחר יתן למכור לחי יבטע כדרכה (איכה ג'):

ה (ב) ואתה בית לחם אפרתה: בית לחם כעיריה נקראת אפרת בית לחם (נחמיה מ"ח) ולא וזה בית לחם
סעובות המוכר כעיריה: צעיר להיות וגו': ר"ל אלה משפחת בית דוד הלא מניח להם משח' בית הלחמי מכלואי היה
במזה העיר והנחה ככל בני יהודה והו' לפי שנחל מרות המולחיה: בסך לי יצא: ומ"מ ר"ל ין מן מקד' הנשיח להיות

רש"י

מנילה ומחם: וחילם: ונכסיהן: (י"ד) עתה תתגודדי
בת גידוד: עתה נעת גורמם קהלת הנדוד שם המנור על כנר
תתגודדי בת גידוד בת כסדים קבלי גדודין כי עתה הוא אשר
תלחי בגדוד אשר שם מנור עלינו: בשבט יכו על הלחי:
מי גרם לה להללו את אחר ישראל מלעבים על נביאים

בפסוקא וכן יעשה הוא לומר (ישעי') גו נחתי למכיס:

ה (א) ואתה בית לחם אפרתה: שאל דוד מסע' בן עבדך ישי בית הלחמי (ש"ל י"ז) ובית לחם קרויה
אפרת שנאמר בדרך אפרת היא בית לחם (בראשית מ"ה): צעיר להיות באלפי יהודה: ראו היות להיות
צעיר נמשפות יבודה פסולת רוח המולחיה סגד: בסך לי יצא: משח כן דוד וכחל' חכן מאסו הנוסים

אבן עזרא

כמו הונס כי הוא כפל המלה: (י"ד) עתה תתגודדי בת
גידוד: דרך צמות וטעם קהלת הנדוד שם המנור על
ירושלם והיו כחרסם מכיס שפט ישראל והכינו בעניי כי
שפט ישראל הוא המשיח או ורובכל על כן אחריו ואתה בית
לחם אפרתה והכינו דבר כפי מחשבת' בדרך וחקלקי: כנדי
להם וכתב על כלק וילחם בישראל בעצור שאמר אולי אוכל
להלח' בו והוא לא נלהם רק כפי מחשבתך דבר הכותב בדרך
שאמר אולי אוכל להלהם בו וככה הלכתי רדפו אחריהם
עד הירדן ועדיין המרגלים בריחו:

ה (א) ואתה: חכר השני שמות אפרת היא בית לחם
כמו ולא עשו שם בית ירובעל גדעון וטעם צעיר
שהיא קטנה: בסך: כל זה כעבור דוד שהוא ראש
המלוכה על כן ומוצאותיו מקדם על דוד והנה ידבר שם

מצודת ציון

ה (א) ואתה: חכר השני שמות אפרת היא בית לחם
כמו ולא עשו שם בית ירובעל גדעון וטעם צעיר
שהיא קטנה: בסך: כל זה כעבור דוד שהוא ראש
המלוכה על כן ומוצאותיו מקדם על דוד והנה ידבר שם

ה (ב) ואתה בית לחם אפרתה: בית לחם כעיריה נקראת אפרת בית לחם (נחמיה מ"ח) ולא וזה בית לחם
סעובות המוכר כעיריה: צעיר להיות וגו': ר"ל אלה משפחת בית דוד הלא מניח להם משח' בית הלחמי מכלואי היה
במזה העיר והנחה ככל בני יהודה והו' לפי שנחל מרות המולחיה: בסך לי יצא: ומ"מ ר"ל ין מן מקד' הנשיח להיות

males, not to females. This is the
source of the stigma.)

from you shall emerge for Me—the
Messiah, son of David, and so Scrip-
ture says (Ps. 118:22): "The stone the

builders had rejected became a
cornerstone."—[Rashi] King David,
whose lineage was once rejected,
would be the ancestor of the
Messiah.

to the Lord of all the earth. 14. Now you shall gather yourself in troops, O daughter of troops; he has laid siege to us. With a rod they strike the judges of Israel on the cheek.

5

1. And you, Bethlehem Ephrathah—you should have been the lowest of the clans of Judah—from you [he] shall emerge for Me, to be

14. Now you shall gather yourself in troops, O daughter of troops— Now, at the time of its [Israel's] evil decree concerning the iniquity, which has increased, you shall gather yourself in troops, O daughter of troops; O daughter of the Chaldeans, gather troops, for now you shall succeed with the troop that laid siege upon us.—[Rashi] [In translating this comment, we have followed editions other than *Nach Lublin*, which appears to have an error. The correct word is גָּבַר, *it has increased*, not כָּבַד, which means “already.” גָּבַר is the reading in all printed editions and manuscripts, according to *Parshandatha*.]*

he laid siege to us—This is in punishment for laying siege to us before the destruction of the Second Temple.—[*Mezudath David*]

With a rod, they strike . . . on the cheek—Who caused them (Babylon) to succeed? The Israelites deride their prophets and their judges and strike them on the cheek. So were they wont to do, and so we find in *Pesikta* (*deRav Kahana*, p. 125b), and so does

Isaiah say, (Isa. 50:6) “I gave my back to smiters.”—[Rashi]*

1. And you, Bethlehem Ephrathah—whence David emanated, as it is stated (I Sam. 17:58): “The son of your bondsman, Jesse the Bethlehemite.” And Bethlehem is called Ephrath, as it is said (Gen. 48:7): “On the road to Ephrath, that is Bethlehem.”—[Rashi] The prophet specifies “Bethlehem Ephrathah” to distinguish the town from the town of Bethlehem in the territory of Zebulun, mentioned in Joshua 19:15.—[*Mezudath David*]

you should have been the lowest of the clans of Judah—You should have been the lowest of the clans of Judah because of the stigma of Ruth the Moabite in you.—[Rashi] (As is stated in the final verses of the book of Ruth, King David was Ruth's great-grandson. Because Ruth was a Moabite, it was believed she was unfit to enter the congregation of Israel under the prohibition against Moabites' conversions, in Deuteronomy 23:4. However, Boaz ruled that the prohibition referred only to

a ruler over Israel; and his origin is from of old, from days of yore. 2. Therefore, He shall deliver them until the time a woman in confinement gives birth. And the rest of his brothers shall return upon the children of Israel. 3. And he shall stand and lead with the might of the Lord, with the pride of the Lord, his God; and they shall return, for now he shall become great

and his origin is from of old—*"Before the sun his name is Yinnon"* (Ps. 72:17).—[Rashi] Kara explains that Rashi means that the origin of the Messiah's name is from of old; i.e., from before the Creation. This is based on a Rabbinic maxim found in *Pirke deRabbi Eliezer*, ch. 3: "Seven things were created before the world was created. One of these was the name of the Messiah."

This concept is also found in *Nedarim* 39b, *Pesachim* 54a, and other places in the Talmud. The Rabbis base this assertion on the verse Rashi quotes from Psalms, which means that Yinnon—known to be the name of the Messiah (*San.* 98b)—existed before the creation of the sun. Rashi explains (at the verse in Psalms) that the name Yinnon denotes ruling.*

2. Therefore, He shall deliver them until the time a woman in confinement gives birth—*He shall deliver them into the hands of their enemies until the coming of the time that Zion has felt the pangs of labor and borne her children; Zion, which is now seized by the pangs of labor, is now called a woman in confinement.* [I.e., now the labor pains will cease and the redemption will come about.]

But our Sages state that from here we deduce that the son of David will not come until the wicked kingdom spreads over the entire world for nine months (Yoma 10b, Sanh. 98b). But, according to its simple meaning, this is the structure as I explained.—[Rashi] Redak, too, explains that prior to the coming of the Messiah, God will bring unprecedented trouble upon Israel, comparable to the pangs of a woman in confinement, as in Daniel 12:1.*

and the rest of his brothers—The brothers of the King Messiah; i.e., the rest of the tribe [of Judah].—[Rashi] Redak believes the phrase refers to the tribes of Judah and Benjamin.

shall return upon the children of Israel—Judah and Benjamin shall join the other tribes and become one kingdom, and they shall no longer be divided into two kingdoms.—[Rashi, Redak]

3. And he shall stand and lead—After the trouble, the King Messiah shall stand and lead Israel with the might of the Lord.—[Redak]

and lead—Heb. וַיֵּצֵא. *And lead* (וַיֵּצֵא) Israel.—[Rashi] This may also be interpreted to mean that he will sustain Israel. However, follow-

סבבני נלותהון ארי בען
סבני שביה עד ספי
אנעא: ד ויהי סבבן
שלסא לנא אדירא
אורי יעול בארעא וארי
ידרוך בבני הנא יסני
עלנא שבא סבבן
הסניא רבבן אנשא:
וירען ית ארעא
דארבא רבבא ונת
ארעא נסוד בתקוף
פרבא וישיבנא

רש"י והביאום מנחה אליו כפוסים עשרה (ד) והיה זה שלום. נמור וקבע בלין הפקם וזל ידמו לשלר התבועות שהיו לרות לחיובין. אשר בויבא. הרי כי חס יבא באלנו כאשר כל עתה: והקבמו **עליו שבועה רועים** והשבעה. שבעה ושבעה רבותיו יספירו מחיבים כמסתב מהו אליו ועד חסיו למד: (ה) ודעו את ארץ אשר. ויתורלל כמו מרועם כשבע

אכן נזר
לנפש: (ד) והיה זה שלום. לא יפחד חמוץ מאיזה
אדם וכן תחלטה ועוד השקטו עליו והעטם אם רזה
אבן. לנחם תחלטה וקומו שריו המלך רבים: **שבעה**.
אם שמה בדרך תן חלק לשבעה נחם לשמוה והעטם
יכולים מבינים כמו רועיה חליו אינם המה: עשר:
(ה) והע. דרך חליו כי ימלו עליהם בחוק: והע.
שנרוד. היא כלל: בפחיתיה. על ההרוב כמו והמה

[illegible]

will be friendly with Israel and will come and go within her borders in subordination to her king. Edom, the chief enemy, is not mentioned here, for it will be destroyed.

at its gates—Heb. *בְּשַׁעְרֵיהֶן*, *at the gates of its provinces*.—[Rashi] *Redak* renders: with its swords; i.e., they will slay them with their weapons. *Jonathan* renders: With the strength of their walled cities.

to the ends of the earth. 4. And this shall be peace. Should Assyria come into our land, and should they tread upon our palaces, we will appoint over them seven shepherds and eight princes of men. 5. And they shall break the land of Assyria with the sword, and the land of Nimrod at its gates; and he shall save [us] from Assyria, who comes

until the ends of the earth—*And they shall bring tribute to him [the Messiah] with horses and chariots.*—[Rashi]*

4. And this shall be peace—A complete and permanent peace, without interruption, and it will not resemble the other redemptions after which there were troubles.—[Rashi]

should Assyria come—Heb. כִּי יָבוֹא. This כִּי serves as "if"—*If he comes into our land as he comes now.*—[Rashi] Instead of the fear we experience now when Assyria comes into our land.—[Redak] Assyria, who would constantly enter our land and tread our palaces.—[Kara]

we will appoint over them seven shepherds and eight—Concerning the seven and eight, our Rabbis enumerated their names in *Tractate Sukkah*, but I do not know whence they derived them.—[Rashi, referring to *Sukkah* 52b]

The Rabbis list the seven shepherds as David, in the middle; Adam, Seth, and Methuselah, on his right, and Abraham, Jacob, and Moses, on David's left. The eight princes of men are Jesse, Saul, Samuel, Amos, Zephaniah, Hezekiah [or Zedekiah], Elijah, and the Messiah. *Yalkut Shimoni* lists both

Hezekiah and Zedekiah, making a total of nine. This is undoubtedly an error; either Hezekiah or Zedekiah should be omitted.

While not explaining the choice of the seven shepherds, *Rashi*, *Yalkut Shimoni*, and *Yalkut Machiri* account for Isaac's absence. They explain that Isaac went to save his children from the judgment of Gehinnom, as in *Shabbath* 89b. Cf. *Isaiah* 63:16, *Comm. Digest Appendix*. (This reason is found in *Song Rabbah* 8:10.) *Rashi* explains that Adam, Seth, and Methuselah were righteous men from before the generation of the Flood, for people did not sin until the generation of Enosh. *Maharsha* explains that most of these seven were actually shepherds; David, Joseph, and Moses are mentioned in Scripture as being shepherds. Seth was born to take the place of Abel, who was a shepherd.*

5. And they shall break the land of Assyria—Heb. וַתִּשְׁבֹּר. *And they shall break, similar to* (Ps. 2:9) "You shall break them (תִּשְׁבֹּרֵם) with an iron rod."—[*Rashi*, *Redak*] *Ibn Ezra*, however, explains: And they shall rule over them forcefully—lit. "they shall pasture them."

and the land of Nimrod—*That is*

סאבור דלא יעור
בארעא ולא ידור
בתחוקא : ו ייהי
שאר דבית נעקב בנו
עמין סניאין קטלא
קדם י וברסיסי
פלוקשא די על עקב
די לא מוריק קאנשא
ולא נכמר לבר אגשא :
ו ייהי שארא דנעקב
קעקמא בנו עקמין
סניאין קאריא בקערא
כהורק שא וקנא
קעדי אגא דאם יעני

בארצנו וכי ידרך בגבולנו : ו והיה
שארית יעקב בקרב עמים רבים כמל
מאת יהודה כרבים עלי עשב אשר
לא יקנה לאיש ולא יחל לבני אדם :
ו והיה שארית יעקב בגוים בקרב
עמים רבים כאריה בבהמות יער
ככפיר בעדר צאן אשר אם יעבר

ורכס

ה'א טל (כינוס ט) :

כהר"י קרא

בפתחיה. בשערי מדינותיה : (ו) כמל מאת ה'. שאין
כל לעולם ע"י אדם ולא יבקשו בני חם עליו. כך לא יקנה
ישראל לעזרת אים כ"א לה' : (ז) כאריה בבהמות יער.
כך יהיה מלכם שלטן כלל : ורכס ושרף. רמס הוא
דרומס הארי כשהוא רעב וחולכו במקומו. ושרף הוא
כשגשף את הערף למענותיו כשכיל גורותיו ולבאותיו :

ואין מציל ספוי כמו בן לא יצילו האומות ביד ישראל :

אבן עזרא

פתיחות יש אומרים פתחי הארץ והנה יגלו מאשר :
(ו) והיה שארית יעקב. חומס בלא יכלו שהחכמו
עם בית הלחמים כי יהיה חקומם רחוק כי עינם כגלות :
כמל מאת ה'. והעסם שיבטחו על הכס לבדו ולא על
מלכי הגוים שהם בחרנם כמו העל שאניה נרשות אדם
רק ציד השם או ילמד ישראל העמים לקרוא בסם ה' והיו
נקרעם כדרך אחיה כעל ישראל וכל גוי לא יקנה לאיש :
(ז) והיה. כנלחם לגווי כבית המקדש :

והעמים תנאפסם עליהם יהיו רבים ופי וכל להושיעם בלח
תור יושעיהם כמסר ירה המל על הארצם ואבר אחר כן
סודשם כן יהיו הם הולכים וגדלים וסבבו להם הולך וגדל :
אריה בבהמות יער. האריה הוא הגדול ויש לו כח וגבורה בחיות היער החזקים כבו הנמר והדוב והואב יעצור עליהם
וירכסם ויטרף בהם בדרגתו ואין מציל הכפיר הוא הרבין בסין האריה אכל הוא גדול כנור והכפיר אין לו כח בחיות היער
לכרף אף יש לו כח בעדרי צאן ויטרף צאן כציל כן יהיו ישראל העמים ההם הצובאים על ירושלם שישימרים

מצותה רד

כאשר וגר' ר"ל צה שיעמיד מלך מחסה בלבוז מליצים ומני
ישראל בזה יליל אש ישראל פאסור אשר יכל בחרגו כי לפי שמים
חומס הליצים עליהם לא יבואו למלחמה כ"א להחלוט הנקעה :
(ז) בקרב עמים רבים. הוא גווי והמלכים אשר עמו : כמל מאת
ה'. כמו בטקון יודים העל שיהא מה' לנד וכן בטקון כנענים :
כאשר וגר' ר"ל צה שיעמיד מלך מחסה בלבוז מליצים ומני
ישראל בזה יליל אש ישראל פאסור אשר יכל בחרגו כי לפי שמים
חומס הליצים עליהם לא יבואו למלחמה כ"א להחלוט הנקעה :
(ז) בקרב עמים רבים. הוא גווי והמלכים אשר עמו : כמל מאת
ה'. כמו בטקון יודים העל שיהא מה' לנד וכן בטקון כנענים :
כאשר וגר' ר"ל צה שיעמיד מלך מחסה בלבוז מליצים ומני
ישראל בזה יליל אש ישראל פאסור אשר יכל בחרגו כי לפי שמים
חומס הליצים עליהם לא יבואו למלחמה כ"א להחלוט הנקעה :
(ז) בקרב עמים רבים. הוא גווי והמלכים אשר עמו : כמל מאת
ה'. כמו בטקון יודים העל שיהא מה' לנד וכן בטקון כנענים :

מצותה ציון

יהיו : בפתחיה. מלשן סתם : (ו) כרבים. הוא המסר ההק
כמו וימנעו רכבים (רמיה ט') : יחל. מל חוקת והקוס :
(ז) בבהמות יער. ר"ל בחיות יער כן וכן כמל (דברי נב) : ככפיר.
ה'. ר"ל לא יקנה כמלכי עמים הלא יקנה כמלכי עמים :
אשר הארץ להם. לא יקנה כמלכי עמים וירכסם לפי שכן ציד השם כן
לא יקנה גוי כק' נב' : ולא יחל וגר' ר"ל צה שיעמיד מלך מחסה בלבוז מליצים ומני
ישראל בזה יליל אש ישראל פאסור אשר יכל בחרגו כי לפי שמים
חומס הליצים עליהם לא יבואו למלחמה כ"א להחלוט הנקעה :
(ז) בקרב עמים רבים. הוא גווי והמלכים אשר עמו : כמל מאת
ה'. כמו בטקון יודים העל שיהא מה' לנד וכן בטקון כנענים :

like a young lion among the flocks
of sheep—The word used is קָפִיר, a
lion younger than the אַרְיֵה, but older
than the, a cub. The קָפִיר does not

have the power to kill the beasts of
the forest, but it has the power to
tear the flocks of sheep and devour
them.—[Redak]

into our land, and who treads in our border. 6. And the remnant of Jacob shall be in the midst of many peoples—like dew sent by the Lord, like torrents of rain upon vegetation that does not hope for any man and does not wait for the sons of men. 7. And the remnant of Jacob shall be among the nations, in the midst of many peoples—like a lion among the beasts of the forest, like a young lion among the flocks of sheep, which, if it passes through,

and he shall save—The King Messiah will save us when he destroys the lands of Assyria and Babylon with his shepherds and his princes, so that never again will an enemy venture forth from that land to come into our land or tread in our borders.—[Redak]

6. And the remnant of Jacob—Those who will remain after being refined, as Scripture says (Zech. 13:9): “And I will refine them as silver is refined.”—[Redak] This means the wicked will be destroyed, leaving only the righteous.

in the midst of many peoples—who will gather against Jerusalem with Gog and Magog, and Israel will be among them.—[Redak]

like dew sent by the Lord—*which does not come to the world through man, and people do not ask for it, so Israel will not hope for the help of man, but for the Lord.*—[Rashi]

that does not hope for any man—For dew comes from God, from heaven. Whoever hopes for it does

not hope for man to bring it, but for God, since He is the One Who causes the rain and the dew to fall on the earth. Neither will Israel hope for anyone to save them but God Himself, for they will be a small nation, and the nations assembled about them will greatly outnumber them, and who will be able to save them but He? And His salvation shall descend upon them as the dew descends upon the earth.—[Redak]

like torrents of rain upon vegetation—I.e., torrents of rain upon growing vegetation. So will Israel become greater and greater, and so will God’s benefit to Israel constantly increase.—[Redak]

7. like a lion among the beasts of the forest—*So will their king rule over all.*—[Rashi] The word used for lion is *אריה*, the old lion, who has great strength and might over the beasts of the forest, including the tiger, the bear, and the wolf.—[Redak]

וְרַמְסִים וְטָרְפֵּי אֵין מִצִּיר: " תַּרְסִיךְ עַל־
צִירְךָ וְכָל־אֵיבֶיךָ יִפְרָתוּ: " וְהִיָּה
בַּיּוֹם־הַהוּא נֶאֱסִי־יְהוָה וְהִכְרַתִּי
סוֹסֶיךָ מִקֶּרְבְּךָ וְהִאֲבֹדְתִי מִרְפְּבֹתֶיךָ:
וְהִכְרַתִּי עָרֵי אֶרֶץְךָ וְהִרְסֹתִי כָל־
מִבְצָרֶיךָ: " וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדְךָ
וּמַעֲוֹנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ: " וְהִכְרַתִּי
פְסִילֶיךָ וּמַצְבֹּתֶיךָ מִקֶּרְבְּךָ וְלֹא־
תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ:

מהר"י קרא

(ט) והכרתי סוסים מקרבך. כל הבסותיך אכרית. וכן ישעת
חמא אומר דני היורדים מצרים לעזרה ועל סוסים ירכבו ויבסו
על רכב כי רכ ועל פרשים כי עצמו כאר. (י) והרסתי כל
מבצריך. שבושבים בס:

רד"ק

והרגום כמו שכתוב בנבואה יחזקאל ובנבואה זכריה: (ח) תרום
יך. סבאר הוא: טו. והיה. והכרתי סוסים. כלומר שלא
חצריך לסוסים ולברכות כי ישלום יהיה לך לעולם אתר בלחשת
גו ומנו רית ואשצי פחות עסמיו מבינך ואובדית ותיכיתין:
(י) והכרתי ערי ארצך. שהם פוקשות חובת ולא יצמרכו לחובת
כי שלום יהיה להם ויבי אדם לא יהיה בהם ואמר הכרתי
כלומר בפת שארבה אתכם ואחן לכם שלום כאלו אני אכרית
את חובת עריכם עד שלא יקראו ערים אלא פחות וכן אמר
פחות השב ירושלם וגו' וכן פה והרסתי כל מבצריך עוד כי
ישיבת הפירות טובה לבריות הנוג משיבת הערים הפוקשות
הכרבים וכן אכרו רול אין מוציאם בעיר לברך בפני ששיבת כרכים
השם לכל האנשים המהגרכים לשבת בירושלם והפסעם כי האור צר
בכרכים ובפירות והא רחב ושוב לברית הנוג. ויית ואשצי
קריו עמבא בארצך ואשצי כל כרכיתך הקיפא: וילא והכרתי כשפים סירך. כמו מרשוק. כמו ויקח את כל ארצו סירך רל
שלא יהיה בכל ארצך כשפים וכענינים כמו שהם היים ושעם הכרתי יסיר לב האנשים שברכשם ופי' מעונינים אמרו רול מעתן
זה האוחז את הענינים ר' קיבא אומר זה הכששב עונת ושעות ואמר חיים יפה לצאת יפה ליקח: (יב) והכרתי פסיליך.

מצורת ציר

אלי כחור: ורסם. ענין דרכים כנל: (ח) תרום. מל דופסות:
צריך. עשון לר וליוב: (י) והרסתי. ענין נחילה וביכס:
מבצריך. מלי כמנל: (יב) ומענינים. ענין לשון כמו פסוק

אלי כחור. עוד היתקש חומה נקלח בשם עיר לנר ואם פיל מעלי חומה נקלח עיר כפון ולזה אמר הנה אז לא יספך לך
ערים מוקשות חומה להשגכ כה כי עוד לא יכל מעלי חומה נקלח: (יב) והכרתי כשפים. כדמוקך הכהני כן לא תסוק עוד כשפים לרע מה מסמיתות:

polluted in the walled cities, but in the towns the air is fresh and beneficial for health.

11. And I will destroy sorcery from your hand—From your domain. There will no longer be any sorcery or any soothsayers in your land, as

(ט) והכרתי סוסים. היא עזרת מלרים שאתם נשענים
עניהם להמליכם סוסים: (י) והכרתי ערי ארצך. ולא
תעורך לערי מזלר:

אבן עזרא

(ח) תרום. נכרתם תרמה על הכל והלואינים השם יכריתם:
(ט) והיה. והכרתי סוסים. לעשות מלחמה כי אין לורך:
(י) והכרתי ערי ארצך. מוקשות החומה כי לולי פחד
לוב עוב לאדם לשבת בפירות שהאור רחב והטעם שיהיה
שלוס בלרן ואין לורך למנלרים: (יא) והכרתי כשפים.
מעשה התולדות כי מוקשות לודות וכלו הכשפים: ומעונינים.
מסחכים כענינם לרעה העמיתות: (יב) והכרתי

הכרכים וכן אכרו רול אין מוציאם בעיר לברך בפני ששיבת כרכים
השם לכל האנשים המהגרכים לשבת בירושלם והפסעם כי האור צר
בכרכים ובפירות והא רחב ושוב לברית הנוג. ויית ואשצי
קריו עמבא בארצך ואשצי כל כרכיתך הקיפא: וילא והכרתי כשפים סירך. כמו מרשוק. כמו ויקח את כל ארצו סירך רל
שלא יהיה בכל ארצך כשפים וכענינים כמו שהם היים ושעם הכרתי יסיר לב האנשים שברכשם ופי' מעונינים אמרו רול מעתן
זה האוחז את הענינים ר' קיבא אומר זה הכששב עונת ושעות ואמר חיים יפה לצאת יפה ליקח: (יב) והכרתי פסיליך.

מצורת רוד

שהם עזר דרך עליהם הוא חומם וטוקף ואין מי מעלי עמלו עירו
כן יא יתנו בעצמם הם ואין מי עמלם עמם: (ח) תרום יך.
אז תרום יך ונחנכך על לך ויכיתו כולם: (ט) והכרתי סוסים.
ל"ל לא תהיה טובה כנבוכה הסוס וכענינות כ"ל כמור אלה:
(י) ערי ארצך. עוד היתקש חומה נקלח בשם עיר לנר ואם פיל מעלי חומה נקלח עיר כפון ולזה אמר הנה אז לא יספך לך
ערים מוקשות חומה להשגכ כה כי עוד לא יכל מעלי חומה נקלח: (יב) והכרתי כשפים. כדמוקך הכהני כן לא תסוק עוד כשפים לרע מה מסמיתות:

there are today. Destroying the sorcery means that God will "remove their stone heart from their flesh."—[Redak]*

to your handiwork—the idols, which are the work of man.—[Mezudath David]

treads down and tears in pieces, and no one [can] save anything. 8. Your hand shall be raised above your oppressors, and all your enemies shall be destroyed. 9. And it shall come to pass on that day, says the Lord, that I will cut your horses out of your midst, and I will destroy your chariots. 10. And I will destroy the cities of your land, and I will break down all your fortresses. 11. And I will destroy sorcery from your hand, and you will have no soothsayers. 12. And I will destroy your graven images and your monuments from your midst, and you shall no longer prostrate yourself to your handiwork.

which treads down and tears in pieces—Heb. נָקַט. *This is the lion's treading down [an animal] when he [the lion] is hungry and eating it in its place. Tearing (רָצַח) is when he carries the prey to his den for his cubs and his lionesses.*—[Rashi] Israel will be like a lion among the nations mobilized against Jerusalem; Israel will destroy them and slay them, as depicted by Ezekiel and Zechariah in their prophecies.—[Redak]

and none saves anything—No shepherd is able to save his sheep.—[Eliezer of Beaugency]

8. Your hand shall be raised—Your might will be visible to all, and the Lord will destroy your enemies.—[Ibn Ezra] Then your hand will be raised to overpower your enemies, and they will all be destroyed.—[Mezudath David]

9. that I will cut your horses—the Egyptian aid upon which you rely to supply you with horses.—[Rashi] You will no longer require horses and chariots because you will have

peace forever after the war of Gog and Magog.—[Redak]

10. And I will destroy your cities—And you will no longer need fortified cities.—[Rashi] Redak explains that the people of Israel will no longer need walled cities since they will no longer have quarrels or wars with other nations. God says to them: My giving you peace will be tantamount to My destroying the walls of your cities and making them into unwallled towns. This thought is also expressed in the prophecy of Zechariah (2:8): "Jerusalem shall be inhabited like unwallled towns." The meaning of the latter half of the verse is the same. Moreover, living in unwallled towns is healthier than living in cities, as stated in the Talmud (*Ketuboth* 110b): One cannot coerce his spouse to move from a town to a city because living in a city is trying. The rabbis base this premise on (Neh. 11:2) "And the people blessed all the men who volunteered to dwell in Jerusalem." The air is

יִנְתֶּנִּי שְׂתִי אֲשִׁירֶךְ בְּכַן בְּכָךְ וְהִשְׁמַדְתִּי עֲרִיךְ: יִעֲשִׂיתִי בָאֵף וּבְחֵמָה נֶקֶם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ: וְאֶשְׁמַעֲךָ נָא אֶת־אֲשֶׁר־יְהוָה אָמַר קוֹם רִיב אֶת־הַהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבֻעוֹת קוֹלְךָ: בְּשָׁמְעוֹ הָרִים אֶת־רִיב־יְהוָה וְהָאֲתָנִים מִסְדֵּי אֶרֶץ בְּי רִיב לַיהוָה עֲסִיעֲזוּ וְעַם־יִשְׂרָאֵל יִתּוֹפֵךְ: יַעֲמִי מִה־עֲשִׂיתִי

ת"א שמו הרים. ריב יא ויור תספיק. סהר"י קרא

ז (א) את ההרים. אלו הגדולים שבהם הם המלכים והגבעות. אלו הפחות המסנים: (ב) והאתנים מסורי ארץ. אהם ששכי כי ריב להם עם סכר: יתוכח. לשיק תוכחה: (ג) עמי מה

ו (א) את ההרים. את האכות: הגבעות. האמות: (ג) מה עשיתי לך. תן לך להכיר מה עונה

פסליך. מן ואלכן: (יג) והשתדתי. והשדדתי. הערים שהיו האחרים בהם שלא יזכרו. ורבי סריוס אמר כי עריך כמו ויהי עריך:

ו (ה) שבעו. ידבר עם ישראל כעד השם וככה אמר לי קום ריב עם ישראל בהרים: (ב) שבעו. העטם כמו האזינו בעבור היותם עומדים וככה כי הוא שומע: (ג) עמי. מה הרעו לי: ומה הראית. העטם מה דבר

אבהתא והגבעות אבהתא כלומר שישבעו האבות שהם אברהם בניהם לאל יח: (ג) שבעו הרים. והאתנים. הם ההרים או תגבעות שהם החוקים אשר כיסוד העפר והם בוסדי ארץ יח

מסורת ציון וסנח (דברים יח): (יג) ונתשת. ענין פקידה כמו נחמס ונחמין (יפס"ח): אשירך. משום אשה והוא ליין הנשדד עריך. סוגיא כמו ויהי סכר (ס"ל כ"ח): נא. עתה: קום. ענין איו: ריב. מנין ויכות: את ההרים. אל ההרים: (ג) והאתנים. מנין חוק כמו ליין מושק. (מזדכר כ"ד): בוסר. משום יסוד: יתוכח. ענין כחול דברים: (ג) בהמה שהיא ויהעלה השלש הדמים כמו מה דכ סוקר האתנים בוסדי ארץ. הם הכרים שם החוקים ומוסדי האין

the mountains and hills hear your speech.

2. **Hear ye**—Since the mountains are standing there, it is as though they hear the prophets words. Cf. Joshua 24:27.—[Ibn Ezra]

and you mighty ones, the foundations of the earth—These are the mountains or the hills, the strongest

[facets] of the element of earth.—[Redak] This is the speech Micah is to deliver in the name of God.—[Mezudath David]

3. **what have I done for you**—Put your heart to recognizing what benefit I have done for you.—[Rashi] What evil have I done to you?—[Ibn Ezra, Redak]

13. And I will uproot your *asherim* from your midst, and I will destroy your enemies. 14. And in anger and fury I will execute vengeance upon the nations who have paid no heed.

6

1. Hear now what the Lord says: Rise; contend with the mountains, and may the hills hear My voice. 2. Hear ye, O mountains, the controversy of the Lord; and you mighty ones, the foundations of the earth; for the Lord has a controversy with His people, and with Israel He shall contend. 3. O My people, what have I done,

13. And I will uproot your *asherim*—You will no longer bow to the *asherim*.—[*Mezudath David*]

and I will destroy your enemies—Heb. עֲרִיב. *Jonathan* renders: *And I will destroy your enemies. Similarly, (Isa. 14:21) "And fill the surface of the earth with enemies (עֲרִיב), and (I Sam. 28:16) "And has become your adversary (עֲרִיב)."—[Rashi]* Then I will destroy your enemies.—[*Mezudath David*] When all these will be destroyed, and you will trust only in Me, I will destroy your enemies.—[*Eliezer of Beaugency*] This interpretation is followed by *Redak* and *Ibn Ganah*.*

14. who paid no heed—Who refused to accept the teaching of the Torah.—[*Redak* from *Jonathan*] *Mezudath David* explains: I will wreak vengeance with fury upon the nations, such vengeance as they have never heard before.

1. Hear נֶאֱמָר—Micah speaks to Israel on God's behalf; so did God say to me: "Rise, etc."—[*Ibn Ezra*]

with the mountains—with the *Patriarchs*.—[*Rashi* from *Rosh Hashanah* 11a, *Ex. Rabbah* 15:4; *Targum Jonathan* according to *Redak* and *Abarbanel*]

the hills—the *Matriarchs*.—[*Rashi* from these same sources] The prophet exhorts the *Patriarchs*, Abraham, Isaac, and Jacob, and the *Matriarchs*, Sarah, Rebecca, Rachel, and Leah, to listen to how their children recompensed the Almighty.—[*Redak*]

Abarbanel explains the mountains and the hills as symbolic of the kings, the princes, and the officers of the nations of the world. *Redak* explains that the mountains and the hills, which witnessed God's speaking to Israel, should hear God's case against them; for God benefited Israel, and Israel recompensed God with evil. *Mezudath David* explains the verse simply as an expression of the extent of the publicity: Rise, contend to the mountains. Present My case in public. It will be as though

לֹא־וְמָה הִלַּאתִיךָ עֲנֵה בִי: י כִּי
הֶעֱלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים
פְּדִיתִיךָ וְאַשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה
אֶהְרֹן וּמֹרִים: ה עֲמִי זָכַרְנָא מִה־יַּעֲזִיב
בְּלֶךְ מֶלֶךְ מוֹאָב וּמִה־עֲנֵה אֹתוֹ בְּלָעַם

בן

ת"א זכר נא. בלעם ב' סוכרין קה פנימ' ד מזה ככר :

אדבר קצן מה מלך מלך מלך וקא אהיב יתיה בלעם בר בעור הלא נבון

מהרי"א

עשיתי לך. שני ישראל למח אין אחת זכר כמה סובות
שעשיתי לך: ומה הלאותי. ומה הלאותי אותך בעבודתי
שהעבדוני בשביל שעשיתי לך. עתה אספר לך מה שעשיתי
לך: (ה) כי העליתך מארץ מצרים ומבית עבדים. מדינתך.
שחיית: עבדים לפרעת הואת משה ששעבר עמכם בדרך עבודת
קשה ואני נאלצתי משם לתור: ואשלח לפניך את משה אהרן
ומרים. כתרונם ושלחתי קרמן תלאת נביאן כשה אהרן
ומרים. משה אלמלא מסרת דינין. אהרן לכסא על עמא.
ומרים לאוראה לנשיא: (ח) עמי זכר נא מה יען בלך מלך

בואב. שיצק כס שרי בואב ושלח מלאכים אל בלעם בן בעור ושכר עליך את בלעם בן בעור שסחור ארם נהרים לקלף. ומה
ענה אותו בלעם בן בעור שאמר לו. הנה באתי אליך. עתה היכול אוכל דבר סמוכה הדבר אשר ישים אליהם נפי אותו ארבר:
כן השמים בך הנגלל. שיצק בלבך ואמר לו אלחיתם של אלו שונא ומה דאמ ותורס את הונות מן השמים עד הנגלל וסיד

רד"ק

עשיתי לך. מה רעה עשיתי לך: ומה הלאותיך. התיא כמנצל
וחאלף בצירי' ופי' מה מצוח עשיתי לך שתלאת לעשותם:
ענה ב' חזק ב' אה עשיתי: (ד) כי העליתך. אבל עשיתי
לך סובות שהעליתך מארץ מצרים שחיית שם בעבודת קשה:
ומבית עבדים. פי' מארץ מצרים בב' אנכי ה' אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים ופי' בבית עבדים מסקם
שחייתם בו עבדים או פי' שחם היו עבדים והיותם עבדים
לעבדים וסבדים מבני עם חיו ונאמר עבד עבדים חיות לאחיו:
ואשלח לפניך. לפני צאתך שלחתי לך. כביתך מן שש
שבשיו לך בא הנאלח להניח לך מנצח. והפכשיו חיו שלח
נביא' משה ואהרן ומרים וי'תשלחתי קרמן תלאת נביאן וגר:
(ו) עמי זכר נא. ומה ענה אותו. אחר שהוחרתו שלח אלא לקלל

לכנו ורכ לתלמודי: (ה) עמי. הזכיר הכסד שעשה השם
עם ישראל על דבר עמך בלעם כשיצק הנחשיד הכל ושעם ומה ענה אותו שלח הנחמי בלעם לקללכם וזויתו והחנכא
כי נתחתי עליי רוחי בעבור כבודכם וכחזי הוא וכל אשר ענה אותו צבירך אחכם ויהושע אמר דכבר בלעם ואולי
אחכם מדי ושעם מן השמים כי לא היה בין השמים שחטאו שם ישראל וכן הגלגל רק מעט דרך ומעבר הרדן והזכיר
הנגלגל כי הוא חתלת ארץ ישראל והנה השעם כאשר הייתם קרובים להכנס אל הארץ אל חטאתם חטאה גדולה שחייתם
כולכם בני מות וחמלתי עליכם ובהאם אל הארץ ועזרתי

מצורת ציון

מצורת ציון. (תהלים לא): הלאותיך. ספין יעסעסו ונללו מפני' (שמואל'): ענת.
ספין מדות כמו לא חספס (סס ב'): (ס) ענת. מל' ספין וספוס:

שחייתם עבדים ספין אותך וסלל כדכר כ"פ: ואשלח. שלחתי
לכאור הלא עמלתי סיה בלנלתי מן הפולס מ"י בלעם לקלל כסם

רש"י

פסיתי לך: ומה הלאותיך. עשיתי: ענה ב' העד
בי: (ד) כי העליתך. אף על פי שעשיתי לך כל הטובה
הזאת אל הלאותיך בעבודת גדולה ובערכנות גדולים: את
משה אהרן ומרים. תרגם יונתן משה לאלפא מסורת
דינין ואהרן לכסא על עמא ומרים לאוראה לנשיא:
(ה) ומה ענה אותו בלעם בן בעור. מה אדועס לא ועס

בואב. שיצק כס שרי בואב ושלח מלאכים אל בלעם בן בעור ושכר עליך את בלעם בן בעור שסחור ארם נהרים לקלף. ומה
ענה אותו בלעם בן בעור שאמר לו. הנה באתי אליך. עתה היכול אוכל דבר סמוכה הדבר אשר ישים אליהם נפי אותו ארבר:
כן השמים בך הנגלל. שיצק בלבך ואמר לו אלחיתם של אלו שונא ומה דאמ ותורס את הונות מן השמים עד הנגלל וסיד

אבן עזרא

בקשתי מאתך שתלאת לעשותי: ענה ב' העד בי:
(ד) כי העליתך. אף על פי שעשיתי לך כל הטובה והוא חתלת
רדי אדם הטובל לדבר עמו ולומר לו כל לרצון וסודיות
לדני והם משה עזא אל פרעה ואהרן שהחנכא על ישראל
לפני כה משה ומרים שהחנכא לנשים גם התורה נתנה על
יד משה ואהרן שהיה לו לפי וסודיות. למדו המלות לאנשים
ומרים לנשים אשר דבר השם עמו פנים אל פנים כאשר
ידבר איש אל רעהו פה אל פה ולא כהלום במרחק ולא
בחדות והוא טובה גדולה ונפלאה כי הדברים ברורים כאב
לכנו ורכ לתלמודי: (ה) עמי. הזכיר הכסד שעשה השם
עם ישראל על דבר עמך בלעם כשיצק הנחשיד הכל ושעם ומה ענה אותו שלח הנחמי בלעם לקללכם וזויתו והחנכא
כי נתחתי עליי רוחי בעבור כבודכם וכחזי הוא וכל אשר ענה אותו צבירך אחכם ויהושע אמר דכבר בלעם ואולי
אחכם מדי ושעם מן השמים כי לא היה בין השמים שחטאו שם ישראל וכן הגלגל רק מעט דרך ומעבר הרדן והזכיר
הנגלגל כי הוא חתלת ארץ ישראל והנה השעם כאשר הייתם קרובים להכנס אל הארץ אל חטאתם חטאה גדולה שחייתם
כולכם בני מות וחמלתי עליכם ובהאם אל הארץ ועזרתי

מצורת ציון

מצורת ציון. (תהלים לא): הלאותיך. ספין יעסעסו ונללו מפני' (שמואל'): ענת.
ספין מדות כמו לא חספס (סס ב'): (ס) ענת. מל' ספין וספוס:
שחייתם עבדים ספין אותך וסלל כדכר כ"פ: ואשלח. שלחתי
לכאור הלא עמלתי סיה בלנלתי מן הפולס מ"י בלעם לקלל כסם

aware of the moment of God's anger and was therefore able to invoke His anger upon Israel. Since God was not angry during the entire period of Israel's wandering, Balaam was unable to harm Israel at that time. Had He been angry, no survivors of

Israel would have remained. Israel should thereby recognize God's righteous deeds toward them. Others explain as follows:

and what Balaam the son of Beor answered him—that he could not speak unless God put words into his

and how have I wearied you? Testify against Me. 4. For I brought you up out of the land of Egypt and redeemed you from the house of slavery, and I sent before you Moses, Aaron, and Miriam. 5. My people, remember now what Balak king of Moab planned, and what Balaam the son of Beor answered him.

and how have I wearied you—with My worship?—[Rashi] What commandment have I given you that you weary to practice?—[Ibn Ezra, Redak] The Rabbis note that God did not prescribe sacrifices from wild beasts, even from those permitted for eating. He prescribed sacrifices only from domestic animals—cattle, sheep, and goats—which are in a person's domain, and for which a person need not climb mountains or travel far into the fields and hunt. The Rabbis also note that in contrast to a human king, who requires that his edicts be read with pomp and ceremony, standing erect and baring the head, God does not require such decorum while reading the *Sh'ma*. One may read the *Sh'ma* while sitting at home or walking by the way. These instances show that God did not weary His people with the observance of His commandments.—[Num. Rabbah 20:5; Lev. Rabbah 27:4; Yelammedenu, quoted by Yalkut Machiri; Tan. Buber, Emor 13]

Testify against Me—Heb. עֲדָה כִּי—[Rashi] If I have done so, testify against Me.—[Redak] Testify in what way I have wearied you.—[Mezudath David]

4. For I brought you up—Although I bestowed all this benefit upon you, I did not weary you with much worship or with large sacrifices.—[Rashi] Parshandatha understands that Rashi is alluding to the aforementioned midrashim. He quotes the same theme from *Pesikta deRav Kahana* 72b.*

Moses, Aaron, and Miriam—Jonathan paraphrases: Moses to teach the transmission of the laws, Aaron to atone for the people, and Miriam to instruct the women.—[Rashi] Redak writes: Prior to the exodus, I sent you heralds during your labor to inform you that the redemption was at hand. Those heralds were the three prophets, Moses, Aaron, and Miriam.*

5. My people, remember now what Balak, king of Moab, planned—that he took counsel with the princes of Moab, and sent messengers to Balaam the son of Beor and hired him to curse you.—[Kara]

and what Balaam the son of Beor answered him—(Num. 23:8) "How shall I be angry if God is not angry?"—for I did not become angry all those days.—[Rashi from Bera-chot 4a] Rashi alludes to the Talmudic maxim that Balaam was

From Shittim to Gilgal, may you recognize the righteous deeds of the Lord. 6. With what shall I come before the Lord, bow before the Most High God? Shall I come before Him with burnt offerings, with yearling calves? 7. Will the Lord be pleased with thousands of rams, with myriad streams of oil? Shall I give my firstborn for my transgression, the fruit of my body for the sin of my soul? 8. He has told you, O man, what is good, and what

mouth, and so he blessed Israel.—*[Ibn Ezra, Kara, Redak]*

from Shittim—where you sinned before Me. You should recognize My righteous deeds, for I did not withhold My kindness and My assistance from you until I brought you to Gilgal, and I conquered the land before you.—*[Rashi]* In Shittim, the Israelites sinned with the daughters of Moab, whom Balaam encouraged to lure the Israelites into sin and invoke God's anger upon Israel. At that time, Israel deserved to be destroyed, but God bestowed His kindness upon His people and punished only those who, atoning for the others, fell in the plague.—*[Kara, Redak]**

6. With what shall I come before the Lord—Should one of you ask, "With what offerings that He will accept shall I come before the Lord, and with what shall I humble myself before Him?"—*[Redak]* Should each one of you ask, "With what will I be accepted by My God, Who bestowed that kindness upon my forefathers? With what shall I bow, according to the custom of one who

brings a gift to his master?"—*[Ibn Ezra]* The prophet now speaks for Israel.—*[Mezudath David]*

bow—I will be humbled.—*[Rashi]*

with yearling calves—The burnt offerings will be yearling calves, the best of the herd.—*[Redak]*

7. with thousands of rams—These, too, are the best of their breed. The prophet chooses those animals best for human consumption.—*[Redak]*

streams of oil—for meal offerings.—*[Rashi]* Perhaps God will be pleased with huge quantities of meal offerings. The figure of the myriads of streams of oil is hyperbolic.—*[Redak]*

Shall I give my firstborn?—as a sacrifice for my transgression.—*[Rashi]* Perhaps God will not be pleased with sacrifices of animals or with meal offerings. Perhaps He will be pleased only with something more precious than this, with the most precious of my sons, my firstborn, whom I should offer up as a sacrifice.—*[Redak]*

the fruit of my body—Jonathan renders: the dearest of my body.—*[Redak]*

סב וזה יי' תבע סנה
 אלקים לקצב רץ
 דקשות ולסרסם
 נסירות הקרא וכו'
 צניע קלמא בדרמא
 דאלהה: ס קר וכו'
 דיי על קרמא סכלו
 וסלמא דחלין קסמא
 שסע סקמא ושלמנא

ת"א שסע שסע, סקרים ס"ל ז' וכו'נס לנס. סקרים שסע סנ ז'
 יערה

סדר"י קרא
 לך אדם סח סוב. חקב"ח תגיד לך דבר חמוש לך סכל קרבנות
 אשתה סקריב. וסח' רורש סכך כי אם עשות שספס ואחבת
 חסד וחצנע לבת עס אלהיך. וכן ווא אומר ועתה ישראל סח
 ח' אלהיך שואל סכסך כי אם ליראה אס' ח' אלהיך ללכת
 כדרכי: (ס) קל ח' לעיר קרא. חקב"ח סכריב ז' על עיר
 ירושלי'. קל עיר עתהויל' ומהבחי סכל לבנו וכלנש ואמר
 שסח ידא שסו חרשני שסו: שסעו ססח ופי' יערה. חסא
 חקורא שהשסע לססח סי' יערה סלס ופי' ססו אורחא חסא
 כי אם חקב"ח שלא תנצלו סכסנ. והאוכית חס ססח ועסו של

רואה את שמך אשר נותן כל להחזקון ולראות דרכיך ותושיה
 אבן עזרא

הניד לך אחה האדם האומר במה אקדם ה' מה טוב כענינו
 תפסעה והוא לינונו מבקש אילים ולא בנך רק עשות משפט
 שלא תפסעה עול במעמיק ולא חוננו לדבור או בהון רק
 תפסעה חסד עמו ככל יכולתך והאנע לבתך עס השס לכדו
 שחך דרכיכו כסח בניו לכן קשי עורף: (ס) קול' בעבור
 שהכור שפסעה חססס העל להוכיח ישראל על שאינס
 עושים משפט כמשקל במדה וססס לעיר שומרון או לירושלם:
 ותרשיש. ססר איש כמו ואלו תפלה ויראה כלב זה השס
 הקורא וכן הוא ואיש תושיה יראה וידע השס הנזכר ויסע
 אמר כי ה"א תחת יו"ד והסעס כי תושיה ילמדו ויראו השס
 חכו הכל: שסעו ססח. סיביא השס לייסר את המעושים

תרשית יראה שסך. ואיש תרשית וכן ואני חפ"י ואני איש חפלה
 בעיניהם וסא לבדו יראה בתוך לבנו את שסך הנזכר וכי ראוי לחכע
 לא יתושו חסא איש תרשית אומר להם: שסעו ססח. כלסר ססח
 מצורת ציון

אלפים ז' פרי בפני. סס העיני: (ח) ותצנע. מלשון לניסות
 וסססר: (ס) ותושיה. ק"ל ואיש תושיה כמו ואלו תפלה (חסיס
 ק"ל) והכלוי איש תפלה ותושיה סא עיני חספת סכורס וסא פל'
 יס כי יסנה למולס ואל תסול ללון כיתר סכריס וכן ילסון לישרים
 תושים (משל' כ') יראת. מלשון רלוס: יערה. עיני ססנה

weights and measures. He may be referring either to Samaria or to Jerusalem.—[Ibn Ezra]

and the wisdom of the Torah, the one who sees Your name—The prophet who sees Your name calls out the wisdom of the Torah; i.e., the one who puts his heart to contemplate and to see your ways. The word ותושיה refers to the verse above it.—[Rashi]*

האדם הזה טוב לך לעשות: והצנע דבת. תרגם יונתן
 הוי נטוט למיכך כדחלמא דאלהך. דבר אחר והאנע לבת.
 כי דמדת הקלום כרוך הוא מדת סכר וס' אדם מבייש את
 חכירו וכל לסייוס ואמר לו איני מתהלך לך עד שיבוא פלוגי
 ופלוגי שביחתי לפניהם. אבל הקדוש כרוך הוא את חסך
 אלף שדרכיו כלו בניו לכן עמו: (ס) קול' ד' לעיר
 יקרא. קל כניח דה' על קרמא מכריזין להס תשובה:
 ותרשית יראה שסך. ותושיה קורא להס הנביא אשר
 רואה את שמך אשר נותן כל להחזקון ולראות דרכיך ותושיה

אבן עזרא
 הניד לך אחה האדם האומר במה אקדם ה' מה טוב כענינו
 תפסעה והוא לינונו מבקש אילים ולא בנך רק עשות משפט
 שלא תפסעה עול במעמיק ולא חוננו לדבור או בהון רק
 תפסעה חסד עמו ככל יכולתך והאנע לבתך עס השס לכדו
 שחך דרכיכו כסח בניו לכן קשי עורף: (ס) קול' בעבור
 שהכור שפסעה חססס העל להוכיח ישראל על שאינס
 עושים משפט כמשקל במדה וססס לעיר שומרון או לירושלם:
 ותרשיש. ססר איש כמו ואלו תפלה ויראה כלב זה השס
 הקורא וכן הוא ואיש תושיה יראה וידע השס הנזכר ויסע
 אמר כי ה"א תחת יו"ד והסעס כי תושיה ילמדו ויראו השס
 חכו הכל: שסעו ססח. סיביא השס לייסר את המעושים

תרשית יראה שסך. ואיש תרשית וכן ואני חפ"י ואני איש חפלה
 בעיניהם וסא לבדו יראה בתוך לבנו את שסך הנזכר וכי ראוי לחכע
 לא יתושו חסא איש תרשית אומר להם: שסעו ססח. כלסר ססח
 מצורת ציון

אלפים ז' פרי בפני. סס העיני: (ח) ותצנע. מלשון לניסות
 וסססר: (ס) ותושיה. ק"ל ואיש תושיה כמו ואלו תפלה (חסיס
 ק"ל) והכלוי איש תפלה ותושיה סא עיני חספת סכורס וסא פל'
 יס כי יסנה למולס ואל תסול ללון כיתר סכריס וכן ילסון לישרים
 תושים (משל' כ') יראת. מלשון רלוס: יערה. עיני ססנה

hearken to the staff and Who appointed it—Bend your ears, and hearken to the staff of retribution that will punish you, concerning which the prophets warn you; and hearken to who it is Who appointed that retribution, whether He has the ability to fulfill what He decreed. But Jonathan did not render in this manner.—[Rashi]*

hearken to the staff and Who appointed it—Bend your ears, and hearken to the staff of retribution that will punish you, concerning which the prophets warn you; and hearken to who it is Who appointed that retribution, whether He has the ability to fulfill what He decreed. But Jonathan did not render in this manner.—[Rashi]*

the Lord demands of you: but to do justice, to love loving-kindness, and to walk discreetly with your God. 9. The voice of the Lord calls out to the city, and the wisdom of the Torah, the one who sees Your name; hearken to the staff and Who appointed it.

to do justice—Heb. *טָשַׁק*. This includes all the commandments involving the relationship between man and man and, also, commandments concerning immorality, as in Leviticus 18:5: "You shall perform My judgments (*טָשַׁק*) . . . The nakedness of your father, etc."—[Redak]

to love loving-kindness—To perform kind deeds to a greater extent than is required.—[Redak] You shall do no wrong to your neighbor, nor shall you taunt him or cheat him, either with speech or against his property. On the contrary, strive to your utmost to do loving-kindness towards him.—[Ibn Ezra]

and to walk discreetly—Jonathan renders: *Walk discreetly in the fear of your God. Another explanation: And walk discreetly. The standard of flesh and blood is not like the standard of the Holy One, blessed be He. The standard of flesh and blood is: If one man embarrasses his fellow and comes to placate him, the fellow says to him, "I will not accept your apology until so-and-so and so-and-so, before whom you disgraced me, come." But the Holy One, blessed be He, desires only that the man's return to Him be between the two of them.*—[Rashi from *Pesikta deRav Kahana* 163b]

Redak explains this as a description of man's relationship with God—his belief in God's unity and his love of God with all his heart and with all his soul. Since this relationship is unrecognizable to anyone but the person himself, Micah uses the expression *הִצְנִיץ לְפָנָיו עִם-אֱלֹהֶיךָ*, *walk discreetly with your God*.

The Rabbis (*Sukkah* 49b) explain this verse to mean that one must practice the laws, do acts of kindness, and perform the rites of carrying out the deceased and bringing the bride to the nuptial canopy in a discreet manner. If the Torah insists particularly that the two rites, usually performed in public, be performed discreetly, how much more so must one perform discreetly those rites usually performed discreetly!—[Redak]

9. The voice of the Lord calls out in the city—*The voice of the prophets of the Lord calling out, calling them [the people] to repentance.*—[Rashi from Jonathan] The voice of the Lord is that of the prophet since he prophesies in God's name. Some render: The voice of the Lord calls out to awaken; i.e., to awaken the people to repent.—[Redak] Since Micah mentioned that one must perform justice, he begins to reprove Israel for not acting justly with

10. Does the house of the wicked last long, [or do] the treasures of wickedness? And an *ephah* of leanness is condemned.
 11. Will I merit with scales of wickedness or with a bag of deceitful weights? 12. For the wealthy thereof are full of violence, and the inhabitants thereof speak lies, and their tongue is guile in their mouth.

10. Does the house of the wicked last long, [or do] the treasures of wickedness?—The “he” of *הַבַּיִת* is vowelized with a “pattach” [not a kamatz] because it denotes a question. And this is its meaning: *עַד* is an expression of longevity. *הַבַּיִת* is like *יֵשַׁי*, is there. In *I Chronicles* (2:13) we find: “Ishai the father of David,” instead of “Yishai.” Here, too, is *הַבַּיִת* instead of *יֵשַׁי*. And so in *II Samuel* (14:19): “If anyone can (*יֵשׁ*) turn to the right or to the left.” [This is identical to] “If anyone can (*יֵשׁ*) turn to the right or to the left.” So did Jonathan render it: *Is there. Will it enter your mind that the house of the wicked will last long, and the treasures of wickedness?*—[Rashi]

Redak understands Jonathan differently: After the voice of the Lord has called out—see that they did not turn to the voice of the Lord that called out, and see that you will still find treasures of wickedness in the house of the wicked. He suggests that the verse be interpreted in the interrogative sense: See whether the treasures of wickedness are still in the house of the wicked, whether he

has taken heed to the voice of God calling out.

And an ephah of leanness is condemned—A small measure with which your wealthy deceive the poor and bring them to leanness—that is condemned by the wrath of the Holy One, blessed be He.—[Rashi] Redak explains it as a weak *ephah*, i.e., lacking the full measure.

11. Will I merit?—Each one should take the matter to heart and say, “Will I merit in judgment with scales of wickedness or with a bag of deceitful weights?”—[Redak, Kara]

deceitful weights—This refers to the Mosaic prohibition of (Deut. 25:13) “You shall not have in your bag diverse weights, a large one and a small one.” When he buys, he would use the large weight; when he sells, he would use the small one.—[Redak]

12. For the wealthy thereof—The wealthy of the aforementioned city, either Samaria or Jerusalem.—[Redak, Ibn Ezra]

are full of violence—Their houses are full of ill-acquired gain.—[Redak]

גָּלִיל בְּפִסְהוֹן יִי יֵאָחֵב
 אֲנִי אִתִּי עַל־כֵּן
 וְקָמָה אֶצְרִיגָהּ עַל
 בְּחֻטָּהּ יִי אֵת פִּיכּוֹל
 וְלֹא תִסָּע וְיִי לֵךְ
 לַסָּעָה בְּקֶעֶד וְיִסְבֹּק
 וְלֹא תִשָּׁעֵב וְיִי הַשְׁיֹבֵב
 לְחֶרֶב אֶמְסָרָהּ יִי אֵת
 הַדֹּעַ וְלֹא תִחְצֹר אֵת
 הַבֶּבֶר נִתֵּן וְלֹא תִשׁוּף
 קֶשֶׁת וְתַעֲצֹר עֲנִבָיו וְלֹא
 תִשְׁפִּי חֶסֶד יִי וְגַל דִּי
 נִטְרָהוּן גְּזִיבֵת בֵּית
 עֲפָרִי וְעִבְרָתוֹן עֲרֻבֵי

רש"י
 מרמזים בה הענינים ומביאין אותן לידעונו הוא ועומת באלו
 של הקדוש כדור הוא: (יג) החליתו הבוהך. האשתי
 מכוונת חוקות וחולות ולטובות: השם. להשמיתך על
 חסאמך: (יד) וישחך בקרבך. המאכל שחאכל אכנים בו
 מארה כחור המעים ויגרום לך חולי שמהיה חולה והולך שחור וכן מפרש אותו בספרי מנין לך בדרך המעים תלמוד
 לומר וישחך בקרבך בפרשת עקב במדרש תמיד ענין ה' אלהיך בה ואף יונתן חרנם כן ויהי לך למעט ומחא כמעט:
 והסב. את אויביכם המוליכים כדך ונבומיך כשבי ולא תפלטם ולא תפלטם סופם לחרב. ומשמנו של ר' מנחם
 שמעתי ומסג לחלות תמנים ולא תפלט לא יהיה לך כח לפלות שכתב וזרע ואם תפלטם סופם לחרב חרנם ויונחן
 חרנם לשון הראשון: (טז) וישאמר חקות עסרי. וידעתי כי לא תשמעו אלי כי יאמר על ידיכם ויניכם

רד"ק
 ולשונם רביה בשיהם. ולשונם בשיחם היא רביה והוא תאר
 בפלם שביה ענין: (יג) וגם אני. כפי שאתה החלית הנניס
 והעשוקים בכיבודיך כן אני החלית אותך בכיבודיך פכה
 קשה: השם על חסאמך. השבומיך על חסאמך. או פירוש
 ענין הסיה כלומר אחיבה בני אדם בירוב הכחיות אותך על
 חסאמך. השם ספוק ויית ואף אמא איתי עזר כרע ומחא
 אצריגך על רחמים: (יד) אתה תאכל. פאכליך יהיה לפארה
 שלא תשבס סמנו: וישחך בקרבך. הכנעך החית. בקרבך
 כלומר בארצך כדום שניה: וישחך. שם פרשי יושב בפלם
 חסין האש' להריון ולא תפלים ודלך אלא יכרת בסעיה: ואשר
 תפלט חרוב אתן. ואשר דלך לא יסבנו בו כי יפיל בחרב האויב ותסב בספך כפי בשיח וכן אדרס בסגל וידעו:
 (טז) אתה. כבודיך הוא: תדרוך. בחולס לקריאת בן אשר ובחפץ קפץ לקריאת בן נשגלי: ותירוש. על שם שיש כסר
 וסוגי קפץ כי לא ידרוך האדם תירוש אלא הענבים: (טז) וישתמר. אפי' כי לא תיחזר בכל חרע שאני סביא

מצודת ציון
 (יג) החליתו. מלשון חולי: הבהיך. מלשון הכלה: השם. מלשון שממון: (יד) וישחך. ענין שפלות ויכנסו כזו וישחך לזם
 (שעיה ב'): ותסב. ענין השגה וקריב וכן לא יסג כלומס (לפיל
 ב'): תפלים. ענין הלהבז דני פלס (הסילס לז'): (טז) חרורך. הדרך לדרוך כגל על הומס לכולל הכסן: ספוך. ענין משיחה.

מצודת ציון
 (יג) וגם אני. הויליבן עשו לכן גם אני עוין להחליל אותך כמה
 חסם אותך מזה וזהבסם אותך כעבור חסאמך: (יד) ולא
 תשבע. כי תהיה חסאמך בשמים: וישחך בקרבך. וישחך א"כ
 כנענתך בקרבך כי כשהלדס שבע רס לבסו אכל כשהוא רעב הוא
 שבי עובד: לא תוכל להניח חוסם מידו ומה אשר תליל מידו את
 שבי כי יגבר דיו האויב לכסות בש ואף אם לא יגבר דיו להקדם
 שבי. לא חסוך עס השמן כי הסמים יקחו: ותירוש. חרדך

the statutes of Omri instead of My statutes. The word **וַיִּשְׁתַּחֲרֶה** is singular, referring to each and every statute of Omri.—[Redak]

Omri is mentioned since he added evils to those already practiced by

Jeroboam, and the house of Ahab added evils to those practiced by Omri.—[Malbim] The intention is that the kings of Judah adopted the idolatrous practices of the house of Ahab.—[Abarbanel]

13. Therefore I, too, will smite you with sore wounds and make [you] desolate because of your sins. 14. You shall eat and not be sated, and it shall bend you over in your innards; and you shall overtake, but you shall not rescue, and those whom you rescue I will deliver to the sword. 15. You shall sow, but you shall not reap; you shall tread the olives, but you shall not anoint yourself with oil; and the must; but you shall not drink wine. 16. And the statutes of Omri shall be observed, and every deed

13. **Therefore, I, too,**—Just as you have smitten the poor and the oppressed with your devices and your guile, so will I smite you with sore wounds.—[Redak, *Mezudath David*]

I will smite you with sore wounds—I have made your wounds sore—strong and ill and incurable.—[Rashi]*

and make [you] desolate—Heb. מַשְׁחֵה, to make you desolate because of your sins.—[Rashi]

14. **You shall eat**—Your food shall be a curse to you, for you shall not be sated from it.—[Redak]

and it shall bend you over in your innards—Heb. תִּפְשֹׁךָ. The food that you eat—I will bring a curse into it within your intestines, and it will cause you illness, that you will be ill and walk bent over. So it is explained in *Sifre*: How do we know that, even within the intestines? Scripture states: "And it shall bend you over in your innards." In the *parashah* of *Ekev*, in expounding (Deut. 11:12) "The eyes of the Lord your God are upon it," Jonathan, too, renders [our

verse] in this manner: And it shall be to you for illness and a wound in your intestines.—[Rashi]*

and you shall overtake—your enemies who lead your sons and daughters away, into captivity; but you shall not rescue them, and if you rescue them, their end will be to the sword. In the name of Rabbi Menahem I heard: You shall gain your desire for sexual intercourse, but you shall not ejaculate. You shall not have the strength to ejaculate semen; and, if you do ejaculate them [and beget children], their end will be that I will deliver them to the sword [of the enemy].—[Rashi]*

15. **but you shall not reap**—for the enemy shall reap it.—[*Mezudath David*]*

16. **And the statutes of Omri shall be observed**—I know that you will not obey Me, but through you and your children will all the statutes of Omri and Ahab [the evil kings of Israel] be observed.—[Rashi] Nevertheless, you will not learn your lesson from all the evil that I will bring upon you, but you will continue to keep

ת"א הוחזק נפשי. פוסק מו :

ר"ח

בשללוח אם כלה בציר שבערו הסובים תבאויש גשאר שם
לנכיה בעת הזאת שאין בני אדם לדיקים דבור : באספ
אחור אלא לשון מפעל כמו אסף החסיל (ישעיה ל"ג)
יומן כסופי קייסא : בעורלות בציר . כעולין בתר קסוף

רד"ק

התחסידיים וחישרים אותה נפשי שיעכד עתה אתה סבני תדון

מצודת ציון

בצורה רחב לער הועמדת לנכח בזמן האספו לדיקי סדור : ב
באחרונה . רחב לומר אף הכינים האספו : אין משכיל לאכול
לדיקי סדור : בכורה . נסי פתחוות חלנה ככורה שנחשלה במה

soul desires that one of the generation should learn the ways of the pious and the upright—that one is symbolized by the first ripe fig.—[Redak]*

of the house of Ahab; and you shall walk in their counsels, in order that I make you an astonishment, and its inhabitants a hissing; and the disgrace of My people you shall bear.

7

1. Woe is to me, for I am as the last of the figs, like the gleanings of the vintage; there is no cluster to eat; the first ripe fig my soul desires.

in order that I make you an astonishment—Your deeds will serve to bring punishment upon you to the extent that everyone will be astonished at your destruction, and they will hiss at the extent of the desolation.—[Mezudath David]

and the disgrace of My people you shall bear—*You shall bear the iniquity for the disgrace that the peoples of the world deride My people, for the Torah admonished them concerning (Deut. 25:14): "You shall not have in your house two kinds of ephah," but they do not keep it.*—[Rashi] Because you were deriding My people, the poor and the oppressed, you will be punished by being disgraced by the nations.—[Redak] Or you will be punished for deriding My people, those who worship God.—[Ibn Ezra] Or you will bear the reproach of My people, the Ten Tribes, by going into exile like them.—[Mezudath David]

1. **Woe is to me**—*The prophet laments over himself, "Woe is to me that I was appointed a prophet at this time, when there are no righteous people in the generation."*—[Rashi]

Redak quotes his brother, who derives אָלְלִי from the root לָלַל, *to wail*. The prophet bewails Israel's evil deeds and the retribution in store for them.

as the last of the figs—Heb. בְּאַחֲרֵי. *This is vowelized with a "chataf kamatz" because it is not a verb in the present tense, like יֹשֵׁב, sits, and אוֹמֵר, says; rather, it is a gerund, as in (Isa. 33:4): "The gathering of (אָקֶף) the locusts"; like the gathering of קָץ. These are the last figs, which are inferior. And so did Jonathan render: as the late figs of the summer.*—[Rashi]*

as the gleanings of the vintage—*As the gleanings after the vintage.*—[Rashi from Jonathan] I remain as the gleanings that remain on the vine after the vintage has been finished.—[Redak]

there is no cluster to eat—*As the Targum renders: There is no man who has good deeds.*—[Rashi] I do not find even one cluster of grapes on the vine to eat, for they have all been picked; i.e., there are no pious or upright men from whom to learn to do good deeds.—[Redak]

עֲדִינוּ סָבִין לְסִבֵּי נִסְכֵּי
 חֲסֵדָה נִסְכֵּי : ב אֲבִיר
 חֲסִידֵי אֱלֹהִים מִן אֲרָמָה
 וְקָשִׁים קָאֲשָׁא לֵיהּ
 פִּיגְלוֹן לְקַשְׁפֵּי דָם
 וְנָא קִבְּרִין נִבְרִית
 אֲחֵיהּ סָבִין לְסִבֵּי
 מִן קָאֲשִׁין בִּידִיהוֹן
 וְלֹא מוֹסִיבִין שְׁלִטְוָנָא
 שְׁמִירָתָא וְנָא אֲחֵר עֲבִיר
 דִּי רָאֲשִׁים לָךְ וְנָא
 סָסְלִי מִחֲסִידֵי נִסְכֵּי
 נִי עֲלֵי הוֹן עֲלֵי
 דְקַקְלִיתָא : ד קָבֵא עֲלֵיהּ
 כִּי לְסִבֵּי כִּי דִּבִּיהּ כִּי
 כִּי חֲרָקָא וְקָשִׁים בְּהוֹן
 מִסִּינָה קִינֵי בִישׁ יוֹם
 סְבוּרָךְ
 מִצִּפֹּרֶךְ
 ה' אֱלֹהֵינוּ (ה' אֱלֹהֵינוּ) : סוֹכֵם כְּחֵדִי : שִׁיבִינוּ קָא

עֲדִינוּ סָבִין לְסִבֵּי נִסְכֵּי : ב אֲבִיר חֲסֵדָה נִסְכֵּי : ב אֲבִיר חֲסִידֵי אֱלֹהִים מִן אֲרָמָה וְקָשִׁים קָאֲשָׁא לֵיהּ פִּיגְלוֹן לְקַשְׁפֵּי דָם וְנָא קִבְּרִין נִבְרִית אֲחֵיהּ סָבִין לְסִבֵּי מִן קָאֲשִׁין בִּידִיהוֹן וְלֹא מוֹסִיבִין שְׁלִטְוָנָא שְׁמִירָתָא וְנָא אֲחֵר עֲבִיר דִּי רָאֲשִׁים לָךְ וְנָא סָסְלִי מִחֲסִידֵי נִסְכֵּי נִי עֲלֵי הוֹן עֲלֵי דְקַקְלִיתָא : ד קָבֵא עֲלֵיהּ כִּי לְסִבֵּי כִי דִּבִּיהּ כִּי כִי חֲרָקָא וְקָשִׁים בְּהוֹן מִסִּינָה קִינֵי בִישׁ יוֹם סְבוּרָךְ מִצִּפֹּרֶךְ

סְבוּרָךְ קָא

(ב) אֲבִיר חֲסִידֵי מִן אֲרָמָה : כִּי כִּי בִישְׁרָאֵל עֲדִיקִים נִאֲבִיר וְיִשְׂרָאֵל בְּרָאֵם אִין וְהַמְּרִיבִים הִרְשִׁיעִים נִשְׁאִיר שִׁם : חֲרִים : וְלֹא רֶשֶׁת
 כִּי הַמְּלִיחִין בְּרִיחִים : (ג) עַל הָרֵד כִּיֹּם לְהִיבִי : הַסַּח
 מִרְּבִיבִים בְּנִפְתָּר : לְהִיבִיבִים בְּנִפְתָּר : כִּי הִיבִיבִים מִצְבֹּת שְׁפִירוֹ
 חֲרִיבִים מִצְבֹּת : חֲרִיבִים שְׁאֵל וְהַשְׁפֵּם בְּשִׁלִּים : כְּחִירוֹן חֲחִידִי
 נִפְשִׁית : וְיִעֲבֹדָה : כִּי שְׁלִשִׁים חֲסָא קִינֵי : כְּבִיחִים
 חֲגִלָּה בְּשִׁלִּים : (ד) סוֹכֵם כְּחֵדִי חֲרִיבִים מִסִּינָה : אִישׁ סוֹב

עֲדִינוּ סָבִין לְסִבֵּי נִסְכֵּי : ב אֲבִיר חֲסֵדָה נִסְכֵּי : ב אֲבִיר חֲסִידֵי אֱלֹהִים מִן אֲרָמָה וְקָשִׁים קָאֲשָׁא לֵיהּ פִּיגְלוֹן לְקַשְׁפֵּי דָם וְנָא קִבְּרִין נִבְרִית אֲחֵיהּ סָבִין לְסִבֵּי מִן קָאֲשִׁין בִּידִיהוֹן וְלֹא מוֹסִיבִין שְׁלִטְוָנָא שְׁמִירָתָא וְנָא אֲחֵר עֲבִיר דִּי רָאֲשִׁים לָךְ וְנָא סָסְלִי מִחֲסִידֵי נִסְכֵּי נִי עֲלֵי הוֹן עֲלֵי דְקַקְלִיתָא : ד קָבֵא עֲלֵיהּ כִּי לְסִבֵּי כִי דִּבִּיהּ כִּי כִי חֲרָקָא וְקָשִׁים בְּהוֹן מִסִּינָה קִינֵי בִישׁ יוֹם סְבוּרָךְ מִצִּפֹּרֶךְ

רִשִׁי

(ג) אֲבִיר חֲסִידֵי מִן אֲרָמָה : כִּי כִּי בִישְׁרָאֵל עֲדִיקִים נִאֲבִיר וְיִשְׂרָאֵל בְּרָאֵם אִין וְהַמְּרִיבִים הִרְשִׁיעִים נִשְׁאִיר שִׁם : חֲרִים : וְלֹא רֶשֶׁת
 כִּי הַמְּלִיחִין בְּרִיחִים : (ג) עַל הָרֵד כִּיֹּם לְהִיבִי : הַסַּח
 מִרְּבִיבִים בְּנִפְתָּר : לְהִיבִיבִים בְּנִפְתָּר : כִּי הִיבִיבִים מִצְבֹּת שְׁפִירוֹ
 חֲרִיבִים מִצְבֹּת : חֲרִיבִים שְׁאֵל וְהַשְׁפֵּם בְּשִׁלִּים : כְּחִירוֹן חֲחִידִי
 נִפְשִׁית : וְיִעֲבֹדָה : כִּי שְׁלִשִׁים חֲסָא קִינֵי : כְּבִיחִים
 חֲגִלָּה בְּשִׁלִּים : (ד) סוֹכֵם כְּחֵדִי חֲרִיבִים מִסִּינָה : אִישׁ סוֹב

עֲדִינוּ סָבִין לְסִבֵּי נִסְכֵּי : ב אֲבִיר חֲסֵדָה נִסְכֵּי : ב אֲבִיר חֲסִידֵי אֱלֹהִים מִן אֲרָמָה וְקָשִׁים קָאֲשָׁא לֵיהּ פִּיגְלוֹן לְקַשְׁפֵּי דָם וְנָא קִבְּרִין נִבְרִית אֲחֵיהּ סָבִין לְסִבֵּי מִן קָאֲשִׁין בִּידִיהוֹן וְלֹא מוֹסִיבִין שְׁלִטְוָנָא שְׁמִירָתָא וְנָא אֲחֵר עֲבִיר דִּי רָאֲשִׁים לָךְ וְנָא סָסְלִי מִחֲסִידֵי נִסְכֵּי נִי עֲלֵי הוֹן עֲלֵי דְקַקְלִיתָא : ד קָבֵא עֲלֵיהּ כִּי לְסִבֵּי כִי דִּבִּיהּ כִּי כִי חֲרָקָא וְקָשִׁים בְּהוֹן מִסִּינָה קִינֵי בִישׁ יוֹם סְבוּרָךְ מִצִּפֹּרֶךְ

מִצְבֹּת

(ג) אֲבִיר חֲסִידֵי מִן אֲרָמָה : כִּי כִּי בִישְׁרָאֵל עֲדִיקִים נִאֲבִיר וְיִשְׂרָאֵל בְּרָאֵם אִין וְהַמְּרִיבִים הִרְשִׁיעִים נִשְׁאִיר שִׁם : חֲרִים : וְלֹא רֶשֶׁת
 כִּי הַמְּלִיחִין בְּרִיחִים : (ג) עַל הָרֵד כִּיֹּם לְהִיבִי : הַסַּח
 מִרְּבִיבִים בְּנִפְתָּר : לְהִיבִיבִים בְּנִפְתָּר : כִּי הִיבִיבִים מִצְבֹּת שְׁפִירוֹ
 חֲרִיבִים מִצְבֹּת : חֲרִיבִים שְׁאֵל וְהַשְׁפֵּם בְּשִׁלִּים : כְּחִירוֹן חֲחִידִי
 נִפְשִׁית : וְיִעֲבֹדָה : כִּי שְׁלִשִׁים חֲסָא קִינֵי : כְּבִיחִים
 חֲגִלָּה בְּשִׁלִּים : (ד) סוֹכֵם כְּחֵדִי חֲרִיבִים מִסִּינָה : אִישׁ סוֹב

עֲדִינוּ סָבִין לְסִבֵּי נִסְכֵּי : ב אֲבִיר חֲסֵדָה נִסְכֵּי : ב אֲבִיר חֲסִידֵי אֱלֹהִים מִן אֲרָמָה וְקָשִׁים קָאֲשָׁא לֵיהּ פִּיגְלוֹן לְקַשְׁפֵּי דָם וְנָא קִבְּרִין נִבְרִית אֲחֵיהּ סָבִין לְסִבֵּי מִן קָאֲשִׁין בִּידִיהוֹן וְלֹא מוֹסִיבִין שְׁלִטְוָנָא שְׁמִירָתָא וְנָא אֲחֵר עֲבִיר דִּי רָאֲשִׁים לָךְ וְנָא סָסְלִי מִחֲסִידֵי נִסְכֵּי נִי עֲלֵי הוֹן עֲלֵי דְקַקְלִיתָא : ד קָבֵא עֲלֵיהּ כִּי לְסִבֵּי כִי דִּבִּיהּ כִּי כִי חֲרָקָא וְקָשִׁים בְּהוֹן מִסִּינָה קִינֵי בִישׁ יוֹם סְבוּרָךְ מִצִּפֹּרֶךְ

4. The best of them is like a brier—The best among them—it is as hard to extricate oneself from his hand as from a brier (Targum Jonathan). It is as hard to extricate oneself from their hand as [it is to extri-

cate] the briars that are entangled in wool.—[Rashi]*

the most upright, [worse] than a thorn hedge—The most upright among them is worse than a thorn hedge.—[Rashi]

2. The pious have perished from the land, and there is no upright among men; they all lurk for blood; each one hunts his brother with a net. 3. [In return] for the evil of their hands, do they expect that He will benefit them? The prince asks, and the judge is in the payment, and the great man speaks what is in his heart—and they weave the web. 4. The best of them is like a brier, the most upright, [worse] than a thorn hedge. The day

2. **The pious have perished**—This is the interpretation of the allegory.—[*Mezudath David*] Similarly, the righteous have perished from Israel, and there is no upright among men; but the murderers and the wicked remain.—[*Kara*]

and there is no upright among men—*There is no upright man among men.*—[*Rashi*] There is none to stay God's anger from destroying the people.—[*Eliezer of Beaugency*]

each one hunts his brother with a net—*They hunt with their net and with their trap.*—[*Rashi*] Everyone hunts his brother, to kill him, as the hunter hunts fowl with a net.—[*Redak*] So do they seek to rob and plunder.—[*Isaiah da Trani*]

3. **[in return] for the evil of their hands, do they expect that He will benefit them?**—*Do you expect that He will benefit you as the reward for the evil of your hands?*—[*Rashi*]*

the prince asks—for a bribe.—[*Rashi*] Since the king is ashamed to ask for a bribe, the prince asks for him.—[*Redak*]

and the judge—who judges the case is also in the payment. When he is a robber and is liable according to law, he says to his fellow judge, "Do me a favor in this case, and I will vindicate

you in another case."—[*Rashi*] Cf. *Rashi* to Isaiah 1:23. The judge, too, is in cahoots with them and has a share in the bribe. The judge perverts the verdict according to the orders of the king, for which he is compensated.—[*Redak*]

and the great man speaks what is in his heart—*The king or the prince states in the case what his heart desires.*—[*Rashi*] *Redak* interprets this phrase as referring to the greatest courtier of the king, who is subordinate to the prince. He, too, speaks to the litigant, asking him for bribes, so that the verdict be promulgated according to his desire.

what is in his heart—Heb. הָיָה בְּקִשּׁוֹ. *He speaks what is (הָיָה) to his will and to his desire. Cf. (Jer. 15:1) "I have no desire for this people." And so did Jonathan render: The desires of his heart.*—[*Rashi*] *Redak* renders: The destruction of his soul; i.e., of the one who was wronged in his judgment.—[*Mezudath David*]

and they weave the web—*They made it into a rope of sin amongst the three of them. As the cart ropes, so is the sin, for a rope is braided of three strands. So have I found in the Jerusalem Talmud (Ta'anith 2:1): We made it like a web of sins.*—[*Rashi*]*

to which you look forward—your visitation—shall come; now will be their perplexity. 5. Believe not a friend; trust not a prince; from her who lies in your bosom guard the openings of your mouth. 6. For a son disgraces his father; a daughter rises up against her mother; a daughter-in-law, against her mother-in-law; a man's enemies are the members of his household.

7. But I will hope in the Lord;

than a thorn hedge—Heb. מְסִיבָה. Cf. (Isa. 5:5) "*Remove its hedge (מְסִיבָהּ)*."—[Rashi]

the day to which you look forward—*On the day to which you look forward for good, your visitation shall come.*—[Rashi] Redak renders: The day of your prophets. He explains: The day of the false prophets—who are *your* prophets, for they would assure you falsely—you will see that day, what it is, whether good or bad.

your visitation shall come—The visitation of your iniquity.—[Redak]

their perplexity—Heb. מְבִיכָתָם. [Jonathan renders:] עֲבִיבֵלְהוֹן. Cf. (Ex. 14:3) "*They are entangled (מְבִיכִים)*." *Their confusion.*—[Rashi]

5. **Believe not a friend**—[This is to be understood] *according to its apparent meaning. But our Sages explained it as referring to the Most High. Do not sin and say that the Holy One, blessed be He, is our Friend, and He will forgive us.*—[Rashi from Hagigah 16a]

from her who lies in your bosom—*Your soul will testify against you.*—[Rashi from Hagigah 16a]

the openings of your mouth—Heb.

פִּתְחֵי. *The words of your mouth, the openings of your mouth.*—[Rashi]

According to the simple meaning, Micah is depicting the treachery of the people of his generation. No one can believe his friend or even a prince, who usually keeps a promise. In Micah's time, neither had credibility.—[Mezudath David]*

6. **For a son disgraces his father**—While a son should exalt his father and honor him, in this generation he humiliates him and disgraces him. Likewise, a daughter rises up against her mother. All this is contrary to common custom.—[Redak]

a man's enemies are the members of his household—Not only can one not trust his relatives, he cannot trust his servants, who have become his enemies.—[Abarbanel] Alshich explains the expression as referring to one's family members; hence the phrase is a summary of the beginning of the verse.

7. **But I will hope in the Lord**—*The prophet is saying so.*—[Rashi] Although you do all these evils, I will hope for God's salvation, that He will hear our prayers.—[Kara]

I will wait for the God of my salvation; my God shall hearken to me. 8. Rejoice not against me, my enemy; although I have fallen, I will rise; although I will sit in darkness, the Lord is a light to me. 9. I will bear the fury of the Lord—for I have sinned against Him—until He pleads my cause and executes justice for me. He shall take me out into the light; I will see His righteousness. 10. And my enemy shall see, and shame shall cover her who says to me, “Where is the Lord

my God shall hearken to me—for I trusted Him, that He would hearken to me in exile.—[Redak]

8. Rejoice not . . . my enemy—*Babylon and the wicked city of Rome.*—[Rashi] As Redak explains, the prophet alludes to the present exile. The countries of the world in which Jews are held in exile are referred to as Rome, the power that originally exiled Israel and destroyed the Second Temple. Let Rome not think that Israel's hope is lost and rejoice over Israel's misfortune.

although I have fallen, I will rise—Although I have fallen in exile, I will rise again. The verse is written in the prophetic past; whatever God predicts is as though it has already transpired.—[Redak]

although I will sit in darkness—In deep trouble, which is likened to darkness—I trust in the Lord that I will yet have light, and He shall take me out of the darkness into the light.—[Redak]

9. I will bear the fury of the Lord—I will bear the fury of the Lord, Who was wroth with me and

delivered me into the hands of the nations, for I have sinned against Him, and I will justify His punishment.—[Kara, Redak]

until He pleads my cause—and executes justice for me against the nations that oppressed me.—[Kara] **and executes justice for me**—He will avenge me against them.—[Redak]

I will see His righteousness—He will do more righteous deeds for me.—[Redak] *Ibn Ezra* explains: I will see when my heart is enlightened; then I will understand that God is just in all that has passed over me. *Ibn Ezra* further suggests that this is an allusion to God's avenging Israel from its enemies.

Mezudath David renders: Now I suffer the fury of the Lord, for I have sinned against Him; and so will I suffer as long as He quarrels with me and executes justice against me. Then He will take me out into the light and I will see the righteous deeds that He performs for me, for He will not always be wroth.

Eliezer of Beaugency interprets this passage as a reference to Sen-

אֶל־הַיָּד עֵינֵי תִרְאִינָה בְּהַעֲתָה תְּהִיָּה
לְמַרְמֶם כְּמִיט חֲצוֹת: י יוֹם לְבָנוֹת
גִּדְרֶיךָ יוֹם תִּהְיֶה יִרְחַק־חֶק: י יוֹם הוּא
וְעִדֶּיךָ יָבוֹא לְמִנִּי אֲשׁוּר וְעָרֵי מִצּוֹר
וְלְמִנִּי מִצּוֹר וְעִדְנָהָר וְיָם מִיָּם וְהָרָ
תִּקְרָא וְיָדֶן חֲקִימִי בְּתָא יִקְרָא וְעַד פֶּתַח־נִקְמָא עֲבָרָא וְנָטְרִי מוֹרָא

כבר שראתם בשכרנו כן עתה תראה עיניו בשכרת שחיהו
לפרסם כפים חצות: (יא) יום לבנות גדרך יום ההוא ירחק
ירחק שם פתח את ישראל בלול ואיכריו לחם סח שאתם
אופרים ביום חורבן אקים את מוצב דוד הנופלת ונדרתי את
פציתיהוחרסתינו אקים ובניתי כימי עולם ערינו יש חרוק לאותו
יס. יום התא עריו יבא. וחקקת סכסיתן לישראל שאותו
יבא האויב להחריב: למני אשור. אשור הוא ראש למרענו: וערי מצור. כלומר ועד ערי מלור. ויונתן חרגס
כן חורמי רכח: יום מים. והיושבים עלים האחרון אשר הוא כמערב: ורר ההר. כמו וישיב ההר. ויונתן
לא כן חרגס: יום לבנות גדרך. הנביא מנשרו לישראל שיש יום כחוס לבנות גדרות הרובותיו: יום ההוא
רחק. ויכשל מעליס: חק. גזירת העכו"ם: יום הוא ועדך יבא. כשידעל ההוא יתכנסון גלותא דישאל דמן

דח"ק
בפס הראשון אמר אינתי שתרוא שיתאיני האל יתברך לאור
חיהו לא בשם כחש שחיות אופרת לי בלולא איה ה' אלודך:
עני תראינה בח. תנן דגושה שלא כבנר אלא אם כן חיות
גני חיה הפעולת אמר עני תראה באיבתי כחפצי ורעני בי
עתה בבא לי תנולא חיות לפרסם כפים חצות וכן ובאיבי
ואתה עני: (יב) יום לבנות גדרך. אמר כנדר האויבת יום
שחשבת לבנות גדרך בבית ישראל בשחברת עם גוג וסגנו
בארץ ישראל יום חיות וירחק חק חיות חורא יתח לך לחפך
וירחק חק שחית לך באסות וביראל חיות כושלת עליהם
והפפרשים פירשו חפסס כנדר ישראל וכן ת"י בערגא חיות
יתבנין כנשת דירשאל ת: (יג) יום הוא ועדך יבא.
לחשחיתך: למני אשור ערי מצור. וכר אשור שגלו שם
בחד. כמו עיר סבצר כלומר שלא יפלוס מפני חוקה וכן ותבן צר סצור לת וחרושים לו רבים: ולפני סצור. וכן
ער הסצור ועד העצור וחו נחר פרת כי פרת הוא גבול א"י וכשם ואיך ארץ העמים: וער סצור. וכן
לפס בספס שנים ר"ל ועד ים שחוא סצר סצרנ. ורר ההר. ועד רר חחר ורר חחר שסת שם אחרון חורא
אחד סבצלי א"י כמו שאמר בחר חחר תתא לבא חסת ווכר בתורח בתלים ונתנ בשפת ואחד חורא ר"ל חריבו ארץ
הריבים שחוא סביתח גבול ארץ ישראל שחוי לחם שכנים רעים ורעיו לישראל בכל כחם פפרשים ולמני כצור ככ
צרים וכן דללו חריבו ואירי מצור כל ואירי כצור כמו סצרים וית בערגא חורא יתכנסון גלותא וכן אחר ועד חרגס ולפני

מצודת ציון
עני תראינה בח וגר. מה שגלס ליהוה כן הנקם כי לא חסיה
למקסם סרגל כעים כמסולת כחולות: (יא) יום לבנות. יום יבא
יום לבנות גדריו כיתדות ויכוס סכסו: ירחק מן חוק הפסיו אשר
ססילו סלך סתו חיק סכסו וסעצוד: (יב) יום הוא. ר"ל לו איך
לך סתן כלור חיס: ועדך יבא. כל אום ססאולות יבא אלך יושלס לזית סרים למסמקת: למני אשור. מן אשור
ואף חתיר ספולס סכס כי לא יתחוקו כמסעס הסלר: ולפני סצור. מן סרי ספולר: ועד גדר. סול כנדר ססוד גנצור ס"י וססס
וסלסס חור ארץ ספסיו: יום. מלח ופס ספספס כפחים כללו חחר ופס ים מ"י סקלס ספסכר: ופס ים ספסכר ססול גבול א"י:

walls—The prophet informs Israel that there is a day preserved and pre-
pared [for them] to build the walls of
their ruins.
on that day the decree shall dis-
tance itself—And the statute of the
decrees of the nations shall be nulli-
fied from upon you.
[12] It is a day, and shall come up
to you—At that time, the exiles of
Israel shall be gathered in from
Assyria.—[Rashi]*

your God?" My eyes shall gaze upon her; now she shall become trodden as the mire of the streets. 11. "The day to build your walls—that day—its time is way off." 12. It is a day, and he shall come up to you: those from Assyria and the fortified cities, and from the fortress up to the river and the sea from the west, and the dwellers of the mountain.

My eyes shall gaze upon her—My eyes shall gaze upon my enemy as I wish, for now, when my redeemer comes, she shall be trodden like the mire of the streets.—[Redak]

11. **"The day to build your walls"**—This refers back to "who says to me": And she further says to me, "The day to build your walls, which you anticipate—that day . . ."—[Rashi]

"its time is way off"—Heb. יָדְחָקָהּ. Its time will be extended, and it will never come.—[Rashi]

Redak understands this verse as the prophet's address to the enemy: The day that you expected to build your walls in Israel, when you would come with Gog and Magog to the land of Israel—on that day will be just the opposite [of what you expected]. Your share among the nations and in Israel, that you were ruling over them, will be far off. Jonathan, however, renders: At that time, the people of Israel shall be built up; at that time, the decrees of the nations shall be nullified.

12. **It is a day, and he shall come up to you**—The prophet says: That day that you deride, saying that it has been nullified and gone away—that

day is guarded and preserved, and has not become nullified. The enemy shall come up to you to destroy you.—[Rashi] That day of the salvation of Israel is the day of the Lord, and the enemy shall come up to you [Israel] to destroy you.—[Redak]

from Assyria—which is the first of those who harmed us.—[Rashi] Nach Lublin reads: Assyria was the first of those who harmed us.

and the fortified cities—I.e., and until the fortified cities. And Jonathan renders (as follows): the great dark mountains. [See Rashi to Amos 4:3. As we explained there, other versions of Targum Jonathan appear to be referring to Armenia. Our edition of the Targum has this translation for the word מְצֻרֵי. See below. מְצֻרֵי is translated as strong cities. Perhaps Rashi's version of Targum Jonathan differed from ours.]

and the sea from the west—And those dwelling near the Mediterranean Sea, which is in the west.—[Rashi]

and the dwellers of the mountain—Heb. יוֹשְׁבֵי הַהָר, like יוֹשְׁבֵי הַהָר. But Jonathan did not translate in that manner.

[11] The day to build your

הָהָר: יִהְיֶה הָאָרֶץ לְשִׁמְמָה עַל־
יִשְׁבֵּיהָ מִפְּרִי מַעַלְלֵיהֶם: יִרְעֶה עַמָּךְ
בְּשִׁבְטָךְ צֹאן נַחֲלָתְךָ שְׂכָנֵי לְבָדָד יַעַר
בְּתוֹךְ כְּרָמְךָ יִרְעוּ בִשְׁן וְגִלְעָד בִּימֵי
עוֹלָם: מִי בִימֵי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת: מִי יֵרָאוּ גוֹיִם וַיִּבְשּׁוּ
מִכָּל גְּבוּרָתָם יִשְׁיֻמוּ יָד עַל־פֶּה

אֹנִיָּהם

ח'א ידעו כס' . עשהו כס' . עשו למלך . ידעו (ל')

טורא: יִהְיֶה אֶרֶץ
לְעָרֹה עַל נִקְבָּהּ בְּפִי
עוֹבְרֵיהֶן: יִרְעֶה
עַמָּךְ קְמִימָה עַל־
רֶמֶסֶתְךָ בְּעַלְמָא
רְהוּא עֲתִיד לְאִתְחַרְתָּא
יִשְׂרָאֵל בְּחֻבְרֵיהֶן רְהוּ
צִרְן בְּחֻדְשָׁא יִתְחַבְּנוּ
פִּכְרִסְלָא וְיִתְחַרְסוּ
בְּאֶרֶץ כַּתְּנָן וְגִלְעָד
קְיֹסִי עֲלֵמִין: מִי קְיֹסִי
סַסְקֵהוּן מֵאֶרֶץ
רִסְמָרְסֵא אֲחִינוּן פְּרִישָׁן:
מִי יִתְחַבְּנוּ עֲלֵמִין וְיִתְחַרְסוּ
מִכָּל גְּבוּרָתוֹן יִשְׂרָאֵל

דש"י

אחור וגו': (יג) והיתה הארץ, ארץ העטוף: יום ההם כעצם ובה לישאל: (יד) שיכני לבדד יער בתוך
(יד) שוכני לבדד . שיהא שוכן בשטח כדד: יער בתוך ברמס . תרגם ויתקן דהוה לזו כחורסא ויתחבנו ככרמלא
לחון שהו שוממים שיערות יעבנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום שוכני לבדד . כיעריו לא
אבן עזרא

דרומי אל מצוי: (יג) והיתה, ביום ההוא: מפרי
מעלליהם . שהרעו לישאל: (יד) רעה . חטלת הנביא
ביות הארץ שממה שירעה עמו כעבטו ושכנהו לבדד
כיער בתוך כרמל וירעו כען מעבר לירדן מורסה והתשובה
אמר להנביא: (טו) כימי צאתך, והעצם כימי לאח
אבותיך מארץ מצרים: אראנו נפלאות . הטעם עמי
כאשר הוציר עמך: (טז) יראו . דברי הכס אל יהיה כן:

בתוך הכרמל וכן אחר וישכנו בימים: ירעו בשן גלעד, שהוא סבב לבדד יערין וכן ארץ סבב שבת וסבב ירעו כפי עולם:
(טז) כפי צאתך . עונה האל ויתברך לנביא אבדו להם כפי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות ובעצם צאתך שיצאי
מביתם כאילו יצאו הם: (טז) יראו גוים . הגוים שאספי על ירושלם עש גוג ובעני יראו נפלאות ויבשו מכל גבורתם
שבתם על גבורתם לבס על ירושלם: ישישו יד על שם . שלא יהיה להם כענה: אוניהם ההרשנה . ישישו כשהלויים בכה

מצודת דוד

והר החר . ר"ל תהא הארץ ועד הכ סבב העומד בגבול א"י
כע"פ חמלא לכס הכ סבב (כמובר ל"ד) (יג) והיתה הארץ .
לכן הענין חספן לשמשה עש יבס כה מנחול מעשיהם מה שהרעו
לישאל: (יד) רעה עמך . הור הנביא להחמול לכו ולאח אהר
ס' רעה והנה אה עמך כשעבר וגל' שהשכנו לרועה חמל לשון

כחול כדועה שמנה את הארץ מ"י ששם סבבו: צאן נחלתך . ישראל שם לאן נחלתך שהנחה לך לשם יהיה שוכן לבדד ר"ל כסח
כי המהסחמים יבטנו יחד לשון חס אהי יעוררו ולא כן הסוכן כסח: יער בתוך כרמל . ר"ל ישכון כעה כימי שהוא מקום חיות
רעוה כען בתוך הכרמל שהוא מקום חמל מלוי שם מרבות חסמים ולא ילכו שם חיות וכענין כמלח יבשו כיערים (החמל ל"ד): ירעו
בשן גלעד . יהיו רעוים כעסן ובענין כמלחיה שכן כען יבשו עולם הוא ימי מהסכמלו או הפלגן היא ובהם לנהלם להכניסו לגדי
ולחלי שם משה: (טז) כימי צאתך וגו' . באלו הקב"ה משיבו לאמר שמעתי את חמלתי וכן אלעזר וקנו ימי לאח מלחין מלחין כן
אראנו נפלאות: (טז) מכל גבורתם . שלא שמה להם להחמול על ישראל: ישישו יד וגו' . ר"ל לא יוכלו דבכל מרוב חמלתי:
אוניהם ההרשנה . ר"ל לא ילכו לשום מרבות הלחלח ישראל היא להם לשמחה נשם ונלאו חמלתי חמלתי לכל יוכלו לשמחה:

omy Rabbah, end of parshah
9.—[Sefer Halikutim, 55:3]

16. Nations shall see—The
nations that will gather against Jeru-
salem with Gog and Magog will see
the wonders and be ashamed of all
their might and that they relied on

their might to attack Jerusalem.—
[Redak]

they shall place a hand upon their
mouth—They will be unable to
speak, out of their great astonish-
ment.—[Mezudath David] They will
have no answer.—[Redak]

13. And the land shall become desolate [together] with its inhabitants because of the fruit of their deeds. 14. Lead Your people with Your rod—the flock of Your inheritance who dwell alone, a forest in the midst of a fruitful field—and they shall graze in Bashan and Gilead as in days of yore. 15. As in the days of your exodus from the land of Egypt, I will show him wonders. 16. Nations shall see and be ashamed of all their might—they shall place a hand upon their mouth;

13. And the land shall become—*The land of the nations.*—[*Rashi, Redak*]

because of the fruit of their deeds—that they harmed Israel.—[*Ibn Ezra, Redak*]

14. Lead Your people—The prophet addresses God, praying to Him to lead His people Israel from their exile and tend them with His rod as the shepherd tends his flock.—[*Redak*]

who dwell alone—*That they should dwell alone, in security.*—[*Rashi*] Israel shall dwell in its land with no other nation accompanying it.—[*Redak*]

a forest in the midst of a fruitful field—*Jonathan renders: Those who were desolate in a forest shall settle in the "karmel"; those who were desolate in the forests shall dwell alone in the midst of the "karmel," which is a settled place. It is also possible to explain: who dwell alone—In the forests will not fear the wild beasts as [they would not] in the midst of a fruitful field.*—[*Rashi*]*

15. Like the days of your exo-

dus—God replies to the prophet, telling him to say to Israel, "Like the days of your exodus from the land of Egypt, etc." Since their forefathers left Egypt, it is as though they themselves left Egypt.—[*Redak*] God replies: I have heard your prayer, and so will I perform great wonders with them for My name's sake, as I performed for them when they left Egypt.—[*Abarbanel*]

I will show them wonders—lit. I will show him, referring to the people collectively.—[*Ibn Ezra, Abarbanel*] Homiletically, the verse is explained as referring to Abraham, who saw a vision of the exiles to which his descendants would be subjected. God tells the prophet: I will show wonders to Abraham when his descendants will be redeemed from exile.—[*Kordeviro, Sefer Gerushin* 4, quoting *Rabbi Shlomo Alkabetz*]

Rabbi Chaim Vital explains that God will show the wonders to Moses, through whom he will lead the Jewish people out of exile. This interpretation is based on *Deuteron-*

אֲזַיְהִים תַּחֲרִשְׁנָה : י יִלְחֻכוּ עַפְרָיִם
בְּנֶחֱשׁ בּוֹחֲלֵי אֶרֶץ יִרְגֹּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם
אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִפְתְּחוּ וִירְאוּ מִמֶּךָ :
יִי מִי־אֵל בְּמוֹךְ נִשְׂאָ עֵינַי וְעִבְרָה עַל־פִּשְׁעִי
לְשֹׂאֲרֵית נַחֲלָתִי לֹא־יִחְזִיק לְעַד אֲפֹ
בְּיַחֲפֵץ חֶסֶד הוּא : יִי יָשׁוּב יִרְחַמֵּנוּ
יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֵתֵינוּ וְתִשְׁלֹךְ בְּמִצְלֹת יָם
תִּמְאָל אֶל נַפְוֹר . פְּדִינִי מִיָּד יְהוָה וְיִסְרֹף מִיָּד יְהוָה . רִיבִי חַטָּאת כִּחַ יִשְׁבֹּב יִחַמְּנוּ .
יִיכְבֹּשׁ עַל חֻרְבָּנָא בְּרַחֲמֵי יְהוָה יִדְרִי לְעֹנֵיכִי בְּמִי רַחֲמֵי יִשְׂרָאֵל
מִהֲרֵי קָרָא קִמַּץ בִּיזָק
כְּרַמֶּל . שִׁישְׁבוּ יִשְׂרָאֵל לְבִשְׁתׁ אֶפְרַיִם בְּתֵיךְ יִעַר : (יִם) יִכְבֹּשׁ
הֵם נִחְשִׁים הוֹחֲלִים עַל נַחֲמוֹת נַעֲמַר הָאֵרֶץ : יִרְגֹּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם . יִחַדְרוּ מִרְבּוֹב דּוֹקֵק אֶסְרוּהֶם וּמִסְגֵּר כִּלְאִים :
רִדִּיק
שִׁישְׁמְעוּ מִסּוֹב יִשְׂרָאֵל הִרְחֹקוּם כֹּאֲרָצִים : (יִי) יִלְחֻכוּ עַפְרָיִם בְּנֶחֱשׁ
עַפְרָיִם רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל יִלְחֻכוּ כִּבְדֵּר גִּנְחֵשׁ הַחֹלֶץ עַל נַחֲמוֹת שְׁלֹחֶץ
עַפְרָיִם שְׂוֹמֵם כֹּאֲבָל : בּוֹחֲלֵי אֶרֶץ . כִּפְלָה עֲנִינֵי בִּישׁ בְּיִי הַנִּחְשִׁים
וּבּוֹחֲלֵי אֶרֶץ הֵם שְׁוֹלֵכִים עַל בִּשְׁמֵם אוֹ פִּירֹשׁ שֶׁאֵר הַכִּיבִיטִים שֶׁהֵם
וּבּוֹחֲלֵי אֶרֶץ כְּתוּלֵים . וְכִיּוֹצֵא בָהֶם כֵּן יִשְׁתַּחֲוֶה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל :
יִרְגֹּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם . אוֹתָם שִׁסְבְּרוּ בְּעִירָהֶם מִפְּחַד יִשְׂרָאֵל שֶׁם
יִרְגֹּזוּ : אֵל ה' אֱלֹהֵינוּ יִפְתְּחוּ . כִּי יִדְרֹעַ כִּי אֵין וּלְחֹלֶת : וִירְאוּ
כִּסְפָּךְ . כִּגְגֵר יִשְׂרָאֵל יִרְאוּ חֶסֶד יִיכָר מִיָּא הַפֶּעַל וְיִיכָר הָאֵתִיב
נִמְשַׁת בְּנִימָיָא : (יִם) פִּי אֵל כְּמוֹךְ . רִבִּי הַגְּנוּיָא כִּגְגֵר הָאֵל
בְּתֵיכֶם : לְשֹׂאֲרֵית נַחֲלָתִי . לְאוֹתָם שִׁישְׁאִרוּ בְּכֵת הַנִּחָל : לֹא
הַחֲזִיק לְעַד אֲפֹ . אֲפֹי שְׁהִי חֲזִיבִים שְׁלֵא יִצְאוּ מִנַּחֲלָתָא לְרִיב
מִשְׁתִּימִם שְׁעִשׂוּ לֹא יִסְנוּ לְעַר אֵל בְּעִשְׂיָהֶם : כִּי חֲזַץ חֶסֶד הוּא .
וְהַנִּחָל : (יִם) יִשְׁבֹּב . אֲפֹ יִשְׁבֹּב יִרְחַמְנוּ וְאֲפֹ וְתִשְׁלֹךְ כֵּן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא בְּמִקְרָאֵי רִיבִים לִנְכַח וְשֵׁלֵא לִנְכַח בְּמִסְגֵּר אֲחֵר וְכֵן אֲפֹ
עֲוֹנֵתֵינוּ וְאֲפֹ חֲסָאֵם . יִכְבֹּשׁ . כֹּאֲרָם שִׁסְבְּרוּ דְּבַר הַחַת רַגְלֵיו שְׁלֵא יִירָאֵה חֲדָה וְאֲפֹר וְתִשְׁלֹךְ בְּמִצְלֹת יָם : גִּישָׁא .
מִצְוֹת צִיּוֹן
(יִי) יִלְחֻכוּ עַפְרָיִם בְּנֶחֱשׁ . רִיבִי חֲטָאת אֵין יִשְׁתַּחֲוֶה לְשִׁבְלֵי אֵימִים
נִרְאֶה לָהֶם כֹּאֲלֵם מַלְּחִים עַפְרָיִם רַגְלֵיהֶם נִתְּשָׁה הֵם שְׁמֵלְחִי אֵחַ הַפֶּסֶק
כִּי יִהְיֶה לָהֶם : בּוֹחֲלֵי אֶרֶץ . כִּסְ הַנִּחְשִׁים הַיּוֹלֵכִים עַל נַחֲמוֹת
וְנִרְאִים כּוֹחֲלִים וְכִפְלָה דְּבַר כִּפְלָה : יִרְגֹּזוּ מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם . יִחַדְרוּ
מִפְּחַד שִׁסְבְּרוּ אֵחַ יִשְׁבָּל כִּבְחִי כִּלְאִים עוֹד תִּשְׁלֹךְ בָּהֶם כִּי יִרְאֻם מִן
הַנֶּחֱשׁ : אֵל ה' יִיכָר . יִסְמְדוּ אֵחַ ה' וְגַם יִירְאוּ מִפְּחַד אֵתֵם יִשְׁבָּל :
(יִי) פִּי אֵל כְּמוֹךְ . חֶסֶד הַנִּחָל לִנְכַח לִפְנֵי כִּי יִיִשֵּׁר הַקּוֹסֵם וְאֲפֹ
מִי אֵל כְּמוֹךְ וְשֵׁא עוֹד וְגַם לְאוֹתָם הַכִּסְּתִי בְּרִיךְ אֵין אֵחַ רִאשִׁים
לִכְל עֲבוֹדָה הַיָּהֵב כִּי אֵין מַלְּחִי שׁוֹן אֵחַ מִי הַיָּהֵב כְּמוֹךְ שְׁמֵלְחִי
אֵחַ כְּמוֹךְ : וְעוֹבֵר עַל מִשְׁשֶׁ . רִיבִי חֲטָאת עוֹד מִלְּפָנֶיךָ הַנִּחָל :
לֹאֹתָם שִׁישְׁאִרוּ מִתְּחִיל הַמִּשְׁחָה : לֹא הִרְחֹקוּ . יִכְבֹּשׁ :
יִכְבֹּשׁ כְּהֹקֵם אֵחַ עוֹנֵתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֵין יִסְרֹף מִיָּד יְהוָה . רִיבִי חֲטָאת עוֹד מִלְּפָנֶיךָ הַנִּחָל : לֹאֹתָם שִׁישְׁאִרוּ מִתְּחִיל הַמִּשְׁחָה : לֹא הִרְחֹקוּ . יִכְבֹּשׁ :
יִכְבֹּשׁ כְּהֹקֵם אֵחַ עוֹנֵתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֵין יִסְרֹף מִיָּד יְהוָה . רִיבִי חֲטָאת עוֹד מִלְּפָנֶיךָ הַנִּחָל : לֹאֹתָם שִׁישְׁאִרוּ מִתְּחִיל הַמִּשְׁחָה : לֹא הִרְחֹקוּ . יִכְבֹּשׁ :

God like You, Who forgives iniquity?—[Mezudath David] These may also be the words of the nations or of the returning exiles.—[Ibn Ezra]

He does not maintain His anger forever—Although they were

guilty—as they were not released from exile all these years for their evil deeds—God will not regard their deeds forever.—[Redak]*

19. He shall return and grant us compassion—as in days of yore.—[Mezudath David]*

their ears shall become deaf. 17. They shall lick the dust as a snake, as those who crawl on the earth. They shall quake from their imprisonment; they shall fear the Lord, our God, and they shall fear you. 18. Who is a God like You, Who forgives iniquity and passes over the transgression of the remnant of His heritage? He does not maintain His anger forever, for He desires loving-kindness. 19. He shall return and grant us compassion; He shall hide our iniquities, and You shall cast into the depths of the sea

their ears shall become deaf—They will become astonished when they hear of Israel's good fortune.—[Redak] They will not wish to hear of Israel's good fortune because it will upset them. It will be as though their ears will become deaf, that they will be unable to hear.—[Mezudath David]

17. They shall lick—to prostrate themselves before Israel.—[Ibn Ezra] It will appear as though they are licking the dust of their feet, like a snake that licks the dust because that is his food.—[Redak, Mezudath David]

as those who crawl on the earth—*They are snakes, which crawl on their bellies, on the dust of the earth.*—[Rashi] They crawl on the earth and appear to be flowing.—[Mezudath Zion] Ibn Ezra explains: the frightful things of the earth. Redak suggests that this expression may include other species that crawl on the earth, e.g. worms and the like. So will the nations prostrate themselves before Israel.

They shall quake from their imprisonment—*They shall quake because of the extreme narrowness of their imprisonment and the confinement of their captivity.*—[Rashi] Those who lock themselves up in their cities because of the fear of Israel shall quake in their confinement.—[Redak] These are their palaces.—[Ibn Ezra] Those who imprisoned Israel shall quake in fear of Israel's revenge.—[Mezudath David, Abarbanel]

they shall fear the Lord, our God—for they will know that there is none besides Him.—[Redak]

and they shall fear you—they shall fear Israel.—[Redak, Mezudath David]

18. Who is a God like you?—The prophet addresses God.—[Redak] The prophet praises God for His promise of good fortune and asks, "Who is a God like You, Who forgives iniquity, etc.?" According to the strict standard of justice, we do not deserve all this good fortune, for we are full of iniquity—but who is a

כִּלְחַשְׁתָּם: יִתֶּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד
לְאֲבֹתָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבֹתָנוּ
מִיְּמֵי קֶדֶם:

ישראל: כ חתומים
קולשתיא העקב
לכנניהו קאא דקמקא
ליה בביתאל טבנה
אברהם לורציה ברהוי
קאא דקמקא ליה בין

ב תבא הדבר לא עמדה יצחק דאתעמד על גבי מרדכא קמקא העביר עמא טבנה
דקמקא לצדהקא מיומי קדם:

סדרא קרא

עונותינו, יעלים עונותינו: (כ) הן אמת לעקב, שתאמת
והשכיר לו את חבריו ואת החסד אשר נשבעת לאברהם. וכן
הוא אובר כי ידעתי לבטן אשר יצאת את בני ואת ביתי אחריו
ושכרו דרך ה' לעשות צדקה ובשם לבטן הבית ה' על אברהם
את אשר דבר עליו, שפירשו לבטן הבית ה' על דעתו את אשר
דבר עליו:

חסדה ספר ביכה

היה חסד אלה האמת שתאמת לנו את הכעשת יעקב
היה חסד אלה חסדו של אברהם, נשבעת, בעקידתו של יצחק כי נשבעתי לאם ה' כי
יען אשר עשית וגו' (שם כ"ב):

חסדת ספר ביכה

רשי

(כ) הן אמת לעקב, חרנס ונתן תהיב קושטיה
דעקב לבנויה כמא דקיימתא ליה בנית אל טבות אברהם
לזרעיה כמא דקיימתא ליה בין כתרוא חדכר למ
עקידת יצחק תחן לנו האמת אשר הכעתה לעקב האמת
לנו דברך אשר הכעתה לעקב כי לא אעזב (בראשית כ"ב):
חסד לאברהם, שכו חסד אשר לאברהם אשר צוה לבנו
לשמו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (שם י"ח) ולכן לא נאמר
היה חסד אלה חסדו של אברהם, אלא חסד האמת שתאמת לנו את הכעשת יעקב
היה חסד אלה חסדו של אברהם, נשבעת, בעקידתו של יצחק כי נשבעתי לאם ה' כי
יען אשר עשית וגו' (שם כ"ב):

דרק

כאמ, ששלק דבר ספקיו: בספולות, בשורק הצרי
והכעולת הוא שופק הים: (כ) הן אמת לעקב, החסד הוא
לאברהם שנתן לו בחסדו הארץ ולבניו אחריו ובניו הם בני
יעקב והאמת הוא לעקב כי אחר שנחנה לאברהם ולבניו האמת
הוא לקיים הסתנה לבניו כי הוא אלהי האמית ולא ישוב דבריו
הסב אחר: אשר נשבעת לאבותינו, כלל שלשת האבות
אברהם יצחק ויעקב כי לשלשת נשבע:

כעשת לאבותינו מימי קדם: חסדת ספר ביכה

מצודת דוד

נשבעת לאבותינו מימי קדם בעקידתו של יצחק כ"ב כי נשבעתי
וגו' יולם ורשך את שער חיינו (שם כ"ב):
חסדת ספר ביכה

אבן עזרא

(כ) הן, יעקב הוא אביו לכלנו לבנו כי לא יתערבו
גוים אחרים עמו על כן כתוב אלהי ישראל אביו לכלנו
ולא הזכיר יצחק כי גם הוא אבי אדם ובעבור כי אברהם
החל לקרא בשם השם הפך אבותיו הקרובים אליו והשם כרת
עמו ברית כחלתה על כן הזכיר לאברהם ולא הוזהר
להזכיר יצחק והעם תחן אמת לעקב ומה הוא אשר
כעשת לאבותינו מימי קדם:

בסופק הים ספיקס נאום: (כ) הן וגו', כ"ל האמת לנו דברך
אשר הכעתה לעקב כ"ב וסדלת יסא דקמקא וגו' (כבראשית כ"ב)
חסד לאברהם, היה חסד חסדו של אברהם ואלא

truth, אמת, *Jacob's trait*, נאום, *justice*, דין,
which is the trait of *mercy*, נאום, *mercy*,
גבורה וחסד. The prophet states that when God remembers the
merits of the Patriarchs, each of whom demands treatment according
to his outstanding trait, He should give truth to Jacob; i.e., God should
begin with Jacob, whose offspring are pure, and give him his trait of
truth—deal with his children with truth. Then God should give Abra-
ham his trait of loving-kindness—to deal with his children with loving-
kindness. But God should not grant Isaac his trait of strict justice,
because Isaac commanded Esau—i.e., Edom—to impose decrees upon

Israel if they should fail to keep the Torah. Should you ask how it is possible not to grant Isaac his trait, the prophet concludes: "which You swore to our forefathers from days of yore," referring to the oaths that God swore directly to the Patriarchs. He swore directly to Abraham and to Jacob, but to Isaac He swore indirectly, saying, (Gen. 26:3) "And I will establish the oath that I swore to Abraham your father." God did not swear to Isaac that He would establish his trait of strict justice, rather, that He would establish Abraham's trait of kindness—for God desires kindness.

all their sins. 20. You shall give the truth of Jacob, the loving-kindness of Abraham, which You swore to our forefathers from days of yore.

all their sins—The sins of the remnant of His heritage.—[*Ibn Ezra*] The sins of the generation living at the time of the redemption.—[*Abarbanel*] Unlike *חַטָּאת*, iniquity, and *עֲוֹן*, transgression, both denoting intentional sins (*עֲוֹן* denoting rebellious sins), *אֲשֶׁר* denotes unintentional sins. In the future, God will forgive the unintentional sins completely, casting them into the sea, so to speak, where they will never be remembered.—[*Malbim*]

20. You shall give the truth of Jacob—*Jonathan paraphrases: You shall give (in printed editions: It shall be given) the truth of Jacob to his sons, as You swore to him in Bethel; the loving-kindness of Abraham to his seed after him, as you swore to him 'between the parts.' You shall remember for us the binding of Isaac, etc. Give us the truth that You promised Jacob. Cause to come true Your word that You promised Jacob (Gen. 28:15): 'For I will not forsake you.'*—[*Rashi*]

the loving-kindness of Abraham—*The reward for the loving-kindness of Abraham, [out of] which he commanded his sons to keep the way of the Lord: to perform righteousness and justice. Therefore, it does not say, "And the loving-kindness," but "the loving-kindness." The truth—that you will make come true the promise to Jacob—that will be the*

payment of the reward for Abraham's loving-kindness.—[*Rashi*] The reference is to Gen. 18:19: "For I love him since he commands his sons and his household after him to perform righteousness and justice, in order that the Lord bring upon Abraham what He spoke concerning him." This is explained to mean that God will bring upon Abraham's children what He spoke concerning him.—[*Kara*]

which you swore—at the binding of Isaac, (Gen 22:16) "*I swore by Myself, says the Lord, that because you did this thing, etc.*"—[*Rashi*] *Redak* renders: You shall give truth to Jacob, loving-kindness to Abraham. God's giving the land to Abraham is considered loving-kindness. After it was given to Abraham, however, its transmission to Jacob and his children is no longer loving-kindness, but truth, for the Lord is the God of truth, and will not retract His words; He will fulfill them.

which You swore to our forefathers—Here he includes all three of our forefathers: Abraham, Isaac, and Jacob, for He swore to all of them.—[*Redak*]*

Alshich explains the omission of Isaac's name according to the *Kabbalah*. It is known that Abraham's outstanding trait is *חֶסֶד*, loving-kindness. Isaac's is *גְּבוּרָה*, might, or

Nahum

1

1. The harsh prophecy concerning Nineveh. The book of the vision of Nahum the Elkoshite. 2. The Lord is a jealous and vengeful God and is full of wrath; the Lord avenges Himself

1. The harsh prophecy concerning Nineveh—Heb. נִנְוֶה. *The burden of the cup of the curse [which was] to be given Nineveh to drink.*—[Rashi from Jonathan] The prophecy that God lifted up on Nineveh.—[Ibn Ezra] This prophecy was pronounced upon Nineveh, an ancient city belonging to the king of Assyria, as in Genesis 10:11: "From that land, Asshur went forth, and he built Nineveh, etc." The king of Assyria inflicted great harm on the people of Israel by exiling them from their land. God avenged them by delivering the Assyrians to Nebuchadnezzar, who destroyed their kingdom. Our Sages stated (*Megillah* 10b): In his first year, Nebuchadnezzar vanquished Nineveh; in his second year, he vanquished Jehoiakin.—[Redak]

The book of the vision of Nahum the Elkoshite—This translation follows *Ibn Ezra* and *Redak*, whose vowelization of נִחוּן, *the vision of*, is in agreement with extant editions of the Bible. *Rashi*, however, states: נִחוּן is vowelized with a "kamatz" (נִחוּן) since it is not in the construct state, and it is unlike "נִחוּן, *the vision of Isaiah*, which is vowelized with a "hataf patah." This is its meaning: A

book of vision has already been written concerning it [Nineveh], the prophecy of Jonah son of Amittai; and now, again, Nahum the Elkoshite prophesied this harsh prophecy over it. Elkosh is the name of his [Nahum's] city. And so did Jonathan paraphrase: In early times, Jonah son of Amittai prophesied concerning it, and they repented of their sins, and when they continued to sin, Nahum of the house of Elkosh prophesied further concerning them.—[Rashi] *Ibn Ezra* conjectures that the appellation "Elkoshite" may be a patronymic, derived from the name of one of the prophet's forebears.*

the Elkoshite—That city is in the province of Ballynia, which is in the state of Eretz Israel, although it is outside the Holy Land. Proof of the matter is that there is gold, silver, and salt dust near it because the Dead Sea, which is near Eretz Israel, goes there under the earth. In this state they do not crown a king the son of a king [i.e., the throne is not hereditary]; and they are of the seed of Judah.—[Sod Mesharim] (This is an addendum to *Rashi*, appearing only in *Nach Lublin*. Its origin is unknown.)

יְהוָה לְצַדִּיקוֹ וְנוֹטֵר הוּא לְאִיבֵיו : יְהוָה
אֶרֶךְ אַפַּיִם וְגִדּוֹלֵכֶת וְנִקְהָ לֹא יִנְקָה
יְהוָה בְּסוּפָהּ וּבִשְׁעָרָה דָּרְכוּ וְעָנָן אֲבָק
רָגְלָיו : י גּוֹעֵר בַּיָּם וַיִּבְשֶׁהוּ וְכָל־
הַנְּהָרוֹת הַחֲרִיב אִמְלָל בֶּשֶׁן וְכִרְמֶל

יְהוָה וְאִלֵּי מִן זֵימָרָה וּפְרָח

הָאֵל וְעָנָן : חוֹלֵן לֵאמֹר כִּי־מִנְהַיִם יֵצֵא

כְּבִישׁ הַקְּטֹמֶה : י דִּנְיָן בְּקֵאָה וּבְקִבְשׁ לֵיה וְכִי נִהְרָקָה כְּתִירִב צָדִיק סֶהֱנָן וְכִרְמֶלָה וְאִלְנֵי

סִרְיָה קֵאָה

שחורו לשימם לעין אבר הנגזר עליהם הקבית סמקא לרשעים טבדו עין ופרע סמקא ונוטר איביו לשונאיו : (ג) ה' ארך אפים : שמאריך אסו סם הרשעים , ושמא חסרם כסו כן ארס באריך אפ , והו' עין שאני יכול להקסם , לכך נגמר ונלך בח ויש בירי להקסם : ונקמלא ונקמ' ששם ולא חסמאס : ה' כסופה ונספרת דרכו , שיבא באש ובסופה מרכבותיו להשיב כחבה אסו : (ד) נוער בים ויבשהו , באוהה נבורה שנער

וענן אבך רגליו : (ה) אל מחנה מלרים בעמוד אש וענן (סמות י"ד) הוא ענן יבשהו (יחזקאל ל') : (ו) נוער בים , כשמעו דוונמא הוא כלסי העז"ס שנמשלו נמס כענין נהגה לאומים כשאון מים כנירים יכאון (ישעיה י"ז) : וכל הנהרות החריבו , כאן נכסא עטמיה הקדום ברוך הוא למלחין את נכסדנדר כימי ייזיקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לאחר : אוסלל בשן וכרמל ,

רד"ק

וגר , כפל הענין לחזק וי"ס כי וכו' נ' נקמות כנגד נ' גלות שהגלה מלך אשור את ישראל וצריק ואויביו הם מלבי אשור בבקום הזה וכן עשה לכל צרי ישראל כמו שעשה למלך מצרים ולמלך בבל ולשאר המדינות לישראל ואויביו ישראל הם אויביו חאל וצרי : נוסף , כמו ששור רל אשני' שאני לוקח נקמות מאויביו מיר ושור הוא הענין להם עד וכן שוקת נקמות סמס או מנתיים , קנא חמר כמו כי ה' קנא שמו אלא שחם שני משקלים : (ו) ה' ארך אפים , כך הוא מרתי שמאריך כספו לרשעים : ונדר כל , נדר כל הוא הטובל כספו שלא ינקם מיר וכן אסר משה רבינו לעיני השמים ונדר גא כח ה' ואסר אחריי ה' ארך אפים , נדר כל בתיב בוי' וקרי לאו וי' נקסם חספס הדל"ת כספי מסיכותו על מלח ממלכ' ונקמ לא ונקמ , אש"ס שמאריך אפס לרשעים כמו שמאריך למלכי אשור ולסוף לקח נקמתו סמס : ה' בסיפה ובשכרה דרכו , בשבא על איביו להשחיתם

קל מהרה רביע יא כמו שבא הסיפה והשכרה : וענן אבך רגליו , ענינו ענן חשך כמו ויהי הענן והחשך , אבך רגליו הגהות הבאות מסבתו על האויבים הם להם להשיך ואמלה והשטלים לאבך הנפול מחמת הרגלים : (ז) נוער בים ויבשהו , ואיך לא יעשה בסכני אשור כרצונו והנה הוא נוער בים שהוא בריאות עצומה בבריאות חמר' וכשירצה וישכחו יבשה כמו שעשה בים סוף ואסר ברשען נהרג כארון הנוער בעברו , וכן אסר וינער בים סוף ויחריב והנה יושפך חספס והנפת כל שכן ששלים אוסר באסמס להשחיתיה שאין בות חשך סבב והנפתו : וכל הנהרות החריבו , ואם בים כחי ויכלתו להפך סבעו על שכן בנהרות שאינם עצומים כמו בים ויחריבו אותם וישבים יבשה כשירצה בחפץ חפצב כמו שעשה בירדן וכלא חפץ סבב כאשר יצטרך חספסו ולא יתיה כמו בים ויחריבו הנהרות : אוסלל בשן וכרמל ופרח לבגון אפלל , ואו בעצירת הסמר אכלם כספי המרסעה ולא יחיה עשב

מצודת ציון

נוטר , ענין שמירת איביו כמו (ל) חקום וול חסור (ויקרא י"ט) : (ג) כסופה , כן יקלה רוח הקוד : ובשכרה , כמו כספס כספ"ר : וגם הוא חסור חוק : אבך , ספר דק : (ז) נוער , ענין נפקת חספ"ר : החריב , ענין יבש כמו מרוב כספ"ר (בראשית ח') : אוסלל , ענין

ה' לחסור ולסלה ענק והשטלים להקח טעל מחמת כבולתם : (ז) נוער בים יבשהו , הוא משל על כריח המלכים והסרים : אוסלל בשן וגר , סם סקומות מרסס סמקו וסא משל על ארזן כפלי

ספתסע יי וסני חילא
קדמיה עה יד יי
לאהפסע סקניא עמיה
יברטו חסין סכעלי
דבכוהי : יי סרסיק
רגו וסני חילא , קדמיה
עמיה יי לאהפסע וספח
לדסכין , לאוריקא
ולדלא יכין לא סופי
יי קעקעלא וברוח
קדבר , וענן אבוקיקא

היא וסני : חוֹלֵן לֵאמֹר כִּי־מִנְהַיִם יֵצֵא

כְּבִישׁ הַקְּטֹמֶה : י דִּנְיָן בְּקֵאָה וּבְקִבְשׁ לֵיה וְכִי נִהְרָקָה כְּתִירִב צָדִיק סֶהֱנָן וְכִרְמֶלָה וְאִלְנֵי

רש"י

שמלנו כסדר עולם : (ג) ה' ארך אפים ונדר כל , נדר כל הוא ויכוחות כידו להקסם ואשר לא מיהר נקמתו לפי שארך אפים הוא ומכל מקום נקה לא ינקם : ה' בסופה ובשכרה דרכו , סם סלחוי להפסע מאויביו שנלמר כהגרים כרוח קדים עוה (סמות י"ד) וכדור המבול שנבמח הליה יאכדו (איוב ד') כלור נלמר רוח קדים סכר (יחזקאל כ"ז) : וענן אבך רגליו , נס הוא דרך נקמתו ויסקף ה' אל מחנה מלרים בעמוד אש וענן (סמות י"ד) הוא ענן יבשהו (יחזקאל ל') : (ו) נוער בים , כשמעו דוונמא הוא כלסי העז"ס שנמשלו נמס כענין נהגה לאומים כשאון מים כנירים יכאון (ישעיה י"ז) : וכל הנהרות החריבו , כאן נכסא עטמיה הקדום ברוך הוא למלחין את נכסדנדר כימי ייזיקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לאחר : אוסלל בשן וכרמל ,

אבן עזרא

הוא נוקם לגרוי לא להחרי' ונעס נוקם ה' ובעל חמה הסיקה נדר כעולם : (ג) ה' , העעס אמת שהוא ארך אפים : ונדר כל , העעס כפול דרך משל לאדם שיול כל כח גדול או יושבל כעכס , וכן הוא כתוב כחורב ועמיה ינדר לא כח ה' וכתוב להחרי' כל ארך אפים וף על פי שאריך לרשעים לא ינקם איהם , ועעס כסופה משל להחריבות כרוח סערה : וענן אבך רגליו , דרך משל למרוות העננים והעעס על הגהות הכאות מהשמים כמהרה סם למעלה מהעננים : (ד) נוער , ויבשהו , סמר וי"ד שלל להתהכרות סנים ויוד"ן והוא והענין הככד הדגוס חויב נרס כי כאשר

קל מהרה רביע יא כמו שבא הסיפה והשכרה : וענן אבך רגליו , ענינו ענן חשך כמו ויהי הענן והחשך , אבך רגליו הגהות הבאות מסבתו על האויבים הם להם להשיך ואמלה והשטלים לאבך הנפול מחמת הרגלים : (ז) נוער בים ויבשהו , ואיך לא יעשה בסכני אשור כרצונו והנה הוא נוער בים שהוא בריאות עצומה בבריאות חמר' וכשירצה וישכחו יבשה כמו שעשה בים סוף ואסר ברשען נהרג כארון הנוער בעברו , וכן אסר וינער בים סוף ויחריב והנה יושפך חספס והנפת כל שכן ששלים אוסר באסמס להשחיתיה שאין בות חשך סבב והנפתו : וכל הנהרות החריבו , ואם בים כחי ויכלתו להפך סבעו על שכן בנהרות שאינם עצומים כמו בים ויחריבו אותם וישבים יבשה כשירצה בחפץ חפצב כמו שעשה בירדן וכלא חפץ סבב כאשר יצטרך חספסו ולא יתיה כמו בים ויחריבו הנהרות : אוסלל בשן וכרמל ופרח לבגון אפלל , ואו בעצירת הסמר אכלם כספי המרסעה ולא יחיה עשב

מצודת דוד

כן לנדר כל : (ג) ה' ארך אפים , רל כן אמת ס' , מלחין אף וחרי מחת קדום נמוך הדעס סם כי הוא נדר כל כי יכדו להקסם ככל וכן : ונקמ לא ונקמ , חלל הוא אינו מנקם לומר על הדעס מלל וכל : כסופה ובשכרה דרכו , כלורו הוא כרוח סופס וסמס רל כספא לעוס העז"ס מנח רוח סופס וסמס להקסם ולכלותם סמר : וענן אבך רגליו , רל כספסיה הכולת סמכיה על העז"ס סם לחסור ולסלה ענק והשטלים להקח טעל מחמת כבולתם : (ז) נוער בים יבשהו , הוא משל על כריח המלכים והסרים : אוסלל בשן וגר , סם סקומות מרסס סמקו וסא משל על ארזן כפלי

rivers—Here he prophesies that the Holy One, blessed be He, is destined to crown Nebuchadnezzar in the days of Jehoiakim, and He will deliver

the lands (the lands) to Assyria and the sword.—[Rashi]* Bashan and Carmel—The good dwelling places.—[Rashi]

upon His adversaries, and He bears a grudge against His enemies. 3. The Lord is slow to anger and great in power, but He will surely not acquit; the Lord— His way is with a tempest and with a storm, and cloud is the dust of His feet. 4. He rebukes the sea and dries it up, and He has dried up all the rivers; Bashan and Carmel are cut off,

and He bears a grudge—Heb. וְנוֹסֵר, lit. watches. *He lays up His hatred for His enemies. Rabbi Simon says: These three expressions of vengeance correspond to the three exiles to which Sennacherib exiled Israel, as we find in Seder Olam (ch. 23).—[Rashi]**

3. The Lord is slow to anger and great in power—*He is great in power, and He has the ability to wreak vengeance. The reason He did not hasten His revenge is that He is slow to anger, but, in any case, He will not acquit.—[Rashi]* Redak explains that God's outstanding trait is that He is slow to anger, and He is great in power to hold back His anger, not vent His rage immediately.

but He will surely not acquit—Although He is slow to vent anger against the wicked, as He was with the kings of Assyria, He finally wrought vengeance upon them.—[Redak]

the Lord—His way is with a tempest and with a storm—*They [the tempest and storm] are His messengers for wreaking retribution upon His enemies, as it is stated concerning Egypt (Exod. 14:21): "with a mighty east wind"; and concerning the generation of the Flood (Job 4:9): "From the breath of God they perish." Con-*

cerning Tyre, it is stated (Ezek. 27:26): "The east wind has broken you."—[Rashi]

and cloud is the dust of His feet—*That, too, is the way of His vengeance. (Exod. 14:24) "And the Lord looked over the camp of the Egyptians with a pillar of fire and cloud"; also, (Ezek. 30:18) "As for her, a cloud shall cover her."—[Rashi]*

Rashi interprets the verse literally. Redak, however, interprets it figuratively:

the Lord—His way is with a tempest and with a storm—When He comes upon His enemies to destroy them, He comes swiftly, as a tempest and a storm.

and cloud is the dust of His feet—"Cloud" depicts darkness, as in Exodus 14:20: "And it was a cloud and darkness." "The dust of His feet" symbolizes the decrees upon His enemies that emanate from Him. These decrees are as darkness to His enemies.

4. He rebukes the sea—*To be understood [both] according to its apparent meaning, and as a figure describing the nations, who are compared to water, as the matter is stated (Isa. 17:12): "Like the rushing of mighty waters they rush."—[Rashi]*

and He has dried up all the

פָּרַח לְבָנוֹן אִמְלָל׃ ה' הָרִים רָעִישׁוּ
מִמֶּנּוּ וְהַגְבָּעוֹת הִתְמַגְגּוּ וַתֵּשֶׂא הָאָרֶץ
מִפָּנָיו וַתִּבֶּל וּכְלִי־יֹשְׁבֵי בָהּ׃ וּלְפָנָיו
וַעֲמֹ מִי יַעֲמֹד וּמִי יָקוּם בְּיָדוֹן אָפוֹ
חֲמָתוֹ נִתְּכָה כְּאֵשׁ וְהַצְרִים נִתְּצוּ
מִמֶּנּוּ׃ יֵטֹב יְהוָה לְמַעַזוֹ בְּיוֹם צָרָה

ה' א ופח לבנון א ופח כל (ט) ופח חל (ט) לני זמור : עולמי יד : טוב ה' : זכר וזכר :

אחריהם מן קדמוניה : טוב ה' : לני זמור א ל אספת קא : עזרה בענין עקא וגני : קדמוניה

מַהֲרֵי כֹאֵל
 ביום סוף ויבשה כבו כן יעשה עזה על האבות : (ה) ותשא
 הארץ מפניו : ששלה שפית אש כשאה הארץ לשפית : ותשא
 לשון שרפה כמר וישאך דוד ואנשיו : שחרגו וישרש דוד
 אנשיו : (ט) חתה נתכה כאש : אש ותחתיה נתכה כאש
 שורפת הכל : והצורים נתחו כבנו : המלכים נתצו ונעתקו
 כמקום מפורד : (ו) טוב ה' למעוז ביום צרה :

מֵאִתָּמוֹ׃ (ו) טוֹב ה' לְמַעַזוֹ
 ואף כשעה שהא נפרע מאויביו לא זו רחמי מלתיב ליראיו ולא כמדת כסר וסם
 אבן עזרא

ואמר מן יאבד ויאבד ככה היה ראוי שיהיה יבשה ויבשה רק
 לא חתיה נא להחזיק ענין : וידעו יספר מה השם
 ביום ויבשה : שאין מי שיכול לפתו וטעם חלל כגון בעבור
 וכל הנהרות התרוו ודבר זה שההרוב הנהרות בעבור יבשה
 הגשם מעל הארץ דבר זה נרמז חלל כגון וברמל חלל פרי
 חבואה : (ה) הרים : אמר ר' לריוט ופח הארץ מפניו
 אימה כמו נשאתי אימך אפונה והכנון בענין ותשא משאת
 שרפה שנשרפה הארץ וככה וישאך דוד ואנשיו והעטם
 וישרפם והעטם בעבור שאמר בתחילה ובעל חמה שמשרף
 הארץ בחמ' כדרך ותחתיו בערה בו והער : (ו) לפני
 זעמו מייצמור : וכל זה יספר חריף השם על גיטוה :
 (ו) טוב : העטם כל שאליו יסמך כהרון אפי כאשר חמתו
 נתכה כאשר יחאף כהם ויביא עליהם לרות וימלטו הירואים

על אויביו והצורים נתצו מפני כששפיע או הוא רך משל כבו
 שפירש : (ו) טוב ה' : ששפיע נשפך על סוררל ישראל שהם חוסים בו ויהיה האל טוב להם ויהיה להם לפניהם ביום צרת
מַצוֹרֶת דוֹד

העטם : ופח וגני : לני זמור חלל : (ה) הרים דעשו :
 מפורד : ויעשו הרים ויעשו הנקמות ונס הוא משל על המלכים
 והעטם וכפל דבר כחש : ותשא הארץ מפניו : הארץ משרף
 מפני אש חמתו והוא משל על גודל הצדקה והכליון : ותביל : הוא
 חלקל מן הארץ מייצמור מפני חשם : (ו) מייצמור : מי יוכל
 להסתיים לפני זמור : ופי יקום וגני : כפל הדבר כמלת עטם
 והצורים : המלכים חלו ונתחתו מפני רל כעלי הכה ימלטו והמלך :

means that even while God wages war against His enemies, His Name is still YHVH—the Tetragrammaton—the name denoting God's trait of mercy. In this verse, Nahum is

saying that God is good; a stronghold for those who fear Him, even as He brings trouble upon His enemies. *Redak* explains: God is good; yea, a stronghold for Israel,

and the blossoms of the Lebanon are cut off. 5. Mountains quaked because of Him and the hills melted, and all the land raised up from before Him—and the inhabited earth and all who dwell thereon. 6. Who can stand before His fury, and who can rise amidst His wrath? His wrath has reached [the earth] like fire, and the rocks have been broken up by Him. 7. The Lord is good—yea, a stronghold on a day of trouble—

and the blossoms of the Lebanon are cut off—*The Sages of Israel explained this as an allusion to the various types of sweet fruit that Solomon planted in the Temple, which were gold; and as soon as the gentiles entered the Temple, they withered.*—[Rashi from Yoma 21b, 39b]*

5. Mountains quaked because of Him—*The kings and the princes (of the heathens) shall fear His decree.*—[Rashi] This is the reading according to Nach Lublin. The Warsaw edition reads: *The kings and the princes of the Chaldeans shall fear His decree.* The Vilna edition reads: *The kings and the princes of the Chaldeans and the Persians shall fear His decree.* Manuscripts read merely: *The kings and the princes shall fear . . .* The additions of the ancient nations may have been made to satisfy the censors. The last words of Rashi's explication, "His decree," appear in some manuscripts as "His might," and in others as "His rebuke."*

raised up—Heb. **אָפּגער**; i.e., raised up a pillar of smoke.—[Rashi] Rashi derives this from **אָפּגער** (Jud. 20:38, 40). Others render, "The earth has burnt," based on **אָפּגער**,

"and David and his men burned them." (II Sam. 5:21).—[Ibn Ezra, Redak] The intention is that the earth is covered with brimstone and salt, so that no vegetation grows. The Torah defines this as the earth's being burned (Deut. 29:22). Redak also suggests that the phrase may refer to real fire, like that which destroyed Sodom and Gemorah.

6. Who can stand—Who can remain in existence?—[Mezudath David]

has reached—Heb. **הִגִּיעַ**, *has reached the earth, as in* (Exod. 9:33) *"And rain did not reach (הִגִּיעַ) the earth."*—[Rashi]*

have been broken up by Him—*by His fear.*—[Rashi]

7. The Lord is good—yea, a stronghold—*Even when he inflicts retribution upon His enemies, His mercies do not cease to do good to those who fear Him. [This ability is] unlike the trait of [a man of] flesh and blood, who, when he is busy with one thing, is not free to [simultaneously] do another thing, as the matter is stated* (Exod. 15:3): *"The Lord is a man of war; the Lord is His Name."* [This is] *as it is stated in Mechilta* (ad loc.)—[Rashi] Rashi

ויִדְעַה חֲסִי בּוֹ : וּבִשְׁטָף עִבְרַת כָּלָה :
 יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ וְאִיבֵיּוֹ יִרְדְּףָהּ חֶשֶׁד׃
 מִהִתְחַשְׁבוֹן אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא
 עֹשֶׂה לֹא־תִקּוּם פְּעָמִים צָרָה׃ בִּי עַד
 סִרִּים סִבְכִּים וְכִסְבָּאִם סְבוּאִים אֶכְלוּ
 עֶהֱרִי לְקַעֲבֵר עֲקֹבוֹן

לא התקנע עליכון בבית ישראל וזמנן נחם בְּתֵר עֲקָא : יֵאָרִי שְׁלִמְוִי עֲקִמְיָא דְּכוּו
 ית בית ישראל ויכמאן דְּקִטְעֵן בְּחִסְרָא כֵּן אֲסִיאוֹנוֹן שִׁיאוֹנוֹן בְּקִא דְּקִשְׁצִיָּא אֲשֶׁהָא

רש"י
 שכתהו עסוק בוא אינו פנוי לנו כענין שנחמה ה' אלה
 מלחמה ה' שמו (שם ט"ו) כמו שהוא במכילתא : וידוע .
 אח לרבי חוסי בן : (ח) ובשטף עובר . ובתמה עשעת :
 כלל יעשה מקומה . על ארץ ומוסד זה על וחשף הארץ
 מפניו כמו שאמר לתעלה : (ט) כלל הוא עושה .
 לנינוה ומלכי אשר לא יגנה להם עוד פעם אחרת : (י) כי עד סירים סבוכים . כלומר פתאום תנא עליהם
 מכרהם ולא יראו : (י"א) כמורס מעט מעט כי כעוד שהסירים והקולים נסככים נכרשים נחוקה : ובסבכא סבוכים

רד"ק
 מלכי אשר כי אשפי שחריב מלכות אשר ישראל שהם בלר
 בארצם ימלכו שחריב נכבדצור : וידוע חוסי בן . ידעם ובכירים
 לשובת ומשגיח עליה וכן כי ידוע ח' ודך צדיק . חוסי בן נוסף
 על אותו השמשוי וכן כלל בן דוד חריב בלבוז נפולי מחלבו וחוסי
 להם : (ח) ובשטף עובר . כסוקה . של ניגה שובר יושפון אותה
 בפעם אחת בשטף ער שיעשה כלל סקוקה שלא יהיה ניכר
 בסקוקה שהיא שש ליר שוב : וידוע . פעל יוצא לשלישי האל סררר
 והחשך ודך והאיביב ורדמים ודך הוא בשל לצרה הנדחלת :
 (ט) מה תחשבון . אכר כננר אויביו שהם אנשי נינוה בת
 תחשבון אתם על ה' רגורו עליכם רעה ואת סקוקהם כי לא יוכל
 לעשר ואת כבו שאמר מלך אשר כי יצילה את ירושלם מיד :
 כלל הוא עשה . דעו כי כלל הוא עושה אתכם : לא תקום
 פעמים צרה . כי בפעם אחת יבלת אתכם : (י) כי עד סירים
 סבוכים . יבאו להיות משל עד סירים סבוכים כלומר הקצרים
 חסבוכים יחד כי לא יוכל אדם לקחתם מסקוקם כפי"ש כי לא
 ביד יקחו ומה יעשה אדם בהם ישרשם כאשר במקרים כמו שחש
 חנוע בקוצים וכבא מה חרבנם יכלו שלא ישאר בהם דבר כמו

מצורת דור
 הוסיס בן להוסיף להם מלל וסר לא נמלך בשר ודם שאין פי
 ישמח לפניו כעת ופניו ולא יתן אל לב להסיק פס פי : (ח) ובשטף
 עובר . הנה בשטף פים רבים יפשה כלל את מקום נינוה שזכר
 בתחלת הנוהל רולם לעבד בלויכ ככל והוא נכבדגלר הוא
 יכלה הכל כמו ששף עים עובר בשטף הכל מעלי ישר מה
 ואיביב . החושך ידך את אויביו ה' אלהי אשר : (ט) מה תחשבון
 להם תחשבון להלל מיד דעו כי כלל הוא עושה להם ואל תקום הללה

סעמים כי בפעם אחת יכנה אתכם : כי עד סירים סבוכים . כבוד

think of the Lord?—Perhaps you
 [Nineveh] think that because you
 are a large city, God will spare you
 as He spared you in the days of

Jonah son of Amittai. This is not so;
 He will make a full end of you so
 that you will not bring trouble to
 My people a second time.

and is cognizant of those who trust in Him. 8. But, with an overrunning flood He shall make a full end of its place, and darkness shall pursue His enemies. 9. What do you think of the Lord? He will make a full end; the trouble will not rise twice. 10. For, while the thorns are entangled and the drunkards are drinking, they are consumed

who trusts in Him, on the very day of the trouble of the kings of Assyria. For although the kingdom of Assyria will be destroyed, those Israelites in exile in that land will escape the sword of Nebuchadnezzar.

and is cognizant of—the necessities of those who trust in Him.—[Rashi] He knows them, and recognizes them for good, and looks over them.—[Redak]

8. But, with an overrunning flood—with flooding wrath.—[Rashi]

He shall make a full end of its place—the place of the land. This refers back to "and the land raised up from before Him," as is stated above.—[Rashi] Redak explains that this phrase means the locale of Nineveh, mentioned above. God's wrath will flood it but once, until a full end has been made of the locale—to the extent that it will not be discernible that it had once been an inhabited region. *Ibn Ezra* explains that Nineveh will not be destroyed little by little; rather, all at once.

and darkness shall pursue His enemies—This translation follows *Ibn Ezra*, who also suggests: and He

shall pursue His enemies to a place of darkness. This is similar to *Jonathan's* rendering: and He shall deliver His enemies to Gehinnom. Redak renders: and He shall cause darkness to pursue His enemies.

9. What do you think of the Lord?—Nahum is addressing the people of Nineveh: Do you not know God's thoughts, that He will make a full end of you and that it is not necessary that trouble should rise upon you twice, for with one catastrophe you shall be cut off?—[*Ibn Ezra*] What do you think of the Lord? Do you think that He is unable to execute this decree, as the king of Assyria thought when he said to Hezekiah, "... that the Lord should save Jerusalem from my hand?" (II Kings 18:35).—[Redak]

He will make a full end—of Nineveh and the kings of Assyria. He will not repeat this to you again.—[Rashi] You should know that the Lord will make a full end of you, and that He will destroy you with one catastrophe; it will not be necessary to bring a second catastrophe upon you.—[Redak] *Eliezer of Beaugency* explains: What do you

like dry stubble, fully ripe. 11. From you has emanated one who plots evil against the Lord, one who counsels wickedness. 12. So said the Lord: Though they be at peace—and likewise many—and likewise they have crossed

10. **For, while the thorns are entangled**—*i.e., their destruction will come upon them suddenly, and they will not descend from their honor gradually, but while the thorns and the briars are [yet] entangled; i.e., strongly rooted.*—[Rashi] *Mezudath David* explains that the entangled thorns symbolize the Assyrians' power and their strong union. They would be destroyed even while strongly united. *Redak* explains that the Assyrians are compared to entangled thorns because no one could remove them without sustaining injury. To destroy them, such thorns would be burned in their place. The people of Assyria, who had brought harm upon other nations, would be destroyed completely, leaving no survivors—like the thorns and dry stubble, which burn quickly, leaving no ashes.

and the drunkards are drinking—*While they are at their feasts and in their joy. Some interpret בִּי צֵד סִידִּים as an expression of הֶסְרָה, removal.*—[Rashi] *Rashi* does not state who these sources are or how they explain the verse with the concept of removal. However, it is apparent from several manuscripts that *Rashi* is referring to the word צֵד, used in the sense of removal in several instances in Scripture (Cf. Prov. 25:20). Accordingly, we may interpret the verse to mean: For He removes entangled thorns.

they are consumed like dry stubble, fully ripe—*Whose ripening has become full and complete, and it has dried out.*—[Rashi]

fully ripe—Heb. קָלָא; *asovir*, to be filled, in O.F. And so (Exod. 22:28): "Your ripe fruits (פְּלִאֲךָ)"; (Deut. 22:9) "The ripe fruit (הַפְּלִאָה) of the seed."—[Rashi] *Redak* explains that the prophet compares the people of Nineveh to dry straw that has become completely dry, ready to cut. Such straw burns very fast, leaving no coals or ashes, for the little ash is carried away by the wind. So will it be with the Assyrians. They will be as helpless as drunkards, having no strength to fight against their enemies who attack them, and their enemies will consume them swiftly, as thorns and fully dried straw are consumed.

11. **From you—you, Nineveh.**—[Rashi]

emanated—*Sennacherib, who plots evil, who thought to destroy the earthly abode and the heavenly abode. One passage reads (II Kings 19:23): "And I will come to its remotest lodge"; and one passage reads (Isa. 37:24): "Its remotest height." "First I will destroy His earthly abode, and then I will destroy His heavenly abode"—as found in the chapter "Chelek" (Sanh. 94b).*—[Rashi]*

12. **Though they be at peace—and likewise many**—*Jonathan's Targum is very appropriate to the verse: If*

וְעָבַר וְעָנָתָךְ לֹא אֶעְנֶךָ עוֹד: "וְעַתָּה
אֲשַׁבֵּר מִמֶּלְכוֹ מֵעַלֶיךָ וּמוֹסְרֶיךָ
אֶנְתָּק: " וְצִיָּה עֲלֶיךָ יְהוָה לֹא יִזְרַע
מִשְׁמֶךָ עוֹד מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ אֲבָרִית
כְּפֶסֶל וּמִסְכָּה אֱשִׁים קִבְּרָךְ כִּי קָלוֹת:
ב' הִנֵּה עַל־הַהָרִים רִגְלֵי מְבֹשֵׁר
מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם חֲנִי יְהוּדָה חֲנִיךָ שְׁלָמִי

[illegible]

מהר"י קרא
שכמו שבם הגוש בו חתחת ביום סקין: (יד) תזה עזיך.
מנחרי: לא יורע משכך עור. כך תהביל נהר שלא יצא מכך.
עור מלא מקום שכל עור שלא יורע וכן שם זכרון: כבית
אלוהיך אריות שכל זמן ומבטא עיניך בקרך. וכל שם אובר יהוה
הוא משתחוה וכן נסדק ויארמלך ושראצר בניו הכהוה
בחרב: בי קלות. כי אלהת יא עשך שרתחא לי:
(ב) א שמעו שלום. על שנתכ מלאך כבתה אשור מנח

רשמי   נ"א בפהו

ממסעה הלקדה במסכת גיטין אך אינו על סדר שאר
ההנצחה: (יג) וערה אשבור במוסרו מעלדיך, שניה
לנציא שהוא משראל אשבור מסהו לא אשור
ממלכות ומעמי (יד) צוה ערף ה' שבור מוסב הדבור
לא מול מלך אשור: דא יורע משכך עור, לא יעמוד ממך
אשים קברך. אשים אח ניח אלהיך קברך שם

ב (א) שלמי נדריך. אשר נדרת להקדוש נרוך הוא אם יעילך זכך סמחריב מלך אשר כי טהה נלח :

[illegible]

אענך עור. על ידו: (ני) וקרה. כתוב בימי חזקיהו
אשר יבאר מאשר וממרים: (יד) וצוה. עתה ידבר אל
מלך ייחיה ושם זהו נז: לא ויזע. שלא יעמד ויעו
הנהקרא בשמו: אשים קברך. כניתי אליהך כמו שאומר
בספר מלכים ויהי הוא מחמוה בית ספרך אלהיו ושם
הכתיב כחרי:

ב (א) הנה . חגי יחודה . הם שנמלטו מיד שנחריב :

מצורת ציון
 יצחק. מלשון יצוי וצדק: (יג) כשחור. מיניו כדי ססול כמו
 אספרות ואסופים (יזמיה ציו) ובספרותיך. הם קשילי לרועי הסול;
 אנתק. מיני כהתקח מתקוחו: (יד) קלות. מלשון קל:

מצודת רד
(יג) ועתה, ר"ל בזמן הקדש המכור מסבו פליק ישראל ר"ל עוד
לא נלך יקר; ובוטרוותי. המוסדות הייחסיים קשורים בהם לחנה
משכך ר"ל לא תהיה עוד מונע לנאבו; (יד) וצוה פליק ה'. מול
פליק אזור יאמר: לא יורע משכך עוד. ר"ל לא ימנע מי מזדמן;
מכירת פסל וסכסח, כי שטחם תהיה: אשים אדם. ר"ל על
דמחל נלחם בזה. בזה נלחם בזה.

ב (ה) הגה על החרים, הם כבר נראה על הכרים בלח דגני המכשר בשום כי יבשר ויאמר שנהלא אשור וסוד לא יבא למחמם על ארץ ישראל: חגי יחורח חגיך, ר"ל שמתי בהם בשמחה נכב: שלבי גרריך, מה שגורח לה' אם יליך מכך

the punishment for blaspheming Me, by saying that I cannot save Jerusalem from your hand, and equating me with the pagan deities of the nations.—[Redak]

1. **Behold on the mountains—** When Sennacherib died, it was announced in the land of Judah that

the people should settle in their cities as before, and that they should go to Jerusalem as before—to keep their festivals, to make their sacrifices, and to pay their vows—for Sennacherib would no longer pass through their land, as he was already dead.—[Redak]

and passed over, I will no longer afflict you. 13. And now I will break off his yoke from you, and I will rend your bonds asunder. 14. And the Lord shall command concerning you: No more [offspring] of your name shall be sown; from the house of your god I will cut off a graven image and a molten image; I will make your grave, for you have become worthless.

2

1. Behold on the mountains the feet of a herald announcing peace. O Judah, keep your feasts, pay

and so they shall be cut down and pass away—*And so I will cut them down and take them away. This is like (Exod 1:12) "And the more they would afflict them, the more they would multiply."*

and I will no longer afflict you—*I will afflict you this time with destruction and annihilation, and I will no longer be involved with you. Our Sages expounded upon this concerning the practice of charity in Tractate Gittin (7a), but it does not fit in with the context.*—[Rashi] The prophet is now addressing Nineveh, predicting its absolute annihilation.*

13. And now I will break off his yoke from you—*The Shechinah says this to the prophet, who is of Israel: I will break off the yoke of Assyria from you and from My people.*—[Rashi]

14. And the Lord shall command concerning you—*Now the king of Assyria is being addressed.*—[Rashi, Ibn Ezra, Redak]

No more [offspring] of your name shall be sown—*No king shall arise*

from you.—[Rashi] None of your offspring shall be a king; indeed, Sennacherib was assassinated by his sons, who fled to the land of Ararat. (Cf. II Kings 19:36f., Commentary Digest.)*

I will make your grave—Since God inspired Sennacherib's sons to assassinate him in his temple, it is as though He made the temple his grave.—[Redak]

I will make the house of your god your grave, for you shall flee there to escape, and there you shall be slain, as your father was slain in the temple of Nisroch, his god.—[Rashi] Unlike Redak, Rashi understands this verse as referring to Esarhaddon, Sennacherib's successor. Rashi's source for the information that he, too, was assassinated in the temple of his god, is unknown.

for you have become worthless—*in My eyes.*—[Rashi] You were disgraced, for your sons will assassinate you. It is an even bigger disgrace that you will be assassinated in the temple of your god. This is

נִדְרִיךָ כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לַעֲבוֹר-בְּךָ
בְּלִיעַל כָּלָה נִבְרַת: יַעֲלֶה מִפִּיךָ עַל-
פְּנֶיךָ נִצּוֹר מִצּוֹרָה צִפְה־דָרְךָ חֹק
מִתְנִים אֲמִין כַּח מְאֹד: יְיָ כִּי שָׁב יִהְיֶה
אֶת-גִּיאֹן יַעֲקֹב כִּגְאֹן יִשְׂרָאֵל כִּי

השכנים אלף. עין ישעיה הנא אוכר וזכרה כי גאית
עשה בודעה זאת בכל הארץ צללי ודוני יושבת ציון: חני
יורח הנדך שלמי נדריך. שער עבשיו ביסל סנחריב חניך
ושלמי נדריך שהיית נדריך להקב"ה בשביל שהפול מלכות
אשור: (ב) עלה מפיו על אנך. סנחריב שהיה נהני עלות על
אנך וספיץ אותך שהגלת עשרת השבטים: נצור מצורה.
עכשו הקב"ה מצוה לנכודנצר שיצור כצור על אשור: צפה
דרך. אתח ישראל צפה שילך אשור דרך צר לפני אויב חזק
סתים ואבין כח כאר על פלחיו: (ג) כגאון ישראל. פתרונו

נדרים כי לא יוסף עוד סנחריב לעבור בארצם כי כבר סת:
כלה נכרת. כי גם בניו ברחו ולא יוסף עוד לבא: (ו) עלה
ספיץ. הכשי שגלה על אנך נכרת והוא סנחריב שהפיץ בניו
בגלות: נצור מצורה. הכצורות והערים הבצורות שהפיש מלך
אשור והחריבם נצרו ושסרו אותם לא הניחם הספר שובו ושובו
בתכם ויא תשחרו עוד בכלך אשור. מצורה עין חזק וכן יוכן
ערי מצורה ביהודה: צפה דרך. צפת דרך שחית בא בה כי לא
כח מאד. חזק סתים ואביוכח כי לא תיראו עוד סנחריב: אפיץ
איש דעת כספיך כח: (ו) כי שבת את נאך יעקב. אם כדברי ר' יונה זיל יהיה יוצא כבו ושב ה' את שבחך והרופים לו

מצורת ציון
ב (כ) עלה. ענין סתק כמו אל סתלי (סתים ק"כ): ספיץ.
משכן סתלי וסוף: נצור. ענין שפירה כמו טול סתלי
(סמלי לז'): מצורה. סמי מכלל כמו יוכן שרי סתלי: (ד) כי
י"ד. ענין סתים כמו עשוי וספי (י"מיה מ"ח): אפיץ.
עין חזק: (ג) שב. ענין השקט ומדעו כמו סכורה ונחה (ישעיה
ל'): נאך. ענין ומומח והמשתנה: בקקום בוקקים. ענין
(ג) כי שבת וגו'. כי סתה יוכן ויסקיט ה' את נאך יעקב להיות נגאון

guard the fortifications—Guard the fortified cities that the king of Assyria captured and destroyed; guard them and do not leave them unguarded. Go back and settle them, and fear no longer that the king of Assyria will invade them.

Watch the way—Watch the way in which he used to come, for you shall no longer see him.

strengthen your loins—Now you can strengthen yourselves with joy

and trust in the Lord, for you need have no fear.*

3. **has restored the pride of Jacob**—Heb. שָׁב. This translation follows *Targum Jonathan* and *Ibn Ganah*, quoted by *Redak*. He also quotes Rabbi Judah [Hiug], who renders: has calmed the pride of Jacob.

as the pride of Israel—As it was already.—[Rashi] With the demise of Sennacherib, the pride of

your vows—for the wicked one shall no longer continue to pass through you; he has been completely cut off. 2. The scatterer who came up before you is besieged by a siege. Watch the way! Strengthen your loins! Fortify your power mightily. 3. For the Lord has restored the pride of Jacob as the pride of Israel, for

pay your vows—*that you vowed to the Holy One, blessed be He, if He would save you from the hand of Sennacherib, king of Assyria—for now you are saved.*—[Rashi]

for . . . shall no longer continue to pass through you—*that wicked one.*—[Rashi]

he has been completely cut off—*he and his descendants.*—[Rashi] [Rashi explains the announcement in this verse as referring to the demise of Sennacherib, which explanation does *not* coincide with his interpretation of the preceding verse.] *Redak* explains that Sennacherib's sons had also fled and would no longer continue to come.

Malbim explains this verse in accordance with his commentary on the preceding chapter. He writes that Sardanapalus wished to subject Judah to his rule, bringing fright into the hearts of the Judahites. This verse is the tiding of his downfall.

Those who explain that this destruction took place in the time of Manasseh relate this verse to Manasseh's capture and release. It is mentioned in II Chronicles 33:10-16 that Manasseh was captured by the princes of the king of Assyria. They brought him to Babylon in chains, but when he prayed to God he was

restored to his kingdom. According to this interpretation, the captor was Belisas, the Babylonian general who was under the authority of Sardanapalus, king of Assyria. When Belisas rebelled against Sardanapalus, he restored Manasseh to his kingdom. The Chronicler relates (*ibid.*) that Manasseh made vows to worship God. Heralds then went forth on the mountains of Judah to announce that there was peace, that there was no longer any fear of the enemy, and that the Judahites should keep their festivals and pay the vows they had made when they were in straits.

2. The scatterer who came up before you is besieged by a siege—*The scatterer, who came up upon the land of Judah before you during the time of Hezekiah, is now besieged by the siege of Nebuchadnezzar king of Babylon, who has besieged him.*—[Rashi]

Watch the way—*You men of Judah, watch the crossroads and see those going to besiege him [Sennacherib] and strengthen your loins and fortify your power mightily.*—[Rashi] *Redak* also identifies "the scatterer" as Sennacherib, who wished to scatter the Jews in exile. However, he interprets the rest of the verse differently:

לְעֶזְקָב רְבוּתִיהָ לְיִשְׂרָאֵל
אֲרִי בִּזְנוּנֵי בִּזְיוֹן וְקִרְיָה
הַיִּשְׁכָּה הָיוּ כִּי יָרָדָה
יָרָדָה מִיָּדֵינוּ
קִסְקִינֵי נִגְרֵי עֲבָדֵינוּ
קָרָא לְבִישׁוֹן לְהַבְרִיָּה
בְּאִשְׁתָּא פִילֵי רְהִיבִיהוֹן וְנִמְנִין לֵימִין קִשְׁטִיהוֹן וְנִרְנֵי מִשְׁרֵיתָהוֹן מִסְרָדְלִין בְּצִבְעוֹנֵינוּ:

סדר"ק קרא

כמו שהיה נאום גדול סדר"ק: כי בקקום בוקקים וסוריהם שהיו. שנתקנו כאר"ץ: האותיות נכנסו בקק שסוריהם ונשתנו והוא רוקם סוריהם: (ד) מנן גבוריה מארם. הם סמני גבוריה אשר שהיו ארורים: אנשי חיל מתולעים, זהו סימן חילם שכולם לבושים מלבושים הצבועים מתולעת שני: באש פלדות הרבב ביום הכינו. ביום שהיה כבין חילי למלחמה היו הרוכבים והחילי המלחמה מבריקים באש פלדות: והברבושים

ת"ו רכני משריהונו משרגלין כלענונין: הרעלו מעוטסן רר"ק

ואם כדברי ר' יהודה יהיה ענין הנחת והשקם ואמר כי במל סנחריב ישוב נאון יעקב כמו שהיה זה נאון ישראל כי ישראל הוא יעקב והיה ביום חקוריה נאון יעקב הוא ירושלם וארץ יהודה כמו אה נאון יעקב אשר אהב סלה שהוא אומר על ירושלם כמו שאמר אהב ח' עשרי ציון. מכל כשבנתי יעקב: בקקום בוקקים. האויבים הריקים. מכל סוב והנה הוא פעל יוצא נמן בוקק פעל עוסר: וסוריהם שחתו. נסיעותיהם וסוריהם שחתו שנה בשנה בבאם בארצם כמו שאמר ויסחיתו את יבול הארץ ויית וסוריהם כבוסמרת הארץ שיהיו קצרי תשיבתיהן חילי: (ד) מנן גבוריה. אמר על חיל נכבד נצרך הארץ על נגינה גבוריה כמו גבור: בארם. אמר זה לשני סבות וכן אנשי חיל כהולעים שפי' לבושים גברים צבועים מתולעת שני האחת לגדולתם ורוב כבודם והאחת לפי שהיא צבע מבריק ומיאר בני ארם: באש פלדות הרבב. הרבב הוא כאלו חולך באש פלדות כי לגלגל הרבב הם כדור ובכרונתם כדורים על האבנים יוצא אש מחורב סבת הכרונת וירבבה שהרבב הוא באש פלחת ופלדות הוא כמו חורבן כן לשני אש: בינה הכינו. ביום שיכין נכבד נצרך את החיל לבא על נגינה כן תהיה חכונת:

והברבושים הרעלו. ו"ם התנחות שהם עץ ברבושים אמר כי הם מברבושים וזה חרסם בראשם ותוקעים אותם בנוא הארם כמ"ש ביואב ויקח שלשה שבטים ויתקעם בלב אשכולם: הרעלו. כן תרעלה שספרישם סם המות, ואורל"ף תרעלה רעה ופי' הרעלו רעה ופי' ברבושים שרי עקר של נגינה ונרעלה כן תהיה חכונת:

מצודת ציון

ריקות כמו גמן בוקק. וסוריהם. כן יקראו עטם: סנחריב כמו יבדת מסס ומור' (במדבר י"ג): (ד) גבוריה. גבורים מארם. מלשון אודם: מתולעים. מלשון חלועת שני והוא לבש חלועה: פלדות. מל' לפיד אש בדרך הכסף והוא העץ שהלחנה נלחמו בו: והברבושים. ר"ל פלחות מלח"ל כיום: פניש סם הממית ודומת יין חסירה (הלים ס'). המעטסן את הלכ מדוט חכונת והוא מלשון עלך בדרך הכסף שהוא ענין אטס ונכס

המחודדות נלחמן ככר היסם שספסם הממית כי כן הכינו סנחריב

רש"י

בקקום בוקקים. כיום והריקים לשון בקקה נופל על נפן: (ד) מנן גבוריהו. של נכבד נצרך הארם על אשר: מארם. מחוללים הסואנס חילם מחולעים לבושי והורית: באש פלדות הרבב ביום הכינו. ביום שהוא מוכן ללחם נלחם המלחמה רכב כדור שלו ולא ידעתי מהו פלדות ואומר חלי שהוא מין המלחמה כדור יפה ויש פותחן פלדות לשון לפיד אש בדרך הכסף: והברבושים הרעלו. אבן עזרא

עלמה וישיב השם שבות גלחן יעקב כנאון ישראל כהיותו דאלו העטס וישיבם לנאונם כמו שהיו ישראל מימי קדם צנאונם ומלח בקקום חורה כי הפועל יואל והנה יהיה גפן בוקק פועל והפועל הוא הפרי שיצא לו אז תהיה כמלח שב שחמל עומדת ויואלה וטעם כי בקקום שמוס כנפן בוקק על כן: וסוריהם. כמו ויכרתו מסס ומורה ושב לפרש המפין העולה: (ד) מנן. אמר רבי משה הכהן כי גבוריה כהושפת ה"ל לשון רבים וככה בהפעלו בעד רעהו ולא דבר כנוה כי פיו כמו פיהו אחי אחיה שיו שיהו טעס רעהו שהפעל בעצור כל אחד וגבוריה שם המין שכולל גבורת הגבורים: טלובשים. טלובשים חלועת שני: ביום הכינו. הרבב כאלו אש פלדות יואל כמראתו ומלח פלדות וזה אולי הוא הפועל ללדות: והברבושים

והברבושים הרעלו. ו"ם התנחות שהם עץ ברבושים אמר כי הם מברבושים וזה חרסם בראשם ותוקעים אותם בנוא הארם כמ"ש ביואב ויקח שלשה שבטים ויתקעם בלב אשכולם: הרעלו. כן תרעלה שספרישם סם המות, ואורל"ף תרעלה רעה ופי' הרעלו רעה ופי' ברבושים שרי עקר של נגינה ונרעלה כן תהיה חכונת:

מצודת ציון

ריקות כמו גמן בוקק. וסוריהם. כן יקראו עטם: סנחריב כמו יבדת מסס ומור' (במדבר י"ג): (ד) גבוריה. גבורים מארם. מלשון אודם: מתולעים. מלשון חלועת שני והוא לבש חלועה: פלדות. מל' לפיד אש בדרך הכסף והוא העץ שהלחנה נלחמו בו: והברבושים. ר"ל פלחות מלח"ל כיום: פניש סם הממית ודומת יין חסירה (הלים ס'). המעטסן את הלכ מדוט חכונת והוא מלשון עלך בדרך הכסף שהוא ענין אטס ונכס

המחודדות נלחמן ככר היסם שספסם הממית כי כן הכינו סנחריב

Redak explains the cypresses as javelins of cypress wood, daubed with poison, with הלָּעֵל originating from רָעַל, poison. His father, rendering הלָּעֵל as "trembled," sees the cypresses as the officers and the leaders of Nineveh, who quaked and

trembled when they saw Nebuchadnezzar's army. Rabbi Joseph Kara explains that the soldiers would enwrap their spears of cypress wood in cloth until they were ready to battle the enemy.

the emptiers have emptied them out and destroyed their branches. 4. The shields of his mighty men are dyed red; the men of the army are in crimson; the chariots are in the fire of torches on the day of his preparation,

Jacob—i.e., Jerusalem and the land of Judah—would be restored.

the emptiers have emptied them out—*They have plundered them and emptied them. The expression of בָּקִיעָה is appropriate for a vine.*—[Rashi] Redak renders: The enemies, devoid of all good. He maintains that בָּקַע can be either a transitive or intransitive verb. (Cf. Hos. 10:1.)

and destroyed their branches—They destroyed their saplings and their branches year after year when they came into their land, as in Judges 6:4: "And they destroyed the produce of the earth." Jonathan renders: And their best cities they destroyed. According to him, it is derived from (Gen. 43:11) "From the best of the land (בְּטוֹבָהּ)." **4. The shields of his mighty men**—The mighty of Nebuchadnezzar, who lay siege to Assyria.—[Rashi]

are dyed red—*They are dyed red, and the men of their army are in crimson, dressed in crimson.*—[Rashi]

Two reasons are given for the army's being dressed in red: 1) because of the army's honor and prominence, and 2) because of the frightening

effect red has on the enemy.—[Redak]

Mezudath David explains that the shields of the mighty and the raiment of the warriors will be stained red with the blood of the slain. *Malbim* explains that the crimson symbolizes murder and blood.

the chariots are in the fire of torches on the day of his preparation—Heb. נִלְחָף. *On the day that he [Nebuchadnezzar] is prepared to go out in the army, he polishes his iron chariots, but I do not know what נִלְחָף means. I say that it is a material that polishes iron well. And some interpret נִלְחָף as an expression of a fiery torch (לִפְתָּ), by transposing the letters.*—[Rashi] Redak explains נִלְחָף as the sparks that emanate from the friction of the chariot wheels turning on the stones.

on the day of his preparation—On the day Nebuchadnezzar prepares his army to attack Nineveh, this will be his preparation.

and the cypresses are enwrapped—*Jonathan renders: And the heads of the [Babylonian] camps are enwrapped in colored garments.*—[Rashi]

and the cypresses are enwrapped. 5. The chariots shall dash about madly in the streets; they shall clatter in the city squares; their appearance is like torches; like lightning, they shatter.

6. He shall remember his mighty men: They shall stumble in their walk; they shall hasten to its wall, and the protector is armed. 7. The gates of the rivers

are enwrapped—Heb. הִרְצְלוּ, *enwrapped*. Similar is (Isa. 3:19) "The necklaces and the bracelets and the shawls (הִרְצְלוֹת)." In the language of the Mishnah we learned "shawled (רְעִילוֹת) Arabian women" in tractate Shabbath (65a).—[Rashi]

5. shall dash about madly—*They shall behave madly.*—[Rashi] Since they will not be able to leave Nineveh to confront the invading army, which outnumbered them greatly, they will dash to and fro within the city like madmen.—[Redak]

The chariots—the riders of the chariots.—[Redak]

they shall clatter—Heb. יִשְׁתַּקְּקִין. Jonathan renders: *The sound of the clattering of their weapons is heard. And that is from the expression* (Joel 2:24) "And the vats shall roar (וְהִשְׁקִין)," and (Isa. 33:4) "Like the roaring (רִמְשָׁק) of the cisterns." It is an expression of making a sound heard.—[Rashi] Others derive יִשְׁתַּקְּקִין from שִׁק, *a leg*. They clash, their legs colliding one with another.—[Ibn Ezra, Redak]

their appearance is like torches—They are ashamed, for their end has come, and they have no strength to battle their enemies; consequently,

they blush, and their faces become as red as torches.—[Redak]

they shatter—*They shatter their listeners like these lightnings, which agitate the creatures. So did Jonathan render it.*—[Rashi] Others render: they shall run. Out of panic, they shall run around in the city, not knowing what to do.—[Ibn Ezra, Redak]

6. He shall remember—*The king of Assyria shall remember his mighty men and his heroes, and he shall contemplate going forth and waging war, but [he and his men] shall stumble in their walk.*—[Rashi]

they shall hasten to its wall—*to flee to run to the wall of the city. Any word requiring a "lammed" in its beginning has a "he" at its end.*—[Rashi] According to Rashi, the word is חֻמָּה, with a silent "he," rendered "to the wall." This is also Jonathan's version. Redak, however, states explicitly that the word is to be read חֻמָּה, with an aspirate "he," rendered "to its wall," referring to the wall of Nineveh. Redak's reading appears in our editions.—[Minchath Shai]*

and the protector is armed—Heb. הָיָה בָּרֶגֶל. Jonathan renders: *They shall*

וסלֵקָא בְּהִקְצִיָּהּ ע :
 וסלֵקָא יְהִיבָה צִיבָא
 בְּגִלְיָא נִמְקָה וְאִסְקָהּ
 סְדְרוֹ שְׁלֹן בְּהִרְהָא
 סִנְדָּקָא בְּקֵר יוֹנִים
 סִסְרָן עַל בְּרִיּוֹת :
 ויִנְיָה בְּבִית בְּנִיּוֹת
 סִנְא סִימִי, קָרָם הָא

נִפְתָּחוּ וְהִיכְלָ נְמוֹג : ח וְהִצֵּב גִּלְתָּהּ
 הַעֲלָתָהּ וְאִמְהִלְתִּיה מִנְהֻגוֹת פְּקוּל
 יוֹנִים מִתַּפְפוֹת עַל־לִבָּבָהּ : ט ויִנְיָה
 כְּבִרְכַּת־מִים מִימִי הִיא וְהָמָּה נָסִים

סודרי קרא

אחשקא, שהאריבם יעברו לבא עליהם: והיכל נמוג, כותשר
 וסלכ בחיכלה ע: (ח) והוצב גלתה העלתה, והסלכ
 שהוציב למכלות עכשו הסלכ מן המכלות מלכ.
 וכשכשדון סלך טעל כו לומר חצב, כמו בנות מלכים
 ביריחך נצבת שכל, ויש פירוש גלתה עפרת מלכ.
 כלום גלתה קלונה: והאחרת מנהוגות כול יונים, האחרת
 של המלכה כתי' חגת חרונה: סתופפות, כסופות, כאשר
 הספספ על לבו מרוב צער: (ט) ויננה כברכת מים, חזק
 כספק לנבים כמו כן חכל באים ליננה וחזק ספספת חזקת
 לכולם ואינה מתפזרת סכל תחילות תבאים עליה למסתב
 יסכה כשלה ואין מניד כברכת מים מכוסין שאין זויס ממקומם: והמה, עמה מרוב דוקס למדו לנוס ונסיס:

רדק

הגזרות נפתחו, שערי הסדנות והימים לנחרת נפתחו ששבר
 אנשי חילי חרלונת וזיו שגזרתו עשירים חאלת חילי חלך
 שרוא ססר לחסנבז מכת הסדנות שוכו בשרי' חיל' נשי
 נחרותא ונ: (ח) והוצב גלתה העלתה, החיכל חצוצב בשלת
 יסיס רבים בנינה עתה נצב, ונגלתה גינה שחיתת ככוס ער
 גתה שלא עבר בה ור, תחלתה ככו נחרת מן כעלת גיש
 בעט: ואכזותיה, הסדות גינה ורן חקרת הגזרות קראן
 אסדות שילת כספדות בנול: מנרות, אשה אחרת:
 מתופפות, ויכנת על לבבין על הכבד שרס חון חלכו בנולח
 כספדות מן פירש מאול' זה חפסוק ח' וְהִצֵּב וסלכא ר'ל' לפי
 שחיתת נפתרת חצב: חסילת חצב: גלתה, שחיתת נפתרת
 כח פגיסת תחת גלתה ויצאת חסילת העלתה על המכרב
 לתחילת בנולח ואחרת מנהוגות ואתה וספסות בקול קינח כן חס סכח על
 לבביתם כדרך חשים תנחות וספסות: (ט) ויננה כברכת מים מימי רחא, ויננה מיס קרסונים שחיתת חיא בנולח מלכ
 פגס פגס כסו הכבכת שחיתת מלכ חיא חבירכת חיא שאספין כח חסין או מיס נשין או ספין ח'י' כבית כנישת מיס ספס
 קרס חיא: וחמה נסיס, ועתה יישיבת נסיס חיה חסילת ח' וְהִצֵּב וסלכא ר'ל' לפי שחיתת נפתרת חצב:

סודרת דוד

(ו) נגות, מלשון סמנס וסמנס אפי' כדרך שאלם: (ח) ודצב,
 ר"ל דבר שנלכ בקוסס אחד עמלי ריניות סמנס וסמנס: גלתה,
 מלשון גלוי: העלתה, מלשון עלים: ואחרת, ספסות:
 מנהגות, מלשון סנסנס וסנסנס: מתופפות, מלשון טוף וטוף
 עלי גזון: (ט) כברכת, כוס פקוס כניו בלנניס וכסד וסס
 מתנכנסים ספס: כמו תנולת ססרכל (פ' ח'): מימי, ר"ל
 מימיס רסיס: נסיס, דנחסיס: ספסר, מלשון סנסנס וסנסנס:

וכלמנו מול סליב לכל חין מן סונס אל כקוראים ולא יאס

רש"י

והיכל נמוג, נרעד ונע מכה אבני בליסמר' הנדקוס
 כחליו הנקרא כומ"ל: (ח) והוצב, הוא המלכה
 הנצבת ליוחן המלך כד"ל נצבה שגל ליוחן (חללים מ"ה):
 גלתה הועלתה, נגליו הלכה כשני והעלתה מן העיר:
 סנהגות בקול יונים, מנהגות עמלן בקינה בקול יונים
 המקוונים: סנהגות, (שיריוני' ט' כנע"ו): סתופפות
 על רבבין, מקיפות ידיו: על לכן כהיקס כחוסים:
 (ט) ויננה כברכת מים מימי היא, מיוס שהיא נעשית
 יסכה כשלה ואין מניד כברכת מים מכוסין שאין זויס ממקומם:

אבן עזרא

חרמון המלך וזהו והיכל נמוג: (ח) והוצב, לא מלחתי
 למלכו וסירוס וחר נכבד מדכיר רכ שמואל הנביד כי הנכ
 טס המלכה על כן גולתה כעלתה על המכרב להוליכה
 כשכיה ואחרת שהיו נוהגות אותה דומות לקול יונים
 כחמלן: סתופפות, כרך הווק לנכות כו כיד:
 (ט) ויננה כברכת מים, היתה מלחית מימי קדם
 עושר ואנשה נסיס ואחרת וס זה לוק עמדו אל תכרו:

שחיתת נצבת אצל חסלך כסו שאסר נצבת שגל ליסין, והגיד רב
 סבול פירש כי שם חסילת חצב: גלתה, שחיתת נפתרת
 כח פגיסת תחת גלתה ויצאת חסילת העלתה על המכרב
 לתחילת בנולח ואחרת מנהוגות ואתה וספסות בקול קינח כן חס סכח על
 לבביתם כדרך חשים תנחות וספסות: (ט) ויננה כברכת מים מימי רחא, ויננה מיס קרסונים שחיתת חיא בנולח מלכ
 פגס פגס כסו הכבכת שחיתת מלכ חיא חבירכת חיא שאספין כח חסין או מיס נשין או ספין ח'י' כבית כנישת מיס ספס
 קרס חיא: וחמה נסיס, ועתה יישיבת נסיס חיה חסילת ח' וְהִצֵּב וסלכא ר'ל' לפי שחיתת נפתרת חצב:

סודרת דוד

והיכל נמוג, סיכל סעלך נמוג ונסיס ר"ל ינולו וינחול חוהו
 (ח) והוצב גלתה העלתה, ר"ל סעלס הלכה ספסס ליוחן המלך
 כסין סלמך ונכס שגל ליוחן (חללים מ"ס) תנולת ליוחן כל
 וסלכא על המכרב להוליכה עולס: ואחרת, ספסות:
 מנהגות אותה בקול קינח כסניס קול יונים: סתופפות, כסו ספסרס
 פגס כחין כן הן חותס על לבכס כדרך כניסס ספסות: (ט) ויננה,
 וסס ייט' מימיס קרסונים סול סילה סלסס אל סוד ככרכת מיס
 סלסס לס: וחמה נסיס, וססס ססס כסיס וסניסס כל ססס:
 עסדו עסדו, סס כי סעלך וססריס יסעק לסס חססו ססדו

ed onto the pile, were moaning and beating their breasts.

9. And Nineveh is like a pool of water—it is since days of yore—Since the day it was founded, it has been sitting tranquilly with no one disturbing it, like a pool of gathered water that does not move from its place.—[Rashi]

and they—Now, out of their stress, they have learned to flee and are fleeing.—[Rashi]

Redak explains the simile as depicting the plenty with which Nineveh had been endowed since days of yore, just as a pool is full of water; but now, at the time of its conquest, its inhabitants are fleeing.

have opened, and the palace has dissolved. 8. And the queen has been exposed and taken away, and her maidens moan, like the voice of doves beating their breasts. 9. And Nineveh is like a pool of water—it is since days of yore—and they flee.

course, its gates were opened, and the city was inundated.

and the palace has dissolved—*It has quaked and trembled because of the stones of the catapult hurled against its walls, called bombe.*—[Rashi] Redak explains that when the gates were opened, the attackers beat the walls of the palace with battering rams, and the palace was broken into.

Jonathan renders: The bridges of the rivers were broken, and the king quaked in his palace. *Malbim* explains that when the city was inundated, the king and his courtiers melted with fright because of the dire prediction of the soothsayers that when the river would inundate the city, the king would fall into the hands of his enemies.

8. **And the queen**—Heb. **הַמַּלְכָּה**. *She is the queen who stands to the right of the king, as is stated (Ps. 45:10): "The queen stands to your right."*—[Rashi]

has been exposed and taken away—*In the open, she has gone into captivity and has been taken away from the city.*—[Rashi]

moan like the voice of doves—*They moan with a lamentation like the voice of lamenting doves.*—[Rashi]

moan—Heb. **קָנְקְנָה**, *gémissant in French.*—[Rashi]

beating their breasts—*Striking their hand on their heart like the beating of a drum.*—[Rashi]

Redak explains that according to *Jonathan*, the queen, who is usually secluded—as described by the Psalmist (45:14): “The king’s daughter is all glorious within”—is now exposed. She has left her chamber and is being lifted upon the chariot that will carry her off into captivity. As her maidens lead her, they are moaning like the voice of doves and beating their breasts, as was the practice of professional lamenters. Redak also quotes the explanation of *Rabbi Samuel Hanagid*, that the queen’s name was Huzab. *Ibn Ezra* considers Redak’s the most accurate interpretation.

Rabbi Joseph Kimchi connects this verse to the preceding one: The palace melted, even though it had stood in peace for many years. Nineveh, which had been sealed to exclude foreigners, now became exposed and cut off. The princesses of Nineveh were led off into captivity like slaves, beating their breasts in lamentation for the glory that had left them.

Malbim suggests that the queen was placed in a covered chair and lifted onto the pile to be burned, and her maidens, who were likewise lift-

Halt! Halt! But no one pays attention. 10. Plunder silver! Plunder gold! And there is no end to the treasures—to sweep out [Nineveh] of all precious vessels. 11. Empty, yea, emptied out and breached; and the heart melts, the knees stumble, and there is trembling in all loins; and the faces of all of them have gathered blackness. 12. Where is the lions' den?

Halt! Halt!—*They say to them, but no one turns his heart to listen and halt.*—[Rashi] Redak explains that when the enemy shouts "Halt! Halt!" no one heeds; they all continue to flee.*

10. Plunder silver! Plunder gold!—*You who come upon Nineveh.*—[Rashi] The prophet addresses the Chaldeans.—[Ibn Ezra] Redak suggests that each of the Chaldeans says this to his companions.

And there is no end—*There is no count.*—[Rashi]

to the treasures—Heb. לְתִכְוֹנָה, *to their treasures*. [It is called תִּכְוֹנָה] *because the silver and gold placed in the treasury is placed there with a count, as you say (II Kings 12:12): "The counted (הַמִּסְתָּמֶה) money."*—[Rashi, following Jonathan]

There is no end to the counted money that you will find of the riches that the king and dignitaries of Nineveh have stored away.—[Redak]

to sweep out [Nineveh] of all precious vessels—Heb. כָּבַד, *an expression of sweeping, as in (below, 3:15) "You shall be swept out (הִתְקַבֵּד) like the nibbling locust," an expression of sweeping the house; escovant, to sweep them out of all their precious*

vessels. And so did Jonathan render it: All precious vessels have ended. כָּבַד *is like* זָכוֹר, *to remember, and* שָׁמֹר, *to observe.*—[Rashi] Redak renders: Glorious vessels, more than all precious vessels in the world.*

11. Empty—Heb. בִּזְקָה.—[Rashi, Redak]

yea, emptied out—Heb. וּמִבְזָקָה, *and emptied out through emptiers.*—[Rashi] The repetition is for emphasis.—[Redak]

and breached—Heb. וּמִקְצָקָה, *breached in its walls: épartide in O.F.*—[Rashi] Cut off. The prophet states that Nineveh shall be emptied out of all good and cut off.—[Redak] Laid waste.—[Ibn Ezra]*

the knees stumble—Heb. וַיִּפֹּק, *the stumbling of the knees, as in (I Sam. 25:31) "As a stumbling block and a remorse."*—[Rashi] When one is very frightened, his knees knock together, as Jonathan renders: And the knees knock together; and as we find in regard to Belshazzar (Dan. 5:6), "whose knees knocked together when he saw the hand writing on the wall."—[Redak]

have gathered blackness—Heb. כָּאֲרוֹר, *blackness like a pot.*—[Rashi] The faces of all of them became black, as though they had gathered

אֲרִיֹות וּמַרְעָה הִוא לְכַפְרִים אֲשֶׁר הֶלֶךְ
אֲרִיהָ לָבִיא שֵׁם גִּיּוֹר אֲרִיהָ וְאִין מַחְרִיד:
י אֲרִיהָ טָרַף בְּרִי גִרֹותָיו וּמִתְנַקֵּ
לְלִבָּאתָיו וַיִּמְלֵא טָרַף הֶלְדָיו וּכְעֹנֶנְתָיו
טָרַף: י' הִנְנִי אֵלֶיךָ נְאֻמִּי הִוָּה צְבֹאות
וְהִבְעַרְתִּי בַעֲשָׁן רַכָּבָה וּכְפִירֶיהָ
תֹאכַל חֶרֶב וְהִכְרַתִּי מֵאֶרֶץ טָרַף:

בְּנֵי הַיָּם שֶׁבָּקִין הָא
כְּאִרְיָה דְּשִׁבְרֵי עַל צִיִּיִּה
דְּרוֹחָן וְלִית דְּסִנִּיר:
י סִלְבָּא מִיָּהן כְּסוּף
לְגַשְׁתָּהּ וּבְנֵי לְגִיִּיהוֹן
וּסְסָן אוּצְרֵיהוֹן כְּסוּף
וּבְרִיִּיהוֹן כּוּזָא: י' הָא
אָנָּה שֶׁלַח רִגְוִי עֲלֶךָ
אִמְרֵי י' צְבֹאות וְאֶרְלִיק
בְּאֶשְׁתָּא דְּהִיבְךָ וּכְפִירֶךָ
הַקְטוֹל חֶרֶב וְאִשְׁצִי
מִכְרַעָא כְּחֹרְמִיךָ וְלֹא
יִשְׁקַע עֵיר קָל אוּגְרֵי:
ה' הִנְנִי טָרַף, כִּלְסָא

טוהרי קרא

אשר הלך אריה לבוא שם גור אריה ואין מחריד, אן סחור סלכא וביית משרי שלטנא אחר דהוין אולין פנ בניהון שבקין לרוחצן ולית דבניד: (וג) אריה טורף ברי גורותיו ומתנק ללבאותיו, כאריה זה שורא סורף וכמנן בהמה בשביל גורותיו ולבאותיו, כך הוא שולל וכוזל כל העולם בשביל שריו ומסלח אוצרותיו ביזה ושלל כארי זה שסלח חוריו ומעונותיו פרט: (יד) והבערתי בעשן רכבה, ארליק באשחא רחיק: ולא ישמע לרכבו מרכבות וכן סיר אשר חלאתה זה (ויקחאל כ"ז)

רריק

סורפים בני העולם ופביאי' חסוף לגנוה כי הוא פסון לאריות ויכרעה לכפירים: אשר הלך אריה לבוא שם, אריה ולבאי כסו שמש ירח: גור אריה, כלם חלכו שם בפרסם ואין מחריד אותם וית דהוין אולין סלכיא תמן בניהון שבקין: (וג) אריה, סורף ברי גורותיו, כדי לחסוק לגורותיו כפי די חסוב לי גורותיו לשלל לבנים, ולבאותיו, משל לבנותיו: וסחנק ללבאותיו, סחנק החיות בעבור לבאותיו וכן חסוקן משל למנן גינוה ושרייה וגורותיה שהיו מביאים שלל העבים לגינוה: (יד) הניני אליך, אבר לגינוה גיהא ששים מני אליך להשחיתך: רכב שחיתת בתיך, רכבה שחיתת פתגנא, ברוב רכב ופרשים: וכפיריך, משל לבני החיל: סרפך, שחיתת מורפת בני הארץ: ולא ישמע עוד קול סלאכבא, סלאכבך שהיו סורפים

מצודת ציון

כן יקחל סורפים כסוקן וכן גור חיים יכודם (כרלמס מ"ט): (וג) ברי, כסרבות כונו ברי שופר (חיוני ל"ט): ומתנן, פלגון חנק: חוריו, פלגון חנק וקחל הנמנה חסר יסמ' סס ספרי' ופסולתיו, פלגון פסון ועזול: (יד) והבערתי, פני סרפס: רכבה, קצונה ספרכמס: סלאכבא, פל פלגן ופלס:

ויסי מפלס חסוריס שיוע כסן מן הסוף וכסל דכיו ופמר שלל רב די לורך כניסם ופלחו ופלחו חלסן מן הפוסר שגלו: (יד) ונני אליך, כסא חיי פלסם כן: והבערתי, אסרף רוב ספככ סככ כסעלח פסן ספכיס גורול ספכיס: כרלמס

רש"י

אריה לבאי שם, אחר דהוין אולין מלכין ושקנן תמן כנייהו ה' כלרי מלכין לרוחצן: (וג) אריה טורף ברי גורותיו, כהרעמו מלכין ה' כנילן של רב עד שהיה די לבני ביתם: ומחנק, כמחוס לנורך לבאותיו כלומר מרכבה אולותיו לבניו: ללבאותיו, כלומר לנשותיו: וסרפך, סרפך חוריו, וממלן אוליק חסוק: (יד) רכבה, רוב רכב כסא (קטרע"ץ בלס") ה"ל יתירה היפך הלסון

אבן עזרא

דדך משל על יניטה שהיו הולכין לטרוף טרף להחריב כל העולם וטעם הלך אל מעון חריוה: (וג) אריה טורף, להפסיק גורותיו: ברי, מלסון די חסוב לו די סה: ומחנק, החיות להיות טרף ללבאותיו ומעונותיו מלח טרסם: (יד) הניני אליך, יניטה: בעשן, מרוב חוס האש והטעם על חרון הסם: סרפך, הסוף שהיית טורפת

והבערתי בעשן רכבה, ר"ל באש גורלה שנראה עשנה סרוחוק ופרשים: וכפיריך, משל לבני החיל: סרפך, שחיתת מורפת בני הארץ: ולא ישמע עוד קול סלאכבא, סלאכבך שהיו סורפים

מצודת דוד

וסרים טעמים: אשר הלך, ר"ל אשר ה' סולך ויוול פסכ ספריה וסלכיה לכל חלס הפולס לטרוף, סרף וסכא וסלכו סס גורי סלכיה סס כסניס הקסניס וסכין כסססס וסל סיה מי מחריסם ר"ל סעלן וסכוכיס וסל וסלן סלן וסניסס נסלכו כמקוסס כססססן לכ: (וג) אריה טורף, סלריס הווא אסר הלך היס סורף כסכור סכניס לורך ססוק גורותיו סס כניו הקסניס וסיה סמחק וסכונ סמיות ססדה לכדיס אל כסלותיו סס קסות סלריס: ויסל וססוטותיו סססה וסות ססל על סלכי יניוס וסריס סבי פכיליס (יד) ונני אליך, כסא חיי פלסם כן: והבערתי, אסרף רוב ספככ סככ כסעלח פסן ספכיס גורול ספכיס: כרלמס

aspirate "he" (known as a "mappik"). The mappik denotes the feminine possessive, or *her chariots*. It appears from the Massorah on Ezekiel 27:20 that the only place that רָכָבָה is found with a silent "he" is in that verse—and not in this one.

Redak explains here: I will ignite her chariots with a great fire, the smoke of which is visible from afar, for Nineveh would pride herself on her many chariots and riders. *Ibn Ezra* explains this as a figure of God's consuming wrath.*

And it is pasture for young lions, where the grown lion and the old lion went, and the lion's whelp—and none made them afraid. 13. The grown lion tore enough for his whelps and strangled for his lionesses, and he filled his caves with prey and his dens with prey. 14. Behold! I am against you, says the Lord of Hosts, and I will ignite her chariots with smoke; and the sword shall consume your young lions, and I will cut off your prey from the land;

lions' den and a pasture for young lions.

where the grown lion and the old lion went—*The place where the kings would go and leave their children there, like a lion that dwelt securely.*—[Rashi, Redak, from Jonathan] The king and his warriors would march forth over the world to plunder, leaving their children at home, feeling completely secure and safe. אָנִיָּה and לָבִיא are translated here as the grown lion and the old lion, respectively, according to *Malbim* in *Yair Ohr*, his work on Hebrew synonyms. In his commentary, *Malbim* defines לָבִיא as a lioness. He is followed by many translators. However, there is no sign of the feminine in this word, and the early commentators do not define it in this manner. Cf. *Redak* to Judges 14:5, where he defines לָבִיא as a lion older than an אָנִיָּה and stronger than a קָפִיר.

13. **The grown lion tore enough for his whelps**—*As Jonathan renders it: The kings would bring much plunder, until there was enough for the*

members of their households.—[Rashi]

for his whelps—This is a metaphor for the children.—[Redak]

and strangled—*beasts, for the necessity of his lionesses; i.e., he would increase his treasures for his children (sic).*—[Rashi]

for his lionesses—*for his wives.*—[Rashi]*

14. **her chariots**—*The multiplicity of the chariots therein; caraijedic in O.F.—army of chariots. The additional "he" converts the language to mean many chariots. Similarly, there is (Ezek 24:6) "The pot in which there is filth (חֶלְאָה),"* much filth.—[Rashi]

Rashi means to say that the word for chariot is רֶכֶב, and the "he" is added to mean "many chariots." He brings an example from Ezekiel, where the word חֶלְאָה is used for filth instead of the usual חֶלְאָה; thus denoting much filth. *Parshandatha* points out that *Rashi's* reading of רֶכֶב in this verse was רֶכֶבָּה, with a silent "he," so he drew the analogy with the verse in Ezekiel. Our reading, however, is רֶכֶבָּה, with an

וְלֹא־יִשְׁמַע עוֹד קוֹל מִלֵּאכָכָה: ג * הוּא
עֵיר דְּמִים כְּלָה פֶּחַשׁ פֶּרֶק מִלֵּאָה לֹא
יָמִישׁ מֶרֶק: י קוֹל שׁוֹט וְקוֹל רַעַשׁ אֹפֶן
וְסוֹס דִּהֵר וּמֶרֶכָּבָה מְרִקָּדָה: י פֶּרֶשׁ
מַעֲלָה וְלֵהָב חֶרֶב וּבֶרֶק חֲנִית וְרֵב
פְּגָרִין לֵית סוּף קֶקְטִילִיא

וזהו רב: ולא ישמע עוד קול מלאככה. קול מלאכך
כמו ששם כבר רבשקה וחביריו שלחו אשור (ישעיה ל"ז)
ויקרא בקול גדול ויהיו:

(א) פרק. גול שמפרקו מיד כענין: לא ימיש מרף.
מחוכה חמיד: (ב) קול שום. להכות סוסים
דעם דהר. דעל ומקפץ וכן מדהרות דהרות אכיריו
כסני וחרכ קרוי להב כמו ויבא נחלז אחר הלהב (שם)

אבן עזרא
וה"א מלאככה חחת וי"ד סימן לשון נקבה כמו עוניכי
תחלואכיו והטעם רבשקה וכתוב כיד מלאכך:
(ב) הוּא: יש אומרים כמו איו או הוּא מלת קריאה כמו
הוּא ליון המלטי: בלל. בכל פרק מקום דרכים
ברמובותיה הוּא מלאכה כחש ומלת ימיש פועל יזלז והוּא
שב לבחש כל כך מלאכה כחש לרמות העולם כל אחד שום
לא ימיש עמליו הוּא הערף: (ג) והנה יבא אליה קול שום
להרץ הסוס והנכון בעיני שום להכות מין משמיע קול אשר
יעשו הפלגשים כעין ענכ"ל שלנו שהוא רחב וגדל ומתקנא
אנשי הקול עשרה או יותר להכות בהם באשכים להשחית
קולם ולהשמיד: רעש אופן. המרכבה: וסוס דהר.
כמו מדהרות דהרות אכיריו: (ג) פרש. ואין קצה.
כיו"א וישא אברתם את עיני ירח בחסות מלח ססיק לויב
מצורת דוד

בני הפלגים וזרעם חלגל חמק: וחברתי וגו'. ר"ל עוד לא
תפיוף נאמן לשלול את הסוסים: קול מלאככה. ששוי פרטים
קול של חלגל הפלגים ליראם ולפגועם וכמו ששם רבשקה על
ירושלים (נמ"ב י"ח ויבטיח ל"ו):
(א) חיי עיר דמים. חיי לך את ימיו עיר שופכת דמים כלם
עדת שקר ומלאש שכל לשבז את הכהנים ולל פסוק נפשים
לח שברך כי תחמיד להר. ולכבד את האמונות: (ג) קול שום.
היו משמיעים קול שום להכות הסוסים וקול הרפעת חופי סאנככות
להכיל את האנשים: וסוס דהר. סכום שמקל לח הסרכנס כיוס
פרש סעדת. הפגש כיוס מפגש פלמו כלמי מפגש

מהר"י קרא

עוד קול מלאככה. קול מלאך שחית שלחו וכן הוא אומר ויאמר
רבשקה חלל אדניך ואליך שליחי ארונך לדרב אליך את חרבך
ואמלה חלל אל האנשי ירושלים על התומח לאכול את חוריהם:
(ג) קול שום וקול רעש. בא אליה: (אוסס דהר). כמו מדהריו
דהרות אכיריו: (ג) ואין קצה לגייתא אין קצה לכל חפץ שליט

פיה נשמע כה תמיד: וקול רעש. אופני מרכבות: (א) וסוס דהר.
(שפסטים ה'): (ג) ולבה חרב. (רולומל"א כלע"ו) כי סני וחרכ קרוי להב כמו ויבא נחלז אחר הלהב (שם)

ר"ק

קול על ארצות חפשים ליראם ולבהלם כמו ששם רבשקה על
ירושלים שרבר עליהם נבחות והפחיתם גם על ראל יחברך רבר
ואמר שלא יוכל לחצול ירושלים מיד מלך אשור ורקוק סלת
מלאככה צריי חכ"ף האחרונה פסוק קכז והה"א כמו אשר
צדתי אותה וחדשים לו ואף על פי שזכר בפסוק לשון נקבה
מלאככה לשון זכר. לשון נקבה הוא כנדר העיר וישון זכר הוא
כנדר חלץ שחמו מנהיב ור' יונה כתב שצ"י ספוק חירק
הוא כפ מלאככי על משקל ענדריכי תחלואכיו: (א) הוּא עיר
דמים. חיי לשון קריאה. אחא כמו אכא וכתביו ווי: כחש.
שכחשני וספרים איש באחיו וכן מלאה פרק וחוא כמו גול
שפוק דבר מיר אחר וכן ופרקת עליו פרק ואין כציל: לא
ימיש מרף. לא ימיש מחכים מרף כי בכל יום יום פרטים:
כז קול שום. ועתה ישמע מחאכבים הכאים עליהם קול שום
ללכת לבא העיר: דהר. כמו דהרת אכיריו והוא כשכבה
מסוס בארץ כבד ברנליו: סרכרה. סרוב סרובתח כאלו
סרכרה (א) וס פרש סעדת. פירוש סעלה לחב תרב יר"ו ולחב

ציין

(ג) חו"א. כמו חו"א: כחש. שקר. פרק. טינשכר כמו ופרסיתן
יפרכ (זכרים א'): ימיש. טינ סכרה כמו לא ישע פמיד
שטק (שמות י"ג): (כ) שום. שכם ושכרים כמו שום לסוס (משלי
פ"ו) אופן. גלגל המרכבה: דהר. כן ויקרא דליגת וקפילת
פסוק כמו מדהרות דהרות אכיריו (שפסטים ס'): סרכרה. מל'
רקוד וקפילת: (א) פרש. כן ויקרא כניגל לרכוב על הסוסים:
לחב. כן ויקרא כניגל סוכר כי בשאלו נטפשת מנהקת כלבד אש
וכן ולבד חמימי (ש"ס י'): ובר. כן ויקרא כניגל חמימי כי סוף
סל וקפן וסרכנס כיוס מנהקת לרכוב מנהלם לאיים על סרואים: (א) פרש סעדת. הפגש כיוס מפגש פלמו כלמי מפגש

means the metal blade inserted into the end of the spear. However, the expression ויברק חֲנִית implies that the preceding expression does not refer to the blade of the spear, but to the blade of a sword.

and the burnished spear—A burnished spear, with the light glittering from it. Splendor in O.F., a shine. [The French word is presented here as spelled by Prof. A. Berliner in Rashi, p. 465.]—[Rashi]*

and the voice of your ambassadors shall no longer be heard.

3

1. Woe to the city of blood; it is all lies, full of robbery; the prey departs not. 2. The sound of the scourge . . . and the sound of the noise of the wheels and the galloping horses and the bounding chariots. 3. The horseman raises himself and the blade of the sword and the burnished spear and the many

the voice of your ambassadors—

Heb. מְלָאכֵהָם. *The voice of your ambassadors, as Rabshakeh and his colleagues, the ambassadors of Assyria, had already done, "And called in a loud voice in Judean"* (Isa. 36:13).—[Rashi] Redak states that the episode of Rabshakeh, who raised his voice on the city of Jerusalem and even on God Himself—saying that God could not save Jerusalem from the hand of Sennacherib—was representative of Assyrian practice, for the ambassadors would raise their voices over all the nations to frighten them and cause panic.

1. **Woe**—*Ibn Ezra* and *Redak* suggest that this may be the vocative: Woe, city of blood! Our translation follows *Targum Jonathan*.*

robbery—Heb. גָּזָל, robbery, that one breaks it away from the hand of its owner.—[Rashi, Redak following *Jonathan*] *Ibn Ezra* explains that Nineveh is full of lies at every crossroads.

prey departs not—Prey does not depart from the midst of the Ninevites, for they constantly prey upon

each other.—[Redak] *Ibn Ezra* renders: No one withdraws himself from prey. The city is so full of lies and deceit that no one withdraws himself from preying on others.

2. **The sound of the scourge**—*The sound of striking the horses was always heard therein.*—[Rashi]

and the sound of the noise—of the wheels of the chariots.—[Rashi]

and galloping horses—Heb. דָּהָר, skipping and jumping. And so it is in (Jud. 5:22) "By reason of the prancings, the prancings of their mighty ones."—[Rashi]*

3. **The horseman raises himself**—This translation is according to *Mezudath David*. *Redak* renders: The horseman raises the blade of the sword, etc. He explains that the "vav" of גָּזָל is superfluous.

and the blade of the sword—Heb. גָּזָל; lame in French; for a knife and a sword are called גָּזָל. [Some mss. have: *The blade of every sword is called גָּזָל, as in (Jud. 3:22) "And the haft also went in after the blade (הַגָּזָל)."—[Rashi] Parshandatha, basing his interpretation on Sanhedrin 82a, explains that "the sword"*

חָלַל וְכָבֵד פָּגַר וְאֵין קָצָה לַגּוֹיָהּ יִכְשְׁלוּ
בַגּוֹיִתָּם: יִמְרֹב זַנּוּנֵי זִוְנָה טוֹבֵת חֵן
בַּעֲלֵת פְּשָׁפִים הַמְכַרֶת גּוֹיִם בַּזְנוּנִית
וּמִשְׁפָּחוֹת בְּכִשְׁפִּיהָ: יִהְיֶנּוּ אֵלֶיךָ נֶאֱמַם
יְהוָה צְבָאוֹת וְגִלְתִּי שׁוֹלֶיךָ עַל-פָּנֶיךָ
וְהִרְאִיתִי גּוֹיִם מֵעַרְךָ וּמִמַּלְכוֹת קָדוֹנֶךָ:
וְהִשְׁלַכְתִּי עֲלֶיךָ שְׂקָצִים וּנְבִלָתֶיךָ
וְשִׁמְתֶיךָ כְּרֹאִי: וְהָיָה כְּלִירְאֶיךָ יָדוּד

יִתְקַלּוּ בַקְטִיזִיּוֹן:
ד' סְסִימָאוֹת אֶתְקַנְשׁוּת
נִקְרָא דְהִיא כְּסִיעָה
נִקְרָא בְרָא שְׁפִירָת בְּיוֹ
וְהָיָה חֲרָשׁוֹ דְּקִבְרָא
עֲסִימָא בְּמַעֲוָתָהּ
וּמִלְכוּתָהּ כְּהִשְׁפָּא:
ח' הָא אֲנָא שְׁלֵמָה רִנְיָא
עֲלֶיךָ אִשְׁרֵי עֲבָדָת
נִמְלִי בְּהִתָּה חוֹדֵךְ עַל
אִשְׁרֵי וְאִשְׁרֵי עֲסִימָא
כְּהִתָּהּ וּמִלְכוּתָהּ
קִלְנִי: וְיִוָּרְסִי עֲלֶיךָ
שְׂקָצִים וּנְבִילָתֵיךָ
וְאִשְׁמִיתֶיךָ כְּקִבְרָא לְעִינֵי
כָל חַוָּה: וְיִיבִי כָרִי

מִהְרֵי כָרָא

לְמַלְחָמָה וְכוּלָּם יִכְשְׁלוּ בְּנוֹיָם: (ד) הַפּוֹכֶרֶת, הַפּוֹכֶרֶת:
(ו) וְנִבְלָתֶיךָ וּשְׂכִיתֶיךָ כְּרֹאִי, מִתְרַבֵּר בְּרָא, בְּנִתָּם כְּרֹאִי לִשׁ נִלְל
כְּמוֹ רַעִי, אֲכַל כְּרֹאִי שְׁלֵקִי רֵאשִׁי כְּלוֹסֶר וּשְׂכִיתֶיךָ פְּנוּלָה שִׁירָא
אוֹתָךְ וְחִבְרָא פּוֹכֶרֶת עֲלֵיךָ, כְּמוֹ חֹמָה אוֹסֶר כְּסָפֶיךָ כָּל רוֹאֵיךָ יָדוּד

וּשְׁלֵקִי כָרָא

(ג') וְכָרָא חֲנִית, חֲנִית מְרִיעָה וּמִנְקֶרֶת אֹרֹךְ וְיֹאֵל מִמְּנָה
(פְּלַנְדִּי'ר בְּלַעֲי'): וְכוּבֵד פָּגַר, הִיוּ מְרִיעִים פְּנִימִים וְלֹא
הָיָה חֲשֵׁבֶן נְבוֹנוֹת בְּנִלְוֹתָם הַמוֹשְׁלֵכוֹת בַּעַד עֲשֵׂי הַעוֹבְדִים
נִכְשָׁלִים בְּנוֹנוֹת הַפְּנִימִים: (ד) מְרִיב זַנּוּנֵי זִוְנָה, מְרִיב
מִתְנַת עֵיר שֶׁהָיָה יוֹדֵעִים לַפְּתוֹת לִבִּי מִלְכִּי הָאֵלֶךְ לְהַתְחַבֵּר עִמָּם

שְׁטוּלֵי נְדִידָה אֵשֶׁת, מַעֲרָךְ, גִּילּוּיךָ כְּמוֹ עֲרִיבָה בְּשֵׁת (מִיכָה א'): (ו) שְׂקָצִים, בְּנִדִים זִוְנִים הַמְטוּלִים אוֹתָךְ לְפִי
הַעֲנִין שְׂדִימָה אוֹתָם לִזְנוֹת דְּכַר הַכְּחוּשׁ: כְּרֹאִי, כּוֹנֵן לִשׁוֹן וְהִסִּיר אֶת מִרְלָתוֹ בְּנִינָה (יִקְרָא א'): (ז) יָדוּד

אֲבָן עוֹרָא

לְהַרְגוֹ נִינּוּה: (ד) כְּרֹבֵד, דֶּרֶךְ מַשַּׁל שְׂרַמְחָה הַכֵּל:
(ה) הַגִּנִּי, הַשֹּׁרֵךְ, כְּמִשַּׁל אֵשׁ הוּא כְּמוֹ עֲרוֹתָךְ וּמַעֲר'
כְּמוֹ חֲרָל': (ו) וְהִשְׁלַכְתִּי, כְּרֹאִי, כְּעוֹף וְכוּמְכוֹ הוּי
מִרְאָה, וְהִסִּיר אֶת מִרְלָתוֹ: (ז) וְהָיָה, יָדוּד, כְּמוֹ יַעֲוֹף

וְצִלְחָתוֹ סִימָן וְצִחְצִיחָה סִימָן: (ד) כְּרֹבֵד חֵלֶל, שִׁיעִשׁוֹ הַפְּרִישׁ:
וְכוּבֵד פָּגַר, כְּמוֹ רֵב חֵלֶל עֲנִין כָּסֵל בְּכֹלֹת שְׁנוֹתָיִי כִּבְדִּי חֹמָה
עֲנִין רִבִּי כְּמוֹ כֶּדֶר הַכְּבוֹד הוּא וְהַדּוֹמִים לוֹ וְהָיָה כְּמוֹ חֵלֶל כִּי
לֹא יִרְאֶה הַנֶּפֶשׁ מִדֶּם אֲבָן כְּמִינֵהּ סֵת: (ו) אִין קָצָה לַגּוֹיִתָּהּ יִכְשְׁלוּ
בְּנוֹיָם, הַאִיבִים יִכְשְׁלוּ בְּנוֹיָהּ הַחֲלָלִים אֲכַל לִשְׁקֵן בְּיוֹם וְכֹא
נִבִּל בְּנוֹתָיִם: (ז) מְרִיב זַנּוּנֵי זִוְנָה, כָּל זֶה בָּא לֵאמֹר מְרִיב חֲרָתָה
אֲחֵרָה בְּכִשְׁפִּיהָ וּבְחִיטָיוֹתָהּ: בְּנִינָהּ יוֹשֵׁבָה בְּהָרָצֵנָה וְכֵן
עֲשִׂתָהּ הָיָה בְּנוֹיָה אֲרָצוֹת: (ה) הַגִּנִּי אֵלֶיךָ, לְפִי שְׂדִימָה אֵינִי לִזְנוֹת דְּכַר חוֹרְבָנָה לְקַלֵּן הַזִּוְנָה: מַעֲרָךְ, כְּמוֹ עֲרוֹתָךְ, וְהָיָה
סֵת כְּמִשַּׁל אֵשׁ: (ו) וְהִשְׁלַכְתִּי, כְּרֹאִי, כְּעוֹף וְכוּמְכוֹ הוּי
כְּמוֹ חֲרָל': (ז) וְהָיָה, יָדוּד, כְּמוֹ יַעֲוֹף

מַעֲרָךְ עֲנִין

מִנְקִיחַ הַכֶּסֶף כְּלִשְׁרֵי יִלְעָשׁ וְכֵן עֲלֵיךְ דְּכִרִי (דְּכִרִי לֵי'): וְכוּבֵד,
עֲנִין רִבִּי כְּמוֹ כְּדֵם כְּדֵם (בְּמִדְבָר כ'): עֲנִין, כְּמוֹ יִקְרָא גּוֹף הַכְּסוּף:
לְעוֹיָה, לְפִי כְּמוֹ גּוֹיִתָּה שְׂאֹל (כ"א ל'): (ה) וְנִבְלָתֵיךָ, מַלְשׁוֹן
גִּלּוֹ: שׁוֹלֶיךָ, כִּיִּת חֲמִיתָה הַגִּנְדִּי כְּמוֹ עַל שׁוֹלֵי הַמִּסְתִּיל (שְׁמוֹת
כ"ח): מַעֲרָךְ, גִּלּוֹן וְכֵן עֲרִיבָה גִּשְׁמִי (מִיכָה א'): קִינֶיךָ, מִלִּי
קִלּוֹן וְכוּיָן: (ו) שְׂקָצִים, מַלְשׁוֹן בְּקָן וְכוּיָן: וְנִבְלָתֶיךָ, מִלִּי
כְּמוֹ שְׂמִינָה כְּמוֹ אֲנִלָּה אֶת נִכְלָתִי (יִשַׁע כ'): כְּרֹאִי, מִלִּי עוֹנֵף
וְנִבְלָתֶיךָ וְכֵן מִוִּלְכָּה וְנִבְלָתִי (נְטִימִי ג'): יָדוּד, מַלְשׁוֹן נְדִידָה

מַעֲרָךְ דְּכַר

כְּלִינִתָּה הַסּוֹף וְכִדּוֹ לִכֵּן הַכֵּד וְכִדּוֹ הָיָה הוּא עוֹשֶׂה חֲלָלִים כְּכִים
וְפִנִּים הַכֶּסֶף: וְאֵין קָצָה לַגּוֹיָהּ, לֹא הָיָה כּוֹף אֶל גּוֹיִתָּה הַכְּסוּפִים
הַמְשַׁלְשִׁים בְּחֵן עַד כְּמִי אֲדָם נִכְשָׁל בְּנוֹנוֹת הַכְּסוּפִים כִּי לֹא
מִלְּוָה מִקּוֹם פְּנוּי לִלְכָּה: (ד) כְּרֹבֵד זַנּוּנֵי זִוְנָה, כִּיִּל כָּל הַכֶּסֶף הוּא
פְּסָחָה כְּעוֹשֶׂה אֵשׁ כִּי רִיב הַכְּסוּפִים זַנּוּנֵי הוּא כְּשִׁיחַ עוֹבֵדָה הֵן
וְכַעֲשׂוֹת כְּכִסּוֹף אֲשֶׁר אֶת מִיִּת עוֹשֶׂה לְעוֹלָמָה לְהָיוֹת כְּכִסּוֹף אֲחֵרִים
כְּעוֹשֶׂה וְכוּיָן וְכוּיָן מִסְּחָתוֹת עוֹשֶׂה עַם כְּכִסּוֹף כִּי כֵן הָיָה דְּכַר
אֲשֶׁר לְפָחוֹת אֶת הַכְּסוּפִים כְּדִכְרִי הֵנָּה לְהַתְחַבֵּר עִמָּם וְנִלְל לֵהֵם
מִסְּחָתוֹת וְכוּיָן לְמַעַם כְּכִסּוֹף וְכִדּוֹ לֵהֵם וְכִדּוֹ לִכְסוֹת וְלִכְסוֹת מִלִּי
מִלִּי מִסֵּם: (ה) הַגִּנִּי אֵלֶיךָ, כִּיִּל אֵלֶיךָ כֵּן: וְנִבְלָתֵיךָ שׁוֹלֶיךָ,
וּמִסְּחָתוֹת וְכַעֲשׂוֹת דְּכַר בְּיוֹן וְכַעֲשׂוֹת שׁוֹלֵי הַחֲלָלִים בְּהַנְבָּחָה כְּמוֹ מַעֲוָה עַל עֵינֵיךָ: וְהִרְאִיתִי גּוֹיִם מֵעַרְךָ וּמִמַּלְכוֹת קָדוֹנֶךָ
וְהִשְׁלַכְתִּי עֲלֶיךָ שְׂקָצִים וּנְבִילָתֵיךָ, אֲשֶׁלֶךְ עֲלֶיךָ דְּכִרִי: (ז) כְּרֹאִי, הוּאִים אוֹתָךְ כְּשִׁלְחָתְךָ מִלִּי לְהַתְחַבֵּר עִמָּם כְּלִינִתָּה כְּלִינִתָּה
כִּיִּל הַמִּוִּי הַכֵּל הַכְּסוּף כֵּן וְיִוִּלְכֵךְ כְּכִי בְּכִינִי דֵּם: (ז) כְּרֹאִי, הוּאִים אוֹתָךְ כְּשִׁלְחָתְךָ מִלִּי לְהַתְחַבֵּר עִמָּם כְּלִינִתָּה כְּלִינִתָּה

7. whoever sees you—Whoever
sees you in your humility and in
your disgrace.—[Mezudath David]
shall wander away from you—
Shall distance himself from you.—

[Rashi] Each one will distance him-
self from you because of your great
disgrace.—[Redak] All those who
were with you in the past will now
stay away from you.—[Kara]

slain—yea, the heaps of corpses. There is no end to the bodies, and they shall stumble over their bodies. 4. Because of the many harlotries of the harlot, charming and enchanting, who delivers nations with her harlotries, and families with her enchantments. 5. Behold! I am against you, says the Lord of Hosts, and I will uncover your skirts upon your face—and I will show the nations your nakedness, and the kingdoms your shame. 6. And I will cast detestable things upon you and make you vile, and I will make you like dung. 7. And it shall come to pass that whoever sees you shall wander away

yea, the heaps of corpses—*They would make many corpses, and there was no count of the bodies of the dead cast therein, to the extent that the passersby would stumble on the bodies of the dead.*—[Rashi]*

4. Because of the many harlotries of the harlot—*Because of the extensive flattery of the city, for they knew how to seduce the kings of the earth to join them, and they would eventually subordinate [these kings] to them.*—[Rashi]*

5. Behold! I am against you—Jonathan paraphrases: Behold! I send my wrath upon you. *Mezudath David* renders: Behold! I will wage war against you.

your skirts—Heb. שולך. *They are the hems of a woman's garments.*—[Rashi] Since he compares her to a harlot, he compares her destruction to the disgrace of a harlot.—[Redak]

your nakedness—Heb. מְעִרָה. *your exposure, as in (Micah 1:11) "With your private parts exposed" (מְעִרָה).*—[Rashi]*

6. detestable things—*Filthy garments, which make you detestable. Scripture speaks according to the topic, for he [Nahum] compared her [Nineveh] to a harlot.*—[Rashi] The purpose is to destroy your beauty and render you detestable to the whole world.—[Redak] The intention is that the dust of her skirts would fall on her face, making her ugly.—[Abarbanel]

like dung—Heb. קָרָא. *Like dung, an expression like (Lev. 1:16) "And he shall remove its crop (קָרָאָהּ) with its intestines."*—[Rashi] Since the crop is the organ containing the dung, it is called קָרָאָהּ. *Redak*, too, explains the word in this manner. *Kara* quotes *Rabbi Menahem [ben Chelbo]*, who derives the meaning from קָרַע, *dung*, changing the "ayin" to an "alef." *Jonathan* renders: And I will make you ugly before the eyes of all who see you. He derives the meaning from the root רָאָה, *to see*. *Kara* prefers this definition because it coordinates with the next verse.

מִמֶּךָ וְאַמֵּל שְׂדֵדָה נִינְוָה מִי יָנֹד לָהּ
מֵאֵין אֲבָקֶשׁ מִנְהֵמִים לָךְ: ה' הִתִּימְכִי
מִנָּא אֲמוֹן הִישָׁבָה בִּיאָרִים מִים סָבִיב
לָהּ אֲשֶׁר־חִילִים מִים חֹמְתָהּ: ה' כּוּשׁ
עֲצָמָה וּמִצָּרִים וְאֵין קֶצֶה פֹּטַם וְלוֹבִים
הָיוּ בַּעֲזָרָתָהּ: יְגִס־הִיא לַגָּלָה הַלְכָה

רש"י
מִמֶּךָ: יתרחק ממך: (ח) הרויבכי מנוא אבון. ומה
חכמתי בעשרך ובגזירתך וכי גדולה את מנוא היא
אלכסנדריו של מלכוס. אמן טון פנינו מנוא הגדולה
שחיה לזמנת מלכי מלכוס דמרינ כה מלכוס: אשר חיל
ים. אשר היה הים להם לחיל ולחומה שרד ובר שרד:
(ט) כוש עצמה. כושיו היו לה לחזק: פוטם ולובים
היו בעזרתך. המטוס והלונים אשר היו בעזרתך גם
הם היו בחיל: (י) גם היא לגולה הלכה. אף היא

אבן עזרא
והספס ירחק: מי ינוד. כמו לנוד לנוד לו: מֵאֵין
אבִּקֶשׁ. ככה יאמר כל חוריק: (ח) הרויבכי. הסוכה
מיה: מנוא אבון. שם עיר מלכוס מלכוס שלכדה מלך
כדוס כלכחו אל נינוה: אשר חיל ים. וכן יש לה
מהם כי אין לנוד כל לחומה וזה סוף חוץ ספרד הוא
הנקרא הים הגדול כנגד ימי ארץ ישראל: (ט) כוש.
עזרו מלכוס גם פוטם ולובים אשר בעזרתך ולא והעילו
(י) גם. שם כל מלכוס כי הלכה בגולה כולו חזק:

וכו' כוש עצמה. ה' צו' נקרא בקצת חפץ כמו עצמה ירחק אמו
קצה להם אשר כן וכן פוטם ולובים שובלים היו בעזרתך עתה
אחת מהם הלכו בגולה גם את חלכי בגולה כמחה כי אין את

מצורד דור
מדבר מלכוס: ואמר. הכולל בנינוק יאמר כהן שדס מנוא מי
ינוד לה כלל כדך הפתחים כלומר כלל אין לה לזכרים כי הרסם
לכל הפסוקים: מאין. מלכוס מלכוס חקק ק' מלכוס הוא כול
פניו כמ"ש: (ח) הרויבכי מנוא אבון. וכי סוכה חיה מנוא שחיה
כח דכח שם כמ"ש וזה הפנינו נוא (יחזקאל ל'): הרויבכי. אשר
יושבת בין הילוכים והפסוק מלכוס הוא לה לחזק: אשר חיל ים
ובר. ר"ל הים הם לחיל וגם מלכוס הוא מלכוס. ר"ל הים הם
כי כל לה לזכרים שם כוש מלכוס כלו כמלכוס ואין קלה לה כלל
נינוה גם הם היו בעזרתה: (י) גם היא. שם כל המלכוס והפסוק

מהר"י קרא
מסך. ינוד ינוד כמו ותרר שנהי כפניו. כלומר אותן שהיו
עם לשכב עכשיו ירחקו ממך: (י) ואמר שרדה נינוה. סאחר
ששרדה מאין אבִּקֶשׁ מלכוסים כי שארע להם כמו שארע
לך והכול להנחם כם שהיו גדולים כמלכוס ולבסוף נפלו:
(ח) הרויבכי כהן אבון. הא את סכא מלכוסנדריו רבא: אשר
חיל ים כוש חובתה. אורה חובה שכבסנים קורא חיל והיא
הקמנה והחובה הגדולה שבחזק קורא חובה והיא כמו ויאכל
חיל וחמה: (ט) כוש עצמה. כוש באים שם בחיל עצום ומסרם
זפוטם ולובים כולם באים לשם כפני שהיא עיר מלכוס: (י) גם
היא לגולה הלכה בשבי. אפי' שהיתה גדולה כל כך שכל

רד"ק
לחב כלונד ואמר שרדה נינוה נינוה שהיתה מושלת בגוים
עתה שרדה והשין נקראת בקצת חפץ: כי ינוד לה. מאין
אבִּקֶשׁ מלכוסים לך כי כלם שחיו ללכחך מפני הרעות
שעשת להם: (ח) הרויבכי מנוא אבון. אשר אור חיה כמחה
בגדולתך ובגדולתך עיר בצורה וגדולה סביב לך כמו
שאר שרדה הנחרת נפחה וכן סוכה את כנוא אבון והיא
אלכסנדריו של מלכוס וכן יאמר מלכוס מלכוסנדריו רבא:
היושבת בינויים. בין היוארים ישובה שחם סביב לה גם
נגכסוס עיר מחמת הארץ שלא היתה יראה כמסור לסוכך אבד
חיוארים מים סביב לה בין היוארים וכן היה מלכוס איתה
מים ופי' ואמר אשר חיל ים פ' חומות ים לה ככל הענין לחזק
ואמר מים חובותיה עכ"ל לכה נבוכדנצר שכבסן ארץ מלכוס:
כן כוש שהיתה לה עצמה: וכצדדים אין קצה. וכן מצדדים שאין
גפלה ביר נבוכדנצר: (י) גם היא. נא אבון וכוש וכצדדים כל

מצורד ציון
שרדה. ענין עושק: ינוד. מלכוס נדירה וכנסה: מאין. מלכוס
פסוק: (ח) הרויבכי. מלכוס סוכה. מנוא. הוא אלכסנדריו כן
ח"י אבון. כמו המון וזהו ענין עש דכ וזה יתר המלכוס
(ירמיה ל'): בינויים. כן יקראו הספרות מלכוסות מים:
חיל. הוא חומה הממונה שלפני הנכנסה וכן ויאכל חיל וחמה
(לכח ב'): (ט) עצמה. ענין חזק: פוטם ולובים. שנות מלכוס:
למחזק במקום חיל וחמה: (ט) כוש עצמה. כוש היה לה למחזק
בגדולה: פוטם ולובים. ר"ל גם פוטם ולובים שבו בעזרתך

(Cf. *Abarbanel* on Gen 10:6 from *Jossipon*). Others identify Put with Punt, a district on the Red Sea. (Cf. *Bieberfeld*, *Universal Jewish History*, vol. 1, p. 88.) Lub is believed to be the present day Libya, a theory which contradicts *Abarbanel's* identification of Put as Libya. These

countries all came to the aid of No-amon because it was the capital of Egypt.—[Kara]

10. She, too, went into exile—*She, too, went into exile. Nevertheless, their greatness did not stand up before Nebuchadnezzar.*—[Rashi]*

from you, and he shall say, "Nineveh has been plundered." Who will console her? Whence shall I seek comforters for you? 8. Are you better than No-Amon, which was situated among the rivers, with water around it—whose wall was the sea and of the sea, its wall? 9. Cush was [its] strength, and Egypt, which had no end: Put and the Lubim were your helpers. 10. She, too, went into exile

"Nineveh has been plundered."—Nineveh, the erstwhile ruler of the nations, has been plundered.—[Redak]

Who will console her?—Heb. יגיד. *Mezudath David* explains יגיד as shaking the head: Who will shake his head for her, as is the custom of the consolers? *Jonathan* renders: Who will feel pain for you? [His reading was probably יגידך.]

Whence shall I seek comforters for you?—Everyone rejoices at your downfall because of the harm you did to them.—[Redak]

8. Are you better than No-amon—*Why should you rely on your wealth and your might? Are you greater than No-amon? That is, Alexandria of Egypt. Amon is an expression of a pedagogue. [Are you greater] than the great No, which trained the kings of Egypt, for they would anoint the kings there?*—[Rashi] *Redak* and *Kara*, following *Jonathan*, also identify No-amon as Alexandria. *Ibn Ezra* renders: Will you be better than No-amon? He identifies No-amon as an Egyptian city conquered by Nebuchadnezzar on his way to Nineveh.

whose wall was the sea—To whom the sea was their rampart and their wall. This mode of construction is known in Aramaic as שוּרָא וּבֵר שוּרָא, *a wall and the son of a wall*, referring to a large wall on the outside, opposite which and inside of it is built a small wall. There was such a wall in the Temple court, which was smaller than the outer wall but was built on a higher place because the Temple was situated on a mountain. (Cf. *Kara ad loc*, *Pesachim* 86a, and *Lamentations Rabbah* 2:12.)*

9. Cush was [its] strength—*The Cushites were its strength.*—[Rashi] The strength of the city.

and Egypt, which had no end—There was no end to Egypt's population.—[Redak]

Put and the Lubim—*The Putim and the Lubim, who were your helpers, were also in her [Assyria's] army.*—[Rashi]

Put was the son of Ham, and both Cush and Put were descended from Ham, one of the sons of Noah (Gen. 10:6). Cush is known as Ethiopia. The location of Put is uncertain. Some identify it with Libya, on the north coast of Africa west of Egypt

בְּשִׁבְיָם עֲלֵיָהּ יִרְמִישׁוּ בְּרֹאשׁ כָּל־
חוֹצוֹת וְעַל־נִכְבְּדֶיהָ יִדּוּ גֹרֵל וְכָל־
גְּדוֹלָיָהּ רִתְקוּ בִּזְקִים: י"ג גַּם־אֵת
תִּשְׁכַּרְיָה תְּהִי נַעֲלָמָה גַּם־אֵת תְּבַקְשִׁי
מַעֲזוֹ מֵאוֹיֵב: י"ד כָּל־מִבְצָרֶיךָ תֵּאֲנִים
עִם־בְּבוּרִים אִם־יִנָּעוּ וְנָפְלוּ עַל־פִּי

בגלותא הדין בשביא
אף עזמא ויטריפון
קריש כל שוקיא ועל
יקריהא רמו עדיין וכל
ב ד ב ד א וימקדון
בשלשון: י"ג אף את
דמא לבויא הדי
ססקמא אף את מבטין
קעיר מבטיר דבבא
י"ד כל מבצריך דמין
בבירן ראם יבערונגון
יבירן וישתאדון בהון

רש"י

ספרד"ק קרא
האימות בתקצים אצל אים כן לבסוף ו' הוא לנולה הלכת
בשבי: רתקו בזקם. רתקו כמו ורתקוהו כסף: (יא) גם את
תשכרי תהי נעלמה. מבני אדם: (יב) כל מבצרי האנים עם
בכורים. ערים בצורות שרץ יהיו: דומים ליליני האנים
שהתאנים בהם שאם ינעו האילן התאנים יפלו על פי אכל
שחורים אותם כל כך ששכבלי אותם בשים שלא יפלו לארץ.
כמו כן כל האבות תופסין לעלות להשחית את אשר והיותם

הלכה בנולה אף על פי בגדולתם לא עמדה לפני נכבדגלר:
רתקו. נכבדו לשון ורתקוהו כסף (ישעיה מ') עשה הרחוק
יחזקאל ז') שלשלת. בזקים. שלשלות: (יא) גם
את. אף לפי גדולת תשכרי כמות כנס התרעלה ותהיה
נעלמה: (יב) כל מבצריך האנים עם בכורים.
כל ערי מבצריך יהיו נוחים לכנס ולבזו מה שנתכנס
כאילני חאנים וככהן עם כבירות מנסלות שבהן כשמינעם האילן נופלים הבכורים לחורץ האוכלים: האנים.

רד"ק

אבן עזרא

סוכה בהם ואמר בנולה ואמר בשבי. ככל הענין בפ' שלחוק
הענין: ידו גורל. רששו ידו כשקל רבו מעשרת ראשי רבו
דבריו משכן ופי' השליכו כן כתבו רבי יהודה ורבי יונה וזל
ואזיל כתב כי ששש ידו והוא איתן מנעו השעיל ידו וידו
אבן כי ומשפספס ידו וידו הי"ד. כתובתה ידו. ההירד
פי' השעיל גבלת ברשורתקו בזקים: עשה הרחוק ורתקוהו
כסף ויפירש אחר בשלשלות כי וזקם הם שלשלא וזה רתקוהו
ככור לשון כשקל עשה וספלה מעל ויצם דור צום והרובי להם: (יא) גם את כנס
כנס התרעלה ותשכרי פסגו: תהי נעלמה. בלפור. באבן לא היית על דרך וישנו
ולעז בלא היו התי כמותה"י אדא נסחורת
כי דרך הסקא דלבר. נלכח ושלל נלכח בשמך אחד: גם את הבקשי פסגו באבן
בו: (יג) כל מבצריך. ובה יועילי. לך מבצריך כי בהם יהיו נוחים להכנס
כמו התאנים המבושלים כי במסע תנוגה שבעת האדם את האילן
יפלו על פי אוכל. הבניע אותם כן יפלו מבצריך ביד אויב: כמו
בכורים וכן אסונוע עם יפה עינים כסוריה והבשילי הבכורים
להאנים שיתאחד אדם להם ויתר כשהם בכורים שמצפה אדם
להם וסתאוד ויתר כן

רתקו. כמו עשה הרחוק. ורתקוהו כסף: (יא) גם. מוכר אל ניוה: הרדו. כמו יהיו נועם נעלמה כאילו
לא היתה כדרך ששנו ולעז והיו בלא היו כי השכור סרה
דעתו כאילו אינו: (יב) כל. הטעם מעלמם יפלו

מצודת ציון

בצורת דור

(י) עוללה. גניס הקטנים: ירמישו. ענין. בקיעה כמו וקשוחם
נפדים חטטכנה (ישעיה י"ג): ידו. ענין. הפלגה כמו ופל עמי
ידו גורל (יואל ד'): רתקו. ענין. שלשלות כמו טסה הכחוק
(יחזקאל ז') וכל שקרו בשלשלות: בזקים. סיהל ענין. שלשלות
כמו לאסור מלכיהם בזקים (הללס ח"ט) ועם כי חמר רתקו
אמר גם בזקים לחוססת דלור וכן מטקס סמיה (ישעיה ז'):
(יא) נעלמה. מ' מ' העלם: פסגו. ענין. חוק: (יג) עם בכורים:
כמו ונכורים וכן לדמיוע טס יפה עינים (ש"א ט"ו) וכל ויסס
עינים: בכורים. ענין. גמר הבשול כמו כדור חמה נשבי (מכיה

הפכה לגולה בשבי על ידי הכשדים ואת פולגיה קצמו כדלש כל
המחלות והם פסגו כשבי גורל להלם כיניהם וכל גדוליה
אסרו בשלשלות: (יא) גם את. גם את לטוב לא חסיה סוכה
סמך כי חסיה סוכה ר'ל מוגל כירה חסיה מוגלגלת דמטח כמו
כסבור: תהי נעלמה. חסיה נעלמה מן הטובם חללו לא היית:
גם את וגו'. כמו שאל דבקה מזה ומטו נלגלל מן האויב כן
חטקש. ענין. וכלומר והנה לא מתאכל כמו שאל מלאה נוא: (יג) כל
מבצריך. אחר התגלית יהיו נוחים לכנס חללו היו חאנים והם
מכילים ככוריה לא יפלו חסיה המין מופלים הם נעלמם על

text, Rashi makes it clear that the reference is to "fig trees." [Redak renders: figs that are just ripe.

they be shaken—which, if they be shaken hard by a man.—[Rashi] Kara and Redak explain that the fortified cities are compared to ripe

figs insofar as such figs are highly desirable. Out of intense desire, people shake the fig tree so hard that the ripe figs, which fall easily, will fall into their mouths. So do all the nations long to march upon Nineveh and destroy it easily.

in captivity. Her young children, too, were dashed at the head of all the streets. And they cast lots on her dignitaries, and all her great men were bound in chains. 11. You, too, shall become drunk; you shall disappear; you, too, shall seek refuge from the enemy. 12. All your fortresses are like fig trees with first-ripe fruits; if they be shaken, they fall into the mouth of the eater.

And they cast lots on her dignitaries—to take them for slaves according to lot.—[*Mezudath David, Malbim*]

were bound—Heb. נִתְּקוּ, *were fettered; an expression similar to* (Isa. 40:19) "And chains (וּרְתָּחוֹת) of silver" and (Ezek. 7:23) "Make the chain (הַרְתָּחוֹק)," meaning a chain.—[*Rashi*] *Rashi* defines the unusual term נִתְּקוּ with the usual Mishnaic Hebrew word שֶׁלֶשְׁלָח, a chain.

in chains—Heb. בְּזָקִים, *chains*.—[*Rashi*] *Rashi* also defines the word בְּזָקִים with the more common word שֶׁלֶשְׁלָחוֹת. *Redak* notes that the expression נִתְּקוּ בְּזָקִים, lit. fettered in fetters, is redundant, and is used for the sake of being explicit.

11. You, too—(Even) according to your greatness, [you] shall become drunk like her with the cup of weakness (Cf. Isa. 51:17), and you shall disappear.—[*Rashi*] You, too, like No and Egypt, shall drink the cup of weakness and become drunk from it.—[*Redak*] The prophet is addressing Nineveh.—[*Ibn Ezra*] You shall become confused from the intense trouble that will befall you, just as

the drunken man becomes confused from the alcohol he imbibes.—[*Mezudath David*]

you shall disappear—from the world, as though you never existed.—[*Ibn Ezra, Mezudath David*] *Redak* suggests that the prophet switches to the third person: she shall disappear. Accordingly, the word תִּהְיֶה is more accurate, although the verse commences in the second person, switches to the third, and then switches back to the second person. This type of switching is not uncommon in Scripture.

you, too, shall seek refuge—Just as No sought aid and refuge to save herself from the enemy, so will you; just as No did not find refuge, neither will you.—[*Mezudath David*]

12. All your fortresses—It shall be easy to conquer all your fortified cities and to ravage all that is in their midst, like the fig trees when they are with their first ripe fruits; when the tree is shaken, the first ripe fruits fall into the mouth of the eaters.—[*Rashi*]

fig trees—Heb. תְּאֵנִים, *fig trees*.—[*Rashi*] [Lest we understand תְּאֵנִים as "figs," which would not fit the con-

אוכל: "הנה עמך נשים בקרבך
לאויבך פתוח נפתחו שערי ארצך
אכלהאש בריחך: "מי מצור שאבי
ך חזקי מבצריך באי בטיט ורמסי
בהמר החזיקי מלבן: "שם תאכלך
אש תבריתך חרב תאכלך פילך
התפבר פילך התפברי בארבה:

צמקין דרשרין לסיכ:
י הא עמך ח' ל' שין
קנשיא בגויד קנשי
רבכוד אתפחחו פרעי
אתעד אכלת אשקא
חוקפיד: יימא בצרא
קני ש' לגויד חקפי
קריה אקנא קרנא
ושע ב' ד' קסינא
אתקופי בנינעד:
י' לבסן יתון ערך
עקביא ד' חקפיין
קשקשא ו' ש' צוניה
קטולי חרבא יתקשון

רש"י

חילוי תלנים: אם ינעו, אשר אם ינעו ידיו אם
נחוקה: (יד) מי בצור שאבי רך. עיר שבאים לנור
עליה אופקים להם בני העיר מים רבים לחובה בחור
מכות לשחות בימי המלור כשאלו מוכה כוחות: באי
בטיט ורמסי. אחו לעבות ממנו לבנים כדי לחזק בו
בדיק החומות: החזיקי מלבן. אחו ביד המלכן העשו
הגומר ומלה כל ירק השדה ויט פותרין

אבן עזרא

ויכלדו: (יג) הנה, בעבור היות עמך נשים על כן
נפתחו שערי ארצך: (יד) מי, יתהל כה הנביא שבו מים
ערס כה הכשדים שחמלי אות' כהיוצא במלור וטעם לנה
או מלכן מקום מעשה הלבים: (טו) שם, ההסבר
שם הפעיל התכבדו. שחמרי אלן עכ כדו כל: מתכבד

כדו הילך שואכל המבור: ער כלה: התכבד כילך. חתכבד
סור: התכבדו. צווי כננר נעוה ויה עני כיוסר כה יועילך אם
התברית פברית ויאל מכברין בין השמות כבודות של הכרת כי הילך והארבת מכברין השדה כן ההואות ותי יתוונך קטפד

מצורח ציון

סי הנילה לחלס כן נקל יכנסו ל"ה שני מלכיר: (יג) גבים
ברקבך. כללו סיה גבים ברקבך. ר"ל לא יוכלו נמוט כילס
האויב כלאו היו גבים ולא נבוכים בעלי המלהמה: לאויבך. אל
השערים ר"ל בקלות רב יכנסו מותח האויב: (יד) מי בצור שאבי
לך. שאבי לך מים היות מוכן לך נסחות בימי המלור כי לא חוכל
ללח: אל מחון לעיר לשלום מים כי האויב יכנסו מות: חזקי

מבצריך. למען תשגב כן מטי האויב: לעוה עני ההיזה: החזיקי מלבן. אחו: מלכות הלבים לחקן עפעס
דקיה חומה: (טו) שם וגו'. ר"ל אל לא חותיל כזה כי שם במלכין ההכין האש והכרס מכניסין ומחלקין כילך המלך עטסי
השדה ולא ישלח מם: התכבד כילך. הדיה מלואס נמחמח

Rashi's second interpretation appears to coincide with *Kara, Ibn Ezra*, and *Redak's*—For if you acquire a mighty army like the locust, it will be of no avail to you. If this is indeed *Rashi's* meaning, the reference to Isaiah 1:4 in *Nach Lublin*, "A people heavy with iniquity," is inappropriate. If *Rashi* is referring to a Scriptural verse, he more likely

מהר"י קרא
כזה: (יג) הנה עמך נשים, חלשים כנשים: (יד) מי בצור שאבי
לך. אם היות שואכל מים לעיר בשביל המצור: חזקי מבצריך
באי בטיט ורמסי בחסר החזיקי מלבן. אם היות בחזקת
מבצריך לחבוא סוס וחומר לרכוס ולעשות כבנו מלבן לפוח
החובה להחזיקו. כל זאת לא יזהר לך שיה. כי שם תאכלך
אש: (טו) התכבד כילך חתכבדו בארבה. כי אם תרבה לך
עם כדו כילך וכארבה כל זאת לא ישוע לך ולא יועיל לך:

לדפוס הלכנים ללנן בחוכה: (טו) התכבד. במחשתי השמד: כילך. הגומר ומלה כל ירק השדה ויט פותרין

רש"י

מצהה האויב לבצריך ויאל כל כרכך וי: (יג) הנה עמך
נשים בקרבך. כמו הנשים שאין בהם כח להלחם: פתוח
נפתחו. כלומר נראה כאלו נפתחו במלחמה כי קל מהרה ישברין
יפתחות האויבים וכלאו אש אכלה בריחך: (יד) מי בצור שאבי
לך. כלומר עשי לך כל מה שחובלי לעשות כי לא יועילך:
באי בטיט ורמסי לעשות כבנו הלבים וכיל הענין ב"ש ואמר
רמסי בחובר: החזיקי מלבן. כדו כננר הלבים ששורפים
איהם בו: (טו) שם. מבצריך. תאכלך אש. האויב. תאכלך כילך.
סור: התכבדו. צווי כננר נעוה ויה עני כיוסר כה יועילך אם
התברית פברית ויאל מכברין בין השמות כבודות של הכרת כי הילך והארבת מכברין השדה כן ההואות ותי יתוונך קטפד

מצורח ציון

י: ינעו. מלשון הגנה והגדה: (יג) בריחך. כעין מטה
לנעוט הכשדים מ"י: (יד) מצור. כן הקדח העיר בעת שהניסות
למים עמים: שאבי. ין יקדח הלכית המים כמו ומכאב לכל גמלו
(לראשית כ"ד): ורמסי. מלשון רמיסה ודריכה: בחבר. הוא
הטוט וכסל הדבר כמים: החזיקי. ענין לחזק: מלבן. מלשון
לכיה שמומדת לבנין החומה: (טו) כילך. ענין לרבה: התכבד.

מבצריך. למען תשגב כן מטי האויב: לעוה עני ההיזה: החזיקי מלבן. אחו: מלכות הלבים לחקן עפעס
דקיה חומה: (טו) שם וגו'. ר"ל אל לא חותיל כזה כי שם במלכין ההכין האש והכרס מכניסין ומחלקין כילך המלך עטסי
השדה ולא ישלח מם: התכבד כילך. הדיה מלואס נמחמח

means to refer to Numbers 20:20: "With a mighty army (קבץ קבד)," quoted in *Machbereth Menahem*. On the other hand, should *Rashi* mean that Nineveh would be weighed down by the invading army, the reference to Isaiah 1:4 is possible, for there the people are weighed down by iniquity.

13. Behold! Your people are [like] women in your midst. For your enemies, the gates of your land shall be opened; a fire shall consume your bars. 14. Draw siege water for yourself; strengthen your fortifications; come into the clay and tread the mortar; grasp the brickmold. 15. There a fire shall consume you; a sword shall cut you off, it shall consume you as the nibbling locust [does]. You shall be swept away by the nibbling locust; you shall be swept away like the increasing locust.

13. **Behold your people are [like] women, etc.**—Because your people are like women in your midst, the gates of your land shall be opened.—[*Ibn Ezra*] Because your people are as weak as women, who have no strength to wage war, it appears as though the gates of your land have opened themselves; the enemy shall very easily break them open. It will be as though fire has consumed your bars.—[*Redak*]

14. **Draw siege water for yourself**—*When a city is about to be besieged, the people of the city gather much water into its midst in barrels, [so that they will have water] to drink during the days of the siege, when there are no cisterns within it [the city].*—[*Rashi*] Do whatever you can to help yourself during the siege, for nothing will avail you.—[*Redak*]

come into the clay and tread—*it, to make bricks therefrom, in order to strengthen the cracks in the wall.*—[*Rashi*]

grasp the brickmold—*Hold the brickmold, which is made for a mold*

of the bricks in your hand, to make bricks in it.—[*Rashi*] *Redak* identifies the brickmold as the kiln in which bricks are baked.

15. **There**—in your fortified cities.—[*Redak*]

a fire shall consume you—The fire of the enemy.—[*Redak*]

it shall consume you as the nibbling locust—As the locust destroys the vegetation until it is completely devoured.—[*Redak*] All your efforts will not avail you, for the fire and the sword of the enemy will destroy you as the locust destroys the vegetation of the field and leaves nothing.—[*Mezudath David*]

You shall be swept away—Heb. הִתְפַּבֵּד, *with a broom of destruction.*—[*Rashi*, using the expression from Isa. 14:23]

like the nibbling locust—*which finishes and destroys completely all the vegetation of the field. Some interpret: [הִתְפַּבֵּד בְּזֵלֶק] You shall be covered heavily with troops like the nibbling locust, wherein הִתְפַּבֵּד is an expression of a heavy people (צָם בָּבֶד).*—[*Rashi*]

מִן הַר בֵּית רָחֵל לְכָל־כְּבִי הַשָּׁמַיִם יִלָּךְ
פֶּשֶׁם וַיַּעַף: "מִנּוֹרֶיךָ בְּאַרְצָהּ וּמִפְסָרֶיךָ
בְּגֹב גֹּבֵי הַחוֹנִים בְּגִדְרוֹת בְּיוֹם קָרָה
שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדָד וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ
אִים: "יִנְמוּ רֵעֶיךָ מִלֶּךְ אִשּׁוּר יִשְׁכְּבוּ
זָנְחָה עֲזִירֵיהֶן בְּהַבְדִּירָן וְלֹא אֲתִיעַד אֲתִירֵיהֶן לָאֵן עֲרִקִין: יִי אֲהַבְדּוּ בְּגֶרֶךְ מִלֶּכָּא רִאשֵׁי וְנָלוּ

מִנּוֹרֵי קָרָה

אִכְלֵם יִהְיוּ כִּילֵק פֶּשֶׁם וַיַּעַף: שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנָלוּ לֵאמֹר:
(י) מִנּוֹרֵיךָ אֲכִירָה: עַשׂ רַב שִׁוְיָה לָךְ כִּהְיוּ מִנּוֹרֵיךָ לִפְנֵי אֲנִי
לְכִישׁ אֲרָצוֹת: וּפְסָרֵיךָ כְּגֹב גֹּבֵי: וְעִזְרוֹתֶיךָ שִׁוְיָה רִיבִים
כְּבָרִיזָת גֹּבֵי: רִאשֵׁי כְּבִי לְקוֹשֵׁשׁ קִישׁ לִבְנֵי: וּמִתְרַמְּסִין לִבְנֵי
נָלוּ: הַחוֹנִים בְּגִדְרוֹת בְּיוֹם קָרָה שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנָלוּ לִפְנֵי
יִהְיוּ רִבּוּיִן לִבְנֵי שִׁוְיָה בְּחִיבֵי: בְּפִנֵי הַקָּרָה: וּשְׁמֵשׁ זָרְחָה
וְזָרְחָה נִדְרִים וְהַחוֹנִים לָהֶם וְלֹא נִדַּע מְקוֹמָם אִים: כְּמוֹ כֵּן
יִנּוֹדוּ חִילוֹתֶיךָ: (יח) גְּבוּ רֵעֶיךָ: נָלוּ לִשְׁנֵי תַּחְבֵּית שִׁוְיָה לְכִישֵׁם

הַחֲכַד כִּילֵק חֲכָמִי בְּכֹזֵב נִיכּוֹת כִּילֵק: וְהַחֲכַדִּי לֵשׁוֹן
עִם כֹּזֵב (וַעֲשִׂיהִי א'): (מז) יִלָּךְ פֶּשֶׁם וַיַּעַף: יִהְיוּ
לָלוּ לֵאמֹר: כְּסִמְרוֹת כִּילֵק הַפֹּסֵט עֵץ: (יח) מִנּוֹרֵיךָ:
סָרִיךְ וְהַ"ס" יִסּוֹד וְכִירֵם בְּחִיבֵי כְּמִ"ס: כְּמוֹ מִתְרַמְּסִין וְכָל
מִתְמַתֵּק וְכָל מִתְעַלֵּק וּפְעֻמָּה שֶׁהִיא טוֹלֵת מִמֶּנָּה כְּמוֹ
נִזְרֵי הַחַיִּי (בִּשְׁמֵת הַ"ט") וְכָל לְמוֹרִים (עֲמוּס ב'): שְׂרִים:
וּפְסָרֵיךָ: וְנִמְנִימִים סָרִיךְ: כְּגֹב גֹּבֵי: כְּהִיילֹת נִזְכָּרִים
גֹּבֵי: (סח) נִנְסִיטִרִי: (ש"ס): הַחוֹנִים בְּגִדְרוֹת בְּיוֹם קָרָה:
כְּדִקְסֵם בְּתַלְמִים וְכִזְכָּל הוֹסֵם הֵם נִדְרִים מִסֵּם וְהוֹלִכִים לָהֶם: כִּי יִנְלוּ כָל עֵתָךְ: וְנוֹדָד: וְנָלוּ לֵאמֹר:
בְּקוֹמוֹ אִים: אִיפֹה הֵם וְהִנֵּה הֵלְכוּ: (יח) גְּבוּ רֵעֶיךָ:
אֲבָן עֲזָרָא

(טז) הַר בֵּית: עַד עֵתָה הַר בֵּית הַדּוֹבֵלֵךְ: כְּמוֹ סוֹמְרֵיךְ וְקָרוֹב
מִמֶּנּוּ וְלֹא תֵדָע רִכִּיל וְכֹלֵם יִהְיוּ כִילֵק שֶׁפֶסֶט עַל הָאָרֶץ:
וַיַּעַף: וְלֹא תֵדָע: (יז) מִנּוֹרֵיךָ: דְּבִשְׁוֹת הַיִּזְוִ"ל לֹא יִדְעִנוּ
עִסֵם לֹא הָיָה מִנְרֹת נִזְרֵי כְּעִלֵי הַזֶּרֶם שֶׁלֹּךְ הָיוּ רִבִּים
לְחִירָה: וּפְסָרֵיךָ: כְּמוֹ סָרִיךְ וְהַמְלֵא רִבְעִית כְּלִי
מִזֶּר: כְּגֹב גֹּבֵי: כְּמוֹ יוֹלֵד גֹּבֵי כְּמוֹ קֵדֶם קִדְשִׁים:
שֶׁמֶשׁ זָרְחָה: כְּהוֹס הַיּוֹם: וְנוֹדָד: מִיָּן בְּלִין חֲמוּמֹת
חֲלוּלֵי הַמִּכְשָׁפִים בְּלִירוֹנֵה: מְקוֹבוֹ: מְקוֹבוֹ אֶחָד מִן
כִּי כֵן דֶּרֶךְ הָאֲרָצָה בְּיוֹם קָרָה מְקַבְּלִים לְרוֹב מֵאֵל וּמִקִּדְשֵׁי
הַעִיר וְהוֹסִים בְּגִדְרֵי שֶׁסֶם חֲמוּמֹת הַעִיר וּבְחֹסֶם עֲלֵיהֶם:
הַשֶּׁמֶשׁ נִדְרִים: וְהוֹלִכִין אֶחָד מֵהֶם לֹא נִזְכָּר וְלֹא נִדַּע אִיֵּה
מִקְוֶם כִּלְיוֹ לֹא הָיוּ: (יח) גְּבוּ: כְּמוֹ לֹא יוֹסֵם: יִשְׁכְּבוּ:

הַגִּנּוֹם הַחֲכָמִים: וְהוּא קָבוֹן סֵן יוֹשִׁבֵי נִסְעִים וְנִדְרָה: וְנִדְרָה:
עוֹלָל יֵאָבֵל נִדְרָה עוֹלָל גְּבוּרִם כֵּן בְּחִיבֵי רִבִּי יוֹנָה: וְאִיזִי כִכֵּם
וְעִנְיָנוּ עֵינֵי הַנִּינֵה כְּמוֹ בְּדִירוֹ יִדְרָה שְׂנִיֵּי בְּעִינֵי יִדְרָה כִּכֵּם:
מִצֹּרֶת צִיּוֹן

עֵינֵי מִיֹּלֵד וְנִינֵה לִנְקֹת וְכִזְכָּל מְכַלְכִּים אֶת הַיּוֹם (כח) מִצֹּרֶת
לִיֵּה וְכֵן כֹּזֵב מִלֵּי הַמֶּדֶם (עוֹלֵל ב'): (טז) הַר בֵּית: מִשְׁלֹן
רִבּוּיִן רִבְלִיךָ: סוֹמְרִין וְכִזְכָּר וְכֹלֵם שְׁמוֹ (הקוֹלֵל י'): שֶׁסֶם:
עֵינֵי מִרְכָּסֵי: וַיַּעַף: מִשְׁלֹן סִפְסִיף וּמִרְכָּסֵי: (יח) מִנּוֹרֵיךָ: מִשְׁלֹן
נִזְרֵי וְעִסֵם כְּמוֹ אֶת כְּכֹל (מִצֵּי יֵלֵה) וּפְסָרֵיךָ: עֵינֵי שֶׁרֶץ:
כְּמוֹ מִקְדֹּו עֲלֵיהֶם טַסֶּס (וַיַּעַף יֵלֵה): כְּגֹב גֹּבֵי: הוּא מִין חֲדָשׁ
וְכֵן יוֹלֵד גֹּבֵי (עֲמוּס י'): וְלִי מִן הַנִּזְכָּר שֶׁלִּכְרֵם: וְנִזְנֵחַ מִנִּי
סִיִּם (וְיִקְוֹלֵס י'): וְלִי כְּטַסֶּס וְיִסְסֵם בְּעִינֵי: בְּגִדְרוֹתֵי: מִלֵּי
נִדָּר וְכֹלֵל: קָרָה: מִתְנַחֵם קוֹר וְנָלוּ: וְנוֹדָד: כִּי נִדָּרֵי: אִים:
אִיִּסֵם: (יח) גְּבוּ: מִשְׁלֹן מִטְעֵם וְשִׁיֵּי: רֵעֶיךָ: מִטְעֵיךָ:

known, neither is it known where all
of them went. The intention is that
when the enemy comes, the Nine-
vites' riches will not avail them.
Whoever flees, flees, and whoever is
slain is slain; it will not be known

לְחֹק הַעֵינִי: (יז) הַר בֵּית: מֵאֵל הַכִּיבִים דּוֹבֵלֵךְ יוֹחֵה מְכֹכִים
שֶׁמֶס וְהַסֵּה אֶת כִּילֵק הַפֹּסֵט כְּכִיִּי וַיַּעַף לִי הֵם כְּמוֹ הוֹלֵקֵי כִי:
(יח) מִנּוֹרֵיךָ: הַכִּיבִים בְּעֵינֵי הַמִּשְׁתָּה הָיוּ לְחִירָה וּפְסָרֵיךָ הָיוּ
כְּמִין הַגְּדוּלִּים בְּלִירוֹנֵה אֶחָד בְּיוֹם קָרָה יִמְנוּ בְּגִדְרוֹת וְיִכְשֵׁל חוֹרָה
שֶׁסֶם וְהֵם לֹסֵס אִלֵּי כִילֵק מִסֵּם מִדֵּל לִנְקֹת וְלֹא יִכְשֵׁל עֲקוּמוֹ יוֹכֵן
כְּמוֹ וְהֵם הֵם אִלֵּי הַלֵּל וְכֵן יִהְיוּ עֵינֵי כִי לֹא יִהְיוּ יִכְשֵׁל
כִּי שֶׁמֶס עוֹלָם וְלִי יֵהְיוּ הֵם כִּי מִסֵּם נִהְיָה מִסֵּם הַלֵּל
שִׁי: (יח) גְּבוּ רֵעֶיךָ: מִתְנַחֵם הַמִּתְנַחֵם בְּלִיֵּו מִתְנַחֵם כְּהִיִּם
וְעוֹטוֹ כְּהִיִּם בְּתַחֲלָתָה: יִשְׁכְּבוּ אֲדוֹרֵיךָ: הַגְּדוּלִּים בְּכֹכִים מִקְוֶם
וְיִסֵּם הוֹלִכִים מִתְנַחֵם מִלֵּי הַלֵּיִם: נִשְׁשׁ עֵבֶךְ: הַמִּין הֵסֶם מֵאֵלֵּו

who was a great man and who was
the prince. [Riches will not deter-
mine who can escape.]

18. Your leaders slumber—Heb.
an expression of slumber
[Rashi]—The king's leaders

16. You have increased your traffickers more than the stars of the heavens; the nibbling locust spreads out and flies away.

17. Your princes are like the increasing locust, and your marshals like armies of locusts which alight on the walls on a cold day; the sun shines, and it flies away, and its place is not known—where they are. 18. Your leaders slumber, O King of

Assyria; your mighty men are at rest;

16. You have increased your traffickers—Of what avail is it that you have increased your traffickers more than the stars of the heavens? For just like the locust that spreads out over the earth and then flies swiftly away, so have they flown away, and they are lost, their wealth being of no avail to you.—[Redak] *Mezudath David* explains that the locust spread out their wings and fly away, and that this is a metaphor for the Ninevite merchants who will be led away in captivity.

the nibbling locust spreads out and flies away—*They will swiftly go out for commerce like the locust that spreads out [its wings] and flies.*—[Rashi] Rashi explains the verse as Redak does, that the foreign merchants will leave Nineveh, and their wealth will not avail the city.*

17. Your princes—Heb. מְנַבְּרִיךְ, *your princes*. The "mem" is a radical and a root of the word, like the "mem" of מִשְׁמֶרֶתְךָ, *your watch* (Num. 18:3); of מִשְׁמַעְתְּךָ, *your service* (I Sam. 22:14); and of מִנְעֹלְךָ, *your lock* (Deut. 33:25). But sometimes the "mem" is defective; e.g., מֶלֶךְ, *the prince of his brothers* (Gen. 49:26); and, similarly, מְלָכִים, *princes* (Amos 2:11).—[Rashi]*

and your marshals—Heb. מְנַבְּרִיךְ. *Your appointees.*—[Rashi] Your princes.—[Ibn Ezra] The same word appears in Jeremiah 51:27, where Jonathan renders "warriors," and Kara, "every mighty man."*

like armies of locust—Heb. כְּגֹבֵי גֹבִי, *like armies of locusts*. גֹבִי is *comme langouste in French, like locusts.*—[Rashi] The word גֹבִי is interpreted as the Aramaic לְגַבְיָא, *to gather*—a gathering, a company, an army.—[Kara] Redak renders: like the locust of locusts, the greatest species of locusts.

which alight on the walls on a cold day—*So is the habit of the numerous locust, the fly, the finishing locust, and the nibbling locust; during the cold times they adhere to the walls, and when warmth comes they fly away from there and go away. So will all your people be exiled.*—[Rashi]

and it flies away—Heb. וְנוֹתַד, *and it moves.*—[Rashi]

and its place is not known where they are—*Where they are and where they went.*—[Rashi] Redak explains that their place on the wall is not known, and it is not known where they flew. The verse switches from singular to plural, meaning that the place of each individual is not

אֲדִירֶיךָ נִפְשׁוּ עִמָּךְ עַל־הַהָרִים וְאִין
מִקִּבֵּץ: יֵשׁ אִין־כְּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחֲלָה
מִכְתָּךְ כָּל־שְׁמַעִי שְׁמַעֲךָ תִּקְעוּ כָּךְ
עֲלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־עֲבָרָה
רַעְתָּךְ תִּמִּיד:

רש"י
נפלו וכל האומות היואלת ממנו אהר מתהלפות וזכו
ויו"ן ש"ן סמ"ך זכ"י כולו יולאין מסוף הלשון ושלי
השניים: (יט) אין כהה לשברך. אין נזיר על שברך
כי הכל שמעים: כהה. לשון דבר עמוס: תקעו
כך. לשמוע:

חסלת ספר נחום

אבן עזרא

כמו ויקעו ולא יתנועעו: נפשו. נשורו וכמוהו ופשו
מרשיו והעטם כמו נשעו וכמוהו ויולאין ויפאחם ופאחם.
(יט) אין כהה. מגורת ותכנין ענינו שלא יתפסעו הפך
פשה הנגע אז יתל להרפא ויש אומרים כמו משכה ומלת
נחלה מבנין נפעל מגורת חלי והפעל עבר אז הוא תואר
ותחסר מלת היא כי הזקן מתוך שהעור נקמט סביב העין
וגם ככה נח עין לא תתפסע כלומר אז ותכנין ענינו וככה
הנגע כאשר היא כהה שזור הנגע נקמט ולא פשה אז
יתל להרפא:

חסלת ספר נחום

כמו ויקעו ולא יתנועעו: נפשו. נשורו וכמוהו ופשו
מרשיו והעטם כמו נשעו וכמוהו ויולאין ויפאחם ופאחם.
(יט) אין כהה. מגורת ותכנין ענינו שלא יתפסעו הפך
פשה הנגע אז יתל להרפא ויש אומרים כמו משכה ומלת
נחלה מבנין נפעל מגורת חלי והפעל עבר אז הוא תואר
ותחסר מלת היא כי הזקן מתוך שהעור נקמט סביב העין
וגם ככה נח עין לא תתפסע כלומר אז ותכנין ענינו וככה
הנגע כאשר היא כהה שזור הנגע נקמט ולא פשה אז
יתל להרפא:

מצודות רור

נוסף ומתנוסעל ההרים ואין מי מקבלם לנדות אל המלהמה: (יט) אין
כהה. אין מי מיל על שברך להיות וזהו ענין כהה ומשכה ופס
כי מתקן נחלה וכאזה מלך: שמעך. שמע מפלגך: תקעו כך
עליך. ר"ל עוד ישמחו על מפלגך וכו' כספ' זה לזה דרך משמע:
כי כל מי. ר"ל מי כוא לשל לא עברה עניו תמיד רעקן כי כלם
חסלת ספר נחום

מהר"י קרא

שלא ויכלו לעשות מלחמה: ישכנו אדירך. שחרוני ישכנו
לארץ אדירך: נפשו עמך על ההרים ואין מקבץ אותם לקיבצם.
יש שחזרו נפשו כבו נפוצו כתרנוסו ויתבררין עכך: (יט) אין
כהה לשברך. אין אדם שיהיה רותו כהה על שברך. ועל
שנחלה מכתך: תקעו כך עליך. רוב שכתה: כי על מי לא
עברה דעתך המיד. וע"כ יהיו שמחים כל העולם על שברך.
וזהו ששני שנה ראשונה כבש גינוח שניה כבש יהויקים:
חסלת ספר נחום

רר"ק

לחצולך סכך האויב והרי הם כאלו הם ישנים: ישכנו אדירך.
כאלו שכנו בקבר ופחו כי לא יעילו ולא יצילו וכן שכנה דוכה
נפשי: נפשו עמך. כמו נפוצו על דעת יונתן שחרנם ויתבררו
ויתכן היותו ענין רבוי כמו נפשו מרשיו ויפאחם ופאחם.
יט' רבו עכך שהם נפוצים על ההרים ואין בקבץ ולפי שקרא
דמנונינים דעים אסר על העם שהם נפוצים על ההרים כלומר
כצאן אשר אין להם רועה ואין בקבץ איהם: (יט) אין כהה
לשברך. כהה ענין רפואה כמו כהה הנגע והוא ענין הקבוע
והנעצר כי כאשר הנגע או השבר קרוב לרפואה יתקבץ העור
סביבו ויתל לשברך אסר בנגר סכך אשר שוכר: נחלה מכתך.
אסר על הכתה נפעלה ואע"פ שהוא מצינה כי האדם הוא
תנואל והכבד היא הכהלה על הסבה השנית כי הסבה הראשונה
המביא אותה אע"פ סובב החללים אשר בכבה הריא היא
נפעלת אל החללים ההם כלומר מלאה סדם וכן כי כלה ונחרצה
כי כלה אך נבחרה על זה הדרך: תקעו כך. עליה לשמחה
חסלת ספר נחום

מצודות ציון

אדירך. גדולך: נפשו. משון נוסף ומתנוסע כמו שכת וינסע
(שמוע ל"ה): (יט) כהה. ענין פכיות ומשך כמו כהה הנגע
(ויקרא ל"ה): נחלה. מלשון הולי: תקעו כך. ענין הככות כך
אל כך לנפחה וכן כל הנפחים תקעו כך (מסלים מ"י):

כדעו ולכן הכל ישמחו במסלתך:

your people are scattered on the mountains, and no one gathers them in. 19. No one is pained over your destruction; your wound is grievous; all who hear your report clap hands over you, for upon whom did your harm not pass constantly?

and counselors will not have the power to save you from the hands of the enemy. It is as though they are asleep.—[Redak]

are at rest—*They cannot stand up.*—[Rashi] They are still and will not move.—[Ibn Ezra] The mighty men rest in their places and do not go to war against the enemy.—[Mezudath David]

are scattered—Heb. נָפְּצוּ, like נִפְּצוּ, as all letters emanating from one source are interchangeable. "Zayin," "shin," "sammech," and "tzaddi" all emanate from the tip of the tongue and the bottom of the teeth.—[Rashi, following Jonathan, so Ibn Ezra] Redak, suggesting that נָפְּצוּ is an expression of increase, renders: Your people, who are spread upon the mountains, have increased. Mezudath Zion defines נָפְּצוּ as an expression of rest. Mezudath David renders: Your people will rest on the mountains.

and no one gathers them in—They are like sheep which have no shepherd, and no one will gather them in.—[Redak] No one will gather them to go to battle.—[Mezudath David]

19. **No one is pained over your destruction**—*No one is troubled over your destruction, for everyone rejoices.* בָּהָה is an expression of a darkened thing.—[Rashi]

To account for the feminine form of בָּהָה, Kara explains: There is no one whose spirit—רוּחַ, which is feminine—is troubled over your destruction and over the fact that your wound is grievous. Redak renders: There is no cure for your destruction.

clap hands—to rejoice.—[Rashi]
for upon whom—Who is there, over whom your hand did not constantly pass? For you harmed everyone, and everyone will rejoice at your downfall.—[Mezudath David]

אֵלֵּי הַמֶּשֶׁאֲ אֲשֶׁר חָזָה חֲבִיקוּק הַנְּבִיא:
בַּעַד־אֵנָּה יְהוָה שְׁוֹעֲתִי
וְלֹא תִשְׁמַע אֶזְעָק אֵלַיִךְ חֶמְס וְלֹא
תוֹשִׁיעַ: גַּלְמָה תִּרְאֶנִּי אֲנִי וְעַמִּל תִּבְטֵן

אֵלֵּי הַמֶּשֶׁאֲ רָא תִגְבִּי
חֲבִיקוּק נְבִיא: בַּעַד
אִי־סָבִי יְיָ אֵנָּה קִצְרִי
הָלֹא נִלְקִדְךָ מִבְּלִיָּה
קִדְךָ עַל חֲטוּפֵי הָרָא
יִבְדֵּל, מִדְּקָד: לִמְלָקָד:
יִקְרָא אֵנָּה חֲזִי אֲנוּסִין

מדר"ר קרא

א (א) חֲבִיקוּק הַנְּבִיא. שְׁנֵי בְּסֹדֶר עוֹלָם נְחוּם וְחֲבִיקוּק
נִתְבָּא בְּיָמֵי מְנַשֶּׁה וּפְסָנִי שְׁמִנְשָׁה לֹא הָיָה
כִּשְׁר לֹא נִקְרָא: כִּל שְׁמוֹ שְׁנֵאֵר מְנַשֶּׁה אֵל בְּמִנְשָׁה וְאֵל עֲמֹ:
(ב) עַד אֵנָּה ה' שְׁוֹעֲתִי וְלֹא חֲסַפֶּה. עַד כִּי אֵנִי שְׁוֹעֵת וְיוֹסֵף
עַל חֶמְס שְׁנִבְכֵּדְנָצָר עוֹשֶׂה לְיִשְׂרָאֵל וְאִינִי מוֹשִׁיעַ מִחֶמְס:
(ג) לֹא תִשְׁמַע אֶזְעָק אֵלַיִךְ חֶמְס. שְׁנִבְכֵּדְנָצָר חֶמְס עֲלֵי וְצוּחַ כִּל מִי שְׁלֹא
יִשְׁחַחֵהּ שְׁפָנִי וְשִׁלְכוּ אוֹתוֹ בְּאֵשׁ וְכֵן בְּרִנְיָאֵל הוּא אֲמֹר
יְהוָה יִבְטֵן לִי וְאִינִי מוֹשִׁיעַ: (ג) אֲנִי. כִּיֹּה וְחֶמְס. וְעַסֵּל הַבִּיט. עַמִּל זֶה אֶחָה מִכִּסִּים וְאִינִי עוֹזֵר: וְיָדִי רִיב

ר"ק

וְלֹא הַמֶּשֶׁאֲ אֲשֶׁר חָזָה חֲבִיקוּק הַנְּבִיא. הַנְּבִיא הוּא לֹא יִדְעֵנִי
הָיָה וְלֹא מִשְׁפַּחְתּוֹ בְּסֹדֶר עוֹלָם יוֹאֵל נְחוּם חֲבִיקוּק
נִתְבָּא בְּיָמֵי מְנַשֶּׁה וּפְסָנִי שְׁמִנְשָׁה לֹא נִקְרָא עַל
שְׁמוֹ וְנִבְכֵּדְנָצָר עַל הָרַע שְׁעִשָׁה לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל־הַעֲרִיב
וְהַתְּנַמָּה עַל הָרַע שִׁשְׁשֹׁ שְׁמֵם וּפְסָנִי לִירוֹעַ בְּאִחְזוּתָהּ וְהָלַךְ
לְהַתְּרַם כְּנֶגֶד הָאֵל יְיָ: מִשְׁפַּחַת הָרַע שְׁעִיִּים לְיִשְׂרָאֵל
הַצִּדִּיקִים וּפְסָנִיִּים בְּרִבְרוּתָהּ: זֶכֶר בְּלִשׁוֹן הַצִּדִּיקִים שְׁבִירָתוֹ אוֹ
אַחֵר דִּירוּ בְּדִרְךָ נִבְרָאָה עַל נִבְכֵּדְנָצָר שְׁעִתִּיר לְבִלְדִּי וְלִהְיוֹת
לְיִשְׂרָאֵל: וְנִבְרָאָה כִּי בְּדִירוּ הָהֵלָה בְּלִבְנוֹת נִבְכֵּדְנָצָר כְּכֹי שְׁאֲמֹר
כְּנֶגֶד אֲשֶׁר דִּירוּ כִּי שֶׁל פֶּלַע בִּימִכְסֵם אֲמֹר: (ג) עַד. חֶמְס. פֶּלַע
אֲנִשִּׁי אֲנִי שְׁעִיִּים לִי אֲנִי וְרִנְיָאֵל לִשְׁנֵי וְאֵתָה כְּבִרְאָה אוֹתָהּ שְׁלֹא

מצודת ציון

א (כ) שְׁוֹעֲתִי. עֵינִי עֹלֶקֶת: חֶמְס. עֵינִי עוֹשֶׂה: (ג) אֲנִי
וּפְסָנִי. עֵינִי מְעַשֶּׂה רָעִים שְׁאִינִי לְזֹדִים:

נִמְרָאָה כְּנִבְכֵּדְנָצָר הָלֹא נִשְׁמַע מִנְחֻמָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּדִרְךָ שְׁרָאָה יִחְזַקֵּל

רש"י

א (א) הַמֶּשֶׁאֲ אֲשֶׁר חָזָה. מַעַל נִבְכֵּדְנָצָר מִה שְׁנֵאֵר
וְקִינֵל בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ: (ב) עַד אֵנָּה
ה'. יוֹסֵף הָיָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שְׁנִבְכֵּדְנָצָר עוֹזֵר לְמַלְךְ
כְּכֹפֶה וְלִהְיוֹת מִיָּד לְיִשְׂרָאֵל כְּעֵינִי שְׁנֵאֵר כְּנִבְכֵּדְנָצָר כִּי
הָיָה מִקִּדְמָה אֶת הַכְּסִידִים וְגו' (לְקַח פ' ו') וְעַל זֹאת הָיָה
מִתְלַבֵּן: וְהַפֶּלַע: אֶזְעָק אֵלַיִךְ חֶמְס. אֲזִכִּיר לִפְנֵיךְ חֶמְס
הַעֲשִׂי לִי וְאִינִי מוֹשִׁיעַ: (ג) אֲנִי. כִּיֹּה וְחֶמְס. וְעַסֵּל הַבִּיט. עַמִּל עוֹזֵר
אֲבִי עוֹזֵר

א נִבְטֵן זֶה הַנְּבִיא לֹא יִדְעֵנִי דִירוּ וְלֹא מִשְׁפַּחְתּוֹ
וְיִבְטֵן עַל מִפְּלֵת הַכְּסִידִים וְהָלַךְ לִדְבַר זֶה
הַנְּבִיא עַל לִקּוֹן חֲסִידֵי יִשְׂרָאֵל כִּיֹּה עוֹשִׂים אֶל חֶמְס מִחֶמְס
נִבְכֵּדְנָצָר: (ב) עַד אֵנָּה. מִלֵּת זֹאת תִּמְצָא עַל זְמַן וְעַל
מִקּוֹם וְכֹכָה מִלֵּת הַלֵּס כְּמוֹ אֵלֶּה אֲנִיֹּה עוֹלִים שְׁעִיִּים לֹא
זֶה מִקּוֹם אֲנוּ עוֹלִים: אֶזְעָק אֵלַיִךְ. כְּעֹקֶת אִישׁ שְׁעִיִּים
לִי חֶמְס: (ג) לְמַח. זֶה הָאֵשׁ שְׁעִיִּים אִישׁ אֲנִי. אֲנִי וְעַמִּל

בְּעִבְרִי הַחֶמְס הַנִּפְשָׁה לְיִשְׂרָאֵל אֶזְעָק אֵלַיִךְ וְלֹא תוֹשִׁיעַ: (ג) לִמָּח. **מצודת דוד**

א (ה) הַמֶּשֶׁאֲ. כִּיֹּה הוּא הַנְּבִיא אֲשֶׁר חָזָה וְגו': (ב) עַד
אֵנָּה. הַנְּבִיא הָיָה מְחֻלָּק עַל שְׁלוֹת כְּכֹי וְגוֹל
מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֵתָה עַד זְמַן: אֶזְעָק אֵלַיִךְ וְאִינִי מוֹשִׁיעַ: אֶזְעָק. וְגו'.
אֶזְעָק עַל הַחֶמְס אֲשֶׁר עוֹשֶׂה לִּי וְלֹא תוֹשִׁיעַ: (ג) לִמָּח. חֲרָאִי וְגו'.

that Nebuchadnezzar's reign commenced during the prophet's generation.—[Redak]

2. O Lord! How long—He fore-saw with the Holy Spirit that Nebuchadnezzar was destined to be the ruler of the world and to cause trouble for Israel, as the matter is stated in his prophecy (1:6): "For behold, I raise up the Chaldeans, etc." He was complaining for this.—[Rashi]

I cry out to You of violence—I mention before You the violence committed against me, and You do not save me.—[Rashi] I cry out to You because of the violence committed against Israel, but You do not save them.—[Redak]

3. Why do You show me iniquity—

ty—Why do You show me the evil people before me? Since You do not do away with the evil, it is as though You are showing it to me. You, too, look upon the evil and do not punish the evildoers.—[Redak] Abarbanel and Mezudath David explain that God showed Habakkuk Israel's sins and the punishment due Israel, and the prophet complains at being shown these. The beginning of the verse refers to the sins of Israel; the end of the verse to the punishment in store for them.

iniquity—Heb. אָן, plunder and violence.—[Rashi]

and look upon mischief—You look upon this mischief, but You do not help.—[Rashi]

Habakkuk

1

1. The prophecy that Habakkuk the prophet prophesied: 2. O Lord! How long will I cry and You will not hear! I cry out to You of violence, and You will not save! 3. Why do You show me iniquity and look upon mischief;

1. **The prophecy**—Heb. **נִבְיָא**, lit. the burden. *The burden of prophecy—what he bore and received by the Holy Spirit.*—[Rashi after *Jonathan*]

Habakkuk—Habakkuk's generation and lineage are not mentioned in Scripture. However, *Seder Olam* (ch. 20) states: Joel, Nahum, and Habakkuk prophesied during the reign of Manasseh, but since Manasseh was not a righteous king, the prophets were not mentioned in connection with his name.—[Redak]

According to *Zohar* (Exod., Beshallah, pp. 88f), Habakkuk was the son born to the Shunammite woman who was blessed by Elisha (II Kings 4:16). He was called Habakkuk as an expression of **חֲבִיקָה**, *embracing*, because the prophet used such an expression when he blessed the woman: "At this time next year, when you will be alive, like now, you will be embracing (**חֲבִיקָה**) a son." The double "kof" of Habakkuk represents the two embraces, that of his mother and that of Elisha.

According to the *Zohar*, then, we might believe that Habakkuk flour-

ished earlier than the time of Manasseh. However, *Yuchasin* links the two sources, stating that Habakkuk received the Torah from Nahum, making him its eighteenth recipient.

Midrash Avot quotes *Zohar Lech-Lecha*, stating that Habakkuk brought Daniel his supper when Daniel was imprisoned in the lions' den. *Rokeach* (*Rimzei Haftaroth*, Second Day of *Shavuoth*) states that Habakkuk was the son of the Shunammite woman and that he lived until Daniel's time. He relates that Habakkuk came to Daniel and recited the Haggadah with him on the night of Passover.

Habakkuk prophesied concerning the harm Nebuchadnezzar would inflict upon Israel and the eventual downfall of Nebuchadnezzar's descendants at the hands of Persia and Media. Habakkuk commences his prophecy by complaining to God about the wicked who harm Israel, who is righteous, and how the wicked prosper in their ways. The prophet speaks as the righteous men in or after his generation would speak, or to express a prophecy concerning Nebuchadnezzar. It appears

יֵשׁוּד וְחֶמֶס לְנִגְדֵי יְיָ יִהְיֶה רִיב וּמִדּוֹן יֵשׂא׃
 י עַל־כֵּן תִּפּוֹג תּוֹרָה וְלֹא יֵצֵא לְנֶצַח
 מִשְׁפַּט כִּי רִשַׁע מִכְתִּיר אֶת־הַצְדִּיק
 עַל־כֵּן יֵצֵא מִשְׁפַּט מֵעֶקֶל׃ ה' רָאוּ בְּגוֹיִם
 וְהִבִּיטוּ וְהִתְמַהוּ תִּמְהוּ כִּי־פָעַל פָּעַל
 בְּעֵקֶב קִרְיָא וְאִם קִרְיָא

בימיכם

רשי

ספרי קרא

ח'א פסוק חור, עקרי ח'א פסוק

ובכונצור סלמא עבר צלם דררה דרסה אסין שתיין פותיה אסין שתיין אוקיבה בבקת דורא סכרית בבל וארס וכל וני וסרא שתיין ותסנדק לעצמא די כבדא ותן לאו בה שעתא תדרסין לנו אסין נירא ובצלמא דיו שובינכון סירי והואל ותן אנוסין בבך לבת אהא בעניש ככך אם הם עובדים לעצמא ועפל תביס, עפל יושע שווא עושה לישראל אהא סביב ואין אהא פורע סכנן וישור וחסס לנגדי, שאני רואה תסוד שור וחסס שווא עושה לישראל ויהי ריב וסרין ישא, הוא ובוכרנצר שווא קם להית ריב וסרין לישראל (ד) על כן חסון תורה ובשפס בישראל שאין יכולין לעשה כדאוי: כי רשע מכתיר את הצדיק, נבוכרנצר הרשע סיכך את ישראל ככרז הסביב את הראש שווא הגלה את ישראל שלש גלויות, גלות יהויקים גלות צדקיה ושרף את בית המקדש: על כן יצא בשפס סעקל, למי ישראל עישיב בשפס בעוה שרה לא יכולים להסיב: (ה) כי פעל פעל בויכס, פעל שם דבר הוא לפי

נבוכדנצר סלמא עבר צלם דררה דרסה אסין שתיין פותיה אסין שתיין אוקיבה בבקת דורא סכרית בבל וארס וכל וני וסרא שתיין ותסנדק לעצמא די כבדא ותן לאו בה שעתא תדרסין לנו אסין נירא ובצלמא דיו שובינכון סירי והואל ותן אנוסין בבך לבת אהא בעניש ככך אם הם עובדים לעצמא ועפל תביס, עפל יושע שווא עושה לישראל אהא סביב ואין אהא פורע סכנן וישור וחסס לנגדי, שאני רואה תסוד שור וחסס שווא עושה לישראל ויהי ריב וסרין ישא, הוא ובוכרנצר שווא קם להית ריב וסרין לישראל (ד) על כן חסון תורה ובשפס בישראל שאין יכולין לעשה כדאוי: כי רשע מכתיר את הצדיק, נבוכרנצר הרשע סיכך את ישראל ככרז הסביב את הראש שווא הגלה את ישראל שלש גלויות, גלות יהויקים גלות צדקיה ושרף את בית המקדש: על כן יצא בשפס סעקל, למי ישראל עישיב בשפס בעוה שרה לא יכולים להסיב: (ה) כי פעל פעל בויכס, פעל שם דבר הוא לפי

הס שם דבר סכול לכל דבר עין ולכל תהא אחר יעמל האדם כי הוא און ועמל ויגיעת ריק ומלת למת תכרז בעבור אחרת ולמה תעמל הכיט והטעם אריך יוכל איש לעשות און ועמל במקום המלחנה, ועש יא איה יגדל כי יאח ראש, ויפת אחר ויהי איש ריב כמו ואלי תפלה: (ז) על הפוג, כמו יושע לבו כל זמן שאלה חיו דופק לבו בקרבי ובקשה שאמרו לו ויפוק חיו דפק לבו ולא דפק כי נגדל כמו אל חתמי פונת והעד וחתי רוח ויעקב אביסם וטעם חסון חורה חסם כאלו דין און חורה בעולם: מכרתיר סוכב מגורת כתר שבוט עגול ויפת אחר כי רשע מכתיר עס ועתה החל נכוחתי: (ה) ראו בויכס, והביטו, חס

נבוכדנצר סלמא עבר צלם דררה דרסה אסין שתיין פותיה אסין שתיין אוקיבה בבקת דורא סכרית בבל וארס וכל וני וסרא שתיין ותסנדק לעצמא די כבדא ותן לאו בה שעתא תדרסין לנו אסין נירא ובצלמא דיו שובינכון סירי והואל ותן אנוסין בבך לבת אהא בעניש ככך אם הם עובדים לעצמא ועפל תביס, עפל יושע שווא עושה לישראל אהא סביב ואין אהא פורע סכנן וישור וחסס לנגדי, שאני רואה תסוד שור וחסס שווא עושה לישראל ויהי ריב וסרין ישא, הוא ובוכרנצר שווא קם להית ריב וסרין לישראל (ד) על כן חסון תורה ובשפס בישראל שאין יכולין לעשה כדאוי: כי רשע מכתיר את הצדיק, נבוכרנצר הרשע סיכך את ישראל ככרז הסביב את הראש שווא הגלה את ישראל שלש גלויות, גלות יהויקים גלות צדקיה ושרף את בית המקדש: על כן יצא בשפס סעקל, למי ישראל עישיב בשפס בעוה שרה לא יכולים להסיב: (ה) כי פעל פעל בויכס, פעל שם דבר הוא לפי

סצורת דוד

ונס דלם גמול תסלמינו ואחריה תמנחם האויב הנסרע מהם ולכן אחר למת תמחל לי האון והעמל על יסאל מה שאתה עושה בסחכות מבני אדם ולמה שחל לנגד עיני לכהות השוד והחמס המעוה לבא עליהם ותקיימו' הנסרע מהם הנשע עליהם ריב ומדון וסל' מה לי בלעז סנדול הוה לסודיעי כל איה: (ד) על כן תפוג תורה, סואלי סלילתי יג' חסלס החורה וחסול ולא יעשה משע נללס כ"ל

תביס, ענין הסכנות ושר וחסס, גול וסוק: יהי, כ"ל פתקים ודוגמא ולי מלך אסול (השע יג'): סרין, מלי דין ומליה: (ד) תפוג, ענין דסיון ומלסונו כמו נסונותי ונדבותי (הסליס ל'): ככתיר, סכב ככה תסכנך אל כהלס און אחירי כסן מחותי (ס' כ"ב): ענין עקס כמו אדמות סקלקלות

זמן כל דל יפי תמלחו כי יאמרו הכל לל הפקדה ואין משנית: על כן, עטבור זה עקטיס את המשטט ולא יעבוה על לל הושר כי חושניס סליו דין ולי דיון (ואף כי חסלו וכו' נדעט מסס החלטן שיהס להם לגסול כיד' ולא כידו): (ה) ראו בויכס, דלוי המסכס והללחין

and the conquest among the nations that overpower each other, and look upon His rule and His victory, and you shall be very amazed—for there is no comparison between His victory and theirs.—[Abarbanel, Mezu-dath David]*

for He is performing a deed—For the deed of God's victory shall be in your days. You shall see His victory,

and then you shall be amazed. I know that you will not believe it if it is merely told to you, because it is unnatural and, hence, difficult to believe. It is unnatural for a com-moner to seize the throne and to exercise, unhindered, sovereignty over the entire world.—[Abarbanel, Mezudath David]

Redak explains that the prophet

and plunder and violence are before me; and the one who bears quarrel and strife endures. 4. Therefore Torah is slackened, and justice does not go out forever, for a wicked man surrounds the righteous; therefore, justice emerges perverted. 5. See among the nations, and look, and wonder with amazement, for He is performing a deed

and the one who bears quarrel and strife endures—*And this wicked man, who bears quarrel and strife, will live, remain in existence, and prosper.*—[Rashi]

endures—*He who bears quarrel and strife will endure. So did Jonathan render.*—[Rashi] Redak suggests two other interpretations: 1) He who bears quarrel and strife against me was before me; 2) Israel will bear the quarrel and strife of the enemy.

4. Therefore Torah is slackened—*Because of this, that Israel sees his [the wicked man's] success, the Torah will slacken and leave them; and they [Israel] will obey him [the wicked man] and prostrate themselves before the idol in the valley of Dura.*—[Rashi] Rashi's allusion is to the golden idol erected by Nebuchadnezzar in the Valley of Dura, as related in Scripture in Daniel 3. Nebuchadnezzar decreed that whoever did not prostrate himself before the idol would be cast into a fiery furnace.*

and justice does not go out forever—*I.e., the true decision of the Law.*—[Rashi] They see that the verdict against the wicked is not publicized.—[Redak] Kara explains

that because of the plunder and the violence inflicted upon Israel, Israel can no longer perform justice, and Torah and justice are perverted.

surrounds—Heb. סָבִיב, *surrounds*, as in (Ps. 22:13): "*Strong bulls of Bashan have surrounded me* (סָבִיבוֹנִי)."—[Rashi] He surrounds him to harm him constantly.—[Redak] The word originates from סָבִיב, *a crown*, which is round.—[Ibn Ezra] It surrounds the head.—[Mezudath Zion] Kara explains that Nebuchadnezzar surrounded Israel as a crown surrounds the head. He exiled them with three exiles: the exile of Jehoiakim, the exile of Jehoiachin, and the exile of Zedekiah, which included the destruction of the Temple.

therefore, justice emerges perverted—Because of this, they pervert justice and do not behave with honesty and uprightness; for they believe that there is no Judge and no justice. Although they sinned, the prophet complains, they should have fallen into God's hands, not into the hands of the heathens.—[Mezudath David]

5. See among the nations and look—if you ever heard of such a thing.—[Ibn Ezra] See the ruling

בְּיָמֵיכֶם לֹא תֵאֻמְנוּ בְּיַיִסְפָּר: וְכִי-
הֵנִי מְקִים אֶת־הַכְּשָׁדִים הַגּוֹי הַמֵּר
וְהַנִּמְהָר הַהוּלָל לְמַרְחָבִי אֶרֶץ־לְרִשֶׁת
מִשְׁכָּנֹת לֹא־לוֹ: אִם וְנֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ
מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא: וְקָלוּ מִנִּמְרִים
סוּכָיו וַחֲדָיו מִזֹּאבֵי עָרֵב וּפְשֻׁ פִּרְשָׁיו

אֶתְרָפוֹ שְׁוֹהוּ אֲרֵי עֹבְדָא
אֶתְקִבִּיד בְּיוֹסִיבֹן לֹא
הִתְקַטְּנוּ אֲרֵי יִשְׁקִיעוּ
לְכוּ: וְאֲרֵי הָאָנָּה
מְקִים יֵת פִּסְדָּא עֲמָא
כּוֹתִימָא וְקָלִילָא דְאִנְלִי
לְפָהֳלֵי אֶרְעָא לְאַתְקִמָא
בְּרִינִין דְלֹא דִרְגִילָה:
יִאֲדִיקִינִין וְדִחִילִין אִינוּ
סִנְיָה דִּינְיָה וְנִקְרָהִית
וְנִקְרָן: וְקָלִילִין
סִנְיָהִית סוּכָתֵיהִ

מבשרי קדא

שהניגון בזה הוא לשון עושה שופר אמר: לא תאמינו כי יוספר, אם יוספר לכם דבר שאספר לכם לא תאמינו שבא אם לא הראי בניניכם: (ו) כי הנני מקים את הכשרים, כשרים שהם שעליהם נבונים כלל האוכות וכן הוא אומר: וכן ארץ כשרים זה העם לא היה אשור יסדה לעציו: הנני המר והנבחרת, הראה מר ישראל ונבחרת לבא על ישראל: לרשת משכנות האינו, לרשת משכנות ארץ ישראל שאינו של: (ו) מבני משפטי ואשרו יצא, נבידנצור מלכו שגשג משפטי לישארה: (ח) וחדו כזאבי ערב, שיהיו כחורדים לכלבית ויהיו זאבי ערב שזאבי בוקר בצפים לפרוק סרף בבהמה ויהיו סרפיים אדם לפי שבזאב ואיבה כופלים ואם לא סרף כל היום ובמקום יעושפו ויבחרו לבא כנשר שיעניף ובמקום לבא:

רדק

אמר כנגד ישראל ראובנים וחביונים כי יצא להם הכשרות: והתבחרו הכהן, הכפץ להקח היתוכה לרוב בפשע הרע שגשגה נבוכדנצר והתחמור מבנין והתפעל דעו והתהמהו ותו והתפעל נבלעת כדגשת' השרש: כי פלג פלג ביוכס, הו לעד כי בדוריו בלך נבוכדנצר והתפעל הוא השם יתברך ופעל יום: כי יספר לבס הפעל הרע והקשת הוא האינו: (ו) כי הנני, לבר הנביא בלשון השם ית': והנבחר, נבחר בנבשיו לא ישלול בה יעש' וכן ולבב בסהרים יבין לרעה: (ו) איום ונורא, האר פנינן איבה: מבני משפטי, כי לא יעצור לעזרת עם אחר כי מבני יצא משפטי שיעשה נבונים וכן שאמר שיתגשאל על הננים:

מצודת ציון

(ספסופים ה'): (ה) כי יוספר, זה יוספר: (ו) מקים, טינן רוממות: המר, מר נפש ו"ל חסדי: והנבחר, מלבון ערבות: משכנות, מקומות שוכנים שם בני אדם: (ז) איום, מל' חמה ופחד: ושאהו, מלבון התכבחות ורוממות: (ח) מבחרים, שם היה קלח המדון: וחדו, טינן טעון והיפוס כמו צהר חיה (יבציה מ'ט'): ופשו, טינן עתיר כמו כי תפשו (יבציה ג'): פרשיו, הם הכנילים לנבון על הכוסים: יעשו, מלבון עשייה

לא יאמנו ומלאמי כי לא יעצור לעזרת עם אחר: (ה) וקלי, למחרת: צבאיהם, הכסדים נלחם יחדו שיעשו נזקם סרף צבאיהם: נעזרו צבאיהם כרענן של חלל על הים: וששו פרשיו, פרשיו מחזיקים בכל יום והיום מתממטים כי טין מ' מהם נולד כנעניהם: ופשישו ביהמין

רש"י

(ה) לא האמינו כי יוספר, וזהו לנכס, אשר אני מקים את הכסדים העם אשר לא היה כדי להכרואת כמו שכתוב (שעיה כ"ג) זה העם לא היה הם לחת'מ' דכר' שהקדוש ברוך הוא מתחרט על כריח'ת ועתה יקום ויהיה מר ונמהר לרוץ וללכת למרחבי ארצות כל הננים: (ו) מבני משפטי ושאהו יצא, ממנו סופים ממנו מלכים המטילים מח' ואימה על הכל: משפטי, (יוסטי"א כלל'י): (ח) ופשו פרשיו, רבו פרשיו:

חזא דעב ופורק אפילו אדם אם הוא מצואו: וששו פרשיו, אבן עזרא

שמעתם כולת: והתבחרו, מבנין התפעל והשלים והתחמור כי תמה שרשו: כי פועל פעל, העם בימיכם ואחר שיוצא הוא שהוא פועל הכל לא הכחיר: (ו) כי, והנבחרת, שאין לו מהשגת כהונת דק יעשה דברו במהירות וכמוהו ולבב נמהרים: (ז) איום, ושאהו, מגורת כסירות: (ח) וקלי, מואבי ערב, כחמילת הערב ילא לשרק ופשו, התפשו, ויפת חמר מגורת תרגום חרמון ואין לו

מן וקלי, וחדו, ענין חדרו והרמות: מואבי ערב, כי זאבים מצודת רור

כנסהם בעמ'ם אלו על אלו והניסו תפסלו ונלחמו של ופתחו מחר מחר כי אין להצריך נלחן כל העמ'ם לנלחמן של: כי פועל פועל, כי דבר נלחמן של היה בימיכם והלכו הוחם ופתחו הו כי פן ידעו לא האמינו אם יוספר כי הוא דבר היולא מתיקם הכעני עשה להאמין: (ז) כי הנני מקים, ל'ל משפלותה איום את ככשדים שהוא גוי מר נפש ואכזרי ונחמד בעצמי חבלי יסוד העצמי: למרחבי ארץ, ככל מרחב העולם יקל לרעה מקומות שוכנים שם: (ו) איום ונורא הוא, כוח עם מלואים ותפחדו דה הכדיות: מבני משפטי וגו', הכעט שיעשה בעמ'ם יא יסוף תאמנה סרף יסוד יא יסוף וחדו, הכסדים נלחם יחדו שיעשו נזקם סרף צבאיהם: נעזרו צבאיהם כרענן של חלל על הים: וששו פרשיו, פרשיו מחזיקים בכל יום והיום מתממטים כי טין מ' מהם נולד כנעניהם: ופשישו ביהמין

than the wolves, who, after being hungry from not eating all day, attack their prey very swiftly.— [Mezudath David]

and their riders shall increase— Heb. וְקָשָׁו.—[Rashi] This translation

is found in Targum Jonathan, and is accepted by Redak and Yefeth, and is quoted by Ibn Ezra. Eliezer of Beaugency renders: shall prance.

in your days. You shall not believe when it is told 6. that behold, I am setting up the Chaldeans, the bitter and impetuous nation who shall march through the breadth of the land, to inherit dwellings that are not theirs. 7. They are terrible and dreadful; from themselves their judgment and their burden shall emanate. 8. And their steeds are swifter than leopards, and they are more fierce than the wolves of the evening; and their riders shall increase

addresses Israel: See among the nations and look, for the destroyer has emanated from God.

in your days—This is proof that Nebuchadnezzar was a contemporary of Habakkuk.—[Redak]

You shall not believe when it is told—When this is told to you, that I am setting up the Chaldeans, the people that did not deserve to be created, as it is written (Isa. 23:13): "This people has never been." They are one of three things whose creation God regrets, and now [they] will rise, and [they] will be bitter, and [they will be] impetuous to run and to march to the breadth of the lands of all the nations.—[Rashi from Yerushalmi Ta'anith]

6. that behold, I am setting up—The prophet is speaking in the name of God.—[Redak] I will raise them up from their low state, for the Chaldeans are a nation of embittered spirit; they are cruel and hasty in their actions; they act without thinking.—[Ibn Ezra, Redak, Mezudath David]

Kara explains that the Chaldeans are bitter against Israel and im-

petuous to conquer Israel's land in order to inherit the dwellings, which are not theirs.

through the breadth of the land—They will march throughout the breadth of the world to inherit places that are not theirs.—[Mezudath David]*

7. They are terrible and dreadful—They frighten the people.—[Mezudath David]

from themselves their judgment and their burden shall emanate—From them are judges; from them are kings, who cast a burden and a fear upon all.—[Rashi] They alone will execute judgment upon the nations; they will need no assistance, and they will raise themselves over the nations.—[Redak]

their judgment—Heb. יִשְׁפֹּט, *joustice* in O.F.—[Rashi] For the various facets of judgment, see Rashi on Isaiah 32:7.

8. And their steeds are swifter—They shall run swiftly in battle.—[Mezudath David]

than the wolves of the evening—For wolves come out to prey in the evening.—[Redak] They are swifter

וּפְרָשֵׁי מִרְחֹק יָבֹאוּ יַעֲפוּ בְּנִשְׁר חֹשׁ
לְאֹכֹל: 5 כִּלָּה לְחֶמֶס יָבֹוא מִנְמַת
פְּנֵיהֶם קְדִימָה וַיֵּאֱסֹף בְּחוֹל עֲשִׂי:
וְהוּא בְּמִלְכִּים יִתְקַלֵּם וְרוֹנִים מִשְׁחָק
לֹו הוּא לְכָל־מִבְצָר יִשְׁחָק וַיַּצְבֵּר עָפָר

(ט) כלה לחמס יבא: וישאל: מנמת פניהם קדימה: שיבת פניה
לכא על ישראל (כנן) רוח קדיש כפריש כננת פניה: ונכת
פניה: כלום שיבאו בנפים ויפנים שהיו פניהם דוכות לרוח
קדים חרשית: ויאסוף בחול שבי, וישאל: (י) והוא בסלים
יתקלם: בדבר זה יהיה משבוב שכל הסמליות תחת ידיו וכן
הוא אוצר ורביית ויתיה הגוי והסמליות אשר לא יעברו אורו
את נגובדצד: מלך בבד ויחא אשר לא יתן צארו בעיל סלך
בכל חרש ובשר ובדבר אפסור על הגוי הרוח נאום ה' עד
היום ואדם ברוח: ורונים משחק לו, שאיחיו כופלת על כלם,
הוא לכל מבצר ישחק, לפי שיצבור עפר ויבשה חל גבוה כן
עליה ברוב חילותיו כל אחד נושא משא עפר והרי היא לפני ההומה חל גבוה ונלחמים בה על העיר והיא שפכת
סוללה כי כיון מתורגמות ויגבור עלה מליחא ואף היא לשון

ר"ק

נפרשו עפר, ויגזר הרבה וירבו פדשו: חש לאכול: כסדר
לשון על החלל שירא מרחק והגבר עוף גבוה משאר החיות
ומפיה לעוף לפיכך זכר הנשר: וית כנשר ופארי: ביכול פ'
קדמ: (ט) כלה לחמס: לשיבת חמס יבא: מנמת פניהם
קדימה: פ' אואל כן הנביאוי נא אבר יבא כננת פניהם כאלו
רוח מקדים שהיו עזה הקשה פניהם והפריש פ' נכת פניהם
ות ח' בקבל אפיהן וה' לא היה נכת פניהם מרח אלא כערב
כי הם בבאם אל ארץ ישראל פניהם לערבו כי בבד ביהא לא
אלא אם יתפרש קדימה בדרך הרביין כאלו אבר כקדימה כלומר
גבה פניהם והיה בעיות פניהם ככו רוח קדים שהיו עזה:
(י) והוא: יתקלם: לעג להם וכן יתקלסו כך ולפי שיתביר הלעג
בעפר וילבדה ונגוי הה"א לניר בצורה שהרי זכר מבצר והוא

מצורח ציץ

וקריס: חש, טני מלכות כמו השני ולא התמחזה (החלם)
קריס: (ט) לחמס: ענין עושק: בנמת: ענין התמחזה והפסק
ולא לו דומה ויתכן שהיא מלכות נביאית נא (י) רחשית כ"ד ונמו
שמה ש' משחק נליתס כמ"ש כי שפני אש (החלם: י"ו)
ולחמס כמ"ש יתקלם לו (חיו: ז) כן חיה מית נמא משחק
נשיים: (י) יתקלם: ענין לעג והולכו כמו לקום אחת (יחזקאל
ט"ו) והרונים: חרס: בשחק: מלשון שחק ונעג: ויצבור: ענין

למנוחתם: ויאסוף, מאסף שני הכנס כחול הים ולא יאחר
למנוחם כנחין נלחא ורונים: הנה לו משחק כי יתולן בהם בדכוי

[the Chaldeans] battle from upon it. This is called שְׂפִיכָה סוּלְלָה, pouring a siege mound (cf. Isa. 37:33), for all of them are translated into Aramaic: and he piled upon it a filling. This is an expression of Milo, for in the city of David there was a high mound, and they would battle upon it. Atop the mound was built a

tower whose slant was inclined to the sides, and around its base was a low wall to prevent the earth from falling.—[Rashi]

Redak interprets the verse as a metaphor meaning that Nebuchadnezzar gathers an army as numerous as grains of earth, and he conquers the fortified city.

and their riders shall come from afar; they shall fly like an eagle that hastens to devour. 9. They shall all come to commit violence—the eagerness of their faces is like the east wind, and they have gathered captives like the sand. 10. And they shall mock the kings, and princes are a laughingstock for them. He shall scoff at every fortress; he piles up earth and captures it.

like an eagle that hastens to devour—Heb. נָשָׂר. They shall hasten to fly just as the eagle hastens to swoop down on the dead body it sees from afar. Since the eagle flies higher than other birds and flies very swiftly, Scripture mentions the eagle.—[Redak] Modern scholars identify the נָשָׂר with the griffon vulture.

9. come to commit violence—Heb. לְחַבֵּס, *to plunder and to spoil*.—[Rashi]

the eagerness of their faces—Heb. קִבְּצָה, *an expression like* (Gen. 24:17) “Give me to swallow. (הִגְבִּיחֵנִי) I pray you” and (Job 39:24) “He swallows (יִגְמָא) the earth.” He runs swiftly—in a short time a distance of a day’s plowing—as though he had swallowed and drunk the earth that is before him. Here, too, the swallowing of their faces; the swallowing, the longing of their faces resembles the east wind, the fiercest of the winds. So did Jonathan render this.—[Rashi]

Abarbanel and Mezudath David explain that the Chaldeans yearned only for plunder, not for the honor or glory of the victory. They come only to commit violence. The yearning of their faces is to the east; they

think only of plundering their enemies and returning to their land, which is east of Eretz Israel.

and they have gathered captives like the sand—They will leave none over, they will take everyone captive.—[Mezudath David]

10. And they shall mock the kings—Heb. יִהְיֶיזְקוּ, *shall mock them*. Every expression of זָלַץ is an expression for the speech of those speaking about another; some [of these speeches] are for good, and some for bad—paralel in O.F.—[Rashi] [Rashi means that this root is sometimes used in the sense of praise, as in Ezekiel 16:31.]

a laughingstock—Heb. מְשַׁחֵק, *like שָׂחַק, laughter*; like מִשְׁמָר, *a watch*, and מִסְתָּר, *a hiding place*.—[Rashi] [Rashi means that the “mem” is prefixed to the root to form a noun.]

He shall scoff at every fortress—If his enemy is in a strong fortress, he scoffs at him.—[Rashi] He scoffs at all the fortified cities, saying that he will easily conquer them.—[Mezudath David]

he piles up earth—upon it with his many armies, each one carrying a load of earth. It [the pile] is before the wall as a high mound, and they

**וַיִּלְכְּדֵהָ יְיָ אֶזְחָלָף רוּחַ וַיַּעֲבֹר וַאֲשֶׁם־וּ
כָחוֹ לֹא־דָדוּ: י' הָלֹא אֵתָהּ מִקֶּדֶם
יְהוָה אֱלֹהֵי קְדוֹשִׁי לֹא נִמּוֹת יְהוָה
לְמִשְׁפַּט שִׁמְתוֹ וַצִּוֹר לְהוֹכִיחַ יִסְדָּתוֹ:
י' מַהֲדוֹר עֵינִים מֵרְאוּת רָע וְהִבִּיט אֶל־**

עמך

ח"ע התחת חסות

ה'א טבור עינים, עינים מלפני

קסוד הוא להי עבר
הקריף פועל יצטר
מלכא ופכשה: יא כח
על דרסה רוחיה עלויה
עמא מסככותיה וסב
על דאסני יקרא
לשעוניה: יב הלא את
י' בריה עקמא
מקראשית את אלהא
דון קשום על דל בריה
קדוש עוקבי היקנאה

מִיִּמְרָךְ קָנֹם לְעַלְמִין י' לְקַעֲבֹר דִּינָא בְּרִיתִיהּ וְתַקִּיף לֹא תִפְרָעָא אֲתַקְנִיָּהּ: י' בְּרִיר
מִיִּמְרָךְ סִלְקַתְנָא בְּעוֹבְרִי בִישׁ וּמִלֹּאֲסִיפִי לֹא בְּעִבְרִי לִיאֹתָ שְׁקֵר הָיָא גְזִי קַמְקֵר וְלִקֵּא

רשי

מגדל בניו ושיפועו משפט
לגדודו ומכיוות מרגלותיו הומה
גמוכה להחוק העפר מליסול: (יא) או חלף רוח. או
בראותו דרכו גלחה חולפת ועוברת עליו רוח חמה ומהו
הרוח זו כחו לאלוהו. הכה היתה היה נתון לאלוהו ואומר
אלהי עשה לי כל החיל הזה. אחר הנביא וחתה למה
תמרוס לכל ואח: (יב) הלא אתה מקדם ב' אלהי
קדושי. אשר לא תמות וזה שכתוב לא תמות אחד מתקוני
סופרים שנמקדא הוא. שכינה הכתוב וכן והפחתם אותו (מלאכי א') וכן הרכה המפורשים בספרים ולפי תיקון
הסופרים זה פירושו הלא אתה אלהי מקדם קדושי אל
העמדתו לזה לאללשפט את המורדים כך ומכל מקום כל זה למה יתקיים. הלא: (יג) מהדור עינים. אחת מראות רס:

אבן עזרא

עפר יצטר ויקח כל מבצר: (יא) או חלף. כמו רוח ככל
מקום ועוד ישנה חמה גדולה שיאמר זה כחו לאלוהו ולא
לשם הוכיח לאלוהי שכן יתיר דרך קלון או הוא מנהג הלשון
לומר כל איש כדענו אלוהו או אלהיו כי נהוג הוא:
(יב) הלא. אלה דברי הנביא מדבר על לשון ישראל שם
בדור נבוכדנצר כעבור שהוכיח וכו' לאלוהו אשר הלא
אתה מקדם מיום היווצר ישראל אתה היות אלהיו ואחרי קדושי
לא אלהו אחר אתו מבקשים שלא תמות מיד וזה האכזר כי
ידענו כי אתה תלשטנו לעשות משפט באנשי רשע ואחרי
זר להוכיח יסדו העם כפול: (יג) מהדור. הלא אתה

ידי כי אתה נתת לו הכה הוא וזה נתת לו כח להחריב ארצנו
ה' למשפט שמתו. כי אתה שחטו לשפוט על ידו המורדים כך
על כל העולם יסדו להוכיח בו גויי הארצות יסדו העמדות חוק
סופרים כי לא תמות היה כתוב ועל דרך זה תרגם יונתן מִיִּמְרָךְ קָנֹם לְעַלְמִין קיים לעלמין: (יג) מהדור עינים. אחת מראות רס:

מצודת דוד

שכולת ריבבם וכן הוא הכתוב כי ילכו עפר הכה לעשות תל
גדול מול המבצר ויחם עיניו וילכד: (יא) או חלף רוח. או
בראותו כד' מנהג מלתי. דעו ויעבור מן האמת ויאמס
במלחמה זה הכה הכתוב כי הוא מוחם לאלוהו כי העומים שלו
השטני ולא י' פסל כל זאת כי יודע אתו בעלמא שאל יבדו נשני
עניי ה': (יב) הלא אלהי מקדם ב' אלהי שחוק מלשון אלהי
אחם הלא שחוק אותו נלחם בני משפט ויחם עיניו יסדו
ששני ענייה כלס בידו כי כדור לא י' ירה: (יג) מהדור עינים. ר"ל חלם חטונותיו על כל כי הלא אתה שוכר עינים ככל לאלות

intention is that God should not
allow the existence of anything con-
trary to His wisdom and His good-
ness. If this is so, asks the prophet,

how do You gaze upon traitors,
upon the Chaldeans who inflict
harm upon Israel?—[Redak]

11. Then a spirit goes further and passes, and they become guilty; this strength they attribute to their god. 12. Are You not from everlasting, O Lord, my God, my Holy One? We shall not die. O Lord, You have ordained them for judgment, and, O Mighty God, You have established them for correction. 13. [You are] of eyes too pure to behold evil, and You cannot gaze upon

11. **Then a spirit goes further—***Then, when they see their way prospering, a spirit of guilt goes further and passes over them. Now what is the spirit?—[Rashi]*

this strength they attribute to their god—*This strength they attribute to their god, and they say, "My god acquired all this wealth for me." Says the prophet, "Now, You, why should You remain silent to all this?"—[Rashi]**

12. **Are You not from everlasting, O Lord, my God, my Holy One?—***Who shall not die. [The verse should read: לא תמות, that You shall not die.] Now, the reason it is written לא נמות, we shall not die, is that it is one of the emendations of the scribes in Scripture, by which Scripture euphemizes. Likewise, (Mal. 1:13) "And you sadden it." [It should read: "And you sadden Me."] And so are many of them [these euphemisms] explained in Sifre (Num. 10:35). According to the emendation of the scribes, this is its explanation: Are you not my God from everlasting, my Holy One? Do not deliver us into their hands to die.—[Rashi]**

Rashi also explains the verse as it

appears in the text. Redak, following Rashi, elaborates, interpreting the verse as follows: Now how does he attribute his strength to his god, which he made? Does he not realize that You are from everlasting, the Lord, my God, my Holy One. Whom I recognize? And so do Your people Israel recognize You, in contrast to Nebuchadnezzar, who denies You.*

O Lord, You have ordained them for judgment—*I know that You have set this one [Nebuchadnezzar] up only to judge those who rebel against You. In any case, why should all this come about? Is it not so that . . .*

13. **[You are] of eyes too pure—to behold evil?—[Rashi]**

[I have followed Rashi into verse 13 so as not to break the continuity of his thoughts.]

gaze—Heb. וְלֹהֵט, like וְלֹהֵט, and *to gaze upon iniquity.*—[Rashi] *You, Who are of eyes too pure to see evil, for You are good and choose the good and reject the evil, to the extent that it does not fit for You to see evil and to gaze upon iniquity; for You to bear evildoers and to allow them to commit evil. The*

עַמָּל לֹא תוֹכֵל לָמָּה תִּבְיֹט בְּיָגְדִים
תַּחֲרִישׁ בְּבֹלַע רִשָּׁע צְדִיק מִמֶּנּוּ :
וְתַעֲשֶׂה אֶדָם כְּדָגֵי הַיָּם כְּרִמֵּשׁ לֹא־
מִשָּׁל בּוֹ : מִכֹּלָּה בְּחֶכְמָה הֶעֱלָה יִגְדָּהוּ
בְּהֶרְמוֹ וַיֹּאסְפֶהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל־כֵּן
רָחֵם דָּוִד עַל־עַמּוֹ , בְּחַיֵּית חַיִּיל לֹא מָלָא בְּעֵינָיו חֵסֶד , עֲקִיבֵית עֲלִיָּה וְעַצֵּם אֵלֶּם , עֲשִׂיתָ נִי

רש"י
והביט , כמו ולהביט אל עמל : צדיק בטנו . שהוא
מסמל את עיני לזקיקו : (יד) והעשיה אדם . לפני
הרשע הזה הפקר כדני הים שכל הרוגה לזר לזרד מהם :
(טו) כלה בחכמה העלה . כל האדם זה הרשע העלה
במכה שלו : יגורוהו . לשון אהרה בקיור (משי) נהרסו
ליכנס בתוך חרסו : ויאספו בסכמתי . כמו כן חס שבחים

אבן עזרא
עקור ענינים שלא תראה כרע והינני חסר והוא כמו
ואל אראה כרעתי : והביט . שם הפועל : אר עמל
לא תוכל . מדרך חממתך ואומותך כי לא תוכל לסבול
מרוכ קדושתך והסודותך דבר שהוא הפך לנגדך וזה
שאר חבית אחרי כן שאמר והביט אל עמל לא תוכל כפי
מחשבת בני אדם שיחממו לך תחרש על זה כי אין בדרך
האמת לבלע רשע לזיק ממנו ואם לא יהיה לזיק נזר על
כן כתב על שמחתו לעמוד ואספ לנקמתך ולישועתך
אקוה : (יד) ותעשה . הנה האדם שחשדו בראת על
העולם השפל נחשכ כדני הים שהם מותרים לאכול וכל אחד
מלע קטן ממנו והגדול שאין להם עינים : (טו) כלה בחכמה .
כמו מכמורת : יגורוהו , יקבלוהו כמו יגורוהו (יסורי) .
והרמו כמו רשמו משעת חרמם : ע"י כן ישאח . שיקח

נבוכדנצר בחכמו ולפי שהשפיל בני אדם לרגלי הים ונבוכדנצר
בניקוד מסתנה כי הריא נקודה בצ"ח והנין ב"ש"א ופחת וכסתר להם הגברת הקבר : יגורוהו , יאספיו כמו יגורו סלחום :
בתרמו , כמו בריהו וכן יצורו חיים בישח חרמים : ויאספיו בסכמתי , הענין כולו כמשי : על כן ישנה ויעיל , על כן כשהוא

מצורת דוד
דבר דוד ולא חולל לבניו את דוד ועל ומה אם כן חיים ומשחית
בניגודי לחל להם מאבדו חסדו ומה חסדו כמות הרשע משחית
את הלקים ממנו ומאחר אם האדם חסדו שכלל להם מסכרו בידו
הוא ע"כ"ה הוא טוב משני ראיין על כן לבניו משהלל בלחן
ספר דוד על ידו : (יד) והעשה אדם . כל המספר לו כל בני אדם
כדני הים שהם מופקדים בכל וכלם חסדו שאין מי מושג בו
למשו מיד הכל לקחו : (טו) כלה . כל הנביא חסדו מכלל חסדו
ובניו כמשיחם להני הים חסדו לשון חסדו כדני הים שפעלים חסדו
כפי הדבר כמי : על כן . הוסיף ופחת מללה לו ויבט ויגיל

מהר"י קרא

שחמוריון את בידך ומסלול את עקב : תחריש ככלע רשע צדיק
ממנו . אתה שותק ומחרש על שחמוריון נבוכדנצר הרשע את
ישראל שהוא צדיק ממנו : (יד) ותעשה אדם כדני הים . שכל
הגדול מבניו בולע את חברו . כמו כן בולעים כשרים את
ישראל שנקראו אדם שנאמר ואתנה צאני צאן ברייתי אדם
אדם : כרשים לא כרשלו בו . שלפי שאין מושל עליהם לסיכך
כל אחד ואחד אוכל את חברו : (טו) כלה בחכמה העלה . כמו
שפעלים רבים בחכמה : יגורוהו בחרסו . שמושך את הרגלים

רד"ק

תוכל לדאית דע כי אתה סוכ ונזרר בסובים ובאדם בריע ולא
יאות לך שחמוריון את הרשע אל עמל כלומר שחמוריון עושי רע
ותנחם לעשות הרע וסבם אל תוכל לסבול דבר שהוא הפך
אכמתך וסובתך וכן אפר דוד לא . יגורוהו רע א"כ אני תמה לסה
בניסם בנרגים והם הכשרים המריעים לישורא : תחריש . כי
ישראל אעפ"י שהם רשעים צדיקים הם מנבוכדנצר ועשו ואין
תחריש שהם ילדעום וישתחבסו , ואולי צדיק ממנו בולע צדיק
נמר אין בולע : בבבל , בב"ה כבדע את הקדוש ב"ה , מראות
רע . בלא כי וראי שחמוריון בבית ופי' ברע בני ואל ארעה
ברעתו ספור השנהו כי נודע לנו כפי המסורות כי זה מראות
רע וכל ישיעת מראות ברע וכן הוא הכסירה קרמית וישעיו
בראות ברע הנינו תריו עשר מראות רע והר שפאת סיכך לא
יעלפנו ולא יסיר אותו סוכ ברע או רע בסוב : וידו והעשה .
עשית בני אדם לפני נבוכדנצר כמו הרגים אדם בים שיצור
אדם אולם לרוב אין בולע א"י הנערים יצורו אותם בחכמה או
ברשע הארסה והם השרצים הקטנים שחמוריון אדם כדם
ככל שירצה כי אין מושל בו שימנעוהו וכן עשית בני אדם הפקר
לפני זה הרשע : (טו) כלה בחכמה העלה . כל הגרים העלה
נבוכדנצר בחכמו ולפי שהשפיל בני אדם לרגלי הים ונבוכדנצר

מצורת ציון

מלכות יסוד : (יג) עמל . דבר שחית נגון : תחריש . תחזיק :
בבלע . ענין תחזיק כמו בלע כי (אכזה ב) : (יד) כרשע . הם
בזיות קטנות קלילי הנלע כמו רחם האלמה (בכחש ב) :
(טו) בבלע . שם עליו לזים כמו חסדן לזים (בכחש ב) :
העלה . מלכות עולם : יגורוהו . ענין אכסית כמו אהרה ב"ה (בכחש ב)
(ו) : תחרשו . בסכמתי . עניני סכמתי כמו מלכות מלכות המלכים
(ומקלל לו) ומנו ומקלל ממנו (בכחש ב) (בכחש ב) :

מן הים ע"י הקדש : יגורוהו . מתקף את הכל כהרמו : ויאספיו .

smaller kingdoms that are scattered
over the earth; this is easier than
conquering the great kingdoms.
Finally, he would take all the

nations captive in one who traps
all the fish in a net spread over the
water.

iniquity. Why should You gaze upon traitors, be silent when a wicked man swallows up one more righteous than he? 14. And You have made man like the fish of the sea, like the creeping things of the earth over which there is no ruler. 15. He takes all of them up with the fishhook, he catches them in his net and gathers them in his trawl. Therefore

be silent—For Israel, although they are wicked, are nevertheless more righteous than Nebuchadnezzar and his people. Now, how do You allow the Chaldeans to swallow up Israel and destroy them?—[Redak]

one more righteous than he—*that he will blind the eyes of Zedekiah* (II Kings 25:7).—[Rashi]*

14. And You have made man—before this wicked man—free as the fish of the sea, which anyone who wishes may catch.—[Rashi] In the face of Nebuchadnezzar, You have made man like the fish of the sea, which anyone may catch in quantity without hindrance; even youths catch fish with a fishhook. Or—[men] are like the creeping things on the earth that anyone may catch unhindered, for they have no ruler to stop anyone from taking them. So have You made everyone free in the face of Nebuchadnezzar.—[Redak]

Kara explains that the people have become like the fish of the sea, which swallow up those smaller than they. *Ibn Ezra* emphasizes that the world was created for the benefit of man; yet, man was made free for anyone mightier than he to swallow him up.

15. He takes all of them up with the fishhook—*This wicked man takes up all people with his fishhook.*—[Rashi] Since [Habakkuk] compares the people of the earth to fish, he compares Nebuchadnezzar to a fisherman, who takes up the fish with his fishhook and his trawl.—[Redak]

catches them—Heb. יִגְרֹה, *an expression of* (Prov. 6:8) “*Gathers (אִגְרָה) her food in the harvest*”, and (Joel 1:17) “*Granaries (מִקְנָרוֹת) are demolished*.”—[Rashi]

in his net . . . in his trawl—These are synonyms.—[Redak]

Malbim explains that the prophet is describing three types of fishing tackle, with which the fisherman catches three sizes of fish: The fishhook is used to catch the largest fish; the nets are used to catch the middle-sized fish, for which many nets are spread; the trawl is spread over the surface of the water to catch all those fish that enter it. These symbolize the three methods Nebuchadnezzar would use to conquer countries of different sizes. He would conquer the great kingdoms one by one, with great effort, as a fisherman pulls up the fish with a fishhook. Then he would gather the

חבקוק א-ב

יִשְׁמַח וְיִגִּיל: מִי עַל-כֵּן יִזְבַּח לַחֲרָמוֹ
וַיִּקְטֹּר לְמִכְמֶרְתִּי כִּי בְהִמָּה שָׁמֵן חֲלָקוֹ
וּמֵאֲכָלוֹ בְּרֹאֶה: "הֲעַל בְּנִירִיק חֲרָמוֹ
וְתִמִּיד לְהַרְגַּנְיוֹם לֹא יִחְמוֹל: ב * עַל-
מִשְׁמֶרְתִּי אַעֲמֶדָה וְאַתִּיצֵבָה עַל-

מצור

ח"א על משמרת, חסונים כג:

כן תרי ויגיל: מי על
כן סדקת ויגיה וסמיק
בוקמין לספסותיה ארי
בהון טב סיכ ליה
ושירותיה סמממא:
י העל איז ין ושלח
סשרותיה בתריא
לאוסקא עמקין ולא
בהים: א אמר נביא על
סטרתי אמן קאים
ע הירד שמש על

רשי

מהרי קרא
שהמשיך כל המפלגות הלוא צווארם בעולו: (טו) על כן יזבח
לחרמו. כמפורש שצו של הוא חרמו שבה לאסף את כל
האופות אליו וסבב וכת וקשרת לחרמו ובכבדתו לו כי בהסח
שמן חלקו וסבאלו בריאה. כמפורש שפאחם הוא וסבאלו בריאה
ושמן: (יו) העל כן יריק חרמו. כלומר העל כן ישרא אוסר
זו וז לאחיו דין הוא שיאל חרמו ויבכר לחרמו להרג הנזם
ולשם אותם ולא יחמול:
ב (א) על משמרת אעמדה. אבר הנביא ובינו של עולם איני
זו כמאן ער שרורתי קץ גלות זה: ואתיצבה על מצור

ממנורות (יחל א): (טו) יזבח לחרמו. לע"א שלו
שהוא אומר שהיה כוכבם הכל לעשו: בהמה. כמו בהם
בנשים: בריאה. שמיה: (יו) העל כן יריק חרמו.
יש תמיהה הרבה המתקיימות כמו הנגלה עליתי דעלי
(שמואל א') הבראה הזה (טו סב') ע"י ויחמול (ח')
(הנראה בעיניך שעל כן נ' נעה"ר ו"ל בניתוחא בעיניך
נראה שעל כן כו' ולאשר נסגה' של הנראה ט"ס וז"ל
נראה בעיניך נ"י ולא נראה לי לפרש שהוא לשון תמיהה האם
מחמת זה שמוכח לע"א הוא מלחם דודאי ידע חבקוק
שעל כן מלחמה כל שעה שיריק חרמו על הכל ולעוד יד: יריק. כמו יריק את חניכיו (בדלחית י"ד) הריק חנית
(תהלים ל"ה) מזדיין בחרמו:

ב (א) על משמרת אעמדה. עונה ענ חבקוק ועמד כחובה ואמר לא אווז מכאן עד שאלמע
אבן עורא

הכל כלי יגיעה או חרמו כיוני אלילו: (טו) על כן יזבח
לחרמו. מולו או חילו אנשי כח: ומאכלו. שה בריאה
או חיליה: (יו) העל. העטם אף יריק חרמו והוא יתן
לו כל משמן העטם כי לא תעלה הרעם שלו והעטם שלו מן
הארץ ויקנית:
ב (ה) על. העטם כמפורש חלקו באשמות לילה שהוא
נעור ויפתח עיניו ללראות כי השומרים בעיר חולק'
הלילה לחזיו או לשלם ולרכיב: ואתיצבה על מצור.

חאיר לו ותצליח רכבו שפרקו וים יום חרמו שבא בשל רב כמו החייר שבא בשרשו סאן כן חציר וסריק אותי כביתושב
לא או השדה לציד עור ציר להביא. כן הוא סבא שכל לצירו ואח"כ שכל לשלש עור ולהביא ואין חסן כן כח העצלה וזונה
הוא כישר בכ. ויהיה כח לאלוהי והורג גוים רבים בלי חסלה. יריק כמו הם מריקים שקיהם: ולא על משמרת אעמדה: אמר

מצורת ציון
(טו) בחבה. כהם ר"ל על יד: בריאה. ר"ל כמנה וכן ועלון
איש כריא (ספסוס ד'): (יו) יריק. משמן יריק:
ב (ה) משמרת. דבר המוטעם כהיה בני אדם לעשות כ"א
כמותו קריו כלסון כמחמת וכן עממיות כהיה וזנים:

כי בהמה. כי חושב ששכחתי ונכבדתי ר"ל בעבור רוב כוחו
(יו) העל כן. וזי כהים כן יריק את חמיו לבסוף
למעט חרמו מרס סלח כמחמ לא כן הוא. חזינח יתחו דכטו
ותמיר לסרונ העו"ס ולא יתח"ט עו"ס:

ב (ה) על משמרת אעמדה. עמדתו על משמרתו ונכדו על המלך ר"ל כמו כמפורש כותן: משמרתו איש: זי: מוקמו וימו

3:8, explains that the prophet drew a circle and stood within it. He was symbolizing his spiritual imprisonment from the taunts and jibes of the disbelievers, who argued that Divine Providence was unjust. Habakkuk

declared that he would remain in his "prison" until God answered him. The prison image is implied in the phrase by the word **קשקשת**, *my watch*, used elsewhere in Scripture to mean prison.*

he rejoices and is glad. 16. Therefore he sacrifices to his net, and he burns incense to his trawl, for through them his portion is fat and his food is a fatling. 17. Is it because of this that he empties his net and continually [does] not spare to slay nations?

2

1. On my watch I will stand, and I will set myself upon

Therefore he rejoices and is glad—When he prospers with his deeds and conquers all nations as he desires, he rejoices and is glad.—[Redak]

16. he sacrifices to his net—*To his god, for he says that it conquers everyone before him.*—[Rashi] He believes that his god is his net, with which he gathers all the nations under his rule, and, therefore, [he] sacrifices to it.—[Kara] When he returns to his city laden with spoils and accompanied by many captives, he offers up sacrifices as a token of thanks to his god.—[Redak]*

a fatling—Heb. בָּרָאָה, *fat*.—[Rashi] A fat lamb.—[Redak]

17. Is it because of this that he empties his net?—Is it because he attributes his power to his god that he succeeds in emptying his net daily when he returns home laden with spoils, like the fisherman who comes home with his net full of his catch and empties it in his house? The prophet complains to God: Since he attributes his power to his god, how do You permit him to prosper? How do You grant him power and success when he denies Your existence, attri-

butes his power to his god, and slays nations without pity? Accordingly, the word זָרִיק means *empties*.—[Redak]*

Because of this does he arm himself with his net—*There are many interrogative forms that are affirmative, e.g. (I Sam. 2:27) "Did I appear (הֲנִגִּילָה וְנִלְחִי)?" concerning Eli, and (II Sam. 15:27) "Do you see (הֲרֹאָה)?" Here, too: Does it appear in Your eyes that because of this he prospers every time, in that he arms himself with his net over everyone and to hunt game?*

arms himself—*As in (Gen. 14:14) "And he armed (תָּרַק) his trained men" and (Ps. 35:3) "Arm yourself (תָּרַק) with a spear." He arms himself with his net.**

1. On my watch I will stand—*Habakkuk dug a circular hole, stood within it, and said, "I will not budge from here until I hear what He will say to me concerning this, my question—why He looks and sees the prosperity of a wicked man."*—[Rashi] This translation follows Rashi on *Ein Yakov*, *Ta'anith* 19a. Rashi to the *Gemara* *ibid.* 23a, followed by *Rav* to the *Mishnah*, *ibid.*

מָצוֹר וְאַצְפָּה לְרֹאוֹת מִה־יְדִבְרִי וּמִה־אֲשִׁיב עַל־הַתּוֹכַחְתִּי: יוֹעֲנָנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר בְּתַב חֲזוֹן וּבְאֵר עַל־הַלְלֹחַת לְמַעַן יֵרוֹץ קוֹרָא בּוֹ: יְכִי עוֹד חֲזוֹן

ת"א טו חזון סוכריו 15

סדר"י קרא
ואצפה לראות מה ידבר בי. בצפונה זה עומד על מצור ושומר
על לראות שבא חרב בא לעיר ומזהיר את העם. כמו כן אצפור
כאן ואצפה לראות מה ידבר בי תהפחותם ואשוב על תוכחתי.
אחתי כי מהתוכחים עמי לאמר קץ לנאלתי מעיני
כבר ששענין בנלות בכל וכן ישעיה הוא. אומר לך הכסדר
המספיק אשר יראה יגיד ורואה רכב צפר פרשים וגו'. ויקרא
אחיה על מצפה ה' אומר עומד המיד יוכב ועל מספרתי אנכי
נצב כל הלילות. אחיה זה חבוקק ואחיה אלה נבספריא למען
חבוקק: (ג) יוענני ה' ויאמר חבוקק חזון ובאר על הללויות. על
דבר ענה לי הכפ"ה ואמר אם אתה תסור לקץ גלותכם כתוב
לך אותה גבולה שנבא ריפתי לחורבות ירושלים שבעים שנה
יחל לי מסיה כמאן ואחיל על הקץ שיראנו בתבול לפניו: (ג) כי עור חזון למעור. כי עור זמן לאותו סוד: ויפתי לקץ ולא יבזבז.
אבן עזרא
העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על
העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על
העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על
העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על
העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

העסס כסול נקבס דרך נבואה לזה יתירם השם: וספר
אשביב על הווכחתי. למי שיוכחתי ויו"ל סימן הפעול
וכמוהו וזוכחתי לבקרים שבו"ש וזכיתם שאלחריס מוכיחים
לו חלל ותוכחתי לל אכחוס אחי על זה הדרך כיו"ל סימן
הפעול שהיו מוכיח לאחריס: (ב) יוענני, זלח הלוחה:
על הלוחות הוטב אשר ירוח הקורא לו לקרותו מהר
יקום זה החזון למעור ענור השם: ויפח. ואשר ידבר על

3. For there shall be another vision for the appointed time—A prophet shall yet arise at the end of the years, to whom a vision shall be revealed concerning when the appointed time shall be for the downfall of Babylon and the redemption of Israel.— [Rashi]

a fortress, and I will look out to see what He will speak to me and what I will reply when I am reproved. 2. And the Lord answered me and said: Write the vision and explain it upon the tablets, so that one may read it swiftly. 3. For there shall be another vision

a fortress—Heb. קְצוּר, lit. a siege, since such a [fortified] city cannot be conquered except by siege.—[*Mezudath Zion*] Just as those who besiege a fortified city do not leave their post until it is conquered, so will I stand and not cease to complain until God answers me.—[*Mezudath David*] *Redak* explains that the prophet compares himself to a person trapped in a siege with no avenue of escape. So is he trapped by his perplexing question, why the wicked prosper.

what He will speak to me—with the spirit of prophecy.—[*Redak*]

and what I will reply—to those who come to contend with me.—[*Rashi*]

when I am reproved—Heb. עֲלֵי תוֹכְחָתִי, *mon aprobement in O.F.*; the reproach one addresses to me.—[*Rashi*]

when I am reproved—For they reprove me to my face that one should criticize the Divine standard of justice.—[*Rashi*]

2. **And the Lord answered me and said: Write**—for yourself the vision that will be revealed to you, and explain it well on the tablets so that one may read it swiftly. And this is the vision that you shall write.—[*Rashi*]

And the Lord answered me—[with this prophecy.—[*Ibn Ezra*]

upon the tablets—that the children read.—[*Ibn Ezra*]

God replied to Habakkuk that the tranquility of the wicked man, about which he was bewildered, would not last. Also, at his end, since he was haughty toward the Lord, it shall not last. God informed the prophet of this by intimation, stating that this justice would come sometime later, not immediately.*

and explain it upon the tablet—but not in the book.—[*Redak*]

so that one may read it swiftly—So that whoever of that generation reads it should be able to read it swiftly and understand it. They should not be perplexed concerning the [ultimate] success of this wicked man. In the book, however, the prophet should merely allude to the time [of the retribution], for whatever is written in the book is meant to be permanent. When the prophecy is fulfilled, the people of the generation of the fulfillment will understand that this is the revenge against the wicked man alluded to in the book. A similar instruction was given to Isaiah (30:8): "Now, come write it on a tablet with them, and engrave it on a book, and it shall be for the last day, forever to eternity."—[*Redak*]

בו

ה'א' אט יאמאנאט, עקריטס'ר פ' ע"ט, עזלי, בקידה שער לו י

[illegible]

יד"ק

קן לא יכונ כמו יפיה בהם ועטם זה הקן קן מפלת כשדים :
(ד) הנה עפלה . נספו נבהה כמו עופל וכחן : לא
שררה בו . ואף כי זדיק ממנו ומלת לא חשרת כעבור

בבלה: לא יאחר, מ' לא יאחר מחסדר הקצוב לו כי על כל
לא יאחר כמו לא יסוף לקום ו' יסוף שלא יהיה שם
יאמר מ' שיה' בש' בעצמו ו' לא אכונה בש' א' נבהה
ש' בלשון ב' נו שנתנו כנדר האל יתברך: זצוק, אכ
תושב באכיתו כאל הברך ויצלס הדורש שתבא לרשע ולא
נכרס האמנו כאל ת' יכשכש ויצלס בכל והנהנו הכשרים
הפרטים יצאו מכלתו בכל: עצה, ענין נבדחת כל דיוון
עלה עצה מן עולסו שהיא כנדר נבואה שם כ' שלא ישרת

מצודת ציון

[illegible]

his soul is not upright within him—*His spirit is not satisfied within*

for the appointed time; and He shall speak of the end, and it shall not fail; though it tarry, wait for it, for it shall surely come; it shall not delay. 4. Behold, it is puffed up—his soul is not upright

and He shall speak of the end—*The speech that He shall say to him concerning the end of Babylon, (Jer. 29:10) "For at the completion of seventy years of Babylon."* [In Nach Lublin the following appears at the end of Rashi's commentary on this verse.] *דבורה* is an expression of speech; and there are many uses of this root with similar meaning in the Book of Proverbs. Since speech is only the wind emanating from the mouth, he [the writer of the Scriptures] calls it *רוח*, blowing, and he calls it wind, e.g., (Ps. 33:6) "And with the wind of His mouth all their host."—[Rashi]

and it shall not fail; though it tarry—it shall not fail to come, though that appointed time may take long to come.—[Rashi]

wait for it for . . . ; it shall not delay—at all after the seventy years. This clause can also be explained to mean: though he tarry, meaning the prophet Jeremiah. Jonathan renders: the prophecy is written and explained in the Book of the Torah. He translated *קָחֵב* as *קָחֵב*. It has already been alluded to in the Torah (Lev. 26:34): "Then shall the land placate [God concerning] its Sabbaths." Israel sinned by violating seventy Sabbatical Years, in which they did not release the land, and, corresponding to them, they were exiled therefrom for seventy years. And so it is stated in II

Chronicles (36:21): "Until the land placated its Sabbaths; all the days it lay waste, it rested to complete seventy years." And so you find in Ezekiel (4:5): "And I have given you the years of their iniquity according to the number of days, three hundred and ninety days . . . (verse 6) I gave you a day for a year."

And Scripture says (verse 4): "And you lie on your left side, etc." You are found saying that Israel provoked God for three hundred and ninety years until the Ten Tribes were exiled, and the tribe of Judah sinned for forty years, and from the time the Ten Tribes were exiled until the destruction of Jerusalem are the twenty-two years of Manasseh. The rest of Manasseh's years were spent in repentance, for it is stated concerning him (II Kings 21:2f.) "And he did what was evil, etc., . . . as Ahab . . . had made." Therefore we count Manasseh's evil years according to the number of Ahab's years, and he reigned for twenty-two years. With two years of his son Amon's reign, and eleven of Jehoiakim's, and eleven of Zedekiah's, the evil years total forty-six, and this prophecy was said to Ezekiel in the fifth year of Zedekiah. [Therefore, we subtract six years, leaving forty.]*

4. **Behold, it is puffed up**—The soul of the wicked man is always

בּוֹ וַעֲדִיק בְּאִמּוֹנָתוֹ יַחִיה׃ ה' וְאַף כִּי־
הָיִין בְּגֵד גִּבֹּר יְהִיר וְלֹא יָנוּה אֲשֶׁר
הִרְחִיב בְּשֹׂאוֹ נִפְשׁוֹ וְהוּא כְמוֹת וְלֹא
יִשְׁבֹּעַ וַיֵּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ
תָּא וַיִּזְקַן לְחַיָּתוֹ׃ כִּי־נִדְּרָהּ כִּי־עָרִים תִּלְכֹּץ וְשֹׁמֵר לֹא־יִהְיֶה׃ כִּסּוּת מִן־

מהר"י קרא
בלשצר לא ישרה נפשו כאשר בא עליו כורש ודריש והרגוהו
כשר נשאר בו: בליליא קסל בלשצר. הוא התנהג בקשיות
ואכזריות חסה סופור די צרתם של ישראל כאשר מרד
ועמד מן השמים שבע ביום אדם אשר לא חסלו ולא רחבו
עלה. ועולה לשון רשע: כבו ויעפילו שהנביא וארשעו: ועדיק
באמונתו יחיה. הוא גלות וכינו שחורו בגלות בכל. וכן הוא
אומר ביצירה בת ארץ: אלתי ישראל כהנאים העובות האלה
כן אכיר את גלות ימיה אשר שחלה מן הכפרים והוא ארץ
כשרה לסובג ושבתי עוני עליהם לסובג השבועים על הארץ
ואת בניניהם ולא אחרים ונפשות ולא אחשבינם שם שהיה
בגלות נאמר עליו וירד את שובתי ויהיו את כסאו כסאו כסא
מלכים אשר אחרו בבבל (ה) ואף כי היין בוגר גבר יהיר ולא
ינח. בלשצר כנה אומר: כנה לפי מלאות לבבל שבעים
שנה וסגה שעריין היה עמוד יח שנה למלאות חורבנה
ירושלים שבעים שנה ואמר השתא רחמי לא לפרוק חו לא
פירקין. באותו לילה ששלשו שבעים שנה לבבל הביא כלי בית
המקדש ושהו יין בהם ובכך נגר בהקב"ה וכן הוא אומר
בארץ יתו: שנה דרבה: בתי הנפיק מן היכלא דבית אלהא
דירושלם ואתו: חסאי כללא ורבינונו: שגלתיה: לא ינוה.
לא ידור בגווה ובכלכותו שגלתיה ככנו ונתנה לרדיוש וכן הוא אומר פרט
פריסת בלכותה ויהיב לבדי ופרט: אשר הרחיב

רד"ק
ספני האויב ולא תשוב לאל ולא תבקש בכני להצילא אבל
צדקתי לא יצדק להשכב בסבצר כי באמונתו יחיה: (והוא)
כי היין בוגר. שותה היין וכן כל היין יחיל שותה היין וישכר
לבס: כבו: אף שתי: כי כלומר כל רשע שיכור לא חל: כטור: אם
בקחו אם ברחוק כל שכן זה הרשע שותה היין והוא נבוכדנצר
שהוא שותה יין מרד ושתכר למיכך היה כהיר בבעשיו ולא
יתבונן בה יעשה והוא היה הורג בלי חסלה. והוא בוגר
באותם שהיו עכו בשלום והיה גבר יהיר כלומר גור: ולא
נחת. למיכך לא יעמוד בגוה מלכותו לאורך ימים אלא עד
שבעים שנה תכלה כמכורו ואמר ולא ינוה על נבוכדנצר עצמו
שינא: מניוהו: וסתיכלו כשנספר סבני אדם והיה עם חיות
חשדה: אשר הרחיב כשאו נפש. כש"ש הרחיבה שאול
ינוה. לא ינוה כנוה כי כל חפנו ללכת להשחית: ויאסף אריו.

מצודת ציון
ישרה. מלכות ישר: (ה) ואף כי. היין כמו כל שכן וק"ו וכן
ואף כי אף להשחית (ויחלל ט"ו): היין. אף היין וכן ק"ו היין
(משלי כ'): בוגר. ענין שבע: גבר. אף: נס דוח כמו: וז
יכיר (שם כ"א): ינוה. מלכותו ונאמר. וכן ענין משלתי וישעיה
סוף אל המות הכל על בעל חי ולא יענה כמותו: ויאסף יג'.

seventy years. The phrase may also be interpreted literally, to mean that he will leave his dwelling to live among the beasts.—[Redak]
who widened—Nebuchadnezzar.—[Rashi]
his desire like the nether-world—

to attain all his desire with a full heart.—[Rashi]
and he is like death—Like the angel of death, who is not sated with slaying. So is this one not sated with all his possessions.—[Rashi]

within him, but the righteous shall live by his faith. 5. And surely he, whom wine betrays, a haughty man whose dwelling shall not remain, who widened his desire like the nether-world—and he is like death and shall never be sated, and he gathered all the nations to himself and collected

him, and he does not say, "What I have already acquired is enough." Therefore, retribution shall come upon him.—[Rashi]

but the righteous shall live by his faith—*Jeconiah the king, whom this wicked man is destined to exile—his righteousness shall stand for him, and on the day this one is cast out of his grave, Evil-merodach shall raise Jehoiachin's head and place his throne above the thrones of the kings.*—[Rashi, alluding to II Kings 25:27f., Jer. 52:31f.]*

but the righteous—The righteous man, however, is different, for his soul is humble, and he always fears the Lord. Therefore, he will live by his faith in God and avoid the evil that befalls the wicked. These [righteous] are the Israelites who were exiled with Zedekiah, who were humbled in exile and did not worship idols, but believed in God. When Cyrus conquered Babylon and the Chaldeans were slain, the Israelites, who were righteous, lived because of their faith in God; they were saved from the sword of the Persians, who released them and allowed them to return to their own land.—[Redak]

Redak defines נָתַן as haughti-

ness, bringing the same references that Rashi brings. He quotes his brother Moses, who explains this phrase to mean that the wicked takes refuge in a tower and a rampart, but does not return to God and does not beseech Him to save him. The righteous, however, needs no rampart, since he lives by his faith in God.

5. And surely he, whom wine betrays—*And surely, when Belshazzar, this one's grandson, comes; the one whose wine shall betray him—for he drank as much wine as a thousand* (Dan. 5:1).—[Rashi]*

a haughty man whose dwelling shall not remain—[Belshazzar's] *dwelling and his residence shall not remain in existence, for he was haughty and said, with the counsel of the wine, to bring the vessels of the Temple; and he drank with them. That shall cause him to be slain, and the seed of Nebuchadnezzar to be destroyed, for a haughty man is a scorner; he shall not have a dwelling. Neither he nor his dwelling shall remain in existence.*—[Rashi]

and he shall have no dwelling—Therefore, he shall not remain in his royal palace for any length of time, for his dynasty shall last only

אֵלָיו כָּל־הָעַמִּים: וְהָלֹא־אֵלֶּה כָּלָם
עָלָיו מִשָּׁל יִשְׂאֹוּ וּמַלְיָצָה חִידוֹת לֹו
וַיֹּאמֶר הִוֵּי הַמַּרְבֵּה לֹא־לִי עַד־מָתִי
וּמִכְבִּיד עָלָיו עֲבָטִיט: וְהָלֹא פָתַע
יָקוֹמוּ נִשְׁכָּיִךְ וַיִּקְצוּ מוֹעֲזֵיךָ וְהָיִיתָ

סִקְנוֹתָ: וְהָלֹא אֲלֵי
פִלְהוֹן עֲנוּהִי סִקְנָן
יִסְלֹוּ נִשְׁוֵי חֲדָרִין
וַיִּקְרֹן לִיהִ וַיִּיטֶר יֵי
דְסִקְנֵי נִבְסִין דְּלֹא רִלִיָּה
עַד אִיקְרִי אִתָּךְ מִתְקַף
עֲלֶיךָ הַקֹּף חֲוִיבִין:
וְהָלֹא בְּהַפִּיף יָקוֹמוּ
אִנְשֵׁךְ וַיִּתְּגִלוּ מוֹעֲזֵיךָ
וְהָיִיתָ

רש"י
קמץ ב"ק
מח"י קרא
שאלו שבע מלחמות כך זה אינו שבע בכל קנינו: (ו) הלא אלה. אשר אסף אליו לעבדו: בולם עליו משל ישאומליצה, ישאו כפייהם כלשון חידות כשכילו: לו. כמו עליו: ויאמר. האומר את מלחית החידה: הוי המרבה לא לו. זו היא המלצה חבל על המרבה הון ומלכות ולא לו כי יבא מלכי מדי ויטלו את הכל: ער חברי. יהיה הולך ומרבה ואינו אלא: ומכבד עליו. משא עון כעס על טיט: עב. הוא לשון קורה כידה כמו שמונו במשכנא דיוחזקאל (מ"א) ועכ עז. ולעלות הבית והעצים (סס) (י) ויקצו. כמו ויקילו:

היכלא די מלכא וסלכא חוזא פס ידא די כתבא דניאל פהר ליה רבתיב רנה פשר מלכא כנא כהא אלהא מלכותך והשלכת תהל תקילתא בסאנאי והשבתת חסור פרס פרישה מלכותך ויהיבה לסרי פרס. ובשפירס הינאל שחשוב כלביו לדרוס

אבן עזרא
ר"י
נפשה יהוא כמו השאל והבות שיקבע הבתים לרוב ואינם שבעים כ"ש שלש דבה לא תשבענה: (ו) הלא אלה כולם אלה הנבים שיאסוף אותם אליו כשיבאו שברו וישחבו וסלכא וישאו כלם עליו בשל ומליצה חידות לו ירא עליו מליצה וסלכא הכליזה וחידותיה הם בעבורו ואמר והתפלל והמליצה שישאר כל אחד בהם עליו הוי המרבה לא לו הוי לו שתי סמכת נכסום רבים באשר לא לו שתי שולל רבים: עד סמי. ומכבד וכו' היה מכבד עליו כבוד רב שהיה עליו כבוד מים עליו עבטים. היה מכבד עליו כבוד רב שהיה עליו כבוד מים עב סמי כהא אחת ופירושא כשיי מלית עבטם כמו סמי עבוכן כל רבים כמים כמים רבים בירקק חרוד כמו בחרק ירקק רובים ככודם. והנגיד פירש ומכבד עליו רב מים שיוסוף לבנות שישכן ולא יצילם. ורא' זל פירש הא חזקוב זה כי סמו לקבר יהוה זהו עד בחי ומכבד עליו רב מים עד קבר. ויבדו מים עב"ת רחך משל. עד איתתי את מחקך ערך הקוף. ויחין: (ז) הלא פתע. הלא חשבת בהתגאוך כי חרור בקבר ויקסוף פתע נושכין וזהו ההילוש: ויקצו במועזין. כאלו ישנו ובבואך יקצו לשלום כך ולפועל ולהניע בשרך חתוכות חתוכות: והיית לפשעות לסר. שישטו בשרך כן פירש אבוליו ויש לפי' כי כן נושכין וסמועזין. אפר כעבור בלשצר בן בנו שבא על בבל פתאום חיל מלך פרס ונהרג בלשצר והחריו כלל ויש לפי' שרשו עד כי ואמר רבו רבו כן כהנישך בקברו כפי' בשיעה ואחא השלכת בקרנך וגו': ויקצו. בירד איתן לבד והוא מפעלת

מציורה דוד
ומתאם עס שהא לרס ע"י. אין יסדות נכנסו וכמ"ס אשר כל אלה יפשה ארץ יקצו מן הנשול הנאוי: (ז) הלא אלה. ר"ל באחת אלה יתנו וכל אלה העצום בהקף ישאו עליו קול משל ואמרי מליה לבה הקדות שבה יתם כעבור ובה ואמר כ"ל איו לא המרבה מליות ומשגלות ולא יתם לו ויתנו וכו' עד מתי משאר בידו הא ספר חן מעט והוא רק מציב על עולמו סעט רב כמאס ענה על טיט: (י) הלא פתע. הלא פתאום יקומו הנשכים אחר ומסועזים

מציורה ציון
(י"ז) (י) ישאו. טיין דהתם: ומליצה. כן יקאלו לעמים לאים: חידות. דרב סמוס וקסא הכנה: (ח) כמו איו: עבטים. כמו עב טיט ר"ל משא עבה על טיט: (ז) פתע. הוא כמו פתאום: נושכין. מלשון נשכה ומחין עס הנשים: ויקצו. מלשון הקלס והכרה מן השניה: מועזין. טיין כהא ונכסה כמו לעולם ולכו אחרך יעירו משתנס לכל מליך סם מלכי פרס ומדי: וחיה. והאם

[the worms] will awaken to rule over you, to startle you, and to cut your flesh into many pieces.—[Redak]
awaken—Heb. וַיִּקְצוּ, like וַיִּקְצוּ.—
[Rashi]
And you shall become plunder for

them—The worms shall plunder your flesh.—[Redak] This may also refer to Belshazzar, Nebuchadnezzar's grandson, who was suddenly attacked by the Persian army, which slew him and destroyed Babylon.—

to himself all peoples. 6. Shall not all these take up a parable against him and a figure of a riddle against him? And he shall say, "Woe to him who increases what is not his! How long? And who loads himself with a beam of mud!" 7. Will not those who bite you arise suddenly, and those who startle you awaken? And you shall become

6. Shall not all these—whom he [Belshazzar] collected for himself to pay himself tribute?—[Rashi]

take up a parable against him and a figure—they shall take up in their mouth an expression of a riddle concerning him.—[Rashi]

against him—Lit. to him, like *עָלָיו*, upon him.—[Rashi]*

And he shall say—The one who says the figure of the riddle.—[Rashi] Everyone of them shall say.—[Redak, *Mezudath David*]

Woe to him who increases what is not his!—This is the figure: Woe to him who increases wealth and kingdom, and it is not his, for the kings of Media shall come and take everything.—[Rashi] Others explain that "he" increased his wealth from possessions that were not his; e.g., Nebuchadnezzar, who increased his wealth from the vessels of the Temple.—[Kara] Or from the plunder of the nations.—[Redak]

How long?—will he continue to increase when he is only loading upon himself a burden of iniquity like a beam of mud?—[Rashi]

בַּעַל is an expression of a heavy beam, as we find concerning the Tabernacle of Ezekiel (Ezek. 41:25):

"And a wooden beam (*וְעֵבֶר*)," and (ibid. 26) "The casings of the House and the beams (*וְהָעֵבֶרִים*)."—[Rashi]

Redak and Ibn Ezra also explain *עָלָיו* as two words, but they explain the words in reverse order: *עָלָיו* עֵבֶר, thick mud. Redak explains: How long does he expect his wealth to remain in his hands and in the hands of his descendants, that he loads himself with wealth like thick mud?

Both Ibn Ezra and Redak quote *Rabbenu Shmuel HaNagid*, who explains *עָלָיו* as a dwelling made of thick clay. Despite the fact that Nebuchadnezzar will continue to build himself a dwelling, it will not save him. *Rabbi Joseph Kimchi* defines *עָלָיו* as the grave. Does he not know that he is destined for the grave and that he is merely loading thick clay upon his grave?

7. Will not those who bite you arise suddenly—Did you not realize when you were haughty that you would [ultimately] be in your grave, and that the ones who bite you, namely the worms, would arise to bite you?—[Redak]

and those who startle you awaken?—It is as though they were asleep, and when you arrive, they

לְמִשְׁפּוֹת לָמוֹ: ^ח כִּי־אַתָּה שְׁלֹחַ גּוֹיִם
רַבִּים יִשְׁלֹחַ כְּלִי־יָתֵר עַמִּים מִדְּמִי אָדָם
וְהַמִּס־אֶרֶץ קָרִיָּה וְכָל־יֹשְׁבֵי בָּהּ: ^ט הִוִּי
בָצַע בָּצַע רַע לְבֵיתוֹ לְשׁוֹם בְּמָרוֹם
קָנוֹ לְהַנְצִל מִכָּף רָע: ^י יַעֲצָת בִּשְׁת
לְבֵיתָךְ

וְהִי לְעָרֵי הָהֵן: ^ח אִי
אֵת בֵּיתָא עֲמִיקִין סִינִינִין
וְכֹוּנֵךְ כֹּל שְׂאֵר שְׁכֻנָּא
מִדְּמִי אָנְשָׁא וְנִסְמוֹף
אֶרְעָא דִּישְׂרָאֵל קָרְהָא
יְרוּשָׁלַם וְכָל דְּיִתְבִּין
בָּהּ: ^ט וִי רָאִנִים כְּמוֹ
דְּרִשַׁע לְבֵיתֶיהָ לְשׁוֹאָה
בְּמָרוֹם קָרִיָּה
לְאַשְׁתִּיבָא מִיַּד בִּישׁ:
יִקְרָהָא בְּהָא לְבֵיתָךְ

רש"י

מהר"י קרא

(ח) שלוח גוים רבים. הכלהטם ועלמם ממקומם: ישלח
כל יתר. שליעת העמים: במדמי אדם. כנקמת דמי ישראל
הקרוים אלם שגל' אלם חלם (יחזקאל ל"ד): וחמם ארץ.
ארץ ישראל: קריה, היא ירושלים: (ט) הוי בוצע בצוע
רע. חונם וממון שחור רע לו: לביתו. לבנות לו בית:
לשום במרום קנו. כדכתיב כספר (דניאל ד') הלא דא
היא כנלרנחא די חלח בניתה לבית מלכו בתחקוק חסני וגו'
ובצוע בלז דכר זה פמיו נערר מן הכריות שנלחר (סס)
עור מלחא כסום מלכא כענין זה: (י) יעצת כשת לביתך.

שכס אחד כעבדיו הניח לדרוש כך וכך נבא. אחד מישראל
על דבר בלי בית הקשר שיתנה בהם ויארך ברוך ה' אלהי
הכלים אם אעלה בכו שאברת אבנה לו בית הראוי לו. וכיר
בבא כל הילול הנשארם ענפוצו כעלוי ובא על בלשצר והרנו
קמחו לילה והוא בלך השתחו כור שלא הכנס אוסר כאוכה
ובלכות בבלכות כחום השפחה ואין בלכות נענית בחכרתה
ככלא ניםא: והיית לבשפות לבו. שבונו וסור כל אשר לו:
(ח) כי אתה שלוח גוים רבים. כבו שנרשט מפניך גוים רבים
וכי נרשדן עתה כל יתר עמים: כדמי אדם וחמם ארץ קריה
וכל יושבי בה. וכל כך לבת לפי ששפעת דבן של ישראל כבו
שנאמר וישמע בלך בבל את בני צדקיהו לענינו וגם את כל
שרי יחורם שחם כדבלתה וחמם ארץ ישראל סהחריבה וקריה
ירושלים וכל יושבי בה: (ט) הוי בצוע בצע רע לביתו. כך
יאסרו האושר איי לנביכדנצר שאסף בצע כסון שגול שיהא רע לביתו
ערים בצורות כסכון שגול כדי לשכון במרום להנצל סאיכיו: (י) יעצת בשת לביתך. כה יעצת להאכיר את ישראל בדבר

ר"ק

אכן עזרא
ממנו: (ח) כי. שלוח. משלוח הכסף של כמו סכות לראשי
סכך וכמוהו ושלוח כל יתר עמים וכל זה הרע יבא לך ממדי
אלם שספכת והחמם שעיטת בלחך: (ט) הוי. רע לביתו
לחריזו הוי כנלסר וככה יעלם שבת לביתך ואל לביתך ואל
דעת רבי משה הכהן וחלופו רק על מדינת ככל כלשר אמר
ככל כרתא די חלח בניתה: (י) קצות. כמו וקולותה את

בנעיא וי"ד השרש נלחם בהכחבב: לבשפות. כבו כי נהן
כלשטה יעקב ענין ביה ובתי' ותתי לנדי להון: (ח) כי אתה
שלוח. בלכות סללובענינו. וכן ישלוח בשלל סכות וסכור:
עמי עמים. כה שגור מן העמים שלא שלוח אותם והם כדו
יורם: כדמי אדם וחמם ארץ. זה הרע יבא לו כדכר דמים
ששפך וחמם שעיטת בלחך: קריה וכל יושבי בה. והיה תורם
הקריה והורג חורטובם בהם לית וחמם ארץ וחמם ארעא
ישראל וגו' קריה דישראל רל ירושלים: (ט) הוי בצוע בצע
רע לביתו. איי לנביכדנצר שיהא בצוע רע ונולא את העמים

בגבור ביתו כלכר לבנות ביתו בנין גאה וחוק: לשום במרום קנו. כי בגה נערר חוק וגבור להנצל בו אם יקמו הגוים עליי
שהיו בבקשים. איתו והוא היה תורם עמי העמים וסביאום העצום והאבנים לבל לבנות העיר ובייתו וכן הסתגלה הוא
בלבתו כחוק היכלו ככ"ש כשאר גינאל לקצת ירהין עשר על הובל: כעבדיו די בבל מהלך היה ענה נבוכדנצר ואשר הלא
דא היא ככל רבתי וי אנא בניתא לבית מלכו בתחקוק חסני וליקר הדרי: (י) יעצת בשת לביתך. ביה חנינין שבנית גינולת

מצורת דוד

מצורת ציון

היה להם למשכב כי ימסור דודם כנלסר: (ח) כי אתה שלוח.
כעבור שחטה שללע עמים כדמי לכן יעלם חוק' וית' יתר העמים
לשר כנלסר ולא כליתם: כדמי אדם. כל זה כל מסכת דמי אלם
לשר שסך דם שגלל הקרוים אלם: וחמם ארץ. מסכת סחמם
שעטת כל' ובקרים היא ירושלים וכלל אנשים הוושנים כה: (ט) הוי
יוכדת ביתו וזרעו: לשום במרום קנו. כ"ל אשר בעוטק הים
לכנות לו תגלית לביתו לו תגבז כללום סם מדורו כשמי מרום הנלל סם מקף האויר כנל להרע לו: (י) יעצת בושח לביתך. כל
מה שעלם לעבוק הון לבנות מנסרים ויהיה לבוסם ליתך כי ע"י יעלה וזעו מן העולם והם סכנת עמים רבים והאחל נסכך כל

(יחזקאל כ"ג): לבשפות. ענין רמזה כמו והיו סוסין למשיכה
(רמזה ל'): לבו. להם: (ח) שלוח. ישלוח. מלי שלל וכו':
וחמם. עושק: קריה. עיר: (ט) בצע. ענין גזל וכן ענין כללום
(יסעיף כ"ג): במרום. כשמים העמים: קנו. מדורו וכן בנין

בוצע. הוי על הניצח ועושק בלז שחור רע לביתו כי כעבור הכלע
לכנות לו תגלית לביתו לו תגבז כללום סם מדורו כשמי מרום הנלל סם מקף האויר כנל להרע לו: (י) יעצת בושח לביתך. כל
מה שעלם לעבוק הון לבנות מנסרים ויהיה לבוסם ליתך כי ע"י יעלה וזעו מן העולם והם סכנת עמים רבים והאחל נסכך כל

to Babylon to build the city and his palace.

10. With this matter, you advised shame for your house—For you

advised to cut off many peoples, and you caused a loss for yourself.—[Rashi] Some manuscripts read: With this building, which you have

plunder for them. 8. Since you have cast away many nations, all remaining peoples shall cast you away, because of the blood of man and the violence done to the land, the city, and all its inhabitants. 9. Woe to him who gains evil gains for his house to place his nest on high, to be saved from the hand of an evil one. 10. You have advised shame

[*Rabbi Joseph Kimchi*] *Redak* suggests that the prophet is alluding to Nebuchadnezzar, who was cast out of his grave, as in Isaiah 14:19. (Cf. *Commentary Digest* ad loc.)

8. **Since you have cast away many nations**—Heb. הִלַּשְׁתָּ. *You have cast them and thrown them from their place.*—[*Rashi*] *Rashi* explains הִלַּשְׁתָּ as a derivative of the root הִלַּשׁ, to cast, the “nun” being defective. *Kara*, too, renders: As you have driven away many nations, so will all remaining peoples drive you away. Others derive הִלַּשְׁתָּ from the root לָשַׁב, to plunder, rendering: Since you have plundered many nations, all remaining peoples shall plunder you.—[*Ibn Ezra*, *Redak*, *Jonathan*, *Mezudoth*]

all remaining peoples shall cast you away—*The nations that escaped.*—[*Rashi*] The nations that you did not plunder, viz. Persia and Media.—[*Redak*]

because of the blood of man—*As revenge for the blood of Israel, called ‘man,’ as it is said (Ezek. 34:31): ‘You are man.’*—[*Rashi*]

and the violence done to the land—*The land of Israel.*—[*Rashi*]
the city—*Jerusalem.*—[*Rashi*]

Kara explains this verse as a refer-

ence to the slaying of the sons of Zedekiah before his very eyes, the slaying of the princes of Judah in Riblah (Jer. 52:10), and the destruction of the land and the city of Jerusalem.

9. **Woe to him who gains evil gains**—*Who robs money which is harmful to him.*—[*Rashi*]

for his house—*To build a house for himself.*—[*Rashi*] Woe to Nebuchadnezzar, who would rob the nations in order to build his house, a beautiful and strong edifice.—[*Redak*] This is what the nations will say.—[*Kara*]

to place his nest on high—*As it is written in the Book of Daniel (4:27): ‘Is this not the great Babylon, which I built up as a royal residence with the might of my power, etc.?’ At the time this statement emanated from his mouth, [Nebuchadnezzar] was driven away from men, as it is said (ibid. 28): ‘When this word was still in the king’s mouth, etc.’*—[*Rashi*]

Redak explains that Nebuchadnezzar built a strong and lofty tower with which to protect himself, should the nations have risen up against him, for they sought to harm him. He would demolish conquered cities and bring the wood and stones

כְּהֵאָה עִקְמִין כְּנִיאוֹן
 וְעַל נִפְשָׁךְ חֲסִימָה :
 יֵי אֲרִי אֲכַנָּה כְּהֶרֶלֶא
 עֻזְהָא עַל רֶאֱנִים זִיה
 וְשִׁפְאָ כְּנֵי כְּרִיזָא עֲנִי
 לִיה : יֵי וִי רִבְנֵי קְהֵרָא
 בְּרֵם אֲשִׁידִי וְכִשְׁכְּלִי
 קְרֵנִי נִבְכְּלִי : יֵי קֵא
 מִחֵן מִלִּי וִי וְחִסְיֵן
 אֲחֵן מִן בְּרֵם יֵי עֲבֵאוֹת
 וְלִיאוֹת עֲכֻמָּא מִקִּיפִין

ה"א אכן מהר, חנניה יא חנינה פי¹

על קולות עמים רבים והספדת עמלן : קצות
לשון שלמה וקולן כמו הקולות אל הכית (ויקרא י"א)
והומא נפשך . כמו מהפכר וחומס נפשו (משלי כ').
חומס לאכז נפשו (חזקוני"א שירמ"א כ"ט) : כי
אכז . כי האכזני נפשו גולת חומס נפשו : הקיר : (ויא)
מן העז עינה אל האכז בקול לגונה שפס עמקס
וכפיס מעץ עינה . תרנס עינה (זשור"ס כ"ט)
כפיס לשון קיכס כפינה בשון הכמיס : (זשור"ס כ"ט)
מיסו הוה לעוסי : (יג) הוה הנה כאת ה' . שחס
סרומטו לעוסי : שרפה : וייגוע עמיב בריש . כאשר
תחוס חמתי כל עז שיה דיוס : ברי אש . (זשור"ס
י"א)

כפס רק הוא מהבנין הקל מצעלי הה"א כמו מקלה
גרלים סוף וכן הוא ליתורו דכס על שפת מצל מקלה
השמים: ודומם נפשי. היית נפשי: (יא) (יא) אבן.
שפרם מדינות הרקיות וזנה בצל הי האבן חשדו י מחמם
ההיית הנביא: ובכסו: המקום הצעלי הרקיות והקורות
הרקיות קר בשלם לעו על קן חשדו היו בונה עיר:
(יב) היו: ובכסו: פועל כמו הכין ואילו היה פועל עומד
היה מקונו כחשפס: (יג) הרי א: ויבעו: וכן ויקא ינו
לגווח עירי י סופה לאש ומלה כדי מוסו יספיו היה ונו

על הכריש שבנאו בבירה: (יכ) הוי בינה, הענין סבואר לכעלה
אחריו אל מפרשם על ענין הפרשה שהוא כענין נכוכרנצר הוי
יכירי להמם אשר היו עם נכוכרנצר ויכס וזר והם הכשרים
חול סדיוסם ויחברום ויחזר הבננים אשר יעזו בהם והב
ולריק ככ"ש יכיהי חוטה ככל הרחבה ערער התערער ושערה

כְּחֶלְבֶּה לֵב הַשְׁמֹנִי וְשֵׁם נֶפֶךְ הַחֶדֶד : (יא) כִּי אֲבֹן . מִלֵּךְ הָאֵל
 חֲזָקָה לִמַּח מוֹלֵה אֶל יָד חֶסֶד וְהַיִּסְכָּס מִן הָעַץ יַעֲלֶה אֶל הַתֵּן
 וְיִפְלֹג עַם יִשְׂרָאֵל וְיִהְיֶה רִיבָם לִמַּח מוֹלֵה : (יב) חִי וְנָח וְגו' . מִן הַתֵּן
 אֶל שֹׁמֵר הַחֲזָקָה הַלְּמִנִּי לֵב הָאֵל וְהַיִּסְכָּס מִן הָעַץ יַעֲלֶה אֶל הַתֵּן
 כִּשְׁעֵי הַחֲזָקָה אֵל עַל הַמִּנִּי עוֹלֵד מִלֵּךְ אֶל כִּשְׁעֵי הָאֵל וְיִפְלֹג עַם יִשְׂרָאֵל
 כִּדְרָךְ דָּלוּ וְגו' : וְכֻנְיָנוּ . כֶּלֶךְ הַדֶּרֶךְ נִמְשָׁ : (יג) בָּתָּח א' . יִכָּא
 לֵב הַגִּמְלוֹת אֶל בְּמִקְרָא : וְיִיעֲזֹר עֲבָדֵי . הַשְׁמֹנִי : יַעֲזֹר חֶסֶד אֶשׁ
 רָצִי עַם יִשְׂרָאֵל חֲזָקָה יִהְיֶה כְּתוּבִים לִמַּח מוֹלֵה הָאֵל : וְלִאֲדוּבֵי .

built through their toil of bringing
plunder from all the nations, shall
be destroyed by the invaders.

for your house, to cut off many peoples, and you have sinned against your life. 11. For a stone shall cry from the wall, and a chip shall answer it from a beam. 12. Woe to him who builds a city with blood and establishes a city with injustice. 13. Behold, is it not from the Lord of Hosts? And peoples shall toil until they are sated with fire,

advised, etc.—[Rashi according to Parshandatha and the Etz Chaim edition]

to cut off—Heb. קָצוּת, *an expression of stripping and peeling, as in* (Lev. 14:43) "*Scraping (הִקְצוֹת) the house.*"—[Rashi] When the enemies come and demolish the building, it will bring shame upon you and upon your descendants who will be alive at that time; for you were wont to cut off many peoples to build your building, and you sinned against your life.—[Redak]

and you have sinned against your life—*As in* (Prov. 20:2) "*He who provokes him sins against his life.*" *He sins to lose his life; forsait sa arme in O.F.—he forfeits his soul.*—[Rashi]

11. For a stone—*For the stones that you stole shall cry from the wall.*—[Rashi] He [Nebuchadnezzar] destroyed provinces and cities and built Babylon; the stone will testify that it was built from theft.—[Ibn Ezra] The prophet speaks figuratively. It was so well known that Babylon was built from theft that it was as though the stone would cry from the wall into which it was built, "I am stolen."—[Redak]

and a chip—*of the wood shall answer it [the stone].* It shall answer

aloud the stone that is opposite it; hence both of them cry. Jonathan renders: וְשָׁפָא מִגּוֹ קִרְיָשָׁא וְשָׁפָא is an expression of a chip; שָׁפָאִים in the language of the Sages; *doldours in O.F.—chips.* קִרְיָשׁ is a beam.—[Rashi]*

12. Woe to him who builds a city with blood—Redak explains this phrase as a repetition of verse 9. Abarbanel and Mezudath David, however, explain it as a reference to the downfall of the gentile nations in the Messianic era. They suggest the prophet is referring to the Romans, the kingdom of Edom, which destroyed the Second Temple and built a great city out of murder and plunder.

13. Behold, is it not from the Lord—*that the retribution has been requited to the perpetrators of wickedness?*—[Rashi]

And peoples shall toil until they are sated with fire—*When My wrath, which is like fire, shall come upon them until they are sated.*—[Rashi] אֵשׁ—*Asec in O.F.; enough; assez in modern French.*—[Rashi]

Redak understands this verse as referring to Nebuchadnezzar and his descendants, the Chaldeans, and all their allies, for their toil shall be

and nations shall weary themselves only for vanity. 14. For the earth shall be filled with the knowledge of the glory of the Lord—as the water covers the seabed. 15. Woe to him who gives his friend to drink, who adds Your venom and also makes him drunk in order to gaze upon their nakedness. 16. You have become sated more from disgrace than from honor.

and nations shall weary themselves only for vanity—All the nations' striving and wearying themselves to defend themselves shall be in vain, for there is neither wisdom nor might against the Lord.—[*Abar-banel* and *Mezudath David*] [These commentators explain this verse as referring to the heathen nations that will war against Israel prior to the Messianic Era.] *Redak* explains the verse as a repetition of the preceding clause, which refers to the allies of Babylon.

14. For the earth shall be filled with the knowledge of the glory of the Lord—Everyone will recognize that this vengeance has emanated from God—the vengeance of His people and the vengeance of His Temple—for Nebuchadnezzar was miraculously driven from human company at the very moment that he was speaking haughtily concerning his kingdom (Dan. 4:28). Also, God showed Nebuchadnezzar's grandson, Belshazzar, the miraculous phenomenon of a hand writing on the palace wall on the very night he was assassinated and the kingdom fell to the Persians and the Medes (ibid. 5, 6:1).*

15. Woe to him who gives his

friend to drink—*wine; and into that drink he adds and gathers his venom upon him, and also makes him [his friend] drunk with his venom. All this he does. . .*—[*Rashi*]

in order to gaze upon their nakedness—*Upon their exposure, to see their nakedness. This is the wicked Nebuchadnezzar, who would give the kings wine to drink, intoxicate them, and practice pederasty upon them, as we state in Tractate Shabbath (149b). Another explanation:*

Woe to him who gives his friend to drink—*In Seder Olam, it [this verse] is expounded regarding Belshazzar, who gave the princes to drink with the vessels of the Temple, because of which they were smitten with zaraath and intoxicated by the wrath of the Holy One, blessed be He. On that night he [Belshazzar] was slain.—[Rashi]*

upon their nakedness—*So that their disgrace be revealed, and their enemies see their disgrace.—[Rashi from Seder Olam. This comment is not found here in extant editions; it is found in Mechilta, Beshallah parshah 6.]**

16. You have become sated more from disgrace—You have become satisfied more from the disgrace you

סון זקנא פשוט אף אף
זאמערסטל יסתר ער
פס דלום סון קדם
זייער קלנא על זקנד:
"ארי חטוף בית
סקרשא יספיקה וכות
עמיה תהקרינה סדמי
אנשא וחטוף ארעא

רשי **מפיל** **נ"א**

שואלים בנינוס: (טז) **הורר** **ה"א** **מסמח** **כתיבה**
זו בשלום הפסוק כמו והאם אל עמד (דברים יב) אף כי
העדרל האם בשמון ונחמון כל כל ערלה לשון אוס
הוא כמו ערלה אום (רומי ו') ערל לב וערל כשר (יחזקאל
מ"ז) וינחמ ותרנס ויזרעו לשון ערוש וערלה (סס ט"ו)
(י"ח) חסם לבנון. בית מקדש: שרבו בהביות האדם
שוד בהמיתד ויחליטוך אשר שדודת עמי ישראל הוא
יעשרם: מרמי אדם. מחמם דמי ישראל: וחמם
לבנון: שנה הרה חסום הוא והלכנו באוהו חסם יכסך בושח ו:
אבן עזרא

[illegible][illegible]

*Because of the violence done to the blood of Israel.—[Rashi]
and the violence of the land—The land of Israel.—[Rashi]
a city—Jerusalem.—[Rashi]*

You, too, drink and become clogged up. The cup of the right hand of the Lord shall be turned upon you, and disgrace upon your glory. 17. For the violence of the Lebanon shall cover you, and the plunder of cattle shall break them, because of the blood of man and the violence of the land, a city, and all its inhabitants.

filled with disgrace more than you have heretofore been filled with honor.—[*Ibn Ezra*]

You, too, drink—from the cup of weakness.—[*Mezudath David*] (Cf. Isa. 51:17, Commentary Digest)

and become clogged up—Heb. והִעָרַל. *The "he" serves in this word as an expression of the reflexive, as in (Deut. 32:50) "And you shall be gathered (וְהִאָסַף) to your people." Here, too, הִעָרַל—you shall become clogged up with bewilderment and with astonishment of heart. Every expression of עָרַל is an expression of clogging, like (Jer. 6:10) "Their ear is clogged (עָרְלָה)" and (Ezek 44:7) "Of clogged heart (עָרְלֵי לֵב) and of uncircumcised flesh (וְעָרְלֵי בָשָׂר). Jonathan rendered: And become naked, an expression of (ibid. 16:7) "Naked (עָרִים) and bare."—[*Rashi*]*

Jonathan's derivation is explained by Menahem (Machbereth Menahem p. 51). According to Menahem, הִעָרַל is derived from עָרְלָה, a foreskin, and the verse should be rendered: You, too, drink, and expose your foreskin. In Nebuchadnezzar's drunken state his disgrace will be revealed, as well as the nakedness of his foreskin. Parshandatha notes that Menahem's

interpretation on p. 138 coincides with *Rashi's*.

Redak explains הִעָרַל as related to תַּרְעֵלָה, *weakness*, by a transposition of the letters of the radical. He renders: You, too, drink as they do. You, too, shall drink with the same cup of disgrace that you gave them to drink. And so it was that Nebuchadnezzar was disgraced during his lifetime when he was driven out of his palace to dwell among the wild beasts; and so was he disgraced after his death, when he was cast out of his grave (Isa. 14:19). *Redak* also suggests *Menahem's* interpretation that coincides with *Jonathan's*.

and disgrace—Heb. וְקִיָּלֹן, a combination of קִיא, *vomit*, and קָלֹן, *disgrace*. The prophet mentions vomit because it is usual for a person to vomit when he is drunk.—[*Redak*] *Ibn Ezra* suggests that the word is actually קָלֹן, and the first letter of the radical is repeated.

17. the violence of the Lebanon—Heb. לְבָנוֹן, *the Temple*.—[*Rashi* from *Jonathan*] The Temple is called לְבָנוֹן from the root לָבַן, *white*, because it whitens the sins of Israel through the atonement of the sacrifices.—[*Sifre* to Deut. 3:25]*

[illegible][illegible][illegible][illegible]

מכאן חושבנו מזה כח: (ע) הוי אבר נבי, הוי לאתחיל אל תסב

phet is addressing Belshazzar, who worshipped gods of wood and stone and ultimately became as dumb as they, when he was assassinated on the night of the Persian invasion. He pictures Belshazzar's corpse as lying

still, a mute body with no spirit of life, attired in raiment of gold and silver—just like his idol, also a mute body attired in gold and silver without a spirit of life. He depicts Belshazzar as though the god which he

18. What did a graven image avail that its maker has graven it? A molten image and a teacher of lies, that the maker of his work trusted in it to make dumb idols? 19. Woe to him who says to the wood, "Awaken!"; to the dumb stone, "Arise!" Shall it teach? Behold it is overlaid with gold and silver, and no spirit is within it.

18. What did a graven image avail—*Babylon?*—[*Rashi*]

that its maker has graven it—The prophet alludes to Nebuchadnezzar, who erected an image (Dan. 3:1). What does the graven image that the maker has graven avail you, that you prostrate yourselves before it?—[*Kara*] What did the graven image avail the king of Babylon that he boasted about it and ascribed godly powers to it? What did it avail him on the day it was broken?—[*Redak*]

A molten image and a teacher of lies—And what did the molten image that the smith formed avail them, since it teaches lies to its servant?—[*Redak*] *Ibn Ezra* and *Mezudath David* identify the teacher of lies as the priest who officiates to the idol: What does the teacher of lies avail them?

that the maker of his work trusted—*The man who formed it, who is the maker of this god of his.*—[*Rashi*]

in it—*He trusts in this creation of his, that it assists him, so he comes to make dumb idols.*—[*Rashi*]

dumb idols—that do not respond to those who appeal to them.—[*Redak*] They have a mouth, yet they do not speak.—[*Ibn Ezra*]

idols—Heb. אֱלִילִים, derived from

אֵל, not—nonentities.—[*Mezudath Zion*]

19. to the wood—To the wooden image.—[*Jonathan*]

"Awaken!"—and answer us.—[*Kara*]

to . . . stone—To a stone deity.—[*Jonathan*]

Shall it teach?—*This is a question.*—[*Rashi*] You who appeal to it, how do you think it will teach you what to do?—[*Redak*]

Behold it is overlaid with gold and silver, etc.—How can such an image teach you what to do when it is overlaid with gold and silver and has no spirit of life within it?—[*Kara*] It is not flesh and blood that it should receive a spirit, for it is silver and gold.—[*Redak*]

and no spirit is within it—Not even the spirit of life found in a beast.—[*Redak, Mezudath David*]

Seforno renders:

Shall he teach?—Shall the priest who teaches lies, and says the opposite of this, teach?

Behold he is held by gold and silver—as is the custom of the idolatrous priests.

and no spirit is within him—to understand that his molten image is false.

Malbim explains that the pro-

קדשו הי כל דמיה
 ארצא : א צוהא דעלי
 חבקוק נביא כד אהלי
 היה על ארץ דיהב
 לרשיעא דאם יהובון
 לאוריקא בלבב שלים
 ישפיק דהון ויהון קל
 חוביהון דחבו קדוהא הא קשוקא : ב יי שקעיה שמע גבורתך דחלית יי בקרבין עובדך די
 את יהיב ארץ לרשיעא דאם יהובון לאוריקא ולא הבו ואינון סך דא יי קד סך קנו שניא
 פערל

בחיכל קדשו הם מפניו בל־הארץ :
 ג א תפלה לחבקוק הנביא על שגינוות :
 ב יהוה שמעתי שמעך יהוה יהוה
 פערל
 חוביהון דחבו קדוהא הא קשוקא : ב יי שקעיה שמע גבורתך דחלית יי בקרבין עובדך די
 את יהיב ארץ לרשיעא דאם יהובון לאוריקא ולא הבו ואינון סך דא יי קד סך קנו שניא
 פערל
 חוביהון דחבו קדוהא הא קשוקא : ב יי שקעיה שמע גבורתך דחלית יי בקרבין עובדך די
 את יהיב ארץ לרשיעא דאם יהובון לאוריקא ולא הבו ואינון סך דא יי קד סך קנו שניא
 פערל

בחיכל קדשו. מוכן ליפרע : הם ספניו (אח) כל
 הארץ. הם לשון שיתוק ודמיתת חורבן :
 ג (א) על שגינוות. יט לפותרו כתרונמו ולפי משמח
 כקק רחמים על עולמו שהמים דברים כמו (לעיל
 א) על כן חפצו חורה ותעשה אדם כדני הים קתור אחר
 מדה דדיו : (ב) שמעתי שמעך. אשר מעולם נסמרת
 חמיר ממכתיסין ואת הרשע הזה אלה סובל : יראתי .
 עכשיו שות בנודנצר בארץ ברעחו . ששלפה מלך ישראל
 מלך ס"ה שנה . ע"כ הייתי מהירא כסבור לומר ששא נשתנו הרברים שאין יכולת להרשע עד אמרת לי ושמא
 אבן עזרא
 קדשו הם ספניו כל אכסי הארץ :
 ג (ה) תפלה. ואח כרוח נבואה לאמרה והוא מתנבא
 על רעב יחיה כלשר יתבאר בסוף התפלה ולא
 יהיה כה לישראל לעמוד חסני האויב וזאת התפלה על דרך
 סדר התפלות על כן כתב על שגינוות למנחם גם מלח
 מלה וספ פורשתי אלה המלות בספר תהילות : (ב) ה' .
 סעם שמעתי שמעך שהודיעו השם דבר הרעב . וטעם
 שטען שחמיה ישראל בקרב אלה השנים ו' יהודה אחר
 שמחמיה בנבוכדנצר ועתה חיה שמעך כלילו הוא מת והחוק :
 בקרב שנים חייו . ר"ל בקרב שני הרעב וכן הבנהוים חרה ה' ר"ל על
 בענין ביום הגשם וכן כי תרכב על פוסד ר"ל על העננים וכן אמר כי תאנה לא תפטר . ודעה רוב המפרשים על הענין שזכר
 וכן ידעה יתחן והוא תרגם שגינוות ענין שגנה התפלה שיהיו עונות ישראל נחשבות לפניו כשגנה : (ג) ה' שמעתי שמעך
 יראתי . שמעתי קול הנבואה אשר אלי בגלות הארץ שיהיה לישראל לשהיד ויראתי איך יוכל לעמוד כחם שנים בקרב
 מצודת דוד
 קדשו כשמים מפלל סכ"ו על יסודי הארץ שותקים פסטי יסודו כי
 ידו ככל מפלל וסין פי ידבר לעלי :
 ג (ה) על שגינוות. ר"ל חפצו היות כעצור שגנ והסתם מול
 ס' ולכן חזר להסתכל לענין ולספר שבתו : (ג) שמעתי
 שמעך . שמעתי מה שאמרה לי והשפעת לענין מגלות השני ולדבריו

קדשו כשמים מפלל סכ"ו על יסודי הארץ שותקים פסטי יסודו כי
 ידו ככל מפלל וסין פי ידבר לעלי :
 ג (ה) על שגינוות. ר"ל חפצו היות כעצור שגנ והסתם מול
 ס' ולכן חזר להסתכל לענין ולספר שבתו : (ג) שמעתי
 שמעך . שמעתי מה שאמרה לי והשפעת לענין מגלות השני ולדבריו

miracles God had performed for Israel since the Exodus, and he is praying and prophesying that God will do likewise in this exile; when Israel emerges from this exile, and during the war of Gog and Magog. Jonathan explains that the prophet is praying that Israel's sins will be counted as errors or inadvertent sins.—[Redak]

2. I heard a report of You—that from days of yore You always inflict-

ed retribution upon those who provoked You, yet You tolerate this wicked man.—[Rashi]

I feared—I said, "How has the Divine standard of justice changed because of Israel's iniquity?"—[Rashi] When I heard the voice of prophecy telling me of the long exile Israel would suffer, I feared that they would not be able to endure it, and I prayed . . .—[Redak]

20. But the Lord is in His Holy Temple. Silence the whole earth before Him.

3

1. A prayer of Habakkuk the prophet concerning the errors.

2. O Lord, I heard a report of You; I feared, O Lord,

worshipped had made him like itself; that Belshazzar, too, should be lying lifeless, attired in gold and silver. Accordingly, Habakkuk declares:

[19] **Woe to him who says to the wood, "Awaken!"**—Belshazzar, who worshipped an image of wood and stone and who called to it to awaken from its sleep and hearken to his prayer.

he shall teach—Belshazzar shall teach that my words are true, that the creator of the idol achieves from the idol what the idol achieved from him, as he himself became like the idol, a lifeless form bedecked with silver and gold, without the spirit of life.

[20] **But the Lord is in His Holy Temple**—and He executed justice upon those who desecrated the vessels of His Temple.

silence the whole earth before Him—For therewith they will recognize God's glory and fear Him.

20. **But the Lord is in His Holy Temple—ready to exact retribution.**—[Rashi]

Silence the whole earth before Him—Heb. הָשִׁיב הָשִׁיב is an expression of silencing and the silence of destruction.—[Rashi] Not so the Lord, for He gives spirit in all flesh, and although He is in His Holy Temple, the heavens . . .—[Redak]

Silence the whole earth before Him—All the inhabitants of the earth fear Him, for He oversees them and witnesses all their deeds, as it is written (Ps. 33:13): "The Lord looks down from heaven and beholds all the children of men."—[Redak]

1. **concerning the errors**—*This may be interpreted according to the Targum*, as follows: A prayer that Habakkuk the prophet prayed when it was revealed to him concerning the reprieve given to the wicked—that if they return wholeheartedly to the Torah, they will be forgiven, and all the sins they sinned before Him will be counted as inadvertent ones. *However, according to the apparent meaning, Habakkuk is begging for mercy for himself because he spoke rebelliously: (1:4) "Therefore Torah is slackened," and (verse 14) "You have made man like the fish of the sea." He criticized the Divine standard of justice.*—[Rashi]

Redak explains that this prayer was composed in the manner of the Psalms, using such words as שָׁנִיתוֹ, which parallels שָׁנִיתוֹ לָךְ in Psalms 7:1; לִקְרָא בְּגִיטוֹתֵי at the end of this chapter, and סֵלָה, which is found in Scripture only in Psalms and in Habakkuk's prayer. The prayer is about Israel's trials and tribulations in this exile. The prophet relates the

פַּעֲלָהּ בִּקְרֹב שְׁנִים תִּיְהִי בִּקְרֹב שָׁנִים
תוֹדִיעַ בְּרֹנֹו רַחֵם תִּזְכּוֹר: ג אֱלֹהֵי
מַתִּימָן יָבוֹא וְקִדְוֹשׁ מִהַר־פָּאֵן סֵלָה
כֶּסֶף שָׁמַיִם הוֹדוּ וּתְהַלְתּוּ מִלֵּאָה

הארץ

ת"א ברונו, מ"ח י' חסידים יכל, פכ"ס ב

אֱלֹהֵי סְדוּקָא אֲתַנְלִי וְקִדְוֹשׁ סְדוּקָא דְפִאֲרָן בְּנִבְרַת עֲלֵי סִין אֲתַחֲפִיא שְׁמִיא וְיוֹ יְקִבְרִיה וְאִמְרִי

רש"י

מהר"י קרא

אמרתיו איך משתנית מזה הדין כעון ישראל: **פעלך**
בקרוב שנים. פעלך הראשון שהיית נפרט לנו מאויביו
 בקרב שני הגרם שאלו שריונים נה: **תוודיע**. כלומר עוררתי
 והשיבתי: **בקרוב שנים**. ובקרוב שנים הללו תודיעו:
 ברונו. ובכונן שתקוף על הרשעים רחם תזכור:
 רחם. כמו לרחם: (ג) אלוה. עכשיו הוא מזכיר לפנינו
 פעלו הראשון שהוא מבקש לפנינו לעוררנו פועל מכתן של ישראל וסורענות דורות הראשונים כשנצטו ליתן את החזרה
 חזרת על עשו ועל שמעאל ולא קבלו: **סתימן**. פשו: **פארן**. ישמעאל כדאמרו וישב במדבר פארן (בראשית כ"א):

אבן עזרא

בקרוב שנים תודיע. פעלך מה יעשה והוא ישראל הם
 הפועל שלך: **ברונן**. בעת הברונן שאלו כפמל: **רחם**
תזכור. רחמך וזמל רחם לכוני יחיד כי רחמים לשון
 רכוש ורבי משה חמר ברונו רחם וזכור העת שנצטו אתה
 האלוה מתמין וזה חרוך וחלון נכון ויש לומר כי רחם
 שם דבר כמו האבה ארמך ה' לדקי: (ג) אלוה. עתה
 יספר כמה גבורות עשה לישראל העם הלא אתה הוא
 מתמין כמו אלוף חילך כמו ה' בנצחך משעיר: **וקדוש**
טהר פארן. וכבר פירשתי זה הסעם כפרת וחת
 הנצח כי כאשר עבר הכבוד על הר שער שהוא סמוך
 לשלשן כמו שנאמר ואת המזרי בהרם שער עד אל פארן
 או רחם משעיר כבוד הכס ונראת' גבורתו בתלחתת מדין
 ויסמין ועונ: **כסה שמים הודו**. ששכחו הכל ופחדו
 סן בחלו נרו עלי ראשי. וזכר שער ופארן בי הם סבוכים וזכר

מצורת דוד

בקרוב השנים האלה לא יכלו והעמד כחיים את ישראל הנקרא פועל
 ידך כפ"ש של בני ועל פועל ידך (שעיה מ"ה): **בקרוב שנים**
 תודיע. בקרב כפשים האלה תודיע שנינו: רחם תזכור ל"ל שף
 חסידים ולא נגלותם ואלו נגלותם חסידים ונזכרתי להם
 דברי ראשונים (ויקרא י"ז): (ג) אלוה מתמין וזה חרוך וחלון נכון ויש לומר כי רחם
 שם דבר כמו האבה ארמך ה' לדקי: (ג) אלוה. עתה יספר כמה גבורות עשה לישראל העם הלא אתה הוא
 מתמין כמו אלוף חילך כמו ה' בנצחך משעיר: **וקדוש**
טהר פארן. וכבר פירשתי זה הסעם כפרת וחת
 הנצח כי כאשר עבר הכבוד על הר שער שהוא סמוך
 לשלשן כמו שנאמר ואת המזרי בהרם שער עד אל פארן
 או רחם משעיר כבוד הכס ונראת' גבורתו בתלחתת מדין
 ויסמין ועונ: **כסה שמים הודו**. ששכחו הכל ופחדו
 סן בחלו נרו עלי ראשי. וזכר שער ופארן בי הם סבוכים וזכר

לעק ולא יכוב: ה' פעלך בקרב שנים חיידי. אבל תשוב לך
 סבוכים: הראשון וחיידי וחידשו לפועל גבורתך בתוך שני
 שנים של ישראל תודיעו להם: ברונו רחם תזכור. **אפילו**
 ברונו עליהם לתתם כדי איך תזכור לרחם עליהם וחשיבים
 ספיקותם ומכאן ואילך אל יפיל לב אדם עליו שהרי יראה
 הגבורה ידך: (ג) אלוה מתמין וזה חרוך וחלון נכון ויש לומר כי רחם
 שם דבר כמו האבה ארמך ה' לדקי: (ג) אלוה. עתה יספר כמה גבורות עשה לישראל העם הלא אתה הוא
 מתמין כמו אלוף חילך כמו ה' בנצחך משעיר: **וקדוש**
טהר פארן. וכבר פירשתי זה הסעם כפרת וחת
 הנצח כי כאשר עבר הכבוד על הר שער שהוא סמוך
 לשלשן כמו שנאמר ואת המזרי בהרם שער עד אל פארן
 או רחם משעיר כבוד הכס ונראת' גבורתו בתלחתת מדין
 ויסמין ועונ: **כסה שמים הודו**. ששכחו הכל ופחדו
 סן בחלו נרו עלי ראשי. וזכר שער ופארן בי הם סבוכים וזכר

אויביו לפיכך אני סתפל לפניך ואומר: **פעלך בקרב שנים**
 חיידי. ישראל שהם פעלך שאתה פעלתם כפ"ש על בני ועל
 פועל ידך תזכור ואמר הוא שך הכונן: חיידי. חית אתו
 בתוך השנים הארוכים האלה שיהיה בנולד שלא יכלה בקרב
 אויביו: **בקרוב שנים תודיע**. בקרב אלה השנים תודיע דברך
 שיעזר להם ואם גם זאת ברויחם ברויח אויביתם לא סתמיתם
 ולא נגלותם לבלותם ונז: ברונו רחם תזכור. כפון חרונו
 הוא שיהיה סן נגלות וזכור להם אהבה אביהם כפ"ש וזכרתי
 להם בריח ראשונים או ידית רחם אחר סן רחמים כלומר זכור
 להם רחמך כפ"ש וזכר רחמך ה' וחסידך כי פעלתם חסד
 הודך הרש רחם גיבספריא אברהם חשון וז כוח כלומר
 זכור להם בריח אברהם: עו אלוה מתמין וזה חרוך וחלון נכון ויש לומר כי רחם
 שם דבר כמו האבה ארמך ה' לדקי: (ג) אלוה. עתה יספר כמה גבורות עשה לישראל העם הלא אתה הוא
 מתמין כמו אלוף חילך כמו ה' בנצחך משעיר: **וקדוש**
טהר פארן. וכבר פירשתי זה הסעם כפרת וחת
 הנצח כי כאשר עבר הכבוד על הר שער שהוא סמוך
 לשלשן כמו שנאמר ואת המזרי בהרם שער עד אל פארן
 או רחם משעיר כבוד הכס ונראת' גבורתו בתלחתת מדין
 ויסמין ועונ: **כסה שמים הודו**. ששכחו הכל ופחדו
 סן בחלו נרו עלי ראשי. וזכר שער ופארן בי הם סבוכים וזכר

מצורת ציון

(ג) מתמין. הוא איך חסד שהוא כדרכם של א"י: סלה.
 פועל: הודו. סין. הודו ופארן: ותהלתו. ענין כלהם חוסר
 כפון חרונו ונגלותם חוסר רחם עיניהם וזכר גם זאת כבימות בלחן אויביתם לא סתמיתם
 ולא נגלותם לבלותם ונז: ברונו רחם תזכור. כפון חרונו
 הוא שיהיה סן נגלות וזכור להם אהבה אביהם כפ"ש וזכרתי
 להם בריח ראשונים או ידית רחם אחר סן רחמים כלומר זכור
 להם רחמך כפ"ש וזכר רחמך ה' וחסידך כי פעלתם חסד
 הודך הרש רחם גיבספריא אברהם חשון וז כוח כלומר
 זכור להם בריח אברהם: עו אלוה מתמין וזה חרוך וחלון נכון ויש לומר כי רחם
 שם דבר כמו האבה ארמך ה' לדקי: (ג) אלוה. עתה יספר כמה גבורות עשה לישראל העם הלא אתה הוא
 מתמין כמו אלוף חילך כמו ה' בנצחך משעיר: **וקדוש**
טהר פארן. וכבר פירשתי זה הסעם כפרת וחת
 הנצח כי כאשר עבר הכבוד על הר שער שהוא סמוך
 לשלשן כמו שנאמר ואת המזרי בהרם שער עד אל פארן
 או רחם משעיר כבוד הכס ונראת' גבורתו בתלחתת מדין
 ויסמין ועונ: **כסה שמים הודו**. ששכחו הכל ופחדו
 סן בחלו נרו עלי ראשי. וזכר שער ופארן בי הם סבוכים וזכר

deeds that God showed Israel in the
 desert, [and prays] that He perform
 them when Israel leaves this exile.
 This verse parallels Deuteronomy
 33:2.— [Redak]

His glory covered the heavens—
 These are the torches which lit up
 the heaven and the earth, that they

saw on the day of the giving of the
 Torah.—[Redak]

and His splendor—Heb. וּתְהַלְתּוּ,
 derived from (Job 29:3) "When His
 candle shone (הִתְהַלָּה)."—[Redak]

Your deed. In the midst of the years, revive it; in the midst of the years, let it be known. In anger You shall remember to have mercy. 3. God came from Teman; yea, the Holy One from Mt. Paran, with everlasting might. His glory covered the heavens, and His splendor filled the earth.

Your deed. In the midst of the years—*Your original deed, that You would wreak vengeance for us upon our enemies in the midst of the years of trouble in which we are found.*—[Rashi]

revive it—*Awaken it and restore it.*—[Rashi]

in the midst of the years—*And in the midst of these years let it be known.*—[Rashi]

In anger—*In the anger that You will vent upon the wicked, You will remember to have mercy.*—[Rashi]

to have mercy—Heb. רַחֵם, *like לָחַם, to have mercy.*—[Rashi]

You shall remember—*You shall remember to have mercy on Israel.*—[Rashi]

[2] **Your work—in the midst of the years**—I therefore pray that Israel, the nation that You made...—[Redak]*

in the midst of the years let it be known—In the midst of these years, make known what You promised them, (Lev. 26:44) “And yet for all that, when they are in the land of their enemies, I will neither reject them nor cast them off to destroy them, etc.”—[Redak]

In anger, remember to have mercy—At the time of anger, which is the time of the exile, remember the love of their forefathers, as the

Torah states (ibid. 26:45): “And I will remember for them the covenant of their ancestors.” It is also possible that רַחֵם is the singular of רַחֲמִים, *mercies*. It is homiletically interpreted as the numerical value of אַבְרָהָם, *Abraham*, as follows:

א	=	1	ר	=	200
ב	=	2	ח	=	8
ג	=	200	ם	=	40
ה	=	5			248
ו	=	40			
		248			

The intention is: Remember the covenant of Abraham for their sake.—[Redak]

3. **God**—*The prophet now mentions before God His original deed, which he begs Him to revive—the deed of the love of Israel and the retribution of the first generations: When You came to give the Torah, You went around to Esau and Ishmael, and they did not accept it.*—[Rashi from Avodah Zarah 2b]

Teman—*Esau.*—[Rashi from Obadiah 9] *Jonathan* renders: South.

Paran—*Ishmael, as Scripture states (Gen. 21:21): “And he dwelt in the desert of Paran.”*—[Rashi]

His glory covered the heavens—at Sinai for Israel.—[Rashi]

[3] **God came from Teman**—Now he tells of the great and awesome

הָאָרֶץ: י וְנָגַהּ בְּאוֹר תְּהִיָּה קִרְנֵים מִיָּדוֹ לֹא וְשֵׁם חֲבִיּוֹן עֲזָה: ה' לִפְנֵי יֵלֶךְ דָּבָר וַיֵּצֵא רֶשֶׁף לְרַגְלָיו: י עֲמְדוֹ

וימורד

עזר

ה' ונגה כלור, מסתים ח עקרים מ"ב ס"ט

רוקא: ה' כן, כרמוהי כשהלח מלך, מוקא ונפיק בשלדוהיבית אששא מיקריה: ויחללי ואניע אקא

סדר"י קרא

רשי

סדר פארן סלח, וכן כשנאח בקרשחך מימשאל גם הוא לא קיבל עליו של תורחך, ותהלתו מלאה הארץ, בשקיבולו ישראל את התורה: (ד) ונגה באור תהיה, אור נגה תהיה נדחלת על הר סיני ביום מחר תורה באותו אור של שבעת ימי בראשית: קרנים, מידו לו, אותו נגה מידו של הקב"ה תהיה, מספלת ובספדת ברכיו ויצא בשתי קרנים המפוצלות ומאירה לו את סיני: ושם חביון עזא, ששם חביון נתחלל ישראל (עזר) על הר שהיה חביון אצלו בשש אלפים שנה: (ה) לפניו ילך דבר, לפניו היו חילוקי בני רשע מלאכי הים חללם את העולם אם לא שקיבולו ישראל את התורה, ובדן הוא שבדנו שיהיה לך עליהם שתוכור לדתם אותם: (ו) עמד וימורד ארץ, נתח חור לומר מה שאמר לפעלה שבעה שנים שיעך שבדורות הראשונים

רשע באו עמו למיני: (ו) עמד וימורד ארץ, המתין

רד"ק

סני וירדך חרש ידוע ו"ח תכתיב: מרובא ורעמו כדעת אנקלוס בפי' הפסוק ויחללו הרובים כמשפטי ויפטר תושבתי: (ד) ונגה באור תהיה, זהו מה שאמר בתורה וכראו ככור ה' באש אוכלת בראש ההר: קרנים כידו לו, זהו כי קרן עזר פני משה כלומר מידו הוא היה מיד האל לו למשח ואמר קרנים בלי שנים כי הפנים שני צדדיו וי"ם קרנים על הלוחות שנתן לכשה שהיו שנים וחיו מזהירות ונגה ונבסתר: ושם חביון עזא, שם בסני נגלה מה שהיה נחבא מעדו עד היום ההוא כי לא היה כיום ההוא לפניו ולאחריו שנגלה לו חל' ית' בכבודו הנדול על הר סיני לפניו כל ישראל וי"ם חביון עזא על הארץ כפי' ש' עליו אתה וארץ עזר ושם היו מספרות הלוחות: (ה) לפניו ילך דבר, ה' אאו"ל בסתי, מדבר והנחש ר' אברהם א"ז ש' על העמים כשנבסו ישראל לארץ כפי' דבר והענין כפול במסלת שונות וכן ולחסי רשע והוא חולי הקדחת שהיא חמה השורפת וביניהם סברה: רגליו, לסבתו כמו ויכרך ה' אותך רגליו: (ו) עמד וימורד ארץ, עמד הארץ

מצודת ציון

כמו בהלוי ג' (איוז כ"ט): (ד) ונגה, ענין סלח ויחיה כמו מנוענגדו (הסלים י"ח): קרנים, כושלל על הפעולה והתחזקות ע"ש שבע"ה בענין הקרן יתחזקו כהם: חביון, מלשון חביו ונגה כמו חכי כמעט רגע (שפי' ל"ו): עזר, ענין חזק ועל הארץ יאחז שהוא חזקו של ישראל: (ה) דבר, מנסה: רשע, מתלסל וכן רשעים רשעים אש (ש"ח): (ו) עמד וימורד ארץ, עמד הארץ

הארץ נאלץ כעש אולם ומלקו לשעטים כמדס נחלל: רחא.

כסה שמים הדור, כסוי לישראל: (ד) ונגה, אותו היום: באור תהיה, כלור המיוחד של שבעת ימי בראשית היה וכן חרנס יומת: קרנים, לשון מחור כשהוא נקוב וורה דרך הנקב נראה כמין קרנים בולטים וכן (שמות י"ד) כי קרן עזר פניו: מידו, מידו של הקדוש כרדן הוא בלו להם: ושם חביון עזא, כחרטומו שם נגלה עזא שה' חביו למפרע כסתר עליון: (ה) לפניו ילך דבר, מלאחי מדרש אגדה כשהם שנתן הקדוש כרדן הוא חורה לישראל סודר מלאך המות להפלינו לדברים אחרים שלא יעמוד לקנח ולומר אומה שעתידה לכפור כך לסיף ארבעים יום ואחרי נתן להם את התורה: ויצא רשע לרגליו, מלכי

אבן עזרא

חמנו: (ד) ונגה, שהיה יולא מלפניו כלור היה זה הוא כמו ממוד האש, וקרנים כמו כי קרן עזר פני משה: ושם חביון עזא, הוא הארץ כמו אתה וארץ עזר וכתבי כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה כו וי"ח חביון חמת חלף וטעם חביון עזא הארץ שהיה חביו ועמון וזמכסו כשנשחם אוחו או הוא כמעט לה' כמו חכי כמעט רגע עד יעבר זעם: (ה) לפניו, לפני הכבוד או הארץ שם הכבוד: דבר, להרג העמים כדרך וגם הוצא: ויצא רשע, כמו דבר ולחמי רשע כמו אכולי דבר: (ו) עמד, נמדדה ארץ כענן ונחמלקה לשעטים את ארציהם אשלת לפניך והביתא אל כל העם וגו': רשע, כמו דבר והענין כפול במסלת שונות וכן ולחסי רשע והוא חולי הקדחת שהיא חמה השורפת וביניהם סברה: רגליו, לסבתו כמו ויכרך ה' אותך רגליו: (ו) עמד וימורד ארץ, עמד הארץ

מצודת דוד

כי לא תפסדום נדכות ה': (ד) ונגה באור תהיה, הנגה של פסוק כשהיו לפני ישראל מזהם מלכיה כלור היום: קרנים דבר, מיד ה' כל לשלל קרן מתחלה והתנבחות: ושם וגו', כשהוא יסאל הלך חביון עזא הוא הלוהט שהיו מלו חביונים ונגוים פסוקים הנחמם בחיון הנקרא עזא כפי' אלה וארץ עזר (הסלים ק"ג): (ה) לפניו, למי הארץ הדין להכרז את העמים ופס' ביחלו ולא רשע' אש לסיף אולם ר"ל ע"י הארץ ההולך עממה למחמה ככבו ולא העני"ם: (ו) עמד וימורד ארץ, כלשך עמד

proceeded before the Ark to slay the heathens.

and sparks went out at His feet—
Heb. *Fiery angels came with Him to Sinai.*—[Rashi] Destructive angels went before God to destroy the world should Israel not accept the Torah. It is proper that with the

anger that You had against them, You should remember to have mercy upon them.—[Kara]*

at His feet—Caused by Him.—
[Redak] Through the Ark that accompanied them to war, they were able to vanquish the heathens.—
[Mezudath David]

4. And there was a brightness like the light; they had rays from His hand, and there was His strength hidden. 5. A pestilence went before Him, and sparks went out at His feet.

4. **And there was a brightness—on that day.**—[Rashi]

like the light—*Like the special light of the seven days of Creation. So did Jonathan render it.*—[Rashi] The brightness on the day of the giving of the Torah was as great as the light of the seven days of Creation.—[Kara] As the Torah states (Ex. 24:17): “And the appearance of the glory of the Lord was like a consuming fire atop the mountain—to the eyes of the children of Israel.”—[Redak]

rays—Heb. קרנים. *The expression of a light, which, when piercing and shining through a hole, appears like protruding horns. Similarly, (Ex. 34:29) “For the skin of his face shone (קרן).”*—[Rashi]

from His hand—*From the hand of the Holy One, blessed be He, they came to them.*—[Rashi] Redak explains that the rays of light that emanated from Moses’s face came from God’s hand. The dual form is used since both cheeks shone. Others identify the rays with the two tablets of the Decalogue.

and there was His strength hidden—*As the Targum renders: There His strength, which had previously been hidden, was revealed in the secret place of the Most High.*—[Rashi] There, on Mt. Sinai, He gave them His Torah (known as His strength) which had been hidden

with Him, in His shadow, for two thousand years.—[Kara]

There on Mt. Sinai was revealed what had been hidden of His strength until that day, for there was no such day before it or after it—when God was revealed in all His glory, on Mt. Sinai, before all Israel. Others explain that this phrase refers to the Ark, where the tablets were hidden. The Ark is referred to as “the Ark of Your strength” in Psalms 132:8.—[Redak]

5. **A pestilence went before Him**—*I found in a Midrash Aggadah: At the time the Holy One, blessed be He, gave the Torah to Israel, He drove away the Angel of Death to divert him to other things, lest he stand to accuse and say, “You are giving the Torah to a nation that is destined to deny you at the end of forty days?”*—[Rashi from unknown Midrashic source, quoted also by Tos. Shabbath 89a]

Rabbi Joseph Kimchi explains this phrase as an allusion to the Israelites who died in the desert during the forty years of their wanderings. Ibn Ezra explains it as an allusion to the peoples of Canaan who were slain when Israel conquered the land, and also to the *zir’ah*, or wasp, that attacked them at the time of Israel’s invasion.—[Redak]

Mezudath David renders: Before it, referring to the Ark. A pestilence

**וַיִּמְדַּד אֶרֶץ רְאָה וַיִּתֵּר גּוֹזִים וַיִּתְּפֹצְצוּ
הָרִירִיעַד שָׁחוּ גִבְעוֹת עוֹלָם הַלִּיכוֹת
עוֹלָם לוֹ יִתַּת אֹן רְאִיתִי אֶהֱרִי
כִּישׁוֹן יִרְגָּזוֹן יִרְעוֹת אֶרֶץ מִדְּיָן:**

ת"א וימדד ארץ, ח'ק' לא' הליכות מולם, מולם כח מדינה כד נדה ע"י

פָּלְחוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיהָ מִפְּרִיגֵיהֶן בְּדֵר בּוֹשֵׁן חֲבָא וְכֵר הַבּוֹ לְקַעֲבֹד אִיבִיקָא עֲבָדִית
לְהוֹן נִסְיוֹן וְגִבְרָן וְיִפְרִיקֵיהֶן מִדֵּר מִדְּנָאִי עַל יַד נִדְעֵן כֵּר יִישָׁא:

רש"י

לדקדק בדיון דור המבול למדוד להם מדה כנגד מדה ומדד
עומד כדלחם נלכ לרוב ה' ועומד לדין עמים (שם ג')
ממתין ומדקדק בדיוג: ויטורד ארץ, כרוחמים קלקלו
וכרוחמים נדמו: ראה, כדור הפלגה שעל ידי שיהי שפה
לחת בלא כולם צללה כדמתין ויהיו כל הארץ שפה אחת
ודברים אחדים (בראשית י"א): ויירר גוים, הפילם
לשעשים לטון כדלחם לנחר כהן כל הארץ (ויקרא י"א)
ויחרד לבי ויחר ממקומו (איוב ל"ו): והררי עד, שרר
האומות: הליכות עולם לו, הראה להם שכל מהלכו של
עולם שלו הוא: (ו) תחת און, שנמלא בישראל: ראיתי

עולם שבו הוא: הכל כהרגמו:

אבן עזרא

ועתה כ"ח ששם עינו עליו מיד נמס חוה ויחר גוים
ויתפצצו, העתים של מוקד שעבר עליו הכבוד היה
נותפצץ לו הוא דרך משל שעבר על המלכים שזחזחם
אימה: שחו, הנכבות לפניהם והיו מיסור והליכות עולם:
(ו) החרה, העתים כי אלהי כוש נפלו חליו היו תקועים
במקומות און שלא יעמד גם כן הוא להיות זה רמז לדבר
כושן רשעים וחרן מדין על דבר נדעון בדברי כהנאם:

המבול ועל דור הפלגה רוצה לומר אלה הדורות שלא היו
סבירים בו והיו בדמים שאין אלה בעולם עבד והראה להם כי
הוא ארון הכל ומשניה בכל ורץ במלת ויטורד שסוד
להם מדה כנגד מדה כמשאול ברוחמים קלקלו וברוחמים נדגנו: ראה ויחר גוים, ראה שגוערו כלם בספקים אחר לבנות
המבול ובכל צערה והפוצם בשם על פני כל הארץ והראה להם כי הליכות עולם לו, נבנות עולם ויחרו, על דרך
משל כמו שפירשתי ויח' אהלי ואועי אדעא וגי' כ"ש: (ז) תחת און, הוכיר עתה גבורות ששעה לנו במלחמות כושן
רשעים ע"י תנאיאל בן קנו ובמלחמת נדעון עם כדויאמר בספקים און ראיתי אותם אהלים תקועים כלומר בספקים שלא
חיה להם העמדה ויקום כי היום הוא את העתה והפיל אותם אהלים: וירגזו וירעו ארץ כדון, רגזו אותן וירעו רל אהלי

מצודת דוד

כלומר האלון שם פינו כלכן היה מעטות את המעשים לנשים
מחללים: ויתפצצו, הכדים הקבועים מעולם היו מחפוללים
ומשתכרים והוספלו הנבנות הקבועות מיתות העולם כל' מלכי
העמים וסבירים של מעלה כשמו וספלו: הליכות עולם לו, ר"ל
וזה היה לפי של מולתי ומתהני העולם שם מעלה וזכי מהם
המה הכל של המקום כלם נפשות בהם כלעז: (ו) תחת און,
למשל בהם כלומר לא מקולר י' אל הובע כמו י' אל בגמול השון
הימים כדון: וירגזו וירעו ארץ כדון, ר"ל כי הלא בהלא אליו ירגזו וירעו ארץ כדון וזהו עיני נדעון שכל עינים מרד

מחרי"י

עבד הקב"ה ומדד להם עין לפי פעולתם אל חיים: ראה
היה גויה ראה פעולתם עינים והחיר להם' של גוים: ויתפצצו
הררי עד שחו נבנות עולם, המלכים והשמים שהיו גרולים
כהרם ונבנות ברוחם הראשנים כפצעה כלם בצורים ובכל
חרם שפוצצו הקב"ה והשם קרובם: הליכות עולם לו, כענין
הוא היה כהלי הקב"ה לכדור לעולם כפי פעולת: (ח) תחת און
ראיתי אהלי כושן, וכן תחת חפשות ישראל שחבאו להקב"ה
פרע בהם וספרם ביר כושן רשעים: ויפז עוליהם אהליהם:
ירגזו וירעו ארץ כדון, כשחורו ולא חסאו עוד ששעו חשבה
הרשעים הקב"ה ביר נדעון מיר כלבי כדון ומסל וכן הוא אומר
יחל נדעון ררך השכונן באהלים בקדם לגובת וינבחה ירך את
הגבחה ויהי וינסו ובה ויצלבו וירדף אחריהם וילכדו את שני

אהלי כושן, שטומדים בגלוי ומתכלים את ישראל, ובהתכנסם לפניה: וירגזו וירעו את גויה', הכל כהרגמו:

רד"ק

בגלגל יד שנה עד שכבשו הארץ וחלקוה במדה וחבל: ראה
יחר גוים, משה ראה ויחרם לנהר גוים כי הארץ ויחר גו'
ויקצץ כדו לנהר בהם על הארץ כלומר כדון היה בגלגל והיה
כנצח גויה הארץ וקפלים לפני ישראל כאלו בראיה לבר היה
כסיהם: ויתפצצו הררי עד, משל לכלבי כנען וכן נבנות
עולם ויתפצצו ענין שירה עם השמור כבו וכפשו יוצץ
סל: שחו, מפעלי הכפא והוא חסר הכפל בן תחתיו שחור:
הליכות עולם לו, כהליכ העולם כלם לאל יתברך לסיכך
יעשה בהם כרצונו להנבית זה ולהשגיל זה לגרש זה
ולהגחיל זה ואמר הליכות עולם כי העולם כהנצח על
סחליו הגלגלים והכוכבים וינצח תרגם פסוק זה על דור
סבירים בו והיו בדמים שאין אלה בעולם עבד והראה להם כי
הוא ארון הכל ומשניה בכל ורץ במלת ויטורד שסוד
להם מדה כנגד מדה כמשאול ברוחמים קלקלו וברוחמים נדגנו: ראה ויחר גוים, ראה שגוערו כלם בספקים אחר לבנות
המבול ובכל צערה והפוצם בשם על פני כל הארץ והראה להם כי הליכות עולם לו, נבנות עולם ויחרו, על דרך
משל כמו שפירשתי ויח' אהלי ואועי אדעא וגי' כ"ש: (ז) תחת און, הוכיר עתה גבורות ששעה לנו במלחמות כושן
רשעים ע"י תנאיאל בן קנו ובמלחמת נדעון עם כדויאמר בספקים און ראיתי אותם אהלים תקועים כלומר בספקים שלא
חיה להם העמדה ויקום כי היום הוא את העתה והפיל אותם אהלים: וירגזו וירעו ארץ כדון, רגזו אותן וירעו רל אהלי

מצודת ציון

ויבדק ה' אויב לנצח ויחר גוים: ויחר, ענין דגה והטקח
כמו ויחר מעתה: (אויב גו') ויתפצצו, ענין המור עם השכל
שחור וכלי יולל הנפלא (תהלים כ'), ענין כמו עולם:
וירגזו, ענין השכל כמו ויחל אדם (שעש"ק), הליכות, ענין
הכנסה: (ח) תחת און, ענין קד ודבר מלתי הון:

בפסוק האון ראיתי וירעו ארץ כדון, ר"ל כי הלא בהלא אליו ירגזו וירעו ארץ כדון וזהו עיני נדעון שכל עינים מרד

Canaan to mountains and hills.—
[Redak]

7. Because of iniquity—that was
found in Israel.—[Rashi]

I saw the tents of Cushan—
standing in the open and inflicting

injury upon Israel, and when they
humbled themselves before
you...—[Rashi]

the curtains...—All is to
be understood according to the
Targum.—[Rashi]*

6. He stood and meted out to the earth; He saw and caused nations to wander. And the everlasting mountains were shattered; the everlasting hills were humbled. The procedures of the world are His. 7. Because of iniquity I saw the tents of Cushan; the curtains of the land of Midian quaked.

6. He stood and meted out to the earth—*He waited to examine minutely the case of the generation of the Flood, to mete out to them a measure for a measure, and He meted it out. "He stood" is to be understood in the sense of (Isa. 3:13) "The Lord stands to plead, and He stands to judge the peoples." He waits and examines their case minutely.*—[Rashi]

and meted out to the earth—*They sinned with heat, and they were judged with boiling water.*—[Rashi from Sanh. 108b] They aroused themselves and excited themselves to sin, and were consequently punished in kind, through the boiling water of the Flood.

He saw—*the generation of separation, who, since they were of one language, all came upon the plan, as it is written (Gen. 11:1): "And all the earth was of one language."*—[Rashi from Targum Jonathan]

and caused nations to wander—Heb. *וַיִּפְּצֵם*. *He caused them to jump into seventy languages—by confusing their language He caused them to wander away from each other—as it is said (Lev. 11:21): "To jump (לִפְצוֹת) with them on the earth," and (Job 37:1) "My heart trembles and jumps (וַיִּפְּצֵם) from its place."*—[Rashi, derivation from *Machbereth Mena-hem*, p. 186]

Nach Lublin reads: He scattered them into seventy languages. [Although this rendering appears to make more sense, the derivation does not fit the definition. Cf. Bava Kamma 38a.]

the everlasting mountains—*The heavenly princes of the nations.*—[Rashi]*

the procedures of the world are His—*He demonstrated to them that all the procedures of the world are His.*—[Rashi]

[6] **It stood and measured the land**—*The Ark stood in Gilgal for fourteen years, until the Israelites conquered the land and divided it with a measure and a rope.*—[Redak]

saw and caused the nations to tremble—*From there, the glory of God that was in Gilgal saw the nations and defeated them before Israel. It was as though He defeated them by merely looking at them.*—[Redak]

the procedures of the world are His—*All the procedures of the world belong to the Almighty. He does to the nations as He desires; to raise one nation and to humble another; to drive one out and to give its land to another.*—[Redak]

and the everlasting mountains were shattered—*He compares the kings of*

הַבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חָרָה יְהוָה אֶם־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶפְרָיִם אֲמִינִים עָבְדוּהוּ כִּי חָרַבְתָּ עַל־
סִיחֶיךָ מִרְכַּבְתֶּךָ יִשְׁמְעֵה: עֲדִידֵי־הָעֹז
כָּן־שָׁמָּה שִׁבְעוֹת מִפְּנֵי אֶמֶר סֶלָה

גדרות

מקרה "כח"

15

[illegible]

ה'תש"ב

[illegible]

מצודת ציון

מלבן עבה וזעם: (ט) עריה העור. ענין גלוי כמו ולא פדום ירבו. ענין חדש: יריעות. ר"ל יריעות באוה: (ה) עברך.

בי הרבב. אלף היתה הסכנה למי שרבה על סוכר בערכו
לזה ולזה היה ענינו חסות וידיעה: (ט) פירוש העור
השומעו שבהם ולזה למי האין לעשות חסות חסות חסות
הסכנה עם למי: יזאלו לחסות במדבר לכל יתנו חסות ויזאלו

archer grasping a bow to fight
against the heathens.—[*Redak.*]
the oaths to the tribes—*The oaths*
that You swore to the tribes.—

archer grasping a bow to fight against the heathens.—[*Redak*]
the oaths to the tribes.—The oaths
that You swore to the tribes.—
[*Rashi*]
a perpetual statement—A statement that is to last forever. אָרְכָּר [the
אָרְכָּר]

* (Midi)

20

הנבחרים. יש חשיבות שכן קיומם הראוי של מלך פסח ופירוש המלך כחגיגה: מרכזיותו. לנו שבוטע (מ) פירוש תנודת קשרך. נגלה נגלה נגדך. שיטות מבוט. שיטות שנבטע נבטע: אומר. מלך. המלך הקבועים נגדך. אומר נקודת (ה"ל כול) חציו על כצדך וכן הוא אומר חציו ויחיו ברך יחיו:

מלאך עוז

[illegible]

מאזרחי ליד

כשקראו המכוס את הירדן לפני יצחק וי' חרה אפו בו להחריב
וסרגו זה את זה כמ"ס (פיסטים ז') : (ח) הבנהורים חרה ה' .

[illegible]

8. Was the Lord angry with the rivers? Is His wrath against the rivers, or His fury against the sea? Only that You rode on Your steeds with Your chariots of salvation. 9. Your bow revealed itself: The oaths to the tribes were a perpetual statement;

In the place of vanity, I saw the tents of Cushan—They had no permanence, but were destroyed by Othniel son of Kenaz.—[Redak]

the curtains of the land of Midian quaked—The tents of the land of Midian were overthrown by Gideon, as was depicted in the dream of the barley cake (Jud. 7:13f.). *Jonathan* renders: When the house of Israel worshipped idols, You delivered them into the hands of the wicked Cushan; and when they returned to keep the commandments of the Torah, You performed miracles and mighty deeds for them. You rescued them from the hands of the Midianites through Gideon son of Joash.—[Redak]

8. Was . . . with the rivers?—*Some questions are in the affirmative. Have we seen that He performed all these? The explanation of the verse is according to the Targum.*—[Rashi] *Rashi* means that the questions should get an affirmative answer. This is not as expected, and other commentators explain that the answer is negative. *Rashi's* explanation is according to *Jonathan's*, who paraphrases the verse figuratively, as follows: Indeed, the Lord was angry with their [the nations'] kings and their camps, which were as numerous as the waters of a river; Your wrath was against the kings.

On the sea You let them know the retribution of Your might, for You revealed Yourself on the chariots of Your glory. Yea, Your Divine presence [You revealed]; to Your people [it meant] might and salvation.

Your chariots—were salvation for us.—[Rashi]

[8] **Was the Lord angry with the rivers?**—When the Lord split the Jordan, was He angry with the rivers?—[Redak]

Is His wrath against the rivers?—This is a repetition of the above.—[Redak]

or His fury against the sea?—When He split the Red Sea, was He angry with the sea?—[Redak, Kara, Mezudath David]

Only that You rode on Your steeds, etc.—Only that You rode on Your steeds with Your chariots in order to perform salvation for Israel. Habakkuk figuratively depicts God's saving Israel with God riding steeds and chariots against those of Pharaoh, because these were the implements of war by which people expected to defeat their foes.—[Redak, Kara, Mezudath David]

9. **Your bow revealed itself**—*Your might was revealed.*—[Rashi] Just as Habakkuk describes God as a charioteer when saving Israel [from Pharaoh], he now depicts Him as an

You split the earth into rivers. 10. Mountains saw You and quaked. A stream of water passed. The deep gave forth its voice. The heaven raised up its thanks. 11. The sun and the moon stood in their dwellings; to the light of Your arrows they go, to the brightness of the lightning of Your spear.

You split the earth into rivers—*According to the Targum.—[Rashi]* You split the dry land for Israel to give them many waters, in the words of the Psalmist (78:16): "He brought streams out of the rock, and He brought down water like rivers." *Jonathan* rendered it in this manner: You split mighty rocks; rivers came forth, inundating the land.—[Redak]

10. Mountains saw You and quaked—*The mountains of the streams of Arnon that cleft to one another.—[Rashi]* *Rashi* is alluding to the account given by *Midrash Tanhuma*, *Chukkath* 20, which he also quotes in his commentary on the Pentateuch, Numbers 21:15: While the Israelites prepared to pass through the valley of Arnon, the Amorites lay in wait for them in the caves of one of the two mountains overlooking the valley, ready to slay the Israelites with arrows and sling-shots. On the opposite side of the narrow valley, closer to the Holy Land, was another mountain, studded with protuberances opposite the caves in the first mountain. Miraculously, the mountain closer to the Holy Land moved toward the mountain closer to Moab, crushing all the Amorites lying in wait for Israel. *Habakkuk* describes this as

"mountains saw You and quaked." (Cf. *Num. Rabbah* 19:25, Soncino translation.)*

A stream of water passed—*When they crossed the Jordan, the water was "completely cut off," and the flow of the stream of water passed downstream; the water "which came down from above stood and rose up."*—[*Rashi*, alluding to Josh. 3:16]

The deep gave forth its voice—*The inhabitants of the land praised Him.—[Rashi]* *Redak* explains: When the water of the Jordan split, it emitted a loud noise.

The heaven raised up its thanks—*The host of the heaven thanked Him.—[Rashi]* *Rashi* explains יְהִי as "its thanks," thus rendering: The heaven raised up its thanks. (*Heidenheim* concurs.) *Redak* renders: It—the deep—raised its hand on high. When the waters of the Jordan split, they "rose up in one column," as if raising a hand high.*

11. stood in their dwellings—Heb. וַיִּשְׁבְּּוּ, *in their dwellings. In every word that requires a "lamed" at the beginning—Scripture placed a "he" at the end [meaning "to"]*. They explained the phrase as referring to the war of Gibeon, as the Targum paraphrases it.—[*Rashi*] In the war waged by Joshua against the kings

**חֲנִיתָהּ: יִבְּזֻעַם הַצֶּדֶד-אֶרֶץ בְּאֵף
תִּדְרֹשׁ גּוֹיִם: יִצְאֹתָ לִישָׁע עִמָּךְ לִישָׁע
אֶת-מִשְׁיָחָהּ מִחֲצֵת רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע
עֲרֹת יָסוֹד עַד-צִוָּאר סֶלָה: יִנְקֹבֶת
בְּמִטּוֹ רֹאשׁ פְּרָזוֹ יִסְעֶרֻהּ לְהַפְיִצְנִי**

עליצתם

הר' גרשון פרויפר

תריבת חֲנִיָּה וְהִקְרָתָה חֲנִיָּהּ רָגְזִי עִמָּךְ עַל צִוִּי קִנְיָהוֹן מִיִּבְרָה קָם לְעָלְמִין: יִבְּזֻעַם
קָם בְּחִיָּרִיָּה דְּסִיָּהּ רִשִּׁי פִּשְׁרָהּ פִּרְעָה דְּבִשְׁכִּינִי סִחֲרָה עַל עִמָּךְ דְּכִתְיִינוֹן קִנְיָה

רש"י

נכעון כחנניו: לאור חציר יהלכו. ישראל: (יב) בזעם
תצעד ארץ. לנרש טענה אומות: (יג) לישע את
משיחך. שאלו תודי: ערות יסוד. חומות אויביהם:
עד צוואר. הוא גובה החומות והמגדלים (יד) נקבת
במטוי ראש. סמריה וסיעתו: יסערו. שהיו סוערים
ברוח סערה להפילנו והוא היה מטה שהיה דודה בו את
האומות וכשנאל וסער להפילנו נקבת ראשי גייסותיו
במטוי שהיה בל לרדותו בהם: ראש פרוי. ראשי

אבן עזרא

חבוקקים חם חצי חש"י וחנניו והאויבים נכעו בהם וישראל
הלכו לאור אש"ש שלא חביר בפסוק ברקים כיון שחביר אבני
הברד הרי הוא כאלו חביר ברקים כי לא פלו אבני הברד בלא
ברקים גם אבני הברד לבנים סבוכים ונתונים אורח בלילה
וביום ובלילה חותה המלחמה שהר המלחמה יחוש על חירח
שיסער ג"כ עד יקום ניי אויביו הגנה חיה גם בחור גם שחור
חירה בלילה עם הברד: (יב) בזעם. בזעם על י' גוים צערת
עליהם בארצך ובפל תענין כבש ואמר באף חרש גוים:
(יג) יצאת לישע נכר לישע את משיחך. כמו יצאת לישע נכר

בהכנסם לארץ: גוים כן תצא לעתיד לישע את עמך כמו יצאת לישע
סחלול ושובם לארצם וכן שאמר יצאת מחצת נקבת עבר במקום
תגבוהא א"ש שהיא חתירה הרי היא כאלו נתקייסה לשיכר יוכרז בה
ראש מביט רשע. את תבחר ראש מחיל חרשע גו: ערות.
סגנו וכן תגלה יסודם עד צווארם וחס שרי החיל תסלבים אשר אחי.
לראש יסוד הוא עיקר הבנין וקובץ לפי הוא בשל על גדולי חסכתה:
חנקת ראש מריו כלומר חילוליו וקראם פרוי לפי שיבא לחבד והפיוסבים
בכך מקום שאין להם חובה שתמרינם וכן אמר הוא אעלה אל ארץ פרוי
שקבית ישלח נחובה בהם שנקב ויסחצו איש בבסח שביד את ראש
עצמו וכן אמר אבן אפר חיה מהמחמ ח' רבת בהם ועי' ואמר

מצודת ציון

כנר וכן נקב מלכי (דברים י"ג): (י"ד) תצעד. ענין דייקם
הנכל כמו יחידיו וסדו ("כ"ו"): תדרש. משון דיש: (יג) חצות.
ענין כהלך ונלית כמו עתן נלש (חללים ק"י): ערות. ענין גלוי
כמו מביט בזעם ("כ"ה א'): (יד) נקבת. משון נקב וחור:
פרוי. סיר שלים פוקס חומה נקלעת פרוי. כמו פרוס פס
יושלים (נכדים ז'): יסערו. משון כוח סער: לחיפצו. מל

של סמריה שאל לרדות בו נקבת כל ראש אויבו סיסטים פרי

דְּפִיָּרָה אֶתְנַקְרוּ
בְּהִקְוֹן גִּצְסֹן בְּהִקְרָה:
יִבְּזֻעַם הַצֶּדֶד-אֶרֶץ בְּאֵף
תִּדְרֹשׁ גּוֹיִם: יִצְאֹתָ לִישָׁע עִמָּךְ לִישָׁע
אֶת-מִשְׁיָחָהּ מִחֲצֵת רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע
עֲרֹת יָסוֹד עַד-צִוָּאר סֶלָה: יִנְקֹבֶת
בְּמִטּוֹ רֹאשׁ פְּרָזוֹ יִסְעֶרֻהּ לְהַפְיִצְנִי
קְדָּמִיָּהוֹן סֶלָה
וְשִׁלְמוֹנִיָּה בְּבִרְיָהוֹן

תריבת חֲנִיָּה וְהִקְרָתָה חֲנִיָּהּ רָגְזִי עִמָּךְ עַל צִוִּי קִנְיָהוֹן מִיִּבְרָה קָם לְעָלְמִין: יִבְּזֻעַם
קָם בְּחִיָּרִיָּה דְּסִיָּהּ רִשִּׁי פִּשְׁרָהּ פִּרְעָה דְּבִשְׁכִּינִי סִחֲרָה עַל עִמָּךְ דְּכִתְיִינוֹן קִנְיָה

נכעון כחנניו: לאור חציר יהלכו. ישראל: (יב) בזעם
תצעד ארץ. לנרש טענה אומות: (יג) לישע את
משיחך. שאלו תודי: ערות יסוד. חומות אויביהם:
עד צוואר. הוא גובה החומות והמגדלים (יד) נקבת
במטוי ראש. סמריה וסיעתו: יסערו. שהיו סוערים
ברוח סערה להפילנו והוא היה מטה שהיה דודה בו את
האומות וכשנאל וסער להפילנו נקבת ראשי גייסותיו
במטוי שהיה בל לרדותו בהם: ראש פרוי. ראשי

אבן עזרא
(יב) בזעם. הטעם כאשר חזעם על הים ועל הנהר
ככה כאשר תצעד בזעם אל הארץ מיד תדוש גוים:
(יג) יצאת. כעבור יסועות עמך: לישע את משיחך.
מלך יהודה: מחצת. כל ראש: ערות. לנלות יסוד
עד צוואר: (יד) נקבת. הרשע מלך הגוים הכן יסועות
משיחך: במטוי. על הרשע לבדו נקבת ראשו שהוא

בהכנסם לארץ: גוים כן תצא לעתיד לישע את עמך כמו יצאת לישע
סחלול ושובם לארצם וכן שאמר יצאת מחצת נקבת עבר במקום
תגבוהא א"ש שהיא חתירה הרי היא כאלו נתקייסה לשיכר יוכרז בה
ראש מביט רשע. את תבחר ראש מחיל חרשע גו: ערות.
סגנו וכן תגלה יסודם עד צווארם וחס שרי החיל תסלבים אשר אחי.
לראש יסוד הוא עיקר הבנין וקובץ לפי הוא בשל על גדולי חסכתה:
חנקת ראש מריו כלומר חילוליו וקראם פרוי לפי שיבא לחבד והפיוסבים
בכך מקום שאין להם חובה שתמרינם וכן אמר הוא אעלה אל ארץ פרוי
שקבית ישלח נחובה בהם שנקב ויסחצו איש בבסח שביד את ראש
עצמו וכן אמר אבן אפר חיה מהמחמ ח' רבת בהם ועי' ואמר

מצודת ציון
לנוח גו'י. הוא ככל ענין כ"ה: (יב) תצעד ארץ. דפסח יסכי
סלון: (יג) יצאת. משון ילח להושיע את עמך ונחושע את
פשיחן ושל חזקה מלך יהודה יאמר על כשפסח מסמחיו מלך
לשור: מחצת ראש. לו מחל ונלית כל ראש מביט רשע י"ל
כדנן כל אשכ סמחיו פ"י הסלון העבד בהם: ערות יסוד.
גלית את היסוד הנלית משקטו ועד הולך נליתו י"ל עד פיקר
המקום שהוא הולך סמחיו חליו בו כלומר הסלון כל המעבד ועד
עולם סליו כי עוד לא יסכי נקום: (יד) נקבת במטוי. כשש

because they will settle around Jerusalem in open terrain—they will spread in an area not encompassed by a wall. God will send confusion among them so that each one will pierce the head of his fellows with

the war club he is holding. This parallels Zechariah's prophecy (14:13): "The Lord's confusion shall be great among them"; and also Ezekiel's (38:21): "Each one's sword shall be upon his brother."*

12. With fury You tread the earth; with wrath You trample nations. 13. You went forth to rescue Your people, to rescue Your anointed. You have crushed the head of the house of the wicked, uncovering it from the foundation to the neck—forever. 14. You pierced the heads of his villages with his war clubs. They storm to scatter me.

12. With fury You tread the earth—to drive out the seven nations [the heathens of Canaan].—[Rashi]*

13. to rescue Your anointed—Saul and David.—[Rashi] Redak interprets “Your anointed” as a reference to the Messiah, son of David. Just as You went forth to save Your people when they entered the land of the seven nations [the Holy Land], so will You go forth to save Your anointed one when Your people return to their land after the exile.*

uncovering it from the foundation—The walls of their enemies.—[Rashi]

to the neck—The height of the walls and the towers.—[Rashi]

Redak explains this segment of the verse as an allusion to the armies of Gog and Magog: Just as You will crush the head [of their armies], the king of Magog, so will You uncover their foundation up to their neck—the officers of their armies and the kings allied with them. The foundation symbolizes the officers, the mainstay of the camp and its greatest. The neck, which is close to the head, symbolizes the allied kings.*

14. You pierced the heads . . . with war clubs—Sennacherib and his company.—[Rashi]

the heads of his villages—Heb. פְּרָדָן. The heads of his towns and his castles, as in (Deut. 3:5) “The open towns (פְּרָדָן)” and (Zech. 2:8) “Jerusalem shall be inhabited without walls (פְּרָדָן).”—[Rashi]

they storm—Who were storming with a tempest to scatter me. [Sennacherib] was the staff with which you chastised the nations. When he came and stormed to scatter me, You pierced the heads of his troops with his staffs, with which he had come to chastise me.—[Rashi]

their joy—was when they could . . .—[Rashi]

devour a poor one in secret—Israel, known as a poor people.—[Rashi] Israel was poor and humbled under Sennacherib and his army.—[Kara]

As mentioned, Rashi is explaining the verse as referring to Sennacherib and his hordes. Redak, who explains it as an allusion to Gog and Magog, renders:

[14] You pierced the heads of his villagers with his war clubs—With the staffs of Gog himself You shall pierce the heads of his villagers; i.e., the heads of his armies. The prophet calls the army heads villagers because they are very numerous and

עֲלִיצוֹתָם בְּמוֹת־לֵאכֹל עָנִי בַּמַּסְתָּר : שְׁעִינִן וּשְׂכָנֵיהֶן
 בְּמִבְּרַח דְּסוּף עַל דְּרָחִיקוֹ
 וְשִׁעֲבִידוֹת עַל עֶשֶׂק וַיִּהְיוּ
 עֲצָה בְּסִתְרָא לְאֹבְדֵי הַדָּן
 מִן אֲתַנְיָא עַל נִקְמָא
 בְּקִרְבָּתָא וְהָדָר בְּדִנְיָא
 מִן סִנְיָא : מִן אֲסִתָּא
 בְּקִל שִׁסְעִית וְזִנְעוּ
 סִלְבִּי מִן קִדְמֵי דִּינָא דִּי
 אֲשֶׁר
 אֲתַנְיָא סִרְבִּים לְקִל סִלְבִּי אֲלֵין צִלָּא סְפֹרֵי אַחֵר וְיַעֲזֵר לְחִסְבִּיָּא וּבְאַחֵר דְּרִשְׁרִיָּא וְשִׁית
 סְהַרִּי קִרָּא

ת"א דבית : סהררין דר יוסף טה : וסרין : סהרין סר נב :

עֲלִיצוֹתָם בְּמוֹת לֵאכֹל עָנִי בַּמַּסְתָּר : כֹּל שִׁמְחָתָם הָיָה בְּרִי לֵאכֹל
 אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עֲנִיִּים וְנִבְנְעִים תַּחֲתָם : (טו) חֹסֶר מִים רַבִּים .
 וְסִים רַבִּים עֲשִׂית חֹסֶר : (טז) שְׂמֵחִי : וְתִרְגֹּנוּ בְּסִנִּי . שְׂכָנֵי
 שְׂמֵחַ עַתָּה תִּשְׁעֶה לָּהֶם תְּשׁוּבָה בְּמִסְתָּר בָּלִי . וְתִרְגֹּנוּ בְּסִנִּי .
 חֲקִיבֵי הַדְּבָרִים נִבְנְעוּת הַבְּנוֹי הַלְוִית דְּעִיבִים עַל הָאִיבֵר . שֶׁהָיוּ
 מִסְתַּבֵּא . עֲלִיָּה שְׂכָמוֹ וְהָיוּ עוֹשֶׂה יֵשׁ גֵּם וְכֵן הָיָה אִסֵּר
 בִּיחֻזָּא אִסֵּר אִין מִסְתַּבֵּא כְּאִשֶּׁר כְּשִׁיתִי כֵן יִעֲשֶׂה לָּהֶם וְכֵן
 יִשְׁעִיהָ הָיָה אִסֵּר לִבִּי לְמִבְּרַח יוֹעֵק בְּכַנְנוֹר יִהְיֶה שִׁיחִיהָ דְּמֵת
 לְמִבְּרַח שְׂלֵמִים יוֹעֵק וְיִהְיֶה בְּכַנְנוֹר וְכֵן כְּשִׁיחֵיהָ אִסֵּר כִּיִּין וְתִרְגֹּנוּ
 בְּסִנִּי וְזֵי כֹחַ לְבָבִי שְׂכָמוֹ כֵּן תִּרְגֹּנוּ בְּסִנִּי : לְקִיל צִלָּא שְׂמֵחִי .
 וְזֵי לְמִבְּרַח לָהֶם אֲשֶׁר כֹּל שְׂמֵחֵיהֶם חֲלָנָה שְׁתִּי אֲוִינִי אֲשֶׁר יָבִיא

ערו וקירוחיו כמו ערי הפרז (דברים ג') פרוות חשב
 דרוסלים (זכריה ב') : עליצותם . היו כשהיו יכולים
 לאכול עני בסמסתר . ישראל קרואים עם עני :
 (טו) דרכה בים . במיתלות הכנדים כחול הים : חוסר .
 ח' בדגור לשון חמרים חמרים (שמות ה') : שמעתי
 ותרננו בשני . תרגם ויזמן אחרת בכל שמעתי וענו מלכתי
 מן קדם דינא די איתחנן מלכתי : לקול צללו שפתי .

אבן עזרא
 רש"י
 וזו סופת להם שיבא רבב בעצמותיהם
 אבן עזרא

רש"י ומלך על פרוי והנה עתה יספרו ויתנועעו כמו
 ואסתרם וטעם להפליג להפליג את ישראל : עליצותם .
 כמו עלן לבי ובאשר יהיה משחור ויאלסם העמית ו' משה
 אחר יסמחו בעבור שחשבו אחר ישראל כי העני יוכל
 להמו בסתר שלא יתקף ממנו : (טו) דרכה . הנה . האויב
 מוכן לבוא לגור עליו ואחיה דרכה כים סוסין הטעם כי
 עבדי חוליים לים עד ששבו ימיו כיון חזר ולא תשקה
 ארץ ישראל ובעבור זה הכניז אומר על לשון ישראל זאת
 הנבואה : (טו) שמעתי ותרננו בשני . בעבור חסרון
 המלכל . וטעם לומר בעבור זה הקול צללו שפתי .
 שחכה זאת את זאת מנצחית מלמחים והוכיר שפתי כי הפה
 שער המחלל : יבוא רבב בעצמי . כי בהפסק המחלל

הרב איש באחיו ההיה : וספרי להפליג . אתם שהיו סתרים
 להפליג כלומר שיבאו ברוח סתרה עלי להפליג אתם בנים
 עליצותם כבו לאכול עני בסמסתר . עליצותם ושמחתם תהיה
 להפליג כבו שהיה בים שחשבו לאכול עני והוא ישראל
 כשיבאו סמסתר ורף אחיו פרעה וחילו וחסבו לאכול בסמסתר
 כלומר כי חשבו כי אין' ויהיו ואין' כחוכים כבו שהיה בסמסתר
 וחסבו לאכול בשבחת כש' אסר אויב ארדוף אש' ונ' ער
 שדרת אתה בים סוסין וסר את אשן סרכובתי ונ' הכיר כי
 ה' נלחם בעבורם כש' אנוסם כפני ישראל כי ה' נלחם
 להם בסמסתר כלכר : כפני שהיה נלחם בעבורם כש' אנוסם
 נלחם להם עתה בעבורם כי ראוי כי בקד להם היס והעצבים
 ביבשה להם אל יכלו לעבור כש' ויהא את כחנה סמסתר :
 נסר דרכה בים סוסין . ופי' דרכה בים סוסין והעברת את
 ישראל ויהשלכת סמסתר בהחיות וספתי . וטעם סוסין
 פי' למעלה בפי' כי הרב על סוסין : חוסר סוס דרכה .
 כש' נצבו כבו נר נולדים חוסר נר בעבור כן חסרים חסרים :
 (טו) שפתי . אסר הנביא שפתי כנבואה הצרה שיהיו בה ישראל בעת ההוא ביום בא נג' : ותרננו בשני . לאותה סבוכה
 ובפני רסו ללב כבו רבו פעלו כי ללב יכין לשון תרנו והרמיה והשפחת וההשקש לא לבין : יסמס' אלא לפי שהלב ככללם
 פעלו לשון הלב עליהם : לקול צללו שפתי . לקול השמעה הווא צללו שפתי וציללת השפתי היא השקת השפתי וזו בוז

סמסתר
 סוסין
 סוסין
 סוסין

סוסין כי לגור כרויים כלא לא יכלים מקום מוקף חוסר ור' נכ
 מה שחשב לטעם לישראל נפסח בו ויבאחו לירושל' לאכד את אנשים
 היחה לרפוח כי שם נכל ונלחו נכד כלשם בעמסתר : יספרו להפליג .
 אסר כלא כרוח ספרה להפליג 'כללות אחרות כי כן היה חסלו
 להוילסם מלחם ולורוסם בללות אחרות כש' (במלכים ב' ל')
 לאכול את ישראל כש' סמסתר בידם אסר רלו נלחנס בסמסתר הווא
 כש' נעצקו כי בלח אסר על ירושלם היה לרפוח כי שם נכלו :
 (טו) דרכה בים סוסין . ופי' דרכה בים סוסין והעברת את
 ישראל ויהשלכת סמסתר בהחיות וספתי . וטעם סוסין
 פי' למעלה בפי' כי הרב על סוסין : חוסר סוס דרכה .
 כש' נצבו כבו נר נולדים חוסר נר בעבור כן חסרים חסרים :
 (טו) שפתי . אסר הנביא שפתי כנבואה הצרה שיהיו בה ישראל בעת ההוא ביום בא נג' : ותרננו בשני . לאותה סבוכה
 ובפני רסו ללב כבו רבו פעלו כי ללב יכין לשון תרנו והרמיה והשפחת וההשקש לא לבין : יסמס' אלא לפי שהלב ככללם
 פעלו לשון הלב עליהם : לקול צללו שפתי . לקול השמעה הווא צללו שפתי וציללת השפתי היא השקת השפתי וזו בוז

trouble—a day destined for Israel's
 return to the land.

Redak renders:

[16] I heard—I heard the proph-
 etcy of the trouble that shall befall
 Israel in those days—on the day that
 God comes upon the Holy Land.

and my inward parts trembled—
 When I heard this report, my heart
 trembled. The heart is the seat of
 emotions; therefore, the expression
 וקני, my inward parts, means the heart.

decay enters my bones—Even my

Their joy was when they could devour a poor one in secret.
 15. You trampled in the sea with Your steeds, a heap of many waters. 16. I heard, and my inward parts trembled; my lips quivered at the sound. Decay entered my bones, and I quaked in my place,

their joy will be like devouring a poor one in secret—Their joy will be to scatter me, just as the joy of Pharaoh and his hosts was at the prospect of devouring Israel in secret. When the Egyptians pursued Israel in its flight from Egypt, they expected to devour them without God's knowledge, for they thought that God did not see and that He didn't have the same power over the sea that He had in Egypt. The Egyptians, therefore, rejoiced in their pursuit, as Scripture states (Exod. 15:9): "The foe said, 'I will pursue, I will overtake, I will share the spoils . . .'"—[Redak]

15. You trampled in the sea—You trampled upon [Sennacherib's] hordes, which were as heavy as the sand by the sea.—[Rashi]

a heap of many waters—Heb. חֶקֶר. Jonathan renders: upon a heap, an expression of (Exod. 8:10) "many heaps (הֶקְרִים)."—[Rashi]

Redak continues to interpret the verse as a reference to Pharaoh and his hordes:

[15] **You trampled in the sea with Your steeds**—You trampled in the sea with Your steeds, allowing Israel to cross and drowning the Egyptians. The symbol of the steeds is explained above, in verse 8.

a heap of many waters—This parallels (Exod. 15:8) "The floods stood upright like a heap."

16. I heard, and my inward parts trembled—Jonathan rendered: Said Babylon, "I heard, and the kings trembled before the judgment meted out upon the Egyptians."—[Rashi]

my lips quivered at the sound—At the sound of the report, trembling took hold of me until my lips knocked one against the other and their sound was heard.—[Rashi]

quivered—Heb. ילל, lit. rang. An expression of (Zech. 14:20) "The bells (קִלְקִלִּים) of the horses." Tentir in O.F., to tinkle.—[Rashi]

and I quaked in my place—In my place, I quake.—[Rashi]

that [the time] I would rest is destined for a day of trouble—That this tranquility of mine is destined for a day of trouble.—[Rashi]

to bring up a people that will troop back—For the day that He said to bring up from there the people that He will cause to troop back, to return with its troops to its land.—[Rashi] Babylon expected to remain in its tranquil state, but on reflecting about the fate that Egypt met for persecuting Israel, the Babylonians realized that the day they expected to rest would become a day of

[illegible]

במה

[illegible][illegible]

לעולם לא יפסקו. ויש להבין, כי המעורבות הזו היא חלק מההיסטוריה של העם היהודי, ויש להבין, כי המעורבות הזו היא חלק מההיסטוריה של העם היהודי.

[illegible]

מִצְוַת צִיּוֹן

דור

that [the time] I would rest is destined for a day of trouble—to bring up a people that will troop back. 17. For a fig tree shall not blossom; neither is there produce on the vines. The labor of the olive tree shall fail, and the grain field shall not produce food. The flock shall be cut off from the fold, and there shall be no

bones, which are the hardest part of the body, will decay upon my hearing this report.

that when I would rest etc.,—I thought that I would rest in my land after returning from exile, but it [the day of Israel's return] was turned into a day of trouble.

to go up to the people to attack it with troops—The day of trouble will be the day that Gog plans to attack the people of Jerusalem and Israel with troops. This is the day spoken of in Daniel 12:1: "And there shall be a time of trouble the likes of which there never had been since the inception of the nation, until that time, etc." Isaiah, too, declares in God's name (26:20): "Go, My people; come into your chambers and close your door about you. Hide for but a moment, until the wrath passes."

17. For a fig tree shall not blossom—*As the Targum renders:* For the kingdom of Babylon shall not endure, and it shall not rule over Israel. The kings of Media shall be slain, and the mighty of the heathens shall not prosper. The Romans shall be destroyed, and they shall not gather rakings from Jerusalem.

However, the phrase may be interpreted according to its simple meaning: From now on, none of Babylon's deeds shall succeed.—[Rashi]

the grain field—Heb. שָׂדֵה הַחֵמֶה, *a white field*.—[Rashi] This is the common Mishnaic expression for a grain field. (Cf. *Moed Katan* 1:4.) According to *Aruch*, it is called a *white field* because it has no natural shade. According to *Rashi*, *Peah* 3:1, it is called a *white field* because the grains turn white when it ripens.

from the fold—Heb. מִן הַקֶּלָּה, *a stall for sheep*.—[Rashi]

[17] **For a fig tree shall not blossom**—This verse is an allegory for the nations gathered around Jerusalem with Gog and Magog, which will not prosper, but will perish there; and those who will not perish will be smitten with plagues, as in Zechariah 14:12: "And this shall be the plague with which the Lord shall plague all the peoples that have gathered against Jerusalem: their flesh shall be consumed while they stand on their feet, and their eyes shall be consumed in their sockets, and their tongues shall be consumed in their mouths."—[Redak]

בָּקֶר בְּרִפְּוִיִּים: יִי וְאֲנִי בִיהוּה אַעֲלֶזְהָה
אֲנִי־הָה בְּאֵלֵהִי יִשְׁעִי: יִי־הוּה אֲדֹנִי חִילִי
וְיִשְׁמְרֵנִי בְּאֵילֹת וְעַל־בְּמוֹתַי יִדְרֹכֵנִי
לְמַנְצָה בְּנִינּוֹתַי:

דַּמְעִיד לִי בְּחֵילָא קִשְׁנִי בְּנִלִי קִדְּלִין בְּאֵילָתָא וְעַל בֵּית תּוֹקֵפִי וְקִסְיָנִי לְרִיזִיָּה גְצָחִין וְגִבְחָן וְקִדְמוֹהִי אָנָּה קִגְגִּן בְּהוֹשְׁבָהִי:

מהר"י קרא

פן: (יח) ואני בח' אעלוה. ואנילה באלהי ישעי. לפי שקב"ה הוא חילי וחלקי: (יט) וישם רגלי באלות. שקלות בסודותם: ועל בבותי ידרכני. על בבותי א"י הדריכני וכן הוא אמר ויכנינו על בבותי ארץ: למנצח בננינתי. שיר זה אשיר לאותו זמן שאבוא לבית הקברות למנצח בננינתי בשיר:

רש"י
 פמכלה. דיר האן: (יח) ואני. כנסת ישראל כה' אעלוה: (יט) למנצח בננינתי. לכן לוי המלחם בשיר בהמ"ק אנשים לו בננינתי והלוי יחן קול כנגדו ככלי השיר: למנצח. כמה דלח אחר ויעמדו אח הלויס מן עשרים שנה ומעלה ללח (עזרא ג') מאלה ללח על מלחמת גו' (דברי הימים א' כ"ג): בננינתי. היא לשון נשימות קול להרים ולהשפיל (אורדנינור"ש בלע"ז):

חסלת ספר חבקות

רר"ק

(יח) ואני בח' אעלוה. אמר הנביא בל' ישראל כשילכו סחנה ונאמי אעלו וישעית ישראל וכפל הענין בש"ש ואמר אנילה באלהי ישעי וכן ח"י בן: על ניסא ופורקנא דהעביר למשיח גו': יוסף ה' אלהים חילי וישם רגלי באלות. קלות כאלות לרחם אויבי: ועל בבותי ידרכני. עזרני שארדוך על גבם וארסם בארצי וחזו בבותי ואמר כן לפי שירושלם נגוהה מכל הארצות ואשורר על הנם שישע לי. ואמר

למנצח בננינתי: חסלת ספר חבקות

מצורת רר

משסו ולא יש בקר כרסמים וכו' לה הכה יסאל כהיתם כגולם נחמסנו וארץ יעמדו מול המון הרב הו': (יח) ואני בח' אעלוה. אלל עס כל זה אלי אשמה כמסענת ה': באלהי ישעי. כגורות אלהי ישעי: (יט) ה' וגו'. ר"ל עס כי אמתם המעט הזה כי יחוס לי במקום חיל עס רב: באלות. קלות כאלות לדודך אחר האויב: ועל בבותי ידרכני. ר"ל עס כי לא נסיון לדודך אחר האויב: אחר האויב הזה במקום רב ידריך אותי לדודך על נבחי ההרים חסלת ספר חבקות

ספיק ונדרו"ל מלה כרסם (כ"מ ל"ג): (יח) אעלוה. ענין שפסח כמו וטלוו לפניו (תהלים ס"ח): (יט) חילי. מלשון חיל פס: באלות. שם חיה כממכהת לרוע: בבותי. ענין נוכח כמו נבחי ארץ (עמוס ד'): ודרכני. מלשון דרך והלך: למנצח. כמלי ספיק וקדמו פלחוס כי הדרך ללח זה אחר זה כרסמת קול ובהלכתם הנעימה: בננינתי. מלשון נינון:

אשר מבינות יושלים: למנצח בנננותי. ר"ל החסלה הואת נמסרה לכן לוי המנצח בשיר לנגנה כננון אשר יסדתי להו חסלת ספר חבקות

cattle in the stalls. 18. Yet, I will rejoice in the Lord; I will jubilate in the God of my salvation. 19. God the Lord is my strength. He made my feet [as swift] as the hind's, and he guides me on my high places. To the conductor [to play] with my melodies!

18. **Yet I**—*the nation of Israel, will rejoice in the Lord.*—[Rashi] According to Rashi's commentary on the preceding verses, this is in contrast to Babylon, for whom the prophet predicts doom. Redak, following his commentary on the preceding verses, states: The prophet says in the words of Israel: When the camp of Gog is destroyed, I will rejoice in the salvation of the Lord. *Mezudath David* explains: Despite all my troubles in exile, I will rejoice in God's support.

19. **my strength**—Heb. חֵילִי.—[*Ibn Ezra*] *Mezudath Zion* defines חֵילִי as an army, explaining that Israel says: Although we are few, God will be with us as a huge army.—[*Mezudath David*]

He made my feet [swift] as the hind's—to pursue my enemies.—[Redak] The hinds are noted for the

swiftness in their running.—[Kara] **and He guides me on my high places**—He helps me to trample upon them [my enemies] in my land. The reference is to "my high places" because Jerusalem is higher than all lands.—[Redak]

To the conductor [to play] with my melodies—*To the Levite who conducts the music in the Temple. I will compose for him [the Levites' conductor] with my melodies, and the Levite[s] will accompany him with musical instruments.*—[Rashi]

To the conductor—Heb. לְקַדְּשָׁן. *As it is stated (Ezra 3:8) " . . . appointed the Levites from twenty years old and upward to superintend (לְקַדְּשָׁן) the work of the house of the Lord."*—[Rashi]

with my melodies—Heb. בְּנִגְנוֹתַי. *This is an expression of a vocal melody to raise and lower, orgenedors in O.F.*—[Rashi]

אֵלֶּיךָ יְהוָה וְהָיָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
בְּיָמֵינוּ בְּיָמֵינוּ בְּיָמֵינוּ
אֲמַרְיָה בֶן־חִזְקִיָּה בִּימֵי יְהוֹשִׁיָּה בֶן־
אֲמֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה: י אֲסָף אֲסָף כָּל
מַעַל פְּנֵי הָאָדָמָה נֹאמְרֵיהֶם: י אֲסָף
אָדָם וּבְהֵמָה אֲסָף עֹף־הַשָּׁמַיִם
וְדָגֵי הַיָּם וְהַמְכַשְׁלוֹת אֶת־הָרָשָׁעִים

ה' פתגם נבואה דהיה
קדש י' עם
צפניה בר פושי בר
קדניה בר אפרניה בר
חזקיה ביומי יאשיהו
בר אמן מלך שבמא
דכית יהודה: ב שיעצא
אשיצי פוקא מעד אפי
אנאמא אמר י' ב אסוף
אנשא ובעדא אסוף
עופא דשמיא ודגני נא
על דסניאא הקלח

ה' א כ נ כושי, מנהל י' חסר
עליוס נה

מהר"י קרא

(א) אֵלֶּיךָ יְהוָה בִּימֵי יְהוֹשִׁיָּה בֶן־אֲמֹן
ובספרו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל
לבבו ובכל נפשו ובכל באורו ככל תורת משה ואחריו לא קם
בביתו אעפ"כ לא כסלה גורח נלותם של ישראל אבל לא גלו
בביתו שכן כתוב בספרך אך לא שב ח' מחייו אפרגורו אשר
חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ואפרח' ח' גם
יהודה אשר מעל פני כאשר הסירותיו ונר': (ב) אֲסָף אֲסָף כל
ה' ד' כעוף השמים ועד בהמה נדורו הלכו: והמכשלות את

רדק

(א) דבר ה' אשר היה אל צפניה בן בושין בן גדליה בן אפרחיה
בן חזקיה, י"א כי חזקיה זה חזקיה מלך יהודה
ואפשר אלא שאין בוה ראייה אבל באמת נדלים היו אבותיו
לפיכך נזכרו, ושלשה נביאים נתבטאו בימי יאשיהו ויסיריו
צפניה חולדה ואורלי כי ירמיה היה מתבטא בשוקים וצפניה
בבתי בנסות וחולדה אצל הנשים ונבואתו היתה קודם שבו
יאשיהו ויהודה ברתם: (ג) אֲסָף אֲסָף, אסף מקור פן אסף
והוא ענין כליון כבו ואספת את נשך ונפש בתך אסף אורן
מכנין הפעל כנה הענין: מענין שפי חסד ודקל הוא פועל אסף
והכבר יוצא וכן אסף אספם אשר שילבה כל חס' מעל פני האדמה
ר"ל מעל ארץ ישראל ואמר כלל ואחר כך פורש: (ג) אסף אדם
ובתחם אסף עוף השמים ודגני הים, וכה שאמר עוף השמים
ודגני הים הוא על דרך הפלגה כמ"ש בירמיה סעוף השמים ועד
בהמה נדורו הלכו וכן אשר בהושע בחית השדה וכעוף השמים
ודגני הים יאסוויהם כמ"ש בענין כי רוב העופות לא יושבו מסדר

מצודת ציון

א (ב) אֲסָף אֲסָף, ענין כליון כמו ולמסמס את נפשך (סופטים
י"ח) וסיה כלוי נזכר אסף חלמין ומסמס חל"ף:

רש"י

א (ב) אֲסָף אֲסָף, לסון כליון כמו (סופטים י"ח)
ולמסמס את נפשך דמכיה חל"ף חסרה
בחיבה שנייה שצרי היה לו לכתוב אֲסָף חלל יס כחלה
הרכה כמו לא ילל שס ערבי (ישעיה י"ג) שהוא כמו לא
יחלה: (ג) והמכשלות את הרשעים, הם העכו"ם:

כמו אסף מאסוף כולו: (ג) אסף אדם ובתחם אסף עוף השמים
אכן עורא

א (ה) הַזִּכְרִי, הכתוב שמות הזכרות עד שהגיע לזכר
והוא חזקיהו המלך והנה על דרך הסברא
למריה היה אחי מנשה ולא מתמה בעבור כי יאשיהו שלישי
לחזקיהו כי יותר ממאה שנים יש מיום שנבל חזקיהו להוליד
עד מלך יאשיהו: (ג) אֲסָף, חל"ף אֲסָף סימן העתיד
מהבנין הנוסף מגורח סוף תמו פ' הבנין העתיד: אסף,
כל פעל רצוי להיות משלל אחותי וכישוב הפעל בשון
הפעל הכבד האכזר השמיד הוא קרוי בנין הנוסף ויש
לומר כי חל"ף אֲסָף נוסף כמו אלף אדוש ידוענו:
(ג) אסף, עתה פ' מלת כל אדם ובהמה ועוף השמים
דגני הים, ועסם פני האדמה ארץ ישראל: והמכשלות.

כי אם במקום הישוב שישמחו ורעים ופירות ופירות אילנות וכשירדב יושבו אחר ילכו ליישוב אהי: וכן פירשנו בירמיה

מצודת דוד

א (ה) דבר ה', ר"ל הוה דבר ה' אשר היה ונ': (ג) אסף,
כלנה כל מעל אדמה ישראל: (ג) אסף אדם, פחה

generation. It may also be interpreted literally, for the fowl do not tend to frequent wastelands, only settled regions, where they can find seeds, fruits, and blossoms of trees. When one region becomes desolate, they leave it in favor of another settled region. (Cf. Jer. 9:9, Hos. 4:3.) The fish, too, usually frequent the waters near settled regions.—[Redak]

and the stumbling blocks with the wicked.—They are the pagan deities.—[Rashi] The devices through which the wicked bring people to sin will be destroyed along with the wicked.—[Mezudath David] Redak explains: and stumbling blocks will befall the wicked; i.e., they will find troubles, upon which they will stumble and die.

Zephaniah

1

1. The word of the Lord that came to Zephaniah son of Cushi, son of Gedaliah, son of Amariah, son of Hezekiah, in the days of Josiah son of Amon, king of Judah. 2. I will totally destroy everything from off the face of the earth, says the Lord. 3. I will totally destroy man and beast; I will totally destroy the fowl of the heavens, and the fish of the sea, and the stumbling blocks with the wicked;

1. **Zephaniah . . . son of Hezekiah**—*Ibn Ezra* explains that Scripture traces the prophet's lineage four generations back, until there is a noteworthy ancestor, Hezekiah, king of Judah. Although Josiah was the third generation from Hezekiah, that Zephaniah was the fourth fits the time frame, as there were more than one hundred years from the time Hezekiah reached his maturity and was able to beget children until Josiah's occupation of the throne.

Amariah is Manasseh's brother. Hezekiah was twenty-five when he assumed the throne, and he reigned twenty-nine years; making him fifty-four at his death (II Kings 18:2). Since we know Manasseh was twelve at Hezekiah's death (II Kings 21:1), we deduce that Hezekiah was forty-two when Manasseh was born. Manasseh was probably Hezekiah's oldest son, as he assumed the throne uncontested. Since there were sixty-nine years from Manasseh's birth until Josiah's ascent to the throne, and Amariah was younger, there could have been no longer than sixty-eight years for the four generations from Amariah to Zephaniah, making each of Zephaniah's ancestors very young when he became a father, and Zephaniah very young when he became a prophet.*

2. **I will totally destroy**—Heb. **אָפִקֵּד**. *An expression of destruction, as in (Jud. 18:25) "and you will lose (אָפִקֵּד) your life," mentioned regarding Micah. The "aleph" is defective in the second word, for it should have been written אָפִקֵּד. There are many [defective alephs] like these, as in (Isa. 13:20) "no Arab shall pitch his tent (תֵּל) there," which is like אָתֵל.—[Rashi]*

2. **I will totally destroy**—Heb. **אָפִקֵּד**. *An expression of destruction, as in (Jud. 18:25) "and you will lose (אָפִקֵּד) your life," mentioned regarding Micah. The "aleph" is defective in the second word, for it should have been written אָפִקֵּד. There are many [defective alephs] like these, as in (Isa. 13:20) "no Arab shall pitch his tent (תֵּל) there," which is like אָתֵל.—[Rashi]*

from off the face of the earth—Off the face of the Holy Land.—[Redak]

3. **I will totally destroy the fowl of the heavens**—This may be an exag-

רשיעא ואשיצי ית
אנשא מעל אפי ארעא
אמר יי: ד וארים קמח
גבורה על אנשי יהודה
ועל כל יחבדי ירושלם
ואשיצי מן אחרא הבין
יה שאר בעלא ית
שום קרסיהון עם
בוקריהון: היות דסגדון
אגורא קחלי שמיא
יה דסגדון די קמבין
בשקא דני תבין ויטמן
בשם פת בריהון: וינת
דאמקרו: לא חורא
מגבר פולקא ביי
ידא תקעו ית דחלקא

והִכֵּרְתִי אֶת־הָאָדָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה
נֹאמְרֵיהֶּהּ: יוֹנֵמִיתִי יְדֵי־עַל־יְהוּדָהוּעַל
כָּל־יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְהִכֵּרְתִי מִן־
הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שָׂאֵר הַבָּעַל אֶת־
שֵׁם הַבְּמָרִים עִם־הַכֹּהֲנִים: וְאֶת־
הַמִּשְׁתַּחֲוִים עַל־הַגּוֹת לְצַבֵּא הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִים הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה
וְהַנִּשְׁבָּעִים בַּמַּלְכִּים: וְאֶת־הַנִּסְוָגִים

מהר"י קרא

(ד) אה שאר הבעל. שלא תהיה טהרות לזכרוננו:
הכמרים עם הכהנים. פלתיקו עם כומריהם:
(ה) הנשבעים לה'. והזורים וכבשים מכלום לעכו"ם
עושים אותם עיקר לומר אם אין אלה מלמדי בטעות ה'

הרשעים. וכן בירמיהו הוא אומר לכן כח אפר הי' הנני נותן
אל העם הזה כפשוטו וכשלו בם אבות ובנים יחדיו שכן ירעו
ואדור: (ו) גוֹמֵתִי ידעל הדרה. כח דאמר ויאמר ה' גם יהיה
אמר מעל פני כאשר הסירותי את ישראל: את שאר הבעל
ואת שם הכמרים עם הכהנים. לפי שנאמר בירמיהו והשבות
את הכמרים אשר נתן כחך יהודה ואת הכמרים לכלל ויוצא
את כל כהני הכבוד אשר שם על הכובות וגו' וכן את האבות ואת
אשר נראו בארץ יהודה ובירושלים כיום ואשרו וגו'. על אותם שנשאר הוא אומר והכרתי את שאר הבעל: (ה) ואת
המשתחווים על הגוֹת. שנשארו שלא ביעים ואשימו. וכן הוא אומר ואת הכובות אשר על גג עליית אחו: הנשבעים לה'
הנשבעים בכלום. בשם נשבעים לשקר הם נשבעים בה' וכן ירמיהו הוא אומר אם ה' ואכור אכן לשקר ישבעו וכשהם
נשבעים כאמת הם נשבעים בבקר שלהם וכן עוסק הוא אומר חן אליהך דן וחן ררך באר שבע: (ו) ואת הנסווגים במחורו ה'.

רד"ק

לרשעים לבדם חתימה המכשלות על כן והכרתי את האדם
שם רשעים וקואמר לעניים חולי וסחרו: (ז) ונביתיו.
שאר הבעל. עוף הבעל ור' שמעון הכהן אמר כמו שאר
יעקב: עם הכהנים. הם המשרתים כי ככה מלח כל
כהן והעד וכהן לי: (ה) ואת המשרתים. כאשר הם
נשבעים לשם ולמלכם הממלים כי הם עבדי העם: (ו) ואת.

ובדושה וכן דני היא לא וישארו ברוך כי אם בימים שהם קרובים
לישוב: והכשלות את הרשעים. וכאז הכשלות את הרשעים
שכשלו בהם כלומר יודענו להם כלומר יצאו לקראתם צרות
שוכשלו בהם שוכחו ויח' דמיתא תתת רשעים: ואח"כ אכר
והכרתי את האדם וכן אכר בתהלה אכר אדם ואם כן יספח
מן את הרשעים לפי שהביטוי יעשה שהרשעים לא יספחו
עם הכשלות שם התרבוהרע והדרה והשאר שאינם רשעים
נביתים וכן הצריקים יגלו והארץ השאר ששמה מאין אדם
ובתמה: (ז) גוֹמֵתִי ידעל. את שאר הבעל. כח שנשאר דרין
בעבור הבעל כי בני יהודה לא הותיקו כל כך בעבודת הבעל
לכלי יסודאל ואשר כי הם שאכר והכרתי הוא על ידי ואשימו
אחר ואשימו על שם הרע בעיני השם ואמר שהאלילים יכלו עם עובדיהם כש' בתוכחות התורה ונתתי את פניו על פניו
גלולים: את שם הכמרים עם הכהנים. הכמרים הם לובשי שחורים לשם עזרים והבהנים הם הבשרתים לפני עזרים ואכר
שם. וזכרם מן העולם: (ה) ואת המשתחווים הנשבעים לה'. פסע משתחווים לה' ופסע כללם שהיא
העניקה שהמליכה עליהם והנה הם משתחווים עם האל ית'. דבר אחר לעבור והכתוב אומר לא תשקן אתי אלהי כסף ואחתי
חבלי את עשרולכם ויח' דמיתא בישא דה' חייבין ויפין בשום פת כוכרין נ"א פת כריהין: (ו) ואת הנסווגים. כמר לא נסוג

מצודת ציון

יפסע את מי יכלם: והכשיות. כל הסחנות מן הסרשעים
מכשלים כסח חל הכריות ימנו הם עם פסעים: והכרתי. ככל
דבר להפלת הענין: (ד) ונביתיו ירו וגו'. הנהם כסח: את
שאר הבעל. כלל אף מפרים מה לאיהם: (ב) על הגוֹת. דכס
יה לעלות על הגוֹת להסתחית מהם וללץ השמים: ואת המשתחווים וגו'. כלל גם הדיקים יכתי: והנשבעים בכללם.
סח השמים שאינם משתחווים לא לה' ולא לנצח השמים שזין להם תהיה כלל ונכסר יסמנו שבעו מכלם כי ילד ממנו יירלו ויחורו
גם מהם יסמו: (ו) ואת הנסווגים וגו'. כלל אותם שכתבה הבעתו כפי ולאח' פת ממו: ואשר לא בקשו. הם השמים

(ד) שאר. שיוך: הכמרים. כן יקראו כמי עכו"ם וכן ועמיו
לוי וגו' (הסע' א) מהל מחתלים כללסוים:
(ו) הנסווגים. ענין המזכר לנאסר כמיוול נסו ממך (הכלס ס')

who by the Lord—and go
back and swear by their king, their
pagan deity. They make the pagan
deity the main one, saying, "If you do

not believe the oath by God, I swear
to you by the pagan deity."—[Rashi
according to Parshandatha]

and I will cut off man from the face of the earth, says the Lord.
 4. And I will stretch out My hand over Judah and over all the inhabitants of Jerusalem. And I will cut off from this place the remnant of Baal, the name of the idolatrous priests with the ancillary priests, 5. and those who prostrate themselves on the roofs to the host of the heavens, and those who prostrate themselves who swear by the Lord and swear by their king, 6. and those who turn away

and I will cut off man from the face of the earth—First Zephaniah mentions the wicked who will perish by the stumbling blocks that will befall them—the sword, the famine, and the pestilence. The others, those who are not completely wicked, will meet the fate of the beasts and the fowl—they will be exiled from the land.—[Redak] *Ibn Ezra* interprets this clause as an explanation of the previous one; that the *man* mentioned here refers to the wicked mentioned above. Since these wicked will fall on the treacherous stumbling blocks, they will be cut off from the face of the earth.

4. And I will stretch forth My hand—to strike them.—[*Mezudath David*] This verse parallels (II Kings 23:27), “And the Lord said, ‘I will also remove Judah from before Me, as I have removed Israel.’”—[*Kara*]

the remnant of Baal—that there shall be no remnant of its remembrance.—[*Rashi*] *Redak* explains that the remnant of the Baal worship will be eradicated from the land of Judah. As we find throughout the

Bible, the people of Judah did not worship Baal as intensely as did the people of Israel. Ahab, king of Israel, clung tenaciously to Baal worship and was followed by his successors. Perhaps the prophet is alluding to Josiah’s abolition of idolatry in the land, or perhaps to the destruction of the land, for the kings who succeeded Josiah reverted to evil. Concerning those kings, Zephaniah states that God will destroy the idols along with their worshippers. This is reminiscent of (Lev. 26:30), “And I will place your corpses upon the corpses of your idols.”*

the name of the idolatrous priests [Heb. הַכֹּהֲנִים] **with the ancillary priests** [Heb. הַכֹּהֲנִים]—*Their worshippers with their priests.*—[*Rashi* from *Jonathan*]*

5. and those who prostrate themselves on the roofs—It was customary for the pagans to ascend to the rooftops to prostrate themselves to the sun, the moon, and the stars.—[*Mezudath David*] (*Kara* equates this with II Kings 23:12.)

מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְאֵשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־
יְהוָה וְלֹא־דָרְשׁוּהוּ׃ הֵם מִפְּנֵי אֲדֹנָי
יְהוָה בִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה בִּי־הִכִּין יְהוָה
זִבְחַת הַקֹּדֶשׁ קָרְאוּ׃ יְהוָה בְּיוֹם זִבְחַת
יְהוָה וּפִקְדֹתַי עַל הַשָּׁמַיִם וְעַל־בְּנֵי
הַמַּלְאָךְ וְעַל כָּל־הַלְבָּשִׁים מִלְּבוּשׁ
נֹכְרִי׃ וּפִקְדֹתַי עַל כָּל־הַדּוֹלֵג עַל־

דני ולא בעו מן קרמוניה:
 יספו כל רשעין מן
 קדם ה' אלהים ארץ
 קרביה וימא דעתי ד
 קרביה מן קדם ה' ארץ
 אהמון וי קטול עבד
 קרמוניה: ה ויבי כיום
 קטולא בעתי קרביה
 מן קדם ה' ואסער על
 דברביא ועל בני מלכא
 ועל כל דמחרשין
 קרמוניה: פ. ע. ע. ו. א.
 וקטולא על כל
 דמחרשין בנימין

מהר"י קרא

על פירם של איהם כהנים של טעם הכתמים אהם: (ו) כי קרובים הם. שבימים הישנים בן ואשרו נלו: ובמ: אלו הרבה: קרובים קרואים: לאוהי ובח קרוא הקב"ה בנבחרתו וחילו שיאמרו שם כלומר שילוו אחם: (ח) וקרובות לו השירים על בני הסדר, אלו הישנים ויכוננו וברקיה שהיו כללי עוריה: כמכוס נכרי, כלבונתם שהבונות אנושים כשהם עוריה: מלשנים לפי שהיו דגן וטחי כמות ידיו כריתות על הפסח

ד-ק"י

הריני נשבע לך בעכו"ם: (ז) הקדיש קראו. וימן היילוחיו
ליום מועד: (ח) בלבוש נכרי. תכשיו עכו"ם: (ט) הדולב
עד המפתח. ח"י דמהלכין נזמוסי פלסחאי שלא היו דורכים
על מפתח דגון שג' ע"כ לא ידרכו כהני דגון וגו' (ט"א ה') :

לע"ז: (ס) ופקדתי על כל הרולג , יותר מעל כל האוביות. שהרי

אבן עזרא

בפרשה: (ו) ה' אמר הניח למשכיל: הקריש.
הבין וימן: (ח) והיה. דרך משל על מות הרשעים:
משובש כרי. כנגד כל עם הארץ דרך גאון:
(ט) ופקדנה. הרולן. מרוב שמחם אותם הקאים
למלאכת בית אלוניהם מהמם ומרה יראו כהנכם לבית
המלך להניח חומה מחמם בעברה על מפתח הבית כהלוקים
ולגונם להניח מפתחם מפתח בית המושלים כל הפקידים

[illegible]

צורת ציון

(ה) הם. ענין שתיקה כמו יוסם ללב (בחדר י"ג): הקריש.
 ענין הוצאה כמו קדוש קבל (יואל ב'): קראיו. התנאמי (לסודה
 בן בראש הקדומים (ש"א ט'): (ח) ופקדתי. ענין הבגנה:
 רי. ענין זכות: (ס) הרובל. ענין קפילה: הבגנה. אספקטה

אשר מעולם לא נקראו את ה' (1) הם ספני ה', שחקו עמי ה' לכל חממרו יארכו הימים כי לא קדו הוא. כי קדוש יום הנמול הבא חמ' י נדר כעין ה' לכם את הויכה והזמין את הקרואים לכוונה (ה) חיות היסר ועוף השמים יאכלנו עשר ננחה ההנחים (ה) ויפתחו. האשית לביא נמול על הכרים ועו' מלבוש נבדיר. ודבר האסונים היה ללבוש מלבוש שהוא זר ומשונה ממלבוש יחד

: (ז) על ונו'. הם עבדי המושלים אשר ידלגו במהירות רב על

would see a person under their jurisdiction wearing a fine garment, they would confiscate it.—[*Rabbi Joseph Kimchi*]

The expression may also mean a strange garment worn by the elite

out of haughtiness and overbearing;
one different from the garment of
the common people.—[*Ibn Ezra*]*

9. **who leaps over the threshold—**
Jonathan renders: who follows the customs of the Philistines, who would

from following the Lord, and those who did not seek the Lord nor inquire after Him. 7. Be silent before the Lord God, for the day of the Lord is near. For the Lord has prepared a slaughter; He has invited His guests. 8. And it shall be on the day of the Lord's slaughter, that I will visit upon the princes, and upon the king's sons, and upon all those who wear gentile garb. 9. And I will visit upon everyone who leaps over

6. who turn away from following the Lord—Those who do not follow His ways and do not keep His Torah.—[Redak]

and those who did not seek the Lord—Although they did not worship idols, because these people believed that there was no use in seeking God (for, they believed, He would do neither good nor evil), they are included among those who will fall on the stumbling blocks and perish.—[Redak]*

7. Be silent before the Lord God—You think that He does not see your deeds, but, in reality, He will bring judgment upon you. Be silent before Him for that day [of His judgment] is near.—[Redak]

for the day of the Lord is near—This refers to the exile in the days of Jehoiakim son of Josiah.—[Kara]

a slaughter—of the corpses of the wicked.—[Redak] This is an allegorical description of the death of the wicked.—[Ibn Ezra]

He has invited His guests—*He prepared His armies for the appointed day.*—[Rashi] The Holy One, blessed be He, invited Nebuchad-

nezzar and his army to partake of the feast—to exile the people of Judah.—[Kara] Redak explains that it is the fowl of the heavens who will be the guests who come to devour the corpses, as predicted in the Torah in Deuteronomy 28:26: "And your corpse shall be food for all the fowl of the heavens and the beasts of the earth."

8. upon the princes and upon the king's sons—for they oppress the poor when they have the power to do so. They will fall on the day of the slaughter, the day of the destruction. This verse refers to the slaughter of the princes of Judah and the sons of Zedekiah before his very eyes in Riblah, as mentioned in II Kings 25:7, 21.—[Redak] Kara explains the phrase as a reference to Jehoiakim, Jeconiah, and Zedekiah, kings of Judah.

gentile garb—Heb. תלבוש זָכָרִי—*Ornaments of the idols.*—[Rashi] Garments worn by the idolatrous priests when performing their sacrificial service.—[Kara] This expression may also be rendered: a garment of a stranger. When they

פִּלְשֶׁתַּי בְּעֶנְקֵי הַיָּם
רָקִיעַ בֵּית רְבוּעֵיהָ
חֲסוּף וְגִבְעוֹתֵי יָם
בְּעֶנְקֵי הַיָּם אֶסֶר יִי
כָּל צִנְהָמָה מִתְּרֵעַ נִגְזָר
וְיִלְלָה מִן עוֹפֵף וְהִבְרִיא
בָּקָא מִן גִּבְעוֹתָא
יֵא אֲזִילוּ קֵל דִּתְבִּין
בְּחִלָּא דְקָרִיו אֲרִי
אֶבְרָם קֵל עֲמָא דְרָקִין
עוֹבְדֵיהוֹן עֲקוּבֵי עֲמָא
דְאֶרְעָא דְקָנָעִין
אֲשֶׁתִּצִּיאֻוּ קֵל עֲתִיבֵי
נִקְסָא יֵא וְיֵהֵא בְּעֶנְקֵי

הַמִּפְתָּן בְּיוֹם הַהוּא הַמִּמְלָאִים בֵּית
אֲדִנֵּיהֶם חָמֶם וּמְרֻמָּה: ' וְהִיָּה בְּיוֹם
הַהוּא נֶאֱמִיָּהוּהָ קוֹל צִעְקָה מִשַּׁעַר
הַדָּגִים וְיִלְלָה מִן הַמִּשְׁנָה וְשֹׁכֵר גִּדּוֹל
מִהִנְבָּעוֹת: ' הִילָלוּ יִשְׁבֵּי הַמִּכְתָּשׁ כִּי
נִדְמָה כְּלָעִים כְּנָעֵן נִכְרְתוּ כְּלִי נִמְלִי
כֶסֶף: ' יֵהֵיָה בָּעֵת הַהִיא אֲחַפְשֵׁי אֶת־

רש"י

ספריו קרא ח"א חסדס ז ח

(י) משער הדגים. חרסם ויונתן מחרע נזנו ושער היה כירושלים וכן שמו: מן המשנה. משער העופות שהוא שני לו: (יא) יושבי המכתש. מנאל דקדוקן העמוק כמכתש, והחרסם ויונתן ומדרס אנדה משער הדגים וזו שכו הנחמה כחוקי של הים ששם נלודים דגים הרבה. מן המשנה. לוד שהוא משנה לירושלים. מהנכחות. זו לטורי שושנת כראש ההרים כלמור. וישני המכתש. זו ערילא שעמוקה מכל ארץ ישראל: כי גרמה כל עם כנען. חרסם ויונתן ארי איחבר כל עמא דרמן עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען: כל נמילי כסף. כל עתירי נכסיל עטווי משא כסף וזהב כמו (משלי כ"ו) כוכד האכן ונאל החול לזון משא: (יב) אחפש את ירושלים בגרות.

אבן עזרא

שיקו יגיע האדם בחוקה או במרמה להרצות לאדוניהם: (י) והיה. שער הדגים היה כירושלים: מן. הארמון משנה למלך בתוך העיר: ושבר גדול. מוחץ לירושלים כי הרים סביב לה: (יא) הילילו יושבי המכתש. מסילה היתה כירושלים לסחורים ולמחלפים והיא הקרויה מכתש כי כל רחובות העיר יש להם שם הנודע לכל בני העיר: עם כנען. כל סוחר כמו כנען בידו מחזיק מרמה: גרמה. נכרת: נמילי כסף. כמו משא: (יב) והיה.

אבן עזרא
שיקו יגיע האדם בחוקה או במרמה להרצות לאדוניהם: (י) והיה. שער הדגים היה כירושלים: מן. הארמון משנה למלך בתוך העיר: ושבר גדול. מוחץ לירושלים כי הרים סביב לה: (יא) הילילו יושבי המכתש. מסילה היתה כירושלים לסחורים ולמחלפים והיא הקרויה מכתש כי כל רחובות העיר יש להם שם הנודע לכל בני העיר: עם כנען. כל סוחר כמו כנען בידו מחזיק מרמה: גרמה. נכרת: נמילי כסף. כמו משא: (יב) והיה.

מפתח סתמי הטעם לעשוק ולגזול חסם ומרמה ר"ל עושר הכא כחפס ומרמה: (י) משער הדגים. יסיה נכחם משער הדגים מן הים שם השער: ויולל. קול יולל יהיה נכחם מן הכאשם ושכר גדול יבשח מן הכאשם שם הכאשם יושב: (יא) כי גרמה. כי נכרת כל שדה המתרים וכל עשאי משא הכסף הם עשירי פסם: (יב) אחפש גור. ללכ יסיה מן סתמי והוא נעז מלכ לומר לא אבדיר מן פסם: וקבתי. אבשם לרבים נמיל על האשמים יסיהם

רק דגון נשאר עליו על כן לא ידברו כהני דגון וכל הנאים בית דגון על כפתן דגון. לא היו רוביני על הכפתן: (י) קול צעקה משער הדגים. פירוש רבותי משער הדגים: זה עכו שנתונה בחוקים של דגים ששפת הנחל היתה שם נבזה והיו נבזות חתת הדגים בארץ ושם צורין העיריין הרים: ויולל מן המשנה. זה לור שהיה מן המערב של ארץ ישראל והיתה משנה לח שתייה ארץ הבישבת לירושלים: ושבר גדול מהנבזות. זו שפירי שיושבת על החר כצפור: (יא) יושבי המכתש. זו פכורא היושבת בכנען. והו לפי מדרשו. אבל לפי פשוטו משער הדגים. שער אחר בירושלים שבוכרין שם דגים. ויולל מן המשנה. ובשער השני בוכרין העופות. ושבר גדול ליושבי גבעות. יושבי המכתש אותם שיושבים בכנען: כי גרמה כל עם כנען. כל ישראל שיושבים בארץ כנען: כל נמילי כסף. שהיו מחזיקין כסף הרבה ביהר: (יב) אחפש את ירושלים בגרות. אחפש בגרות ירושלים קטנים וגדולים. כזה ששחש בגרות

רד"ק

המפתח: (י) והיה. משער הדגים. שער שהיה בירושלים שהיה נקרא שער הדגים כמ"ש בעזרא ועל שער הדגים ומגדל חננאל ואולי היו מוכרין שם דגים: ויולל מן המשנה. הוא בית המדרש כמו שאמר בספר מלכים והיה יושבת בירושלם במשנה ותיב בית אולמא: ושבר גדול מהנבזות. מקביות הם בירושלם שם סמוך לה כמו גבעת גורב הנזכר בספר ירמיה וי"ת קל צחחא כחבר נזניא ויולל מן עזאל וחברא רבא מן גובשחא ג"א מן גבעתא. ומדרש אנדה שער הדגים זה עכו שנתונה בחוקים של דגים. ויולל מן המשנה זה הוא שהוא שכן לירושלים ושבר גדול מהנבזות. זה צורי שיושבת בראשי ההרים: (יא) הילילו יושבי המכתש. מקום עמק בירושלים. וי"ת יתבי בנחל דקדורן ובכדרש אנדה יושב המכתש זו פכורא שהיא עמוקה מכל אייבי גרמה כל עם כנען. סוחר כמו כנען בידו מחזיק מרמה כנענייה נכבדי ארץ. נדמה נכרת כמו נדמה מלך ישראל נדמו עמי וי"ת כנען כששעמו ארי אחבר כל עמי רעובירחון דמן לעובדי עמא דארעא דכנען: נמילי כסף. נושא הכסף והם הסוחרים כמ"ש עובר לסוחר וי"ת כל עתירי נכסיל: (יב) אחפש

מצודת ציון

בְּיוֹם הַמִּפְתָּן מִסְתָּן הַיָּם (יחזקאל מ"ו): הַכֶּסֶף. עוֹשֶׁן: (י) הַמִּשְׁנָה. מִלְכּוֹן שָׁמַיִם וְיִלְלָה מִן הַחֲמוּמָה שֶׁהִיא מִשְׁנֵה לַעֲרִי וְכֵן וְהִיא יוֹשְׁבֵת בִּירוּשָׁלַם מִמִּשְׁנֵה (מ"ד כ"ג): (יא) הִילָלוּ. מִלְכּוֹן יִלְלֵה: הַמִּכְתָּשׁ. שֵׁם מְקוֹם בִּירוּשָׁלַם עֹמֶק כְּלִי הַמִּכְתָּשׁ שֶׁדוֹכֵין בֶּסֶף כְּשֶׁמִּים נִדְמָה. עֲוִין כְּרִיתָה מִנוּ עַל מִלְכּוֹן דְּמָה (עֲשִׂי ע"ה): עִם כְּנָעִן. ר"ל עַד מִתְרִים מִנוּ כְּנָעִן בִּידוּ מִלְכּוֹן דְּמָה (הַכֶּסֶף הַשֶּׁנִּי): נִמְלִי. עֲוִין מִשָּׁא מִנוּ וְעַל מִלְכּוֹן (מִשָּׁלִי כ"ו): (יב) אֲחַפְשֵׁי.

Jonathan renders: All those wealthy with property, laden with a burden of silver and gold; as in (Prov.

27:3) "The weight of stone, the burden of sand" — an expression of a burden.—[Rashi]

the threshold on that day, those who fill their master's house with violence and deceit. 10. And it shall come to pass on that day, says the Lord: A sound of a cry from the fish gate, and a wail from the second gate, and great destruction from the hills. 11. Wail, O you inhabitants of Maktesh, for the entire people of Canaan is cut off; all those laden with silver have been cut off. 12. And it shall come to pass on that day, that I will search

not step on the threshold of Dagon, as it is stated (I Sam. 5:5): "Therefore, the priests of Dagon . . . do not tread, etc."—[Rashi] They would not tread there because Dagon's severed head and hands were lying on the threshold of the temple dedicated to his worship, as related in I Samuel. The presence of the severed parts was said to sanctify the threshold. The Rabbis (*Midrash Shemuel* 11:5) take Israel to task for showing greater respect for idols even than the gentiles did. While the Philistines did not tread upon the threshold of Dagon for fear of defiling it, they performed no positive act of adoration. The Israelites, however, jumped over the threshold in a ritual of adoration to the idols.—[Redak]*

10. from the fish gate—Heb. **קַשְׁעַר הַדָּגִים**. *Jonathan renders: from the gate of the fish; there was a gate in Jerusalem called by that name.*—[Rashi]*

from the second gate—Heb. **הַמִּשְׁנָה**, *from the gate of the fowl, which was second to it [the fish gate].*—[Rashi after Jonathan]*

11. you inhabitants of Maktesh—*The Kidron Valley, which is as deep as a mortar. This is according to Targum Jonathan.*

The *Midrash Aggadah (Pesikta Rabbathi*, ed. Rubin, p. 74; ed. Meir Ayin, p. 29b) [offers this interpretation]:

from the fish gate—*This is Acre, situated in the bosom of the sea, where many fish are caught.*

from the Mishneh—*This is Lod, which is second to Jerusalem. [Redak states: A neighbor of Jerusalem.]*

from the hills—*This is Sepphoris, which is situated at the tops of the mountains like a bird.*

[11] inhabitants of Maktesh—*This is Tiberias, which is deeper than all of [the rest of] the land of Israel.*—[Rashi]

for the entire people of Canaan is cut off—*Jonathan renders: For the entire nation, whose deeds resemble the deeds of the people of the land of Canaan, has been broken.*—[Rashi] *Redak renders: The entire merchant people has been cut off.*

all those laden with silver—Heb.

יְרוּשָׁלַם בְּנִרוֹת וּפְקֻדָּתִי עַל־הָאֲנָשִׁים
הַקְּפָאִים עַל־שְׁמֵרֵיהֶם הָאֲמָרִים
בְּלִבָּבָם לֹא־יֵשִׁיב יְהוָה וְלֹא יִרַע:
יְהִי חֵילָם לְמִשְׁפָּה וּבִתְיָהֶם
לְשִׁמְמָה וּבְנֵי בָתִּים וְלֹא יֵשְׁבוּ וְנִמְעֹזוּ
בְּרָמִים וְלֹא יִשְׁתּוּ אֶת־יַיִנָּם: יִד קָרוֹב
יֹסִי־יְהוָה הַגְדוֹל קָרוֹב וּמֵהֵר מְאֹד קוֹל
יוֹם

היה אפקיד בלושין
והקלשן ית ירושלם
קפא דבשין
בגברשקא ואקער על
גברא דשין שבו על
גכסיהון דבשין וקלדון
לא בענא קדם
לאקסא לצריקא ואף
לא לאקאשא לרשיעא:
י יהון גכסיהון לצדי
ובתיהון לבנא ויבנו
קהין ולא יקבון ויבנו
ברסין ולא ישתו ית
שכריהון: ד קריב יוקא
בעתיד לפיה סו קדם
י דבא קריב וכוהי לחדא קל יוקא בעתיד לפיה סו קדם

יִד קָרוֹב יֹסִי־יְהוָה הַגְדוֹל קָרוֹב וּמֵהֵר מְאֹד קוֹל יוֹם

ספר צפניה

בחורין ובסדקין: הקופאים על שפריהם. שלא יגלו סאדס.
כאחורין יין הקופא על שפריהם ולא הורק סכלו אל כלי:
(ג) חילם למשטח. נכסיהם ששפר כסלם במ אותם נכסים
יהיו למשטח: (יד) סר צורת שם גבור. אותו שרוא גבור
עכשו שם בארץ ישראל אותו היום צורת סספר סר:

רד"ק

בעת ההיא אחפש את ירושלם בגרות. כמו שכתב
הרבר בגר שרוא הויש ית כן אחפש את ירושלם לבער
כל המושעים שבה וכן אפר נר אלהים נשבת ארם חושש כל
חרובין ות"י אפקר בלושין ובלשון ית ירושלם כמו שבכלשון
בגברשקא: הקופאים על שפריהם. שהם שקפים בבתיים על
ספונס כמו היין שרוא שקם על שפריהם הרבר השכון וסכוכ
ביחר כפי הסימ הקופאים והחבר הקופא בקרא קפאון שרוא
עוסר ואינו נע ות"י דשין שילא על נכסיהון: לא יושב ה' ולא
ירפ. אין דפוס וחרע הבא על האדם מאתו כי לא ישיג
כתחתינים וי"ת לא רעוא קדם ה' לאופבא לצריקא ואף לא
לאבאשא לרשיעא: (ג) והיה חילם. נכסיהם יהיו לבו: ובנו
בתיים. הבתים שבנו לא ישוב בהם זמן רב כי מהרה יצאי מהם וכן הברסין שנפשו לא ישתו יינם כי אם כעס זמן: (יד) קרוב
יום ה'. ובהר סאד. כמו בהירות והוא תאר בשקל ושבת אני את הבתים: סר צורת. ביום קל וקרא סר וכן ויבא אל צורת
ספס ובה אבר כאלו יבא קורא וסבגה קול וקרא סר ואמר שם גבור שם יבא גבורים להרגם או שם יהיו חבורים נחתיים

מצודת ציון

מנין דקור ודריש כמו חפץ חפץ חפץ (ח"ד): הקופאים.
הלכות חפץ כי ויפך הכדור (מ"ד ו'). תרגומו וקפא ברחל:
שפריהם. הוא פכית המסקה כסול לשול הכדור כמו וקפא הוא
אל שמכין (יכיש מ"ח): ירע. מלשון רע: (ג) חילם. פסד
כמו ישם חיל דפסד (יכיש מ'): למשיטת. מנין רעיה כמו

רש"י

חלדק בעוונותיהם: הקופאים. הלופים על שמריהם
וילף הגדול (מלכים ב' ו') מתרגמין וקפא פרולא:
האומרים בלבבם לא יישיב ה'. לעושי רעונו: ולא
ירע. לעוברי רעונו: (יד) סר צורת שם גבור. הגבור

אבן עזרא

עסר אהפס בגרות כי בגר יוכל אדם לראות מה שג בהדרי
מדרים כי אור השמש לא יכנס שם וככה נר אלהים נשמת
אדם הופס והנה בגרות כאלו בגרות אהפס: הקופאים.
שהם שאננים ושקטים ומלת קופאים כמו קפאון תהומות דבר
השכון ומקובץ ביחד נקרא קפאון וככה זה קופאים
השכנים בעת על מקומם: (ג) והיה חילם. כחם ואלוים:
ובנו. פועל עבר הכתים שבו לא ישוב שם עוד: (יד) קרוב
יום. נקמת ה' וזיוס ההוא קול מר צורת שם גבור שם כל

בתיים. הבתים שבנו לא ישוב בהם זמן רב כי מהרה יצאי מהם וכן הברסין שנפשו לא ישתו יינם כי אם כעס זמן: (יד) קרוב

יום ה'. ובהר סאד. כמו בהירות והוא תאר בשקל ושבת אני את הבתים: סר צורת. ביום קל וקרא סר וכן ויבא אל צורת

ספס ובה אבר כאלו יבא קורא וסבגה קול וקרא סר ואמר שם גבור שם יבא גבורים להרגם או שם יהיו חבורים נחתיים

מצודת דוד

שקם וסלן כיון ה' על כדור שפיו משיג טעם כלומר לא כל להם
שם מחסין ומזון כל מעטטים במקום ואומרים בגבסם לא יסב ה'
לנדיקים ולא יעש דע לרשעים הכל לפי המקרה: (ג) חילם
חילם למשיטה. לכן יהיה טעם למדרם בגלי הלווי ונחיתם יסו
שמשם כי יגלו מהם: ובנו בתיים. הם יבנו בתיים כי יגלו נחיתם
אכל לא ישוב כסם כי יגלו מהלכם וכן ונספסו כדמים נח: (יד) קרוב
יום ה' הגדול. יום כמגול הגדול כהא מסי קרוב הוא ומלך מהר יבא: קול יום ה'. ר"ל הקול של יום ה' יכיש גדול כ"כ עד שפסי

Jerusalem with candles, and I will visit upon the men who are settled on their lees, who say in their heart, "The Lord shall do neither good nor harm." 13. And their wealth shall become a booty, and their houses a desolation, and they shall build houses and not dwell in them, and plant vineyards and not drink their wine. 14. The great day of the Lord is near; it is near and hastens greatly, the sound of

12. **I will search Jerusalem with candles**—*I will judge their iniquities strictly.*—[*Rashi*] Just as one who searches with a candle searches thoroughly, so will I search Jerusalem to put away all the sinners therein.—[*Redak*] *Ibn Ezra* points out that one can search the inner recesses with a candle.

who are settled—Heb. הַקָּפְאִים, *who float on their lees*. [As in] (II Kings 6:6) "And the axe blade floated (וַיִּפֹּאֵף)," rendered in Aramaic: וַיִּקְפֹּא. — [Rashi] They live tranquilly on their wealth in their houses, like wine that rests on its lees. Anything that rests and is gathered together—like water, that freezes, or milk, that curdles—is called קָפְאוֹן, something that stands and does not move. *Jonathan* renders: who rest tranquilly upon their wealth.—[*Redak, Ibn Ezra*]

who say in their heart, "The Lord shall do neither good . . ."—*to those*

who obey His will.—[*Rashi* from *Jonathan*]

nor harm—*to those who transgress His will.*—[*Rashi* from *Jonathan*] Those who transgress His will believe that good and evil do not emanate from God, for He does not have any control over the earthly beings.—[*Redak*]

13. **and they shall build houses**—They shall not occupy the houses they build for any length of time; neither shall they benefit from their vineyards for any length of time.—[*Redak*]

14. **The great day of the Lord is near**—The great day of the Lord's judgment is very near, and it hastens to come.—[*Mezudath David*]

the sound of the day of the Lord—The sound of the day of the Lord will be so great that even the mighty will be dismayed and will cry out in battle with a bitter cry.—[*Mezudath David*]

יֹאמַר יְהוָה מִרְצוֹן שָׁמַיִם גְּבוּרָה יִשְׁמַע
 עֲבָרָה הַיּוֹם הַזֶּה הָיָה יוֹם צָרָה וּמִצּוֹקָה
 יוֹם שָׂאָה וּמִשׁוֹאָה יוֹם חֲשָׁךְ וְאִפְלָה
 יוֹם עָנָן וְעֶרְפֶּל: מִי יוֹם שׁוֹפָר וְתִרְוָעָה
 עַל הָעָרִים הַבְּצֻרֹת וְעַל הַפְּנוֹת
 הַגְּבוּחֹת: יְהוָה צִוִּיתִי לְאָדָם וְהִלְכֹן
 בְּעֹרִים כִּי לַיהוָה חֲטָאוּ וְשָׁפַךְ דָּמָם
 בַּעֲפָר וּלְחֶמֶם בְּגָלִילִים: יְהוָה גַּם בַּסֶּפֶס
 גַּם יְהִיבֵם לֹא־יִיכָל לְהַצִּילֵם בַּיּוֹם

נִקְרָא סֶתֶר קָלִין:

ס' יומא פֿעבור יוקא

ההוא יום עקא ועיזק

יום רגוש ואתרנגשא

יום חשור וקבלא יום

עקא ואמטתא: מי יום

שופרא וקבלא על קרניא

קריקתא ועל ד' ק'תא

מנטלתא: י' ואעיק

לכני אגשא ויהכין

פקקו ארי קדם י' קבו

וישהפך דסהין לעקרא

ונקלתהון בסמיא:

יה אף פספיון צף

ד' ב' ה' לא יוכל

לשיבתהון ביום רגוא

די' וקאשא דפירענויה

ת"א יום עקא: ס'ת' יום

ב' י' ק'ט' ח'ת'

רש"י

יזרח בקול מר: (טו) יום שואה. לשון שממון: וסשוואה. שממון יותר: (יז) והצרותי לאדם. לישאל הקריוס

רעו:

אבן עזרא

גבור צורח מר בקולו יזעק לעקה מרה: (טו) יום שואה ומשוואה. כמו צוקה ומצוקה: יום אשך. כלדך וקדר עליהם היום: (טז) יום שופר. ותרועת האויב: הפנות. כמו נכחות: (יז) והצרותי לאדם. שהם בערים הבלורות: ושפך דמם. לרוב כעס: ולחומם בגללים. בשם בלשון ושמעאל וכוונתו וימטר עליהם בלחומם: בגללים. כמו בגללי זאת האדם: (יח) גם. העשם נפסס

גם כספס:

מצודת דוד

הגבור יצא לכבו וישאל במזמרת קול מר: (טו) יום עברה. וס' כיום יהיה יום עברה כי המקום יצא בהם עברה וזעם: (טז) יום שופר ותרועה. יהיה לשמע קול שופר מן הכשרים האויב על הערים הבלורות וגו': (יז) והצרותי לאדם. אלה לרע על יסבל הקדושים אדם יילכו בטובים מעלי דעם אלה ויחזו הנה: ב' כעס. כמו העסר השפך כל האדם ויבשר יושך. כלל התקומות בגללי הולאה: (יח) גם כספס וגו'. לא די שלא יוכלו להילי עמל' בגדושים כי גם בכספס וזהב לא יוכלו לאח טעמם כהא בוקר אל הכשרים כי

מהר"י קרא

(יז) והצרותי לאדם והלכו בעורם. שלא יצאו להם צדק לחצול סאתה צרה: כי לה' חטאו. ולכן לא יצילו סגורתי:

אדם: ולחומם. בשם ולשון ערני בשר קורין אל לחם: בגללים. רעו:

רד"ק

תתי' תמן נברוא סתקפלין. והנהם רבי אברהם מ' שם יהיה וצבור צורח מר: (טו) יום עברה. סבאור הוא והש' כולוכפול בענין ב'ש' לחוק הענין: (טז) יום שופר ותרועה. שיריו חאויבם עליהם כשיכבשו הערים הכבדות: הפנות. הם סגורתי: (יז) והצרותי לאדם. הצרותי מלע לאדם הים' סקצח מ' והצרותי אל האדם שיהיו חור' הקרים בסגור שיהיו בה לחם צד וס' לח: כעס. שיהיו נשפך לרוב שאין אדם חושש על שפיותו כן יושך דמם בלי חכמה לרוב: ולחומם בגללים. כשיסר יהיה נשפך באשפות כבו הגבל וכן יוספר עליהם בלחומם ככשרי: (יח) גם כספס. אך נבחה. אותה

מצודת ציון

מסעס וזין חומר הכב (שם מ"ב): (יז) צרות. סנין שנת קול גדול כמו יריע חף ילית (שם): (טז) עברה. סנין כעס: וספוקה. סנינו כמו לרע וכן כללן לרע ולוקה (שם ל') וכלל המלה נשמות נדפסס לפננת הענין: שואה וסשוואה. סנין חושך ושממון כמו למע שואה ומשוואה (אויב ל') ודפשל. סוף טכ העק: (טז) הענות. סם סגורתי (לעמוד בעמוד חזויה בעלל: (יז) והצרותי. פשוטן לרע: ולחומם. כן קבלא גם הכשר כמו כי לחמם נלשסס (הושע ט'): בגללים. כולאה כמו בגללי נלחא יאכד (אויב כ')

nahem, p. 112, and Teshuvoh Dunash, p. 68.) Jonathan renders: and their corpses. Abarbanel, however, differs, rendering: And their food [during the siege] shall be unclean, like dung.

like dung—Heb. גָּלִילִים, dung.—[Rashi] Their flesh shall be cast into the dung heaps like dung.—[Redak]

18. Neither their silver nor their gold, etc.—Not only will they fail to save themselves with their might, but they will even be unable to save themselves by bribing the Chaldeans. The Chaldeans will not accept bribes to spare them or to give them food.—[Abarbanel, Mezu-dath David]

the day of the Lord, wherein the mighty man cries bitterly. 15. That day is a day of wrath; a day of trouble and distress; a day of ruin and desolation; a day of darkness and gloom; a day of clouds and thick darkness; 16. a day of shofar and alarm against the fortified cities and against the high towers. 17. And I will bring distress upon men, and they shall walk like the blind, for they have sinned against the Lord. And their blood shall be shed like dust, and their flesh like dung. 18. Neither their silver nor their gold will be able to save them on the day of

wherein the mighty man cries bitterly—Heb. כִּי צִלַּק שֵׁם גִּבּוֹר. *The mighty man will cry out with a bitter voice.*—[Rashi]

Redak renders: The voice of the day of the Lord cries bitterly. [It is as though the day itself is crying out.] There are the mighty men. This can be interpreted to mean that the mighty men will come there to slay them, or that the mighty men will be slain.

15. That day is a day of wrath—On that day, the Lord will vent His wrath upon them.—[*Mezudath David*]

a day of ruin—Heb. שָׁחָה, *an expression of desolation.*—[Rashi]

and desolation—A greater degree of desolation.—[Rashi]

a day of darkness—This is metaphorical. it will be as though the day has darkened for them. (Cf. Micah 3:6.)—[*Ibn Ezra*]

16. a day of shofar and alarm—The Chaldeans will sound the shofar as an alarm when they besiege all the

fortified cities and conquer them.—[*Ibn Ezra, Redak, Mezudath David*]
against the high towers—Heb.

פְּנוֹת, *corners*. This refers to the towers, which are usually situated at the corners of the fortresses.—[*Redak, Mezudath David*] *Ibn Ezra* interprets פְּנוֹת as hills.

17. And I will bring distress upon men—Upon Israel, who is called "man."—[Rashi]*

and they shall walk like the blind—They will not know how to extricate themselves from their straits.—[*Kara, Mezudath David*]

like dust—which is indiscriminately strewn in the streets, for no one cares to keep it. So will their blood be shed mercilessly.—[*Redak, Ibn Ezra*]

and their flesh—Heb. בָּשָׂרָם, *their flesh*. In Arabic, flesh is called *laham*.—[Rashi] This view is shared by *Ibn Ezra* and *Redak*, although the latter does not mention the Arabic cognate, which appears in *Exod. Rabbah* 42:4. (Cf. *Machbereth Me-*

עֲבַרְתָּ יְהוָה וּבִאֵשׁ קִנְאָתוֹ תֹאכַל כָּל־
הָאָרֶץ כִּי כָלָה אֶדְ-נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֶת
כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: ב * הַתְּקוּשָׁיו
וְקוּשָׁיו הַגּוֹי לֹא נִכְסַף: י בְּמָרָם לָדֶת
חֵק כְּמוֹן עֶבֶר יוֹם בְּמָרָם | לֹא־יָבוֹא
עֲלֵיכֶם חֲרוֹן אַף יְהוָה בְּמָרָם לֹא־יָבוֹא
עֲלֵיכֶם יוֹם אַף־יְהוָה: י בְּקִשְׁוֹ אֶת־

יִסְפוּן כָּל בְּשִׁיעֵי אֶרֶץ
אֶרֶץ נִסְרִיָּה בְּרֵם שִׁי־צִיָּה
יַעֲבִיר עִם כָּל יִתְכִי
אֶרֶץ: א * אֶהְפֹּקְשׁוּ
נֶאֱמָרוּ וְהִתְקַבְּלוּ עִמָּא
דְּלֹא חֲסִיד לְמִיתָה
לְאוֹרֵיתָא: ב * עַד לֹא
חֲסִיד עֲלִיבֹן גְּזִירָה
בֵּית דִּינָא וְהָיוּ דָּסֻן
לְכַמּוֹצָא וְנִשְׁבָּא בֵּית
רוּחָא וּבִסְמִילָא רְעֵבִי מִן
קָרָם יוֹסָא עַד לְדֹא יִיבִי
עֲלִיבֹן הַקּוֹף רוּגְמָא דִּי
עַד לֹא יִיבִי עֲלִיבֹן יוֹם
רוּגְמָא דִּי: ג * תִּקְבְּעוּ יֵה

ה"א התקשו. ב"ב פס ק' ל"ב סנהדרין ח"ט י:

סנה"ר קרא

הלחם כנללים. בשרם יושלך כנללי צואת אדם:
ב (א) התקוששו וקשו. הואילו וכן נגזר עליהם סובי לא
שתקשו עצמם ואחר כך קשו: אחרים: הניו לא
נכסף. שלא יש לכם חסור להקב"ה: (ב) בשרם לרת חק.
בשרם שתבא גזרת חקב"ה. לרת. לשון סאור. כמו כי לא
חדע סת ילד יום: כסוף עבר יום. שחורו באצוה כסוף
כמו עבר. הרי זה מקרא קצר כמוך העובר מלפני
רוח וכעשן העובר מלפני השמש והיה חרמונו של עבר יום
כן חרנס יונתן ותהן דמן כמולא דשכב ביה רוחא כתננא

ר"ר

חכלא חתיה נבהלה בלוסר חתיה בבהלה פתאום וי"ת ארי
גבירא ברם שיצאה: (א) התקוששו וקשו. ענין פשוט הרבנים
ולקויפתם כמו לקושש קש מקושש עצים וכן פירש התקוששו
התחששו סוביכס חתיה ביוםם אחרי כך ובערו אחריו וכן
אירזל סות חס' קשם עצבך ואח' כקשם אחרי' ועוד אסור נקשם
גרבך עד לא נקשם אחריו. וקשו השו"ן גרשה לחסון חכלא
כמו סבו את חתיר: הגוי לא נכסף. לא נכסף ולא חסון אל
זה להתקושש ולקושש כמו נכסף לבית אביך ותי' דלא חסיר
בשעשוי מל' רזל איכסף באכסוי אטין: (ג) בשרם לרת חק.
בשרם שילד חק היום בשרם הנזר: התקוששו ותי' עד לא
פוק עליבון גזירת בית דין: כמוך דבר יום. המאחר
פוקדון ותי' הכונה הפ' בשרם לרת חק יום כסוף עבר כלומר
לרת חק והמאחר מוקדם. במקרא רבים כמו מקום שם קבר מקום
אל יודע גתי וירדתי גתי אל ספר והרדום להם רבים וי"ת בחסור מלים
דברי כן קרם יוסא כלומר בסני השבש נוסחא אחריה וכתננא דעדין כן קרם יום: (ג) נכסף את ה'. אסר כנדר עניי הארץ

מצודת ציון

(יח) קנאתו. ענין כשם וזמנה כמו כן קנאו כלל (דכ"ט
ל"ב): חכלא. ענין השמחה: נבהלה. מל' כהלה:
ב (א) התקוששו וקשו. ענין החימוש והלקיטת היסב כמו לקושש
קש (שמות ה'): נכסף. ענין חק ותמזד כמו נכסף
נכסף (בראשית ל'): (ב) חק. גזירת המקום: כסוף. יול
ספולת סחורה כמו כסוף סופר מנזון (הושע י'): (ג) בקשו.
נפאים לכן שטנים כמין ספוד כיום: בשרם גוי חקין אף ה'.

רש"י

ב (א) התקוששו. התקשו ואספו יחד כמו לקושש קש
(שמות ה'): וקשו. מעשיכם השוו מעשיכם
לדעת קונכם. ורבותיו ו"ל דרשו קשוע עמך ואחר כך
קשוע אחרים עשו שניהם לשון היקף אדם המשוה עצמו
ומשר דרכו: הגוי לא נכסף. ללא המד למיתב
לואוריתא: (ב) בשרם לרת חק. לפני כל הגזירה
רוח וכעשן העובר מלפני השמש והיה חרמונו של עבר יום
אבן עזרא

ב (ב) ההקוששו וקשו. העטם המוכחמו והוכיחו ור'
משע אחר התקלו וקבלו מגזרת לקושש קש שהוא
לאסוף הקש ואחרים אמרו כמו תרגום זקנתי ושכתי: לא
נכסף. אינו אכזב ותחמד לגנוס מגזרת נכספה וגם כלתה:
(ג) בשרם לרת חק. בשרם כל אכל העזירי שזימכם
כמו עובר אשר תדפנו רוח: (ג) בקשו. אם פעלתם

למיתב לאוריתא ואח"ל כתב זה הניו שאינו נבלם ולא יבוש
בשרם שילד חק היום בשרם הנזר: התקוששו ותי' עד לא
פוקדון ותי' הכונה הפ' בשרם לרת חק יום כסוף עבר כלומר
לרת חק והמאחר מוקדם. במקרא רבים כמו מקום שם קבר מקום
אל יודע גתי וירדתי גתי אל ספר והרדום להם רבים וי"ת בחסור מלים
דברי כן קרם יוסא כלומר בסני השבש נוסחא אחריה וכתננא דעדין כן קרם יום: (ג) נכסף את ה'. אסר כנדר עניי הארץ

מצודת דוד

לא יקמו מדיון נשם: ביום עברת ה'. ביום בוא עברת ה': כל
חפץ. כל יושני סלון: כי ביה אלא נבהלה יעשה. ר"ל כהלה
יפשה לך כליון אלא כל יושני הסלון יול יעללו מדיון בשומר משון:
ב (א) התקוששו וקשו. חששו פליטים אחר הפעילות שנידנס
לשוב משם וגם חששו ענינות וחלסם להשיג אלוט: הגוי
לא נכסף. אלא הניו שאינם עשה חשוקים ל': (ג) בשרם לרת
חק. מד לא יולד חק כנייה: כסוף עבר יום. הוא כמו סוף
יום כמין עבר ומספן מל' כסום לומר כסם יול יוב שחיה יו

shadow that passes, etc.; this is an expression of a shadow.—[Rashi]

Rashi explains the Aramaic word שולא as synonymous with the Hebrew עָל. Redak suggests renderings that avoid the ellipsis but invert the verse, such as: Before the decree

of the day is born, when you shall be as passing chaff; or: "Before the day of the birth of the decree, you shall be, etc."

3. Seek the Lord, all you humble of the earth—He is addressing the humble of Israel. Although most of

the Lord's wrath. And with the fire of His passion the entire land shall be consumed; for an end, yea, a sudden end, He shall make of all the inhabitants of the land.

2

1. Gather yourselves together! Yea, gather together, O nation that has no desire, 2. before the decree is born, as chaff that passes . . . the sun; before the fierce anger of the Lord comes upon you; before the day of the Lord's anger comes upon you.

3. Seek

on the day of the Lord's wrath—On the day the Lord's wrath will come.—[*Mezudath David*]

for an end, yea, a sudden end—An end brought about suddenly, amidst confusion and chaos.—[*Redak*] *Jonathan* renders: For an end, yea, destruction He shall make. *Mezudath David* renders: For confusion shall make but destruction of all the inhabitants of the land.

1. **Gather yourselves together—**Heb. הִתְקַשְׁטוּ וְקָשְׁטוּ. Gather and assemble together, as in (Exod. 5:12) "To gather a gathering (קָשְׁטוּ וְקָשְׁטוּ)." —[*Rashi*]

gather together—your deeds. Con-
form your deeds to the will of Your Maker.—[*Rashi*] Printed editions and several mss. add the following: *And our Sages of blessed memory expounded: Correct yourself, and afterward correct others.* They made both of them an expression for the straightening of a man who balances himself and straightens his way.—[*Rashi* from *Sanh.* 18a] *Redak* explains this as an expression of

searching and gathering: Search yourselves for blemishes, and then search others and rid yourselves and others of these blemishes. He attributes the interpretation of the Sages to this rendering.

O nation that has no desire—*That has no desire to return to the Torah.*—[*Rashi* from *Jonathan*] That is not desirable to the nations.—[*Ibn Ezra*] That is not ashamed.—[*Redak*]

2. **before the decree is born—***Before the arrival of the decree.*—[*Rashi*] Rid yourselves of your blemishes before the decree is executed. *Jonathan* renders: Before the verdict of the [heavenly] tribunal is delivered upon you.—[*Redak*]

as chaff that passes . . . the sun—*This is an ellipsis for, "As chaff that passes from before the wind, and as smoke that passes from before the sun." This is the translation of עָנַן יוֹם, that passes the sun. In this manner, Jonathan renders: And you shall be like the chaff that the wind blows, like smoke that passes from before the sun. Another version: and like the*

the Lord, all you humble of the earth who executed His judgment: Seek righteousness, seek humility! Perhaps you will be concealed on the day of the Lord's wrath. 4. For Gaza shall be deserted, and Ashkelon shall become wasteland. Ashdod—At noon they shall drive her out, and Ekron shall be uprooted. 5. Woe to the inhabitants of the seacoast, the nation of Chere-thites! The word of the Lord is against you, Canaan land of the Philistines,

Israel had sinned, there remained many who were good and God-fearing, as God said to Elijah (I Kings 19:18), "And I will leave over in Israel seven thousand, all the knees that did not kneel to the Baal, and every mouth that did not kiss him."*

Perhaps you will be concealed—You will be concealed so that you will not die with the rest of the people. The prophet did not promise them, however, that they would avoid exile, for the exile had already been decreed during the days of Manasseh (II Kings 21:12-14). The exile had also been proclaimed to Josiah (II Kings 22:20): "And you shall be gathered into your forefathers (sic) in peace, and your eyes shall not see any of the calamity that I am bringing upon this place."—[Redak]*

4. For Gaza shall be deserted—For, if you will do so, [as in verse 1,] I will visit retribution upon your evil neighbors, Philistia, Ammon, and Moab. The prophet proceeds to mention them [the neighbors] in [geographical] order.—[Rashi] This is a play on words: צוֹרֵה, even

though not all the letters coincide.—[Redak]

Ashdod—at noon they shall drive her out—Her name is Ashdod, and, at noon, when the destruction wastes (אֶשְׁדּוֹד), they shall drive her out, and she shall be plundered. Another explanation: At noon they shall drive her out. [Ashdod] was a place to pasture sheep, and it is hard for the sheep to go out at noontime; so Scripture says (Song 1:7): "How do you make them lie down at noon?"—[Rashi]*

5. the seacoast—Heb. חֶבֶל הַיָּם, the border of the sea. The expression חֶבֶל is a measure of land that they measured with a rope, i.e. those close to the sea.—[Rashi] [In this case, the people living close to the sea would measure their territory with a rope, having a standard length.]

the nation of Cherethites—Heb. גִּרְחִים, the people liable to destruction. Who are the inhabitants of the seacoast of Canaan, the land of the Philistines? The Philistines, who dwell on the coast of the western sea, in the west of Eretz Israel, within its boundaries. Although Jonathan explains this phrase homiletically as [the nation of] destruction, the nation

דַּלְשָׁהָאִי וְאֶבְרִינָה קִבְּלֵי יְהוֹשִׁיב: י וְהָיָה סֵפֶר יָמָא דְּרוּתָא בֵּית מִשְׁרֵי הַעֲוֹנוֹתָיו דְּעוֹן: י וְיִשְׂרָאֵל עֲבָדָא לְשָׂאֵרָא דְּבֵית יְהוּדָה עֲלֵיהֶון יִהְיֶינְסוּן כְּבָפִי אֲשֶׁקְלוֹן בֶּר כְּבָקְשָׁא לְבֵיתֵינוּ אֲדָרִי יִשְׂרָאֵל דִּקְרָנְהֶון קִרְסֵי יִי אֱלֹהֵינוּ וְיִתִּיב לְיוֹתָנוּן: ח שְׂכִינֵי קִרְסֵי חֲסוּדִי כִּי אֲבֵי אֲתֶרְקֶרְבִּית בְּגֵי עֲמוֹן דִּם סִירֵּי יָה עֲשִׂי

וְהֶאֱכַדְתִּיךָ מֵאִין יוֹשֵׁב: י וְהָיָה חֶבֶל הַיָּם נֹתַת כְּרַתְרָעִים וְגִדְרוֹת צֹאן: וְהָיָה חֶבֶל לְשֹׂאֲרֵית בֵּית יְהוּדָה עֲלֵיהֶם יִרְעוּן בְּבִתִּי אֲשֶׁקְלוֹן בְּעֶרְבִי יִרְבְּצוּן כִּי יִפְקְדֵם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְשֵׁב שְׁבוֹתָם: ח שְׂמַעְתִּי חֲרַפַּת מוֹאָב וְגִדְרֵי בְנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר חָרְפוּ אֶת־עַמִּי וַיְגִדְלֵיו

רש"י שבתם קרי מלשמים שארץ פלשתים כנגדנו החשב: (ו) נות כרות רועים. שחרב ויהיה מרעם ערבים ויהיה מרור לרועים שיכרו שם כרות להם: (ח) שמעתי חרפת מואב וגדודי בני עמון אשר חרפו את עמי. כשהגלה נבוכדנצר יושבם בארץ כשורים לשני נהר פרת את ישראל עבדו הנחה והיו הלולים שולל רועים לפני האויב והיו עין ומואב סובין להם ואיכרים לפת אתם בזים בשאתם הלולים עבדו לנהר פרת הלוא לבית אביכם אתם הלולים. לבית אביכם שהיה יושב עבדו הנחה דבהים עבדו עמי. כשהיו מוליכין ישראל בגולה ללד חרץ כשדים והיו עוברים דרך עמון ומואב ורואים ישראל בזים וגונאים וטועקין היו מומין אותן ויואמרים מה לכם להיות שפופים מה תכבו הלא לבית אביכם אתם הלולים עבדו הנחה יסנו

אבן עזרא חתש: (י) והיתה. אמר יפת הכל הם שם העיר היא על כן והיתה נות כרות רועים שחרבו לעמלם: (ו) והיה חבל. כמו חלק וזה יהיה כבדים מכלל: (ח) שבעת. דכרי השם וסע על גבולם כאשר היו ישראל בחרגם ערם חשונם הראשונים ספר ימא וזה תרגם ערבא כלומר לגורל בית יהודה ותלפסין יהיה: עליהם ירעון. על הסקירות ההם אשר שוחטו זה הפ' ופסוק והיתה לעתיד פשישונו ויהיה בגלות חבל תהיה ארץ פלשתים להם למרעם צאן ופי ירעון ויעו צאנם וכן ירבעון אמר על הצאן שיכלאם בלילה כפי אשקלון החרבם להרביצם שם או יהיה פ' והיה על וכן חרבן ארץ פלשתים אמר ששכנו שם הרועים עם צאנם פשישונו חרבן הארץ שלא יהיה בה ישוב ולא תהיה תהיה אלא לחרעם צאן ויהיה פ' והיה עלי וכן שבת בני יהודה לארץ פלשתים גם כן להם לבושם ויבנו שם בתים לצרם ופי ירעון ירבעון דרך משל לפי שהם נמשלים לצאן וכן חיי עליהם ירעון ועליהם יתשניסון: בערב ירבעון. תרגם ברבים יביתון: (ח) שבעתי חרפת מואב וגדודי בני עמון. שהיו כשדים לבני ישראל ובגלילות כסאצם והיו עוברים דרך עליהם והיו כחרשים אותם: ויגדלו על גבולם. היו סביריים פלשתים בשחקן או לשונם דרבו בעברם על גבולם אי מי היו סביריים פלשתים על גבול ישראל שהיו

מצורת דוד כפ"ש מן השיתוק וגו' לנגדנו חתש חתש סרני פלשתים (יהושע י"ז) ור"ל שם יתשבו לנגדנו: מאין יושב. מני מלא מן יושב יושב: (י) נות כרות. מקום מרור חסידה ה' עיב לשבת בהן ועם יסעו גדולות לאן: (ו) והיה חבל. התחברו היה חסידה לשלית יסע יסודם ומוסד (תחת הענין שאלה הם תהיה נדק ועוה לא פשו כלום בגולה ותבואו עם ותחלו עמי פלשתים שומעין או מיטו אתם את הערים הסם: עליהם ירעון. ר"ל יתשנו כשדים: בערב ירבעון. ר"ל שם עוהו כשדים: כיון שהם. כי ס' יורכס למוסד ולא בני כפי הגולה יתכס בהם ומוסד: (ח) אשר חרפו את עמי. כאשר נלה דרך אללם השו חסידה כשדים: ויגדלו על גבולם. ר"ל לקחו מחרמת ישראל להגדיל ולהסוף על גבולם כפ"ש לבני עמון וגו' מדוע יבס מלכם את ג' (יהושע י"ז) או ר"ל

8. I heard—These are the words of God.—[Ibn Ezra] who taunted My people—When [the people of] Israel were being led into exile toward the land of the Chaldeans, and they were passing through Ammon and Moab, and they

[the Ammonites and the Moabites] would see Israel weeping, sighing, and crying out, they would taunt them and say, "Why are you suffering? Aren't you going to your father's house? Your fathers dwelt on the other side of the river from earliest times." (Josh.

and I will destroy you so that there shall not be an inhabitant. 6. And the seacoast shall be breakfast nooks for shepherds and sheepfolds. 7. And it shall be a lot for the remnant of the house of Judah, whereupon they shall pasture. In the houses of Ashkelon they shall lie down in the evening, for the Lord their God shall visit upon them and return their captivity. 8. I heard the taunts of Moab and the jeers of the children of Ammon, who taunted My people, and they aggrandized themselves

the great spoil which they had taken from the land of the Philistines and from the land of Judah."—[Rashi]*

6. **And the seacoast shall be—** Heb. הַיָּם, feminine verb form. This grammatical irregularity, the use of the feminine rather than the masculine verb form as the predicate for חֵקַל הַיָּם (*the seacoast*), which is grammatically masculine, puzzled the commentators. *Ibn Ezra* quotes *Yefeth*, who conjectures that חֵקַל הַיָּם is a placename, thus making it grammatically feminine. (All placenames are feminine, after the pattern of עִיר, city.) *Redak* explains that חֵקַל הַיָּם means "the land of the seacoast," and אֶרֶץ, *land*, is feminine.

breakfast nooks for shepherds— Heb. נֹחַל בָּרֶחַ לְעֵינִים, *a temporary dwelling where the shepherds eat* (בָּרֶחַ) *bread in the morning*. בָּרֶחַ is an expression related to (II Kings 6:23) "He prepared (הִכָּרָה) for them a lavish feast (בָּרֶחַ)."—[Rashi]*

7. **And it shall be a lot for the remnant of the house of Judah—** *And that border shall be a lot for the remnant. This חֵקַל is an expression of a lot. In this manner, Jonathan rendered: And*

it shall be a lot for the remnant of the house of Judah.—[Rashi]*

whereupon they shall pasture— Upon these places. *Redak* suggests two interpretations of this verse and the preceding one. The first interpretation is that both verses refer to the return of Judah from Babylonian exile, when the Judeans will occupy the land of the Philistines and use it as pastureland for their flocks. They will make the sheep lie down in the ruins of the houses of Ashkelon. *Redak's* second interpretation is that verse 6 refers to the destruction of the land of the Philistines, when that land will be laid waste and serve as dwellings for shepherds and their flocks. Verse 7 is about the return of the Judeans to Eretz Israel, when they will rebuild the land of the Philistines. They will rebuild the houses of Ashkelon, where they will dwell. The expressions referring to pasturing the flocks, suggests *Redak*, are metaphorical for the people who will return to Eretz Israel to live. *Redak's* second interpretation coincides with *Jonathan's* translation.

עַל־גְּבוּלָם: ט לָכֵן חִיאֲנִי נָאם יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי מוֹאֵב כְּסָדָם
תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כְּעַמּוּדָה מִמֶּשְׁק־חֲרוֹל
וּמִכְרָה־מַלָּח וּשְׂמֻמָּה עַד־עוֹלָם
שְׂאֲרִית עַמִּי יִבְזֹם וַיִּתֵּר גּוֹי יִנְחָלָם:
יֵזְאֵת לָהֶם תַּת־גְּאוֹנָם כִּי תִרְפוּ

רשי

אבותיכם מעולם: ויגדילו על גבולם. ויחנלו על גבולם: (ט) כי מואב כסדים היתה, גם אחס לקדמתכם תשובו לוט אביכם הלא מסדום היה: בסשק חרול. השמעת קול כמו משק גבים (ישעיה ל"ג) ואף מ' הראשונה יסוד היא כתיבה כמו ממשת הסוכך (ויחזקאל כ"ה) משק חרול. השמעת קול חרולים הגדולים שם מלין עובר והן נוקשין זו על זו ומשמעות קול: ובכרה

אבן עזרא

יגלו: (ט) לכן, במשק. כמו וכן משק כתיב שאני זו מן הכית וככה ממשק מקום ממשק בלא יורו ההרול משם והוא מין ממני הקולים כמו כסו פניו חרולים: ובכרה מלח. כמו כי יכרה איש. ויפת אחר כי כמיהו כרות רועים כמו ויכרו שם עבדי יתח: ויבזום. מפעלי הכפל כי קמץ חסוק כמו שורק: וייתר גוי ינחלים. גוי שלי: (י) זאת.

כפל הענין כב' שואר יתר גוי ינחלים וזה אפשר ופ' כי דוח את כל אלהי הארץ עזר לזה תפי' וייתר, ויגדילו.

מצודת דוד

כשפסוק ישראל מל גבולם דברו שם מלום דברים גדולים וקשים לכחות: (ט) לכן חי אני. לכן חייני שבט כמו שאני חי קן חיה מואב נכספת כסדום וגו'. בסשק חרול. חיה מלאה מהשמעת קול חרולים כי שם גדלו הכרה מלין עובר ומשפחת כדוח שפ' כשאר עמי. שארית מלח: שארית עמי. כשאר משפטי

כסל הדבר כמס': (י) זאת להם, זאת יכל להם כעבור גאון אשר

סדר"י קרא

הנהר יסבו אבותיכם מעולם תחת אבי אברהם ואבי נחור [כדאיתא באלה הדברים רבה]: (ט) כי מואב כסדים תחיה ובני עמון כעמורה. והקבית פשית כנגדם חיוכים שנים אתם תחווה לבית אביכם שלום ישב בערי הככר ויהאל עד סדום וגם אתם כסדים תהיו וכעמורה: בסשק. כסו ועל איך ישק כל עמי: חרול. כי חרולים במדבר הם גדולים: ובכרה מלח. שיכרו שם מלח. שבכקום שחופרים שם הבבל לא יורע ולא יצטיח עד ולא יעלה בה עשב: שארית עמי. יבזום אותם שיצבו כן הגלות ובזו אות: ויתר גוי ינחלים. ויתר גוי

רד"ק

האים איהו חרב: (ט) לכן חי אני. כסדים. שהיה חרב חרבן עולם: בסשק חרול. לפי מקומו ענינו כמו כיצא שיצאו ויטלו שם חרולים כמו בסדום חרב. וי"ם הכלה כענין וכן משק בתי ענין שוק כלומר שתקשקשו חרולים זה בזה סרובם כנשכ בהם החורו ויטלו ויפלו ויפלו: פ' ענין כוונת כלומר שהיה ראש גבולה לחרולים וכת' ששם מלחין כסו מלח על שם והוא החרול: ובכרה מלח. כי כי כרה איש בור בתרגום וכת' ויטלו ויפלו ענין כרי בדברי חז"ל ההתל לפר אומר בדרך השילוב ברכה בכרי חתה ד"ל חל מלח: שארית עמי יבזום. שיהיה בניו שני כששבו נחלות ככל ואפשר לפרש עתירה בויב השפית ופ' כי דוח את כל אלהי הארץ עזר לזה תפי' וייתר, ויגדילו.

מצודת ציון

(ט) בסשק. פניו השמעת קול כמו כשק גבים (שם ל"ג): חרול. בין קולים כמו תחת חרול יסמחו (איוב ז'): ובכרה. מל' כדים ומסירה: יבזום. מלשון בזה: (י) גאון. מל' גאון:

הקשים כי בזה ומשמעות קול: ובכרה מלח. חיה מלאה מכתיית מלח ככל הפנות שחפתי ומלאו מלח: שארית עמי. כשאר משפטי כיוון מחלם כשאר יסבו לאלה עמלות ככל: ויתר וגו'. כסל הדבר כמס': (י) זאת להם, זאת יכל להם כעבור גאון אשר

translation follows *Rashi* through verse 8; however, *Ibn Ezra* renders: opened their mouth wide, increased their taunts.*

Abarbanel continues:

and opened their mouths wide

against the people of the Lord of Hosts— They opened their mouths to taunt the people who worshipped the Lord of Hosts, claiming that they [the people of Israel] worshipped idols.

on their border. 9. Therefore, as I live—says the Lord of Hosts, the God of Israel—for Moab shall be like Sodom, and the children of Ammon like Gemorrah: a rattling of nettles, and a salt mine, and desolation forever. The remnant of My people shall plunder them, and the remnant of My nation shall inherit them. 10. They shall have this instead of their haughtiness, for they taunted

24:2)—[*Rashi* from unknown Midrashic source]

and they aggrandized themselves on their border—*And they acted haughtily on their border.*—[*Rashi*] They [the Ammonites and Moabites] would open their mouths wide with derision when the Jews passed their border. This phrase may also mean that they opened their mouths wide to jeer at the border of Israel, which was in ruins.—[*Redak*]

9. for Moab shall be like Sodom—*You, too, shall return to your previous dwelling. Was not your father, Lot, from Sodom?*—[*Rashi* and *Kara*] They [Ammon and Moab] shall be a wasteland like Sodom.—[*Redak*]

a rattling of nettles—Heb. קקשק קרריל. *The sound made by the nettles growing there because there are no passersby, and they knock against each other and make sounds.*—[*Rashi*] *Redak* suggests, “a breeding place of nettles.” His father suggests, “a place abandoned to nettles.” *Ibn Ezra* renders, “a permanent home of nettles.” *Kara* points out that nettles grow in the desert.

and a salt mine—Heb. מַכְרֶה־מֶלַח, *a place for digging (מָכַר) salt.*—[*Rashi*] The expression may also be defined as “a mound of salt,” from כָּרִי, found in the Talmud.—[*Redak*] Where salt is mined, nothing grows, as in Deuteronomy 29:22.—[*Kara*]

The remnant of My people shall plunder them—This may have taken place during the Second Commonwealth, when the Judeans returned to Eretz Israel. It may also refer to Messianic times.—[*Redak*]

and the remnant of My nation shall inherit them—Heb. גִּזְי. The remnant of My nation.—[*Ibn Ezra*, *Redak*] The nation of Israel.—[*Kara*] *Jonathan* renders: and the rest of the tribes.

10. They shall have this—This shall come to them because of their haughtiness, for taunting and jeering at Israel.—[*Mezudath David*] Although they are guilty of idolatry, immorality, and murder, this punishment will be visited upon them for taunting Israel, as was explained in Amos 1:13 through 2:3.—[*Malbim*]

and aggrandized themselves—This

and aggrandized themselves over the people of the Lord of Hosts. 11. The Lord shall be feared by them, for He weakened all the gods of the earth. And every man shall prostrate himself to Him from his place, all the isles of the nations. 12. You, too, Cushites—they are the slain of My sword. 13. And He shall incline His hand on the north, and destroy Assyria and make Nineveh desolate wasteland like the desert. 14. And flocks shall lie down in its midst, all the beasts of the nations. Also, both the pelican and the owl

11. The Lord shall be feared by them—A time will come when the Lord will be feared by the nations, and they will be afraid to harm His people. The phrase may also be explained as a reference to Israel: God's fear will be upon the people of the Lord of Hosts mentioned in the preceding verse.—[Redak]*

for He weakened—*He weakened their strength.*—[Rashi] He emaciated all the gods of the peoples so that all recognize that the Lord alone is God. He will nullify them [the gods] and abolish their faiths.—[Redak] *Mezudath David* explains that God will weaken all the geniuses of the nations so that they will be bereft of their power to bestow benefits upon their respective nations.

and . . . shall prostrate himself to Him—*when they see that their deity has deteriorated.*—[Rashi, in printed editions only]

12. You, too, Cushites—*When Israel was exiled there to the other side of the rivers of Cush.*—[Rashi, in printed editions only]*

13. on the north—*Assyria is on the north, neighboring on Babylon.*—[Rashi] Redak understands this as an allusion to Babylon, which treated Israel harshly.

Nineveh—*That is the capital of Assyria.*—[Rashi]

and destroy Assyria—where the Ten Tribes were exiled.—[Redak]

14. all the beasts of the nations—Heb. לְכָל-חַי-הַבְּרִיָּה, *all the cattle of the nations.*—[Rashi] [The prophet is not referring to wild beasts, but to cattle and sheep.]

the pelican and the owl—*birds.*—[Rashi]

pelican—This translation follows Redak on this verse and in *Shorashim*. He identifies this bird with the *ka'ath* mentioned in Leviticus 11:18, which is identified as the *kik* in *Hullin* 63a. The *kik*, in turn, is identified in *Shabbath* 21a as a marine fowl. Redak deduces that the bird in this verse is a desert bird also found on the seacoast.

This rendering was already questioned by *Ibn Janah*, who concludes

בְּכַפְתֹּרִיהָ יָלִינוּ קוֹל יִשׁוּרֵר בַּחֲלוֹן
 חָרֵב בַּפֶּפֶר כִּי אֲרֻהָ עָרָה: מִן זֹאת הָעִיר
 הָעֲלִיזָה הַיּוֹשֶׁבֶת לִבְטַח הָאָמְרָה
 בְּלִבָּבָה אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד אֵין הִתָּה
 לְשִׁמָּה מְרִבֵּץ לַחִיָּה בֶּל עוֹבֵר עָלֶיהָ
 יִשְׂרָק יָנִיעַ יָדוֹ: ג א הוּי מוֹרָאָה

ר' א' יצחק: סוטה פ"ח

רש"י

הה' רפה ב' משפטים

מסריה קרא

בכפתוריה ילנו. בספי' הול' ילנו: חרב בפה כי ארזה
 ערה. שפה הבית חרב. לפי שארזי הנג' לבלעה ערה
 ובטלה משם:
 (ג) הוי מוראה ונגאלה. על ישראל הוא אוסר שמוראה היתה
 סתרו הוא נג הכית הספון כלרו שאפלו כתי אכנים מסכנין כנסרים של עץ: ואפסי: ואפס: ואלתי:
 (ג) הוי מוראה ונגאלה. עד עכשיו דבר כניעה ועכשיו חוזר על ירושלים הוי שתהא לנו ולבתי כרוא
 ותהא מגול' בלתי עונה: מוראה. כמו מוראתה (ויקרא ח') ושמהיך כרואי (נחום ג'): העיר היונה

אבן עזרא

רד"ק

ירעו וירבצו בה: גם קאה. היא הקוק: גם קפיר. היא
 הנפא'ר בערני ובלע'ו' פ'טנא'ת: בכפתוריה. הוא הכפתור
 הסמוך על שני הספים שהם הכותלות וקראו כפתור לפי שערשין
 בו צוירם של פרחים וכפתורים שהם כבין תפורים וכן בכפתוריהם
 הקטנים וכן ת"י בכפתוריה בפתוח תרמי: קול ישורר. כתי'
 קל טופא וצפצפה כבוא ואבר ישורר כי הקול שיתנו העופות
 הוא כמו שיר וזכיר וכן אמר כבין צפאים יתנו קול ואמר עת
 חזירי הניעו וקול: חרב בפה. חרבן יתיה בפה השער: כי
 ארזה ערה. ה'א' נהא וירנה בביתו וארזה ריל על קרני
 הבתים הסמוכים במרזא ולפי שעה נגלה האויב הבא על גינת
 קרני הבתים לפיכך יחרב פהא שנשאר פניולה לספר ולרח
 היול פהא סמך ורזי לפילה סתרי: וטו זאת העיר. היא
 גינה: אני ואפסי עיר. אפס ואלתי עיר וכן ת"י ילתי עיר עיר
 סתרי: (ג) הוי מוראה ונגאלה. חוזר לרבר על ירושלים. מוראה
 מהבבר והתחלם בקים קבץ חפץ או שורק וננינו סן נשבתוך

מצודה ציון

בכרתות: בכפתוריה: וכן יקרה המצוקה לנו שמשין בו ילתי כפתורי'
 וכן כך הכפתור (עמוד ט'): ילנו. ענין המהלך וכן ילתי
 ער (יט' ט'): ישורר. מלשון שיר וכן: חרב. מלשון הכת:
 בפה. מלשון כמו וסף השער (יחזקאל מ'): ארזה. תרבת הארץ:
 ערה. ענין בלוי כמקור ערה ענין (יט' ט'): וטו העליה:
 ענין שמהלך כמו יסעו העליות (תהלים קל"ט): ואפסי. כמו ואין:
 ישרק. ענין שפעת קול הכח כבין כפסחים כמו שרקו ונטשו
 כלם (איכה ב'): ינע. מל' כניעה והנהג:
 (ג) מוראה ונגאלה. ענין שיהם מלונקו ומסניק כמו נשבתוך
 כרואי (נחום ג'): ולמו נגאלו כדם (יט' ט'): וכל'

כראי ענין שנין שנק' ולכרוך וכן נגאלה בזה הענין כמו וכל מלבושי

מצודה דוד

יתמידו לשבת על המשקולים הסות: קול ישורר כחלון. קול
 העופות יסיע מתכוין כלל הלון: חורב בפה. הוכיח יסיע בפה
 כל שער: כי ארזה ערה. כי יקרות ככחים שהם שאלו יסיע
 מגולה למשך השמים ולמות הנשכר כי הגנות נסלו וכן יסיע ככחים
 מדינות והעופות יקנו מהם: (טו) זאת העיר וגו'. כול נימס
 שפיהם מיר פליח ושמחה כהלחמה: אני ואפסי עיר. כל' אני
 היא לגדס מיר פליח ואין בלתי עוד מיר לגדס' אל: איך וגו'.
 איך עמה היתה לבתנין וכל הסוד דרך מליה יסיעו בקול ויפס
 ידו ודבר הכיפה דבר השני במהלך:
 (ג) הוי מוראה ונגאלה. יש להסלחן על ירושלים שהשפעת

sullied like dung. It will be polluted
 with the filth of its iniquity.—
 [Redak]

filthy—Heb. מורָאָה, as in (Lev.

1:16) "its crop (מָרָאָה) and
 (Nahum 3:6) "And I will make you
 like dung (פְּרָאִי)."—[Rashi]
 the dove-like city—Like a silly

shall lodge in its lintels. Their voice shall sing in the window; desolation, in the doorpost—for the cedarwork has been destroyed. 15. This is the joyful city, dwelling securely, saying to herself, "I am, and there is none besides me." How did it become desolate, a resting place for the beasts? Yea, everyone who passes by her shall hiss and wave his hand.

3

1. Woe to her who is filthy

in its lintels—Heb. כְּבִתְחִירֶיהָ, *rounded knobs on the top of the roof; pomels in French*.—[*Rashi*, in printed editions] (Cf. *Rashi* on Amos 9:1.) *Redak* and *Ibn Ezra* define כְּבִתְחִירֶיהָ as lintels, called כְּבִתְחִירֶיהָ because of their engraved knobs and flowers. The intention is that birds lodge in the shadow of the lintels.—[*Ibn Ezra*]

Their voice shall sing in the window—*The voice of the birds chirping in the windows*.—[*Rashi*]

desolation, in the doorpost—*The desolation shall be discernible in the doorposts of the house*.—[*Rashi*]

for the cedarwork has been destroyed—Heb. עָרָה. *For he has uprooted its cedars, as in (Ps. 137:7) "Raze it, raze it (עָרֵה עָרֵה)." Jonathan rendered: And they demolished its roof. That is the roof of the house that is ceiled with cedar; even stone houses are ceiled with boards of wood*.—[*Rashi*] *Redak* renders: for its cedarwork has been exposed. The enemy

shall come upon Nineveh and remove the roofs of the houses that were made of cedar, thus exposing the doorposts to the elements.

15. This is the joyful city—The city of Nineveh.—[*Redak*] Nineveh, at one time, was joyful and happy with its prosperity.—[*Mezudath David*]

and there is none besides me—Heb. וְאֵין עִיר אֲחֵרָה.—[*Rashi*] I am the only joyful city, and there is no other city that can compare to me.—[*Mezudath David*]

How did it become desolate, etc.?—How has it become desolate now, so that whoever passes by Nineveh hisses and waves his hand, in the manner of one who witnesses a precious thing that was destroyed?—[*Mezudath David*]

1. Woe to her that is filthy and polluted—Until now, Zephaniah was speaking of Nineveh, but now he refers to Jerusalem: Woe to her who is destined to be plundered and

יִסְתֵּף קִרְמָא בְּרִמָּה וְנִגְזַלְא הָעִיר הַיּוֹנָה: כִּי לֹא שִׁמְעָה
 דְּסִסְתָּא לְאַרְבּוּא: וְלֹא שְׁמַעַת בְּקֶלַע שְׂבָרֵיהּ
 בְּיָמֶיהָ וְלֹא בְּכִיָּהּ: אֲוִלְפֵן בְּסִסְתָּא דִּי לֹא
 אֲתִירִיצַת וּלְכַפּוֹלִין: וְאִלְתָּא לֹא אֲוִלְקֵבֵת:
 גִּבְרִיקְבָהָ בְּיָנָה אֲוִלְוֵן: וְגִסְיִין בְּיָנָה רִבִּי
 דִּי שִׁמָּא לֹא מוֹרִיכִין: לִיעֲקָרָא: יִגְבִּי שְׁקָרָא
 דִּי בְנוּהָ בְּאִשְׁוֵין גִּבְרִין: שְׁקָרִין בְּתִלְתָּא מִסְטִין
 קִרְמָשָׁא וְהִי נִגְזַלְא: וְהִי נִגְזַלְא
 כְּמִיָּה: וְנִגְזַלְא הָעִיר הַיּוֹנָה: כִּי לֹא שִׁמְעָה
 דְּסִסְתָּא לְאַרְבּוּא: וְלֹא שְׁמַעַת בְּקֶלַע שְׂבָרֵיהּ
 בְּיָמֶיהָ וְלֹא בְּכִיָּהּ: אֲוִלְפֵן בְּסִסְתָּא דִּי לֹא
 אֲתִירִיצַת וּלְכַפּוֹלִין: וְאִלְתָּא לֹא אֲוִלְקֵבֵת:
 גִּבְרִיקְבָהָ בְּיָנָה אֲוִלְוֵן: וְגִסְיִין בְּיָנָה רִבִּי
 דִּי שִׁמָּא לֹא מוֹרִיכִין: לִיעֲקָרָא: יִגְבִּי שְׁקָרָא
 דִּי בְנוּהָ בְּאִשְׁוֵין גִּבְרִין: שְׁקָרִין בְּתִלְתָּא מִסְטִין
 קִרְמָשָׁא וְהִי נִגְזַלְא: וְהִי נִגְזַלְא

קמ"ב

עזרה

מדר"א קרא

כונת פסוק איז לכא (ג) ואבי ערב. המהרים לאלול
 טרנס נללה: (ד) רסמו דכר. לא האזירו חף
 העזמה לנלה: (ה) חסמו הורח. לא הורו אוהו
 לשלוחים: (ו) ה' צדיק. הנה פנינו בקרבם
 ולפיכך אינו יכול ללחם בעממיהם הרעים כי יציק הוא

אבן עזרא

כראו ויחסי מראיה: ונגזלה. מנחה להם השתוללו רכי
 עבדאמור לשלול נזלה: חף על פי שמהרה נאלה השטותהם
 כי יחלסו והיונה מנחה. (ה) חסמו הורח. לא הורו אוהו
 הקל כמו יורה מנחה. יכה ויורח או הדומה לוהם מוחה
 כי יפסו מוויחיו תחת: (ז) לא שבעת בקל. מוכיח.
 (ח) שר ה. כמו ירוחח שולח על טרנס: שובבות.
 כחצי ערב טל גרמו. טל שבר עמם לכך כמו והו
 ערב רעס: (י) גבאיה פרחוים. ירקס כמו פרו
 כמס לזלם לם על כל נחמיה ומלך בנחיה פועלת
 הם תאסם לגיסם בנחיה: חסמו. רע עמי בגו ירקח
 חסמו חסמו חורח הכפס ואל דט כלם וחמסו טלם
 כד: (כ) ה'. היה רחוי טלם עמם: בבוך.
 צדיק בקבה כי שכיבה: ירה צדיק בסב שפא בן ירעה עזרה

מצודת ציון

ומנוכלם פועל המהר. וחמסו. הם פכריו: (ג) לא
 שבעת בקל. ר"ל בקל הנכסס השמיים מוח: לא יקח
 מוח. מה שכל על פועל הכסס נמנוח טלם: ביה לא בשה:
 כי יקסם טלם מנוח. לזלם. לא קרב. לזלם מל מנוח:
 (ז) שרית בקבה. שיה טלם בקרב מליחם על טס בקל
 שפסם מליחם פאסם: ואבי ערב. ר"ל עמיו ויחיו כולם
 כעיסים בערב פאסם: ירקס כמיו הכסס. טלם טלם
 ימנו ור"ל הכסס פאסם טס טלם ור"ל פאסם ואל דט כלם
 בעבז הם קלי דעמ ואלע עמ: כרעה. כמיו פאסם טלם
 בעבז הם טלם ור"ל כסס ואלע עמ: פמי כמיו ר"ל ויחיו פאסם

in her midst—In the midst of the
 aforementioned city, Jerusalem.—
 [Redak]

He commits no injustice—God,
 Who is just in her midst, commits no
 injustice, for His Shechinah is in the
 city. He is just in whatever evil He
 brings upon Jerusalem's inhabi-
 tants. He commits no injustice, for
 the inhabitants deserve all that He

and polluted—the dove-like city. 2. She did not obey, she did not accept reproof. She did not trust in the Lord. She did not draw near to her God. 3. Her princes in her midst are roaring lions; her judges, wolves of the evening. They did not leave over the bones for morning. 4. Her prophets are unstable, treacherous people. Her priests have profaned the sanctuary; they have removed the Torah. 5. The Lord is just in her midst; He commits no

dove, without a heart.—[Rashi] Just as Hosea (7:11) compared Ephraim to a silly dove, without a heart—without the intelligence to know what was good for them and what was not—so Zephaniah compares Jerusalem to a silly dove. *Ibn Ezra* suggests that the prophet is comparing Jerusalem to the beauty of a dove. Others render: the oppressing city.—[*Ibn Ezra, Redak*]

Ibn Ezra also quotes *Rabbi Moshe*, who renders: Woe to her that is rebellious, yet redeemed.

2. **She did not obey**—She did not obey those who reproved her.—[*Ibn Ezra*] She did not obey those who instructed her.—[*Redak*] She did not obey God's servants, the prophets.—[*Jonathan*]*

3. **Her princes**—who seize the property of the people and rob them, like lions that tear.—[*Redak*]*

wolves of the evening—*who hasten to devour their prey at night.*—[*Rashi*] Who tear their prey at night.—[*Redak*]

They did not leave over the bones for morning—*They did not leave over even the bones to gnaw in the*

morning.—[*Rashi*] They do not leave over even the bones until morning, but they devour everything very quickly; so do the judges seize the bribes and devour them quickly.—[*Redak*]

4. **Her prophets**—The false prophets.—[*Jonathan, Redak*]

unstable—Heb. פתוּיִים, *empty.*—[*Rashi*] They have no bread; therefore they prophesy.—[*Ibn Ezra*] Lightheaded, as in Judges 9:4.—[*Redak*]

they removed the Torah—Heb. גָּזְזוּ, lit. they robbed. *They did not teach it to those who inquired of them.*—[*Rashi*] They did not teach Torah to the people, as the law requires in Deuteronomy 33:10: "They shall teach Your judgments to Jacob, and Your Law to Israel." Moreover, they transgressed the Torah's precepts. This is how they robbed or removed the Torah.—[*Redak*]

5. **The Lord is just**—*He caused His Shechinah to rest in their midst; therefore, He cannot look upon their evil deeds. He is just, and there is no injustice before Him.*—[*Rashi*]

injustice. Every morning He brings His judgment to light. It does not fail. But the one who commits injustice knows no shame. 6. I have cut off nations; their towers have become desolate. I have destroyed their streets so that no one passes by. Their cities have become waste so that there is no man—so that there is no inhabitant. 7. I said, “Surely you will fear Me, you will accept reproof, and her dwelling shall not be cut off,

brings upon them. We find in the Torah (Deut. 32:4): “He is the Rock; His work is perfect, for all His ways are justice. A faithful God, and there is no injustice; He is just and right.”—[Redak]

He brings His judgment to light—*He judges a true judgment to its absolute truth.*—[Rashi]

It does not fail—His judgment never fails to be true.—[Mezudath David]

But the one who commits injustice knows no shame—*But the unjust judges do not take it to heart, to be ashamed because of the Righteous One Who dwells among them.*—[Rashi]

Ibn Ezra explains the verse as follows:

The Lord is just in her midst; he should commit no injustice—Since the Lord, Who is just, is in their midst, they should commit no injustice.

every morning—Every day God shows them His judgment upon the nations that do not serve Him.

but the one who commits injustice knows no shame—Despite their wit-

nessing God's judgment, Israel, who commits injustice, is not ashamed.

Rabbi Joseph Kimchi explains:

every morning He gives the light His right—Since He created light, He gives it His right: He shows His faith with the light, bringing it out every morning.

it does not fail—Although man provokes Him, the light does not fail to shine.

knows no shame—The one who commits injustice does not have the shame to say, “Just as God keeps His faith with us, let us keep our faith with Him.”—[Redak]

6. I have cut off nations—*I brought retribution upon the nations so that you should see and fear—as He concludes, “I said, ‘Surely you will fear Me.’”*—[Rashi]

so that there is no inhabitant—Since there are no inhabitants, there are no passersby.—[Mezudath David]

7. I said, “Surely you will fear Me . . . and her dwelling shall not be cut off—*Her dwellings shall not be destroyed.*—[Rashi] *Ibn Ezra* explains this verse as a continuation of

ר"א אהסוד . ברכות ה עכו"ס כד (עכו"ס ע) : כי הו . סנהדרין לח :

רש"י
כל אשר פקדתי עליה. ולא יצרת ממנה כל הטוב אשר
נצטוו להביא עליה: (ח) קומי לער. שאקום להתוועד
עליכם: (י) מעבר דנדרתי כוש. ויובילני לי מנחה:
שידברו בלות לשון הקדש שהיו לשון מובחר: שכם אחד.
אבן עזרא

אבן השכיבו. אנשי השכיבו: (ח) לכן. ליום קומי.
 ויקומה עד היום ורבי משה אמר לשלח העולם כמו בדרך
 ויחלל את רוחו כי לעד אפועל כמו רוח לפניו נים
מספרי. מספר הוא שפועל כן וטעם קראתי בעבור
 שיעבדו אליהם אחרים כדרך אל קנא כי זה לעתיד ועל דעת
 רבי משה על בית שני ויתפכו בעבור הנס לרבו בשפה
 בצורה אחת לשון הקודש שם: לרבו הנס השם הנכבד
 (פ) שם אחד. כמו שתיתמו שם: (י) מעבר. עתרי.

בשפתם אֱלֹחִים אֲחֵרִים אֲלֵא כֹלם יִקְרָאוּ בִשְׁמִי' וְהוּ שֵׁם בְּרוּרָה רַבִּי אֲבֵרָהם אֲבָן עֲזָרָא וְלִי סִירָא יִתְחַשְׁבוּ לְעִבְרוֹתֵי' לְבָדוּ בִשְׁמִי בְרַחֲמֵיךָ הַגָּדוֹל הַקָּדוֹם אַחֲרֵי רִל בִּלְבָב אַחֲרֵי זִרְעָה יִתְחַבֵּר: (יג) עֲסֵבֵר לְנִהְרֵי בּוֹשׁ , אֲחֵי מְצֻרֶת דָּוִד

[illegible]

ing." *Redak* renders: Those who are on the other side of the rivers of Cush.

My supplicants—Heb. עֲתָרִי, *those who pray to me.*—[Rashi]

all that I ordained upon her." But they arose early and corrupted all their deeds. 8. Therefore, wait for Me, says the Lord, for the day that I will rise up to meet [with you]. For it is My judgment to assemble nations, to gather kingdoms, to pour out My fury upon them; yea, all the kindling of My wrath, for with the fire of My jealousy all the earth shall be consumed. 9. For then I will convert the peoples to a pure language that all of them call in the name of the Lord, to worship Him of one accord. 10. From the other side of the rivers of Cush, My supplicants, the community

all that I ordained upon her—*And all the good that I ordained to bring upon her shall not be cut off from her.*—[Rashi] Redak renders: all that I visited upon her. I thought that they would learn a lesson from the fate of the heathen nations, so that their houses would not be destroyed, and all that I visited upon them would not come about.

But they arose early and corrupted all their deeds—Instead of learning a lesson, they hastened to corrupt all their deeds, leaving no evil deed undone.—[Redak] [They did more evil than they had done previously.]

8. **Therefore, wait for Me**—Since you did not return to Me, I will not hasten the redemption. Wait for Me for the designated day.—[Mezudath David]

that I will rise up to meet—Heb. לָצֵד. *When I will rise to meet with you (להתקד).*—[Rashi] Others explain: when I rise up to plunder the nations, the day Gog comes upon

the land of Israel. According to the others, לָצֵד is as expression of plunder, as in Genesis 49:27.—[Redak, Ibn Ezra, Mezudath Zion, Mezudath David]

For it is My judgment—This [is the] judgment I have proclaimed for the future, when I will gather nations and kingdoms against Jerusalem.—[Redak]

all the earth—Most of the inhabitants of the earth.—[Redak]

9. **For then I will convert the peoples to a pure language**—They will all convert to worship God alone with a pure tongue, the Hebrew language, with which the true name of God is expressed.—[Ibn Ezra] I will convert their speech into a pure language, meaning that they will not speak of other gods.—[Redak]

of one accord—Heb. שָׁקֵם אֶחָד, lit. one portion. They will all worship God with one heart and with one thought.—[Redak]

ויהיו סיוח לכן הא
בקרובני: יא בענקא
היהא לא תבנתון סכל
עובדיך בישא די
קדש בסיסרי אבי דבן
אנני סגניד סקיס
תיבסקסד ולא הוסיפון
לאהרבבא עוד בטורא
דקורשי: יב ואשאר
בגנדי עם עמון ויסקבל
עולבן ויתרצון בשמא
דני: יג שארא דישארל
לא יעבדון שקד ולא
יסלון בדבין ולא
ישקבכ בפומיהון לישון
דגל יג ארי אינון

פוצי יובלן מנחת: יא ביום ההוא לא
תבושי מכל עלייתך אשר פשעת
בי בראזו אסיר מקרבך עליי באותך
ולא תוספי לנבחה עוד בהר קדשי:
יב והשארתי בקרבך עם עני ודל
וחסו בשם יהוה: יג שארית ישראל
לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא
ימצא בפהם לשון תרמית כיהמה

רש"י

עתי. את המחללין אלי: בת בוצי. כנסית נסולות
אשר הפילות: (יא) לא תבושי מכל עליוהיך. כי
כבר לקית וגדלה עונך: (יב) עם עני ודל. עם פנותן
אבן עזרא
שם גוי וזכה בת פוצי ויהסר וי"ל כמו משק ירה על כן אמר
יובילון מנחתי כתיבם ויס אומרים כי עתיר ישראל שהם
עומרים לשם והם נסול' כתיבם ויבילון מנחה לשם:
(יא) ביום. עליו נאווה. שהיו מתנאים בעבור היותם
יוסבים בהר קדשי: (יג) והשארתי. וחסו בשם. ולא
יתגלו או יסובו לנעם: (יג) שארית. טעם שארית כי

מהר"י קרא

עתי בת פוצי. אותה חבורה שהפילות סעבר לנחרי כוש
שעוררם ומהפילם לי בנלום: יובילון מנחתי. האבות
יובילון אותם לי לבנח וכן שיעת הוא אובר הביאו את כל
אדרים מכל הגרים מנחח לח' ונו': (יא) עליו נאווה. אותם
ששתנאים בעולם הם נמי הרוח ואין תושבים שום ארם לכלם:
(יג) והשארתי בקרבך עם עני ודל. כשאסיר תנאותים סן

דר"ק

ישראל לירושלים למנחה כס"ש בנבואת ישעיהו היו ארץ צלצל
בנפים אשר סעבר לנחרי כוש חסר בעת ההוא יובל שי לה'
צנחא עם סופרד וספרד: עתי בת פוצי. שם אובר או
משפחה שהיא סעבר לנחרי כוש. וינחתי פ' עתיר שקרא האל
יתברך שם לישראל עתיר שיעת להם ח' וקרא שםם בת פוצי
כלומר עתת תנפוצי בגלות וכת' סעבר לנחרי הורו ברחמי
יתבון גלות שמי דאיתגלות ויהיו סיוחין לחון הא בקרבנין:
ויהו ביום ההוא לא תבושי מכל עליוהיך. לא תצטרכי ליבוש
ולחבלם מכל מעשך שתעשי כי כלם יהיו ביושר ובאמונה ולא
כמו כזון חוה שצריכה את ליבוש ולהכלם כסעשך הרעים
אשר תעשי וי"ש אשר פשעת בי פ' אשר פשעת בי עתה אבל בוסן
החיו לא תבושי: כי או אסיר מקרבך עליי נאווה. כלומר
הנאים והעליוס והשכחים לרבר נאווה אסיר או סקרבך
כס"ש בנבואת זכריה תרשתי כצדק את הכסף ובחנתיים כבחן
מחר עליי נאווה שוכר ופי' עני כמו עניו דל' שפל רוח ודל' רל'
עניו כס' עניו רל' שפל רוח ודל' רל' עניו כס' עניו רל' שפל רוח
והיבב על החסר כמו עני: (יג) שארית ישראל. כבואר הוא

מצודה ציון

ידת פוצי והוא סם אומה יובילון. סין הבאס כמו יובל בי
פסית' יח': (יג) עני ודל. רל' מוכנס כעני ודל: וחסו. ענין
בסמון: (יג) תרמית. מלשון תמים ומעט: ידני. מלשון מעטה:

אכסום מבני ישראל כס"ש היו אכן ונו' אכר מעבד לנחרי כוש ונו'
(כסית' יח') ובסוף הטען ולמר כיום ההוא יובל שי לה' לבאות פס
ממך ונו' (שם): (יא) לא תבושי. לא תסכלי משה עמך כל
רום הפלילי והמעט' אכר פשעת פי' מלוא אסיר בקרבך. רל' עוד
זה חלק הטון ולק' לו: לנבחה עוד. להתנאות עוד: בהר קדשי.
רל' בנבחה כהר קדשי הוא ירושלים: (יג) עם עני ודל. וחסו בשם: (יג) שארית
ישראל. סנכארים שהם לא יעשו עוד פולס: לשון תרמית. אחרי

haughty ones, who rejoice at committing haughty acts. This parallels Zechariah's prophecy (13:9): "And I will refine them as silver is refined; and I will test them as gold is tested."—[Redak]

on My holy mount—Those who dwell on My holy mount, in Jerusalem.—[Mezudath David]

12. a humble and poor people—A humble people that submits to humiliation.—[Rashi from Jonathan] This is in contrast to "those who rejoice in your pride."—[Redak]

13. The remnant of Israel, etc.—Those who remain at that time will no longer commit injustice.—[Mezudath David]

of My scattered ones—they shall bring Me an offering. 11. On that day you shall not be ashamed of all your deeds [with] which you rebelled against Me, for then I will remove from your midst those who rejoice in your pride, and you shall no longer continue to be haughty on My holy mount. 12. And I will leave over in your midst a humble and poor people, and they shall take shelter in the name of the Lord. 13. The remnant of Israel shall neither commit injustice nor speak lies; neither shall deceitful speech be found in their mouth, for they

the community of My scattered ones—Heb. בְּתִפּוּצֵי. *The gatherings of My scattered ones, whom I scattered.*—[Rashi] The nations shall bring Me an offering of the children of Israel, whom I scattered on the other side of the rivers of Cush, who pray to Me in their exile, as in Isaiah 66:20: “And they shall bring all your brethren from all the nations, a tribute to the Lord, etc.”—[Kara]

Jonathan also explains עַתְּרֵי בְּתִפּוּצֵי as an appellation for Israel, rendering: “those exiled ones whose prayers I have accepted.” He paraphrases the entire verse: From the other side of the rivers of Cush the exile of My people who were exiled shall return with mercy, and they [the nations] shall bring them to you like sacrifices.

Redak suggests that עַתְּרֵי בְּתִפּוּצֵי is the name of a nation or a tribe dwelling on the other side of the rivers of Cush. He draws a parallel between this verse and Isaiah 18:1

and 7: “Woe to the land shaded by wings which is on the other side of the rivers of Cush . . . At that time, there shall be brought a gift to the Lord of Hosts: a people pulled and torn from an awesome people from its beginning and onward; a nation punished in kind and trampled, whose land the rivers have plundered, to the place of the name of the Lord of Hosts, Mount Zion.”

11. you shall not be ashamed of all your deeds—*Because you have already suffered, and your iniquity has been expiated.*—[Rashi] *Redak* explains: Then [in the final redemption] you will no longer have to be ashamed of your deeds, for you will commit all of them with propriety and faith. This is unlike at the present time, when you have to be ashamed of your deeds because you are rebelling against Me. At that time you will need not be ashamed. **for then I will remove from your midst**—Then I will remove the

יִרְעוּ וְרַבְּצוּ וְאִין מַחֲרִיד : יִרְנִי
בְּתִצִּיּוֹן הָרִיעוּ יִשְׂרָאֵל שְׂמַחִי וְעָלִי
בְּכָל־לֵב בֵּת יְרוּשָׁלַם : מו הַסִּיר יְהוֹה
מִשְׁפָּטֶיךָ פָּנָה אֵיבֶךָ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
יְהוֹה בְּקִרְבְּךָ לֹא תִרְאֵי רַע עוֹד :
מז בַּיּוֹם הַהוּא יֹאמֶר לְיְרוּשָׁלַם אֲלֵי--
תִּירְאֵי צִיּוֹן אֲלֵי--יִרְפוּ יָדֶיךָ : יִי יְהוֹה
אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ גִּבּוֹר יוֹשִׁיעַ יִשְׁׁע
עָלֶיךָ בְּשִׁמְחָה יַחְרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ יִגִּיל

יתפרנסון וישרון וציה
דסניר : יד שדחי
קנשמת רציון וכו' עו
ישראל חרו וכו' עו
לכא קנשמת ירושלם :
מו אנלי יי רני שקרא
סנויה פלי בעלי דבני
סלביה דישראל יי אסר
לשראל שכלתיה
קנניה לא תדלון סו
קסם בישא עור :
מו בעקמא ההיא יהאסר
לירושלם לא תדלון
ציון לא יתשלו ודו :
יי אלהיה אסר
לשראל שכלתיה
קנניה גבר פריק יחרי
עלך בחדוא יקבוש על
חובה ברחמיה דו

ג'א תירא' עריך

ת'א הסיר ה' שכל קלט סנדריון לח :

רש"י

מחר"י קרא
לענין פסני . תרגומי לאתכנסא : (סו) הסיר ה' שפסני .
פסנינו וכו' הקב"ה יסורין שפסנת בסו : (יו) יחריש באהבתו .
וכן תרגם יונתן וכו' על מלכך ברחמיה :

ומקל עולני : (מו) משפטיך . יסוריד (יוסטי) א
כלל"י) : (יו) גבור יושיע . גבור הוא יושיע מן האויב :
יחריש באהבתו . יכסה על פשעיך באהבתו
אבן עזרא

שנבשלו ישראל לצאן אכר ירעו ורבו ורל כי בשכר זה שלא
יעשו עולה ולא יברכו כוב ירעו וירבצו : (יד) רני בת ציון הרעור
ישראל . עשרת השבטים : שפחיו ועליו . ככל הענין בפס'
לחוק השמחה : בת ציון . בת ירושלם ככל הענין בפס'
(סו) הסיר ה' משפטיך . משפטי הגוים שהיו נוהגים עליך
בגלות ותני אולי ה' דינו שקרא כנויך : פנה אויבך . פנה
אותם בארצך שלא יהיו שם עוד . פנה כסו ואנכי פנית הבית :
מלך ישראל ה' . בקרבתך . אחר שהוא שוכן בקרבתך לא תראי
רע עוד : (סו) ביום ההוא יאמר . אכר הנביאים יאמרו לה א
ל יי : אל ירכו ידיך . כמו יתנו יקר גם יצאו יד ל'
זכר דתת בו בגילת ספר : (יו) ה' אלהיך בקרבתך . אחר שהוא בקרבתך אל ירעו יריך כי הוא גבור ויושיע אותך פנבוי הגוים :
יחריש באהבתו . ישחוק על פשעיך שעשית כבר באהבתו אותך :

מצורת ציון

ורבצו . ענין השכיבה לגומ : (סו) פנה . ענין הסדה וכו' כמו
פנית לפניה (תהלים ס') : (סו) ירפו יריך . ין קבלת המלחמה
ומחילתם וכן וסס ידים (ש"כ י') : (יו) יחריש . ענין שחיקה כמו
מסחה ונליון יסיה נאמר לא יסיה לך עוד דסיון ידים לתפחד
ה' : (יו) גבור יושיע . כל הוא הגבור שעשה הנביאות הלה והוא יושיע לך : כעבור אכבתך לך שוק

אלדון הגלים : תרבות . כמו תרבות . (יד) רני .
דריעו ישראל . הם השבטים : ועדיו . כמו מלכי עלינו :
(סו) הסיר . משפטיך . האויבים יאמרו פנה ממך
לואיב והסם הוא מלכך לא תירא עוד מהלואיב : (סו) ביום .
האויבים יאמרו לה ככה ויודו כי אין כל לאויב לפני השם :
(יו) ה' . כי השם גבור ויושיע : יחריש . שלא יזכור לך

יאמרו אחר לחבריו יי האויבים יאמרו לה ויודו כי אין כל לאויב לפני השם :
זכר דתת בו בגילת ספר : (יו) ה' אלהיך בקרבתך . אחר שהוא בקרבתך אל ירעו יריך כי הוא גבור ויושיע אותך פנבוי הגוים :
יחריש באהבתו . ישחוק על פשעיך שעשית כבר באהבתו אותך :

מצורת דוד

כין כסח שכינה : (יד) רני . מו רני עול ציון ויכדלל הדינו תפוסת
שפחה : (סו) הסיר ה' משפטיך . סחיקה ממך משפט היסורים
ססיה כן עול : פנה אויבך . יכס על מלכך מן העולם : ה'
בקרבתך . ססיה סכינה בקרבתך ולא תירא עוד מפניה כי לא תחל
עליך : (סו) יאמר לירושלם . יסיה נאמר לה דגבר כי אל תחדי
מלך רע : (יו) גבור יושיע . כל הוא הגבור שעשה הנביאות הלה והוא יושיע לך : כעבור אכבתך לך שוק

a Mighty One, Who will save you
from the mighty ones of the
nations.—[Redak]

He will be silent in His love—He

will conceal your transgressions with
His love. So did Jonathan render: He
will cover your sins with His love.—
[Rashi]

shall graze and lie down, with no one to cause them to shudder.

14. Sing, O daughter of Zion! Shout, O Israel! Rejoice and jubilate wholeheartedly, O daughter of Jerusalem! 15. The Lord has removed your afflictions; He has cast out your enemy. The King of Israel, the Lord, is in your midst—you shall no longer fear evil. 16. On that day it shall be said to Jerusalem, "Have no fear! O Zion, let your hands not be slack. 17. The Lord your God is in your midst—a Mighty One Who will save. He will rejoice over you with joy. He will be silent in His love.

He will jubilate

they shall graze and lie down—Here Israel is likened to flocks, which graze and then lie down. As a reward for not committing injustice, they will be allowed to graze and lie down with no one disturbing them.—[Redak] Neither by day nor at night will any nation disturb them; they will not require the alliances of any nations and will consequently not learn from the other nations' beliefs and deeds.—[Malbim]

14. **Sing, O daughter of Zion—**Then the community of Zion and Israel will shout for joy.—[Mezudath David] Redak identifies Israel as the Ten Tribes and the daughter of Zion as synonymous with the daughter of Jerusalem.

15. **your afflictions—**Heb. תַּצְרָה; justice in French.—[Rashi] The justice dealt upon you by God, the afflictions. God will distance your afflictions from you.—[Mezudath

David] Redak renders: your laws. God will abolish the laws of the gentiles, which they have imposed upon you in your exile. Jonathan renders: The Lord has exiled the false judges from your midst.

He has cast out your enemy—He has cast them out of the world.—[Mezudath David] He has cast them out of your land.—[Redak]

16. **it shall be said to Jerusalem—**This may mean that the prophets will say this to her, or it may mean that they will say it to each other. Ibn Ezra explains that the enemies will say this to Jerusalem, and they will acknowledge that they have no power before God.—[Redak]

let your hands not be slack—Do not lose courage.—[Mezudath Zion]

17. **A Mighty One will save—**He is a Mighty One, Who will save [Israel] from the enemy.—[Rashi] The Lord God is in your midst, so let your hands not slacken, for He is

על־ךְ בְּרִנָּה: יִי נוֹגֵי מִמוֹעֵד אֶסְפְּתִי
מִמֶּךָ הֵיוּ מִשְׁאֵת עֲלִיָּה חֲרָפָה: יִי הַנְּנִי
עֲשֵׂה אֶת־כָּל־מַעֲנֶיךָ בְּעֵת הַהִיא
וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלָעָה וְהַנְּדָחָה
אֶכְבֹּץ וְשִׁמְתִים כְּתִהְיֶה וְלִשְׁם בְּכָל־
הָאָרֶץ בְּשֵׁתָם: יִי בְּעֵת הַהִיא אָבִיא
אֶתְכֶם וּבְעֵת קִבְצִי אֶתְכֶם כִּי־אֵתָן
הִיא נוֹגֵי מִמוֹעֵד: בְּרִנָּה ג

על־ךְ בְּרִנָּה: יִי נוֹגֵי מִמוֹעֵד אֶסְפְּתִי
מִמֶּךָ הֵיוּ מִשְׁאֵת עֲלִיָּה חֲרָפָה: יִי הַנְּנִי
עֲשֵׂה אֶת־כָּל־מַעֲנֶיךָ בְּעֵת הַהִיא
וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלָעָה וְהַנְּדָחָה
אֶכְבֹּץ וְשִׁמְתִים כְּתִהְיֶה וְלִשְׁם בְּכָל־
הָאָרֶץ בְּשֵׁתָם: יִי בְּעֵת הַהִיא אָבִיא
אֶתְכֶם וּבְעֵת קִבְצִי אֶתְכֶם כִּי־אֵתָן
הִיא נוֹגֵי מִמוֹעֵד: בְּרִנָּה ג

הִיא נוֹגֵי מִמוֹעֵד: בְּרִנָּה ג

סְהַרִּי קָרָא

על כל ששעים תכסה אהבה: (יח) נוגי מסוער אספתי בכך היו.
אורח שחם נוגים ואכלים כבלי באו סוער פניו שאספתי את
שמים כהם שנהרגו ונחרב בית הבקדש ואספתי אותם שהיו
באים כבלי לירושלים: משאת עליה חרפה, לא יסאו עוד חרפה
בנוים שאבקי אותם בן הנליות וביתי אבנה נאום ה': (יט) הנני
עושה את כל בענין. וואה כבר וספתי רשעים כי יהיו אשר
התח כמות רבליים. ולשון בסיסה ברבליים ווא: וששמים
(יט) הנני עושה. תרגם יונתן הא אלף עבד גמירא ויש
בכל הנני עושה. בשתם. כלל מקום אשר

רד"ק

(יח) נוגי מסוער. סענין יגון הבנין נפעל כמו בהולותיה
נגות אשר כנגד ציון וירושלים בניו שהיו נוגים מסוער הנאולה
אשר כל כך הנה אספתי אותם אליך כי כסף היו ויצאו בגלות
ותחא אספתי אותם אליך והסעם על בניהם ויש לומר גם הם
עצמם ודמו ביה לחיות הממים: משאת עליה חרפה. כי כבר
נשאר חרפה גדולה ימים רבים. עליה ריל על ירושלים ומה
שורב רלכח ושלאל לנכחם בפ' יש רבים כסור בבקרא. משאת
שם: (יט) הנני עושה. כמו בעצרת מצרים דרך ענין הסחיה
והכתישה וי"ת כבשמו עם חסרונם ה"א אנה עבד נסירא עם כל
משעבדך: בכל הארץ בשתם. ס'י. סכל ארץ הגלות שלקחו
שם בשתם שם יהיו לשם ולתהלה: (כ) בעת ההיא. ובעת
קבצי אתכם. ובעת ההיא יהיה קבצי אתכם יהיה חסר ובלת
דהיא שוכר עופרת בשקום שהים וכן ת"י ובערנא חמיא:

מצודת ציון

והתרים לה (כמדכר ל'): (יח) נוגי. מלשון יגון וחונה: מסוער.
סנין זמן ופת כמו למועד אשכז אליך (כרחשית י"ה): אספתי.
סנין הכנסה כמו ואלו איש ממסך אותם (שפוטית י"ט): משאת.
מלשון משא וסכל: (יט) עושה. סנין כפיס ופיוען כמו כשפות
פולרים דין ויחולק (כ"ג): סענין. מלשון עיטוי: הצרחה.
התרחם כמו וואה לנגט על ירכיו (כרחשית ל"ב): והגדרחה. מלי
דחסי: להתלה. מלשון הלוג עשנה: ולשם. ר"ל לנעסום שם

ישגל כגדסה מאלנה לאלות העוים הנה הקצן אותה וואה סנין כפיס
סנין זמן ופת כמו למועד אשכז אליך (כרחשית י"ה): אספתי.
סנין הכנסה כמו ואלו איש ממסך אותם (שפוטית י"ט): משאת.
מלשון משא וסכל: (יט) עושה. סנין כפיס ופיוען כמו כשפות
פולרים דין ויחולק (כ"ג): סענין. מלשון עיטוי: הצרחה.
התרחם כמו וואה לנגט על ירכיו (כרחשית ל"ב): והגדרחה. מלי
דחסי: להתלה. מלשון הלוג עשנה: ולשם. ר"ל לנעסום שם

(יח) נוגי מסוער. אספתי את המולאים ממועדי שלא
היו משמרים שכתות וימים טובים: אספתי. כליתי:
בספר היו. מעמך היו: משאת עליה חרפה. על
אומה אשמה היה לך משאת חרפה: נוגי. לשון הולאה
כמו הנו סניס (שעלי כ"ה) כאשר הונה מן המסילה
(שמואל ב' כ') ולכן שורש כתיבה אלף הנו"ל לבדה:
יש לפתור לשון עיטוי כמו וספתי רשעים (מלכי ג'):
היו שם לבשם שם אונם לשם ולתהלה:

אבן עזרא

רעתך: (יח) נוגי. בנין נפעל מגזרת יגון ופירוש ממועד
מקום התחברות ישראל כמו ממועד כמו שרפו כל מועדי אל
בארץ והנה אספתי אותם אליך כי ממך היו והסעם על
אבותם: משאת. אשאלו חרפה על ירושלים על כן בעת
(יט) הנני עושה. כלה ורכי משה אמר כמו וסם פשו דדי
בחוליהן וסם שני בנינים קל וככה. ועסם בכל הארץ כשחם
יחזיקו הגוים כראותם האופנה שהיתה לתהלה ורכי משה
אמר כמו וסלמה פרים שפתינו האתן כבורי שפעי וכן בכל
הארץ חחת כשחם: (כ) בעת ההיא. חסרת כעבור
אחר' ובעת ההיא קבלי אחכ' וחסרת אוח כי"ת ובי"ת כפת

מצודת דוד

על העונות ששעים שאלו ולא חסדם לך להלעףך: יגיל תר. יסל
פדכר להסלגת הפנין: (יח) נוגי מסוער. אל פול ירושלים יאמר
בנין שבי פולאי יגון כעבור יחידר זמן הנאולה הנכ סננסים אליך
כי ממן היו וסוסכתיס למקיסם: משאת עליה חרפה. ר"ל ככל
נשלו על ירכין ירושלים חרפה עיבזה כפיוסם בארץ אייכיסם:
(יט) הנני עושה. אלני אקסל וספנען אה על סענירס שפיוס חורן:
בעת החיאי. כופן הנאולה לכתם חורס: ורשעית. ווא וספיש
אח עדיט שאלאסלי כלניסם מליסם מליסם יכונל לזון סענקומה: ויגורחה.

ישגל כגדסה מאלנה לאלות העוים הנה הקצן אותה וואה סנין כפיס
סנין זמן ופת כמו למועד אשכז אליך (כרחשית י"ה): אספתי.
סנין הכנסה כמו ואלו איש ממסך אותם (שפוטית י"ט): משאת.
מלשון משא וסכל: (יט) עושה. סנין כפיס ופיוען כמו כשפות
פולרים דין ויחולק (כ"ג): סענין. מלשון עיטוי: הצרחה.
התרחם כמו וואה לנגט על ירכיו (כרחשית ל"ב): והגדרחה. מלי
דחסי: להתלה. מלשון הלוג עשנה: ולשם. ר"ל לנעסום שם

of you will return to your land.—
[Abarbanel, Mezudath David]

for I will make you a name and a
praise—None of the scattered

over you with song." 18. Those who are removed from the appointed season I have destroyed. They were of you—it was a burden of shame upon her. 19. Behold, I wreak destruction upon all those who afflict you at that time. And I will save the one who limps, and I will gather the stray one, and I will make them a praise and a name throughout all the land where they suffered shame. 20. At that time I will bring them, and at [that] time I will gather you, for I will make

18. Those who are removed from the appointed season—I destroyed those removed from My appointed seasons, those who did not keep the Sabbaths and the festivals.—[Rashi]

I have destroyed—Heb. הִכָּסֵּס, lit. *I gathered in*.—[Rashi]

they were of you—*They were of your people*.—[Rashi]

it was a burden of shame upon her—*That guilt was a burden of shame to you*.—[Rashi]

Those who are removed—Heb. נִגְנִי, *an expression of taking out, as in (Prov. 25:4) "Take away (הָגִי) the dross from the silver"; and (II Sam. 20:13) "When he was removed (הִנָּח) from the highway." The only radical letter is the "gimel."*—[Rashi]*

it was a burden of shame upon her—*For they bore great shame for many days. The word עָלֶיהָ, upon her, refers to Jerusalem. The switch from second person to third is not uncommon in Scripture.*—[Ibn Ezra, Redak]

19. Behold, I wreak destruction—Heb. הִנֵּה. *Jonathan rendered: Behold I wreak destruction. It may also be*

interpreted as an expression of crushing, as in (Mal. 3:21): "And you shall crush (וְצִסְתֶּם) the wicked."—[Rashi] Redak and Rabbi Moshe, quoted by Ibn Ezra, follow Rashi's second interpretation.

throughout all the land where they suffered shame—*Every place where they were for their shame, there I will make them to be a praise and a name.*—[Rashi] Redak follows Rashi. Ibn Ezra quotes Rabbi Moshe, who explains this passage elliptically, rendering: throughout all the land, in lieu of their shame.

20. At that time, etc.—This is addressed to the Ten Tribes. God says to them: Although you did not return to your land when the Second Temple was built—at that time, the time of the Messiah, I will bring you to your land.—[Abarbanel, *Mezudath David*]

and at [that] time I will gather you—This is addressed to Judah. God says to them: Although not all of you returned to your land when the Second Temple was built, at the time of the ultimate redemption, all

you a name and a praise among all the peoples of the earth when I restore your captivities before your eyes, said the Lord.

will remain in exile, as they will be praised by the nations, who will bring them all to Jerusalem [from] wherever they find them—even at the ends of the earth.—[*Abarbanel, Mezudath David*] *Malbim* explains that they will be praised for their heroism in the war of Gog and Magog.

your captivities—Both that of the Ten Tribes and that of Judah and Benjamin.—[*Abarbanel*]

before your eyes—You will see

with your own eyes what God promised.—[*Ibn Ezra*] *Abarbanel* sees this expression as an allusion to those who die in the Diaspora, that God will restore their captivity as well, when they will be resurrected. *Mezudath David* explains that Zephaniah is saying to the people of his generation, “You will rise up from the grave and witness the ingathering of the exiles.” Hence the expression, “before your eyes.”

Haggai

1

1. In the second year of King Darius, in the sixth month, on the

1. In the second year of King Darius—This was Darius king of Persia, who succeeded Ahasuerus. We find in *Midrash Leviticus Rabbah* (13:4) that he was Esther's son. Now, in the days of Cyrus I, Zerubbabel and Joshua the Priest went up from Babylon to Jerusalem with the sanction of Cyrus, as it is said (Ezra 1:3): “Whoever is among you of all His people, etc.” The adversaries of Judah and Benjamin rose up and sent their letters to Cyrus to [have him] ordain that they [Judah and Benjamin] stop the construction of the Temple, which

they had commenced; and he gave the order and stopped it. From that day they stopped, as is explained in Ezra (4:24): “Then the work of the house of God was stopped etc.” It was stopped for the three years that Cyrus reigned, the fourteen years of Ahasuerus, and the first year of Darius his son. In the second year [of Darius] this prophecy was proclaimed to Haggai: to urge them [i.e., Judah and Benjamin] to resume the building, and that they should not fear, for the heathens (the enemies—[*Parshandatha*]) would not stop them—for the

אָתֶּר לַחֲדָשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חֲנִי
הַנְּבִיא אֶל־זֶרְבָבֶל בֶּן־שָׁאֲלֻיָּאל פֶּתַח
יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל לֵאמֹר: כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת לֵאמֹר הֵעֵם הַזֶּה אֲמַרוּ לֵאמֹר:

אֲחֵר חֲשֹׁבוֹת וּמַלְטֵי מַמָּרֵם יוֹדְקֵי רֶכֶשׁ שֹׂנְאֵי
אֲסָרֵי הַיָּם וְיָמֵי כוֹרֵם הָרָאשִׁים עַל זִכְיוֹנָם וְיְהוֹשֻׁעַ שֹׂנְאֵי
מִכְּבָל לִירוּשָׁלַם בְּרַשְׁיוֹן כוֹרֵם שִׁמְרוֹ (עוֹרֵף א') מִי כָכָל
עִמּוֹ וְגו' וְעַמּוֹד לִירֵי יְהוּדָה וְכַנְמִיָּן וְשִׁלּוֹ אֲרוֹחֵיהֶם
לְכוֹרֵם לְנוֹת לְכַטֵּל מִלֹּאכֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁתְּחַלְטוּ (וְזֹה)
וְכַעֲלֹה) מִיּוֹם הַהוּא צְטֵלוֹ כְּמִשְׁפֹּרֶם (צְטוֹרֵף ד') בְּחִזְקִין
צְטִילָה עֲבֹדֶת בֵּית אֱלֹהֵי וְגו' וְכַעֲלֵה נ' שִׁנִּים שִׁמְלֵךְ
כוֹרֵם וּ"ד שִׁנִּים שֶׁל אֲחֻשָׁרוֹם וְשֵׁנֵי הָרָאשִׁים שֶׁל דְּרוֹשׁ
בְּנוֹ וְצִבְתָּ ב' נֶאֱמָרָה נְכוּזָה וְזֹלָתִי לִזְרוֹם לְמוֹר וְלִבְנוֹת
בְּתֵלָאֵב' וְלֹא יִירָאוּ כִי לֹא יִכְעֹס הַעֲבוּ"ם שֶׁהִקְדֹּשׁ כְּרוֹךְ
עַל יְדֵיהֶם בְּרָאשֻׁנֵה מַעֲבֹרֵם שֶׁלֹּא אֲקִיִּים אֶחָד דְּבַר־

מַהֲרִי קָרָא
אֲחֵר. וְכִשְׁנֵי שָׁנִיִּים לִסְלֹמוֹ בְּהַרְשֵׁי חֲשִׁישׁ הָיָה חֲדָשׁ אֲלוּל
בְּרָאשׁ הַחֲדָשׁ הָיָה דְּבַר ה' בְּיַד חֲנִי נְבִיאָא אֶל זֶרְבָבֶל בֶּן
שָׁאֲלֻיָּאל פֶּתַח יְהוּדָה וְאֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
לֵאמֹר. וְאָמַר לָהֶם עֵלֹ הַהֵר וְהִבְאֵתָם עִן וְבִנּוּ הַבֵּית.
שְׂכֻנָתָם שְׂחִים לְדְרוֹשׁ בֶּן אֲסָרֵי שְׂלֹכֵי שְׂכֻנִּים שֵׁנֵי לְחֶבְרִית
יְרוּשָׁלַם וְאוֹ כֹּה נֶת לְהַבְנִית בֵּית ה': (ב) כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת
לֵאמֹר הֵעֵם הַזֶּה אֲמַרוּ לֵאמֹר: כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
בְּשִׁבְלֵי הַיָּם אֲחֵר שְׂכֻנָתָם אֲרוֹחֵי כוֹרֵם בֵּית בִּיסִי דְרוֹשׁ
הָרָאשִׁים שֶׁכִּשְׂמֵנֵהֶם בְּלִשְׁצֵר וְכִלְךְ דְּרוֹשׁ אֲחֵרֵי בִּאֲרוֹת הַפֶּתַח
וּבִאֲרוֹת הַכֹּסֶם שְׂלֹכֵי הַשְׂכֻּנִּים שֵׁנֵי. כְּמוֹ שְׂכֻנָתָם יְרִיבֵיהֶם לִפְיִ מִלֵּאוֹת
לְכַבֵּל שְׂכֻנִּים שֵׁנֵי אֶתְרֵי אֲחֵרֵם. וְהָרָע שִׁכָּן שְׂחִי וְנִכְרָצֵר
מִקֵּץ מֵ"ה שָׁנָה וְאוּלִי כְּרוּךְ בִּ"ג וְכַלְשָׁצֵר ב' וְכִשְׁנֵי שְׁלִישִׁית
הוּא יִלְלוּם: (ב) הֵעֵם הַזֶּה אֲמַרוּ. לְפִי מַעֲלֹת חֲיוּבֵיהֶם עַל

אֲבָן עוֹרָא
הָיָה בֶן אֲסָרֵי הַמִּלֵּכָה אֲחֵר רִבִּי מִסֵּה כִי בְּחֹשֶׁ
הַחֵלֶת הַחֲדָשׁ כָּכָל מִקְוֵה וְאֵם כֵּן לִמֵּחַ כְּחַבֵּי נְיוֹם אֲחֵר
לְחֹשֶׁ וְהוּא זִרְבָבֶל אֲחִי שֶׁלְחִיָּאל מִנְּתִי יְכִינָה
וְכַעֲבֹר בְּגִדֹו דְרוֹר שֶׁלְחִיָּאל קָרָאוּ עַל שְׂמוֹ בְּנוֹ מְנוֹ וְיָחִי
לֵה לֵבֵן וְכִשְׁנֵי וְחָלָה בְּנוֹ מִכָּל כֵּחַ שֶׁלֹּא כִי לֹא הָיָה לֵה
וְלֵךְ רַק גְּדֻלָּה אֲחֵר וְיְהוֹדְקֵי אֲבִי יְהוֹשֻׁעַ הָיָה כֵּחַ גְּדֻלָּה בְּנִית
רָאשִׁין כְּאֶשֶׁר נִכְרַף עַל כֵּן כְּחֹזֶק עַל כֵּן יָרַם בְּנוֹ מַעֲלֹת גְּדֻלָּת
יְכִיָּאל מַגְלוֹת כָּכָל עַל כֵּן לֹא שִׁמֵּם עוֹרֵף דְרוֹר בְּכִירוֹת
גְּדֻלָּה בְּיָמֵי יְהוֹשֻׁעַ גַּם בְּיָמֵי בְנוֹ וְכַדֹּר כְּכֹחֹם כְּסָפֵר עוֹרֵף:
(ב) כֹּה. עַתָּה בָּא עַתָּה. כְּדֹרֵךְ וְאֵלֵי אֱלֹהֵי חֲנִי כֹה:

מִצֻּרֵת דוֹד
(ה') וְכִי נִכְוִים הֵם כְּנֻנִים: (ב) לֹא עַתָּה בָּא. רִ"ל הֵם
חֲמוּמִים עֲדִין לֹא כָּל הַעֵת לְכַנּוֹת הַבֵּית הַזֶּה לֹא כִי כֹאֵף כִי מִסֵּה

לִסְלֹמוֹת נִכְרָצֵר וּ"ש לִפִּי מִלֵּאוֹת לְכַבֵּל שְׂכֻנִּים שֵׁנֵי אֶתְרֵי אֲחֵרֵם
אֲחֵרֵם וְהֵם לֹא מַעֲבֹרֵם גְּדֻלָּה אֲלֵא גַבֵּי שֵׁנֵי כִי בְּשֵׁנֵי יוֹם לִסְלֵךְ
נִכְרָצֵר וְלֹא וְאוֹרֵה מְכֻרֵת שְׂעִשְׂה כוֹרֵם לֹא הָיָה שְׂלִיכָה כִי
וְכַעֲבֹר לֹא מִקְוֵה אֲלֵא מִשְׁכֻּנֵי וְכַחֲלֵל מִכֻּחֵת אֲחֻשָׁרוֹת
בְּתָבוֹ שֵׁנֵי וְכַסֵּל הַכֹּהֵן עַד שֶׁנֶּת שְׂחִים לְדְרוֹשׁ בְּלֵךְ פֶּתַח וְאוֹ
שְׂלֹכֵי הַחֲבֵרֶת יְרוּשָׁלַם שְׂכֻנִּים שֵׁנֵי כִי אֲחֵרֵם יוֹם שֵׁנֵי שְׂחִי
אוֹ "שִׁלְכֵי לְכוֹרֵשׁ וּ"ל אֲחֻשָׁרוֹת וְכִי לְדְרוֹשׁ הֵם שְׂכֻנִּים שֵׁנֵי
וְכַשְׂמֵנֵהֶם לְחֶבְרִית יְרוּשָׁלַם שְׂכֻנִּים שֵׁנֵי הַנִּיֵּץ וְכֵן בִּנְיָן הַבֵּית
וְאוֹ כֹּה הַנְּבִיאָא אֶל חֲנִי שְׂחִיָּה בִירוּשָׁלַם לְעוֹרֵר וְזִרְבָבֶל לְכַנּוֹת
הַבֵּית כִי הֵי כְּתִישְׁלֵי מִפְּנֵי הַשְׂנוּאִים שְׂחִי כִישְׁבוּתִים מִלֵּאכֶת
אֲבִי הַשְׂנוּם וְלֹא מִדְּרוֹר אֲחֵרֵם עַד עַתָּה לִפִּי שֶׁלֹּא נִשְׁלֵם
הַכֹּסֶם כִי לֹא מִלֵּאוֹ לְחֶבְרִית יְרוּשָׁלַם שְׂכֻנִּים שֵׁנֵי עַד עַתָּה וְכֵן
אֲסָרֵי כְּעוֹרֵף הַתְּבִינֵי חֲנִי נְבִיאָה וְכִירוֹת בִּר עוֹרֵף נְבִיאִים עַל
יְהוּדָה וְיִהוּדָה וְכִירוֹשִׁים בְּשִׁם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִיהֶן: אֵל
זִרְבָבֶל בֶּן שָׁאֲלֻיָּאל. בְּהַעֲמֵת הָאֱלֹהִים זִרְבָבֶל לֹא הָיָה בֶּן
יְהוֹשֻׁעַ אֲבִי בְנוֹם הַכְּנָסִים וְכִי בְּכֻחֵם הָאֱלֹהִים אֲלִי הֵיכָל נִכְבַּד
פֶּתַח יְהוּדָה. כְּלִרֵף הוּא כִסֹּךְ מִן מִתָּה וְ"ל שְׁלֹם אוֹ מוֹשֵׁל כִי לֹא
נִקְרָא מוֹשֵׁל בֵּית שֵׁנִי כְּלִכִּים לִפִּי שְׂחִי בְּרִשְׁוֹת אֲחֵרֵם
רוֹבֵם בֵּית הַשְׂנוּאִים וְהוֹדֹרִים שִׁכְשְׁלוּ אֵלֵה מִשְׁכֵּם יְהוּדָה: וְאֵל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן
יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל. יְהוֹצָדָק זֶה גִּלְיָה עַם הַגִּלְיָה
כְּכִ"שׁ בְּרַבְרֵי הַיָּם. יְהוֹצָדָק הָלַךְ בְּהַגְלָתָהּ הִי אֶת יְהוּדָה וְיְרוּשָׁלַם
בִּיר נִכְרָצֵר וְהָיָה אֲחִי עוֹרֵף וְשִׁנְיָה הִי בְנוֹ שִׁרְיָה
יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ עֵלֹה עַם זֶרְבָבֶל וְעוֹרֵף לֹא עֵלֹה עַד מִלֵּאוֹת לְחֶבְרִית יְרוּשָׁלַם
שְׂכֻנִּים שֵׁנֵי אֶתְרֵי אֲחֵרֵם. יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
אֲסָרֵים הֵעֵם אֶל זֶרְבָבֶל וְאֶל יְהוֹשֻׁעַ: (ו) כֹּה אָמַר ה'.

מִצֻּרֵת דוֹד
כִּנּוֹת לְכַנּוֹת הַבֵּית אֲחֵר כְּכֻחֵם הַתְּבִינֵי בְּיָמֵי כוֹרֵם כְּמִסֵּה: כְּנֻנִים
בֶּן שָׁאֲלֻיָּאל. כֵּן עוֹרֵף כִי שֶׁלְחִיָּאל הֵיכָל הֵיכָל בְּנֵי דְבַר־יְהוָה

were the sons of Seraiah. Jeho-
zadak's son Joshua ascended to the
Holy Land with Zerubbabel, but
Ezra waited to return until the com-
pletion of seventy years from the
destruction of Jerusalem, after the
Temple was rebuilt.—[Redak]

2. This people has said—Since
their enemies stopped them the first
time, they think that I will not fulfill
My words that I said, (Dan. 9:2)
"According to the completion of
seventy years from the destruction of
Jerusalem"; and that the time for the

first day of the month, the word of the Lord came to Haggai, the prophet to Zerubbabel son of Shealtiel, governor of Judah, and to Joshua son of Jehozadak the High Priest, saying: 2. So said the Lord of Hosts, saying: This people has said, "The time

three years, of Evil-merodach, and the following three years, of Belshazzar, the total is fifty-two years of the seventy. After Belshazzar came Cyrus, whose premature permission to return to Eretz Israel did not constitute a complete remembrance, only a partial one. Cyrus reigned for three (incomplete) years, Ahasuerus for fourteen years, and Darius II for two, totalling the nineteen years that completed the seventy years from the destruction of the Temple until the return. Haggai received his prophecy to urge the people to resume the rebuilding of the Temple in the seventieth year. Until then, the Jews were slack in their work because of the threat of the enemies, who had hindered them during all this time. The Holy One had not inspired them because the timing of the work was premature. Ezra too, mentions (5:1): "And Haggai the prophet and Zechariah son of Iddo, the prophets over the Jews who were in Judah and in Jerusalem, prophesied in the Name of the God of Israel concerning them" i.e., concerning the Jews, that they resume the building of the Temple without the sanction of the king.

Zerubbabel son of Shealtiel—In fact, Zerubbabel was the grandson

of Shealtiel, and the son of Pedaiah, son of Shealtiel, as mentioned in I Chronicles 3:17ff. *Redak* explains that grandchildren are sometimes referred to as children, and perhaps Shealtiel was regarded with higher esteem than was Pedaiah. Zechariah son of Iddo, mentioned in Ezra, was also actually the son of Berachiah, son of Iddo.

Ibn Ezra conjectures that Zerubbabel was raised by Shealtiel, whom he considers Zerubbabel's uncle (Zerubbabel being the son of Pedaiah, the brother of Shealtiel). As an example, *Ibn Ezra* cites II Samuel 21:8, where sons of Michal are mentioned even though Michal had no children. They, too, are referred to as her sons because she raised them.

the governor of Judah—Since the Jews were ruled by other nations, they did not use the title "king." Neither were the Hasmonean rulers nor Herod considered kings, because they were not from the tribe of Judah.—[*Redak*]

and to Joshua son of Jehozadak the High Priest—Jehozadak went into exile, as is stated in I Chronicles 5:41: "And Jehozadak went when God exiled Judah and Jerusalem by the hand of Nebuchadnezzar." He was the brother of Ezra; he and Ezra

בְּאֶת־בֵּית־יְהוָה לְהַבְנוֹת־יְיָ־יְהוֹדָבְר
יְהוָה בִּידְחָנִי הַנְּבִיא לְאָמֹר: י הָעַת
לָכֶם אַתֶּם לְשֹׁבֵת בְּבֵיתֵיכֶם סְפוּנִים
וְהַבֵּית הַזֶּה חָרָב: י וְעַתָּה כֹּה אָמַר

לְאֶתְבָּנָא: י ג וְהָוּ
סְתָנִים נְבֹאֵה מִן קֳדָם
יְיָ בְּדֹר מַצְבֵּינָא לְבִיכְרִי:
י הַקִּדִּין קִשְׁר לְכוּ
דְּאִתּוֹן יְהִיבִין בְּבִינָא
דִּי סְטָלִין בְּסִבֵּי
אַרְצָא וּבֵית מִקְדָּשָׁא
דְּבִין חָרֹב: ה וְכַעַן

בְּהַרְי' קרָא

למלכו נהרג. הרי שבנים שנה לבבל חזים שמלך נבוכדנצר והרי שבנים שנה חסר אחת לבנים שבבים את יהויקים ועד שנה אחת לבבל כורש עמד ודרוש השלימה לאותה שנה שנהרג בה בלשצר שהוא מלך שלש שנים מקדושת ואז עלו מלכות בבל ובשנה אחת לכורש מלך פרס לבולת דבר ה' בפי ירמיה העיר ה' את רוח כורש מלך פרס ויעבר קול בבל מלכותו וגם נמכתב לאמר סי בכס מכל עמו יהי ה' אלהי ישראל וגו'. וכשנשח היסוד ביהודה ויבן את בית ה' אלהי ישראל וגו'. ובשנלכות היו עם הארץ פרסים ויר יהודה ויעצו להפר עצתם כל ימי כורש מלך פרס ועד מלכות דריש כלך פרס. ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו הבנו בסנה על יהודה חירושלים כען ידוע ליהוי למלכא ד' הן קרוא דך תחבנא ושרויה ישהכללין סנרא בלו יחלך לא יתנחן וגבפלת מלכות בית המקדש באותה מלשינות ולכן אמרו עבשוי לחני לא עת

רש"י

סאחורתי לפי מלחמת להרבות ירושלים שבעים שנה ולא יבא עוד עת כתיב להכנות אמור להם שכלה עתה העת אבל עת הלא שנה לא היתה אלא לפקדיה למלחמת לחמילת מלכות בכל שבעים שנה וכן היתה לסוף שבעים נפקדו לעלות על פי כורש אבל בנין הבית נתלה בחורבות ירושלים שכימי דקדיקו שהיה מחומר י"ח שנה למלכות בכל כדלמר מר גלו בשמונה עשר גלו כחשעה ועתה מלאה השמונה עשרה: (ד) העת לבם. לשון תימא לך קוד ה"א כפ"ח: ספונים. מכוסים בנסרי ארזים כמו (מלכים א' ו') ויספון את הבית וספון כלרו (ס"ו) וכן תרגם יונתן הכדון כשר לכוך לחמין ותכין ככתיא די מלללין בנסרל דלרוא

בא עת בית ה' להבנות. שכבר בא עתו להבנות בימי דריש הראשון ובניו שתי פקודות שבשני כתובים. בכותב אחד איבר לפי מלכות לבבל שבנים שנה אפקד אתכם. וזו הפקודה לא היתה כי אם כשהתחילו לבנות בכל ארץ בית ה' לא בא עד שגברו י"ח שנה שבא דריש בן אסתר ובנה בית המקדש. לכן כשהתחילו לבנות בתחלה הצליחה המלשינות ולא בנאוהו לפי שלא היה עתו להבנות באותו זמן כשתנו. ואותה פקודה שאמר לפי מלכות להבנות ירושלים שבעים שנה אפקד אתכם. פקודה זו שובנו חרבות ירושלים. ואילו הן שבנים שנה לחרבות ירושלים. מה שנה מלך נבוכדנצר. מן כהן י"ח שנה ששלך בפני חורבן הבית בשאר כל ששלך אחר חורבן. ואילו מרדך כלך ב"ג שנה חששים שנה. בלשצר ב' ודרוש אחריו ג' אחשורוש י"ד הרי שבעים שנה חסר אחת. ודרוש בנו חשלים שנה אחת שדיו שבים מלואם. ובשנה שנה למלכותו בנה בית המקדש ואז היתה עת בית ה' להבנות: (ה) תת לבם: אתם לשבת בבתיכם ספונים. אתם איברין אין עוד עת לבנות ביתי שראש בן. אבל לכם ירא עת לשבת בבתיכם ספונים:

אבן עזרא

(ג) ויהי. ר"ל. במקום הזה למחר לעם הזה מה שאין כן בתורה כי וידבר השם אל משה למחר פירשו דבר למשה למחר לו הענין על כן אחריו דבר אל בני ישראל ואמרת להם: (ד) העת. לבנות ולשבת בבתים ספונים כמו וספון כלרו: (ה) ועתה. דרביכם. מלרבי העולם:

וכשראה האל יתברך שלא היו בתעוררים מצעצם שלח להם כי הנבואה הראשונה אמר לו לאסרה אל ורבבל ואל יהושע והנבואה הזאת חשנית אמר לו לאסרם לעם: ינו העת לבם. והיא מתחלה והוא לשאלה אמר אתם שאומרים שלא רגיע עת להבנות בית ה' אמר אם הוא עת שתשובו בבתיכם ספונים והבית הזה חרב הסוב את זה הלא תבוש מה: ספונים. מקורים וכן חלקת מורקק ספון וספון באר: (ו) ועתה. על מצודה דוד

מצודה דוד

בא עת בית ה' להבנות. שכבר בא עתו להבנות בימי דריש הראשון ובניו שתי פקודות שבשני כתובים. בכותב אחד איבר לפי מלכות לבבל שבנים שנה אפקד אתכם. וזו הפקודה לא היתה כי אם כשהתחילו לבנות בכל ארץ בית ה' לא בא עד שגברו י"ח שנה שבא דריש בן אסתר ובנה בית המקדש. לכן כשהתחילו לבנות בתחלה הצליחה המלשינות ולא בנאוהו לפי שלא היה עתו להבנות באותו זמן כשתנו. ואותה פקודה שאמר לפי מלכות להבנות ירושלים שבעים שנה אפקד אתכם. פקודה זו שובנו חרבות ירושלים. ואילו הן שבנים שנה לחרבות ירושלים. מה שנה מלך נבוכדנצר. מן כהן י"ח שנה ששלך בפני חורבן הבית בשאר כל ששלך אחר חורבן. ואילו מרדך כלך ב"ג שנה חששים שנה. בלשצר ב' ודרוש אחריו ג' אחשורוש י"ד הרי שבעים שנה חסר אחת. ודרוש בנו חשלים שנה אחת שדיו שבים מלואם. ובשנה שנה למלכותו בנה בית המקדש ואז היתה עת בית ה' להבנות: (ה) תת לבם: אתם לשבת בבתיכם ספונים. אתם איברין אין עוד עת לבנות ביתי שראש בן. אבל לכם ירא עת לשבת בבתיכם ספונים:

בא עת בית ה' להבנות. שכבר בא עתו להבנות בימי דריש הראשון ובניו שתי פקודות שבשני כתובים. בכותב אחד איבר לפי מלכות לבבל שבנים שנה אפקד אתכם. וזו הפקודה לא היתה כי אם כשהתחילו לבנות בכל ארץ בית ה' לא בא עד שגברו י"ח שנה שבא דריש בן אסתר ובנה בית המקדש. לכן כשהתחילו לבנות בתחלה הצליחה המלשינות ולא בנאוהו לפי שלא היה עתו להבנות באותו זמן כשתנו. ואותה פקודה שאמר לפי מלכות להבנות ירושלים שבעים שנה אפקד אתכם. פקודה זו שובנו חרבות ירושלים. ואילו הן שבנים שנה לחרבות ירושלים. מה שנה מלך נבוכדנצר. מן כהן י"ח שנה ששלך בפני חורבן הבית בשאר כל ששלך אחר חורבן. ואילו מרדך כלך ב"ג שנה חששים שנה. בלשצר ב' ודרוש אחריו ג' אחשורוש י"ד הרי שבעים שנה חסר אחת. ודרוש בנו חשלים שנה אחת שדיו שבים מלואם. ובשנה שנה למלכותו בנה בית המקדש ואז היתה עת בית ה' להבנות: (ה) תת לבם: אתם לשבת בבתיכם ספונים. אתם איברין אין עוד עת לבנות ביתי שראש בן. אבל לכם ירא עת לשבת בבתיכם ספונים:

ceiled—Heb. ספונים, covered with boards of cedar, as in (I Kings 6:9): "And he covered (רָפַף) the house"; and (ibid. 7:3) "And it was covered (רָפַף) with cedar." And so did Jona-

than render: Is such a way proper for you, that you sit in the houses that are covered with boards of cedar, and this Temple is destroyed?"—[Rashi]

has not come—the time for the house of the Lord to be built.”

3. And the word of the Lord came through Haggai the prophet, saying: 4. Is it [an appropriate] time for you yourselves to sit in your ceiled houses, when this house is in ruins? 5. And now, so said

House to be rebuilt will never come. Say to them that now the time has come, but the first time was only a remembrance at the completion of the seventy years from the inception of the kingdom of Babylon. And so it was that at the end of seventy years they were remembered for going up by the sanction of Cyrus; but the [time for the] building of the House depended upon [counting from] the destruction of Jerusalem, which took place eighteen years later than [the inception of] the kingdom of Babylon, as the master said (Meg. 11b): "They were exiled in the eighteenth year; they were exiled in the nineteenth year." Now, the eighteen years are complete.—[Rashi] The Jews were exiled with Zedekiah in the eighteenth year of the exile of Jehoiakim, which was the nineteenth year counting from the inception of the kingdom of Babylon and Nebuchadnezzar's reign.

Redak explains that since the Jews' adversaries had stopped the construction of the Temple for all the years that had elapsed, the people despaired of ever rebuilding it. They would say that the time had not yet arrived, even though they knew that it had indeed arrived in the second year of Darius II. They should have known that God had

not taken them out of exile for nought. Although the prophet had said nothing to them, they should have taken the initiative and resumed the construction when they saw that their works were failing (as related in the following verses); they should have known that their misfortunes were a punishment for their neglecting to rebuild the Temple. God sent Haggai the prophet to admonish them because they did not take the initiative in rebuilding the Temple.—[*Redak*]

3. **And the word of the Lord came**—to the people through Haggai the prophet. The first prophecy was given to him for Zerubbabel and Joshua, and this second prophecy was to be told to the people.—[*Redak*]

4. **Is it [an appropriate] time for you?**—Heb. הֲיָנָּה. *This is an interrogative expression; therefore the "he" is vowelized with a "patah."*—[*Rashi*] [*Rashi* is accounting for the "patah" under the "he." Ordinarily, the word הֲיָנָּה would be vowelized with a "kamatz" representing the definite article.]

You, who say that it is not time to rebuild the Temple—I ask you whether it is time for you to sit sheltered in your houses while My house is destroyed.—[*Kara, Redak*]

יְהוָה צְבָאוֹת שִׁמּוֹ לְבַבְכֶּם עַל־
 וְרֵכִיכֶם: וְזַרְעָתֶם הִרְפָּה וְהִבָּא
 מַעַט אֲכֹל וְאִין לְשִׁבְעָה שְׁתּוֹ וְאִין־
 לְשִׁבְרָה לְבוֹשׁ וְאִין־לָחֶם לֹא
 וְהַמִּשְׁתַּכֵּר מִשְׁתַּכֵּר אֶל־צָרוֹר נִקְוֵב:
 כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׁמּוֹ לְבַבְכֶּם

פָּדָנוּ אָמַר יי צְבָאוֹת
 שׁוּוּ לְדַבֵּן עַל
 אוֹרְחֵיכֶם: וְיִזְכְּרוּ
 אֶתְּכֶם פְּגִיאוֹת וּפְעֻלֹת
 וְעִיר אֲבִלִין וְלֹא סְבִיעִין
 שְׁתּוֹ וְלֹא דָנוּ לְבָשִׁין
 וְלֹא שְׁחִין לְהוֹן וְדַמְּמִנִּי
 סִפְּנֵי לְסִפְּנֵי: יִפְּדָנוּ
 אָמַר יי צְבָאוֹת שׁוּוּ
 לְדַבֵּן עַל אוֹרְחֵיכֶם:
 סָקוּ

רשי

ובית מקדשא הדין חרב: (ה) על דרביכם. על עסקיכם
 שאתם רואים שאין במעשה ידיכם ברכה כמו שהוא אומר
 וזעתם הרבה והבא מעט כ"ו כשיל חורבן ביתי הוא .
 (ו) והבא מעט. כעון זיכורים שבעלו: אכול ואין
 שטל עטס היין לפי שבעלו הנשים: לבוש ואין לחום
 כעון כנדי כהונה שבעלו: והמשתכר משתכר אל צרור נקוב. כל ריוח שאטס עושים הולך וכלה כעונן

אבן עזרא

(ו) וזרעתם. והבא. דגן אל הבית מעט: אכול. אתם
 חובלים: לשכרה. כמו לשבעה כדרך וזלזלים ולא
 תשבעו כי יש זמן סבני ארס אכולים הרבה ואינם שביעים
 וככה שמה הרבה ואין שכרות לא שיעבור החוק להשתכר
 ודע כי מלת חס קשה כי הנה כתוב חס לבי בקרבי והוא
 האמת וחס להם לרדף להיות האויר מחמם וככה ואין לחום
 לו וחום כמשקל קור מפעיל הכפל וזה פשוט מפיו ואם הוא
 מן המם והפתח ויובי כי כל פעיל הכפל נפתחין שנחמך
 אות הכפל כמו חס חס הכסף שהוא חסם ולא נוכל לומר
 שהוא כמו שכן שפעמים שהוא פועל עומד שהוא שכן כעלמו
 ופעמים שהוא פועל יואל כמו ושב ארץ שנתן כי ושב הוא
 נקוב לא ימלא בו מחומה: (ז) כה. שיבו. אחר שתעצא

מצודה דוד

התבטו על עסקיכם וספדו שלא כן הוא: (י) וזרעתם הרבה. הכה
 הרבה וזרעתם ומעט הבאתם אל הבית סרית פחד שזרעתם כי לא
 נמחה העדה: אכול. אתם אכולים מאלל ואין לו לשבע כי המאכל
 כשתלמה בשמים: ואין לשכרה. אינו גדול לכדי כי חלק עטס
 היין: לבוש. כ"ל הנה לבשם לבוש ואינו גדול ללבוש לו ולע"פ
 שגדך העולם היה גדול ללבוש: והמשתכר. ופי שהוא משתכר
 האינו מחמם וכמו שנים כן יאל: (י) שיבו לבבכם וגו'. כ"ל

ספר"י קרא

(ו) וזרעתם הרבה וזרעתם לכם משל. לכך אתם יכולים לרע
 שלא הית עת לבנות הבית בימי דרוש שלא היה ברכה
 בשעת ימים שהייתם וזרעים הרבה והבאתם לבית כספ:
 והמשתכר משתכר אל צרור נקוב. שאמילו אותו שכיר
 שמשכר במעות לא הית לו ברכה שהיה לו שכירותו כזה
 לשכרה. כעון כיוול מחנות: שתר ואין לשכרה. שטל
 כעון כנדי כהונה שבעלו: והמשתכר משתכר אל צרור נקוב.

רד"ק

דרביכם. על עסקיכם ופעמיכם כמיוכר ונכר בשותפות הרבין ואחר
 כך מפרש ואומר וזרעתם: (ז) וזרעתם הרבה. הפך דרך העולם
 כי אדם יורע כספ וקוצר הרבה ומביא אל הבית יותר ויותר
 כספה שורף ועניינים יבוא בהפך איך לא תחשבו כי זה לצונש
 הבית שחניניהו חרב ועור כי אפי' מה שתביאו לבית יש בו
 מורא שאם תאכלו לא השבעו ואפי' תאכלו כדי שבעה כמנהג
 העולם: ואין לשכרה. כמו לשבעה כי השכירות הוא שבעת
 היין יש שיעבור החק וישתכר עד שתשתכשך רעתו: ואין לחום
 לו. ואין הלכרש כדי ללחם לו ואע"פ שהוא כדי ללחם כדרך
 העולם אבל המורה נמצאת בכל: והמשתכר משתכר. וכי
 שהוא משתכר במקד ומשכר או משמשי עצבו א: בהכרח יהיה
 למאמץ כמו אם ישיטנו בצרור כנר שהוא נקוב כחתתיו כי
 כפי שיכנס כן יצא: (ז) כה. אמר ה'. כבואר הוא:

קמץ וחס הוא פתוח: צרור. כמו לרדף הכסף ואם היה נקוב לא ימלא בו מחומה: (י) כה. שיבו. אחר שתעצא

מצודה ציון

(כ"ג): חרב. מלשון חורבן: (ה) דרביכם. כ"ל עסקיכם
 וכן עסקות דרכיך (שפיט' ז'): (ו) לשכרה. מלשון שכירות:
 לחום. מלשון חמימות: והמשתכר משתכר. מלשון שכן
 ויכוח: צרור. ענין קצר כמו לרדף הכסף (משלי ז'): נקוב.
 מלשון נקב וחור:

כעמק וממחר וכדומה הנה אין בו ברכה וגדלו שמו כלאור כנר

will be as though he put into a bundle with holes; just as it goes in, it goes out.—[Redak, Kara]

According to *Tanhuma Buber* (*Lev. Rabbah*, *Kedoshim* 7), this curse was due to the cessation of giving charity. According to the printed editions of *Tanhuma*, end of *Tetzavveh*, it was due to the cessation

of bringing the daily burnt-offerings. The latter explanation is also found in *Yalkut Machiri's* reading of that midrash. According to *Midrash Proverbs* 23:5, this curse was due to the cessation of the practice of giving *shekalim* for the communal sacrifices.

the Lord of Hosts: Consider your ways. 6. You have sown much and you bring in little. You eat without being satiated. You drink without getting your fill. You dress, and it has no warmth. And he who profits, profits into a bundle with holes.

7. So said the Lord of Hosts: Consider

5. **your ways**—*Your affairs, for you see that there is no blessing in the work of your hands, as he [Haggai] states: You have sown much and you bring in little. All this is because of the desolation of My house.—[Rashi]*

6. **You have sown much, etc.**—This is the opposite of the way of the world. As a rule, a person sows little and reaps much, and brings into the house much more than he sowed. But your affairs are just the opposite. How can you fail to see that this is a punishment for your neglect of the Temple, for your failure to rebuild it, for letting it lie in ruins? Moreover, even what you bring into the house does not satisfy you, but it is cursed in that even if you eat enough to be satisfied, you are still hungry.—[Redak]

and you bring in little—*because of the iniquity of the cessation of [the offerings of] the first fruits.—[Rashi from Tanhuma Buber, Kedoshim 7] Or, the omer.—[Mid. Prov. 23:5]*

You eat without being satiated—*because of the iniquity of the cessation of the meal-offerings.—[Rashi, ibid.]* In our editions of the Midrash, however, the reading is: Because of the iniquity of the cessation of the showbread. The same reading is found in *Yalkut Shimoni* and *Yalkut*

Machiri. Abarbanel quotes Rashi: *Because of the iniquity of the cessation of the meal-offerings and the showbread.*

You drink without getting your fill—*for the taste of wine was taken away because the libations ceased.—[Rashi from Tanhuma Buber, Kedoshim 7]* Redak points out that the word לִשְׁכָּרָה does not necessarily imply drunkenness, but satiety with drinking. It is the parallel of the word לִשְׂבֻּעָה, satiety in connection with food. לִשְׁכָּרָה is used to mean drunkenness because some drink their fill until they become confused.

You dress, and it has no warmth—*because of the iniquity of the cessation of wearing the priestly garments.—[Rashi, ibid., and Tanhuma, end of Tetzavveh]* The garments are insufficient to provide warmth. Although by nature they should warm those who wear them, God sends a curse into the garments so that they do not.—[Redak]

And he who profits, profits into a bundle with holes—*Any profit that you make becomes less and less, like one who puts his money into a cloth bundle with holes.—[Rashi]* One who earns money through commerce or by hiring out himself or his animal will find that his money is cursed. It

ה סקו לסורא ואנתו
א עין וקנו כהא
ואתשע לא שר אה
שכנהו ביה ביקר אסר
י: ס סת פגן אהון
לסני ודני לנעיר קעלין
אחון ליה לביא ואנא
שלח ביה סארתא חלף
סה אסר יי צבאות חלף
בית מקדשי יהוא חרוב
ואהון רחמין גבר
לביניה: י ערפן בריל
חויביון פסקו שמיא
קלאהא סמרא וארעא
פסקת סלקעבר פירין
יי וקבית חורקא על

על־דרכיכם: ^ח עלו הָהָר והַבָּאֲתָם
עֲיֹבְנוּהָבִית וְאַרְצָהּ בְּוֹאֲכֶבְדָּאֲמַר
יְהוָה: ^ט פָּנָה אֶל־הָרֶבֶה וְהִנֵּה לְמַעַט
וְהַבָּאֲתָם הַבֵּית וְנִפְחַתִּי בּוֹ יַעַן מָה
נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר־הוּא
חָרַב וְאַתֶּם רָצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ: ^י עֲלִי־כֵן
עֲלִיכֶם כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטֵּל וְהָאָרֶץ
כָּלְאָה יְבוּלָה: ^{יא} וְאֶקְרָא חָרֵב עַל־

רש"י
מעותיו בקשר כגד נקוב: (ח) ואכבדה. חסר ה"א
כגדג' ה' דכר' שהיו במקדש ראשון ולא היו במקדש שני ארון
אורים וחומים ואש וסכינה ורוח הקדש כדליתא במסכת
יובל: (ט) פנה אל הרבה. עד הנה הייתה סבירים
להביא (א) מהשדה הרבה והבאתם מעט: ונפחתו בו.
אביא עליו מכת רקבון וחולעת: ונפחתו. לשון נופח
כאש פחם (צבעה נ"ד): (י) עליכם כלאו שמים. על
אבן עזרא
מה שאנו אליהם עליו: (ט) פנה. עד עתה פניחם אל
הרבה והבאתם אחוה אל כתיבם: ונפחתו בו. כחיותו
המעט ואין בו דרכה ועתה דעו יען מה ונתעסם למה היה
כן כעבור בתי שהוא חרב: ואתם רצים. כל אהר מהם
הולך ואין אש עם על לב מרען בתי לנשות: (י) על כן.
טעם עליכם כעבור השמים כדרך והיו שמך אשר על
ראשך נחשת לו עליכם לכדכם לא על יושבי הארץ: כלאו.
מלת העל: (יא) ואקרא חורב. דרך לחות כדרך יען

מצודה רוד

סבוננו על פסקים לתקום: (ח) עיו ההר. כלל זאת משו עלו
אל הסה והביאו פסם עלים וכו' חיות: וארצה בו. כלל פס כי
יבית קטן חיה מצודה בו ואחזק על ידו: (ט) פנה אל הרבה. כלל
על לא חשבוני כי היה כלשה חסנו אל הרבה להביא בתי חשנו
על מצודה והנה היה הסנה למעט על פסם ובמשיך מצדו חספס
סיה אל בתי חשנו בו וזהו כלל כנשיח יוח סי וסוהפסין מלי:
לכחות להביא נכס שבו כעבור בתי חשן הוא חרב ואחם כל א'
סם כי אין סגל נעלה משאר העקמות אהם עליכם משו השמים

in your country, the heavens hold back even the dew—which normally is not held back. The same [idea] is found in Leviticus: "And I will make your heavens like iron" (26:19).

11. And I called for a drought—I

decreed drought upon the land; that the air should be dry, with no moisture ascending from the waters of the deep. [This is] the opposite of Moses's blessing in Deuteronomy 33:13: "And from the deep that lies below."—[Redak]

your ways. 8. Ascend the mountain, bring wood, and build the house—and I will accept it, and I will be honored, said the Lord. 9. You looked for much, and behold, it became little. And you brought it home, and I will blow into it. Because of what? says the Lord of Hosts, Because of My house that is lying in ruins. Yet you run, each to his house. 10. Therefore because of you the heavens have kept back, so that there is no dew, and the earth has kept back its produce. 11. And I called for a drought upon

7. **Consider your ways**—to rectify them.—[*Mezudath David*]

8. **Ascend the mountain**—This is what you shall do: Ascend the mountain.—[*Mezudath David*]

and I will be honored—Heb. וְאֶנְחָלָהּ. The "he" [whose numerical value is five] missing from the Masoretic text corresponds to the five items in the First Temple that were not in the Second Temple: 1) the Holy Ark, 2) the Urim and Tummim, 3) the fire that descended from heaven, 4) the Shechinah, and 5) the Holy Spirit, as is stated in Tractate Yoma (21b).—[*Rashi*] The Sages note that absence of the final "he" of the word וְאֶנְחָלָהּ. As *Rashi* explains, they take this as an allusion to five holy items that were missing from the Second Temple.*

9. **You looked for much**—Until now, you expected to bring much from the field, but you brought little.—[*Rashi*] Until now, you looked

for much and brought it to your houses, but now you bring little.—[*Ibn Ezra*] If you ascend the mountain and bring wood to build the Temple, the curse will leave you; but now, you look for much and it becomes little.—[*Redak*]

and I will blow into it—I will bring upon it a plague of decay and worms.—[*Rashi*] This follows Jonathan, who renders: I will send a curse into it. The prophet depicts the produce as something that disappears by one's merely blowing on it.—[*Redak*]

and I will blow—Heb. וְאֶנְחָלָהּ, an expression like (Isa. 54:16) "Who blows (נִפֵּחַ) on a charcoal fire."—[*Rashi*]

10. **because of you the heavens have kept back**—Heb. וְעַלֵּיכֶם, lit. upon you. Because of your sins.—[*Rashi* from Jonathan] *Redak* explains this literally: In all countries rain and dew will fall, but upon you

הָאָרֶץ וְעַל-הַהָרִים וְעַל-הַדָּגָן וְעַל-
הַתִּירוֹשׁ וְעַל-הַיֵּצֶהוּ וְעַל-אֲשֶׁר תִּזְצֹא
הָאֲדָמָה וְעַל-הָאָדָם וְעַל-הַבְּהֵמָה וְעַל-
כָּל-יִגְיַע בָּפִים: יִישָׁמַע זָרְבָבֶל בֶּן
שַׁלְּתִיאֵל וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן-יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל וְכָל שְׂאֵרֵי הָעָם בְּקוֹל יְהוָה
אֶל־הֵדָּם וְעַל-דְּבָרֵי חֲנִי הַנְּבִיא כַּאֲשֶׁר
שָׁלְחוּ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָעָם
מִפְּנֵי יְהוָה: יִישָׁמַע חֲנִי מִלֶּאֱךָ יְהוָה

מהר"י קרא
שפתנו כי גור ה' להיות רעב בארץ: ועל הדגן, ופסבטלו
הכנחת הבאים, פן הרפסם היתה קללה בשתלחת בדגן.
וספבטלו נבואי יין בשתלחת קללה בתירוש, ופסבטל ששן

הר"ק
גורתי ויכש על הארץ שיח'ל וכשה שהיה איר' יכש ולא היה
לח לחות כהרת סמי' התווסף הפך בה שאמר וספתוהו רובצת
תחת: ועל החרים: כי יש חרשים צומחים בתם עצים סובים
עשאים פרי ופסבטל סובים כמ'ש ומראש הררי קדם וכסדר
נבעות עולם: ועל הדגן, כי אלה השליטה הם עיקר חיי האדם
ואח"כ כלל ואמר ועל אשר תוציא האדמה ואמר על האדם ועל
הבהמה כי יבשות האוויר תוליד חללים רעים כאדם ובהמה:
ועל כל יגיע בפים, ככז שמי' החבש דבי אברהם אל' וזל ב'לא
יצליחו וינעו רחוק המסקים פסבטל האמר כי לא יצליחו ר"ל כי
אחרי היבש שהיה בארצם יבש כל מה שישקו: וינע וישמע
דורבנל בן שאלתיאל. בקול ה' אלהיהם, ואפי' שלא התנבא
חני להם הרין היה עפסם לבנות הכית כיון שהיו ראויים שלא
להם לפשטש בספשיהם והיו בקול ה' אלהיהם כי האל
יברקו בספשיהם ולא יאסרו כי ספרה הוא ועוד תתעוררו בבנין הבית על דברי חני הנביא ששלחו האל להם ו"ש ועל דברי חני
הנביא: (יג) ויאמר, בלאך ה' בסלאכות ה'. שליח ה' וכן כל סלאך פ' ברוך שליח וכן וישלח סלאך ויציאונו סבצרים אסר

מצורת ציון

(בבאש"ח ה'): התחירוש, ענני הין: היצור, יצמי השען:
(יג) ועל דברי, וזל דברי: (יג) סלאך, שליח וכן אסר סלאך
בס' על כל הסקקים שאלם יעסם כסם אשנת חזק ויוכס כ"ל
דכזי חני הנביא שניבא להם כלשר שלחו כ': וייראו העם.
מאזכרת ס' ויעורר העווש: (יג) סלאך ה', ר"ל שליח ס'.

and the words of Haggai the prophet—Moreover, they were inspired by the words of Haggai the prophet.—[Redak]*

13. the messenger of the Lord—
Heb. מלאך. The identical term is used for "angel" because an angel is God's messenger. We find the term

מלאך used to describe Moses, in Numbers 20:16: "And he sent a messenger (מלאך) and took us out of Egypt."—[Redak] The Sages, however, explain the term literally, stating that the prophets were called angels (Lev. Rabbah 1:1). (Cf. Judges 2:1, Commentary Digest.)

the land, and upon the mountains, and upon the grain, and upon the wine, and upon the oil, and upon everything that the ground will bring forth—and upon man, and upon beast, and upon all the labor of their hands. 12. And Zerubbabel the son of Shaltiel, and Joshua the son of Jehozadak the High Priest, and all the remnant of the people heeded the command of the Lord their God and the words of Haggai the prophet, as the Lord their God had sent him, and the people feared the Lord.

13. And Haggai, the messenger of the Lord, said

and upon the mountains—Upon the sweet fruits of the mountains, the opposite of Moses's blessing in Deuteronomy 33:15: "And from the top of the ancient mountains, and from the sweet fruits of the everlasting hills."—[*Ibn Ezra*] For some mountains produce goodly trees that bear fruit and good vegetation.—[*Redak*]

and upon the grain, etc.—These three are the basics of a person's diet.—[*Redak*]

and upon everything that the ground will bring forth—This includes all vegetation.—[*Redak*] *Kara* explains that the drought will come upon the Jews for their failure to rebuild the Temple; the curse upon the grain for the cessation of the meal-offerings; the curse upon the wine for the cessation of the libations; the curse upon the oil for the cessation of the use of the menorah, and the curse upon all that the ground brings forth because of the cessation of the first fruits [offerings].

and upon man, and upon beast—The dry air will bring illness upon man and beast.—[*Redak*]

and upon all the labor of their hands—I will bring a curse upon all their undertakings, and they will not succeed.—[*Mezudath David*] *Ibn Ezra* explains that all those who water their fields from the wells will fail because the well water will dry up.

12. And Zerubbabel . . . heeded the command of the Lord their God—Even if Haggai had not prophesied to them, it would have been proper to rebuild the Temple. Since the Jews saw that all their works were failing in an unnatural way, they were obligated to examine their deeds and find their faults, as the Torah states (Lev. 26:21): "And if you go with Me as a happening, etc." When one finds that he is befallen by misfortune, he must not regard it as a coincidence, but as a punishment for his shortcomings, and he must search for those shortcomings.—[*Redak*]

בְּמִלְאֲכֹת יְהוָה לָעַם לֵאמֹר אֲנִי
 אֲתֶכֶם נְאֻם־יְהוָה: יִי וְיֵעַר יְהוָה אֶת־
 רוּחַ זְרַבְבָּל בֶּן־שִׁלְתַּיָּאל פֶּתַח יְהוּדָה
 וְאֶת־רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
 הַגָּדוֹל וְאֶת־רוּחַ כָּל שְׂאִרֵּי הָעָם
 וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ מִלְאָכָה בְּבֵית־יְהוָה
 צִבְאוֹת אֱלֹהֵיהֶם: טו בָּיּוֹם עֲשָׂרִים
 וָאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ בִּשְׁנֵי בָשָׁנֹת שְׁתֵּים־
 לָדָרִישׁ הַמֶּלֶךְ: ב* בִּשְׁבִיעֵי בַעֲשָׂרִים
 וָאַחֵד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בִּיד־
 חֲנִי הַנָּבִיא לֵאמֹר: ב* אֲמַר־נָא אֶל־
 זְרַבְבָּל בֶּן־שִׁלְתַּיָּאל פֶּתַח יְהוּדָה וְאֶל־

סִימִי קִסְעֶרְכוֹן אֲסִר
 לו: יִי וְיֵעַר לו: יִי רֹחַ
 זְרַבְבָּל בֶּן־שִׁלְתַּיָּאל
 כָּבֹא רְבִית יְהוּדָה וְנָתַן
 רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק
 פֶּתַח רָבָא וְנָתַן רוּחַ
 כָּל שְׂאִרֵּי רִשְׁמָא וְנָתַן
 וַעֲבָדוּ עֲבִידָא בְּבֵית
 מִקְדָּשָׁא דִּי צִבְאוֹת
 אֱלֹהֵי: טו בָּיּוֹם עֲשָׂרִים
 וָאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ: ב*
 בִּשְׁבִיעֵי בַעֲשָׂרִים
 וָאַחֵד לַחֹדֶשׁ הָיָה
 דְּבַר־יְהוָה בִּיד־
 חֲנִי הַנָּבִיא לֵאמֹר: ב*
 אֲמַר־נָא אֶל־זְרַבְבָּל
 בֶּן־שִׁלְתַּיָּאל רָבָא
 רְבִית

ח"א ביום פסחים: ר"ה ג

מזה"י קרא
 הבית שהוא חרב ע"כ נשתלחה קללה בכל מעשה יריהם:
 (יג) במלאכות ה': בשליחות הקב"ה: אני אתכם נאום ח'.
 בתחלה כשבנייהם כתבו שמונה עליכם שלא לבנותי עוד לפי
 שפאתי היתה שפדיון לא היתה פקידה חורבות וירושלים
 לבנות: (יר) ויער: הגות:
 דר"ק
 על ספר צ"ח: נבטו הצרים החוששים להשבות חמלאכא
 חזו צריכים לתערת רוח לחוק את לבם: (טו) ביום עשרים
 וארבעה: שסמו לבסעלה ואצ"פ שהוא תחלת פרשה כי ביום הוח
 חמלו חמלאכא כפ"ש ויעשו מלאכה ולא שהחלו בבנין אלא
 שחכינו חמלאכא כי לא החלו עד יום כ"ד לחשי: (ח) בשביעי.
 בכלם אמר ביד חני הנביא לפי שנבואתו היתה שלוחות להם
 בירו לעשות פתח סה שצוה: (ז) אמר נא: מבוואר:

בירושלמי
 על ספר צ"ח: נבטו הצרים החוששים להשבות חמלאכא
 חזו צריכים לתערת רוח לחוק את לבם: (טו) ביום עשרים
 וארבעה: שסמו לבסעלה ואצ"פ שהוא תחלת פרשה כי ביום הוח
 חמלו חמלאכא כפ"ש ויעשו מלאכה ולא שהחלו בבנין אלא
 שחכינו חמלאכא כי לא החלו עד יום כ"ד לחשי: (ח) בשביעי.
 בכלם אמר ביד חני הנביא לפי שנבואתו היתה שלוחות להם
 בירו לעשות פתח סה שצוה: (ז) אמר נא: מבוואר:

מבואר
 על ספר צ"ח: נבטו הצרים החוששים להשבות חמלאכא
 חזו צריכים לתערת רוח לחוק את לבם: (טו) ביום עשרים
 וארבעה: שסמו לבסעלה ואצ"פ שהוא תחלת פרשה כי ביום הוח
 חמלו חמלאכא כפ"ש ויעשו מלאכה ולא שהחלו בבנין אלא
 שחכינו חמלאכא כי לא החלו עד יום כ"ד לחשי: (ח) בשביעי.
 בכלם אמר ביד חני הנביא לפי שנבואתו היתה שלוחות להם
 בירו לעשות פתח סה שצוה: (ז) אמר נא: מבוואר:

רש"י
 חזקוני: בלאו: מנעו: (יג) במלאכות ה': כעלימות
 המקום: (יד) ויבואו ויעשו מלאכה: התחילו מסתחין
 צאנטיס ומנסרים ענים כפ"ד לחוש וכשביעי ככ"א
 היה דבר ה' אל חני:

אבן עזרא
 (יד) ויער: היה ראויו שיאמר ויער כמו ויחק וישב רק
 נפתח מפני העין: פתח: כמו הקריבהו נא לפתחך
 וזמניה להיות פתח ונלשון פרס פתח נקרא התרשחח:
 (פו) ביום עשרים: דבק עם ויעשו מלאכה אף על
 פי שיש הפסק:

ב (ח) בשביעי: כהנה השביעי: (ז) אמר נא: לעולם
 חולקם כבוד למלכות על הכהונה ועל הגבוהה כמו יהושע

מצורת דוד
 במלאכות ה': כעלימות ה': אני אתכם: כי ענין פחדו נכנס
 סבה בלא כבוד הענין ולכן פחד להם אני עומד ואל תפחדו:
 (יד) ויער: ה' פטר את העין והוביל וגו' ונלו ועשו מלאכה בדבק
 לזרז בית ה': (טו) ביום עשרים: חוסם תוקף של מעשה לו ההחלטה היה ביום עשרים
 פתחין אל הכנין הכל כננין התחילו לזרז למדש חששני כמ"ס כסוף הספר: בשש: ר"ל חמש השש: ב (ז) בשביעי:

mentioned before Joshua. Zerub-
 babel was a descendant of Jeconiah,

king of Judah, and hence an heir to
 the throne.—[Ibn Ezra]

in [fulfilling] the Lord's mission to the people, saying: I am with you, says the Lord. 14. And the Lord inspired the spirit of Zerubbabel the son of Shaltiel, the governor of Judah, and the spirit of Joshua the son of Jehozadak the High Priest, and the spirit of all the remnant of the people, and they came and performed labor in the house of the Lord of Hosts, their God 15. on the twenty-fourth day of the month, in the sixth [month], in the second year of King Darius.

2

1. In the seventh [month], on the twenty-first of the month, the word of the Lord came through Haggai the prophet, saying:
2. Say now to Zerubbabel the son of Shaltiel, the governor of Judah, and to

in [fulfilling] the Lord's mission—*In the messengership of the Omnipresent.*—[Rashi, Ibn Ezra]

I am with you, says the Lord—Since they were still afraid to commence the construction without the king's sanction, God said to them, "I am with you": Do not wait for the king's sanction, but commence the construction immediately. I am with you to save you; no harm will befall you from the king.—[Abarbanel, Mezudath David, Malbim]

14. inspired the spirit, etc.—Because of the adversaries who plotted to stop the work, they required inspiration to encourage them.—[Redak]

and they came and performed labor—*They commenced cutting*

stones and sawing trees in the sixth month, on the twenty-fourth of the month; and in the seventh month, on the twenty-first day, the word of the Lord came to Haggai.—[Rashi] They actually commenced the work on the twenty-fourth day of the ninth month, as mentioned in 2:18.—[Redak]

15. on the twenty-fourth day of the month—Although this verse starts a paragraph in the Hebrew text, this phrase is part of the preceding sentence; and performed labor . . . on the twenty-fourth day, etc.—[Ibn Ezra, Redak]

2. to Zerubbabel the son of Shaltiel, etc.—Scripture always honors the kingdom before the priesthood and the prophecy, so Zerubbabel is

יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאַל־
שְׂאֵרִית הָעָם לֵאמֹר: י מִי בְכֶם
הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה
בְּכַבְּדוֹ הַרְאֵשׁוֹן וְכֹה אַתֶּם־רֹאִים אֹתוֹ
עַתָּה הֲלוֹא כְמוֹהוּ כָּאִין בְּעֵינֵיכֶם:
י וְעַתָּה חֹזֶק זָרְבַּבְּלָא נֹאֲמִי־הוּא וְחֹזֶק
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְחֹזֶק
כָּל־עַם הָאָרֶץ נֹאֲמִי־הוּא וַעֲשׂוּ כִי־
אֲנִי אֵתְכֶם נֹאֲמִי הוּא עֲבָאוֹת: הֵאֵת־
הַדָּבָר אֲשֶׁר כִּרְתִּי אֵתְכֶם בְּעֵאתְכֶם

רש"י
ב (ג) מי בכנס הנשאר. שהיה מן הנולדים ועודנו חי:
אשר ראה וגו'. את הראשון אינן זה הכוב
נענינו: הל' א' כמורה כאין. יודע אני כי מי בראש
הראשון אינן זה נענינו אלא כאין. כמורה כאין ואין שום
הן כמו (הושע ד') והיה כעם ככה אף כאן כמורה כאין
מורתי אחס שומרים ורומי שירה על נביאם אל תיראו:

אבן עזרא

ואף על פי שהיה יהושע גדול מכלל נשנים הקדמונים
בדבריו כי נעבור ויהיה כלל ולא ייהם יהושע וכתוב אחריו
שאלו ואחריו שמואל המה יסד דוד ושמואל וככה זרובבל
לפני יהושע שהוא מבני יהויכין: (ג) מי בכנס. אחס
הזקנים: (ד) ועתה. ועשו דבק עם מחלת הפסוק הבא
אחריו והוא את הדבר והטעם דברי התורה לשמור

אבותינו ברת ה' את הבית הזה כי אבותינו ורמזי עוברת
דור

ההפך: (ד) ועתה חזק. ר"ל הולך וכן הוא ע"ל"ל לא יסד
ידיים מהכנין נעבור זה והתחנן ועשי את הבית כי אני אהיה
אחס להשנים לכס שובה פל יד' הבית הזה עש ששן לו עקר עם
הבית הראשון מ"מ חזק לכס הכנסה פל יד' ואחריה חס מכשנים:
(ה) את הדבר. מוסר על מלך ועשי מוסר נקרא עליו ר"ל
עשי התורה יד' עולה חזק דכתי' עליה עמכם ברת בלחמכם מפניכם:

מהר"י קרא

ב (ג) מי בכנס הנשאר אשר ראה את הבית הזה בכבודו
הראשון. שהבית לא היה חרב כי אם שבעים שנה והיו
בהם רבים אשר היו זקנים יותר משבעים שנה וראוהו בכבודו:
הלא כמורה כאין בעיניכם. שבהוא רוצה לומר בכות זה כן
מות זה שבעים ובי הכפ"ן כנו כנו ה' כארץ סצרים. כעבר
כארצו. כשפחה כנברתה. וכן כ' שהוא אומר כאן הלא כמורה
הוא ואין שנים שים: (ה) את הדבר אשר ברת.

רד"ק

נאמי בכנס. הזקנים שנשארו מן הנולד: כמורה כאין בעיניכם. אם
תשוי אותו שיהיה זה ככה הלא זה כאין בעיניכם כנגד הבית
הראשון: (ד) ועתה. אל תרשינה ידיכם בעבור זה כי עוד יהיה
כבוד הבית הזה גדול: ועשו. עשו דבק עם הפסוק האחר את
הדבר הזה אם תעשו את הדבר אשר כרתי אני אהיה אתכם
ותלכו חלוק וחזק: (ה) את הדבר. אם תעשו את הדבר אשר
רתי אתכם: ורמזי עוברת בתוככם. רוח הקדש אבל אחר
שהוא ולא עשו התורה והבצות נפסקת רוח הקדש ונפסקת
הנבואה בימי זכרית ויסלכין ויסלכין ברת אתכם בלחמך את
אבותיכם והרי הוא כמורה אתכם בכ"ש בתורה לא את

סעודה

נחש השנים: (ג) מי בכנס. מי הוא זכר הבית
מאות שנים מיושבים: את הבית הזה. את בית המקדש
הראשון ולפי שהיה בלחמך מקום עמלו קראו הבית הזה:
בכבודו הראשון. כפי מה שנה חלום מלמה נעבור רב: ומה
אחם. ומה שחלם רואים אותו פתח כננין זה: הלא כמורה
כאין. ר"ל שיעורו זה מול זה הלא הבית הזה דומה כננין אל

Malachi, prophecy did terminate [as in Yoma 21b, per Rashi].

with you—Since God set up a covenant with their ancestors, it was as though He had set up a covenant with the Jews of Haggai's day, as the

Torah states (Deut. 5:3): "Not with your forefathers did the Lord set up this covenant, but with us; those of us who are here today, all alive."—[Redak]

Joshua the son of Jehozadak the High Priest, and to the remnant of the people, saying: 3. Who among you is left, who saw this house in its former glory? And as you see it now, is it not as nothing in your eyes? 4. And now, be strong, Zerubbabel, says the Lord; and be strong, Joshua the son of Jehozadak the High Priest; and be strong, all the people of the land, says the Lord. And (for I am with you, says the Lord of Hosts) do 5. the thing that I set up with you when you left

3. Who among you is left—who was of the exiles and is still alive?—[*Rashi*] The elders who remained from the exile.—[*Redak*] Since the Temple was in ruins only seventy years, there were many who were older than seventy who had seen the First Temple.—[*Kara*]

who saw, etc.—*Who saw the first one—this [one] is of no esteem in his eyes.*—[*Rashi*] [The eyes of those elders.]

is it not as nothing—I know that to one who saw the first one, this one is but nothing in his eyes.

is it . . . as nothing—*It and nothing are equal, as in (Hos. 4:9) "And it shall be like people like priest (כֹּהֲנִים כְּעָמָן)." Here, too, כְּעָמָן; it [the Second Temple] and nothing are equal.*—[*Rashi*] [*Rashi* is pointing out that the use of the double "kaf" indicates that the items being compared are equal. *Kara* cites other examples of this double "kaf" construction.] In comparison to the First Temple, this one will be thought of as nothing.—[*Redak*]

4. And now—let not your hands slacken, for the glory of this house will yet be great.—[*Redak*]

be strong—Although the Second Temple will be inferior to the first, let not your hands slacken. Build it regardless, because I will grant you a blessing through this Temple.—[*Mezudath David*]

and . . . do—This is connected to the following verse; and do the thing that I set up with you. I will be with you, and you will grow progressively stronger.—[*Redak*] *Malbim* and other classical exegetes connect this to the following verse. *Malbim* explains the clause, "for I am with you, says the Lord of Hosts," as parenthetical.

5. the thing that I set up—*You keep My Torah, and My spirit rests on your prophets; do not fear.*—[*Rashi*] If you keep the thing that I set up with you when you left Egypt, My spirit will rest on your prophets. If, however, you do not keep the Torah, prophecy will be terminated. Indeed, in the days of Zechariah and

Egypt. And My spirit stands in your midst: fear not. 6. For so said the Lord of Hosts: [There will rise] another one, and I will shake up the heaven and the earth and the sea and the dry land [for] a little while. 7. And I will shake up all the nations, and they shall come [with] the precious things of all the nations. And I will fill this House with glory, said the Lord of Hosts.

fear not—Fear not the nations under whose rule you have been until now.—[Kara]

6. another one . . . [for] a little while—*When this kingdom of Persia, which rules over you, terminates, yet another one will rise up to rule over you, to oppress you; this is the kingdom of Greece, and the time of its rule will be a little while.*—[Rashi]

and I will shake up—with the miracles performed for the Hasmoneans.—[Rashi]

the heaven, etc.—*And they will understand that My Shechinah rests in this House, and they will bring gifts of silver and gold, as is written in the book of Joseph ben Gurion.*—[Rashi] [This appears to be the explanation of verse 7, rather than verse 6. Cf. Comm. Dig. on verse 7.]*

7. And I will shake up all the nations—I will inspire them to hasten from their place to come to witness the glory of this House and to bring silver and gold.—[Redak]

and they shall come [with] the precious things of all the nations—All the nations that I will shake from their place will come with the precious things of all the nations; i.e., they will bring all the precious things found in their land, such as

silver, gold, raiment, and precious stones.—[Redak]

Kara, quoting Josippon (chap. 5), takes this verse as an allusion to Alexander's march on Jerusalem. He explains the verse as follows:

And I will shake up all the nations—This alludes to Alexander the Great, who conquered the Persians and the Medes and all the nations under them.

and they shall come upon the coveted of all the nations—Alexander and his troops would march on Eretz Israel, the land coveted by all the nations, to destroy the Temple. However, when he got to the Temple, Alexander fell asleep. In his dream he saw an angel who struck him and commanded him that on the next day, when he would see an old man coming out of the Temple who resembled him (the angel), Alexander should obey whatever the old man would command him. He met this old man, who was Joshua the High Priest. [In extant editions: Hananiah; according to *Yoma* 69b: Simon the Just.] The priest descended from his chariot and prostrated himself before Alexander, begging him to spare the Temple. Alexander *agreed*, requesting, however, to

[illegible]

ה'תש"ח. קיבלתי את ההזדמנות הזאת, ונאמר לי, שיהיה זה פירוק אשר יאריך ימים. (הוא ענה):

989

אברהם

[illegible]

אבי עזרא

[illegible]

מצודת דוד

עמד וכן קראו היום וסוכות' למעלה אשר ראה היום הזה
בכ"ה אלול: (ח) לי הכסף, ויניח אם כן להנאם הזה:
(ט) הבית הזה האחרון. י"ל בית המסד שחמדו נחום
הזה: מן הראשון. עו היום שנים שלום: ובסוף חור.
ניזונים לחם! צבור! צמח צמח! צמח צמח! (א) לחשיני.
לחם העשירי: (ב) שאל נא. שלח עזה לח הכניס דני כסות

ready to offer sacrifices on a permanent basis.—[Redak]

testing them by order of God, Who said to him: Now ask the priests the Torah.

8. The silver is Mine, and the gold is Mine, says the Lord of Hosts. 9. The glory of this last House shall be greater than the first one, said the Lord of Hosts. And in this place I will grant peace, says the Lord of Hosts. 10. On the twenty-fourth [day] of the ninth [month], in the second year of Darius, the word of the Lord came to Haggai the prophet, saying: 11. So said the Lord of Hosts: Now ask

8. The silver is Mine, and the gold is Mine—and it is in My power to bring it to whomever I desire.—[*Rashi*] No matter who has it, it is Mine, and I have the right to take it away from one and give it to another. Therefore, I will inspire all the nations to bring lavish gifts of gold and silver to the Temple.—[*Redak*]

9. shall be greater—There was a controversy between *Rav* and *Samuel*. One said: In the building; and one said: In the years, that the years of the First Temple were four hundred and ten, and those of the Second Temple were four hundred and twenty.—[*Rashi* from *Baba Bathra* 3a] *Rashi* explains (in *Baba Bathra*) that the height of the First Temple was thirty cubits up to the second story, and the height of the Second Temple was forty cubits. (Cf. glosses of *Bach* ad loc.)

Redak explains this verse as a reference to the Temple as rebuilt by Herod, which was famed for its beauty, as in *Josippon* (chap. 55) and in *Baba Bathra* 4a: "Whoever did not see Herod's building never saw a beautiful edifice."

I will grant peace—Although there were many wars during the existence of the Second Temple, there was a long period of peace.—[*Redak*]

Abarbanel, followed by *Mezudath David*, interprets verses 6 through 9 as referring to the building of the Third Temple, which will take place after the war of Gog and Magog.*

10. On the twenty-fourth—They began to prepare the construction of the Temple in the sixth month, which is Elul. In the ninth month, which is Kislev, they commenced the construction itself.

On that day (the twenty-fourth), the word of the Lord came to Haggai, ordering him to test the priests on the laws of ritual purity. In fact, the priests had already offered sacrifices for many years prior to this date, for as soon as the first returnees from the exile had arrived in their cities, they built the altar, even though the foundation of the Temple had not yet been laid. There were nineteen years that the priests officiated before the building of the Temple. Nonetheless, the prophet did not test them until they were

לְמִסָּר: יב הָא וַיֹּסֶף
וַעֲבָד בְּכֵן קִדְשָׁא בְּקֻנָּה
לְבוֹשֵׁיהּ וְלִקְרִיב
בְּבִכּוּטִיהָ לְחָמָא
וּלְחִתְשִׂיאָא
וּלְמִשְׁחָא וְכָל דְּמִתְאַבֵּיר
הִי־יִסְתָּאֵב וְאַחֲבִיב כְּהֵנָּה

רמב"ם

תורה. שם שבו נלחמו הלכות קודש וטומאה וטהרה: (יב) בשר קודש. כשר טומאה נכילה או שרץ: ונגע בכבדו. לא נגע בשרץ עומד אלא כבדו שהוא ראשון: ואצל הגויז, תכאיל: לא. יטמא. נחלקהו רב וטומאה

אכן עודא (אולי זיל ספור, ו)

עלה לה

[illegible]

דעת חזו

[illegible]

Redak explains the verse more literally, that the man was carrying *hallowed* flesh—i.e., the flesh of a sacrifice—in the skirt of his gar-

the priests the Torah, saying: 12. "Should a man carry contaminated flesh in the skirt of his garment, if it touches in his skirt the bread and the pottage and the wine and the oil, or any food, will it [the food] become contaminated?" And the priests

12. contaminated flesh—Heb. בשר קָדָשׁ, *flesh of contamination of a carcass or a creeping thing*.—[Rashi from *Pesachim* 16b, 17a]

if it touches in his skirt—*It did not touch the creeping thing itself but the garment, which is the first degree of contamination*.—[Rashi]

and the pottage—Heb. הַנֶּזֶד, *a cooked food*.—[Rashi]

will it become contaminated?—Heb. הֲיִקָּדָשׁ.—[Rashi quoting *Jonathan*] [The phrases explained below are explained in the order of the Warsaw and Vilna editions, which follows the sequence of the verse itself, rather than in the order of the Lublin edition, which deviates from that sequence.]

"No."—*It [the food] will [not] become contaminated. Rav and Shmuel disagree over this matter. One [Rav] says that the priests erred, for he [Haggai] asked them concerning a fourth degree contamination in reference to hallowed things, and they replied that it [the food] is ritually pure. One [Shmuel] says that the priests did not err, that he [Haggai] asked them concerning a fifth degree contamination in reference to hallowed things*.—[Rashi from *Pes.* 16a]

The carcass (Lev. 11:26-29, 39f.) and the dead reptile or rodent (ibid 29-38) constitute an אב הטִּמְאָה, *father of contamination*, meaning the source of the contamination. That

which comes in direct contact with the *av* is known as a ראשון לטִּמְאָה, *the first degree of contamination*. With ordinary objects, this count goes only as far as a שני לטִּמְאָה, *a second degree of contamination*. With *terumah* (the priests' due from the produce), contamination goes as far as a שלישי לטִּמְאָה, *a third degree of contamination*; with hallowed things, as far as a רביעי לטִּמְאָה, *a fourth degree of contamination*.

According to Rav, the contaminated flesh in the verse touched the bread, the bread touched the pottage, the pottage touched the wine, and the wine touched the oil (or any food), making the oil (or the food) a *fourth degree* contamination. Rav therefore asserts that the priests being tested erred, because they said that the fourth degree is not contaminated—when it is contaminated.*

Mezudath David explains that the carcass touched the garment, making the garment a first degree contamination; the garment touched the bread, making the bread a second degree; the bread touched the pottage, making the pottage a third degree, and the pottage touched either the wine, the oil, or the food, making one of those a fourth degree. (Wine does not convey ritual contamination because it is a liquid, even if the wine is itself a first degree con-

replied and said, "No." 13. And Haggai said, "If the contamination of a dead body touches all these, will it become contaminated?" And the priests replied and said, "It will become contaminated." 14. And Haggai replied and said, "So is this people, and so is this nation before Me, says the Lord; and so is all the work of their hands, and whatever they sacrifice there is contaminated. 15. And now, consider from this day and before—before

ment, which became contaminated by a reptile or a rodent. The garment is a first degree contamination, and the hallowed flesh is a second degree. The hallowed flesh, in turn, touched the bread, the pottage, the wine, or the oil, making any of them a third degree. One of these contaminated liquids, in turn, touched a food, making it a fourth degree contamination. It is based on this reasoning that some of our Sages assert that the priests erred because they were unaware of the principle of ritual contamination in a fourth degree in the case of hallowed foods.

13. If the contamination of a dead body—*The dead body itself.*—[Rashi] He proceeded to ask them other questions to ascertain whether or not they knew that there is a third degree of contamination pertaining to hallowed foods.—[*Mezudath David* from *Pes. 17a*]

It will become contaminated—*For the dead body is the father of the father of contamination. The fifth degree of the contamination of the reptile or rodent is a fourth degree in the contamination of a dead body.*—

[*Rashi* from *Pes. 17a*] *Rashi* follows Shmuel in this comment. As explained above, according to Shmuel the original question posed by Haggai to the priests involved a dead reptile or rodent, an *av hatumah*, which touched a garment, making the garment a first degree; which touched bread, making the bread a second degree; which, in turn, touched pottage, making the pottage a third degree; which touched wine, making the wine a fourth degree; which touched oil or other food, making the oil or food a fifth degree contamination. The priests replied that the fifth degree is not contaminated. In the case of Haggai's question about the dead human body, however, the dead body is a level higher in *tumah* than the carcass of a reptile or a rodent. Accordingly, that which the dead human body touches is a higher level of *tumah*, too, making the garment an *av hatumah*, the bread a first degree, the pottage a second degree, the wine a third degree, and the oil or food a fourth degree contamination. With this reckoning, the oil or

שום אֶבֶן אֶל־אֶבֶן בְּהִיכַל יְהוָה :
 מִמְּהוּיֹתָם בָּא אֶל־עֲרֹמַת עֲשָׂרִים
 וְהִיתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל־הִיקָב לַחֲשָׁף
 חֲמִשִּׁים פֹּרֶה וְהִיתָה עֲשָׂרִים : יְהִי־תִי
 אֲתָכֶם בְּשֹׁרְפֹן וּבִירְקֹן וּבְבֶרֶד אֶת
 רִשִּׁי

מהר"י קרא

קודם שחשיבו אבן על אבן יסוד שנבנה בתחלה כבר י"ח שנה ,
 כך פתר רבי שלמה ברבי יצחק זצ"ל : (פו) מהיותם בא אל
 ערמם עשרים וחמשה עשרה . בואת דרשו כשבנתיים חסרת
 בתחלה לא הית עדיין תת לבנותו של כל מי שבא אל ערמם
 עשרים קבין חסדים והוא מסמכת שאינו לוקח כ"א עשרה קבין :
 בא אל היקב לחשוף חמשים פורה והיתה עשרים . ואותו שבא
 לבור לשפני חגת לטחום כפורה לחוציא יין סן הענבים לחשוף
 ולשארב חמשים חין יין לא היה לוקח כי אם עשרים חז"ל
 מסמכים שלשים . רבי פנחס ברבי חלבו פתר שלפי כך מסמך
 ביין יוחר כבתבואה . לפי שאין ארכילין סן התבואה שחיי יבשה
 אבל סן תתירוש שחין חסמו ונס נבלל מפניו בכלים ובארץ .
 ובאבות של ר' נתן פפרש שליון סרה יוחרה לעולם ואינו אלא
 כדי לשמח בני אדם ולפי שהוא כמבשל שבתחם כשאר ליתם
 בכנס חסמו : (יו) הכיחוי אחכם בשרפון וברקן . ער עשירי

עשרים והמש פורה והיתה עשר' למדך סהיין מדה יתירה

רביק

בכעשיכם בה שהיה פרם ובה היתח אחר הבנין : אבן אל
 אבן . כמו על אבן כמו לא הדרים לא אכל והדוים לו כי כבר
 עשי יסוד הבנין כשבנו הסובת אלא שהצרים חשבתיים מלגות
 ככ"ש בספר נזרה והרגם יותן ער לא להם נדבך על נדבך :
 (טז) מהייתם . פרם היותם בענין זה ויכלו להבדל כי באחי
 היה הרבר כי מי שיבא אל ערמם עשרים כלומר אל ערמם של
 חסדים שהיה ראוי לצאת מכמה עשרים סאה והיתה עשרה כפני
 הכארה שמשלחת בה : לחשוף חמשים פורה . לחשוף כמו
 לחשוף סים מבא ענינו לקחת או לשאוב . פורה כמו פור' דרכתי
 לבד וז"ל דרכתי הענבים ביקב . וחמשים ר"ל חמשים בתים
 בפורה וי"ת חמשים גרבין דחם וסח שאמר עשרה ועשרים
 אחר כך פסם סכל מקים הכארה נכרת בהם : (יז) הכיחוי אחכם .

מצודת ציון

מדשים (נלשתי כ"ס) : (טז) ערמתי . כן יקרא כדי חנולה כמו
 בקלה סטרסס (רומ ג') : היקב . כול הכור סהיין יורד סס מן
 כנח : לחשוף . ענין סליכס כמו ולחשוף מים פנכל (ישיס ל') :
 פורה . כן יקרא הנח סור סודר דלכתי לבדי (סס ס"ג) :
 (יז) בשרפון . ענין לקוח סודר עד לס נפס כסול : בירקן .

הכורכס ולס מלס כ"ס כ"ס עשרים : (ח) הכיחוי אחכם ור' . ומד

נדבך על נדבך ביהיקל
 דבי : סן סך סתתון עלין
 ערמית עשרין וקליא
 עקרא ע"ל ין אהון
 למעצרהא דבה חמשיין
 גרבין דחמר נהננא
 עשרין : יי קיחתי ויחבון
 בשידפונא ויגרנקא
 ויגרנקא ית קל עובדי
 ידיכון

רש"י

לשון ולהוסיף על היסוד שיסדלם כימי כורס ובסל עתה
 שימו לנכנס לעסוד כבנין לעמוד לרבי כהונה :
 (טז) מהויותם בא אל ערמם עשרים . מהיות לכס
 מהרה משולחת כמעשיכם כלשר עד הנה סהיו מעמידים
 כרי הרלוי למוד מחבוב כ' סחון ולא היה מולא אלא פסרה :
 בא אל היקב . הוא כור שלפני הנח והיון יורד לתוכו :
 לחשוף חמשים פורה . לשאוב ממנו חמשים מדות
 שמודקין בהם יין מניחותו ושם פורה : לחשוף . למלאת
 כמו לחשוף מים מנכל (ישיס ל') וכן חספי סולל (סס ס"ז) :
 והיתה עשרים . לא נשתלחה כיין מהרה יותר מן הדגן
 אלא שאלס טועה כלומר מדה היקב לפי שהו עמוק אכל
 הכרי עומד נפיו . וכמסכת אבות דרבי נתן סנינו טעם
 למה לא אמר כיין מדה מועט . כמ"ס כדגן כנון לחשוף

אבן עזרא

מטרם שום אבן . וטרם יסרת בעבור אחר וכן הוא
 מטרם היותם האבנים יסוד ההיכל כל בא אל ערמם דגן
 ויחשבו מהמסכים סהיו בה כ' מדה והנה הליה כי המלחה
 היתה בה . מלת לחשוף מים מנכל כמו לללות והנה
 המלחה סמללו בה פחות מהמלי שיחשבו : (יז) הכיחוי .
 כבר הזכרתי בספר עמוס כי מלת השדסון נקמה כמו
 שדסות קדים וירקון שמוריק והעד כי כן הוא שהזכיר
 הכרד ושעם אח כל מעשה ידיכם כי המלחה ה' כללה הכל

אינו דקא כי פסמים לא ימצא אלא סחצית או פחות מפס או

מצודת דוד

ר"ל טכ"ז הכסדס כבין אחר התמלת הבנין וכן קודם
 הכתחלתו וסיונו לא וני : סן היום הוא וסעלה . ר"ל פלסטיה :
 בספרם סום . מד ללוס אבן כבנין על אבן יסוד ססילל לגנות
 ככוחל כי היסוד כנו כימי כורס כ"ס (כטורל ז') : (טז) סחצית
 ר"ל הבינו מה סייחיים כל כ"ל אל טרפה אחת כחשבו שיפלאו בה
 עשרים מדות ולא מלל כה כ"ל טסרה כי הפלחה כה הפלחה :
 לחשוף . ר"ל כחשבו שימלאו לשאוב חמשים מדות מן היין היסוד מן

was ten. This teaches us that wine is
 an extra measure for the world, and
 when the wine suffers, it is a symptom
 of a curse for the world. Since the

wine must be plentiful, [the prophet]
 counts a larger number concerning
 it.—[Rashi]

placing a stone upon a stone in the Temple of the Lord— 16. so that they should not come to a heap of twenty measures, and there would be ten; [similarly,] when one would come to the winevat to draw off fifty press-measures, and there would be twenty. 17. I smote you with blast and with yellowing and with hail in

above. *The years that passed.*—[Rashi] *Ibn Ezra* explains: from this day on.

before placing a stone upon a stone—*Before you return to resume the building and to add to the foundation that you laid in the days of Cyrus—when it [the building] was stopped—now put your hearts to engage in the building and in studying the necessities of the priesthood.*—

[Rashi] Kara quotes Rashi as follows: Put your heart to repentance before you place a stone upon a stone of the foundation that was built eighteen years ago. *Redak* explains: Put your heart to the deeds that you did prior to the building and to what will be after the building.

a stone upon a stone—Heb. אֶבֶן אֶבֶן, lit. a stone to a stone. *Jonathan* 47:2) “Draw off (יִשְׁפֹּךְ) the path.”—[Rashi]

16. so that they should not come to a heap of twenty measures—*So that you should not have a curse sent into your works as [there has been] until now; for they would set up a heap from which twenty seahs should be measured, and would find only ten.*—[Rashi] *Redak* explains: From your being in this situation—that you

would come to the heap of wheat that was fit to contain twenty *seahs* and it contained only ten—you could easily recognize that this [situation] was caused by a curse sent by God.

when one would come to the winevat—*That is the pit before the winepress, into which the wine flows.*—[Rashi]

to draw off fifty press-measures—*To draw out from [the winevat] fifty measures with which they would measure wine from the winepresses, and the name [of those fifty measures] is purah.*—[Rashi]

to draw off—Heb. יִשְׁפֹּךְ, *to draw, as in* (Isa. 30:14) “*To scoop (יִשְׁפֹּךְ) water from a cistern*”; and so (ibid. 47:2) “*Draw off (יִשְׁפֹּךְ) the path.*”—[Rashi]

and there would be twenty—*Not that more of a curse is sent into the wine than is sent into the grain, but a person [may] err in estimating the measure of the winevat because it is deep, while the heap [of grain] stands before him. In tractate Avoth d'Rabbi Nathan (4:4) we learned a reason why a small measure is not mentioned with regard to wine, while it is mentioned with regard to grain, e.g. to draw off twenty-five press-measures and it*

כָּל־מַעֲשֵׂה יְדִיכֶם וְאִךְ־אַתְּכֶם אֵלֶי
נֹאמְרֵיהוּהָ: יי שִׁמוּ־נָא לְבַבְכֶם מֶן־
הַיּוֹם הַזֶּה וּמַעַלֶּה מִיּוֹם עַשְׂרִים
וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי לְמֶן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־
יִסַּד הֵיכַל־יְהוָה שִׁמוּ לְבַבְכֶם: יי הַעוֹד
הַזֶּה בַּמִּגְרָה וְעַד־הַגֹּפֶן וְהַתְּאֵנָה
וְהַרְמִיז וְעַץ הַיֵּית לֹא נִשָּׂא מִן־הַיּוֹם
זֶה אַבְרָם: כִּי־הָיוּ דְּבַר־יְהוָה וְשֵׁנִית

מסרתי קרא
לכפי שאין אחם אלי אבל כמאן יאכל שמו לבבם לדעת אתי
ואשלה ברכת בכל מעשה ידך (י'ס) העוד חורג במגירה
ועד הזמן ונ'י' בוא חרעו שעתה הוא עת לבנות בית ה'
שתבואה יהיה בננו ולא יורעם אותם שמורעו אתה יהיה
כורג: (י'ס) העוד חורג במגירה. ענין לא יורעם
לכנס וז' האלינות ענין פירומים ומעשה חורעו זמן ברכה כי בנין יהיה בוא ברכה במעשה ידיכם:
רמק
אבן עזרא

הפך וברכך ה' אלהיך בכל עשה ידך אשר תעשה : וואו
אתבא אלי : תעשה אל שנתה וזו והנה תברכך כי
 יסרם אולי ישובו ויחזקו הדעה הזו שבו על כן נתן להם
 המלך הנזכר : (יח) שיצוהו. היה הזכיר למעלה יעשו מלאכה
 בשני וזה היה לבדו האמניני הלוים מגזירות ומקומות
 ובתשיעי וזה נאמר כאן אל כאן יסר הדת ו'למלך' :
 היום נוכח כלמ"ד ה'הליך לאבשלם : (יט) הדין : ה"א
 למעלה ונעבור אור החור נפתח כתבסעו היה כמו דעה
 איכסם כי והנה היה הורע וידו נחלק והעסא אל לבם
 אחר במגורו מקומות שישימו שם הדגן בכחם כמו נהרסו
 מגזירות כי ענבורם חסם כבדו אל זה היה רקע
 והנה העסא אל אכס אתבא וזהו השה תמורה וזה
 ה'תלום לוסר הדת אור החמל הכרכה כל : מן היום
 למעלה והזכיר משה העץ הנזכרים הנסן והתחנה והרמון
 : נא : (כ) וירי : שנית. כי ביום אלה העסא עממם :

[illegible]

mentions the olive tree, whose season to bear fruit is in Marcheshvan and Kislev. Perhaps the fruit was delayed because of the curse.—*[Redak]*

20. **a second time**—A second time on that very day, on the twenty-fourth day of the ninth month, for he prophesied twice on that day.—[Redak, *Ibn Ezra, Mezudath David*]

all the work of your hands, and you are not [returning] to Me, says the Lord. 18. Pay attention now, from this day and before—from the twenty-fourth [day] of the ninth [month]—from the day that the Temple of the Lord was founded, pay attention. 19. The seed is still in the granary, and the grapevines, the fig trees, the pomegranate trees, and the olive trees have not yet borne [fruit]— from this day I will bless.” 20. And the word of the Lord came to Haggai a second time

17. in all the work of your hands—Heb. כָּל-מְעֶשֶׂה יָדֶיכֶם, lit. all the work of your hands. This rendering follows *Redak*. *Mezudath David* explains the phrase as a repetition of the preceding: I smote you with blast and with yellowing and with hail; yea, all the work of your hands.

and you are not [returning] to Me—This is an ellipsis. *Redak* explains: And I do not see you returning to Me.

18. and before—This follows *Rashi* on verse 15. *Mezudath David* renders: from this day on.

that the Temple of the Lord was founded—*That now for the second time they began to add to the first foundation that they had built in the days of Cyrus.*—[*Rashi*]

19. The seed is still in the granary—*You have not yet sown this year, and the trees have not yet ripened their fruits. From now on you shall sow at a time of blessing, for the building of the Temple will bring blessing into the work of your hands.*—[*Rashi*] With the following you shall know that now is the time

to build the Temple, for the grain is still in the granary, and you have not sown it. When you sow it, however, there will be a blessing in it. You will also find a blessing in the trees that have not yet borne fruit. Although the grain that is now in the field has no blessing, I will bless it from this day on, for now is the time to build the Temple.—[*Kara*]

Redak renders: Is there still seed in the granary? See whether there is still seed left in the granary, for you took most of it out to sow it, and but a little is left for you to eat. From this day I will bless what is in the granary and what is in the field, because you have begun to build the Temple.

and the grapevines, etc., have not yet borne [fruit]—Also, the trees have not yet borne fruit because it is not yet their season—for it was Kisleṽ. Haggai specified these trees since they are plentiful in the Holy Land, as the Torah states (Deut. 8:8): “A land of wheat and barley, grapevines, fig trees, and pomegranates; a land of oil-yielding olives and honey.” Surprisingly, Scripture

אֶל־חֲנִי בְעֵשָׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ
 לֵאמֹר: כֹּא אֶמַר אֶל־זֶרְבָבֶל פַּת־
 יְהוּדָה לֵאמֹר אֲנִי מַדְעִישׁ אֶת־
 הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: כִּי וְהִפַּכְתִּי כִסֵּא
 מִמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק מִמְלָכוֹת
 הַגּוֹיִם וְהִפַּכְתִּי מַרְכָּבָה וּרְכָבָה וִירְדּוּ
 סוּסִים וּרְכָבֵיהֶם אִישׁ בַּחֲרֵב אָחִיו:
 כִּי בָיִם הֵהוּא נֶאֱסִי־יְהוָה צְבָאוֹת
 אֶקְחֶךָ זֶרְבָבֶל בֶּן־שָׁאֲלֵיאל עֲבָדִי

חגי בעשרין וארבעא
 קורחא למיסר: כא אומר
 לזרבבל פת דבית
 יהודה למיסר אנא
 קנע נה שמיא ונה
 ארעא: כב ואתפוך
 כוסים מלכותא ואתפר
 חוקי מלכות עקמיא
 ואהפוך רחיקין
 ורכביהון ויתקטלון
 סוסון ורכביהון ויגר
 במרכא באחיו:
 כי בעקנא התיא אפר
 כי צבאות אקריבין
 זרבבל בר שאליאל
 עבדי

רשי

(כב) והשמדתי חזק ממלכות הגוים, מלכות פרס
 שהיא מושלת עכשיו על כל העולם יפלו ביד מלכות אחרת
 פרעיש את השמים ואת הארץ, שאפיל את האומות לפני ישראל

אבן עזרא

(כא) אכור, כרעיש, דרך משל כאשר אומרים בימים
 האלה בחרך ושמעאל כבוא שמועות רעות ממלחמות נהפך
 העולם: (כב) והפכתי, כי מלחמות רבות היו עתידות
 בימי הנביא כהנבוא וידענו כי כן היה רק לא
 מלאנו ספרים הקדמונים לדעת המלחמות שהיו בימי דריוש
 זה הפרסי ובימי ארתחשטא המולך אחריו ובימיהם
 זרובבל הנביא ליחודה כי הוא ששנר בראיות גמורות מן
 המקרא: (כג) ביום, אקחך, כדרך ישלח ממרוס וקחתי
 ושטחתיך, שמור כלילי היית חותם עלי ימיני וזה
 דרך משל:

בה הכתבים נקרא דעתם וכן אפר שימי כחותם והסבבת התיא לא חסור סיר הארס לא ביום ולא בלילה ר"ל שתהיה השנחת
 חאל חסידה עלי ואפר רז"ל גדולה חשובה שמקדעת גור דין שנאמר כתבו האיש הזה ערירי וביין שעשה חשבה נחפך לו

מצודת דוד

פס': (כא) אני פרעיש, ר"ל הבית כזה לא תהום למד כי אני
 פרעיש את השמים כלנו כוכבי השמים מפסילום ילחמו כהם ומלכי
 סלחן יתאספו לכל עמיהם: (כב) והשכתי, ר"ל מלך כסוף אקח מהם נקם כזמן הנאולה הסתירה כי אז אהפך כסא כל המעלכות
 ומשדח מהם מפעלות וירדו, בשמי השאל: איש במרכב אחיו, פהומת יחלל בהם ויבא נהנים מים במרכב אחיו כש"ש
 וקלמטי וגו' ארכ איש בלחמי (יחזקאל יח): (כג) אקחך וזרובבל, ר"ל אקח איש פועלך ושל השמיא ואמר: ושטחתיך כחותם, כמו

מהר"י קרא

בה ברכה, וגם האילנות שעריין לא נשאו פרים תמצאו בהם
 ברכה איהם תבואה שעתה בשרה אין בה ברכה מן היום חזות
 אברך בשביל כך שעתה יש עת לבנות בית המקדש: (כא) אני
 שבני חשבנאים קבר על היגים והרגום והיו להם שלום סכל

רד"ק

שהוא כיר לחרש חששיו ושני עשמים דבר עמו באותו היום:
 (כא) אפר, אני פרעיש, דרך משל על מלחמות שהיו בזמן
 מלכות פרס ואמר שיאמר זה אל זרובבל לשברו כי כעבור
 המלחמות ההם לא תשפל מעלתו אבל תגדל מאד ויש ואקחך
 ושכתיך בחותם והמלחמות האלה היו בימי דריוש זה או בימי
 ארתחשטא המולך אחריו או נאסרה הנבואה זו על כסל מלכות
 פרס והחדש מלכות יון ויש והשכתי כסא מלכות זה היה
 לשלשים וארבע שנה לבנין הבית כי אז שלט מלכות פרסיקס'
 מלכות יון וכן מצאנו בדברי רז"ל שאמרו תניא רבי יוסי אפר
 מלכות פרס כשני הבית לדרשנה מלכות יון בשני הבית ק"ש שנה
 כלכות בית חשמונאי ק"ש שנה מלכות בית הורדוס ק"ש שנה
 הרי ה"ך שנים ישכר בית שני: (כג) והשכתי, כמאר הוא:
 (כג) ביום ההוא, אקחך, להעלותך במסלת יתר כסה שהיית עד
 היום התיא ות"י אקריבין: ושטחתיך בחותם, הסבעת שחיתות
 חסר סיר הארס לא ביום ולא בלילה ר"ל שתהיה השנחת

מצודת ציון

(כב) והשמדתי, עקל כליון:

on the twenty-fourth of the month, saying: 21. Say to Zerubabel, the governor of Judah, saying: I am shaking up the heaven and the earth. 22. And I will overthrow the throne of the kingdoms, and I will destroy the power of the kingdoms of the nations. And I will overthrow the chariots and their riders; and the horses and their riders shall come down, each one by the sword of his brother. 23. On that day, says the Lord of Hosts, I will take you, O Zerubbabel the son of Shealtiel, My servant;

21. Say to Zerubbabel, etc.: I am shaking, etc.—This is figurative for the wars that took place during Persian reign. God instructs the prophet to convey this message to Zerubbabel, to inform him that his esteem would not fall because of those wars. On the contrary, his esteem would be raised, as the prophecy concludes: "I will take you, etc., and I will make you as a signet." Either these wars took place during the reign of Darius or of his successor, Artahshasta, or this prophecy was meant to foretell the fall of the Persian empire, as is the following verse.—[Redak]

Kara explains this verse as an allusion to the Hasmonean wars, when the Greeks were humbled before Israel, and Israel had peace from attack by other nations.

22. And I will overthrow the throne of the kingdoms—This verse refers to the downfall of the Persian empire and the rise of the Greek

empire, which took place in the thirty-fourth year from the building of the Temple; the Rabbis tell us that Persia reigned over Israel until the thirty-fourth year after the building of the Temple. The Greeks reigned for one hundred eighty years, the Hasmoneans for one hundred three years, and the Herodian dynasty for one hundred three years, totaling the four hundred twenty years of the entire existence of the Second Temple.—[Redak from *Avodah Zara* 9a]

and I will destroy the power of the kingdoms of the nations—*The kingdom of Persia, which now rules over the entire world, will fall into the hands of another kingdom at the end of thirty-four years from the building of the Temple, as we learned in tractate Avodah Zara (9a).*—[Rashi]

23. On that day, etc., I will take you—to raise you in higher esteem than you are in today.—[Redak]

נְאֻם־יְהוָה וְשִׁמְתִּיךָ בְּרוּתָם כִּי־יָבֹךְ אֶבְרִי אֶסֶר וְיִשְׁרֹאֵךְ כְּגִלְיוֹן דְּעֻקָּא עַל יַד אֲבִי דָךְ אֶהְרֵשִׁיתִי אֶסֶר וְיִצְבֹּאֹת :

מהר"י קרא (כג) ושמתיך כחותם. כאותו חותם שאדם רואה כל לטוף ל"ד שנה לנתיב הנתיב כמו שאלו שונים במסכת עכו"ם: (כג) ושמתיך כחותם. כלפי שגזרו על יכניה אביו חי (ירמיה כ"ג) ולומר שם כתבו את האיש הזה ערירי למדנו שהעילה לו תשובתו וטלד לו וזכבל והושם כחותם: **רש"י**

גזר רין לסיבה וגולד לו בן בבית האסורים ואמר חי אני נאם ה' אם יהיה כנייה חותם על יד יכניה וגו' וכיון שעשה תשובה

מצדה ציון (כג) כחותם. טבעת העשויה לחתום בו אנרת: **מחלף ספר חגי**
מצדה דוד שאין חוסם כעצמם: **פיד** כאדם כן לא מסור להכתיב פתחו: כי בך כחתי. היולא פתח כחתי. להיות הוא פתח כעצמו:

תרגום

זכריה א

א * בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּשָּׁנָה שְׁתִּיתָ * בְּיָרְחָא הַיָּסִידָה בַּשָּׁנָה תְּרִישִׁין לְדַרְיוֹשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה לְדַרְיוֹשׁ כִּן קִדְּשׁ וְעָמַד :

מהר"י קרא (א) בחדש השמיני. זהו סרחשון. היה דבר ה' אל זכריה (א) **נבואת** זכריה סתומה היא מאל כי יש נבואת דיווח להלום הניתן לפתרון ואין אנו יכולים לעמוד על אמיתות פתרונו עד יבא מורה צדק ולפי היכולת אחר לב ליישב המקראות אחד מן הפתרונות הדומים לו ואחר פתרונו של יונתן: (א) **בחוורא דהשמיני**. קודם **רש"י**

(ב) **בחדש השמיני בשנת** שהיה לדריוש היה דבר ה' אל זכריה בן ברכיה בן עדוא הנביא לאסר הנביא שב אל זכריה ואספר כי גם עדוא היה נביא ואברו כי הוא עדוא **רש"י**
 לזרץ לפרש הנבואה כמו הנה בן גולד לבית דוד יאשיהו שמו והיה הדבר מתבאר מעצמו ואחר הגלית בן מראות ולריכות פירוש כמראות דניאל כי לולי שהמלאך היה מפרש לא היה דניאל יודעם ואף כי אחרים זכרה ואשר פירש המלאך הדובר כי כי במראות הלילה הם ידועות אשר לא פירש הן פתומות ונעלמות מעיני המשכילים ואילו היינו מולאים ספר קדמון שהיה מספר מה שהתחדש בימים ההם ממלחמות היינו מתששים כעורים קר לומר אולי בעבור זה היתה הנבואה ועתה אין לנו על מה נשען ורואים ספרי חכמים שהיו בלרפת שפירשו המראות שראוה זכריה אחורנית על דבר שכבר עבר בימי זה הנביא כמו החופה כי בעבורה גלה יהודה אל בבל ושני המקלות פירשו שהם ישראלי ויהודה והכתוב אמר רעה את אלן ההריגה והגה הנבואה לעתיד היתה בימי הנביא. ועתה אחל לפרש: (ב) **בחדש**. לאמר. לישראל והננו לאמר לנביא:

comes. Nonetheless, I will put my heart to reconciling the verses, one by one, according to the interpretations that resemble it and following the interpretation of Jonathan.—[Rashi] (For an explanation of the expression "teacher of righteousness," cf. Hosea 10:12, Commentary Digest.)

1. In the eighth month—Before they commenced resuming the work of the construction, for they commenced it on the twenty-fourth day of the [ninth] month.—[Rashi, based on Haggai 1:14f.] This was in the second year of the reign of Darius II.

says the Lord, and I will make you as a signet; for I have chosen you, says the Lord of Hosts.

and I will make you as a signet—*In contrast to what was decreed upon his father Jeconiah (Jer. 22:24): "As I live, says the Lord, though Coniah the son of Jehoiakim, king of Judah, be a signet on My right hand, from there I will remove you."* [Jeremiah further] *states there (ibid. 22:30): "Inscribe this man childless."* *We learn that his repentance availed [Jeconiah], and Zerubbabel was born to him, and he was made as a signet.*—[Rashi from *Pesikta d'Rav Kahana*, p. 163a]

Although Zerubbabel was not actually Jeconiah's son, but the son of Pedaiah, who was the son of Shealtiel, who was the son of Jeconiah (I Chron. 3:17ff.), he is considered Jeconiah's son. Descendants are considered as children until four generations because a person may see these generations during his lifetime.—[*Ibn Nachmias* to Jer. 22:24] A signet is a ring with which one signs documents. It is never removed, not by day or at night.

This is a figurative description of God's providence over Zerubbabel.—[Redak]

Abarbanel (followed by *Mezudath David*) explains this prophecy as a reference to the war of Gog and Magog, which will be followed by the coming of the Messiah. According to *Abarbanel*, verse 21 refers to the destruction of the Second Temple, which will be like the stars of the heavens waging war from their orbits, and the nations of the world will unite to attack Israel. Verse 22 refers to the war of Gog and Magog, when the kingdoms will be overthrown, and their power will be broken. The nations will descend to the grave, each one falling by the sword of the others because they will be so confused. Verse 23 refers to the King Messiah, a descendant of Zerubbabel son of Shealtiel. Just as one does not remove a signet, neither will God remove His love from the Messiah.*

Zechariah

1

1. In the eighth month in the second year of Darius, the word of the Lord came

The prophecy of Zechariah is extremely enigmatic, because it contains visions resembling a dream that

requires an interpretation. We cannot ascertain the truth of its interpretation until the teacher of righteousness

אֶל־זְכַרְיָה בֶן־בְּרַכְיָה בֶן־עֲדֹה הַנְּבִיא
לֵאמֹר: יִקְצֹף יְהוָה עַל־אֲבוֹתֵיכֶם
קִצְף: וְיֹאמְרֵת אֱלֹהִים כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת
וְאֶשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
ד אֶל־תִּהְיוּ כְּאֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר קָרְאוּ־
אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים לֵאמֹר כֹּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדְּרֻכֵיכֶם
הָרָעִים וּמִעֲלֵילֵכֶם הָרָעִים וְלֹא שִׁמְעוּ
וְלֹא־הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נָאִם־יְהוָה:
ה אֲבוֹתֵיכֶם אֵי־הֵם וְהַנְּבִיאִים הָלְעוֹלָם

זכריה בר ברכיה בר
עדו נביא למישר: ביה
רנו מן קדם יי על
אברהם על דארגיו
קדמוני: י ותימר
להון כדון אמר יי
צבאות הובו לפולחני
אמר יי צבאות ואתפני
בסימני לאנסקא לון
אמר יי צבאות: ד לא
ההון כאברהם בון
ויהנבון להו נביא
קדמאי למישר כדון
אמר יי צבאות הובו
קעמאורהבון בישתא
וסעובדיכון כפלקלא
ולא נבילו ולא אצירו
לסימני אמר יי:
ה אברהם בון אן אינו
ואם סימני נבניא לא

ה' א' שנו ה' ספרדיו: ה'
והנביאים: ש' ס' ק

ספרדיו: ה' א' שנו ה' ספרדיו: ה'
והנביאים: ש' ס' ק
בן ברכיה: (ב) קצף ה' על אבותיכם. אבותיכם הם דורות
הראשונים כגון דורו של יחזקאל ויחזקיה וצדקיה והם
הסאורונים: (ג) שבו אלי נאום ה' ואשוב אליכם. אבל
אתם שקבתם אחריהם חקלה בזהר לכם שתשובו אלי וגם
הוא ישוב אליכם: (ד) אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם
היו להם לעולם להיות אך סופן מוכיה כי אחת היו דבריהם שכל דברי וחזקי נזירות פירענותי אשר צויתי את עבדי
רד"ק

החיות גם כצאנו בפרשם עזרא הנביא: לאחר. לישראל כש"ש
אחר בן ואסרת אליהם אביר להם שיוכרו הקצף שקצף ה' על
האבות והם דור שחרב בו הבית ויוכרו כי בעבור מעשההם קצף
ה' עליהם לפיכך ישובו הם אל ה' ולא יהיו כאבותיהם והם היו
בהעצלים בגנין הבית כי לא הלהו לבנות עד החדיש התשיעי
ועד היו ביהרם עשנים רעים כש"ש בספר עזרא: (ג) ואצרת.
כבודא הוא: (ד) אל תהיו. כבודא הוא: (ז) אבותיכם איה
הם. הלא תראו כי חבו בחרב וברצון ובדבר כבו שתנביאים

(ה) אבותיכם. הנה מהו המוכחים והמוכיחים ואחם חדשו כי דברי ונבואתי השגנו אבותיכם והעטם שאלו
מצורת רד

דמי המרפן: הראשונים. סביו נביאים: (ה) איה הם. כלומר
הלא נלקו בחרב כדענו ונדבר: והנביאים הלעולם יהיו. כלומר
ואם תשינו לו כנביאים איה הם הלא גם הם חתום בזה שבו
הרע על זה לזכר לכם וכי הנביאים יהיו עד עולם כי הלא היו

רש"י
שהחילו לחור ולכנות כהלכה שהרי ככ"ד להדם
החילו זה: (ב) על אבותיכם. כדור חורבן הבית:
(ה) אבותיכם איה הם. ראו נלקו מכה רעה כדענו
בחרב ונדבר: והנביאים הלעולם יהיו. ולא תהמר
אף הנביאים איה הם הרי מתו אלנו מזהר לכם וכי הנביאים
היו להם לעולם להיות אך סופן מוכיה כי אחת היו דבריהם שכל דברי וחזקי נזירות פירענותי אשר צויתי את עבדי
אבן עזרא

(ג) קצף. כי הנביא כנגד כל ישראל וידבר השם
אליו כאילו מדבר לכל ישראל כמו מה תלעק אלי כי
ישראל היו לעוקים כמו שכתוב למעלה ויעקשו בני ישראל
אל ה' על כן: (ג) ואסרת. כה אמר. הוכיר השם שלשה
פעמים בזה הפסוק והעטם שבו והעטם ויביחכם ויורככם
פעמים רבות: (ד) אל. תשובו אחם עמי כלשר עשו
לנבואתם שקראו עליהם נביאים רבים ולא שמעו:
(ה) אבותיכם. הנה מהו המוכחים והמוכיחים ואחם חדשו כי דברי ונבואתי השגנו אבותיכם והעטם שאלו

א (ג) קצף ה'. ר"ל חורבן הבית שהם דמי אבותיכם לא
במקרה כי כל ה' קצף עליהם כעבור כעון
(ג) ואסרת. ע"ז האמר אליהם ונו' שבו אלי ואלו
ולא נמנו: (ג) ואסרת. ע"ז האמר אליהם ונו' שבו אלי ואלו
לזכר לכם להשבות שביחיו בחובכם: (ד) אבותיכם. סביו

forever?—And if you ask, "the prophets, too—where are they? Have they not died?" I [God] will answer you, "Should the prophets have lived forever?" But their end proves that their words were true; for all My

words, and the declarations of the decrees of My retribution that I commanded My servants, the prophets, concerning you—did they not overtake your fathers?—[Rashi after Jonathan]

to Zechariah son of Berechiah, son of Iddo the prophet, saying: 2. The Lord was wroth with your fathers, for they provoked Him. 3. And you shall say to them: So said the Lord of Hosts: Return to Me, said the Lord of Hosts, and I will return to you, said the Lord of Hosts. 4. Be not like your fathers, to whom the early prophets called, saying: So said the Lord of Hosts: Return now from your evil ways and your evil deeds. But they neither obeyed nor hearkened to Me, said the Lord. 5. [As for] your fathers—where are they? But the prophets—do they live forever?

Zechariah son of Berechiah, son of Iddo the prophet—The title belongs to Zechariah. It is also possible that Iddo was a prophet. In II Chronicles, reference is made twice to the writing of Iddo, the seer (12:15) and the prophet (13:22).—[*Redak*] *Abarbanel* suggests that Zechariah's prophecies were extensive because he was descended from a line of prophets. Moreover, the Hebrew cantillation indicates that the title belongs to Iddo.*

2. **with your fathers**—*who were in the generation of the destruction of the Temple*.—[*Rashi*] Admonish Israel to remember how God was wroth with their fathers, the generation that lived during the destruction of the Temple, and let them remember that this catastrophic destruction was because of their fathers' deeds. So admonished, they should have returned to God and abandoned the ways of their fathers. Nevertheless, they neglected the building of the Temple and contin-

ued to commit evil deeds, as is related in the Book of Ezra.—[*Redak*]

for they provoked Him—This follows *Jonathan Malbim* explains: And this wrath still exists.

3. **And you shall say to them**—Because of this, you shall admonish them to return to Me, and I will return to them.—[*Mezudath David*] God's name is mentioned three times in this verse. The prophet says to Israel: Return to God, and He will admonish you and warn you many times.—[*Ibn Ezra*]

4. **like your fathers**—who lived at the time of the destruction.—[*Mezudath David*]

the early prophets—who lived in your fathers' time.—[*Mezudath David*]

5. **[As for] your fathers—where are they?**—*See that they suffered an evil blow, with famine, with the sword, and with pestilence*.—[*Rashi*] This is just what the prophets had predicted for them.—[*Redak*]

But the prophets—do they live

יחיו: יאך ודברי וחקי אשר צויתי את-
עבדי הנביאים הלא השיגו אבותיכם
וישובו ויאמרו כאשר זמם יהוה
צבאות לעשות לנו פדרכינו
ובמעללינו כן עשה אתנו: וביום
עשרים וארבעה לעשתיעשר חדש
הוא חדש שבט בשנת שתים לדריוש
היה דברי יהוה אל זכריה בן ברכיהו
בן-עדיא הנביא לאמר: ^ח ראיתיו

ת"א: ביום עשרים וארבעה, ר"ה ז'
ראיתי הלילה: סוכרין ג'

מהרי"ק

יחיו: אבותינו הסאו ואינם. ואם האכירו במי כן הנביאים אינם
חיים העולם שאנש' שלא חסאו אינם: (ו) אך דברי וחקי
אשר צויתי את עבדי הנביאים היא השיגו אבותיכם, משום
הקב"ה כנגדם אם הנביאים אינם חיים לעולם אבל כל דבריהם שנבאו להם כבר השיגו את אבותיכם שנתקיימו עליהם וגלו
בעולם וישובו ויאמרו עשה ה' כאשר זמם: לכתחילה לא שבו כעוד שהם יושבים על אדמתם אבל בשגלו שבו ואמרו גלות'
עשה ה' כאשר זמם: (ח) ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההרדים אשר במצולה. אני הייתי

רד"ק

היו אחרים להם: והנביאים הללו יחיו. והנביאים שהיו
סוביחים אותם ויכלו לחיות לעולם ולהנביאים כבר הוכיחם ולא
שכחו אך תראה שהכל הגיע אליהם כפי'ש להם והיו שאמר אך
דברי וחקי. ור"ל ש' כי הנביאים תשובת העם שאמרו תשובה
נצחת השכים נכחת ישראל לנביא אמר להם חזרו בתשובה
אבותיכם שחסאו אתם אמרו לו הנביאים שלא חסאו אתם
הם הוכיחם והורו לו: (ו) אך דברי וחקי. וחקי ר"ל
גורתי שגורתי עליהם שיסרתו בחיב וברעב ובדבר ויגלו
הנשואים הלא תראה שהשיגו את אבותיכם ובאו להם הכל כמו שצויתי את עבדי הנביאים שיאמרו להם והם עצמם שבו
והתירו בעת ההרבין ויש וישובו ויאמרו: (ז) ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר חדש שבט, בסוף החדשים
כפי'ש בטגלת אסתר וכו' הספר לא ידענו אם הם ל' ארבי כי לא מצאנו איתם בשאר ספרי הקדש: היה דבר ה' אל זכריה.
כא לו פלאך ודבר עמו והראה לו ואת הספא שחיו מספר והילך: (ח) ראיתי הלילה, מראה זכריה: סתומות טאר כסראות

מצודת ציון

א (ו) וזמם: ענין עשה כפי' כמו זממו חק (מהלם ק"מ): במלחמת שנותיים: (ו) אך דברי וחקי. אך דברי חק כנזכר
ולא חק הנביאים: וישובו. אבותיכם עומם שבו לו בעת המדבר הזה כמו שחשב ה' לעשות לנו כפי' מעשינו כן עשה לנו חסנו
וכנביאים לא נקח כמות: (ז) לאמר. ר"ל שיאמר לישראל חק המלחמה אשר ראה: (ח) הלילה. ר"ל בלילה: איש. ר"ל פלאך

רש"י

הנביאים עוליסם הלא השיגו אבותיכם: (ח) ראיתי
הלילה וגו'. רבותינו פירשו מה שפירשו כאגדת חלק
הנביאים שנבאו להם כבר השיגו את אבותיכם שנתקיימו עליהם וגלו
בעולם וישובו ויאמרו עשה ה' כאשר זמם: לכתחילה לא שבו כעוד שהם יושבים על אדמתם אבל בשגלו שבו ואמרו גלות'
עשה ה' כאשר זמם: (ח) ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההרדים אשר במצולה. אני הייתי

אבן עזרא

להסוהסודו וטעם כלשר זמם שדע מעשיה' לפני עשותם.
ויפת אחר כי העצם דעו כי חפסק הנבואה וזה טעם
הלשול יחיו רק דברי החורה וחקים הלא השיגו אבותיכם
כי בחורה כחז חס חשבו אל השם ישיב שנוחך על כן
ויסובו וידו: (ז) ביום. עתה יתלו מלאות הנבואה:
(ח) ראיתי. כחז בחורה הוה יסלמ מלאכו לפניך וילכו

מצודת ציון

הנשואים הלא תראה שהשיגו את אבותיכם ובאו להם הכל כמו שצויתי את עבדי הנביאים שיאמרו להם והם עצמם שבו
והתירו בעת ההרבין ויש וישובו ויאמרו: (ז) ביום עשרים וארבעה לעשתי עשר חדש שבט, בסוף החדשים
כפי'ש בטגלת אסתר וכו' הספר לא ידענו אם הם ל' ארבי כי לא מצאנו איתם בשאר ספרי הקדש: היה דבר ה' אל זכריה.
כא לו פלאך ודבר עמו והראה לו ואת הספא שחיו מספר והילך: (ח) ראיתי הלילה, מראה זכריה: סתומות טאר כסראות

6. But My words and My decrees that I commanded My servants, the prophets—did they not overtake your fathers? And they returned and said: “As the Lord of Hosts planned to do to us, according to our ways and according to our deeds, so He did to us.” 7. On the twenty-fourth day of the eleventh month—that is, the month of Shevat—in the second year of Darius, the word of the Lord came to Zechariah the son of Berechiah, the son of Iddo the prophet, saying:

The Sages explain that the people answered the prophet with a cogent retort. When the prophet said, “As for your fathers—where are they?” they retorted, “And the prophets, who did not sin—do they live forever?” He replied, “Your fathers returned and admitted to Him” [that the prophets’ words endured], as it is said: “But My words and My decrees that I commanded My servants, the prophets—did they not overtake your fathers? And they returned and said, ‘As the Lord of Hosts planned to do to us; according to our ways and according to our deeds, so He did to us.’”—[*Redak* from *Sanh.* 105a]

6. But My words and My decrees—The decrees that I decreed upon them, that they would die by the sword, by famine, and by pestilence, and that survivors would be carried off into captivity. Do you not see that [these prophecies] overtook your fathers and befell them exactly as I commanded My servants, the prophets, to tell them

[they would]? And they themselves returned and admitted [to this] at the time of the destruction, as the prophet continues, “And they returned and said, etc.”—[*Redak*]

And they returned and said, etc.—At first, when they were still living in their land, they did not repent, but when they were exiled, they repented and admitted in their exile, “As the Lord of Hosts planned, etc.”—[*Kara*]

7. that is, the month of Shevat—The names of the months, as they appear in the Book of Esther and in this book, may be Aramaic, since we do not find them in any other books of the Bible.—[*Redak*] Indeed, the Rabbis state (*Yerushalmi Rosh Hashanah* 1:2, *Gen. Rabbah* 48:9) that the names of the angels and the names of the months were brought from Babylon.

the word of the Lord came to Zechariah—An angel came to him and showed him this vision, which he proceeds to relate.—[*Redak*]

נָבֵר רֶכֶב עַל סוּסֵי
סָמוֹק וְהוּא קָאֵם בֵּין
אֵילָנָי דְּבִרְבָּנֵי דִּי
קִבְדָּךְ וּבִהְיוּהוּ סוֹמֵן
סִיקָתָן קוֹחִין וְחִקְוִן:
וְנִאֲמְרֵיהּ מִן אֵלֶיךָ
רְבוּנִי וְנִאֲמַר לִי מִלְּאָכָא
דִּי מִלִּיר עָמִי אֲנִי
אֲחִיקֶיךָ קִדָּה אֵינִין אֲנִי:
ה' אֱלֹהֵי הַדְּרִיסִים מְלָאכָא

רש"י

אלף אין סדר הפרשה והלשון מתיישב בו: והנה איש.
מלאך: על סוס אדום. רמז הוא לפרע מכשדים
ממדי ופרס כהרוב נכנס כמו שהוא אומר כאן וקוף גדול
למי קוף על העכו"ם: ואחריו סוסים אדומים וגו'.
מוכנס למלכותו של מקום ויש ממיני נכשים הרבה
ושלם הוא לו: שרוקים, לא ידעתי מה נכס הוא
בין אילני הדסים נכס: (ט) ואומר. למלאך אחד אשר היה מראה אותו כל זמנ: וזהו הרוכב
אבן עזרא

שני המלאכים סדומה וטובח המלאך הנואל אותי ושלם
המלאך הנה אנכי שולח מלאך ומלאך פניו הושיעם ובספר
דניאל מפורש שר יון ושר מלכות פרס ושר השרים הוא
מיכאל והנה הכלל כל מעשה השם הנכבד על ידי המלאכים
הם שהם עשי דברו, והנה המשל שיכינו בני האדם למלאך
יושב על כסאו ושלם שלוחו מהם רוגלים ומהם רוכבים על
סוסים שיבואו ומהרה ויודיעוהו הדברים וזהם במלכותו
וככה זה: והנה איש. מלאך כמו והאיש נבדיל: על
סוב אדום. ככה ראה אותו נזרך לבקש טעם להם אדם
וככה לא לבקש טעם להם ללוי שעורים ולא העוים והמפרס
כי שעורים מדרק ספרה ואדום כמו הדם לשפוך דמי' ואלה
דכרי דרש הם זהו האיש הרוכב הוא שו ופירוש במלואה
קשה ויפת אחרי כי הוא שם מקום ונפתח הכי"ת כמו ונח
ולמענה כהרקף אף על פי שאין דרך להפתח על שם מקום כי
לא יאמר בליין במעמדי כי אם בשבט או בחריק ורבי משה
הכהן אמר כי במלואה כריכת מים נכבדותיה הדסים:
ואחריו סוסים. ואין איש רוכב עליהם ואלה דכרי
יחזקאל ופני שור מהשמאל ומלש שרוקים מגורת שורקה
במראה שרק ואלה הסוסים הם רבים על ג' עינים פירוש
גוונים: (ט) ואומר. אל המלאך הדובר כי. ואינו

שוב כן ישראל שבבבל יש להם רית מצות ר"ל עומד כיניהם לעולם ולהוציאם מהגלות: במצולה. הוא בבל: ואחריו סוסים
אדומים שרוקים וגו'. שרוקים מין צבע שלא נחבר אצלינו מה הוא וי"א שהיו שרוקים במספר ואין לו סגם והנה שרוקים
במראה הואת בבקש שחוריהם נוכח במראה האחרת שהיא ארכם מרכבות וי"א שרוקים בבמראה הואת שחתיין נוסחא אחרת
קווחין. ואלה הסוסים מן הדומים לא היה עליהם רוכב וזה שהי' רוכב היה רכב לבלאכסם אחריהם לשיך ראה אותו רוכב ואחריו
סוסים אדומים אדם נפרש סוס אדום על נכבדנרג נפרש סוסים אדומים על בנו ועל בנו והנה הם כנגד המרכבת הראשונה
שרוקים ולבנים כאלו אמר ואחריהם שרוקים ואחריהם לבנים והנה לא זכר כנגד המרכבת הרביעית כי לא ראה אותי בואת
המראה כעבור שחוריהם דחוקה אף על פי שראה אותה במראה האחרת: (ט) ואמר. הדובר כי. הוא שאמר עליו היה דבר כי
אל זכריה: אני אראך. היה לו לומר אני אשימך כי לא הרא' לי עוד אלא במראה הסוסים שהראה מחזיתו לא אפשר כי אראך

מצודת דוד

וכן והאיש נבדיל (דניאל ט'): והוא. האיש הרוכב על הסוס
עמד בין אילני הדס המסודים במלואה: ואחריו. אחרי האיש
המסודים סוסים אדומים וגו' (ט) ואמר. שלחני אל המלאך

ספרה"י קרא

רואה בכרמית הלילה איש רוכב על סוס אדום כדי לישור דרם
סבכל ויהי אותו האיש עומד בין הצדיקים שבמצולה זו בבל.
כמו האומר לצלח חרבי ולכן עמד שם כדי לדבר עמי ואחרי
אותו האיש היו רוכבים אנשי' בסוסים אדומים שרוקים ולבנים.
והוא ענין שררת שלא היה כל הסוסים ודומים שות אדום וזה כגון
וזה שרוק והוא היה שר על בולס: (ט) ואמר אלי המלאך.
ויונתן מרגס קומין: בין ההרדים אשר במצולה.
זהו המלאך אשר היה מראה אותו כל זמנ: וזהו הרוכב
רדק

דניאל ולא כן מראה שאר חנניאם כי כח הנבואה היתה
הולכת ודלה פנים הנבואה לשיך לא בארו את דבריהם ולא
הבינו המראות כאשר הם ואמר אליהם הלילה במראות מלאך
דאיית וזה המראה דאיית: איש רוכב על סוס אדום. ויספון
דכרי רז"ל פ' הפסוק כך ראיית הלילה בקש הקב"ה להפך
את כל העולם כולו ללילה והנה איש רוכב ואין איש אלא
הקב"ה שנאמר ה' איש שלמהם על סוס אדום בקש הקב"ה
להפוך את כל העולם כולו כיון שנסתכל בתנחומי בישאל ופזית
מיד נחקרה דעה שנאמר והוא עומד בין ההרדים אשר
במצולה ואין הרדים אלא צדיקים וכן הוא אומר ויהי אדם
הרשע ואין מצולה אלא ככל שנאמר האומר לצלח חרבי את
שחורין נפש שרוקים ואדומים לבנים שנאמר ואחריו סוסים
אדומים שרוקים ולבנים ואחריו זה נפרש במראה בה שנכל
לארש: איש. הוא המלאך ה' כמו והאיש נבדיל וכן אמר בסוף
הענין בלאך ה' עומד בין ההרדים וראה אותו רוכב על סוס
מור' לסחור' שילחנה ופסע אדום וראה הגוונים אשר
שנאמר לפסעם וכעת אואל כי סוס אדום ושרא לנכבדנרג הנקרא
רישא דהרבא והנה הוא אדום כי נבואתו היה כבדנרג מלכות
כמו חלום נבוכדנרג: וכרמית דניאל ואצ"ל שהסוסים הם היו
במשל המלאכים שלוחי האל כש"ש פ"ט רכז הוא לארבע
מלכות ופי' איש רוכב בי המלאכים שושלים במחתותיהם וכל
משעה האל כארץ על ידם ובאמצעותם ושליחתו היתה לעקר
מלכות בבל ואצ"ל שבוין המראה הואת כבר נקראה מלכות
בבל נראה לו המראה שלימה כמו שחית' בפני המלכות השליש
העתידות ובזמן מלכות פסח חית' מראה זאת כבר שאמר בשנת
שחית' לדרוש: והוא עומד בין ההרדים אשר במצולה. הם
ישראל והבשלים ההרדים ר"ל לעצי הרם לפי שיש להם רוח

מצודת ציון

(ח) ההרדים, שם אילן ספרים: במצולה. ענינו מקום דניו
המים כמו וחסילני מלואה (דניאל ט'): שרוקים. מלויים
לבנים מחושים: ודומים דניאל אלה הם העמוד שקל

the one through whom the vision
appeared to Zechariah.—[Redak]

"I will show you what these
are."—Either the intention is, "I

8. I saw tonight, and behold! A man was riding on a red horse, and he was standing among the myrtles that were in the pool, and after him were red, black, and white horses. 9. And I said, "What are these, my lord?" and the angel who was speaking to me said to me, "I will show you what

8. **I saw tonight**—*Our Sages explained [this phrase as] they explained [it] in the Aggadah of the chapter entitled "Helek" (Sanh. 93a), but the sequence of the chapter and the language do not fit it.*—[Rashi] [This explanation will be discussed below, where it is quoted in its entirety by Redak.]*

and behold! A man—an angel.—[Rashi, Ibn Ezra, Redak] Ibn Ezra and Redak refer to Daniel 9:21, where the angel Gabriel is called "the man, Gabriel." Moreover, in verse 11 (below) we read, "the angel of the Lord, who was standing among the myrtles."

on a red horse—*This is an allusion that He would exact retribution upon the Chaldeans, Media, and Persia with the sword and with blood, as He says (verse 15 below): "And I was very wroth with the nations."*—[Rashi]

and after him were red, etc., horses—*prepared for the mission of the Omnipresent. That there were among them [horses of] many sorts of colors was a [means of] praise for him.*—[Rashi]*

black—Heb. שָׁרָקִים *I do not know what color this is. Jonathan rendered קֶהָרִי.*—[Rashi]*

among the myrtles that were in the pool—*Among the myrtle trees of*

Babylon.—[Rashi from Jonathan] [That Rashi explains the verse in inverted order is puzzling.].

As Rashi mentioned above, the Sages explain this verse in the *Aggadah* of *Helek* (Sanh. 93a), as follows:

I saw tonight—The Holy One, blessed be He, wished to turn the entire world into darkness (literally night).

and behold! A man was riding—"A man" refers only to the Holy One, blessed be He, as it is said (Exod. 15:3): "The Lord is a man of war; the Lord is His Name."

on a red horse—The Holy One, blessed be He, wished to turn the entire world into blood; but when He focused on Hananiah, Mishael, and Azariah, He was satisfied, as it is said:

and He was standing among the myrtles that were in the pool—Myrtles are nothing but righteous men . . . and the pool refers to Babylon. . . . Immediately, those full of wrath turned to sorrel, and the red turned to white.*

9. **And I said**—*to one angel who showed me all this.*—[Rashi]

"What are these, my lord?"—*He was the one riding on the red horse.*—[Rashi] What do they symbolize?—[Mezudath David]

who was speaking to me—He was

these are.” 10. And the man standing among the myrtles replied and said, “These are the ones whom the Lord has sent to walk to and fro on the earth.” 11. And they answered the angel of the lord who was standing among the myrtles, and they said, “We have walked to and fro on the earth, and behold! All the earth sits still and is at rest.” 12. And the angel of the Lord replied

will *tell* you what these are,” or the angel was referring to the vision of the four horns in chapter 2, through which he understood the initial vision of the horses.—[Redak]

As mentioned above, *Rashi* identifies the angel who was speaking to Zechariah as the one riding the horse. *Ibn Ezra* also identifies him with that angel, who was a prince. *Abarbanel* and *Mezudath David*, however, distinguish them from each other. The angel shows Zechariah the meaning of the vision by showing him the man riding the horse, standing among the myrtles and by allowing Zechariah to hear what the other angel was saying.

10. And the man standing among the myrtles replied—He was the one riding the horse. The prophet heard the angel riding the horse reply, although he had not asked him [anything]. He told him that these horses were God’s messengers, whom He had sent to walk to and fro on the earth—similarly to Satan, as mentioned in the Book of Job. This may also be rendered: And the man standing among the myrtles raised his voice and said [to] these whom

the Lord had sent to walk to and fro on the earth.—[Redak]

to walk to and fro on the earth—*To see the tranquility of the nations.*—[Rashi]

11. All the earth sits still and is at rest—We saw that the nations of the world were all sitting still and were at rest while Israel was suffering. Therefore, the angel raised his voice and said, “O Lord of Hosts! How long will You not have mercy upon Jerusalem and the cities of Judah upon whom You are wroth for seventy years already?”—[Redak]

Similarly to *Redak*’s father, *Mezudath David* explains that the horses represent the three kingdoms of Babylon, Persia, and Greece. The angel riding on the red horse means that Babylon did not fall by chance, but by Divine Providence. The צִרְקִים, understood as “of various colors,” represent Persia and Media, one kingdom composed of two components. The white horses represent Greece, a country in which white garments were very popular. Babylon’s downfall was in its own land, a swampy land, where myrtles grow. The kingdoms reported that they

צִבְאוֹת שֶׁד אִיסְרָא אֵת וַיֵּאמֶר יְהוָה צִבְאוֹת עַד-כְּמַתִּי אֲהִי
 לֹא יִהְיֶה עַל יְהוֹשֻׁעַ וְלֹא קָרְיָא דְבִית־יְהוֹשֻׁעַ
 רִאשִׁיתָא עֲלִיחוֹת קוֹם דָּן שֶׁבַע שָׁנִי : יְהוֹדָה אֲשֶׁר זַעֲמַתְהוֹדָה לְשִׁבְעִים שָׁנָה :
 יִי אֱלֹהִים יִי בִלְעָמָא : יִי מִיָּה עִמִּי בִלְעָמָא : יִי יַעֲזֹן יְהוָה אֶת-יִפְלָאָה הַזֶּה כִּי
 תִּקְלָן פְּתִלְמָן וְיִחְיִסוּ : דְּכָרִים מִכִּים דְּכָרִים נַחֲמִים : וַיֵּאמֶר
 מִיָּה עִמִּי אֲתִנְכִי לְפִיטְמִי פִרְזִן אֲפִר יִי אֲלִי הַמַּלְאָה הַזֶּה כִּי קָרָא צִבְאוֹת כֹּה
 צִבְאוֹת כִּהְפִּיעַ אֲנִי פִרְזִינְהוֹ וְיִשְׁלֵחַ וְצִוִּין קִיָּה

רשי

(ג) ויען ה' את המלאך הרובר כי דברים טובים.
 (א) שמעתי הנביא מה שנהלך ממתי שלחך המלאך לו קרא
 לאמר קמתי וגי' אני יודע שבערים טובים עמך :
 (ד) קנאיתי לירושלם מתחפרת אלח פורענות דין ירושלמי
 שבעים שנה מאזך אחכם : (ג) דברים נחמים . לזום את ישראל :
 סבירי קרא

והיחסוד בין ההחסיס שיהיה צורת ישראל או המלאך הרובר
 כנבא והוא תנכן : עד פתי אלה לא היתה את ירושלם . כי
 בעד שישקט תנכן לא יצאו כנבאים עד אבד כלבים בבל
 וזעה המראה חזח כבר עבר צננה ביום שירא איהא אלמ
 שיראיה לו מה ששבר בעבור היראה כי שות בבל הירבה
 הכל סאת אלה יחברך במאצוצה השלישית הנביתים ובי הם
 מסתחלים כבוד ישראל וכן מפשלה יושלש מלכיות הנחיות
 וספחום הכל יהיה כאל האל יחברך כבי שהיראיות שהיה
 במלכות בבל ששברה : אשר וזמחה או אכר זה שבעים שנה על פל
 וספחום הכל יהיה כאל האל יחברך כבי שהיראיות שהיה
 במלכות בבל ששברה : אשר וזמחה או אכר זה שבעים שנה על פל

מה ששבר כבי ששירשו היו שבעים שנה וזמחה בבל וזמחה כאל
 הסדאה שבה בשנת שותף לירושלם ואו שלחך להרבך וירושלם
 לכנות בחרה כפלי אפסכי : ופועה היתה עדין לכל וכן בנות
 המספר ומי דברים דברי נחמים או הוא שם חאי והוא תנכן : (ד) ואמר .

מצודה דוד

צבאות צד סתירה אלה תרי' מלוגי קאסם המלך מלכיות הסככ'ל
 כצונו מלך צרי מסע מלכיות מתח כרי' פועה כל'ל מלכיות
 כצונו מלך אלה כ' פל נבואה מלכיות ופועה הכל כרי' ופועה
 לא תרחם אלהים ירושלמי' : ולא מלך צד יסרלא וחס מלכ'ל : אשר וזמחה . את המלך מלכיות זה פל . נפמן אלהים הוא כל'ל :
 הכיח וזמחה הלא עדיין הם כנצל חסום אה הם נכנעים למלכיות מדי ודוכס : (ג) ויען . דברים נחמים . חסר
 דברים טובים . הם הדברים שזה לו המלאך קרא חסם לדוכסם כנבים : (ד) קנאיתי לירושלם . כעדין מה שפסו הפעם

and said, "O Lord of Hosts! How long will You not have mercy on Jerusalem and upon the cities of Judah, upon whom You are wroth for seventy years already?" 13. And the Lord answered the angel who was speaking to me, good words—yea, consoling words. 14. And the angel who was speaking to me said to me, "Proclaim, saying: 'So said the Lord of Hosts, I am jealous for Jerusalem,

How long will You not have mercy on Jerusalem—Because, as long as the nations are afforded tranquility, Israel will not leave the Babylonian exile. Although Israel had already returned from exile, the prophet was shown that the tranquility and the downfall of Babylon were accomplished by God through the angels delegated to guide the nations. So it will be with the remaining three kingdoms who will be afforded rule over Israel and will then be destroyed; it will be just like this, the downfall of Babylon, that has already passed.—[Redak]

upon whom You are wroth for seventy years already?—Either the intention is that Israel was in exile for seventy years counted from the inception of Nebuchadnezzar's kingdom, or the intention is that God was wroth with Israel until the seventieth year after the destruction of the Temple (the second year of Darius), when the vision was revealed to the prophet. Although this vision appeared to him in the

month of Shevat and the construction of the Second Temple had commenced in the month of Kislev, Israel was not at rest, but was at war with its adversaries during the entire period of the construction.—[Redak]

13. **And the Lord answered the angel who was speaking to me, good words**—*Not that the prophet heard what He answered [the angel], but from what the angel said to him, "Proclaim, saying, 'I am jealous etc.,'" I know that He answered him good words.*—[Rashi]

Ibn Ezra says that the prophet did hear God's reply to the angel. Scripture, however, first mentions the general statement and only later how the angel proceeded to elaborate upon it to him.

consoling words—Heb. קְדָרִים וְנִחָמִים—[Redak] *Jonathan* renders: words of consolation.

14. **I am jealous for Jerusalem**—*I am exacting the retribution [for] the cause of Jerusalem from those who oppress her.*—[Rashi from *Jonathan*]

וּלְצִיּוֹן כְּנָאָה גְּדוֹלָה: מו וְקֶצֶף גְּדוֹל אֲנִי
 קֶצֶף עַל-הַגּוֹיִם הַשְּׂאֲנָנִים אֲשֶׁר אֲנִי
 קִצַּפְתִּי מֵעַט וְהִמָּה עֲזָרוּ לָרָעָה: מו לָכֵן
 כֹּה-אָמַר יְהוָה שְׂכַתִּי לִירוּשָׁלַם
 בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבְנֶה כֹּה נֵאֵם יְהוָה
 צְבָאוֹת וְקוֹה יִנְטֶה עַל-יְרוּשָׁלַם: ז' עוֹד
 כִּי אֶמַר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד
 תְּפִוצְנָה עַרְי מִשׁוֹב וְנָתַם יְהוָה עוֹד

רשי
 מן המלכים לה: (טו) השאננים. אשר חלו אומרים
 עליהם שהם יושנים וטקטים: אשר אני קצפתי. על
 ממי מעט: והמה עזרו. על הקץ לרעה: (טו) וקי
 ינבוא. למד חומתה חרבה ורחבה:

אבן עזרא
 כל קנאה קשורה עם למ"ח איננה כמו קשורה כבי"ח והנה
 זה כמו המקנא אחת לי והעטם בעבור כמו ויקנא השם
 לארצו בעבור ארצו והיא קנאה לשוב לאחור הנזכר ובהיאול
 קשורה כבי"ח כמו ויקנאו בו פלתיים היא להקץ: (טו) וקצף.
 זה לאות על מלחמות רבות ולרבות קשות על הגוים בימים
 ההם: קצפתי מעט. על ישראל והם הוסיפו: (טו) לָכֵן.
 וקי. משקולת הכושים: (ז') עור הפוצינה. בכל לז
 מרוב המענה יגדל הייסוב:

מצודה רוד

לידושלים ולציון כיום לא חרבה: (טו) וקצף. עתה יבנה סקלק
 הוא כל המלכות היושבים שאלו ופסקה על אש חמי קשתת על
 ישראל ופסקה עזרו אל הקץ לעשות. רעה. עיד יתרה תחס
 שקלטי: (טו) לָכֵן. סוף לא תחל כדעו לישראל לכן כדכ שכתה לח
 ישראל לירושלים תפסתה הרחמים עם כי לא דור יעד יבנה כה ביתי
 ואל יבשל המלך את הנבין כדרך שבעל כוש: וקי ינבוא. סכונה יבנה קי
 (ז') עור קרא אמר. נ. זה מרדכי המלך שאלמר לכניס מוד קלס לאמר את אחת: עור הפוצינה. ר' ל עוד יכל הרכין וגלות על
 הנית כפני יוסולו יושבי ערי יהודה מכל טוב ויסמו סן הרכין בסוכה: ונחם ה'. ואלו נבואה העתידה יבנה ס' עוד את לציון

מרה"י קרא
 קנאתי לאומות בשביל ירושלים שהחריבוה חשאננים: (טו) אשר
 אני קצפתי מעט. על ישראל שפספסתי ביריהם והם עזרו אחרי
 להם חתים. על שאמר למעלה המלך עד בתי לא תרחם חור
 ואמר כאן ושבתי לירושלים כרחמים שארחם את ישראל:
 (ז') עוד תפוצנה ערי משוב. שיהיו מלאים סכל מוב:

ר"ק

שאקרא אתם באוני ישראל לנחם: (טו) וקצף. חשאננים. ר"ל
 כמו שאמר וישבת וישקפת: אני קצפתי מעט. אני קצפתי על
 ישראל מעט להגלותם ממצרים ופעם נבנה סח שהרעו חס
 לישראל אחר גלותם: עור לרעה. לרעה להם יותר מראי וכן
 אמר בישעיה קצפתי על עמי הלחלי את נחלתי ואתנם בידך לא
 שכת להם רחמים על וכן הבדלה עולף מור: (טו) לָכֵן כח אמר
 ה'. וקוה. כתוב בראש במשקל נוח הקרי בלא היא ונחמי קי חבנין
 החום שנושין על הגרדך: (ז') עוד קרא. הפוצינה ערי משוב.
 מרוב מובה ושלחה שיהיה להם הפוצינה הנה הדגה כלומר
 שירבה היישוב: ונחם. פתח ורוא מבנין הרגוש:

מצודת ציון

שם ל"ב: (טו) השאננים. מלשון שאנו ופסקה: (טו) וקי.
 טנינו הוט המשקולת של הכנף וקי וכן לקי (לשמה כ"א): ינבוא.
 מלשון הטיה: (ז') חפוצינה. טנין סוף כמו ופסקה כלה כל הלכין
 (כדלשים ט'): :

and the Lord shall yet console
 Zion, etc.—Afterwards, with the
 future redemption, God will again
 console Zion and choose Jerusalem.

Then there will be a complete and
 perpetual redemption, and then
 Israel will rule over all the
 nations.—[Mezudath David]

and for Zion—great jealousy. 15. And I am very angry with the nations that are at ease, for I was wroth a little, and they helped to do harm.' 16. Therefore, so said the Lord: 'I have returned to Jerusalem with mercy; My house shall be built there,' says the Lord of Hosts. 'And a plumb line shall be stretched out over Jerusalem.' 17. Further, proclaim, saying: So said the Lord of Hosts, 'My cities shall yet spread out with prosperity, and the Lord shall yet console

15. And I am very angry—This is a sign of the many wars and troubles that befell the nations in those times.—[*Ibn Ezra*]

that are at ease—Concerning whom these [messengers] say that they sit still and are at rest.—[*Rashi*]

for I was wroth—with My people, a little.—[*Rashi, Ibn Ezra*]

and they helped to do harm—In addition to the wrath, [they helped] to do harm.—[*Rashi*] I was wroth with My people a little, just (enough) to exile them from their land. This was little compared to the harm the nations inflicted upon Israel after their exile, when they inflicted much harm upon them. This idea is found also in the Book of Isaiah (47:6): "I became wroth with My people, I violated My heritage, and I delivered them into your hand; you did not show them mercy; on the aged you made your yoke very heavy."—[*Redak*]

16. Therefore—Since they did much harm to Israel.—[*Mezudath David*]

I have returned to Jerusalem with mercy—With mercy, I have returned My people to Jerusalem, for they do not deserve it.—[*Mezudath David*] Since the angel asked God until when He would not have mercy on Jerusalem, He replies here that now He will have mercy upon the people and return them to Jerusalem.—[*Kara*]

and a plumb line shall be stretched out—to measure its wall, its length and breadth.—[*Rashi*] This indicates that Jerusalem will be rebuilt without any objection from the king.—[*Mezudath David*]

17. Further, proclaim, saying—This too is part of the command of the angel to the prophet. First, he commanded him to make the aforementioned proclamation, and now he continues to command him to make the following proclamation.—[*Mezudath David*]

shall yet spread out—on all sides because of the great prosperity. The settled area shall be greatly enlarged.—[*Ibn Ezra*]

את ציון ובתך עוד בירושלם:
 ב' ואשא את עיני וארא והנה ארבע
 קרנות: ד' ואמר אליהם לא יהיה לך
 מה אלה ויאמר אלי אלה הקרנות
 אשר זרו את יהודה את ישראֵל
 וירושלם: י' ויראני יהוה ארבעה
 חרשים: ד' ואמר מה אלה באים
 לעשות ויאמר לאמר אלה הקרנות
 אשר זרו את יהודה כפי איש לא

ח ציון ויהרשי עוד
 בירושלם: א' ונקפית את
 עיני ותצית והא ארבע
 סלקון: ב' ונאמר לה
 למלאכה קמלי עמי
 סן אלן נאמר לי אלן
 סלקותא רבנא יה
 אגש יהודה נת ישראל
 ונת כי ירושלם:
 ג' ואחזני י' ארבעה
 אוקנין: ר' ונאמר לה
 אלן אהן למעבר נאמר
 למיסר אלן סלקותא
 רבנא נת אגש יהודה
 ולא שבקא להקא
 בקוקה וקוקה ונאמו
 אלן לאנא נת הו
 ת"א חרשה חרשים: סוכה כז

דשי

סדר"ק קרא
 ב' (א) ארבע קרנות. אלו ר' מלכות כשדים ופרס ובבל וכו':
 (ג) ארבעה חרשים. אלו אהן שבאו לגדע ולירות אלה
 ר' קרנות: (ד) אשר זרו את יהודה כפי איש לא נשא ראשו

היוצאים לגמר את הקרנות ורבותינו פירשו כמסכת סוכה מי הם: (ד) ויאמר לאמר אלה הקרנות. אשר ראית
 בראשונה: אשר זרו את יהודה. והשפילים עד כפי איש לא נשא ראשו ולא נתנו לאחד מבני עמי להרים ראש:

רר"ק

ולאשא. בסדרה הווא שב לראות מרא' אחרת שהיא סבארא
 סן הראשונה כי הבין סבארא כי הקרנות הם לגדע כמין וקרנות ראם
 קרנותיהם עמים נגד חורבאבל לא הבין כי היו אלה הקרנות:
 ר' קרנות הם ר' מלכות והם מלכות ככל מלכות פרס ובדי
 וסלכות יין וכן ת"י ארבע מלכות וארבעהם העני לישאל כמין
 שפי' המלאך אשר זרו את יהודה את ישראל וירושלם:
 (ג) ואמר. אשר זרו. ובני שד איהם עד שורו אותם חנה ודעת
 כל אחת מהקרנות בוסמ' העני להם כי מלכות פרס את על פי
 שהעלם בתחלת מלכותם אחרי כן והעני להם בבחי' ארבעה ששאת
 הראשון ובבחי' ארבעה עד שנת שחם לררשים: (ג) ויראני
 ח' ארבעת חרשים. אובכים כמין חרש עצים כלומר לגדע
 הקרנות כלומר כל מלכות תחתיה חרש לח לגדע המלכות הקודמת לה כי מלכות בבל נפלה בור פרס וסלכות פרס נפלה
 ביד יון ביד רומי ורומי תיפול ביד ישראל או יהיה חרשים משל על המלכות שרי פל' המלכות על המלכות וירל' פירוש
 חספוק לכות הבשית ואמר סאן נהיו ארבע חרשים אמר רבי ששען חסידא פשיט בן דור ופשיט בן יוסף ואילו וכן צדק:
 (ד) ואמר. כפי איש לא נשא ראשו. נגדו חרו אותם כשיעור שלא נשא ראשו כפניהם כפי מ' כשיעור וכן

סצורה ציון

ב' (ה) קרנות. מלכות קין: (ג) ורו. סאן כמו ואחכם אורח עמים
 (ויקרא כ"ו): (ג) חרשים. אומנים כמו חרש פלס
 (ישעיה מ"ד): (ד) כפי. כשעור כמו איש כפי אלו (שמות י"ז):

סצורה דוד
 ובכר עוד בירושלם וכאמך כנה אז חסיה גאולה שמינה גאולה
 סולס וא' וסלסו הם על כל האומות:
 ב' (ה) ורא. כמראה הנפולס: ארבע קרנות. הם כמו לארבע
 מלכות המנחים את ישראל כעטלי קרנים סס הקין:
 (ג) כח אלה. ר"ל על סס מרמז: אלה הקרנות. ר"ל זה מרמז על האומות שהעני לישאל וכלנו נגמיו אולם בקין עד סצורו אולם
 סוכה ונס: את ישראל. כמו ולא ישאל כו': (ג) חרשים. אומנים היוצאים לגדע ולהסיל את הקרנות: (ד) ויאמר לאמר.
 ר"ל ה' אמר אל המלאך שיהיה לי: אלה הקרנות. ר"ל על כי אלה הקרנות וע' העני נעשות כשיעור אשר איש משהלך לא נשא
 ראשו מפניהם ולכן בוא אלה המלכות להחריד את הקרנות ולהסיל אותם על אשר שפי' מרמזים קין על אכן יסודם לנחום ולסורם

Babylon, Greece overthrowing Persia,
 Rome overthrowing Greece,
 and Israel eventually overthrowing Rome.

4. And he said, saying, "These are

the horns"—that you first saw.—
 [Rashi]

that scattered Judah—and humbled them to the extent that no man
 lifted his head, and they did not allow

Zion and shall yet choose Jerusalem.”

2

1. And I lifted my eyes, and I saw—and behold!—four horns.
 2. And I said to the angel who was speaking to me, “What are these?” And he said to me, “These are the horns that scattered Judah and Israel and Jerusalem.” 3. And the Lord showed me four craftsmen. 4. And I said, “What are these coming to do?” And he said, saying “These are the horns that scattered Judah to the extent that no man

1. **And I lifted my eyes**—In this same vision, the prophet saw another vision, more explanatory than the first, for he understood that the horns were meant to gore, but he did not understand whom they represented. The four horns represent the four kingdoms—Babylon, Persia [and Media (cf. comment below)], Greece, and Edom—all of whom harmed Israel, as the angel explained, “These are the horns that scattered Judah and Israel and Jerusalem.” *Jonathan* also says that they are the four kingdoms.—[*Redak*]*

2. **These are the horns**—*These are the nations in the four corners of the heavens that gored Judah and Jerusalem with their horns until they scattered them.*—[*Rashi*] Although the Persians benefited Israel at the beginning of their rule, they later harmed Israel in the days of Artah-shasta I and in the days of Ahas-uerus, until the second year of Darius II.—[*Redak*]

3. **four craftsmen**—*Carpenters who know how to saw the horns. And our Rabbis explained in tractate Sukkah (52b) who they are.*—[*Rashi*] *Rashi* alludes to the Rabbinic account of the four craftsmen: Messiah the son of David, Messiah the son of Joseph, Elijah, and Kohen-zedek. *Rashi* (ad loc.) explains that the two messiahs are called craftsmen because they will rebuild the Temple. Elijah was a stoneworker, having built an altar on Mt. Carmel. Kohen-zedek is referred to in the Torah as Malchizedek or Shem, the son of Noah. He is known as a craftsman in Isaiah 41:7 because he helped build the ark. (Cf. Commentary Digest ad loc., quotation from *Gen. Rabbah* 44:7.)

According to the Rabbis, this verse refers to Messianic times.—[*Redak*] *Redak*, himself, explains that the four craftsmen represent the four nations that will overthrow the four horns, each one overthrowing its predecessor: Persia overthrowing

נִשְׂאֲרָאִישׁוּ וַיִּבְנוּ אֶלֶּהָ לְהַחֲרִיד אֹתָם
 לִירוֹת אֶת־קִרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנִּשְׂאִים קֶרֶן
 אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה לְזִרְתָּהּ: הִיאֲשֵׁא עֵינֵי
 וְאֶרָא וְהִנֵּה־אִישׁ וּבִידּוֹ חֶבֶל מִדָּה:
 וַיֹּאמֶר אָנָּה אַתָּה הֵלֶךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי
 לָמַד אֶת־יְרוּשָׁלַם לְרִאוֹת כִּמְה־
 רַחֲבָה וְכִמְה אֶרְכָּה: וְהִנֵּה הַמֶּלָּאךְ
 הַדִּבֵּר בִּי יֵצֵא וּמֶלָּאךְ אֲחֵר יֵצֵא
 לְקִרְאָתוֹ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו רֵץ דִּבֵּר אֶל־

ה'א' ויניו חבל מידו ויבנה
 ויבנה חבל מידו ויבנה
 ויבנה חבל מידו ויבנה

ספר"י קרא אליו קרי

שלא וקפא ראשם עד עתה: (ה) חבל מדה. לכור את
 ירושלים: (ח) רץ דבר אל הנער הלו לאמר פרוות תשב
 ירושלים. אכר שהמלאך אמר לפני הקב"ה רבש"ע ארצם של
 אטמות העויל רחבת בלי מדה ואהה טוילא למדוד את ירושלי'.

(ח) רץ דבר אל הנער. אל תלך עוד למד כי נמלך הקדוש כרוך הוא בפמליא שלי שלא יחל לה קצב ושיעור
 רח"ק

ה'ש' כפי אכלו וכן ת"א ויבנו אלהם בוקבה וקופה:
 ליריות. להשליך כמו יורדו בני: (ה) ואשא. במראה הוואת
 שב לאחי' מראה אחרת ויתכן שהיה' מראה זאת עתידה ליות
 שמישהו כמו מראות שמהלך המלאך ירושלים ארכה
 חדיבה: חבל מדה. חבל שמידיו בה וזה האיש היה מלאך
 אחר לא הרוב בו: (ו) ויאמר. למד. סקרן כן מדד כמו לרום את
 חסותו כן רשע בו לכס סוב כן סביב: (ז) והנה. ויאמר אליו
 רץ דבר אל הנער תלו והוא לא אמר לו לפי שהמלאך הזה היה
 דובר בו שהמלאך אמר לו שידבר אליו וזה כי אפי' שרא' המלאך
 ישבו רבים כי לא הביל אותם העיר אפי' שהאריך והרחב סאד
 פסה שהיתה ישבו חוצה לה רבים עיר פרוות כאין חום דלתים
 אש: (ח) ויאמר. ונעם. אפשר כי נער היה בשנים בהנבוא כמו שפואל יורכירו או היה משרת נביא אחר גדול ססנו לפיכך

מצודת ציון
 וכתבתי הסם המדומים על כל מלך דומה שהמדין וכנס את המלך
 שמשל לפניו וההסם האחרון הוא המלך אשר יחבר ויכנס את
 המלכות הדניעית (ולח) שכך נקלה בכל הבהל לו המקום כפי
 הצורך וכלו עמד לפני משפט כנגד: (כ) והנה איש. שם איש

ליריות. פניו הקלה והכלכה נמיוו אליה (ירמיה'): הנושאים.
 פניו מרשם: ליריות. לפניה: (ה) חבל מדה. קו המדה:
 (ו) אנה. להיך כמו לאם אנהם פונים (דברים א'): (ח) רץ.
 וניו היה חבל מדה שנילין למדוד בו את המומות: (ז) ויאמר. שאלתי את האיש ליהיו אחי הולך עם חבל המדה: לראות כמח
 רחבה. ל"ה נכח יש עשה כהנכה ובארכם וכלו מראה כזה דקמים הוא פסטי' מול העורל שחסי' לעיני: (ח) המלאך הרדובר בי.
 אין והסכים כיודו חבל המדה: יצא. אל המלאך הכה לקראתו לשאול ממנו מהו פניו המדבר כי משכן סן המדבר: היה לטוים
 שכן ייסי' למחיד פמלי' מוספת: יצא לקראתו. לנגיד לו ענין המדינה: (ח) ויאמר אליו. המלאך הכה אלמר אל המלאך הדובר

venly household [and decreed] that
 [Jerusalem] will not have a limit or a
 measure. And now, run and speak to
 Zechariah: It shall be inhabited like

unwalled towns, without a wall, so
 that all who come there shall settle
 therein, and it shall grow from day to
 day.—[Rashi]

raised his head. And these came to cause them to quake, to cast away the horns of the nations that bear a horn against the land of Judah, to scatter it." 5. And I lifted my eyes, and I saw—and behold!—a man with a measuring line in his hand. 6. And I said, "Where are you going?" And he said to me, "To measure Jerusalem, to see how much is its breadth and how much [is] its length." 7. And behold, the angel who was speaking with me was coming forth, and another angel was coming forth toward him. 8. And he said to him, "Run, speak to

anyone of My people to raise his head.—[Rashi]

that no man raised his head—Jonathan renders: They did not allow them to walk upright.

And these came—These *craftsmen* came to cause those horns to quake and to cast them away.—[Rashi]

to cast away—Heb. לִירוֹחֵ.—[Rashi] To cast them away from their place.—[Ibn Ezra] Jonathan paraphrases: to break the kingdoms of the peoples that bore arms against the land of the house of Judah, to drive it into exile.

5. **And I lifted my eyes—**Again the scene of the vision changes. Perhaps this scene depicts Messianic times, as in the Book of Ezekiel, in which the angel measures Jerusalem, its length and its breadth.—[Redak]

a measuring line—A measuring line to measure Jerusalem, how much its length and its breadth shall be.—[Rashi] This was not the angel who spoke to him.—[Redak] (Cf. Rashi to verse 7.)

6. **And I said—**I asked the man, "Where are you going with the measuring line?"—[Mezudath David]

to see how much is its breadth, etc.—To see how wide and how long it is now, showing by this measure that it is small now in comparison to its size in the future.—[Mezudath David] (Cf. Rashi to verse 8.)

7. **And behold, the angel who was speaking with me was coming forth—**He is the one with the measuring line in his hand.—[Rashi] He was coming from among the myrtles, when another angel was going toward him; i.e., another messenger from God approached the angel who was talking to me.—[Ibn Ezra] [This follows Ibn Ezra's view that the angel standing among the myrtles was the angel who spoke to Zechariah.]

8. **Run, speak to this young man—**You shall no longer go forth to measure, for the Holy One, blessed be He, has taken counsel with His hea-

this young man, saying: 'Jerusalem shall be inhabited like unwall'd towns, because of the multitude of men and cattle therein.' " 9. But I will be for it—says the Lord—a wall of fire around, and for glory I will be in its midst. 10. Ho, ho! Flee from the land of the north, says the Lord; for I have spread you as the four corners of the heavens, says the Lord. 11. Ho, Zion! Flee, she who sits among the nation of Babylon.

this young man—Perhaps Zechariah was young at the time of this prophecy, like Samuel and Jeremiah, or perhaps he was the minister of another prophet, one greater than he, like Joshua, who was given that appellation.—[Redak]*

9. **But I will be for it**—as a shield, as though a wall of fire surrounds it. *Also, My Shechinah shall dwell in its midst for your glory.*—[Rashi] I will be like a wall of fire: to guard Jerusalem and its unwall'd towns, to destroy anyone who approaches to harm them.—[Ibn Ezra] So that no one should touch them to do them harm, just as no one touches fire for fear of burning himself.—[Redak]

and for glory I will be in its midst—(Cf. Isa. 4:5.) Redak (ad loc.) explains: Whereas the cloud of glory hovered over the Tabernacle in its time, and the Temple, in its time, when the Jewish people return from exile, the clouds of glory will hover over the dwellings of the sages and the pious.

10. **Ho, Ho!**—"Ho" is only an expression of proclamation and an announcement of assembly. And so did Jonathan render it: *Announce* (אַכְלִי), to the scattered ones. אַכְלִי means *announce*, as in (II Sam.

22:14): "The Lord thundered (תִּרְעַם) from heaven," which Jonathan renders: אַכְלִי מִן שָׁמַיָא.—[Rashi]

Flee from the land of the north—*The exiles of My people, [flee] from within Babylon and Assyria.*—[Rashi] The prophet exhorts those remaining in Babylon to hasten to leave that country and return to Jerusalem to participate in the building of the Temple, for the time has come.—[Redak] *Mezudath David* explains that this refers to the Ten Tribes, who were exiled to Assyria; they will return from there in the future. The prophet exhorts them to hasten to return when the time comes.

for I have spread you as the four corners, etc.—Just as the four corners of the heaven cannot be joined, so were you [scattered] until this day.—[Ibn Ezra]

11. **Ho, Zion! Flee**—*This too is an expression of announcement: Assemble, O exile of Zion, and flee from the midst of Babylon.*—[Rashi] As explained above, *Mezudath David* interprets these verses as referring to the future redemption. In verse 10, He exhorts the exiles of the Ten Tribes to hasten to return from Assyria, where they are as scattered

בְּבֹרָה: יִכְפִּי כֹהֵן אֲמֵר יְהוָה צְבָאוֹת אַחֲרֵי כָבוֹד שְׁלַחְנִי אֶל־הַגּוֹיִם הַשְׂלָלִים אֲתֶכֶם בִּי הִנֵּנִי בְכֶם נִגַּע בְּבִבְת עֵינֵי: כִּי הִנֵּנִי מִנִּיף אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם וְהָיוּ שָׂרָף לְעִבְדֵיהֶם וְיִדְעוּתָם בִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי: יָרַנִּי וְשִׂמְחִי בַת־צִיּוֹן בִּי הִנֵּנִי־בָא וְשִׁכְנִתִּי בְּתוֹכְךָ נְאֻם־יְהוָה: מִי־נִלְוֹנוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בָּיִם פֹּי וְיִחוּס פֹּן עֲקָמִין סְנִינִין עַל עֲמִידָה רַבִּי קַעֲדָא הָרִיא וְיָהוֹן קַדְמִי לְעַם וְאַשְׁרֵי

סְהַרִּי קִרָא ה"ע תחת עיני
ציון. כרוז שהוא סְהַרִּי ציון. הבלתי כבול כהיות יושבת שם: (ב) אחר כבוד. פתר בו בנות אחר שאמר לי הקדוש ברוך הוא ולכבוד אחיה בתוכו אחר כך שלחתי אל הגוים השוללים אתכם. ועוד פתר אחר כבוד שלחתי כאדם שאמר לחברו אנה הלך והוא כשיביר בשביל כבודך אני מתעסק כמו כן הנביא אומר לישראל בשביל כבודכם שלחתי הקב"ה אל הגוים השוללים אתכם כי הניגע בכם נוגע בבבת עיני שולח אני להתנבאות להם ואמר כי בו שנגע והוקח לישראל חטוב לו כמו שנגע בבבת עיני והקב"ה מניף ידו עליהם: (ג) חיוי של לעבדיהם. האבות והיו שלל לישראל להתכבדו בהם: (ד) רני ושפחי בת ציון. כי הנני בא. הנני חיוי לשכון בתוך ירושלים: (ה) וגלוי גוים רבים. אל הנני ויהיו לי לעם. הרבים כעבי הארץ סתהדים להיות ליגם ביים ההוא שיבנה ויחבל

רִדִּיק
הם סחם כי אני פירשתי אותם בגלות כמו ארבע רוחות שהם רחוקות זו מזו ארבע פאות העולם מרחק מכל עבר ונשין רחוקות מדרום כי רחוקים לישראל זה מזה בגלותם ולא הגיע זמנם לצאת עריין אלא גלות יהודה הגיע זמנו לצאת לפיכך אמר הוי ציון הבסלי והוא שבם יהודה ונבטין כי הם היו יושבים בציון והיו לרש כראוב רוחות כמו שאני אפסר לעולם בלא ארבע רוחות כך אני אפסר לעולם בלא ישראל: (ג) כי כה אמר. אחר כבוד שלחתי. אחר הכבוד שהבטיח אתכם כמו ש'נבוא' למעלה שהבטיח ולכבוד אחיה בתוכו אחר זה שלחתי אל הנביא השוללים אתכם כי אני רי לא יתבדך בשבתי שישלם לכם חבורת הרעה שהניגע לכם בגלות עד שיקח נקמה מאויביכם אשר שלחו אתכם: כי הניגע בכם להרע יגע בנפשו: (ג) כי הנני. והיו שלל לעבדיהם. בבבת עיני והיא אישון העין שנקר אותו אם יגע בו בחוקה כן הניגע בכם להרע יגע בנפשו: (ד) צבאות שלחתי חת יהיה לעתיד ר"ל האבות יהיו שלל לישראל שהיו עבדיהם בגלות: וידעתם. או כתבתי וזה הנהגה תדעו כי זה צבאות שלחתי חת יהיה לעתיד ביכות הבשית: וידעתי ושפחתי והכן לפרש נבואה זו עד מבעת קדשו עתידה לימות הבשית בעבור שאמר וגלוי גוים רבים. הם שיר ישראל מכל הגוים והנה לא עשו כן כאשר פירשתי במניעת שיר השירים וככה מראות האופיה כאשר תרגם: (טו) וגלוי.

מַצֹּדֶה צִיּוֹן
בא בכל. פתח בכל: (ג) החוללים. ענין בזה: בבבת עיני. רואה גלגל כעין וכן כלשון בת עין (הנשים י'): (ג) ספיק. ענין כדמה כמו והלך הכהן (ויקרא כ"ג): (טו) וגלוי. ענין פלוני נוגע בבבת עיני של ספקים בזה או ר"ל עין נעלמה כי יקבל גמול והרי הוא כלול נוגע בבבת עיני ספיק נעלמה בידים: (ג) כי הנני בגלות. כי נכבדו על חלק ידי עליהם לקחת עמם וכן יהיו לבני ישראל ספיק עמדם נכס: וידעתם. בזה הכרח עמדם אשר כי נבטתי ופחתי סוף דמתי: (ד) כי הנני בא. בזה אל ייחשבו כי הם יושבים

beginning of chapter 3, however, the prophet speaks of Zerubbabel and Joshua the High Priest, his contem-

poraries during the time of the Second Temple.—[Reuak]

15. And many nations shall join—

12. For so said the Lord of Hosts; After glory, He sent me to the nations that plunder you, for whoever touches you touches the apple of his eye. 13. For, behold! I raise My hand over them, and they shall be prey for those who serve them. And you shall know that the Lord of Hosts sent me. 14. Sing and rejoice, O daughter of Zion, for, behold! I will come and dwell in your midst, says the Lord. 15. And many nations shall join the Lord on that day,

12. **After glory**—*After your glory I am sent, to magnify your glory.*—

[*Rashi*] *Rashi* follows the second interpretation of *Menahem ben Helbo*, quoted by *Kara*. The word אַחֲרֵי, *after*, is interpreted as “for the sake of.” For the sake of your glory, the Holy One, blessed be He, sent me to the nations that plunder you, for whoever touches you, touches the apple of his eye. I am, therefore, sent to prophesy to them and to tell them that the Almighty will raise His hand over whoever harms Israel, and He will punish them.

Rashi continues: *And the Midrash Aggadah* (Addendum to *Tan. Buber, Devarim* 4) states: *After the honor—After I pay Esau for the honor that he bestowed upon his father.* The intention is that Israel will not be freed from the exile of Edom, and the children of Esau will not be punished until they receive the entire reward due them for Esau’s exemplary conduct in honoring his father Isaac. Others explain this verse in conjunction with verse 9, “And for glory, I will be in its midst”: After God promised you glory, He sent me to

prophesy against the nations that plundered you, since He is not satisfied with the plenty that He will bestow upon you. He must also mete out retribution upon the nations that preyed upon you.—[*Redak, Kara* quoting *Menahem*]

for whoever touches you touches the apple of his eye—If one touches the apple of his eye with any force, he will surely injure his eye. So it is if one injures Israel. [Such a nation] will bring harm upon itself.—[*Redak*] The Sages interpret this as a euphemism, as though it were written: touches the apple of My eye, meaning that (so to speak) when one harms Israel, it is as though he inflicts harm upon the Almighty himself.—[*Mechilta* to Ex. 15:7 and other sources]

13. **and they shall be prey, etc.,—to Israel, who are now slaves to them.**—[*Rashi, Redak*]*

14. **Sing and rejoice**—The rest of this chapter should be interpreted as referring to Messianic times, since we do not find that many nations joined God when the Second Temple was built (cf. verse 15). From the

שְׁכַנְתִּי בְּגוֹיִד וְהִידְעוּ אֹרִי וְצָבָאוֹת שְׁלָמִי
 לֹא תִהְיֶה עֲלֵיךְ וְיִחְסִין וְלִדְבִית
 יְהוָה חוֹלָקְהוֹן עַל אֶרֶץ
 קְדוּשָׁא וְיִהְיֶה עוֹד בִּירוּשָׁלַם
 כִּי רְשָׁעִים אֵין קֶדֶם וְאִי
 אֶחָד מִקְדוּר קוֹדֶשֶׁת
 וְהוֹשִׁיעַ פְּהִנָּא בְּקָא
 קָאִים קֶדֶם מְלָאכֵי דִי
 נַחֲשָׂאָה קָאִים עַל יְמִינֵיהּ
 לְאֶסְקָנָא זִיָּה : ב נֶאֱמַר
 ת"א וְהָיָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 וְיִהְיֶה עִמָּנוּ כְּמִינֵי יוֹזֵבֵד

רש"י
 (זו) ונחל ה' את יהודה. לנהלתו ולחלקו: (ז) הם כל בשר, כל שחר האומות: כי נעור, לשון הערה והקלה: ב (א) לשמנו. להטעמו על שהיו בניו נשואות נשים עכו"ם כמו שכתוב בספר עזרא ויחלל מבני

אבן עז"א
 אם ישראל יבואו: (עז) ו חל. יתקן לחלקו כמו ונחלתו או המועל יולל כמו אשר ינחלו לבם: (ז) הם, על דרך דמו כאבן ונחל נעור מבני נפול כמו נכון וזה הבנין יבוא בלשון הווה פועל גם בלשון עבר כמו וכונו ללצים שפסוק והממלכה נכונה גם זה נעור לשון עבר והעתידי אשר יעור משנתו וזה קמן קטן תחת גדול אולי היה כן בעבור אות הנרין והמפרש כי הוא כמו נעורו אריות סברא נכונה חשב בעבור מלת הם:

ב (א) ויראני. השם, כדרך מראית הלילה: והשמן, אויב כמו ששפה סובלת וכאשר עשו לרי יהודה וסם כחוב כתבו שטרו והם היו שטן ליהושע כי לא ירצו שהביט יכנה ויהיה יהושע כהן גדול: (ב) ויאמר, שהשם יסיר

מצודת דוד
 לו נעם להאמין בו וסל: השכן בחיך ולא בחיך הנוים הרבים: וירצת. לו נהשכית את שכינתו לנר בחיך מדם אשר כי' שנתני אלכ. ר"ל עיךר ייטוד כפונס נאמר מלך ולא על האומות פס כי גם הם יאמינו כי' מ"ח לא יטוד ספק בדבר הסוד: (פז) תחל ח' התקן ינחל את יהודה כמלא להיות חלקו למולם על אדפס הקדש ולא ינלו עוד ממנו: ובחר עזר בירושלים, להשכיף שם שכינתו תחל: (ז) חס כל בשר, שחק כל האומות נפתח כי' ממנו קדשו המביט לנרוד לשמות נקם לאומות כי' פד הם ב' ויראני. בערלה כנכולם: על ימינו, על ימי יוסוס: לשמנו, לקשר פלו מלם של פיהה כנכולם שכלו נשים נכריות כמ"ס ויחלל מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני יוסוס עין יולוד (פולס) כן חליל: (כ) ויאמר ח' ר"ל מלך ח':

סה"ר קרא
 את בית הנקדש מפני שיראו הנפלאות שאני עושה לכם: (פז) ונחל, כמו ונחל את יהודה חלקי: שהיו לו בתחלת בארץ ישראל שידא ארפת קרש: (ז) כי נעור מסעון קרשו, שיעור פן חשבים ליפרע פן האומות:

רד"ק
 במבואר הוא וזאת לשון חבור: (פז) ונחל, יהרה, שהוא חלק האל יתברך או ינחל אותו האל יתברך שהיה נחלתו על ארפת הקדש שיצא מנלות ויהיה נחלת האל על ארפת הקדש חס' הוא כמו כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו חדר יתחדל לפי שהוא ראש מכלכות ישראל ואם בבית שני יהודה הוא ששכב מנהלות: (ז) הם, שתוק כמו שפירשנו כי נעור מסעון קרשו, הוא השמים ואמר נעור עיר משל כאיש אשר יער משנתו ע"ד שאמר ויקץ כישן ה' ונער מבני נפול מבני העין על משקל נכון אף על פי שהם בקסן הנין וזח בצד: (ז) ויראני, השמן ששל לסנבלס וחבריו שהיו שומעים אותם ומשפחותם מסלבתם וית' וחמסא קאיו על ימינות לאפסנא לית: (כ) ואמר ח', הוא חמלא תקרא בשם רבו

מצודת ציון
 התחברות כמו ונחל כנר (שפיה יד): (ז) חס, ענין שחקס כמו ויכס כנר (כמדערי יד): כל בשר, אדם: נעור, מל' כפרס וסוקלס כמו אשר יעור משנתו (ל' ד'): מסעון, ענין מודר כמו ס' מסעון אמת כוח' לזו (הסלים): ב (כ) ויאמר, מלך ח' מקשר: לשמנו, ענין קשנו וכן כחזר ולא חסוסו מוד לכתוב פס על ישרל: כי נעור, כי לו יסור כהים לספוטות כלל חס' יין חלל כל חללי יסיר משנתו: לשמנו, לקשר פלו מלם של פיהה כנכולם שכלו נשים נכריות יוסוס עין יולוד (פולס) כן חליל: (כ) ויאמר ח' ר"ל מלך ח':

and they shall be My people; and I will dwell in your midst and you shall know that the Lord of Hosts sent me to you. 16. And the Lord shall inherit Judah as His share on the Holy Land, and He shall again choose Jerusalem. 17. Silence all flesh from before the Lord, for He is aroused out of His holy habitation.

3

1. And He showed me Joshua, the High Priest, standing before the angel of the Lord. And Satan was standing on his right, to accuse him.

Heb. וְיָלִין, *shall join*.—[*Rashi*] *Kara* claims that many of the peoples of the land converted to Judaism when Zerubbabel built the Second Temple.

and I will dwell in your midst—Although many nations will join God on that day, I will dwell in your midst, not in the midst of those nations.—[*Mezudath David*]

16. And the Lord shall inherit Judah—as His inheritance and His share.—[*Rashi*] Judah shall be God's inheritance in the return to the Holy Land. Judah is mentioned because it was the ruling tribe. If the Second Commonwealth is meant, Judah was almost the only tribe to return to the Holy Land.—[*Redak*] *Kara* renders: And the Lord shall cause Judah to inherit its share on the Holy Land.

17. Silence all flesh—All the rest of the nations.—[*Rashi*]

for He is aroused out of His holy

habitation—out of the heavens, as though He was aroused from His sleep, so to speak.—[*Redak*]

1. And He showed me—in the prophetic vision.—[*Mezudath David*]

to accuse him—To accuse him because his sons were married to gentile women, as it is written in the Book of Ezra (10:18): "And it was found of the sons of the priests who had taken foreign wives, of the sons of Jeshua the son of Jozadak, etc."—[*Rashi* from *Sanh.* 93a] *Jonathan's* interpretation is similar to this one. He renders: And the sin was standing on his right to accuse him. Others understand this phrase to mean: And the hinderer stood on his right to hinder him. The hinderer was Sanbalat the Horonite and his colleagues, the adversaries of Judah who hindered the Jews from rebuilding the Temple and the walls of Jerusalem.—[*Redak*]

יְהוָה אֱלֹהֵי שָׁמֶן יַעֲרֶה יְהוָה בְּךָ הַשָּׁמֶן
 יַעֲרֶה יְהוָה בְּךָ הַבָּחַר בִּירוּשָׁלַם הָלֹא
 זֶה אֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ: יְיָהוֹשֻׁעַ הִיָּה
 לְבָשׁ בְּגָדִים צֹאֲמִים וְעִמָּד לְפָנָי
 הַמִּלְאָךְ: יִינֵעַן יֵאמֶר אֶל־הַעֲמִידִים

לפניו

רשי

ר' א' אל הכסן, כרמל נא משה' ג' אר מול, (מספר 88)

סדרה קרא

הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יהושע
 (פז'א י'): (ב) יַעֲרֶה ה' בְּךָ הַשָּׁמֶן. יַעֲרֶה הַקֹּדֶשׁ בְּיָד
 הַזֶּה בְּךָ אֶתֶּם הַשָּׁמֶן: (וְחֹדֶר וְחֹדֶר יַעֲרֶה ה' בְּךָ הַבָּחַר וְגו')
 מִתְרָיו: וְהַבָּחַר בְּהוֹא בִירוּשָׁלַם שֶׁלֹא תִמְכַּסּ לְפָנָיו
 לְקַדֵּשׁ עַל הַזִּקְקִים הַזֶּה הַלֵּל רָחִיז הוֹא וְחֹדֶר לִכְךָ הַהוֹל מֵאֵשׁ
 הַשְׂרִיפָה: הָלֹא זֶה אֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ. מִפְּרֹשׁ כְּלִמָּה
 חֶלֶק שֶׁהוֹלֵךְ עִם אֶחָאֵךְ בֵּן קוֹלִיָּה וְחֹדֶר לֹאֹד: (ג) לְבָשׁ
 אֶבֶן עוֹרָא

כל שכן ששן של יבנה הכיני ומכנה עבודת בית המקדש
 שלימה. וששן של דרך משל די לאלה צעדים שמתלסו
 מהגלות או איך חוכל לשטני והלש לא הויקו דרך משל איך
 חוכל לשטני אחר שכול תלל מהגלות: (ו) יְיָהוֹשֻׁעַ. יֵשׁ
 חומרים כי הנגדים הוציאו אחר מבני בניו היה חתן לסגבלס
 וזה העון אינו על יהושע כי לא היה זה בימי והנכון כי לא
 היה לו בגדי כבוד ותפארת כי לא היה להם רק מומת
 להקריב העולות ואין להם בית ולא פרוכת ומפומת ומומת
 הוכח וכגדי וזה והנה הנגדים משל שאין לו כבוד והדר:
 (ד) יִינֵעַן. זה המלך אל העומדים לפניו זה המלך והוא
 שר עליהם כי ישוע מה שזוים יוש חומרים כי לפניו שב אל
 יהושע וזה רחוק כי להם יעמדו אנשים לפניו ומה מעלה
 יהושע לזכר הוא לזכר עמלו ולזכר אחר שם עליו אלה

מצודת דוד

יַעֲרֶה תֵּר יַעֲרֶה. ר' יַעֲרֶה יִמְחֹד יַעֲרֶה: הַבָּחַר בִּירוּשָׁלַם.
 מוֹכֵס עַל כִּי לֹשֶׁךְ בִּי הַבָּחַר בִּירוּשָׁלַם יַעֲרֶה בְּךָ: הָלֹא זֶה, ר' יֵשׁ
 שֶׁלֹּא תִמְכַּסּ מִי הוֹא הוֹא כְּלֹד הַהוֹל מֵאֵשׁ כִּי הוֹשֵׁךְ מֵאֵשׁ
 ר' יֵשׁ הַהוֹל וְהַקְרִיב וְהָלֹא הַשָּׂרִיפָה מֵאֵשׁ חוֹלֵל
 וְחֹדֶר בְּכָל יָמֵי חַיֵּי הַחַיִּים וְחֹדֶר בְּכָל יָמֵי חַיֵּי הַחַיִּים
 ר' יֵשׁ מִי שֶׁהוֹל מֵאֵשׁ כִּי הוֹשֵׁךְ מֵאֵשׁ חוֹלֵל
 ר' יֵשׁ מִי שֶׁהוֹל מֵאֵשׁ כִּי הוֹשֵׁךְ מֵאֵשׁ חוֹלֵל

כמו שפירש למה יהושע היה לבוש בגדים צואים:
 (ב) יַעֲרֶה ה' בְּךָ הַשָּׁמֶן. מִתְרָיו נִתְּרָא אֵיךְ שֶׁלֹּא תִמְכַּסּ עַלִּי
 עוֹד, וְכֵן כִּשְׁמוֹ אֹסֶר קִרְיָ עִמָּדִים אֵת עֲבָדֵי אֲרוֹנוֹכִים, שֶׁחֲתָר
 קִרְיָ עִמָּדִים אֵת בָּרִי: הָלֹא זֶה אֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ, כְּלֹסֶר לֹא
 נִשְׁחָרֵר בִּירוּשָׁלַם כִּי אֵם מִעַם כְּאֹד שֶׁנִּיֵּל מִשְׁרָפָה וְאֶתֶּר בֵּא
 לְקַדֵּשׁ מִלִּהֶם שֶׁאֵלֵהֶם: (ו) יְיָהוֹשֻׁעַ הִיָּה לְבָשׁ בְּגָדִים צֹאֲמִים.
 דִּרְךְ נִקְיָה הַפֶּס הַבְּרָקָה, בְּגָדִים צֹאֲמִים אֵלֵי וְעִמָּדִים נִכְרִיֹּת
 שֶׁקִּרְיָ בְּנֵי וְכֵן עוֹרָא הוֹא אֹסֶר וְחֹדֶר שֶׁנִּשְׁחָרֵר נִשְׁחָרֵר לֹאֹם

בגדים צואים. כתרנומו היו ליה בניו דנסכין להם נשין

דרכ

וכן בדבר נדעון ובפסקות אחרים: יַעֲרֶה ה' הָלֹא חָלַל יִחִי:
 הַבָּחַר בִּירוּשָׁלַם, לְבִנְיָהִל וְלֹא וְחֹדֶר לִשְׁטֵנִי: הָלֹא זֶה אֹד
 מִצֵּל מֵאֵשׁ, כְּמוֹ אֹסֶר קִרְיָ עִמָּדִים אֵת עֲבָדֵי אֲרוֹנוֹכִים, שֶׁחֲתָר
 עוֹד וְכֵן וְחֹדֶר מֵאֵשׁ מִלִּתֵּל לְכֹאֹ יִירוּשָׁלַם וְלִבְנֵי הַבֵּית
 וְלִבְנֵי בֵּית יִירוּשָׁלַם דְּרִשׁוּ בִּי כְּמִשְׁטֵט שֶׁהִיָּת עִם צִדְקִיָּה וְחֹדֶר
 אֲשֶׁר קִלְעַם מִלִּךְ בְּכָל בִּיאֵשׁ וְחֹדֶר נִשְׁרָפָה הָלֹא נִצֵּל כְּמִשְׁטֵט בְּרִישׁ
 הָהוֹא וְכִתִּי: (ו) יְיָהוֹשֻׁעַ הִיָּה לְבָשׁ בְּגָדִים צֹאֲמִים, פִּי כִי זֶה
 כִּשְׁלֵל בְּנֵי שֶׁנִּשְׁחָרֵר נִשְׁחָרֵר נִכְרִיֹּת וְכִתִּי יְיָהוֹשֻׁעַ הוֹא לִיָּה בְּנֵי
 דְּנִסְכִּין לִהְיוֹן נִשְׁחָרֵר לְכֹהֲנֵי הָהוֹא וְכִתִּי אֲסִדּוּ רִבּוּתִי וְלִי
 כִּי עַל עוֹן שֶׁהוֹי בְּנֵי גוֹ שֶׁאֵין נִשְׁחָרֵר שֶׁאֵינֶם הַגִּהוֹן וְלֹא מִיָּחָה
 בְּדִם אֲסִדּוּ זֶה שֶׁנִּשְׁחָרֵר יְיָהוֹשֻׁעַ הִיָּה לְבָשׁ בְּגָדִים צֹאֲמִים וְכִי
 דְּרִשׁוּ שֶׁל יְיָהוֹשֻׁעַ הִיָּה לְבָשׁ בְּגָדִים צֹאֲמִים אֵלֵי הָהוֹא שֶׁהוֹי בְּנֵי
 שֶׁאֵינֶם נִשְׁחָרֵר הַגִּהוֹן לְכֹהֲנֵי הָהוֹא מִיָּחָה בְּרִישׁ וְכִי
 עוֹרָא יִסְמָא בְּנֵי הַכְּתִיבִים אֲשֶׁר רִשְׁיָבוּ נִשְׁחָרֵר נִכְרִיֹּת בְּכֵי
 יֵשׁ עַל כִּי הוֹא לְבָשׁ בְּגָדִים צֹאֲמִים דְּרִשׁוּ בִּי לְבָשׁ מִצֵּל מֵאֵשׁ אֵל

ס' לו כי הוא לבוש בגדים צואים דרש ב לבוש מוצל יולא ובאומרו לזכר הוא לזכר עמלו ולזכר אחר שם עליו אלה

מצודת ציון

ששן (פז'א ד'): (ב) יַעֲרֶה. מִיָּן לְמִתָּה מִיָּסֵף: אֹד.
 סֹאֵל הַפֶּס שֶׁעוֹדִים כִּי חֵל מֵאֵשׁ כְּלֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ שֶׁרִיפָה (פסוק
 ד'): (ג) צֹאֲמִים, ר' יֵשׁ מִלִּתֵּל וְלֹא שֶׁהוֹל מֵאֵשׁ לְקִרְיָ קוֹלֵל
 לְבָשׁ בְּגָדִים צֹאֲמִים אֵלֵי: (ד) יִינֵעַן, מִיָּן מִפְּרֹשׁ קוֹל כְּמוֹ

ר' יֵשׁ כְּסֵפֶה שֶׁעַד לְפָנֵי הַמִּלְאָךְ הִיָּה מִדִּין לְבָשׁ בְּגָדִים מִלִּתֵּל, הַמִּלְאָךְ
 עִיָּו וְלֹא נִשְׁחָרֵר מִיָּן הוֹא לֹא מִיָּחָה כְּסֵפֶה: (ד) יִינֵעַן וְיִינֵעַן, הַמִּלְאָךְ

symbolize the lack of accoutrements
 for the Temple service at that time,
 for they had only a plain altar upon
 which to offer up burnt-offerings;
 no actual temple, no curtains, no
 ark-cover, not a golden altar.
 Neither did they have the golden
 raiments of the High Priest. The
 filthy garments represent the lack of
 glory and beauty.

4. And he raised his voice and said,
 etc.—This angel raised his voice and
 said [this] to the angels standing
 before him, over whom he ruled.
 [This is] as *Jonathan* renders:
 to those who ministered before him.—
[Ibn Ezra, Redak] *Ibn Ezra* also
 quotes others who explain that the
 angels were standing before Joshua.
 He rejects their interpretation on the

2. And the Lord said to Satan: The Lord shall rebuke you, O Satan; and the Lord shall rebuke you, He who chose Jerusalem. Is this one not a brand plucked from fire? 3. Now Joshua was wearing filthy garments and standing before the angel. 4. And he [the angel] raised his voice and said to those standing

2. And the Lord said to Satan—
The angel of the Lord said to Satan.—[Redak, *Mezudath David*]

The Lord shall rebuke you, O Satan—*The Holy One, blessed be He, shall rebuke you, O you Satan (and then he repeated and said: The Lord shall rebuke you, He who chose Jerusalem—Moharaz Margolioth); and He Who rebukes you is the One Who chose Jerusalem, that you shall not enter before Him to accuse this righteous man. Is he not fit, and has he not merited this? For he was saved from the consuming fire.—[Rashi]*

Is this one not a brand plucked from fire?—*It is related in the Aggadah of [chapter] Helek (Sanh. 93a) that he [Joshua] was cast into the fire with Ahab son of Kolaiah and his colleague.—[Rashi]*

Rashi is alluding to Ahab the son of Kolaiah and Zedekiah the son of Maaseiah, mentioned in Jeremiah 29:21-23 as false prophets and adulterers. They, too, are mentioned as being burnt in fire by the king of Babylon. The Talmud relates that they went to Nebuchadnezzar's daughter. Ahab said to her, "So said the Lord, 'Surrender to Zedekiah.'" Zedekiah said to her, "So said the Lord, 'Surrender to Ahab.'" She went and told her father. He said, "The God of these people hates

lewdness. When they come to you, send them to me." When they came to her, she sent them to her father. He said to them, "Who told you?" They replied, "The Holy One, blessed be He." "But I asked Hananiah, Mishael, and Azariah, and they told me that it is forbidden." They replied, "We are prophets just as they are. He did not tell them, but He told us." He said to them, "I wish to test you [with fire] as I tested Hananiah, Mishael, and Azariah." They replied, "They are three, but we are only two." He said to them, "Choose whom you wish to accompany you." They replied, "Joshua the High Priest." They thought, let Joshua come, for his merit is great and he will protect us. They were . . . cast into the fire. The two were burnt, but as for Joshua the High Priest—only his clothes were singed. . . . (For a more detailed account, cf. Commentary Digest to Jeremiah 29:23)*

3. was wearing filthy garments—
This is to be explained *according to the Targum: He had sons who had married women who were unfit [to marry into] the priesthood, and he was punished because he did not interfere with the [sons' marriages].—[Rashi from Sanh. 93a] Ibn Ezra* explains that the filthy garments

לְפָנָיו לֵאמֹר הִסִּירוּ הַבְּגָדִים הַצֵּאִים
מֵעַלְיָ וַיֹּאמֶר אֵלָיו רֵאָה הַעֲבַרְתִּי
מֵעַלְיָ עֹנֶךָ וְהִלָּבֵשׁ אֹתָךְ מַחְלָצוֹת׃
וַיֹּאמֶר יֵשׁוּעַ צִנִּיף טְהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ
וַיֵּשׁוּעַ הַצִּנִּיף הַטְּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ
וַיִּלְבָּשׁוּהוּ בְּגָדִים וּמִלֵּאךְ יְהוָה עִמָּד׃
וַיַּעַד מִלֵּאךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃

לְדִשְׁמִשָּׁן קְדָמוֹהִי
לְמִסֵּר וְאִמְרוּ לִיהוֹשֻׁעַ
גִּשְׁיָךְ לְקֹדֶשׁ רִירוֹ
לְכַהֲנָהּ סִבִּימָה
נִאֲמַר לִיהוֹשֻׁעַ וְאֶעֱבִידֶיהָ
סִבֵּךְ חֹבֶכְךָ וְאֶלְכִישֶׁת
הַחֶךְ וְקֹנֶן׃ הַנֶּאֱבָרִית
שׁוֹן כְּצִנִּיפָא וְכָרֵא עַל
רִישִׁיהָ וְשׁוֹאֵא כְּצִנִּיפָא
בְּכָרֵא עַל רִישִׁיהָ
וְאֶסְבִּירָהּ אֶתְהָא וְכָרֵא
לְכַהֲנָהּ וְכָרֵא אֶתְהָא
קִאִים וְאֶסְבִּירָהּ
מִלֵּאךְ בְּיְהוֹשֻׁעַ

רש"י

מהר"י קרא

ויסירו הנשים נכריות ברבר זה עני מעביר מעליהם עינם:
(ה) צניף סתר, לאשת חיל קורא צניף סתר, וכן שלמה הוא
אומר אשת חיל עשרת בעלה: (ו) ועד, העיר עליו ואמר לו:

הזכות למחלוצות נגדים נאים ולבגים: (ה) ואומר, אני זכריה: ישימו צניף טהור וגו', נקשתי רחמים עליו: (ו) ויעד.

דריק

הסלאכים האחרים העוסדים לפניו כי הוא היה גדול מהם וזאת
היה שולחם ותרנם ונתן לרששמשין קדמויה: הסיור, וסו
שויברילו כהנשים הנכריות: עונך, סירוש כי הנגדים הציאים
הם כשל לעון: בחלוצות, הם חלופות נגדים נקיים וזה כשל
על הוכיח כלומר כיון שישר העין יראה כך חוליות וכן ח"י
ואלכש יתך זכיון: (ו) ואומר, אשר זכרית הנביא אמרתי אל
הסלאך ישימו צניף סתר על ראשו ואשר חזר יצויות להסיר
הנגדים הציאים מעליו והלבש אותו בחלוצות צה נג כן
ששיבו צניף סתר על ראשו לתנכו לחיותו כהן גדול שהיה
מצוה על ראשו: וילבישוהו נגדים, וכבר הליבשוהו נגדים
כי הנה אבר והלבש אותך בחלוצות קודם שזכר זכרית הנביא
וכן יורם חולעים ויבאש וכבר באש כי כל דבר ובאש קודם
שיהיה חולעים: וכן הן אחת קצת נחמא והדומים להם:
ובלאך ה' עמר, כי ראה כבודא הנבואה כי עד שישבו
הצניף הסתר על ראשו עמר סלאך ה' שלא הלך כפיניו: (ו) ויעד
סלאך ה', חזיר בו זה הרבר כפי העירותי בבם הער חזיר בנו

מצודת ציון

ומעיתאמרת (דברים כ'): מחלוצות, כי יכיראל מין מלכוסים נאים
וכן כהנללות והפעטות (ישעיה ג'): (ה) צניף, מלכוס מלנש
כפשו לסנד אכ כהלל: סתר, ר"ל כזור וקין: (ו) ועד, ענין

ר"ל כפיוס העון יגולה היות: (ו) ואמר, זה מעמד זכריה שא' כחללתי מעל שישמו על ראשו צניף סתר ר"ל סיבס כח כסונה
נגולה ליוסם לעמד חסריו הולל: וישבו וגו', ר"ל תקבלת חסתי ופיר נחמו לו לכש כח כסונה נגולה:
וילבשוהו נגדים, ר"ל היה נגלה זכיונות: ובלאך ה' עמר, ככל עקר הזמן כשעלם כל זה: (ו) ועד, אחר כל כעששים הכרה

(ד) הסירו הנגדים הציאים מעליו, יכדילו בניו את
נשותיהם וימחלו לו: מחלוצות, חלופות נגדים נאים
כלומר נכיות אבל לפי שדימה העון לנגדים לואים דימה
הזכות למחלוצות נגדים נאים ולבגים: (ה) ואומר, אני זכריה
אבן עזרא

הנגדים הלאים ומלת עונך כדרך גדול עוני מנאש גדול
עונש ולערי על כן חמר אחריו הן נרבת אחיו וגם זה עונך
ככה, העברתי מעליך עונשך ועדך וחרפתך כדרך
ונקה האיש משון וכן והאשה חשא את עונה: מחלוצות,
כמו את חלילתו חלופות דבר שהוא נהלך ממנו ומחלוצות
שחלץ אחרים תחתיהן: (ה) ואומר, אחר רבי מרינוס
כי הוא החת ויאמר וכזה לא ימלא בלשון הקדש והנכון
שהנביא אחר אחר שהסירו הנגדים וילבשוהו נגדי חפצת
כמה היה נאה אליו היה צניף טהור על ראשו או מלת
ואומר זה כלבי ככה חשבתי כלבי ורלחתי אקקיימה מחשבתי
והנה הוסיף הצניף הטהור על ראשו וכבר הליבשוהו נגדים
כמו יורם חולעים ויבאש וכבר באש כי כל דבר יבאש
מחלה ואחר כי יורם חולעים: (ו) ויעד, נפתח העין

מצודת דוד

הנגדים המלכותיים ר"ל הפריסו את בניו מנשותיהם הנכריות למען
יוסר כעון מיהושע: ויאמר אליו, המלך אחר ליהושע: ראה
העברתי, כשה שלוח לנסרם בניו מהנכיות העברתי מעניך כעון
שביה נן מה שלא חסית כעס: והלבש, לוחי נכלבים אחר המללוח
ר"ל כפיוס העון יגולה היות: (ו) ואמר, זה מעמד זכריה שא' כחללתי מעל שישמו על ראשו צניף סתר ר"ל סיבס כח כסונה
נגולה ליוסם לעמד חסריו הולל: וישבו וגו', ר"ל תקבלת חסתי ופיר נחמו לו לכש כח כסונה נגולה:
וילבשוהו נגדים, ר"ל היה נגלה זכיונות: ובלאך ה' עמר, ככל עקר הזמן כשעלם כל זה: (ו) ועד, אחר כל כעששים הכרה

"Let them put, etc."—It would be fitting that they should put a pure miter on his head.

and they put a pure miter, etc.—I saw that my thought came true, for, indeed, they put a pure miter on his head.

6. warned—Heb. וַיַּעַד, an expression of warning, as in (Deut. 31:28): "And I will warn (וַאֲצִיָּה) them before the heaven and the earth."—[Rashi] After the above procedure, the angel warned Joshua [as follows].—[Mezudath David]

before him, saying, "Take the filthy garments off him." And he said to him, "See, I have removed your iniquity from you, and I have clad you with clean garments." 5. And I said, "Let them put a pure miter on his head," and they put the pure miter on his head. And they had clothed him with garments while the angel of the Lord was standing. 6. And the angel of the Lord warned Joshua, saying,

grounds that Joshua, dressed in filthy garments, could have no office over the angels.

"Take the filthy garments off him."—*Let his sons separate from their wives, and he will be forgiven.*—[*Rashi*, *Redak*, after *Jonathan*]

your iniquity—I have removed your punishment, your pain, and your shame. This expression is found in conjunction with the *sotah*, the woman accused of adultery (Num. 5:31).—[*Ibn Ezra*] The filthy garments represent the iniquity.—[*Redak*]

and I have clad you—Heb. וְהִלָּבֵשׁ. This translation follows *Jonathan*. *Mezudath David* renders: And I commanded that you be dressed (cf. verse 5).

clean garments—Heb. כְּתָנִים טָהוֹרִים. *A change of beautiful garments; i.e., merits. Since he compared the iniquity to filthy garments, he compares the merit to clean garments; beautiful, white garments.*—[*Rashi*] Since the sins will be forgiven, the merits will be apparent.—[*Redak*]

5. **And I said**—*I, Zechariah.*—[*Rashi*]

"Let them put a pure miter, etc."—*I begged mercy for him.*—[*Rashi*] Since you ordained that he be clad in clean garments, ordain that a pure miter be placed on his head to initiate him into the High Priesthood, for the High Priest wore a miter on his head.—[*Redak*] *Kara* explains that the sons of Joshua the High Priest should take women of valor instead of the foreign wives that they had previously married. In the words of Kings Solomon (Prov. 12:4): "A woman of valor is the crown of her husband."

and they had clothed him—This translation, which employs the past perfect tense of the verb, follows *Ibn Ezra* and *Redak*. *Mezudath David*, however, explains the phrase in the simple past—and they clothed him—because in verse 4 the angel merely commanded that Joshua be dressed in clean garments, and it was not until this verse that he was actually clothed; i.e., his merits became manifest.

Ibn Ezra explains the verse as follows:

And I said—to myself,

7. So said the Lord of Hosts: If you walk in My ways, and if you keep My charge, you, too, shall judge My house, and you, too, shall guard My courtyards, and I will give you free access among these who stand by. 8. Hearken, now, O Joshua the High Priest—you and your companions who sit before you,

7. If you walk in My ways, etc.—
Then I, too, will do this for you.—
 [Rashi]

you, too, shall judge My house—
You shall judge and be the officer over My Temple.—[Rashi]

and I will give you free access—
 Lit. and I will give you walkers. According to the Targum: and when the dead will be resurrected, I will resurrect you; and I will give you walkers who walk among these seraphim. According to its simple meaning, he brings him tidings that his sons will be meritorious in the future.—
 [Rashi] Rashi says the Targum may also mean: and I will give you feet that walk among these seraphim. In that case, although Jonathan renders רגליך as *feet that walk*, referring to Joshua, Rashi says the simple meaning is “walkers,” and that the expression refers to Joshua’s sons, who will merit immortality among the angels in the future.

who stand by—*Seraphim and ministering angels, who never sit.—*
 [Rashi after Jonathan] According to Rashi and Mezudath David, the apodosis (main clause) begins with “you, too, shall judge My house, etc.,” meaning that God is promising Joshua and his descendants the office of the High Priesthood, whose

function it is to judge the people and to guard the courtyards. However, according to Redak and Ibn Ezra, the apodosis commences with “I will give you free access, etc., (according to them, we render:) and you, too, shall judge My house.” If Joshua judges the people faithfully as a High Priest, and the other priests follow suit after his death, he will gain a position among the angels, who exist forever. This alludes to the belief in immortality of the soul, which separates from the body upon death.—[Redak] Ibn Ezra renders: And you, too, like your father Jehozadak, shall judge My house, etc.; behold, I will give you, etc.

8. you and your companions—
They were Hananiah, Mishaël, and Azariah.—[Rashi and Redak from Sanh. 93a, Gen. Rabbah 56:11] The Sages tell us that after Hananiah, Mishaël, and Azariah were saved from death in the fiery furnace, they migrated to Eretz Israel, where they raised families. According to the Midrash, they migrated there in order to study the Torah under the tutelage of Joshua the son of Jehozadak. The description of companions “who sit before you” suggests disciples who sit at their master’s

ארי נכרין פֿשרין
הַמַּעֲבָד לַהוֹן נֶסֶן
אִינוֹן אַרִי הָאֵא אִנְא סִינִי
הִנֵּה עֲבָדִי קִשְׁיָא
וַיְהִינֵנִי : ׀ אַרִי הָאֵא
אֲבָא דִּיהִבִּית, קִדָּם
וַיְהִשְׁעַע עַל אֲבָנָא הָדָא
שִׁבְעָא עֵינִין חִזְיָאן לָהּ
הָאֵא אִנְא נְלִי חִוּהָא
אֲמַר ׀ עֲבָאוֹת וְאֵעִי

רמ"י

סופת. גברין כשרין למעמד להן ניסין שף להם נעשה
גם: כי הגני מביא אה עברי צמח. כי עמה ורובכל
 נספחם יהודה קען כחור המלך ואני מנחם לו גדולה וגם
 נצחתיו להן כעניי המלך שימלא שאלתו בנבין היות והעיר
 נבחה שפטרם בנחמיה (א') דברי נחמיה בן חלליה והוא
 ורובכל למחזריו כספרהו: (ב) כי הנה האנן.

אבן עזרא

[illegible]

שְׂצוּדַת דוֹד

לייחוד הדבור נס להם: כי הגנייביו, ר"ל והדבור הוא אשר
הגנייביו לאח עבדי ימח וסוף מן העצים כפ"ס והקמות' לידו
למח לר"ק (ימים ר"ג): וכן כי הגנה האבן וגו', מיון הוא
הוא האש כיסוד גנייב בית השפיל וגו' ר"ל מותר יאסעו אשר
יבין או ר"ל ככר כהילה היתה גוזה: על אבן אחת, ועל כללן
שפטי הכניי יתה: וימים ר"ל שפירות רכוש היה מלח האבן
יתקוה לזכות כללנים יתקוה ר"ל הוא יתן כח ועור על המלח:

Behold! I untie its knots—Heb. **וַיִּפְתֹּחַ**, *I untie its knots—I thwart the plot of the enemies who wrote an accusation to stop the work.*—[Rashi alluding to Ezra 4:6]*
and I will remove—Heb. **וַיִּשְׁמַח**.—
 [Rashi]

Behold! I untie its knots—Heb.

וְהִתְּתִי אֶת־הַחֲבִילִים, *I untie its knots—I thwart the plot of the enemies who wrote an accusation to stop the work.*—[Rashi alluding to Ezra 4:6]*

and I will remove—Heb. וּמִשְׁתִּי.—

[Rashi]

for they are men worthy of a miracle—for, behold! I bring My servant, the Shoot. 9. For, behold the stone that I have placed before Joshua. Seven eyes are directed to one stone. Behold! I untie its knots, says the Lord of Hosts, and I will remove the iniquity of

for they are men worthy of a miracle—Lit. men of a miracle. [*Jonathan renders:*] *Men worthy to have miracles performed for them, for a miracle was performed for them, too.*—[Rashi from Sanh. 93a]*

for, behold! I bring My servant, the Shoot—For now Zerubbabel, the governor of Judah, is insignificant in the king's court, but I will make his greatness burgeon. I will also give him favor in the eyes of the king, so that he will grant [Zerubbabel's] request for the building of the Temple and the city, as explained in Nehemiah (1:1): "The words of Nehemiah, the son of Hachaliah." Nehemiah was identical with Zerubbabel, as we say in *Sanhedrin* (38a).—[Rashi]*

9. For, behold the stone—The foundation of the house that you laid in the days of Cyrus—they stopped you, and that foundation and the thickness of the wall appeared little in your sight, as explained in *Ezra* (3:12f.) and in the prophecy of *Haggai* (2:2f.).—[Rashi] *Ibn Ezra* and *Redak* suggest that this stone is the plumb line that Zerubbabel holds, as is related below (4:10). Hence, we explain: the stone which I gave into the hand of Zerubbabel before Joshua.

Seven eyes are directed to one

stone—It will eventually be widened seven times as much. And so did *Jonathan* render: *On one stone, seven eyes see it. The expression of עֵינַיִם is an expression of appearances. It appears to me that the seven eyes are because of the eyes of the Holy One, blessed be He—in Whose eyes and heart it is [planned] to add seven times as much—because of the prophecy similar to this one (4:10): "And they shall see the plummet in the hand of Zerubbabel these seven times; the eyes of the Lord—they are roving to and fro throughout the land."* [Now, what did Zechariah see to have him say here, "The eyes of the Lord are roving to and fro throughout the land"?—*Parshandatha*] This is but to say that He directed His eyes to increase the glory of the Temple in its building.—[Rashi]

Rashi's commentary gives two definitions of the word עֵינַיִם. The first is appearances or facets; the original wall and foundation would be widened to seven times their original width. The second definition is eyes; God would direct His eyes, so to speak, toward the foundation of the Temple to increase its glory. *Targum Jonathan* seems to follow the second definition, but *Rashi* associates *Jonathan* with the first definition.

that land in one day. 10. On that day, says the Lord of Hosts, you shall call—each man to his neighbor—to come under his vine and under his fig tree.

4

1. And the angel who spoke with me returned, and he awakened me as a man who wakes up from his sleep. 2. And he said to me, “What do you see?” And I said, “I saw, and behold [there was] a candelabrum all of gold, with its oil-bowl on top of it, and its seven lamps thereon; seven

the iniquity of that land—This may be taken literally, and it may mean the punishment for the iniquity of the land.—[Redak] *Ibn Ezra* expresses it as the punishment, the evil, and the exile.

in one day—*I do not know what day.*—[Rashi] Redak explains that this prophecy would be realized at the time that the prophets promised God would magnify the glory of Zerubbabel.

10. **On that day**—when the Temple is founded, you will live in peace. This prophecy coincides with that of Haggai (2:9).—[*Ibn Ezra*]

to come under his vine and under his fig tree—Because of the peace you will enjoy.—[Redak] Each one will invite his neighbor to enjoy the shade of his tree and partake of its fruit, of which there will be plenty.—[*Mezudath David*]

1. **And the angel, etc., returned**—Since the angel did not speak to Zechariah in the preceding scene,

Scripture tells us that he now returned to speak to him.—[*Mezudath David*]

and he awakened me as a man who wakes up from his sleep—This is an ellipsis. He awakened me, and I awoke as does a man who wakes up from his sleep.—[Redak, *Mezudath David*]

2. **“What do you see?”**—in the prophetic vision.—[*Mezudath David*]

with its oil-bowl on top of it—Heb. מִלְּבָן, as in (Josh. 15:19): “*The upper springs (מִלְּבָן)*.” “*This is an expression for a spring; [hence] a sort of large round bowl.*”—[Rashi]

This translation follows *Targum Jonathan*; however, Redak prefers an oil-bowl, even though the word ends with a “mappiq he,” which usually denotes the feminine third person possessive.

and its seven lamps—*A type of vessel into which oil and wicks are inserted.*—[Rashi]

וַיִּשְׁבַּעְהָ מוֹצְקוֹת לַנְּרוֹת אֲשֶׁר עָלֶי-
 רֵאשָׁה: וּשְׁנַיִם זִיתִּים עָלֶיהָ אֶחָד
 מִיְמִין הַגִּלָּה וְאֶחָד עַל-שְׂמאלָהָ:
 וַיֹּאמֶר אֶל-הַמֶּלֶאךָ הַדָּבָר בִּי
 לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי: וַיַּעַן הַמֶּלֶאךָ
 הַדָּבָר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה
 הֵמָּה אֵלֶּה וַיֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי: וַיַּעַן
 וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר-יְהוָה אֶל-

דקריקין כנהון כשהא
 לבוציגא דעל רישא:
 ג ותרפון זיתין בעלה
 סר סימין גולתא וחד
 על סקלקה: רואתיה
 נא סרית למלךא
 דמלכא עמי למיכר מה
 אלן רבוי: ה נאחיב
 סלמא דמלך עמי
 נאמר לי המלך ובעתא
 סן איני אלן נאחב
 לא רבוי: ו נאחיב
 נאמר לי למיכר בון
 מהנאמר דין עם דרבכל
 ת"א וסימין זיתים: סמיתיה דה
 סה סה: סקליב עטר סה

רשי

לצורות הקטנים שהשמן זמן מה הגולה דרך אורי: מוצקות לכל
 נר ונר: (ג) ושנים זיתים עליה. אללה שני זילנות
 שהזיתים גדילים בהם אחד מימין הגולה ואחד על שמאלה
 וגו' וכלן לא פירש על שני נצחיות וזה האמורות למטה
 בפרשה וזה כמין עריבות ועדשים כל בית הכד שם
 עומדי אלל הזיתים וזיתים נחבטים מאליהם לתוך הנצחיות
 ומתחממים שם כנמעטן ונעלרים שם כבית הכד והשמן
 נופל לתוך הנצחיות ומתנצחות לתוך הגולה ומתגולה אל
 המוצקות ומתמוקות אל הנרות והמוקות והנרות מ"ט היו

היוסנה: שבעה ושבעה מוצקות לנרות. לכל נר נר הם שבעת:
 (ג) ושנים זיתים עליה. אלו זיתים שנים היו עוסרים אחד
 סימין הגולה ואחר על שמאלה. ובאותם זילנות היו שני
 צנחרות כמין שני עריבות אחד לאילן זה ואחר לאילן זה והיו
 הזיתים נושרים מהם לתוך העריבות ונכששין באליהן וסימין
 שוכנם והיו לאותם שני צנחרות פי תקילות שסקליהן את השמן
 לגולה וסן הגולה אל המוצקות וסן המוצקות לנרות ואע"פ
 ששבעה מוצקות כבישן שני לנר אחד אע"כ לא שם לזכר
 ולא לכעס אלא כרה שיה בסן שיתן אדם שסן לחוכן: (ה) הלא
 ידעת מה הסה אלה. שלא תייתר וירע להבין אל סה ירסון

רמו' לאור שלעתיד לבוא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים מ"ט על אור של יום כראשית: (ד) מה
 אלה אדני. מה זה שהזיתים נחבטים מאליהם והשמן נא אל הנרות מאליו: (ו) זה דבר ה' אל ורובכל. זה
 סימן לך להכניח את זרובבל כשם שהזיתים והשמן הוה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא בחיל ולא ככח שלכס משו

אבן עזרא

לא בחיל ולא ככח. כאשר ראית השמן נעשה מאיליו
 ודולק ככה יבנה הבית לא ככח גדול שיש לזרובבל ולא
 כזרוב חלו כי אם כזרוב השם וסיועו: (ג) ושנים. עוד
 יפרש מה טעם הזיתים שהיו שנים: (ד) ואע"פ. ידע
 הנביא כי זה במראה הנבואה על כן שאל: (ה) ויען.
 שאלו אס יס כן טעם חכמה להבין טעם המראה: (ו) ויען.
 הנה דבר ה' יבנה הבית וכן ת"י נביא דה' מסעדין להון:

מצודת רוד

במראה הנבואה בלה. כל המורה היפה וזה: גולה כל ראשה.
 פתחנל של כלשם סיה כמין ספל וזה סיה השמן: ושבעה נרותיה
 עליה. פתחנל כדלפי קני המורה סיה שבעה נרותיה סה
 ר"ל לכל נר ונר סיה שבעה נרותיה כדלפי קני המורה סיה שבעה נרותיה
 עליה. שני זילני זית פתחו אלל המורה: (ד) ואע"פ ואומר. סה
 ידעת. הלא פתחנל משני נרות על מה פתחו: לא אדני. לא השכלתי נדעם: (ו) זה דבר ה'. ר"ל כזה ידעו כאלו אמר סה סל

לנרות. שבע מוצקות היו לה לכל נר בצוקה אחד. ורשי' ויל
 ש"י שבעה ושבעה מוצקות לכל נר שבעה מוצקות מוצקות שם
 תאר בבסוק פסל שהיו מוצקות שסן סנר לנר: (ג) ושנים
 זיתים. ועוד ראית שנים זיתים על המורה או על הגולה
 ואחר הוא: אחד סימין הגולה ואחר על שמאלה. כסו שמאלה
 אבל אמר כי על הגולה היו ולמסח אסר על ימין המורה ועל
 שמאלה והענין אחד: (ד) ואע"פ. סבאר תוא: (ה) ויען. סבאר
 הוא: (ו) ויען. לא בחיל ולא בכח. כסו סראית כעשה המורה
 עשה מאיליו בלא אדם עורך את הנרות וסצין בהם את חשסן

מצודת ציון

ליקה והם ליטורות ודך סס נילק ונמסך השמן: (ד) ואע"פ. סין

tubes each to the lamps that were on top of it. 3. And [there were] two olive trees near it; one on the right of the bowl, and one on its left. 4. So I answered and spoke to the angel who talked with me, saying, "What are these, my lord?" 5. And the angel who spoke with me answered, and he said to me, "Do you not know what these are?" And I said, "No, my lord." 6. And he answered and spoke to me, saying, "This is the word of the Lord to

seven tubes each—Seven small tubes come to every lamp, for the oil flows from the bowl through those tubes into each lamp.—[Rashi] *Redak* renders "seven and seven tubes," meaning that there were seven tubes, one attached to each lamp.

3. And [there were] two olive trees near it—Beside it were two trees upon which olives were growing, one on the right of the bowl and one on its left, etc. Here [the prophet] does not explain about the two golden vats mentioned below in the chapter, which are the sorts of bowls or vats of the oil-press. [In the prophecy these vats] stand beside the olive trees. The olives beat themselves into the vats and are

heated there as [if] in a vat or pit where olives are generally packed. There they are pressed in the oil-press, and the oil falls [by itself] into the vats, and from the vats into the bowl, and from the bowl into the tubes, and from the tubes into the lamps. The tubes and the lamps number forty-nine, an allusion to the light, for in the future the light of the sun will be sevenfold the light of the seven days—forty-nine times the light of a day of Creation.—[Rashi]

4. "What are these, my lord?"—What is this, that the olive trees are picked by themselves, and the oil comes into the lamps by itself?—[Rashi]

וְרִבְבָּר לְאַמֶּר לֹא בָחִיל וְלֹא בָכָה בִּי לְסִמְרָא לֹא יִסְמִיר
אַסְבְּרָהוּי אֲמַר יְהוָה לְבָבָאֹת: זְמִיִּי
אַתָּה הִרְדֵּנְדֹל לְפָנֵי וְרִבְבָּר לְמִישֹׁר
וְהוֹצִיא אֶת־הָאֵבֶן הָרָאשָׁה תִּשְׁאֹת
יְהוָה: חִיֵּיהֶן דְּבִרְרִיהֶן אֶל־לְאַמֶּר:
יְהוָה: קִבְּלֵן מְלָכֵינוּ: חִי וְנֹהַר
יְהוָה: קִבְּלֵן מְלָכֵינוּ: חִי וְנֹהַר

רשי

אח כעין בעתי: בי אס ברוח. אזי אתח את רוחי על דרום ויעה לנס לבנות ולבסוף לא יצרי יואח כעין מעל ויעור לרסם נתקן ויון וזמן וועלס כמו שכתב בעשר (ו) ולא תעורכו לעורכו זנס: (ז) מן אהרן דר הדבול. שרי עבר הנכר חתה כחה עבר נכרה וסחר כונו ומוטקון שטעלס המלכה עד כה משנה חסיו לפני ורובל מישור חן לנס שדרה ונדרה עוד עליו: והוציא את האבן הראשה. האדריכל יקח את אבן הבדול כחיו להיות אדריכל כהלך הכונים וסם יבנו הכל כמי

אבן עזרא

(ז) כי. הנוח דבר אל כל עד ואלך אס אהה נחש בעיניך ככה עליו הגדול למישור תשוב לפני ורובל ויחלולו את האבן ההלכה היא האבן הבדול שנתקן עיר ורובל והיא הצורה למנהל אשר נחתי לפני ויעסע: השוארות. שאלו רב יהיה לה שאלו חן לה שכל ישמע כמו השוארות מלוא: (ח) ודרי. עתה נדרס דברי המורה:

סעורה דוד

מלך המעשה הנה מעט ויחנך: לא בדיל. י"ל משתלם ערלמאס לא היה עשיר ויהי כדור ולא כזה ויהי ויעסע ערלמאס ויעל כס מעט כוונת מלמה כי אס כלבני כי אתח נכח פלמס יהיה נכנסת לו פסיד (משעמם ויהי דומה גדיד) כוח מלמס ויכרס מעלס ויעלסו מעט המון לא הנה כלם. ואמר על מלך דוד אהרן דר הדרי. על מלך דוד ואמר מי אהה דבר כי אס לא ילמס חסיו כל מלך כי למוס חסיו כללן מישור ויכלי שבו כל לא

סברתי קרא

אלי נשאלת: (ז) לא בחול ולא בכח. כסם שראת אהם ויהי שראם נחשירם בכחם ולא די אהרית ולא עי דר נדרס כסו כי אס חול גדול ולא כבד אישע אז ישאלה בעולה כסו כי אס בחול חסיו העיר ה' אז חת כריס שכל הארץ יעבר קול כלל פלמס וגם בכחכ לאסר כל פכיתות חסיו נתן לו חן אהרן פלמס כי כסם ככל עסו יהי ה' אלחיו עסו ויעל לווישלים אשר ביהודה: (ז) כי אהה ה' הגדול לפני ורובל לישור ויהי את האבן הראשה תשואת חן ויהי הגדול שרי השואת יהיה חן גדולת סבאיו אתה יוציא אותה אבן הגדולה כעין בית הכבשים ארבע יוציא אותה י"ל חן שיהיו עליו כסם

דרי

דבריו אשר יאור כעין לזל ומפואר: השוארות חן חן לה. כעסיו על ידי אבן המשתלם וזלס. השואות חן כמו השואות חן חן לה

סעורה ציון

הקמת קרב: (ז) בדיל. עין (פואת עס: ברחמי. עין פלן: (ז) למישהי. מל ידן וסע. י"ל טובס ומשכני וכן ולעסם שונים יסמסו (עמוס ז): השואות. עין פמית קול כסו סמורה כסיו כעני כעל כעל עמלס כי אותם נתלס מוד נעסע וזמן הגנוס כעלס דרך פלמסות כל. כחיו: (ז) כי אהה דר הדרי. על מלך דוד ואמר מי אהה דבר כי אס לא ילמס חסיו כל מלך כי למוס חסיו כללן מישור ויכלי שבו כל לא

Zerubbabel, saying: 'Not by military force and not by physical strength, but by My spirit,' says the Lord of Hosts. 7. Who are you, O great mountain? Before Zerubbabel you sink to a plain! He will bring out the stone of the main architect, with shouts of grace, grace to it." 8. And the word of the Lord came to me, saying:

6. **"This is the word of the Lord to Zerubbabel"**—*This is a sign for you to promise Zerubbabel that just as the olives and this oil are finished by themselves in all respects, so will you not build My house with your [own] power or with your [own] strength.*—[Rashi]

but by My spirit—*I will place My spirit upon Darius, and he will command you to build and to pay all the building expenses from his [treasury]; and [he will] help you with wheat, wine, oil, and wood, as is explained in Ezra (6, 7): They required no aid from any man.*—[Rashi]

7. **Who are you, O great mountain?**—*You, the princes of the other side of the river—Tattenai, the governor of the other side of the river; Shethar Bozenai, and their companions (Ezra 6:6), who have stopped the work until now—from now on you shall be before Zerubbabel as a plain; you have no more ruling power or superiority over him.*—[Rashi]

He will bring out the stone of the main architect—*The main architect will take the plummet in his hand to be the main architect at the head of the builders, and they will build everything according to his words; [everything] that he will order concerning a beautiful and glorious building.*—[Rashi] Redak renders: "As he brought out the initial stone," meaning that just as he brought out the initial stone on the twenty-fourth of the ninth month [to] shouts of "Grace, Grace to it," so will he complete the building.

with shouts of grace, grace to it—*To that stone, for everyone will say, "How beautiful is this building that was made with this plummet."* [The expression] "*shouts* (נִשְׁמָע) of grace" is as (Job 39:7) "*the shouts* (נִשְׁמָע) of a driver," and (Isa. 66:6) "*a sound of stirring* (נִשְׁמָע)," both of which are expressions of making a voice heard.—[Rashi]

[illegible][illegible][illegible][illegible]

9. Zerubbabel's hands founded this house, and his hands shall complete [it], and you shall know that the Lord of Hosts sent me to you. 10. For, whoever despised the day of small things shall rejoice and see the plummet in Zerubbabel's hand; these, sevenfold; the eyes of the Lord are roving to and fro throughout all the earth. 11. And I raised my voice and said

9. Zerubbabel's hands founded this house—*from beginning to end, in the days of Cyrus I.*—[Rashi]

and his hands shall complete—it now. The word *תִּכְנֶנָּה* is an expression of completion, as in (Isa. 10:12) "when the Lord completes (*יִכְנֶנָּה*) all His work."—[Rashi, Kara, Redak, Ibn Ezra]

10. For, whoever despised the day—*when the Temple was founded—which was small in their eyes, as is stated in Ezra (3:12): "But many of priests, etc., who had seen, etc., upon its foundation, wept aloud when they beheld this temple;" and in Haggai (2:3): "Is it not as nothing in your eyes?"—will rejoice now when they see the plummet suspended from the plumb line in the hand of the architect, the head of the builders, with which he directs a line to the corner, and this will be in the hand of Zerubbabel.*—[Rashi]

these, sevenfold—*Seven times the first foundation in the days of Cyrus. So did Jonathan render: Seven rows of stones like these.*—[Rashi]

the eyes of the Lord are roving to and fro—*And it appeals to Him to do so; and He saw this Zerubbabel*

suited for the matter.—[Rashi] *Redak* says that the angel is now explaining to Zechariah the meaning of the seven eyes on one stone: that God's eyes are roving to and fro over all the earth, and He will see the adversaries of the Jews who wish to prevent them from completing the building of the Temple, and He will guard the Jews so that their adversaries will have no power over them.

Abarbanel and *Mezudath David* explain this entire vision as a prophecy of the Messianic era, when the people will be governed by a descendant of Joshua the High Priest and a descendant of Zerubbabel the governor of Judah: the Messiah, the son of David. The building being predicted is of the Third Temple, which will be much greater than the first two. The great mountain that will sink before Zerubbabel is Gog, who will fall before the Messiah—who is descended from Zerubbabel. The Messiah will then bring out the first stone, the very foundation stone used by King Solomon in building the First Temple.

to him, "What are these two olive trees on the right of the candelabrum and on its left?" 12. And I raised my voice a second time and said to him, "What are the two olive branches beside the two golden vats that empty out the gold[en oil] from themselves?" 13. And he spoke to me, saying, "Do you not know what these are?" And I said, "No, my lord." 14. And he said, "These are the two

11. What are these two olive trees?—*What do they symbolize, and what do the two olive branches (troches in Old French) symbolize? [They are] a cluster of olives on a branch, as if a type of ear of grain.*—[Rashi]

12. beside the two golden vats—Heb. תָּאֵן; i.e., *beside the two golden vats, as in* (II Sam. 14:30): "*See, Joab's field is near mine* (לְצִדִּי)."—[Rashi]

that empty out the gold[en oil] from themselves—*This oil that is clear and good to illuminate [and to shine—Parshandatha] like gold, as in* (Job 37:22): "*From the north comes gold.*"—[Rashi]

Redak explains that the two olive branches had fallen into the vats, where they were pressed out by themselves. Then the oil flowed through to the tubes, and from the tubes into the lamps. He compares the branches to ears of grain because they are full of the seeds of the olives, much as the ears of grain are full of the kernels of wheat. *Ibn Ezra* also explains that the branches were cut off and were in the vats. They both agree with *Rashi* that the gold is actually golden colored oil.

14. two anointed ones—Lit. sons of oil. *The horns of the priesthood and the kingdom who are anointed with the anointing oil.*—[Rashi] The angel is referring to Joshua the High Priest and Zerubbabel the governor of Judah, who, although not anointed with the anointing oil because it had been hidden by Josiah, were, nevertheless, called "anointed ones" because of their lineage from the anointed Aaron and David.—[*Malbim to Sifra*, Lev. 7:35]

Redak states that Zerubbabel and Joshua actually were anointed with the anointing oil. This interpretation does not coincide with the tradition that the anointing oil had been hidden by Josiah. The Talmud states in many places that the high priests who served in the Second Temple were not anointed. As their initiation into office they donned the eight garments of the High Priest.

(the two anointed ones)—*The good inclination and the evil inclination, which is converted to good in the merit of the Torah.*—[Rashi in printed editions] The word יָצָר alludes to יָצָר, *inclination*. A great man must be the product of his good inclination as well as his evil inclina-

בְּנֵי־הַיְצֵהֶר הַעֲמִידִים עַל־אֲדוֹן־כֶּלֶּ
 הָאָרֶץ: הִיא וְאִשׁוּב וְאִשְׁאֲעִי וְאִרְאָה
 וְהִנֵּה מְגִלָּה עֹפָה: יוֹאֲמֵר אֵלַי מָה
 אַתָּה רֹאֶה וְאִמְרָ אֲנִי רֹאֶה מְגִלָּה עֹפָה
 אַרְבֶּה עֲשָׂרִים בְּאֵמָה וְרַחֲבָה עֶשֶׂר
 בְּאֵמָה: יוֹאֲמֵר אֵלַי וְאֵת הָאֱלֹהִים

דקסין קרב רבון כל
 ארצא: א ויהיה מקפיד
 שני נחמה וקא קגלה
 פרקא: ב ואמר לי מה
 את חזי ואמרית אנא
 חזי קגלה פרקא אירקב
 עשרין אטין ופוחית
 עשר אטין: ג ואמר
 לירא מוקא בעהידא
 למפך

ת"א בני היצהר: טס כד (פסוק)
 שני ויהיה: טס כד (פסוק)
 עשרין: טס כד (פסוק)

סדר"י

ורובל ויהושע הכהן הגדול לפי שזכרונם לפני הקב"ה.
 וירובל ספק לסיסח כשמן המסכתה לפי שהוא סף ויהושע
 לפי שהוא כהן גדול:
 ד (א) והנה מגלה פס: שילס יא את תהיה: איוב יחאקל
 וזכריה: יחאקל ואיוב לא חזיר כסא ארכה ורחבה:
 איוב אמר ארכה כארץ מדה ופניו כי רחבה: כבו כי יחאקל
 הוא אמר ראיתי מגלה פסר כתובה פנים ואחר אלא כנייה
 פטר כסא ארכה ורחבה: (ב) ואמר אני רואה: כנייה עת
 ארכה עשרים באבא ורחבה עשר באבא: כי קלסא לא כסא
 הריא עשרים וכי קלסא לא כסא הריא ארכים: כשנעשת
 סהם מ' רציות שלל אחת ואחת מ' אבות ארכה ורת רחבה
 וכל אבא ואבא מ' ורתה הרי מ' ורתות לפי אבות ורתות
 השנית כסו כן מ' ורתות הרי קים: ורתות ולשני רצעות כסו כן קים ורתות הרי מ' ורתות:
 הרי מ' ורתות וכן ל' רצעות הרי מ' סאת וכן ל' רצעות הרי מ' סאת ורתות ל' רצעות וכן
 ל' רצעות מ' סאת ורתות הרי ל' סאת ורתות ל' רצעות וכן ל' רצעות מ' סאת ורתות ל' רצעות וכן
 וכן הוא אמר וסמס בורת חכן: והרחב כי קלשתן הנה כי אסות רחב שבחן מ' ורתות: הרי ורת רחב לכל אחר ואחר
 כפי רצעות כך שניו: וסמסות עירובין: וסמסות של סקרא בתרנפו מגלה פסרה והיינו כגלה שכתוב בה עונות של ישראל
 יצאע פס: כד פסרה נגוה שלא נשלמה ליחידים כי אם לרבים אבל כסאן ואילך היא פסרתה הנין ויוצאת על פני
 רר"ק

הירוש ויצהר לזכר קרא ארצו ותיס ותיס: וירובל ויהושע
 וקרא בני היצהר לפי שנסמחו כשמן המסכתה זה לשלמה וזה
 לזכריה: המסכתה על ארון כל הארון: שבוניכס לעשות
 רצותו ותי אילן תרין בני רכבין דקיסין קדש רבון כל ארצא
 וענין שתי הותים רחמי שכלים ורשי צנתות לא נחפשו לאות
 ענין היו בשל רגן: הותים כסל לירובל ויהושע ושני השבטים
 היתאין כהן בשל: לפעשים שהחלו ביריה בבנין הבית ושני
 צנתות כסל לזכריה: ונראו הנאים אחרתם ועל ירי ארצתם
 צאא אורה וסביב לישראל: ולא יאשוב: כגלה פס: ראה
 כסראט כגילה אחת שחפץ באייר וכן תני כגילה פסרה:
 נס ויאמר: ארכה עשרים אבא ורחבה עשר באבא: לא נחבר
 על איור וכן נאכרת ואת הנכחות ונראה כי על וכן נגביא נאכר
 כשבות שקר יצאו ואת האלה כי הנגבה אף על פי שאינה
 חסרה כשבותות שוא ושקר כסנה יבא לידו כשבותות שקר וסא
 איה יצאת כאולם הבית שהיה ארכו עשרים ורחבו עשר כבנין
 שנהא שלסא וקא על פי שהיה חרב ואו הכנילה הות
 איהא פסם שהיתה שם פסיה כסרת האורך והרחב וי"ש היצאות והנאות:
 (א) ויאמר: ואת המלה: הקללה: על

סצורה עיון

מוקד ונקי כובס וכן מלסן וכן יתה (חזק לז'): (יד) היצהר:
 הוה כסאן כסו תיפוס וילכ (דכסין יתה): על עארין: מללחין:
 ד (ה) כגלה: מלסן על שם שגוללן הות: עשר: על פסיה:
 ופסיה: (ג) ואתה: מנין קללה: נקד: מלסן קלל:

רש"י

העומדים על ארון כל הארץ: לנכס מלפניו להחזיר
 את גדולתם: (שני בני היצהר: יר טוב ויר הרע
 מתהפך לטוב בזכות הטובה):
 ד (א) מגלה עפה: רצותיו פירוט כסלה ואחריו
 שהחזרה כתובה בה ולמדו מלסן שהעולם אחד
 משלש אלפים ומלחום כחורה כלחית בעירובין (דף כ"א)
 ויונתן חרסם מגילת פסרה פסרת באייר ולפי פסוקו של
 פסרה מגילת פסרעות היתה וכו' שראה יחאקל (ג')
 וכתוב אליה קיה והנה ויה: (ג) ואת האלה: זאת שכתוב
 השנית כסו כן מ' ורתות הרי קים: ורתות ולשני רצעות כסו כן קים ורתות הרי מ' ורתות:
 הרי מ' ורתות וכן ל' רצעות הרי מ' סאת וכן ל' רצעות הרי מ' סאת ורתות ל' רצעות וכן
 ל' רצעות מ' סאת ורתות הרי ל' סאת ורתות ל' רצעות וכן ל' רצעות מ' סאת ורתות ל' רצעות וכן
 וכן הוא אמר וסמס בורת חכן: והרחב כי קלשתן הנה כי אסות רחב שבחן מ' ורתות: הרי ורת רחב לכל אחר ואחר
 כפי רצעות כך שניו: וסמסות עירובין: וסמסות של סקרא בתרנפו מגלה פסרה והיינו כגלה שכתוב בה עונות של ישראל
 יצאע פס: כד פסרה נגוה שלא נשלמה ליחידים כי אם לרבים אבל כסאן ואילך היא פסרתה הנין ויוצאת על פני
 רר"ק

אבן עזרא

על כסא ישראל כאשר הוא כתוב ומשל על כסאו ויהושע
 משו כי הוא כהן גדול וכמו ועל שם חסיה כן שניה
 ולא יקללו זה כזה:
 ד (א) ואשוב: עפה: כלו חסוק על כן כתוב היואלת
 על פני כל הארץ ויש פסרס סלמר כפולה מנורת
 ארמית ואין טעם לפירוט: ויפת אחר פסיה כמו ועפו
 ככתף פלשתי: (ב) ויאמר: ראה כאילו זאת המגלה
 ינאלה מבית השם כסנה שלמה על האולם על כן מדת הארץ
 והרחב כמו האולם: (ג) ויאמר: ואת האלה: המלחה

כי ראינו בספר עזרא הרבה עניות שהיו ביום וכל הנגבה ועל
 חסרה כשבותות שוא ושקר כסנה יבא לידו כשבותות שקר וסא
 איה יצאת כאולם הבית שהיה ארכו עשרים ורחבו עשר כבנין
 שנהא שלסא וקא על פי שהיה חרב ואו הכנילה הות
 איהא פסם שהיתה שם פסיה כסרת האורך והרחב וי"ש היצאות והנאות:
 (א) ויאמר: ואת המלה: הקללה: על

סצורה דור

העומדים על ארון כל הארץ: לנכס מלפניו להחזיר
 את גדולתם: (שני בני היצהר: יר טוב ויר הרע
 מתהפך לטוב בזכות הטובה):
 ד (א) מגלה עפה: רצותיו פירוט כסלה ואחריו
 שהחזרה כתובה בה ולמדו מלסן שהעולם אחד
 משלש אלפים ומלחום כחורה כלחית בעירובין (דף כ"א)
 ויונתן חרסם מגילת פסרה פסרת באייר ולפי פסוקו של
 פסרה מגילת פסרעות היתה וכו' שראה יחאקל (ג')
 וכתוב אליה קיה והנה ויה: (ג) ואת האלה: זאת שכתוב
 השנית כסו כן מ' ורתות הרי קים: ורתות ולשני רצעות כסו כן קים ורתות הרי מ' ורתות:
 הרי מ' ורתות וכן ל' רצעות הרי מ' סאת וכן ל' רצעות הרי מ' סאת ורתות ל' רצעות וכן
 ל' רצעות מ' סאת ורתות הרי ל' סאת ורתות ל' רצעות וכן ל' רצעות מ' סאת ורתות ל' רצעות וכן
 וכן הוא אמר וסמס בורת חכן: והרחב כי קלשתן הנה כי אסות רחב שבחן מ' ורתות: הרי ורת רחב לכל אחר ואחר
 כפי רצעות כך שניו: וסמסות עירובין: וסמסות של סקרא בתרנפו מגלה פסרה והיינו כגלה שכתוב בה עונות של ישראל
 יצאע פס: כד פסרה נגוה שלא נשלמה ליחידים כי אם לרבים אבל כסאן ואילך היא פסרתה הנין ויוצאת על פני
 רר"ק

punishment upon those guilty of
 theft and false oaths. Theft,
 although not as severe a crime as

false oaths, may lead to the
 latter.—[Redak]
 3. This is the curse—This is [the

anointed ones who stand before the Lord of all the earth."

5

1. And I returned, and I lifted my eyes and saw—and behold!—there was a flying scroll. 2. And he said to me, "What do you see?" and I said, "I see a flying scroll, twenty cubits long and ten cubits wide." 3. And he said to me: This is the curse

begs to be anointed with the anointing oil because he is a king, and Joshua so begs because he is a high priest.—[Kara] *Redak* explains that these two are standing before God, ready to perform His will. He proceeds to explain that the two olive trees symbolize Zerubbabel and Joshua. The two branches extending from each of them symbolize their deeds, for they began to rebuild the Temple with their own hands. The two vats symbolize Nehemiah and Ezra, who came after them; and light and goodness spread over Israel through all four of them.

1. **a flying scroll**—Heb. כְּתוּבָה טוֹפֵף. *Our Sages explained* [it] as "double," and they said that the Torah was written on it. They deduced from here that the world is 1/3,200 of the Torah, as stated in *Eruvin* (21a). It is explained there that since the heavens are measured with a span (as in Isa. 40:12), and a span equals 1/2 cubit, the area of the heavens would be 1/4 of a sq. cubit. The double scroll measured twenty cubits by ten cubits. When it was unfolded, it measured twenty by twenty. Since it

was inscribed on both sides, if it was split, it would measure forty cubits by twenty cubits, or 800 sq. cubits. In order to compare the area of the scroll with the area of the heavens, we divide 800 by 1/4, which is the area of the heavens. The answer is 3,200. Hence, the world is 1/3,200 of the Torah.

And Jonathan rendered: a flying scroll; i.e., flying in the air. According to the simple meaning of the chapter, it was a scroll of retribution; that was what Ezekiel (2:10) envisioned: "And in it was written lamentations and mourning and woe."—[Rashi]

2. **twenty cubits long, etc.**—It is depicted as emerging from the porch of the Temple, the measurements of which were twenty cubits in length and ten cubits in width, as in I Kings 6:3.—[*Ibn Ezra, Redak*] [Cf. *Rashi* on verse 3.]

This prophecy was probably intended for the generation of the prophet, for we find in the Book of Ezra that the people of that time were guilty of many sins, and this curse was sent forth to mete out

that comes forth upon the face of the entire land; for, whoever stole was cleared from such as this, and whoever swore was cleared from such as this. 4. I have brought it forth, says the Lord of Hosts, and it shall come into the house of the thief and into the house of him that swears in My Name falsely. And it shall lodge in the midst of his house and destroy him, and his wood, and his stones.

scroll] in which is written the retribution, the revenge for a false oath. [The scroll] is now coming forth from the Holy of Holies, from before the Shechinah, to walk to and fro upon the face of the entire land; this is the meaning of "its length is twenty, and its width is ten"—as the measure of the entrance to the Temple court and the Temple, through which it shall emerge.—[Rashi]

upon the face of the entire land—

The land of Israel.— [Redak]

for whoever stole—until now.—
[Rashi]

was cleared from such as this—*He was cleared from this retribution, as it delineated on it [i.e., the scroll]. The retribution of individuals who transgressed the Torah was not meted out, but He waited until the measure of all of them was filled, and they all suffered at once with the destruction and the exile. Similarly, everyone who heretofore swore falsely, was cleared of the retribution as delineated in this scroll and was not requited, but from now on . . .*—[Rashi]

4. I have brought it forth—to walk to and fro in the land and to wreak

vengeance upon the thieves and the swearers of falsehoods from now on; and it shall come into the house of the thief, etc.—[Rashi]

Redak explains that this scroll resembled Ezekiel's, which was inscribed inside and outside. On one side was inscribed that whoever steals shall be destroyed, and on the other side was inscribed that whoever swears falsely shall be destroyed. He renders: For whoever steals, from this side—just like it—shall be destroyed; and whoever swears falsely, from this side—just like it—shall be destroyed.

From this side just like the other side means just like the retribution inscribed on the other side. I will no longer give them respite as I have done until now; now they will receive their punishment, for the time has come. This is the reason the scroll has come forth. Unlike Ezekiel, Zechariah saw only the scroll and was not able to see what was written on it. This was because the power of prophecy was waning in Zechariah's time, as is also evidenced by the enigmatic nature of

5. And the angel who was speaking to me came forth, and he said to me, "Now lift up your eyes and see what this is that is coming forth." 6. And I said, "What is it?" And he said, "This is the ephah that is going forth." And he said, "This is [the punishment of those] whose eye [gazes] over the entire land."

7. And behold! A talent of lead was being lifted,

5. **came forth**—After the angel showed the prophet the vision of the flying scroll, he vanished from the prophet's sight. Then he reappeared, spoke to the prophet, and showed him the vision of the ephah.—[Redak] *Ibn Ezra* explains that he came forth from the ranks of the angels.

6. **And I said, "What is it?"**—*that is coming forth, that you tell me to see?*—[Rashi]

And he said, "This is the ephah"—*For you will see a sort of ephah with which they measure coming forth.*—[Rashi]

And he said, "This is [the punishment of those] whose eye [gazes] over the entire land"—*And, after I saw it, he said, "This is the measure by which punishment was meted out to those whose eyes were over the entire land, to rob and to oppress, to make the ephah smaller and to make the shekel larger; and punishment was meted out to them, a measure for a measure.*—[Rashi] The expression "to make the ephah smaller and to make the shekel larger," originates in Amos 8:5 (Cf. Commentary Digest ad loc.).

Jonathan renders: "... and see who these exiles are." And I said,

"Who are they?" And he said, "These are the people who take and give with a false measure." And he said, "Behold, they are being exiled before all the inhabitants of the earth." According to the Targum, "coming forth" denotes being exiled from the land.—[Redak]

Redak himself explains the passage as referring to the Ten Tribes, who were not released from exile when the tribes of Judah and Benjamin returned to their land. They are depicted by the ephah, the measure, since they were requited with a long exile, corresponding to the measure of their evil deeds, that none of their kings had brought them back to God's worship since the rift in the kingdom. The angel concludes, "This symbolizes that the Eye gazing upon them is upon the entire earth": God sees all their deeds (as in 4:10).

7. **And behold! A talent of lead was being lifted**—*I saw that a weight [made] of a talent of lead was being lifted off the earth into the air, and I saw further that this one woman was sitting in the midst of the ephah.*—[Rashi] The lead weight symbolizes that they will be weighed down in their exile.—[Redak]

ת"א ולא ברעא יומא כז סנהדרין כד : ואזא עיי . קידושין זה סנהדרין כד :

translates **רִקְיָה** as *cygoyne*, a stork, which is the usual translation. *Redak* describes the **רִקְיָה** as having long, wide wings.

and this one woman was sitting in the midst of the ephah.
 8. And he said, "This is Wickedness." And he cast her into the midst of the ephah, and he cast the lead weight into her mouth.
 9. And I lifted my eyes, and I saw—and behold!—two women were coming forth with wind in their wings, and they had wings like the wings of

8. And he said, "This is Wickedness."—*This woman that you see in the midst of the ephah is the character of the way of wickedness, [the way] in which the wicked deport themselves. And behold, now they are placed in its midst to be punished in the midst of that very measure that they meted out, a measure for a measure.*—[Rashi] According to Redak, the woman personifies the wickedness of the Ten Tribes, who erected the golden calves and introduced the Baal worship in Israel.

And he cast her—*Heretofore she had been sitting, but he cast her and knocked her into its midst, symbolizing torments and punishments.*—[Rashi] God cast them into the ephah because of their idolatry, meaning that He meted out punishment to them according to their measure.—[Redak]

and he cast the lead weight into her mouth—*to weigh her down so that they achieve no more greatness and their voice is no longer heard robbing the poor and needy.*—[Rashi] The

weight was cast into her mouth because of the dishonest weights of which they were guilty.—[Kara] This follows *Mezudath David*, who renders *into her mouth*, which he explains to mean that it was done in order to choke her. Redak renders *into its mouth*—the mouth of the ephah, into which the weight was cast in order to keep them in exile.

9. two women were coming forth—*from the house.*—[Rashi] The house is probably the Temple, as in the two previous prophecies. Redak explains that the two women represent the two tribes of Judah and Benjamin, who were exiled to Babylon. Although they had since returned, many of them remained in Babylon, too lazy to migrate to Jerusalem even after the building of the Temple had commenced. The prophet is therefore stating that he saw these two women going forth into exile.

with wind in their wings—They were swiftly exiled to Babylon.—[Redak]

[illegible][illegible]

פצוּרַת דָּוִד

the completion of the seventy years until now, when they returned. This interpretation leans partially toward that of Jonathan. This [phrase] is interpreted in many [other] ways, but they are not satisfactory to me. Our Sages, however, explained and

learned from here that the evil inclination was given into the hands of the men of the Great Assembly, and they cast it into a leaden cauldron and covered it with lead, because lead absorbs the sound, as is stated in tractate Sanhedrin (24a) and in tractate

the stork. And they lifted up the ephah between the earth and the heaven. 10. And I said to the angel who spoke to me, "Where are they taking the ephah?" 11. And he said to me, "To build a house for it in the land of Shinar, and it will be prepared, and they shall place it there on its base."

And they lifted up the ephah—They bore it on their wings to show that their exile was decreed by God, with justice and according to the measure of their evil deeds [probably represented by the wings]. They were suspended in the air to show that they were not like the first exiles, who were sunk in exile, but they were suspended in Babylon [only] until the termination of their brief seventy-year exile. The tribes of Judah and Benjamin are represented by two women, while all of the Ten Tribes are represented by only one, because of the superior status of Judah, the royal tribe [which was deserving of one woman on its own]. Because the tribes were exiled together, the two women were shown to the prophet together. Maimonides asserts that the two women were, in fact, two angels, which Zechariah perceived in the form of women just as he perceived other angels in the form of horses. Again, this imprecise perception was due to the dwindling power of prophecy.—[Redak]

10. **"Where are they taking the ephah?"**—He did not ask this question concerning the previous prophecies, but only concerning this one

since they were carrying the ephah very swiftly. Since the women themselves were at fault for their exile, it was as though they were leading themselves into exile.—[Redak]

11. **To build a house for it**—This alludes to Jeremiah's prophecy that the exile would be long, and his instructions to the exiled tribes to build houses and dwell in them. *Mezudath David* explains that those who did not emigrate from Babylon would remain there permanently.

and it will be prepared, and they shall place it there—*And the house shall be prepared, and the ephah shall be placed there with the wicked that are within it.*—[Rashi]

there—*In that house.*—[Rashi]

on its base—Heb. על־קִנְיָהּ. *On its permanence and on its base. Here He hinted [to Zechariah] that, because of the iniquity of Israel, who measured out [so to speak] with the measure of sins and wickedness, they were punished with the same measure. And there came two nations that ruled together; they were Babylon and the Chaldeans—the army of Nebuchadnezzar—and exiled [Israel] to Babylon where [Israel] stayed fixed on a base (קִנְיָהּ), a base that was established for them. That is according to*

1. And I returned and lifted my eyes and saw—and behold!—four chariots were coming forth from between the two mountains, and the mountains were mountains of copper. 2. In the first chariot were red horses, and in the second chariot were black horses. 3. And in the third chariot were white horses, and in the fourth chariot were spotted,

Yoma (69b). My interpretation of the kingdom of Nebuchadnezzar as doubled—composed of two nations—I saw in Midrash Psalms (6:2, 18:10), that the following four kingdoms that subjugated Israel were double: Babylon and the Chaldeans, Media and Persia, Greece and Macedon, Edom and Ishmael; and for this reason the Kalir composed (in *Piyutim* for *Shemini Azereth*), "It is the fourth; it is the eighth," concerning Edom.—[Rashi] [The Midrash has the order of Edom and Ishmael reversed, actually making Edom the eighth kingdom listed. According to *Rashi*, Edom would be the seventh. This emendation in *Rashi*'s note, attributed to Rabbi Ephraim Zalman Margolioth, is erroneous and was probably inserted for the censors.]

1. **and the mountains were mountains of copper**—A sign of the strength of these kingdoms, which came to them from between the two mountains, which are hard and strong, as these four chariots are messengers of the Holy one, blessed be He, to give ruling power to the four

kingdoms of Babylon, Media, Greece, and Edom.—[Rashi]

2. **red horses**—They were the ones that caused Babylon to mount, for [Babylon] is red, as it is written (Dan. 2:38): "You are the head of gold" [gold having a red tinge].—[Rashi]

black—[Horses,] to cause Media to mount, for they blackened the faces of Israel in the days of Haman.—[Rashi] *Redak* suggests that these black horses are synonymous with the שְׁרָקִים, night-black horses mentioned above (1:8). They are called by two different names because they represent the two different sister nations of Persia and Media. *Redak* adds that these colors were chosen for the horses because they were the apparel colors of the four kingdoms, respectively.

3. **white**—To cause Persia to mount, and Persia built the Temple.—[Rashi] *Redak*, who counts Persia with Media under the black horses, interprets the white horses as representing Greece because of the purity of the wisdom of Alexander

י וְאֶתִּיכִית וְאֶקְרִית
לְסֻקָּא דְּמִסְלִי עִי
קָה אֲלִין רְבוּנִי :
ה נֶאֱהִיב מִקָּאָא וְאֶסְר
לִי אֲכִין אֲרַבַּע סֻקָּנִין
דְּאִינוּן בְּאַרְבַּע רִחִי
שְׂמִיא נְגִין מִקָּאָהֶדְאָה
קָדַם רְבוֹן כִּל אֲרַעָא :
י דִּי קָה סוּקָנִין אוּקְמִין
נִקְסִין לְאֲרַעָא צְפוּנָא
וְסוּרִין נִקְסִין בְּהִרְהוּן
וּפְצִיחִין נִקְסִין לְאֲרַעָא
דְּרוּמָא

אֲמַצִּים : י וְאֶעֱן וְאֶמַר אֶל־הַמֶּלֶךְ
הַדָּבָר בִּי מִה־אֱלֹהֵי אֲדָנִי : יוֹעֵן
הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר אֵלֶי אֱלֹהֵי אַרְבַּע רוּחוֹת
הַשָּׁמַיִם וַיְצַאֲוֹת מִהַתִּיצֵב עַל־אֲדָוִן
כָּל־הָאָרֶץ : י אֲשֶׁר־בָּהּ הַסּוּסִים
הַשְׁתָּרִים יֵצְאוּ אֶל־אָרֶץ צִפּוֹן
וְהַלְבָּנִים יֵצְאוּ אֶל־אַחֲרֵיהֶם וְהַבְּרָדִים

מדר"ר קרא

זו סלכות יון שאסצו גזירות קשות על ישראל כמו שפירש
בהלכות תנוכת : (ח) יוצאות מתתיצב על אדון כל הארץ, עד
עכשו היו אלו הרדות נצבים לפני הקב"ה ועכשו יצאים
בשלחות על ישראל : (י) אשר בה הסוסים השתרים יצאים
אל ארץ צפון, זו סלכות חשורוש סלך פרי שהיו בצפון ארץ
ישראל ששכדו בישראל וסוסים אחרים אינו אוסר כאן לפי
שהיא סלכות בכל שעשו כבר שילוחם בישראל : והלבנים
לא כחכיואלים שכבר כלתה לה ממעלת כנל : והלבנים יצאו אל אחריהם, להרכיב את פרס שחיה כלפון ומשלו

רד"ק

שיש לו כתמים לבנים כדמות חברת חם בתוך גוון אחר וזה
שהיראה לו זה העיון בסלכות ישמעאל לפי שהם תושבים לתחית
בתורת משה שהיא לבנה בברר אבל מערים אותה באמונת
רבות כמו שחברת עורב בסראם שבהם אם פראת שחור או
פראת אחר, אסוצים אסר בו התרעם קפסנין ר"ל שסראית
כפראת חרשן והפרכה הואת רבו לסלכות רומי שחפיל
סלכות יון וסלכות היא בשלם וראת בה שני גוונים כפי שיש
סלכות אחר עמח שסלכות בעולם והוא סלכות ישמעאל וכן
אסר בסלכות נבוכדנצר כמו שפירש אותם דניאל וסלכות שלג
חתי : (ז) ואען, לפי שראת כבר שתי סראות בענין זה בשני
שורא י קרנות נתבאר לו יותר כמות שנתבאר לו בראשית בסו שביאר לו המלך ועתה בראותו גם כן ד' סלכות וידע
כי לחרש רבר הראת אותם לו שאל את המלך מה אלה אדוני כלומר מה באו לחרש כי כבר ראינו חסראות שהם רבו לר'
סלכות אם כן מה אלה לאות ענין הראיתי בהם : וכן יען, אלה ארבע רוחות, כמו לר' רוחות וכן ויכאירשלם כמו לירושלם
כן שאל כמו לכן שאל וחורמים לו ר"ל אלה חר' סרכבות יוצאות לר' רוחות חשבים כלומר לתת רשות לר' סלכות
למשול בר' רוחות כל אחת בוסין כלומר בכל תעולם שחא ד' נאית : מתתיצב על אדון כל הארץ, כלומר בשליחות חאל
ששלחם על זה כליש ויכאו בני האלמים לתתיצב על ח' : (י) אשר כח, ולא זכר האדומים כי כבר עבר סלכות בכל

מצודת ציון

(א') : אסצים, בעלי תראה דען כן מ"י הקטנים וסוף דען כ"י
לעני : (ה) ארבע, כמו לארבע יתחסר כל"ד וכן סיון שאל
(ט"ז ד) וסלוי לכן שאל : רוחות, פלס ופכר : מתתיצב, פנן

רשי

מוז : אסוצים, להרכיב חדום וישמעאל ולא דעתיה מה
לסון אמונים, וי"ל קעמנין : (ה) אלה ארבע רוחות
השמים, שרי האומות מלכות המושלות בארבע רוחות
הסמים : ויוצאות מהתיצב וגו', כאל למניו ונתן להם
רשות מסיו למשול : (ו) אשר בה הסוסים השחורים
ויוצאות אל ארץ צפון, להרכיב את מדי ועל האדומים
לא כחכיואלים שכבר כלתה לה ממעלת כנל : והלבנים יצאו אל אחריהם, להרכיב את פרס שחיה כלפון ומשלו

אבן עזרא

זהו הדום שחור ולכן רה כרביטית הזכיר שני גוונים
כדודים גם אמונים תגורח אחת והוא גוון התקיף וגררה
לחמורק יותר מכל הגוונים : (ז) ואען, גם זאת המראה
היתה בעוד המלך עומד : (ה) יען, אלה הגזרות היואלו'
לארבע קלות החרן ומהתיצב כמו להתיצב על ה' : (ו) אשר,
הזכיר המראה השנית כי הוא עיקר המראה על היהודים
אשר נשאלו אל חרן לסון ככל ופרס : והלבנים יצאו אל

שורא י קרנות נתבאר לו יותר כמות שנתבאר לו בראשית בסו שביאר לו המלך ועתה בראותו גם כן ד' סלכות וידע
כי לחרש רבר הראת אותם לו שאל את המלך מה אלה אדוני כלומר מה באו לחרש כי כבר ראינו חסראות שהם רבו לר'
סלכות אם כן מה אלה לאות ענין הראיתי בהם : וכן יען, אלה ארבע רוחות, כמו לר' רוחות וכן ויכאירשלם כמו לירושלם
כן שאל כמו לכן שאל וחורמים לו ר"ל אלה חר' סרכבות יוצאות לר' רוחות חשבים כלומר לתת רשות לר' סלכות
למשול בר' רוחות כל אחת בוסין כלומר בכל תעולם שחא ד' נאית : מתתיצב על אדון כל הארץ, כלומר בשליחות חאל
ששלחם על זה כליש ויכאו בני האלמים לתתיצב על ח' : (י) אשר כח, ולא זכר האדומים כי כבר עבר סלכות בכל

מצודת דוד

כפ"ט (בדניאל י"א) והנודים ידעו על ישמעאל כי יש כחם
עסלובן וזהירות כי מקור מחצבתם מחצבתם ואמונים מה בעליו
כי מונים הם וסמול' ידעו על רופא על כי שרפו ספקדס וספאבו
עט : (ה) אלה ארבע רוחות השמים, אלה סלכות ולרבע רוחות
סמנים למשול כדמס כ"ט גופנים : יוצאות, ומסין יוללות ומקנים שפמדו לפי אדון כל סלך ללמול על סמסלס סחיל ונתן לסס וסכס
סולנים למשול : (ו) אשר בה, ספרככח אשר כס סוסים סהסורי סהסרפים על פרס יוללס' אל ככל סוססרדס ללמול למשול כס
ולסמסרס (ולס זכר כלסס סוססוסים סלללללל ססרפפים על ככל כי ככר כללס' לה סמסלס כנל) : וכלבנים, כסכרס כס אשר כס

ash-colored horses. 4. And I raised my voice and said to the angel who spoke to me, "What are these, my lord?" 5. And the angel replied and said to me, "These are the four corners of the heavens coming forth from standing beside the Lord of the entire earth." 6. The one [chariot] the black horses were in was going forth to the northland, and the white ones went forth after them. And the spotted ones

to the word **הַיָּל**, *hail*, *Redak* says the spotted horses have white spots like hailstones. He says these horses represent the kingdom of Ishmael (the Arabs), which pretends to adopt the Torah of God—which is white as hail—but mingles it with other beliefs and superstitions.

ash-colored—Heb. **אֲשָׁכִים**, *to cause Edom and Ishmael to mount, but I do not know the expression אֲשָׁכִים. Jonathan rendered: ash-colored.*—[Rashi]

This chariot represents Rome, which vanquished Greece and then ruled the world. In this chariot there were horses of two colors, for Rome and Ishmael, which ruled together.—[Redak]

5. These are the four corners of the heavens—*The heavenly princes of the nations that rule over the four corners of the heavens.*—[Rashi]

coming forth from standing, etc.—*They came before Him, and He gave them permission from His mouth to rule.*—[Rashi]

Redak explains that upon seeing another vision of the four kingdoms

of the world, but unaware there was information he had not been given in the previous visions, Zechariah asked the angel, "What are these, my lord?" Thereupon, the angel replied: These four chariots are going to the four corners of the heavens to give permission to the four kingdoms to rule over the four corners of the earth, each one in its time.

from standing beside the Lord of the entire earth—Standing in the messengership of God, Who sent them on this mission (as in Job 1:6).—[Redak]

6. The one [chariot] the black horses were in was going to the northland—*to cause Media to ride. Concerning the red ones, he does not write that they were going forth because the kingdom of Babylon had already been destroyed.*—[Rashi]

and the white ones went forth after them—*to cause Persia to mount both of them, in the north, and they ruled over Babylon.*—[Rashi]

and the spotted ones went forth to

יִצְאוּ אֶל־אֶרֶץ הַתִּימָן: וְהָאֲמָצִים יֵצְאוּ
וַיִּבְקְשׁוּ לָלֶכֶת לְהַתְּהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ וַיֹּאמֶר
לָכֹן הַתְּהַלְכֵנוּ בְּאֶרֶץ וְהַתְּהַלְכֵנָה
בְּאֶרֶץ: וַיִּזְעַק אֹתִי וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר
רְאֵה הַיּוֹצֵאִים אֶל־אֶרֶץ צָפוֹן הֵנִיחוּ

על ככל: והברורים יצאו אל ארץ התימן: להרכיב את יון ויעלו המלוכה מיד פרס ונפתרנו לרב מעדיה בדניאל רחמי המלך הנגב הוא מלך יון: (ו) והאמוצים יצאו ויבקשו: מלכנו שהיה חורץ גדול לממלכתם ללכת ככל הארץ: ויאמר לכו ההלכו בארץ: נתן להם רשות למשל ממלכת רב והוא מלכות אדום: (ח) ראה היוצאים אל ארץ צפון: להרכיב מדי פרס: הניחו את רוחי: שכלו את חמתי בכלל שהחיתו את כל שאמר וורעו של נבוכדנצר הוא שאמר (ישעיה מ"ח) ה' להכניס עשה

ואחרים: וז' מלכות הרוש יצאו אחרים: שבו אחרים: והברורים יצאו אל ארץ תימן: וז' מלכות יון שושבין בדרומה של ארץ ישראל: כ"ח יבניו מעדיה: (י) והאמוצים יצאו ויבקשו ללכת להתהלך בארץ: וז' מלכות אדום הרשעה שבקשו מבכילה את הקב"ה לכבוש ממלכות כל העולם והקב"ה נתן להם רשות מיד ותתהלכנה בארץ: (ח) הניחו את רוחי: כארץ צפון: אלו בורש ורדיוש שיצאו אחריהם לארץ צפון והניחו את רוחי את ישראל ועתה אתכם משם: וכן הוא אמר העיר ה' ומלכות מדי פרס יצאו הח' אל ארץ צפון שהיא בכל לחשית' ואחר' משלו בכל ממלכות הארץ והלבני' שהיא מלכות יון יצאו אל אחריהם ממלכות' נברה שהיא אלכסנדרוס בקדון דמלך הראשון ליון הר' רדיוש בבבל ולקח המלוכה' בסני וסלך אתכם הראשון ליון והבאים אחריו בכל העולם: והברורים יצאו אל ארץ תימן: שהיא ארץ הררית בעבור כי רומי היא צפוני' ולליאנוס קיסר ששלך על רומי חתל להלחם במלכות יון ותחיל' מלחמתיו יצאו אל ארץ מצרים שהיא רדוכית ובכל הארצות היו מולכים בני יון או וזה לליאנוס קיסר התגבר עליהם ורוא העביר המלוכה מבני יון ותחיל' לרומיים: (ו) והאמוצים: הם רסו למלכות' ישמעאל שהתאמנו מעצמם לבקש מלוכה לאיו' מקם שהיה למיך לא תאר להם רוח ה' ויבקשו ללכת להתהלך בארץ: ויאמר: כלומר נתן להם רשות להתהלך ולכבוש ארצות: נתן ויזעק: כלומר קרא עלי בקל גדול ואמר לי ראה היוצאים אל ארץ צפון והניחו את רוחי: בארץ צפון כלומר אלה השוררים הניחו את רוחי את כעסי שהיו לי עליהם שחרצו ישראל

עצמם: על ארץ: לפני גדולן וסמון לו: (ח) אחי: כ"ל אלי: הניחו את רוחי את כעסי שהיו לי עליהם שחרצו ישראל

נאמר בהם יאלו אל מלכיהם כי הם לא השמיחו את יון כי רופא' שמיחה את יון ויכא' גם הם פני יון בפ"ש (בדניאל י"ג) ומשפלת כלחח: פס ישעיהל: (י) והאמוצים: הם הפרסים של רופא' שמיחה את יון ויכא' גם הם פני יון בפ"ש (בדניאל י"ג) ומשפלת להחליף בלחן למשל כגם הם עלה כינו נאדרים ככללות פני'ם פקוד מלכס: ויאמר: כמקום אמר להם לכו התהלכו בלחן ומשלו עה גם חס: והתהלכנה: כ"ל וכן הכי' כי מושלים הם בלחן ישמעאל: (ח) ויזעק אחי: כ"ל קרא אלי בקול גדול: וראה: כממלך בלחן כי יולאים אל לחן לשון וזהו פרס שיל' ללחן בכל להשמיחה: הניחו את רוחי: כס חסם חס: כעסי שבים לי בלחן

My anger to subside in Babylon when they destroyed Belshazzar and Nebuchadnezzar's descendants. This is what Isaiah (48:14) said: "The Lord loves him who shall do His will in Babylon, etc."—[Rashi] These black

horses that went forth to the north-land assuaged My anger when they destroyed Babylon, as I was wroth with Babylon for inflicting undue hardships on My people (as in 1:15).—[Redak]

went forth to the southland. 7. And the ash-colored ones went forth and begged to go to walk to and fro on the earth. And He said, "Go, walk to and fro on the earth." And they walked to and fro on the earth. 8. And he cried out to me, saying, "Look, those going forth to the northland have eased

the southland—*to cause Greece to mount so that Greece should take the kingdom from Persia. In Rav Saadiah's interpretation of Daniel, the king of the south (11:5) is identified with the king of Greece.*—[Rashi] *Parshandatha* notes that this idea is not found in the commentary attributed to Rav Saadiah Gaon. He theorizes that either Rav Saadiah wrote two editions of his commentary, or that the extant commentary that stated this idea was erroneously attributed to him.

Redak explains that the black horses represent Persia and Media, who went north to conquer Babylon, and that the white horses, representing Greece, went after them. Greece ultimately overpowered Persia and Media when Alexander of Macedon, Greece's first monarch, slew the Persian Darius in Babylon and took the kingdom from him. Alexander then ruled the entire

known world, until the spotted horses, or Rome, in turn went to the southland, or Greece, and conquered it. It was Lulianus Caesar, emperor of Rome, who commenced the war against Greece, in Egypt, which is south of Rome. Rome ruled after vanquishing the Greeks.

7. And the ash-colored ones went forth and begged—*of Him that they have a very long rule, to go throughout all the earth.*— [Rashi]

And He said, "Go, walk to and fro on the earth"—*He gave them permission to rule a great ruling, and that is the kingdom of Edom.*— [Rashi]

Redak says the ash-colored horses are Ishmael, which strove to acquire a kingdom wherever it could. That is why no specific direction is mentioned for the ash-colored horses, who were given permission to walk to and fro to conquer lands.

8. eased My spirit—*They caused*

בִּאֲרָעָא צְפוּנָא: סִינְהִי דְּבֵרִי
 פִּתְגָם נְבוּאָה סוֹ קְרָם
 יְיָ עָמִי לְסִימָן: יִסַּח מִן
 בְּנֵי יִלְזָמָא מִחֻלְבֵּי וְסִין
 מִבְּנֵי וְסִין יִבְעִיהִי וְתִתִּי
 אִתָּהּ בְּיוֹסָא הָהוּא
 וְתִשְׁעִיל לְבֵית יִשְׁעָהּ כִּר
 צְפִינָה דְּאִתִּי מִבְּבֵל:
 יִי וְחֹסֶב בְּסָף וְדִבְבֵי
 וְתַעֲבִיד בְּגִלְדִּי רַב וְתִשְׁנֵי
 בְּרִישׁ יְהוֹשֻׁעַ כִּר
 יְהוֹצֵדֶק בְּהֵמָּא בָּא:
 יִי וְסִימָן לֵיהּ לְסִימָן
 כְּדֵן אִסְרֵי יִי צְבֹאוֹת
 לְסִימָן הָא נִגְרָא
 מִשִּׁיחָא
 כֹּה אָמַר יְהוָה צְבֹאוֹת לֵאמֹר הִנֵּה---

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

והוא: (י) לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

לנפת: (ס) ויהי. זאת נכתבה לפאר כל הכית לפאר בית השם וזה הנפיל הנפול לפני בואם כאשר אמר: (י') לקוח. שם הפועל תחת ליווי כמו זכור אתיוס השבת: ובאת אחת. כעלמך ביום ההוא: בית יאשיהו בן צפניה. סדיה בירושלם: אשר באו מבבל. שם אל מלדי וסודיה וידעיה כמו על שפת הים שב אל ישראל: (י) ולקחה כסף וזהב. שיכילו נדכה לבית השם ועשה יאשיהו עפרות ושיחית אותם בראש ירושע כאשר הוסיף העפרה על ראש המלך וככה אמר ויהי כהן על כסאו גם זאת יתכן היותו כדרך נבואה גם בהקצין על יד המלך: (י) ואמרת אליו. אל יהושע: צמח שמו. הוא

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

רש"י כצ"ל

חפנו כנכל וגו': (י') לקוח מאה הנולה מחדרי וגו'. את רוח כורש מלך פרס: (יא) ועשית עפרות. אלו חלונות של בית המקדש שהיו עולות משם לטהר כראיתו בחלק: ושבת בראש ירושע. ורבינו פתר עפרות כסין ושבת בראש ירושע שחית רד"ק

מדר"ק קרא

both crowns were to be placed on Joshua's head to symbolize the crown of the Priesthood. He was to be crowned just as the king is crowned.*

12. And you shall speak to him—
 To Joshua.—[Ibn Ezra]
 Behold a man whose name is the
 Shoot—Behold! There is a man with
 you who will rule over Israel: Zerub-

My spirit in the northland." 9. And the word of the Lord came to me, saying: 10. Take from the exiles—from Heldai and from Tobijah and from Jedaiah—and you, yourself, shall come on that day, and you shall come to the house of Josiah the son of Zephaniah, who have come from Babylon. 11. And you shall take silver and gold, and you shall make crowns, and place [them] upon the head of Joshua the son of Jehozadak, the High Priest. 12. And you shall speak to him, saying, "So said the Lord of Hosts, saying: Behold

10. Take from the exiles—from Heldai, etc., who have come from Babylon—All these people.—[*Rashi*] The intention of *Rashi's* abbreviated explanation is that the verse is to be understood as though it read: Take from the exiles—from Heldai and from Tobijah and from Jedaiah—who have come from Babylon. The ultimate clause modifies the names of all these people. The rest of the verse is parenthetical, instructing the prophet where to find these people. (Compare *Redak*, below.)

God commands Zechariah to take silver and gold from those who have returned from the exile, specifically Heldai, Tobijah, Jedaiah, and Josiah, who had brought silver and gold with them for the building of the Temple. The word of the Lord came to the prophet and instructed him to take that silver and gold to make into crowns.—[*Redak*] *

on that day—On the day of their arrival.—[*Abarbanel*, *Mezudath David*]

and you shall come to the house of Josiah, etc.—*Ibn Ezra* explains that

Josiah was already a resident of Jerusalem, and that the newcomers would sojourn in his house. However, *Redak* says that Josiah was one of the immigrants, and that the verse's ultimate clause, "who have come from Babylon," includes Josiah.

11. And you shall take, etc.—You shall take the silver and gold that they brought as a donation.—[*Redak*]

and you shall make crowns—Heb. *קצרות*. *Rabbi Joseph Kara* explains that these were the windows of the Temple, which were round, as crowns are. Quoting *Rabbi Menahem*, *Kara* therefore renders: And you shall place Joshua, the son of Jehozadak the High Priest, at the head [of this work].

Rashi defines the *קצרות* as the crowns that later hung in the windows of the Temple. *Tosafot* (*Gitten* 7a) assert that the *קצרות* were domes built above the windows of the Temple on the outside.

and place [them] upon the head of Joshua, etc.—*Ibn Ezra* explains that

a man whose name is the Shoot, who will spring up out of his place and build the Temple of the Lord. 13. And he shall build the Temple of the Lord, and he shall bear glory. And he shall sit and rule on his throne, and the priest shall be on his throne. And a counsel of peace shall be between them [both]. 14. And the crowns shall be for Helem, and for Tobijah, and for Jedaiah, and for Hen the son of Zephaniah, as a memorial in the Temple of the Lord.

babel. He will be called the Shoot because his greatness will burgeon as a shoot grows in the ground: little by little until it reaches its maximum growth. Haggai had already prophesied [this] about Zerubbabel in the last verse of his prophecy.—[Redak]

Rashi writes: **whose name is the Shoot**—*He is Zerubbabel, mentioned above (3:8): "Behold, I bring My servant, the Shoot," since his greatness burgeoned little by little. Some interpret this as referring to the King Messiah, but the entire context deals with the [time of the] Second Temple.*—[*Rashi*]*

13. **And he shall build**—The Messiah shall build the future Temple.—[*Abarbanel, Mezudath David*]

and he shall bear glory—*The glory of the kingship.*—[*Rashi, Redak*]

And he shall sit—*The High Priest [shall sit] on the throne of the priesthood.*—[*Rashi*] Just as the king sits on his throne and rules over the land.—[*Redak*]

Since the Priest is not mentioned until further on in the verse, it is more likely that this phrase refers to

the abovementioned king, Zerubbabel, rather than to the High Priest. *Parsham'latha's* reading is preferable: *And the High Priest, too, shall be on the throne of the Priesthood.*—[*Rashi*] Accordingly, *Rashi* explains the second segment of the verse: *The king will rule from his throne, and the High Priest will occupy his own throne.*

Redak also renders alternatively: And the Priest shall be before his throne, meaning that the High Priest will come before the throne of the king to instruct him and to inquire of the Urim and Thummim for him.

And a council of peace, etc.—*The king and the Priest shall love one another.*—[*Rashi*] Neither one will envy the other, and they will concur on what they should do.

14. **And the crowns shall be for Helem, etc.**—*This is a transposed verse. It should be understood as: And the crowns shall be in the Temple of the Lord as a good memorial for Helem and for Tobijah, who donated the silver and the gold. Those crowns were hanging in the windows in the*

וַיִּסְאָרְעָא רְחִיקָא יִהְיוּ
וַיִּקְנוּ בְּהִיכָלָא דְּבִי
וַיִּמְדְּעוּ אֲבִי וְזָבָאוֹת
שְׁלַחְנִי לְאַתְנַבְּאָה כְּכֹן
וַיְהִי אִם כְּקִלְא תִקְלִיו
לְפִיקְרָא דְּבִי אֶלְהָבוֹ
וְהָיָה בִּשְׁנַת אַרְבַּע
לְדִירוּשׁ הַלְקָא הָיָה
פְּהִגִּם נְבוּאָה כֹּן קֶרֶם
וְעַם זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָא
לְיִרְמְיָהוּ הַשְׁעָאָה בְּבִסְרוֹ
בְּוִשְׁלַח לְבִית אֶל
שְׂרָאָצֵר וְרַגְסָן סֶלֶךְ
וְנִבְרָהוּי לְעִלְיָהָ קֶרֶם
וְנִבְרָהוּי לְעִלְיָהָ דְּבִי
תִּלְאָה לְחַסְדִּי דְּבִי

וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשָׁעִי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר

וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשָׁעִי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר

וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשָׁעִי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר

וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשָׁעִי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר

וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשָׁעִי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר

וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
אֶל־זְכַרְיָה בְּאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הַתְּשָׁעִי
בְּכִסְלוֹ: ^ז וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֶל שְׂרָאָצֵר
וְרַגְסָן מֶלֶךְ וְאֲנָשָׁיו לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי
וְהָיָה: ^ז לְאָמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר

15. And distant ones shall come and build in the Temple of the Lord, and you shall know that the Lord of Hosts sent me to you. And it shall come to pass if you hearken to the voice of the Lord your God.

7

1. And it came to pass in the fourth year of King Darius: The word of the Lord came to Zechariah on the fourth of the ninth month, in Kislev. 2. And Sharezer and Regem Melech and his men sent to Bethel to pray before the Lord, 3. to say to the Priests

herein do not coincide with those mentioned above. They identify Helem with Heldai, and Hen with Josiah.

15. **And distant ones shall come, etc.**—These are the exiles who will return from a distant land, from Babylon.—[Kara] Redak conjectures that this refers to Herod's rebuilding of the Temple, when many of the nations of the world will come to donate to the building. He quotes others who believe that the reference is to Jews scattered in exile in distant countries.

And it shall come to pass if you hearken—*And this thing shall come to pass for you if you hearken, etc.*—[Rashi, Kara, Redak]

1. **And it came to pass in the fourth year**—while the Temple was being built.—[Ibn Ezra]

The word of the Lord—mentioned below.—[Mezudath David]

2. **And Sharezer and Regem**

Melech and his men sent to Bethel—*They were righteous men, and they sent [word] to their kinsmen in Bethel to come to pray before the Lord in Jerusalem for them, and to ask the priests to let them know if they should [still] weep in the month of Av, since the Temple had been rebuilt.*—[Rashi]

Ibn Ezra explains that Bethel was the name of the dignitary who sent these people to Eretz Israel. He renders: And Bethel sent Sharezer and Regem Melech and his men.

Redak prefers: And they [the exiles] sent Sharezer and Regem Melech and his men to Bethel, and they came to Jerusalem to pray before God. The community remaining in Babylon had sent them to ask the priests and the prophets whether or not to continue fasting and mourning on the Fast of Av. Mezudath David explains that they sent these men to the house of God,

מִשְׁקֵשֵׁן בְּבֵית מִקְדָּשָׁא
דְּבֵי צְבָאוֹת וְיִסְכְּרִיא
לְסִיר הָאֶבֶן בְּיָדָא
חֲמִישָׁא עֲמֻנַע נִפְשִׁין
כִּהְפְּנוּקִין בְּכַא עֲבָדִית
דְּנָן בְּקָה שְׁנִין : ר' יוֹהָנָה
פְּהֻלָּה נְבוּזַבַּד מֶן-חֲדָם
יְיָ עָבִד לְמִינֵהּ : ה' אֱמֵר
לְקָרָא עֲמָא ד' אֲרָעָא
וְלִבְהִיא לְסִיר אֲבִי
צִימִין אֲהִין וְסָדִין
ר"א כ' יתחם : עיקרם שער נב

לְבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִים
לֵאמֹר הָאֵבֶנָה בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הַנּוֹרָא
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי זֶה כְּמָה שָׁנִים : יוֹהִי
דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר : ה' אֱמֵר
אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ וְאֶל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר
כִּי־צִמְתָּם וְסָפְדוּ בַּחֲמִישִׁי וּבִשְׁבִיעִי

מהר"י קרא

אל לשאלו לכתובם שבבית ה' צבאות : (ג) לאמר האבנה בחודש החמישי (הוא חשעון באב) כמו שהיו בונים עד עשירי : כל וכן שנית המקור היה חרב : גזר כאשר עשיתי זה כמה שנים : שהיה נפרש מחפנותם ומהתנונים לפי שהיה חרב דבר זה שאלו אם יבנו בחודש החמישי כלומר בחשעון באב ויגזרו מחפנותם עשירי כשהוא בנין : (ה) כי צמחם וספדו בחמישי ובשביעי : בשבועי זה צום גדליהו שצמחם בחשירי : הצום צהריני אני וכן תאכלו ובי השחר ור"ק

בבית ה' : כמו בבית ה' וכו' רש"י משקששן בבית מקדשא דה' : ולא הנביאים : חגי זכריה ומלאכי ויהי ולמסריא : האבנה : כי עדיין לא היו באסניני בבנין הבית לפני האויבים שהשבתו את הבלאב : כמה שנים ועתה אף על פי ששבעי כי היו בונים חזיו קמני אמר ולא היו רוצים לעלות בבבל כי לא היו באסניני ששלם בנין הבית וימסר לפני הצרים אותם ושאלו אם יצמדו בחשירי באב כמו שפשו שבעי שנה : הגזר : כקור מחפנותין : (ו) אפר : אכרו בחמישי ובשביעי אף על פי שהם כלומר אם גזרו כמאכל ומסעיהם ומהענין ויהי תאכנע נפשי בחפנותין : (ז) יהי : אכרו בחמישי ובשביעי אף על פי שהם ארבע צומות וזכר החמישי שהי' בה החרב וזכר השביעי שזרנו נדלי ויהי חרב שני שברר נשאר דלת הארץ ולא חיתה חרבה אם נשאר דלת הפס שהשאר נבזרין וכו' רש"י

שם הפועל וככה הוא וספרהם ספור והנה אחו דרך קצרה : בחמישי : הוא הנזכר והוסף : גם בשביעי הנא אחריו

מצודת ציון

ויחל משה (שמות ל"ב) : (ג) לבית ה' : בבית ה' וכלה ספד' דמקום י"ח וכן שבת לנשא (חבלים ס') : הגזר : ענין ספרה נמו ימי טור (מפדכדו') : כמה : פניו הכנה :

ולאמר הואיל ונכנס המקדש אל ים מקום להתאכל כי עין המקדש ההוא היה קטן כמדינה על כי היו מדיין משפדנים למרם : (ד) יהי : ר"ל ופלג זה היה אלי דבר ה' : (ה) אכרו אל כל עם הארץ : לא היה נוסף הדבר בלא משלוחים כי היו נמסרים למנו על שלא נל שבת אל ים וספרה הדבר אל מול יושבי ירושלים שלא יאספון : גם הם נוסף הדבר : כי יצרכם : אשר נאמח ומסדחם בחמישי : זה חמס כחך ובשביעי : זה ל' וזה שבעים שנה שנהם כן וכו' : (ז) גם ל' כלומר הנה לא יזקק מה שאזכיר לפר מפס

אנשים לדיקים היו ושלחו למלך הקרובים : שבתה אל נלם להלות אח פני ה' בירושלים בעדם ולבאול מלח הכהנים להודיעם אם יבנו כחדש אב אחרי אשר חזר הבית להבנות : (ג) הגזר : לפרש מן ההענין כאשר עשיתי זה שבעים שנה : חזן נזיר כל מקום אלא פרישות : (ה) ובשביעי : הוא לוס גדליה : הצום צהריני אני :

אבן עזרא

כי הבית נשרף בעשור לחדש החמישי ולא היה ספק בלכך בעבור שחמלא כי כשבעה לחדש נשרף כי הענין נשרף קלחו וירושלם חרבה פעם שנית יחמי טיטוס בט' כחך ועל אותו חרפן שני אלו מתענין : הגזר : שימורו מכל מעדנים ומאכל רק יבנו והנה הכהנים לא ידעו להשיב כי אין זה הלוא כחודש חמשה רב הם קבלו עליהם כנרואם הרבין בית רשון והנה הנביא המנא המנא והשיב בסוף הפרשה : (ד) יהי : זה היה אחר שחלל : (ה) אכרו אר כל עם הארץ : הם אכזי בכל גם אכזי ירושלים כי הנואה כוללת הכל גם אל הכהנים שלא ידעו להשיב : וספדו :

מצודת דוד

יאמרו הם חשיבה של שמחה : האבנה : ר"ל והשלה היא השם לכנה משה כחדש החמישי הוא תשעה באב וס' כל ד' למוס ואחיו החמור שכוון : הגזר : השם להיות מישר ציום סכא מליכא ושחיה ומספנות כאשר עשיתי זה כדרכם ביום שזמן החורבן : לא היה נוסף הדבר בלא משלוחים כי היו נמסרים למנו על שלא נל שבת אל ים וספרה הדבר אל מול יושבי ירושלים שלא יאספון : גם הם נוסף הדבר : כי יצרכם : אשר נאמח ומסדחם בחמישי : זה חמס כחך ובשביעי : זה ל' וזה שבעים שנה שנהם כן וכו' : (ז) גם ל' כלומר הנה לא יזקק מה שאזכיר לפר מפס

lem, not the people of Babylon, who had failed to return to the Holy Land. He was to address the people of Jerusalem, lest they fall into the same doubts.

and in the seventh [month]—That is the fast of Gedaliah.—[Rashi] Although there were, in fact, four fasts—including the tenth of Tiveth and the seventeenth of Tammuz—

the prophet mentions only the fast of the fifth month, which commemorates the destruction of the Temple and the land, and the fast of the seventh month. The latter fast commemorates the assassination of Gedaliah son of Ahikam, under whose governorship the poor people remained in the land. Gedaliah's assassination and the subsequent

of the house of the Lord of Hosts and to the prophets, saying, "Shall I weep in the fifth month, abstaining as I have done these many years?" 4. And the word of the Lord of Hosts came to me, saying: 5. Say to all the people of the land and to the priests, saying: When you fasted and mourned in the fifth [month] and in the seventh [month]

serving in the house of God and to the prophets Haggai, Zechariah, and Malachi, so that they would have a reply to their question.—[*Mezudath David*]

of the house of the Lord—Equivalent to 'in the house of the Lord.' *Jonathan* renders: who serve in the house of the Lord.—[*Redak*]

the prophets—*Redak* also interprets this as a reference to Haggai, Zechariah, and Malachi. *Jonathan*, however, renders: to the scribes.

in the fifth month—The Temple was destroyed on the tenth of the month of Av, the fifth month when counting from Nissan. The fire commenced on the seventh and burned until the tenth. The Second Temple was destroyed on the ninth of Av, for which reason we fast [on that day] today.—[*Ibn Ezra*] [According to the Talmud (*Taanith* 29a), the First Temple was also destroyed on the ninth.]

abstaining—Heb. נָזַר. *To abstain from pleasure, as I have done these seventy years.* The word נָזַר always means separation.—[*Rashi*]

Redak explains that the Jewish community in Babylon did not

believe the Temple had been rebuilt, because adversaries had caused the cessation of the work for many years. Although they had heard that the construction had been resumed, they did not believe that the adversaries would permit the completion of the Temple. Having this weakened faith, they hesitated to migrate to the Holy Land, and they asked if it was still necessary to fast and mourn on the ninth of Av.

Mezudath David explains that the rebuilding of the Second Temple was insignificant to the Babylonian Jews because the Jews in the Holy Land [were not an independent nation, but] were still subjected to Persian rule. This is why they asked whether the fast, commemorating the destruction of the First Temple [and the concomitant loss of independence], was still relevant.

5. Say to all the people of the land, etc.—Both to the people of Babylon and to the people of Jerusalem; also to the priests, since they were at a loss to reply to the question.—[*Ibn Ezra*] *Mezudath David* writes that the prophet was commanded to address only the people of Jerusa-

כחשאיב שכינא דגן
שבעין שנין בצום העני
אהו סהענין קרדי :
ויראחון אכליו ויראחון
שתן בלא לאיטקא לבן
אהו שה : ו בלא ית
פתקא דשנח יי ביד
נבניא קרדי פד הנה
ירושלם יתקא וקשיו
דקרדיה סתניה
דקרא ו שפילתא
יהיב

וזה שבעים שנה הצום צמתי אני :
וכי תאכלו וכי תשתו הלא אתם
האכלים ואתם השתים : והלא את-
הדברים אשר קרא יהוה ביד
הנביאים הראשנים בהיות ירושלם
ישבת ושלה ועריה סביבתיה והנגב

מורי קרא

לא לצום ולא לאכול צויתי אתכם : (ו) הלא את הדברים אשר
קראתי ביד הנביאים הראשנים, בהיות ירושלם ושבט כשילם.
אין אתם צמים כשכיל שצויתם אתכם לצום אלא בשביל שקראו
לכם הנביאים לאמר שובו כדרכיכם הרעים בעיר שהייתם
בשלה עד שלא גליתם מארצכם ולא שבתם אלי כשנתקיים
דבריהם שאמרו ציון שדה תחרש וירושלם לעינים תהיה ואתם

רדיק

וליתבים וגדליה נתרן בראש חדש השביעי ולמי שהיה יום
קבוע התענות לבחוריו : הצום צמתי אני . צמתי צמתם
אותי כלומר אם צמתם בעבורי בעבור עונותיכם הרבה הבית
וגליתם בעבור זה צמתם אם תעשו כשם צויתי אין אתם
צריכים לצום כי בנת נבנה הבית ועלו בן הגולה ותשוב כאשר
כל הימים אם תעשו תשוב בענין לא תגלו סכנה לעולם וס' נש
אני אחר שאמר צמתי ר"ל האני צויתי אתכם לצום וית' הצום
תעני אתון מתענין קרדי : (ו) וכן תאכלו. כלומר מה לי
לצוםכם ולמאכלכם הצום תצויתו בעבור עונותיכם וחסאכל
והששת תאכלו ותשתו לתאנבם הכל הוא לכם מה לי בכל
זה כי הצום תאכלו אין בהם דבר לבעורי : (ו) הלא . מי גרם

צויתי אתכם את הדבר הזה : הלא . רק צויתי הדברים ביד הנביאים ומה הוא שהתנבא על פי התענות :

מצורת ציך

(י) והנגב . פד סגנון : והשלה . הפקת :

ואני וחסותי דיור לצר אני וכל' וכי כרעיתם אותי בוס לחשוש על צומכם
אם האוכלים והשתים וכלם י' הלא בזה אכל אני לא בזה הנהא מזה וכלומר מה זה האכל על השתים זה לי בזה אם יתענו לא
יכלו : (ו) הלא את הדברים . כלומר מי כקם מהם כלום סגנון בזה חסתי את סגנון : ונ' : יושבת . ר"ל יושבת כשקטן ושלם :

the Lord proclaimed, etc.? They brought about your destruction, and therefore you fasted. And these are the words that He proclaimed: Execute true judgment.—[Rashi]
What caused you to fast but your iniquities? Now, when Jerusalem was settled tranquilly, I called [to you] through My servants, the prophets, [to tell you] that you should repent for your iniquities so that the land would not be destroyed—but you refused to listen.—[Redak]

ה"ק נקודה הע"ק פת"ח לפי שהא' משמשת לשון חמיה שאל
לכבודי למחס שזהו לזכור לזם נס פתח : (ו) וכי
תאכלו וכי תשתו . ואם לא חלומה מה לי נס כזה הלא
לחס להנחתם הוא המאכל והמשתה : (ז) הלא את
הדברים . מי גרם לכם היום והמסד הלא דברי חובות

אבן עזרא

והוא צום גדליה והוכיזו את שבעים שנה לא חשש להוכיח
שמים שנים נוספות או אחת כי בשנת שמים לדיוש המלך
שלמו להרבות ירושלם שבעים שנה וזו הנבואה הייתה בשנת
ארבע ומקלת מן השלישית נכנסה כאשר שלמו השבעים
ובנבואה הזאת כבר נכנסה קלת מן הרביעית על כן לא
דקדק כל כך בהשגות ע' כי קרוב הוא ומלת צום מהפעלים
שמדומין על כן למחויי למחס בעבורי או לכבודי כי אני
לא צויתי אתכם לצום : (ו) וכי . העעם אתם האוכלים
ואתם הנשים מה תתנו לי או מה תפעלו כי והנה אני לא
צויתי אתכם את הדבר הזה : (ז) הלא . רק צויתי הדברים ביד הנביאים ומה הוא שהתנבא על פי התענות :

מצורת רוד

בזה שהא' החסוד צמתיט כי נס ל' כמיהו ד' שקולן פתח
לדיוש כשירות בית ס' כמ"ח : (ז) : הצום צמתיני . וכי לפתח
אני וחסותי דיור לצר אני וכל' וכי כרעיתם אותי בוס לחשוש על צומכם
אם האוכלים והשתים וכלם י' הלא בזה אכל אני לא בזה הנהא מזה וכלומר מה זה האכל על השתים זה לי בזה אם יתענו לא
יכלו : (ו) הלא את הדברים . כלומר מי כקם מהם כלום סגנון בזה חסתי את סגנון : ונ' : יושבת . ר"ל יושבת כשקטן ושלם :

and the Negev and the lowland were settled—The Negev is the southern part of Eretz Israel, as Jonathan renders. The entire land was settled, with everyone dwelling in security and tranquility even in the Negev and the lowland; surely also in the mountains and the hills, which are naturally more secure than the exposed lowland and desert.—[Redak]

Since the land was destroyed because of your failure to obey the prophets and perform true judgment

even these seventy years, did you fast for Me, even for Me?
 6. And when you eat and when you drink—are you not the ones who eat and you the ones who drink? 7. Was it not the words that the Lord proclaimed through the former prophets, when Jerusalem was settled and tranquil, and its cities were around it, and the Negev

flight of the poor people to Egypt is tantamount to a second destruction because had Gedaliah lived and had the poor people remained in the land, as vinedressers and as farmers, the land would not have been destroyed. Gedaliah was assassinated on Rosh Hashanah; the fast proclaimed in commemoration of this catastrophe was postponed to the following day.—[Redak] Although the people did not mention the fast of the seventh month, which seemed unimportant to them, the prophet included it to impress upon them that the death of the righteous is equal to the destruction of the Temple, as in [the Talmud,] *Rosh Hashanah* 18b.—[Mezudath David]

these seventy years—This is a round number, for the seventy years from the destruction of Jerusalem ended in the second year of Darius, and this prophecy came in the fourth year.—[Ibn Ezra]

did you fast for Me, even for Me—Heb. הֲצִיּוּם. *The 'he' is vowelized with a 'hataf patah' because it is used as the interrogative: Did you fast in My honor that you should be required to fast now, too?*—[Rashi] Did you fast for My sake? Because of your

sins, the Temple was destroyed and you were exiled. For this reason, you fasted. If you do justice and righteousness you will not have to fast, because the Temple has been rebuilt, and they have returned from exile; and you shall dwell in the land for all times. If you do what is good in My eyes, you will never be exiled again.—[Redak]

even for me—Did I command you to fast?—[Redak]

6. And when you eat and when you drink—*And, if you do not fast, that, too, means nothing to Me. Are not the food and the drink for your own pleasure?*—[Rashi] What do I care about your fasts or about your eating? You fast for your sins, and you eat for your pleasure. All this concerns you. What concern do I have in it? Neither the fasting nor the eating is related to My honor.—[Redak] *Mezudath David* explains: When you fast, do you make Me hungry, that I should care about your fast? When you eat and drink, do I derive benefit therefrom, that I should care whether you fast or eat?

7. Was it not the words—*Who caused you the fast and the mourning? Was it not the words of reproof that*

וְהַשְׁפִּילָה יֵשֵׁב: חִיָּהּ יְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
זְכַרְיָה לֵאמֹר: כִּי אֶמַר יְהוָה צְבָאוֹת
לֵאמֹר מִשְׁפַּט אֶמֶת שְׁפִטוֹ וְחֶסֶד
וְרַחֲמִים עָשׂוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו: וְאַלְמָנָה
וַיְתוֹם גָּר וְעַנִּי אֶל־תַּעֲשִׁקוּ וְרַעַת אִישׁ
אָחִיו אֶל־תַּחֲשִׁבוּ בְּלִבְבְּכֶם: יְיֹמֵמָאנֹ
לְהַקְשִׁיב וַיְתִנּוּ כְתָף סִרְתָּ וְאַנְיָהֶם
הַכְּבִידוּ מִשְׁמוּעַ: יִבְלָבָם שָׂמוּ שְׁמִיר

הלכו בגולה על כן אהם צבים וזכרים כעשוי ולא סאתי :
(ס) משפט אמת שפטו . איני כורח בציוותיכם לפי שאתם
מוציאים כל הצצכם וכל עצביכם תגשונו אבל בזה היתתי
בוחר שתאכלו ותעשו כשפט וצדקה : (יא) וימאנו להקשיב :
ויתנו בתף סוררת . כאדם שאינו רוצה לשמוע דברי ה' וימאנו שבו משפט .

רדק
לכם הצום אלא עונותיכם ובהיות ירושלם שלוח קראתי ביד
הנביאים שהשבו בעונותיכם ולא חתיר הארץ ולא אביהם
לשפוט : והנני והשפלה יושב . כלומר כל הארץ היתה יושבת
לכסות וזכר הנני והשפלה וכל שכן ההרים והגבעות שהיו
יושבים לבסות יושב כלומר היה בהם יושב כסח : ויהי
דבר ה' . אחר שהפסוק הרפור כדבר והשפלה יושב עור שב
לדבר עט תכלית הרבנים הראשונים שואמר עוד אל כל עם
הארץ ומה שהיו קוראים להם הנביאים הראשונים שהיו אומרים להם : (ט) כה אבר ה' צבאות . משפט אמת שפטו . כשהשפט
בין איש לדעה והיו כשפטכם כשפט אמת ופי שיהיה צריך לעשות עמו חסד ורחמים שהם יותר על המשפט עשו :
(י) ואמנתי . אלו שהם תלמידי הורור בהם כאר שלא תעשו אותם לא כמסון ולא בדברים : ורעת איש אחיו . ר"ל אל
החשבו איש רעת אחיו בלבבכם אפי' המכשכה אסורה כל שכן המעשה , ועור שהחשבה כביא ירדי מעשה ואפי' לא יעשה
מעשה אסור שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך : (יב) וימאנו . סוררת . ענין עוות כזכר סוררת וכי שאינו רוצה להקשיב
לקראת אלו יעוות כחיו כנגדו ואינו רוצה לפנות אליו : (יג) ולבם שמו שמיר . שמיר הוא אבן חזקה שלא יוכל הברזל
מצוררת ציון

(יא) וימאנו . לא רלו : להקשיב . ענין מעשים : סוררת . מלסון
ספרה : (יב) שמיר . הוא סכרול המוק וכן כמיר סוק מלסון
(ח) כה אבר . ר"ל כן אמר ה' להנביאים הראשונים לאמר להם משפט אמת שפטו ונ' : (י) ואמנתי ונ' . זכר אלני לפי שהם
מאשרי ומה לעשק ונלסון : ורעת ונ' . אל תחשבו זה על זה להרע : (יא) וימאנו . אבן אוחו הדור מאלו להקשיב ונתנו כחף
סוררת כדור אלסון המלח להקשיב דברי חזירי שמיר כחשן ממונו והולך לו : משפטו . מלשמות : (יג) שבו שמיר . עטו לבס חזק

than flint. They would show it to the stone, which would split.—[Rashi] Rashi is referring to a worm known in ancient times to split stone. The Talmud (Gittin 68) relates that Moses used this worm to engrave the stones of the ephod and that Solomon obtained it for cutting the stones of the Temple.

Ibn Ezra and Redak say that the שמיר is a very hard stone, which iron cannot cut. So hard were the people's hearts that the words of the Torah could not penetrate them. However, Mezudath Zion defines שמיר as very hard iron. שמיר is also mentioned in Ezekiel 3:9.

and the lowland were settled? 8. And the word of the Lord came to Zechariah, saying: 9. So said the Lord of Hosts, saying: Execute true judgment and perform loving-kindness and mercy, each one [of you] to his brother. 10. Do not oppress the widow, the orphan, the stranger, or the poor man. Neither shall any of you think evil against his brother in your heart. 11. But they refused to listen; and they turned a rebellious shoulder; and they made their ears heavy, not to hear. 12. And they made their heart [as hard] as a *shamir*, [in order]

and show loving-kindness and mercy, surely those sins will prevent the land from being rebuilt; for anything that can bring about a change can surely preserve that change after it has taken place. For instance, just as fire can heat water, it can surely keep it hot after it has been heated. Similarly, just as your sins have caused the land to be destroyed, so can they surely prevent it from being rebuilt.—[*Malbim*]

8. And the word of the Lord came—After the termination of the prophecy with the words, 'And the Negev and the lowland were settled,' God begins again to speak to Zechariah, explaining the aim of the earlier prophecy that he should relate to the people, and [explaining] what the early prophets proclaimed.—[*Redak*]

9. So said the Lord of Hosts—to the earlier prophets to say to you — [*Mezudath David*]

Execute true judgment, etc.—When you judge a case between two litigants, your verdict must be the

true judgment, and whoever needs loving-kindness and mercy above the execution of justice, give him what he needs.—[*Redak*]*

10. Do not oppress the widow, the orphan, etc.—Be very careful not to oppress the weak and helpless in any way, either by cheating them of their money or by oppressing them with harsh words.—[*Redak*]

Neither shall any of you think evil, etc.—Even the thought is forbidden, surely the deed. Moreover, the thought leads to performing the deed, and even if one does not perform the deed, it is forbidden [for him] to hate his brother in his heart, as in Leviticus 19:17.—[*Redak*] *Malbim* explains that we may not even think of withholding loving-kindness or mercy from our brothers.

11. But they refused—Your forefathers refused.—[*Ibn Ezra*]

a rebellious shoulder—One who does not listen to his friend, shrugs his shoulder, and turns away from him.—[*Redak*]

12. shamir—A worm stronger

מִשְׁמוֹעַ אֶת־הַתּוֹרָה וְאֶת־הַדְּבָרִים
 אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה צְבָאוֹת בְּרוּחוֹ בְּיַד
 הַנְּבִיאִים הָרְאִישִׁים וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל
 מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת: י וַיְהִי כִּאֲשֶׁר--
 קָרָא וְלֹא שָׁמְעוּ בֶן יִקְרָאוּ וְלֹא אֲשַׁמְעַ
 אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: י ואֲסַעְרֵם עַל כָּל־
 הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יֵדְעוּם וְהָאָרֶץ נִשְׁמָה
 אַחֲרֵיהֶם מֵעַבְר וּמִנֶּשֶׁב וּיְשִׁימוּ אֶרֶץ--

מִקְדָּשָׁא אֹרְיָהָ וְהָ
 פִּתְקָנָא דִּי שְׁלַח יי
 צְבָאוֹת מִיִּמְרֵיהָ בְּיַד
 נְבִיאֵי קִדְשָׁא וְהָיָה רָגֵז
 רַב מִן קֶצֶף יי צְבָאוֹת:
 י וַיְהִי כִּסְא דְאֶהֱבִיאוּ
 קְהוֹן נְבִיאֵי וְלֹא קִבְּלוּ
 כִּן יִצְלוֹן קִדְשֵׁי וְלֹא
 אֶמְכִּיל אָסֵר יי צְבָאוֹת:
 י וְאֶבְרִיגִין כִּינֵי
 עִפְסִיָּא דִּי לֹא יִדְעוּן
 וְאֶרְעָא הַעֲרִי תִּתְרִיחֵן
 מִדְּעַבְרִי וּמִנֶּשֶׁב עַל
 דְּשִׁיאוֹא אֶרְעֵא דְהַקְדֵּשָׁא
 לִצְרוֹ

והם שבו לבס חזק כשכיר לבלתי שכור את התורה ולכך קצף עליהם הקדוש ברוך הוא: (יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו בן יקראו ולא אשמע: כשם שהם לא שמעו כשקראתי אליהם כשישבו כארצם ואמתי אליהם שכשם יקראו אלי בנלות כמו כן לא אשמע אליהם וכן ויפיה הוא אויב כי איננו שומע בעת קוראם אלי בעת רעתם: (יד) ואסערם על כל הגוים: והפיציתם בגוים אשר לא ידעום וישימו ארץ חסדה לשמה שהחריבו האומות ארץ ישראל שהיא ארץ חסדה:

קסץ ב"ק

רש"י

חולעת חזק מלור מראין אותו על האבן והיא מתקעת: (יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו: אמר ה' נבלות עליהם בלחות הימים כי יקראו ולא אשמע: (יד) ואסערם: בנלות וכן עשיתי: וישימו: בעוים: ארץ חסדה

והפיציתם בגוים אשר לא ידעום וישימו ארץ חסדה לשמה שהחריבו האומות ארץ ישראל שהיא ארץ חסדה:

רמב"ם

לפסולת: ואת ההבירים, דברי תוכחה שהיו אוסרים להם הנביאים: ברחוק. ברחוק נבואה שהיה מדרב' עס הנביאים: והיי קצף גדול, על אבותיהם: (יג) ויהי כאשר קרא, כמו שראו להם בשמי ולא שמעו בן יקראו ולא אשמע: (יד) ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום, פלג ואסערם קשה בדרדוק ואמר כי הוא מורכב מפעל להקל ופעל וא"ל כלב כי קל מהקל ואע"פ כבוד ופי' ואסער עמם כמו ישישם כבוד ופי' שפירשו ישישם עמם ואמר ואסערם ולא אסר ואסערם כששם כיר לחרוב על העיין ולהקל פעליה ונקרא האלף בצרי והפסך בקסץ הארץ

המלה ולהחריבו דוד וענין הסבוק אני ספסער עמם בנלות בענין בכל צדדם לו צד ודבריה תורה כל בני אדם ויתכן לפרש שהיה ואסערם פועל יוצא כי כצאנו כי כסער אחר מוסר ויוצא כי כצאנו הלכו עקבי מוס שהיו זכר הלכוני בל ידעתי יוצא, והתחכם רבי אברהם איצ' ו"ל ע"ש ואסער עליהם בעתה רוחו והוא הפיץ אותם על פני כל הגוים: והארץ נשמה אחריהם, כמדת ציון

מדת ציון

(יחזקאל ג'): ברוחו, כמלכנו וכן ה' אליהם שלחני וכוחו (ישעיה מ"ה): (יד) ואסערם, משלן ספסל והוא כוח החזק: נשמה, משלן שמעון: וישישו, ופכו:

אלי מתוך הדק ולא אשמע קול נקמת: (יד) ואסערם, אפילו ברוח ספרה על כל צדדיו הגוים אשר לא ידעו אחס מלז והאין חסיה שמה מהרי לחסם ממנה מצלי יתא כל טובה ושכ: וישישו, ר"ל והנה הם עומים משו מלן תפדה לשמחה כי פס כל הכדורים כללם אחיו בדרכם וגלו ממנה בעוים ובשלה שמה ומוסר למטה לומר הנה כל חסיה נפסדים מוסים ועל זה זכרתי את חסיהם ויפסדו זה בלתיים על שלל שמשו אלי בדבר זה אכל שפולים לא עקשתי מעי דברי הלשונות:

כשכיר מלכמות את המורה: ברוחו, כמלכנו על ידי הנביאים:

מדת דוד

ויהי קצף, ינפסדו זה ה' קצף גדול עלים מלח ה': (יג) ויהי תני אסר ה' צבאות, ר"ל ה' אמר לו להם שגמולו יחיה מדם במדע כלשן קרא הוא להם ע"י הנביאים ולא שמעו בן יקראו הם אלי מתוך הדק ולא אשמע קול נקמת: (יד) ואסערם, אפילו ברוח ספרה על כל צדדיו הגוים אשר לא ידעו אחס מלז והאין חסיה שמה מהרי לחסם ממנה מצלי יתא כל טובה ושכ: וישישו, ר"ל והנה הם עומים משו מלן תפדה לשמחה כי פס כל הכדורים כללם אחיו בדרכם וגלו ממנה בעוים ובשלה שמה ומוסר למטה לומר הנה כל חסיה נפסדים מוסים ועל זה זכרתי את חסיהם ויפסדו זה בלתיים על שלל שמשו אלי בדבר זה אכל שפולים לא עקשתי מעי דברי הלשונות:

they made a precious land a desolation. This is the conclusion to the prophecy of the earlier prophets, as if to say: I will scatter them among the nations since they were guilty of causing the land to become desolate. The prophecy of the land becoming

desolate is in contrast to the tranquil conditions described in verse 7.—[Ibn Ezra]

desolation—And that brought about the fast (and the mourning), but now [I am jealous for Zion etc.]—[Rashi]

not to listen to the Torah and to the words that the Lord of Hosts sent, through His spirit by the earlier prophets. And there was great anger from the Lord of Hosts. 13. And it came about; as He called and they did not hearken, so shall they call and I will not hearken, said the Lord of Hosts. 14. And with a whirlwind I will scatter them among all the nations whom they did not know. And the land shall be waste after them with no one passing through or returning. They made a precious land a desolation.

and to the words—The words of reproof that the prophets said to the people.—[Redak]

through His spirit—Through the spirit of prophecy that would come to the prophets.—[Redak] *Mezudath David* identifies the spirit as God's angel, through which He would speak to the prophets.

and there was great anger—since they did not hearken to the Torah.—[Kara]

13. **And it came about; as He called and they did not hearken**—*the Lord said concerning them in those days: So shall they call and I will not hearken.*—[Rashi] Rashi reads only the final clause as the quotation; this accounts for the change from third to first person.*

14. **And with a whirlwind I will scatter them**—Heb. וּבְרוּחַ סוּר. The root is סָוַר, *to storm*, meaning: I will scatter them as with a storm wind.—[Kara]

Because of the unusual vowelization of this word, *Ibn Ezra* explains it as a combination of the transitive

and intransitive: And I will storm upon them with the storm wind of My spirit, and it will scatter them with a whirlwind among the nations. *Rabbi Joseph Kimchi* explains: And I will be scattered with them, meaning that God feels, so to speak, the pain of the exile with Israel. *Rashi* explains this clause as part of the prophecy of the earlier prophets. He states: **I will scatter them**—*in exile. And so I did.*

And the land shall be waste—According to *Mezudath David*, this is the conclusion of the prophecy of the earlier prophets. According to *Jonathan*, the prophecy continues to the end of the verse, as will be explained below.

they made—*with their iniquity.*—[Rashi] The Jews themselves made the land a desolation, for they persisted in all their evil ways until they were exiled from the land, leaving it a desolation.—[*Mezudath David*]

The nations destroyed Eretz Israel, which is a precious land.—[Kara] *Jonathan* renders: because

לְדַרְוֹ: א * וְהָיָה שְׂמָנֶה
וְכִי־הָיָה קִרְדָּם וְצִקְאוֹת
עַל לְמִיכָר: ב * בְּדָנָן
אָסֶר: ג * צִקְאוֹת סִתְפִּירָה
אֶת־אִפְרִיעֵנֹת צִיּוֹן כִּנְיָה
בָּקָר וְרָגַל בֶּן רַם מִקְרִי
עַל עֲקִמָּה דִמְקִינְיָה:
ד * בְּדָנָן אָסֶר וְיֵאָחֹב
לְצִיּוֹן וְאֶשְׁרֵי שְׂכֵנֶיהָ כֵּן
יִרְשָׁם וְחֵת־קִרְיָ
יִרְשָׁם שְׁלֹם
קִרְיָתָא וְיִשְׁרָאֵל
דְּקִרְיָתָא וְיִשְׁרָאֵל כִּית
מִקְרָשָׁא דִי צִקְאוֹת
סִתְרָא מִרְשָׁא: ד * בְּדָנָן
אָסֶר וְיֵאָחֹב עַד
יִתְכִּין סִבִּין וְכֵן כְּשִׁנִּין
יִרְשָׁם וְכֵן עֹבְדֵיהֶּי
מִתְנִיָּא וְיִנְנִי עַד לֵהֵי
כִסְנִי

תְּמַדָּה לְשִׁמָּה: ח" וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
צְבָאוֹת לֵאמֹר: יְבֵה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת קִנְאֹתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה
וְחִמָּה גְדוֹלָה קִנְאֹתִי לָהּ: יְבֵה אָמַר
יְהוָה שְׁבֹתִי אֶל־צִיּוֹן וְשִׁכְנֹתִי בָתוֹךָ
יְרוּשָׁלַם וְנִקְרְאָה יְרוּשָׁלַם עִיר הָאֱמֶת
וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר הַקֹּדֶשׁ: יְבֵה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד יֵשְׁבוּ וְקָנִים
וּמִקְנֹת בְּרִחְבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ

ה'א ישבו וקמים, פנחים כח פננת נד :

משיענהו

ש"י

לשמה. והיא גרם להם היום (והמספד) אבל עתה
קנאתי לציון בשביל ציון אקרא את הגוים:
בן סוף הענין לום ההמישי וגו': (ד) מרוב ימים.

אבן עזרא

להם כעשר, ורוחי והיא תתן אותם על כל הניסים והזכיר
והארץ כמה הפך והנעב והשפלה יבש:
ח (ה) ויהי. נעבור שהזכיר שממות הארץ והם אותם:
(כ) בה. קנאיהו לציון. כמו ויקא ה' לארצו:
(ג) בה. שברא א' ציון. עת תחלי כאשר הזכרתי:
(ד) בה. העטם שהיה ציון מליאה עץ, וכן הקים רבים
יולדים והנה העטם שארצו יומים כל השוכנים בירושלים:

מצודת דוד

ח (ב) גנאחי לציון. בוס ישיב על מה שהיה קרן בעירוס נגן
המקדש והוא ובכולם היה וזמז (ה) חזקתו ליון חזקה
חזקה גדול קחצתי. כן בכולם בעבורי: (א) שברתי אל ציון.
והוא חזקתו ישעיה בקול ה' אל מלך בכולם היה כיחם למסן ידיו
בכולם לנתיב לנתיב בעיניהם ויהי אל ששעו המסעון (לעיל)
ונקראה. אל הקדש יושלים פיר הכהן כי ידו ואלו חזקת
הכהנים: (ד) קדש יושב ויבנים נגן. מור יכל וכן בכולם
היה כ"ל המנוחוס ישעיה בדרך המנוחוס. ואיש יכל וכן בכולם
היה כ"ל המנוחוס ישעיה בדרך המנוחוס. ואיש יכל וכן בכולם

ח (ב) קנאתי לציון קנאה גדולה והכח גדולה קנאתי לה. הכרוש ברוד הוא יודע ויכנא לאומות השולם

ח (ב) קנאתי לה. בשילה ולא חזקו לזוס ולספוד
רר"ק

[illegible]

ח (ג) קנאתי. סיני דעס: (ד) כטעגט. מסבא שטעפן פליה:

[illegible]

their neighbors justly and do not pervert justice. That the mount of the Lord of Hosts shall be called the holy mountain means that the priests shall be holy to God.

4. **Old men and women shall yet sit**—The city shall be well populated, with many old people and many children, for the people of

Jerusalem will attain longevity.—[*Ibn Ezra*] A time will come when old people will not be feeble and confined to their houses, but will sit in the streets of Jerusalem like the young folk. This will take place in the Messianic era.—[*Mezudath David*]*

1. And the word of the Lord of Hosts came [to me], saying:
2. So said the Lord of Hosts: I am jealous for Zion with great jealousy, and with great fury I am jealous for her.
3. So said the Lord: I will return to Zion, and I will dwell in the midst of Jerusalem; and Jerusalem shall be called the city of truth, and the mount of the Lord of Hosts [shall be called] the holy mountain.
4. So said the Lord of Hosts: Old men and women shall yet sit in the streets of Jerusalem, each man

1. And the word of the Lord—Because Zechariah mentioned the desolation of the land, he now consoles them.—[*Ibn Ezra*]

came [to me]—The word *לִי*, *to me*, is missing from the text. This is the only instance of such an elipsis.—[*Redak*]

2. I am jealous for Zion—*Because of Zion, I will avenge Myself upon the nations.*—[*Rashi* as divided by *Parshandatha*]

I am jealous for her—*For [not 'to'] her. And you will not need to fast and to mourn. And so is the end of the chapter: "The fast of the fifth month, etc."*—[*Rashi*]*

3. So said, etc., and Jerusalem shall be called the city of truth—As He promised: "The remnant of Israel shall neither commit injustice nor speak lies" (Zephaniah 3:13). Hence, this promise includes all of Eretz Israel. He mentions Jerusalem because it is the capital of the land and because of the mention of the holy mountain, which will no longer

be desecrated by strangers.—[*Redak*] *Mezudath David* renders: I have returned to Zion—I have already returned the exiles to Zion.

and I will dwell in the midst of Jerusalem—I will also dwell in the midst of Jerusalem if they hearken to the voice of the Lord, for that redemption was brought about in order that they would hearken, as above (6:15). The general redemption will come about if you hearken to the voice of the Lord.—[*Mezudath David*]

and Jerusalem shall be called, etc.—Then Jerusalem shall be called the city of truth, for then they will be truthful people.

and the mount of the Lord of Hosts—The Temple site shall be called the holy mountain because the Shechinah will rest there.—[*Mezudath David*] *Malbim* explains that the Shechinah will return to Israel only on the condition that Jerusalem will be called the city of truth; i.e., only if the people judge

מִשְׁעַנְתִּי בִידֹי מֶרֶב יָמִים: הִוָּחֲבוּת
הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וַיִּלְדוּת מִשְׁחָקִים
בְּרַחֲבֶיהָ: וְכֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
כִּי יִפְלֹא בְּעֵינֵי שְׂאֵרֵיט הָעָם הַזֶּה
בְּיָמִים הָהֵם גַּם בְּעֵינֵי יִפְלֹא נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת: וְכֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַגָּנִי
מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ מִזְרַח וּמֵאֶרֶץ
מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ: וְהִבֵּאתִי אֹתָם וְשִׁכְנִי
בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְהָיוּ לִי לְעָם וְאֲנִי אֱהִי־

סמני ימיס: ח ורחובי
קרמא ירושלם וחקלקים
עולסין ושלסין וחקלקין
בסחקה: י קרנן אמר
י צבאות פר חיקר
חלקתי בעיני שאמא
דקמא הבין קיוסמא
האינן אף קרסי עקרין
אמר י צבאות: י קרנן
אמר י צבאות הא אמא
פרק יח עמי פארמא
סרדיקא וסארמא מעלני
שקמא: ח ואעיל ירהון
וישרון בנו ירושלם ויהון
קרסי לעם ואנא אחי
להון

ח יאלא בעיני . סוכה יג :

יהו לריכס למשענת כיום: (ו) כי יפלא . בעיניהם
החסד הגדול אשר אטעה להם: גם בעיני יפלא . אך

אבן עזרא

(ה) ורחבות העיר . הפך ויסמו ארץ חמדה לשמה:
(ו) כה . אמר רבי יהודה הלוי מ"כ כי ה"ל התימה חסר
כאלו כתוב הם בעיני יפלא כמו אחת תעשה מלוכה על
ישראל היא חסר ה"ל התימה כאלו הוא האחת ולפי
דעתי אף לורך כי הכתוב אינו שפלא ממנו כי אף יראה
חמה כמו המתי יפלא רק כאלו כתוב גם בעיני יפלא
וכאשר יפלא הדבר הזה שאני עושה בעיני העם הזה גם
בעיני הוא עשיתי פלא גדול רק בעיני יפלא כמו היא נפלאה
בעיניו והטעם שאטעה פלא לא עשיתי כמוהו . וראיתי
מגלים ואמר: (ח) והבאתי . גם זאת הנבואה דברה היא:

מצודה דוד

צידו מעמנו לשמן בה מרוב הימים שהיו ונדך הוקנים ופס"ו
לא יגמם החולש לבנת בית: (ה) יפלא . כי יפלא ויכבו וישלחו
לחכות סעיר: משחקים . מרוב כל היו משחקים ושמחים: (ו) כי יפלא . רוב הטובה שהיה לא אשר יפלא בעיני שלחית העם
סמ כמפת גם בעיני יפלא ר"ל עם שאני עושה נפלאות גדולות אשר אינם ידועים לבני אדם עד שהנפלאות ביופנות כמותם כלן נפלאים
ע"ז הכלל שחשפה לעמדי יהיה נחשב גם בעיני נפלא כי גדול יהיה מעל הנפלאים הידועים והנחשבים: (ז) סארק מורח . לפי
לפניו חמין מרחק ממקום גלותם: סבא השמש . הוא אחת מעשר: (ח) בתוך ירושלים . לא כל לומר שכולם ישנו שמה כי
כלל חקן העיר מהביל את כולם אבל כל לומר שהסיר ירושלים תהיה לירושלם לכלל כי יהיה יד כולם שם דה ופס"ו בסוף נכונות
יחוקק: והיו לו לעם . לפי שכולם נכנס העיר וכולם ידו את ה' ויאמינו בו: ואני אהיה להם לאלהים . להיות להם לעזר ולפסול
באמם ובצדקם . במכור האמת והצדק שבידם אז ומושב למעלה לומר בהם כל הטובה הזאת מונחת להם ואם ישמעו בקולי ויחשלו

from the land of the west—This includes the entire populated world, for Israel is scattered all over the world.—[Redak] Ibn Ezra says that the east represents Babylon and Persia, and the west represents Egypt and Assyria.

8. In the midst of Jerusalem—the

capital, the site of the Holy Temple, where all Israel would come on pilgrimages.—[Redak]*

and they shall be My people—as their hearts “will be circumcised,” and all will know God and believe in Him.—[Mezudath David]

and I will be their God—to be their

with his staff in his hand because of old age. 5. And the streets of the city shall be filled, with boys and girls playing in its streets. 6. So said the Lord of Hosts: As it will be wonderful in the eyes of the remnant of this people in those days, it will also be wonderful in My eyes, says the Lord of Hosts. 7. So said the Lord of Hosts: Behold I will save My people from the land of the east and from the land of the west. 8. And I will bring them, and they shall dwell in the midst of Jerusalem; and they shall be My people, and I shall be

because of old age—lit. because of many days. Because of old age, they will require the staff in their hand.—[Rashi] Although they will need their staffs for support, they will not be confined to the house, but will sit in the streets.—[Mezudath David]

5. And the streets of the city—in contrast to the desolation described above (7:14).—[Ibn Ezra]

shall be filled—They will multiply until the streets are full of children.—[Mezudath David]

playing—Because of great plenty, they will play and rejoice.—[Mezudath David]

6. As it will be wonderful—in their eyes, the great loving-kindness that I will do for them.—[Rashi]

it will also be wonderful in My eyes—how I returned from the great wrath. And our Sages expounded on [this phrase], concerning the slaughter of the evil inclination, in tractate Sukkah (52a).—[Rashi]

it will also be wonderful in My eyes—how the righteous will be able to stand up against [the evil inclina-

tion] during their lifetime.—[Rashi]

Rashi is referring to the following Talmudic maxim: In the future, the Holy One, blessed be He, will take the evil inclination and slaughter it before the righteous and before the wicked. To the righteous it will look like a lofty mountain, and to the wicked it will look like a thread as thin as a hair. Both groups will weep. The righteous will weep and say, "How were we able to conquer such a lofty mountain?" The wicked will weep and say, "How were we unable to conquer such a thread, as thin as a hair?" The Holy One, blessed be He, will wonder with them, as it is said: As it will be wonderful in the eyes of the remnant of this people in those days, it will also be wonderful in My eyes.

Rabbi Judah HaLevi explains this clause as an interrogative: Will it also be wonderful in My eyes? Ibn Ezra, however, disagrees, explaining that the intention is: I have never wrought a miracle the likes of this.

7. from the land of the east and

קָרוֹן לְאַלְהָא בְּקוֹשׁ
 וּבְכוּכִי: ׀ כְּדָרֵן אֲמַר יי
 עֲבֹדוֹת יִתְקַלּוּ וְיִדְבְּלוּ
 דְּשַׁעְיוֹ בְּיוֹמֵי אֲהִינִן
 נַח פִּרְתֵּינֵי הָאֲלֹהִין
 כְּמוֹס גְּבוּיֵי דְרִי בְּיוֹמֵס
 דְּשִׁרֵי קְאֻשְׁמִכְלָא בֵּית
 כְּפֻרְרָא דְרֵי עֲבֹדוֹת
 סִיָּקָא דְּאֶלְהִינֵנָה:
 יי אַרִי, קְרַם סִיָּי וּיִסְמֵי
 הָאִינוֹן אֲמַר, דְּאֻשָּׁא
 לֹא הִיָּה וְאֶקְרֵא דְּבִקְרֵא
 לִיתְהוּי וְלִפְתִּי:
 וְלִעֲלֵי לִיחַ שְׁלֵמָה סָא
 מְזִינָא וְנִגְרֵי לִי כִל

ה'א לפני הימים . סנהדרין יח :

רמז

לעמוד כנגדו כתייהם: (ט) החוקה וייתכן. לננות
 וייתכן. לננות. מיתרו מזה החיך מורידים ומתקנים
 חזקה לננות מזה שמפרס כספר שורף (ז'): השמות
 בימים האלה. כשנת ארבע לדרוש: השמות
 החדש. על נחומים מפי הניחא אכר נחם להם כח
 הוציא ביה' א' כשם שמי' לדרוש אל הדברים הנחול
 במלאכה כי נכחו אותם הנחול בעיניהם כדבריהם שם
 נחול אחת ועליו כח נחול: (ס) לננות מזה אל דברים
 נחומים על נחול ונחמה כתייה: (ס) לננות מזה אל דברים

אבן עזרא

(ע) מפי הנביאים. הם חזו וזכרוהו. בית ה' הוא ההיכל: (י) כי לפני הימים ההם. ערס שינה לה ימלא השכיר מה יעשה ומלא איננה על השכר כי מלותרות חמלנה על לבן זכרים גם נקבות ור' משה אהר כי איננה הלך לסארה: ואשלה. ענין התרת הדבר להרע כבו ושלחתי

מצודת חור

התקדשנו היום על פני הים הגלילי עם ציורו המפורסם והואיל וכן חל
התקדשנו היום על פני הים הגלילי עם ציורו המפורסם והואיל וכן חל
התקדשנו היום על פני הים הגלילי עם ציורו המפורסם והואיל וכן חל
התקדשנו היום על פני הים הגלילי עם ציורו המפורסם והואיל וכן חל

לָדָם לְאֱלֹהִים בְּאֵמֶת וּבִצְדָקָה: פֶּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תַּחֲזִיקֶנָּה יְדִיכֶם
הַשְׁמָעִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֶת הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה מִפִּי הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בָּיוֹם יִסַּד
בֵּית יְהוָה צְבָאוֹת הִהְיָלָה לְהַבְנוֹת:
כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָלָם שֹׁכֵר הָאָדָם לֹא
נִהְיָה וּשְׁכָר הַבְּרֵמָה אֵינָנָה וּלְיוֹצֵא
וּלְבָא אֵין שְׁלוֹם מִדֶּהֱצֹר וּאֲשַׁלַּח אֶת-

מדר"י קרא

השחורבנות ציון. והסב נהרה קראו בשבועות
(ה) תחנה ידועה השבועים בשם האלף את הדברים
האלה, כל השתתת כל הנביאים שתנבאו לישראל לא אסרו
התחנה ידועה שבועות את רבניה. אלף הם לא נתנו את
הדברים כי אסרו נתן את לרביה. אספרת את כל
הימים הראשונים את לשאיתיה את הזה: (י) לא פגני את
קדם וסוסר ביה את: שכן רביה את נהת. שמיני
הימים בעבור בחרם. וכן שכן רביה שחורשת בחרם
היה להם שכן בחרם בארץ: וזהו בלחם את שלום כן
הצר. וזהו שחורשת בחרמה היה להם שלום בפני היריב:
ואת הנהו בחרם אבל תחת אלף את שחורשת בשחורשת
הדברים

שכר האדם וגו'. זהו נכחו לכם שמהתחילו כל
 רד"ה (* ולי ילי אינו כן

וארשתין לי באסונה : (ס) כה' . תחזקנה ידיכם . כשאתם
שופטים כל הנחמית האלה העתידות תחזקנה עתה ידיכם
בכחות כל לבנות ביתו כאשר חילולתם כיום רואים י
ביום יסד בית ה' ההלל הברכה לבא עליכם : (י) כ' לפני
ר'ל לפני שומר בית ה' שוסד בשנת ששים לריושו ביום כ'ד
תשעשי ידעתם כי שחר הארם לא נהיה כלום לא נהיה לברכה
אלא הולך למראה : איננה . כאילו ובהמה אענה כי ששכר

סצודת ציון

שְׂקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ כְּמוֹ מַחֲזִיחַ שֶׁמֶשׁ עַד מִצְלֹא (תְּהִלִּים ק"ג) : (וי)שְׁכַר .
פִּינָן רוּחַ : רֶשֶׁת הַבְּהֵמָה . שֶׁכָּר עֲבוֹדַת הַדְּבָמָה : הָצֵר . הַשּׁוֹאֵל :
וַאֲשֵׁלַח . עֵינֵי גֵרָוֵי וְהַסָּסָה וְכֵן וְשֵׁן בְּהֵמוֹת אֲשֵׁלַח זֶה (דְּבָרִים

לכם הנה אחת השמותים ימים כאלה את הדברים האלו מהייסודים
אח הכנין: בפי וגו'. ר"ל פה שפחם ייסוד מוכח מרובה יות
ההיכל ואחור וכמו שנתקיימו דבריהם כן יתקיימו דברי אלה:
הם שד את החתולו לבנות הולך לא נביח שבר האדם כל ונול
הולך לא היה שחולו כל יוללנו מן הכיר בזה נבא אלם: וישראל.

you knew that there was no hire for man; i.e., there was no blessing, for the hire [work on the Temple] was cursed.—[Redak]

neither was there any hire for
beast—It was as though the beast

did not exist, for his hire was also cursed.—[Redak]

and I would incite—I would incite one man against his neighbor, that there should be quarrels and strife between them.—[*Mezudath David*]

their God, in truth and in righteousness. 9. So said the Lord of Hosts: Let your hands be strong, you who hear in these days these words from the mouth of the prophets that were [prophesying] in the day that the foundation of the house of the Lord of Hosts was laid, even the Temple, that it might be built. 10. For before those days, there was no hire for man; neither was there any hire for beast. And for him that went out or came in, there was no peace because of the adversary, and I would incite

Helper and Savior.—[*Mezudath David*]

in truth and in righteousness—All this good is prepared for them because of the true and righteous deeds that they will then perform. If they obey Me and pray to Me in this Temple concerning the general redemption, I will bring it in their time. It is therefore improper to belittle the Second Temple, as it may be the key to the fulfillment of all these prophecies.—[*Mezudath David*]

9. **Let your hands be strong**—*to build and to complete [the Temple]; and do not fear the people of the land, who are weakening your hands and frightening you from building it, as is related in the Book of Ezra (4:4).*—[*Rashi*] When you hear all these consolations for the future, may your hands become strengthened now to fulfill the commandment of the Lord and to build His house as you have begun to do, for you see that, on the day the foundation was laid, the blessing of the

Lord began to come upon you.—[*Redak*]

you who hear in these days—*In the fourth year of Darius.*—[*Rashi*]

these words—*of consolations from the mouths of the prophets who prophesied for [the people]—on the day the foundation of the house of the Lord was laid, in the second year of Darius—to begin the work. Those prophets were proven with their words to be true prophets in your eyes; therefore, it is also worthy to rely on them for the words of consolation concerning the present time. And in what way were they proven?*—[*Rashi*]

10. **For before those days, there was no hire for man, etc.**—*They prophesied for you that when you would begin the work, a blessing would come into the work of your hands; and their words were fulfilled, for now it is not like the early days.*—[*Rashi*]

Before laying the foundation of the Temple, which took place on the twenty-fourth day of the ninth month in the second year of Darius,

כְּלִדְאָרְם אִישׁ בְּרַעְהוּ: יֵי וְעַתָּה לֹא
כִּימִים הָרֵאשִׁימִים אֲנִי לְשֹׂאֲרֵית הָעַם
הַזֶּה נֶאֱמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יִכְיִי־וֹרֵעַ
הַשְּׁלוֹם הַגָּפֶן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהָאָרֶץ תִּתֵּן
אֶת־יִבּוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם
וְהִנַּחֲלֵתִי אֶת־שֹׂאֲרֵית הָעַם הַזֶּה אֶת־
כְּלִי־אֱלֹהִים: יְהוָה כְּאִשֶּׁר הָיִיתֶם קָלִלָה
בְּגוֹיִם בֵּית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן
אֲשִׁיעַ אֶתְכֶם וְהִייתֶם בְּרָכָה אֶל־
תִּירְאוּ תַחֲזֻקְנָה יְדֵיכֶם: יִכְיִי כֹה אָמַר

אֱנִשָּׂא גִבְרִי בְחֻבְרֵיהּ:
יֵי וּכְעַן לֹא כְיוּמֵי
קִדְשָׁי אֲנִי לְשֹׂאֲרֵי
דְעַמָּא דְבֵין אֲסֵר וְ
צְבָאוֹת יֵי אֲרִי בְעֻדְנָא
הָיִיתִי וְעַתָּה יְהוָה שְׁלָם
נִשְׁתַּחֲוֵי אֶתְּנָה וְאֶתְנָה
אֶתְּנָה וְעַתָּה וְשִׁמְנֵי
שְׁמִשְׁנִינִי קִטְלֵי הַיָּם
וְאֶתְּנָה לְשֹׂאֲרֵי דְעַמָּא
דְבֵין יֵי כֹל בְּרַקְתָּא
הָאֵלִין: יֵי וְיֵי כֹמֵי
דְעַתְּנִין קִטְמֵי בְעַמְסֵי
בֵית יְהוּדָה וּבֵית יִשְׂרָאֵל
כֵּן אֲפִרֹק וְתִכְבֹּד וְהָיוּ
קִטְלֵי הַיָּם לֹא תִדְחִינִין
יִתְקַשְׁרֻן יְדֵיכֶם: יֵי אֲרִי
כִדְנוּ אֲסֵר וְ צְבָאוֹת

רִדְקָה

בכס את חית השרה בתרגומי ואגרי: (יול) ועתה, סבואר תיא:
(יט) כי ורע השלום, כלומר ורעכם, הוא לשלום ולברכה עד
שקראים לו ורע השלום וינתן תרגום ורעא יתא שלום: והנחלתו,
אפשר ששל בית שני אמר כן ואם יספור מצות ה', או היא עתידה
ליבות המשיח והפסוק הוא אחריו יוכיח שאמר בית יודת
ובית ישראל ובית שני לא שבו בית ישראל: (יג) ויהי, קללת.
שהגויים מקללים אותכם גם בבוא רעב או בקרה רע בארצם
יאסרו כי בעת ישראל הוא ששוכנם בנייה: והייתם ברכה,
שהגויים יתברכו בכס כסו ויהי ברכה: תחזקנה ידיכם, בופן
שהגויים יתברכו בכס כסו ויהי ברכה: כי עשיתי מה שפסחתי עד

מצודת ציון

(יג): (יב) ויבולת, תחזקת כמו אין נחם יכולה (תחלים מ"ז):
שלם, מלשון של: (יד) וספתי, ענין: מתחשבה כמו לאש זשס

אם כהנדר המבואר פין בניה לזה בתחבטה והוא סבה אל השגשג והפריחה ולא כן כשהכרח מצוי: מריח, כמלויס לתת: את
יבולת, סתומה כמלויס לפי מוסד הכד: והנחלתו, ר"ל לא כל במקרה סתומה האלה אכל אני כנחלתו את כל אלה ונאמר
ייעוד בנייה כמ"ס, כמור כרע וגו' מן סיום הוא אכרן (תני כ') ומוסד למעלה לומר כמו שנתקיים הדבור הוסיף יחזקיהו דברי:
קללתם ככם לאחר קבלתם חביו כמלויס האומרים: כן אושיע, כמפורסם הלא תהיה המשימה כי תהיו מוכנים ומוללים
עד שחזיו לברכה בין פסוקים ויתלו בנחם ככם לאחר ברכותיהם וימך אליהם כמלויס: אל היראו, לכן אל תיראו
דברי שטחי כנכלים המקסימים כמור סתים ובסקידה ותחזקנה ידיכם לאחוז בנני סתים ולבליטם: (יד) כאשר וספתי, כמפורסם

אבן עזרא

כנאל הכהמה אין שבר הכהמה כי איננה מן הזר הנזרר:
ואשלה, לעשות מריבה: (יול) ועתה, לא אשלה איש
ברעוהו רק יהיה שלום: (יב) כי, העפס יורעו ויקלרו
איש בשלום: (יג) והיה כאשר הייתם קללה, אומר
מרפת רעב העפס אם תנא קללה יהיו אומ' כי כעבורכם
היתה: (יד) כה, גם זאת הגנובה דכקה וחממו השם הם

חזק ספני תנחמות תפוכה שחשכתי שחזיתיה לבא לישראל: (ייד) כי כה אמר, ולא נחבתי, כי עשיתי מה שפסחתי עד

מצודת דוד

ולפסות רע ס' לז: (יול) ועתה, אלה שהתחילו כהנין אין אני
פול שאיתי כפס ס' כימים כמלויס לאל לזה ולשלה איש
כרעו: (יב) כי ירע השלום, ר"ל כי הללח חרע מלוי השלום
כי כהנדר המבואר פין בניה לזה בתחבטה והוא סבה אל השגשג והפריחה ולא כן כשהכרח מצוי: מריח, כמלויס לתת: את
יבולת, סתומה כמלויס לפי מוסד הכד: והנחלתו, ר"ל לא כל במקרה סתומה האלה אכל אני כנחלתו את כל אלה ונאמר
ייעוד בנייה כמ"ס, כמור כרע וגו' מן סיום הוא אכרן (תני כ') ומוסד למעלה לומר כמו שנתקיים הדבור הוסיף יחזקיהו דברי:
קללתם ככם לאחר קבלתם חביו כמלויס האומרים: כן אושיע, כמפורסם הלא תהיה המשימה כי תהיו מוכנים ומוללים
עד שחזיו לברכה בין פסוקים ויתלו בנחם ככם לאחר ברכותיהם וימך אליהם כמלויס: אל היראו, לכן אל תיראו
דברי שטחי כנכלים המקסימים כמור סתים ובסקידה ותחזקנה ידיכם לאחוז בנני סתים ולבליטם: (יד) כאשר וספתי, כמפורסם

so will I save you—To the extent
of the distress, so will be the extent
of the salvation; for you shall
become honored and prosperous to
the extent that you will be a blessing
among the nations. They will bless
others that they become like the
prosperous Jews.—[Mezudath
David]

and you shall be a blessing —The
nations will bless themselves that
they should be like you, as God
blessed Abraham (Gen. 12:2).—
[Redak]*

may your hands be strengthened—
by the words of consolation that you
will hear, or by what is destined to
come upon Israel.—[Redak]

all men, each one against his neighbor. 11. But now I am not [the same] to the remnant of this people as in the early days, said the Lord of Hosts. 12. For the sowing is for peace. The vine shall give forth its fruit, and the earth shall give forth its produce, and the heavens shall give forth their dew—and I will cause the remnant of this people to inherit all these. 13. And it shall come to pass that [just] as you were a curse among the nations, O house of Judah and house of Israel, so will I save you—and you shall be a blessing. Fear not; may your hands be strengthened! 14. For so said

11. **But now**—after they have begun to build the Temple, I am not [the same] to the remnant of this people as [I was] in the early days, when I brought troubles upon them and caused strife among them.—[*Mezudath David, Ibn Ezra*]

12. **For the sowing is for peace**—Your sowing shall be for peace and for blessing, to the extent that your sowing will be called the seed of peace.—[*Redak*] *Mezudath David* explains that the success of the sowing will bring peace, for when there is a shortage of food, people are jealous of one another. Jealousy brings about hatred; there is neither jealousy nor hatred when there is plenty.*

its fruit—that it should give forth.—[*Mezudath David*]

its produce—The grain the earth should give forth according to the quality of the soil.—[*Mezudath David*]

and I will cause . . . to inherit all these—All this plenty did not come

as a coincidence, but I caused the people to inherit all these; and just as the prophecy of Haggai (2:19) concerning the blessing of all sorts of produce was fulfilled with the building of the Temple, so will My words be fulfilled.—[*Mezudath David*]

Redak mentions that this prophecy may refer to the time of the Second Temple, when the prophecy will be fulfilled if Israel obeys God, or it may refer to the Messianic era, as suggested by the following verse, which mentions the house of Judah and the house of Israel. The latter did not return during the period of the Second Temple.

13. **And it shall come to pass, etc.**—That the gentiles would curse you. If there was a famine or any other calamity in their land, they would blame the sins of the Jews for their misfortune.—[*Redak*] They would curse others, that they be like the unfortunate Jews.—[*Mezudath David*]

פָּסָא בְּרַחֲשֵׁיבִית
לֹאֲרָא שָׂא דְבִין פִּר
אֲרִיזוּ אִבְהִיבִי דְרִפִּי
אֲסִר יִי עֲבָאוּ וְלֹא

יְהוָה עֲבָאוּת פִּאֲשֵׁר וְזַמְמוּי לְרַעֵי
לְכֶם בְּהִקְצֹף אֲבִתְיֶכֶם אֲחִי אֲמַר
יְהוָה עֲבָאוּת וְלֹא נִחַמְתִּי: מִכֵּן יִשְׁבְּחִי
וְזַמְמוּי בְּיָמִים הָאֵלֶּף לְהִיטִיב אֶת־
יְהוָה לְכֶם וְאֶת־בֵּית יְהוָה אֶל־הִרְהָו:
יְהוָה לְכֶם וְאֶת־בֵּית יְהוָה אֶל־הִרְהָו:

לֹא הִדְמִינִי: מִן אֲנִי
פִּתְקִימָא דִּי הִנְבְּרוּ
סִינִיזוּ קִישָׁא דְמִר
בְּחִבְרִי קוֹשִׁבָא וְרִזָּא
רְלִיקָא דְרִנָּה בְּקִנְיָנוּ:
יְהוָה בִּישָׁתִּי חֲבִירָה
לֹא חֲשִׁבְנוּ בְּלִבָּנוּ
וּשְׁתַּקֵּמָא וְשִׁנָּא לֹא
הִתְחַסְנוּ אֲדִי יֵה קִר
אֲנִי דִי רְחִיקִיָה אֲפִי
יִי: יִי הִנֵּה פִּתְקִימָא

חָלָא אִתָּא בְּנִסְסִי
(מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה):

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.

הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

מִתְּחִיל מִן מַלְאֲכֵי יְהוָה: (וְ) וְלֹא נִחַמְתִּי: כָּל הַיּוֹם עַל הַסּוֹכֶה אֲנִי וְזַמְמוּי לָכֵן: (סוֹ) וּמִשְׁמַח שְׂלוֹם.
הַיּוֹם וְזַמְמוּי לְהִיטִיב עֲלֵינוּ: (וְ) הַיּוֹם הַזֶּה: (וְ) וְאִישׁ אֶת רַעְיוֹת רַעְיוֹת. הַיּוֹם
אֲבָן עוֹרָא

Since I hate these sins, you shall not love them.—[Redak]
for all these—This includes thinking evil of one's neighbors, false

oaths, and whatever is the opposite of the truth and peace mentioned above.—[Redak]

the Lord of Hosts: As I planned to do evil to you when your forefathers provoked Me—said the Lord of Hosts—and I did not repent, 15. so have I turned about. I have planned in these days to do good to Jerusalem and to the house of Judah: Do not fear. 16. These are the things that you shall do: Speak the truth each one with his neighbor; truth, and judgment of peace you shall judge in your cities. 17. And let no one think evil of his neighbors in your heart, nor shall you love a false oath—for all these are what I hate, says the Lord.

14. **and I did not repent**—*of what I had planned to bring upon you, [or] retract it; but I brought it. Neither will I repent of the good that I have planned for you.*—[Rashi]

15. **so have I turned about**—To the same extent, I have turned about in these days to do good to Jerusalem, and I will not repent of the good. Therefore, do not fear the emissaries of the gentiles.—[Mezudath David] Do not fear your adversaries, Sanballat and his cohorts, who are conspiring to stop the construction of the Temple.—[Redak, alluding to Ezra 5]

16. **speak the truth**—Speak with sincerity, not saying one thing while thinking another.—[Redak] *Ibn Ezra* explains: speak the truth in secret and judge in public.

and judgment of peace—*i.e., compromise.*—[Rashi from Sanh. 6b] The Rabbis base this explanation on the premise that an unfavorable legal verdict usually results in strife, but if both litigants agree upon compromise, the result is peace.

Redak states that when judges promulgate a just verdict, the result is peace between the litigants. He quotes a Rabbinic maxim (*Sanh. 7a*): “Whose cloak is taken by the court, should go his way and sing with sport,” which is based on Exodus 18:23: “And also all this people shall go to its place in peace.” “All this people” includes the one found guilty as well as the one found innocent.

The *Chofetz Chaim* explains that the judge who exacts payment for a debt saves the guilty party the ordeal of *gilgul*, reincarnation, thus granting peace to his soul.

in your cities—This follows *Targum Jonathan*. *Redak* renders: in your gates, the place where the elders convened.

17. **And let no one think evil of his neighbors**—*He warned them concerning hatred without cause, which brought about the destruction of the Second Temple.*—[Rashi from Yoma 9b] See above, 7:10.

nor shall you love a false oath—

זָבֹאָה מִן קֶדֶם יי דְּבַר יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יִכְבֹּה
צְבָאוֹת עִמִּי לְפָנֶיךָ: יִכְבֹּה יי אֵמֶר יְהוָה צְבָאוֹת צִוּם הַרְבִּיעִי וְצִוּם
הַחֲמִישִׁי וְצִוּם הַשְּׁבִיעִי וְצִוּם הָעֲשִׂירִי
יְהִי לְבֵית יִהוּדָה לְשִׁשְׁוֹן וּלְשִׁמְחָה
וּלְמַעֲרִים טוֹבִים וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם
אָהֲבוּ: יִכְבֹּה אֵמֶר יְהוָה צְבָאוֹת עַד

ת"א וז' הרביעי ר"ה ט' פסוק
שכר ט' והפסוק כח יפסוק
ז' והפסוק והפסוק יפסוק יד ז'

אשר

מדריו קרא

(י"ט) צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי.
דרי ו' תשובת שהקדוש ברוך הוא משיב לנשואם ששאלים
פאת האבנך בחשי' התנור כאשר עשית' זה כבת
שנים. צום הרביעי, זה שנעלה עשר בחסות. צום החמישי, זה
תשעה באב. צום השביעי זה צום גדליהו. צום העשירי זהו

רדק

ח'. ואם תעשו אלה חרבים אשר צייתי אתכם אמר השם
צבאות כי תצומות אשר שאלתם אז תצומו באתן חרבים
לא תצומו אבל תשכחו בהם הרוב הפוסת שתחיה לכם:
(י"ט) צום הרביעי. וזה תמו שתי צמים בגלות בשבועת עשר
לחדש יום שנבקעת בו העיר: וצום החמישי. זה אב שחיו
צמים בם: בו: וצום השביעי. זה צום גדליהו כמ' שפירשנו
לפסלת: וצום העשירי. זה עשרת בפת שבו ספך כולו בכל על
ירושלים: יהיה. כל אחר שהם לבית יהודה בבית שני כי
עשרת השבטים לא שבו: והאמת והשלוש האבן. ובתנאי
שחאבנו האמת והשלוש כבי שציינו אתכם: (ו') כת אמר.
ער אשר יבואו צמים. ערין יחיה וכן יבואו צמים ויחיה
בימות הכשות וכן עוד חיוס גדל פריש עדיין כבו עוד אושרב

הראשון כי הכתוב הוא חדשים ומועדים ואין פענה ממלת ובראשי חדשים כי הם חדשי ניסן וכתוב שם עולת חדש
חדשו ומדבר קהלה קהלה וכו' ויחיו שמחתכם ומועדיכם ובראשי חדשים אם כן נהרג גדליהו כראש השנה על כן קטעוהו
ביום השלישי או קבלו ככל מפי האבות הקדושים. וצום העשירי כתוב ביהוה אל כח שם היום והנה
חכמינו ו' הניחו צום השביעי ועשירי כאשר היו לפנים ובעבור כי בשבועת עשר כתמו נהרגו הכהנים בבית השם וחמשה
דברים קרנו בו קטעוהו בתענית ולא העירוהו על הליבו להתענות בחשי' וכו' וצום תשעה באב נלכדה ירושלים גם
דפסם השנית גם שרף בו הבית הראשון קטעוהו ולא הזכיר הכתוב תענית אסתר וכבר עבר זמן ואחשורוש כי אין כתוב
בתנלה קביעת יום התענית כי כל ישראל התענו שלש ימים בניסן ובדברי הכתוב דברי הזמנות וועקסם אין פירושו
כאשר חשבו רבים וככה פירושו שקיימו וקבלו על נפשם ימי הפורים לשמור בהם אם על פי שלל ניום הנביאים רק הכנים
הם חייבים לעשות מה שקבלו אבותם כאשר קבלו על נפשם דברי הזמנות אלה הארבעה הנזכרים ולא היו מפי נביא.
זהנה התשובה שישימו אלה הימים שהיו כובים וסיפדים בהם ימי ששון ושמחה וישמרו מלות השם על פי הנביאים חזו
זהאמת והשלוש אלה כאשר כתוב אחת ומשפט שלום וזאת התשובה שהשיב הנביא היא כנגד השאלים האלכה כחדש
החמישי שלא היו שומרים התורה שבו השם והיו שואלים אם ישמרו מה שקבלו אבות על עמלם והנה השיב הנביא ויתר
עובדיהם עושים אם הייתם שומעים דברי השם ותניחו דברי האבות מאשר תשמרו דברי האבות ותניחו דברי
השם הם הנדיקים הגמורים: (כ') עוד

מצורת דוד

דוד ונ' אל תחשבו זה על זה להעז: אשר שנאנו. ר"ל כשה
דברים שנאנו אני וכן אל תחשבו גם אתם: (י"ט) צום הרביעי.
זה י"ז כתמו: וצום החמישי. זה תשעה באב: וצום השביעי.
זה י"ט גדליהו: וצום העשירי. זה י"ז בעת: יהיה ונ'. כוס
הגולה העמידה יום הימים שלמה לשון ונ' כלפי שתי מלשנים

רשי

פל שאלת חסו והוא שההרבה בזה מקדש שני: (י"ט) צום
הרביעי. צום של תמוו שהוא רביעי לחדשים: וצום
החמישי. של אב: וצום השביעי. נ' בתשרי שבו
נהרג גדליהו: וצום העשירי. של סכת:

אבן עזרא

שאלת הזמן והזכיר צום הרביעי וזהו היה בתשעה לחדש
כי אז נבכה העיר וצום החמישי כאשר הזכרתי בעשור
לחדש וצום השביעי אין כתוב מספר ימי החדש והחולקים
אמרו כי הוא יום התענוג כסוף מן הסוכות בעזרא והם
חושבים כי אז התענו בעבור מעל הגולה ואין שם כתוב כי
רע בא על ישראל כחדש השביעי רק דבר גדליהו וכתוב
ויהי כחדש השביעי ובעבור שלא הזכיר ימי החדש יתכן
להיותו בתחלת החדש כחדש הלכנה כמו חדש וסכת כחדש
השלישי ללאת בני ישראל וכאמרו הכתוב כחדש לחדש
למחר כן להזקק שלא יעלה על לב השומע כי איננו היום
הראשון כי הכתוב הוא חדשים ומועדים ואין פענה ממלת ובראשי חדשים כי הם חדשי ניסן וכתוב שם עולת חדש
חדשו ומדבר קהלה קהלה וכו' ויחיו שמחתכם ומועדיכם ובראשי חדשים אם כן נהרג גדליהו כראש השנה על כן קטעוהו
ביום השלישי או קבלו ככל מפי האבות הקדושים. וצום העשירי כתוב ביהוה אל כח שם היום והנה
חכמינו ו' הניחו צום השביעי ועשירי כאשר היו לפנים ובעבור כי בשבועת עשר כתמו נהרגו הכהנים בבית השם וחמשה
דברים קרנו בו קטעוהו בתענית ולא העירוהו על הליבו להתענות בחשי' וכו' וצום תשעה באב נלכדה ירושלים גם
דפסם השנית גם שרף בו הבית הראשון קטעוהו ולא הזכיר הכתוב תענית אסתר וכבר עבר זמן ואחשורוש כי אין כתוב
בתנלה קביעת יום התענית כי כל ישראל התענו שלש ימים בניסן ובדברי הכתוב דברי הזמנות וועקסם אין פירושו
כאשר חשבו רבים וככה פירושו שקיימו וקבלו על נפשם ימי הפורים לשמור בהם אם על פי שלל ניום הנביאים רק הכנים
הם חייבים לעשות מה שקבלו אבותם כאשר קבלו על נפשם דברי הזמנות אלה הארבעה הנזכרים ולא היו מפי נביא.
זהנה התשובה שישימו אלה הימים שהיו כובים וסיפדים בהם ימי ששון ושמחה וישמרו מלות השם על פי הנביאים חזו
זהאמת והשלוש אלה כאשר כתוב אחת ומשפט שלום וזאת התשובה שהשיב הנביא היא כנגד השאלים האלכה כחדש
החמישי שלא היו שומרים התורה שבו השם והיו שואלים אם ישמרו מה שקבלו אבות על עמלם והנה השיב הנביא ויתר
עובדיהם עושים אם הייתם שומעים דברי השם ותניחו דברי האבות מאשר תשמרו דברי האבות ותניחו דברי
השם הם הנדיקים הגמורים: (כ') עוד

מצורת דוד

דוד ונ' אל תחשבו זה על זה להעז: אשר שנאנו. ר"ל כשה
דברים שנאנו אני וכן אל תחשבו גם אתם: (י"ט) צום הרביעי.
זה י"ז כתמו: וצום החמישי. זה תשעה באב: וצום השביעי.
זה י"ט גדליהו: וצום העשירי. זה י"ז בעת: יהיה ונ'. כוס
הגולה העמידה יום הימים שלמה לשון ונ' כלפי שתי מלשנים

Mezudath David explains that this prophecy is for the future, when the above fast days observed by the house of Judah will be joyous

occasions for Judah. The house of Israel, however, will have its own festivals commemorating the days Israel fasted and mourned.

18. And the word of the Lord of Hosts came to me, saying:
 19. So said the Lord of Hosts: The fast of the fourth [month],
 the fast of the fifth [month], the fast of the seventh [month],
 and the fast of the tenth [month] shall be for the house of Judah
 for joy and happiness and for happy holidays—but love truth
 and peace. 20. So said the Lord of Hosts: [There will] yet [be a
 time]

18. And the word of the Lord of Hosts came—Now God replies to the question regarding the fasts.—[*Ibn Ezra*] If you comply with everything I commanded you, I will answer your question concerning the fasts by telling you that you will not fast, but you will rejoice with the abundance I will rain upon you.—[*Redak*]

19. the fast of the fourth [month]—*The fast of Tammuz, which is the fourth of the months.*—[*Rashi* from *Rosh Hashanah* 18b] This is the fast of the seventeenth of Tammuz, which commemorates the breaching of the wall of Jerusalem by the Babylonians prior to the destruction of the First Temple.—[*Redak*]

According to the Babylonian Talmud (*Ta'anith* 28b), the wall was breached on the ninth of Tammuz, as described in Jeremiah 52:6. The present-day fast of the seventeenth is in commemoration of the breaching of the wall by the Romans prior to the destruction of the Second Temple. According to the Palestinian Talmud (*Ta'anith* 4:5), however, the wall was breached on the seventeenth of Tammuz at both times. Jeremiah states that the first

breach took place on the ninth of Tammuz because this was the time the people believed it had taken place; those in exile were confused and erred in their computations. See *Tosafoth Rosh Hashanah* 18b.

the fast of the fifth [month]—*of Av.*—[*Rashi*] This is the ninth of Av, when the Temple was burnt.—[*Rosh Hashanah* 18b]

the fast of the seventh [month]—*The third of Tishri, when Gedaliah was assassinated.*—[*Rashi* from *Rosh Hashanah* 18b] The Fast of Gedaliah is listed among the fasts that commemorate the destruction of the Temple to teach us that the death of the righteous is as tragic as the burning of the Temple.—[*ibid.*]

and the fast of the tenth [month]—*Of Teveth.*—[*Rashi* from same source] This commemorates the beginning of the siege of Jerusalem by the king of Babylon, as in Ezekiel 24:2.—[*Redak* from same source]

shall be—Heb. יִהְיֶה, each one shall be.—[*Redak*] This accounts for the singular form.

for the house of Judah—In the time of the Second Temple, when the house of Israel had not yet returned from exile.—[*Redak*]

that peoples and the inhabitants of many cities shall come. 21. And the inhabitants of one shall go to another, saying, "Let us go to pray before the Lord and to entreat the Lord of Hosts. I, too, will go." 22. And many peoples and powerful nations shall come to entreat the Lord of Hosts in Jerusalem, and to pray before the Lord. 23. So said the Lord of Hosts: In those days, when ten men of all the languages of the nations shall take hold of the skirt of a Jewish man, saying, "Let us go with you, for we have heard that God is with you."

but love truth and peace—As long as you love truth and peace.—[*Mezudath David*]

20. [There will] yet [be a time]—This refers to the Messianic era.—[*Redak*]

21. And the inhabitants of one—The inhabitants of one city shall say to the inhabitants of another city.—[*Mezudath David*]

saying—And they will say to each other, "Let us go to pray before the Lord to beg forgiveness and to entreat Him to bestow His loving-kindness upon us; for I, too, wish to go in your company."—[*Mezudath David*]

Malbim explains that the second inhabitant will reply, "I, too, will go." He understands that the people will come to Jerusalem to learn the fundamental beliefs about God.

22. And many peoples—This movement will grow until many peoples will come to pray to God in Jerusalem and to seek the truth of His existence. This will take place

before the redemption, when Israel will still be despised by the gentiles; but Jerusalem will be exalted in their eyes, and they will go there in multitudes to pray.—[*Malbim*]

23. So said the Lord of Hosts, etc., when ten men, etc.—This will take place in those days when ten men of all the languages of the nations will take hold of the skirt of a Jewish man, etc.—[*Redak*]

ten men—*from the seventy nations. This equals seven hundred for each corner. For the four corners of the tallith there will be two thousand and eight hundred.*—[*Rashi from Shabbath 32b*]

The *Gemara* interprets this literary expression to mean that these ten men will become the slaves of one who is scrupulous in his observance of the precept of *tzitzith*.

Malbim explains that during the Messianic era the non-Jews will no longer go to Jerusalem to discover the true faith, but they will recognize that only Israel has the true faith,

**עמכם: ט * משא דברייהוה בארץ
חרך: ודמשק מנתו פי ליהוה עין
אדם וכל שבטי ישראל: י וגם חמת
תגליתיה צר וצידון כי חכמה מאד:**

וחנן

ססל פתח קא דרי
בארעא דרוקא ורשק
החבב קהני סאנע
פיה שכןסיה אירקס
הן ענדי בני אנשא
אחרע בכל שבטי
דאשרא: ב ואף חמ
החבב קהני סאנע
פיה שכןסיה צור

רשי

ט (א) משא דבר ח' בארץ חרך ודמשק מנתו. איתא
בפסיקתא אמר רבי יתחיה חורז על כל המקרא ולא
פסיון פסוק ששמו חרך אלא וזו פסיקתא שחזר לשמות
חרך לישראל. עמר דבי יוסף בן דורמסקית על גבוליו ואמר
העבדתי אני חיותי בדמשק ויש שם בוקס ששמו חרך אלא
סח תלמיד לומר משא דבר ח' בארץ חרך. מלפס שחזתא
ארץ ישראל. פסעת דר חרך. ודמשק מנתו. וזו חז"ל
מקדש ששכינתו חזתא מנחת דר דמשק. מנתו וזו שכינתו
וכן הוא אמר בי לא באנש דר עתה אל מנתו ואל תנחל:
כי לח' עין אדם. שיפוט כל החסידות לקדוש ברוך הוא:
ובל שבטי ישראל. וכל שבין ישראל שבכשם לעשות:
(ב) וגם חמת תגליתיה. כל הארצות שסביבות ארץ ישראל
כולם יהיו מתגלית סבוב ישראל שישבו בה: צור וצידון כי

ט (א) בארץ חרך. דרש רבי יהודה בר אלעאי זה
משיח שהוא חד לאומות וחד לישראל אמר לו
ר' יוסי בן דורמסקית יהודה בריבי עד מתי אתה מעוות
עליו את הכתובים מעיד אני עלי שמיו וארץ שאר מדמשק
ויש מקום שעמו חרך וזה אני מקיים ודמשק מנתו
עשתידה ירושלים להיות מנחת עד דמשק ואין מנתו אלא
ירושלים שנאמר זאת מנתו עדי עד (תהלים קל"ב) אל
ומה אני מקיים ונכנתה עיר על תלה (ירמיה ל') אמר ליה
כלון תתיר לזו מתקומה כך ברייתא שניה במסרי: כי
דף' גור'. כי ביום ההוא יעשה האדם אל עושהו ויפניו
אל הקדוש ברוך הוא תרציה כמו שאמר למשל נלכה
ומתכם. ונפסח וזהו שפירשנו על פני ישראל: וכל
נכריות רבות וזאת בתפרעה (מלכים א' י"א) והלא בתפרעה בכלל
היה אלא שיהיה בתפרעה חכמה כי כנען כולו
אף כאל כל האומות יהיו להקדוש ברוך הוא וישראל כנען כולו
ירושלים: צור וצידון. גם המה נותנים אף עליו
אבן עזרא

ובדרש עשרת אנשים בכל לשונות הגוים הרי שבע באות לכל
בגזונת סאנע כנפות: (א) משא דבר ח' בארץ חרך. בגזונת
זו היא בארץ חרך ודמשק ששם תחית מנתו או פירוש
בגזונת ח' תחית דעין בארץ חרך ובארץ ישראל כי סאנע
ישראל תחית וכן דמשק תחית מנתו: כלומר שכינת כבוד
וגבואת. בצגו בדברי רז"ל חרך רבי בנח אמר זה כשית
שדוה חר לעבד' ורץ לישראל אמר לו רבינו בן דורמסקית
דר פתי אתה מעוות עליו את הכתובים פסוק אני עשיתי
וארץ שאני בדמשק ויש שם בוקס ששמו חרך אמר לו
וסח אני מקיים בדמשק מנתו: שעתידה ירושלים שתחית כנעת
דר דמשק שנאמר מנתו ואין מנתו אלא ירושלים וכן תא
אומר זאת מנתו: עדי עד אמר לו וסח אני מקיים תגליתיה
תציר על תלה אמר לו שחינת תציר לוח בסביבות אמר לו וסח
אני מקיים ודחבת תגליתיה לטעלה שעתידה ירושלים שתחית
אמר אמר. אף כנעת ללבן דופת פני דמשק תלית באות תחית
באותן יוסיפס תחית עין כל אדם חל' לאליהם ולא לעצבים לש' תחית
ארץ חרך ודמשק ושאר תפוסות חקירות ארץ
ישראל כמו דר תצירן וציר פלשתים בכללית בעי' תחית רחיו
באננות ישראל: וכל שבטי ישראל. כל שבין ישראל
שחית עינם ולבם לח'. או פ' וכל שבטי ישראל כלסר עין אדם
תחית לח' וסח חמת שחית עין גרלה כמו שאמר חמת רב
אמר חמת שחית עין גרלה כמו שאמר חמת רב וזאת חרץ
לגבול ארץ ישראל כי

ט (א) משא. חרך. שם מלכות אדם או שם מלך
ומנות המלך תהיה בדמשק כי שם מתקיים גם
זאת הכנולה דביקה כתיב שני. וסעס כי לה' עין אדם
ששוכנו לגבול ה' רבים מאנשי דמשק ולסור אל המשתת
סרלל שהיו בירושלים וסם יהודה וכונין ואמר שבו מאשור
בכתוב כעזרא כי שחם ה' והסב לב מלך אשור ולמ"ד
לה' תשרת כעזרז אחרת כח"מ מלך אשור שהוא תשרת
כעזרז מ"ם אחרת וזאת עדי ומחת עדי וככס הוא וכל
שעני ישראל. עיניהם לשם למלך ולאשר יורוס ישראל:
(ב) וגם. היא כעזמה חמת תחית גבול כה לישראל וככה

סצורת ציון
נקיטס כשס יסודים עין סהמלנה סיסה כשנע יסודס וכן
הסיכ למתיר:
ט (ב) משא. פנין גבולס וסחיסת כולור אר דכר ה': חרך.
סוס מקיס סל דמשק כן ארץ: (ב) תגלית. גלסון גבול:

סצורת דוד
ט (ב) משא דבר ח' בארץ חרך. נסמל ס' פסיס ל' אס גלרן
מדך כמו עז' כי ג' סיס חסיס ל' פל': דמשק
מנתו. וגם דמשק פסיס מנתו ר"ל עיני כנען כי ג' סיס
ססיס פל': כי לח' עין אדם גור'. ר"ל ל' שח' עין כל אדם
לעלמ' לסס ל' וגם כסחסיס יחד כל שבטי ישראל ולכן פסל מלכ
ססוס סיס: (ג) וגם חמת תגליתיה. חסיס תגלית ל' וסלס
גזולס מלך כע"ל ולכו פסס חמת רכס (פסוס ו'): צור וצידון. גם
ל' וצון כססלס ל' יכסו כנעול ל': בי חסכס סאר.

thought herself wise in ancient times, in the time of the Messiah she shall not rely on her wisdom, but

shall submit herself to Israel.—
[Redak]

1. The prophecy of the word of the Lord in the land of Hadrach. And Damascus is His resting place, for man's eye shall be to the Lord and all the tribes of Israel. 2. And also Hamath shall border thereon; [also] Tyre and Sidon, for it has become exceedingly wise.

1. In the land of Hadrach—R' Judah the son of Ilai expounded: *This is the Messiah, who is sharp (חָד) against the nations and soft (רַךְ) to Israel.*

R' Yose the son of a Damascene mother said to him [to Judah the son of Ilai]: "Judah, our master, how long will you pervert the verses for us? I call heaven and earth to testify for me, that I am from Damascus, and there is a place named Hadrach. [Rabbi Yose continued:] Now how do I explain: 'And Damascus is His resting place?' That Jerusalem is destined to reach as far as Damascus. 'His resting place' means only Jerusalem, as it is said: (Psalms 132:14) 'This is My resting place to eternity.'"

He said to him [i.e. R' Judah to R' Yose]: "Now how do I explain (Jer. 30:18) 'And the city shall be built on its mound?'" He replied: "That it is not destined to move from its place." So was the baraita taught in Sifre (Deut. 1:1).—[Rashi]*

for man's eye shall be to the Lord—*For on that day man will turn to his Maker, and his eyes will see the Holy One, blessed be He, as [the prophet] states above: Let us go with*

you. And they and their cities will join the cities of Israel.—[Rashi]

and all the tribes of Israel—*They are regarded by God above all the nations. Similarly, Scripture states (I Kings 11:1): "King Solomon loved many foreign women and the daughter of Pharaoh." Now, was the daughter of Pharaoh not included in the generalization? But the daughter of Pharaoh was as dear to him as all of them. Here, too, all the nations shall belong to the Holy One, blessed be He, and Israel is equal to all of them.—[Rashi] (Cf. Sifre, Num. 31:6)*

Redak suggests: Surely all the tribes of Israel. Alternatively, for a man's eye shall be to the Lord and to all the tribes of Israel, to go in their ways, as above (8:23).

2. And also Hamath shall border thereon—*Its border shall reach the border of Jerusalem [Rashi], or it shall be within the border of Eretz Israel.—[Redak]*

Tyre and Sidon—*They, too, shall be its [Jerusalem's] villages, although it has become exceedingly wise. She [Tyre] became exceedingly wise and thought to be forever a mistress with her wisdom.—[Rashi] Although Tyre*

3. And Tyre built a fortification for herself, and she gathered silver like dust and gold like the mire of the streets. 4. Behold, the Lord shall impoverish her, and He shall smite her wealth in the sea, and she shall be consumed by fire. 5. Ashkelon shall see and fear, and Gaza—and she shall quake violently—and Ekron, for the one to whom she looked was ashamed. And a king was lost from Gaza, and Ashkelon shall not be inhabited.

3. And Tyre built a fortification for herself—and [Tyre] says, "Who will bring me down to earth?"—[Rashi]

and she gathered silver like dust—and boasts of her wealth.—[Rashi] None of this availed her in ancient times.—[Redak]

and gold—Heb. זָהָב, *a certain appearance of gold.*—[Rashi] A certain type of gold of high quality.—[Mezudath Zion]

4. Behold, the Lord—Who is the ruler over all.—[Rashi] Rashi explains the phrase based on the way the name of God is written: אֱלֹהֵינוּ, denoting lordship, rather than יהוה, denoting eternity as well.

shall impoverish her—Heb. יוֹרֶשֶׁנָּה, *an expression similar to* (I Sam. 2:7) *"impoverishes (מִוְרֵשׁ) and makes rich."*—[Rashi] Jonathan renders: will drive her away. Ibn Ezra interprets: will cause Israel to inherit her.

He shall smite her wealth in the sea—And shall cause her wealth to be swallowed in the midst of the seas. He shall cause the sea to rise over it and sink it, as Ezekiel said (27).—[Rashi]

When Tyre remembers this, she will subject herself to Israel in Messianic times. Although the inhabitants of Tyre in Messianic times will not be the ancient inhabitants, they will remember the incident because it is recorded in the Prophets.—[Redak] Redak suggests further that although Hamath will become part of Eretz Israel, Tyre and Sidon will attempt to withstand the conquest and rely upon their wealth and power, only to be inundated by the sea. The city and its towers will be burnt.

5. Ashkelon shall see—the downfall of Tyre and fear.—[Rashi]

and Ekron—too, shall fear.—[Rashi]

for the one to whom she looked was ashamed—For [Ashkelon] relied on Tyre, which was the head of the sons of Esau; and Ekron, too, belonged to Edom, as our Sages said in tractate Megillah (6a): "Ekron shall be uprooted (Zeph. 2:4)." This is Caesarea, which belongs to Edom, and it originally belonged to the Philistines.—[Rashi]

וַיִּשְׁקָלוּ לֹא תִהְיֶינָה: וַיִּשְׁבּוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
 בְּאֶשְׁרֵי דְרֵוּר דְּהוּן בְּהַ
 קְנוּקְרָאִין וְנִבְטִיל רַבּוּת
 פְּלִשְׁתִּי: וַיִּשְׁעִי
 אֶקְלִי דְקָה וְשִׁקְאָ
 סְבִינִינִין וְיִסּוּף חִלְיִהוּן
 וְנִינִירִי דִי יִשְׁתְּמִירִין
 בְּהֵן יִהְיוּסְפִין אֶף אִינוּ
 עַל עִקָּא דְאַלְקָנָא וְיִהוּן
 קְבִרְבִּין רַבִּית יְהוּדָה
 וְעִקְרֹון הִקְסִיל בֵּית יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם: ח וְאַשְׁרֵי סִקְרָשִׁי שְׂכִינָה יִקְרִי דְהִקְוָה
 רַבִּי: וַיִּשְׁבּוּ מִמּוֹר: קִירוּבִין עַן (קִירוּבִין סֵה): וְסִבּוּרִי: מִנּוּן: ה' בִּבְקוּם א' וּמִשְׁבּוּ
 מִהֲרִי רֵאָא

לְעוֹרָה שֶׁל צוּר: (ו) וַיִּשְׁבּוּ כְּסוּר בְּאֶשְׁרֵי: כְּתִירוֹמִי וְיִתְבּוּן
 בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּהוּן בְּהַ כְּנוּבְאִין בְּאֶשְׁרֵי: (ז) הִסְתִּירוּ
 דְּסוּי מִסּוּי: אִלּוּ דְסוּי יִשְׂרָאֵל שִׁשְׁפִּט: וְשִׁקְצוּ מִבּוּן שְׁנִי:
 אִלּוּ עָז: וְהִיא כְּאֵלֶּף וְעִקְרֹון יִבּוּס: וְהִיא כְּנֹחַל
 אֶחָד אֲשֶׁר לִיהוּדָה וְעִקְרֹון הַחֹשֶׁב כִּירוּשָׁלַם סִקְרָתָא יִבּוּס:
 (ח) הִנֵּינִי לְבִיתִי בְּצֶבֶה כְּסוּר וּמִשְׁבּוּ: אֲשֶׁן בְּבִיתִי וּשְׁמִירִי
 וְנִשְׁאָר גַּם הוּא לְאַלְהִינוּ: אִלּוּ כְּתִי כְּסוּת וְכְתִי
 מִדְּרָשׁוֹת שְׁנִלּוּמִי: וְהִיא כְּאֵלֶּף בִּירוּדָה: אִלּוּ כְּרִטְוִאוֹת וְקִרְקִיאוֹת שְׁלֵשׁ עֲשָׂרִים כְּרִי יְהוּדָה לְלֹחַל
 בְּהַם חוֹרָה בְּרִכִּים: וְהִיא כְּאֵלֶּף: לְכֹן אֵלֶּף וְלֹחַל: וְעִקְרֹון: מִהֵא לִשְׂרָאֵל: כִּיבּוּס: יִרוּשָׁלַם: (ח) וְהִנֵּינִי
 רַבִּי

בְּהַ בְּאוֹרֵה הַסּוּן יִאבֵּר וְהָאֵל וְהַמְלָכִים שְׁלֹי כִי לִישְׂרָאֵל תִּהְיֶה:
 לֹא תִשָּׁב: בְּאֶשְׁרֵי שְׁהִי כְּסֵם בְּאוֹרֵה הַסּוּן כִּי יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה
 מִיִּשְׁבִּין אוֹתָהּ: (ז) וַיִּשְׁבּוּ כְּסוּר בְּאֶשְׁרֵי: יֵשׁ מִפְּרִשְׁתִּי שֶׁם
 אֶחָד וְיֵשׁ כְּסוּר מִצִּירוֹן יִשְׂרָאֵל שִׁשְׁפִּט לְבָרֶם כְּעָרִי פְּלִשְׁתִּים
 וַיִּבְדְּלוּ מִהִקְלָל וְהָאֵל אִירוּלָה וְהַסְבּוּרִים וְיִשְׁבִּים
 כְּהִלָּה יִשְׁתְּמִירִין בְּחִי הַרְבִּינִין וְהַסְבּוּרִים כְּסוּר וְכֹן לֹא
 גַּם כְּסוּר וְשִׁשְׁפִּט הַבְּכִינִין וְנִסְפִּית: כְּסוּר שְׁנִי דְּבִכְשִׁין אֲשֶׁר בְּהַ כְּסוּת
 גְּדִירָה מִמְּנוּרָה וְהוּא יִהְיֶה בְּאֶשְׁרֵי הַיּוֹשֵׁב בְּאֶשְׁרֵי הַיּוֹשֵׁב בְּהַ כְּסוּת
 אִירוּלָה וְכִי כִי תִתֵּן יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה וְהוּא כְּסוּר בְּהַ כְּסוּת אוֹרִיו
 וְהִנֵּינִי גִּבּוֹן פְּרִשְׁתִּי: (ז) וְהַסְבּוּרִים דְּסוּי מִסּוּי: דְּרִי שֶׁם
 כְּסוּר בְּהַ כְּסוּת יִשְׂרָאֵל וְכֹלָהּ הוּא דְּסוּי וְשִׁקְצוּ דְּרִי אֶבֶר
 רַשְׁעִי לִבְּסִינִינִים וְנִשְׁאָר גַּם הוּא לְאַלְהִינוּ וְכֹלָהּ שִׁשְׁפִּט הַסּוּן
 שְׁהִי לִכֵּם נִכּוֹן לִתֵּי אֲשֶׁר אוֹתוֹ וְהִיא כְּאֵלֶּף בִּירוּדָה וְ"גַם
 הוּא כְּסוּר בְּנִי הַגִּבּוֹר הַגְּלוּס אֶל הַיּוֹשֵׁב בְּהַ כְּסוּת וְהַיּוֹשֵׁב
 אֶל הַר קְרִשִׁי וְשִׁכְתִּים בְּבִית תִּמְלִית הַגִּבּוֹר הַסּוּן כְּאֵלֶּף וְכִנְדוּל
 שְׁבִיחָה: וְעִקְרֹון כִּיבּוּס: תִּהְיֶה עִקְרֹון כְּסוּר הַיּוֹשֵׁב
 יִרוּשָׁלַם שְׁהִי וַיִּשְׁבּוּ בְּחֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִיא לִכֵּם עוֹבֵר לֵה: כִּן
 יִהְיֶה בִּסּוּת הַבְּשִׁיט וְכֹלָהּ יְהוּדָה לִפִּי שִׁשְׁפִּט הַר הַקְּרִשִׁי בִּית
 הַהִסְתִּירוֹת וְאִלּוּ לִפִּי דְּסוּי וְשִׁקְצוּ נִכּוֹל הַסּוּן שְׁרִינִינִין לִפִּי הַעֲבָרִים
 בִּיתִי יִהְיֶה שְׁבִי לֵהם כְּסוּר אֵם הִיא: עֲבָרָה כְּהִנֵּה נִרְוֹל שְׁלֹא יִשְׁחָרֵר

מַעֲוֶדֶת צִיּוֹן

מִלְכֵּן בּוֹשֶׁה: סִבְכָּה: מִלְכֵּן כְּסוּר וְהַסְבּוּרִים: (ז) גִּבּוֹן: עִנִּין
 רִמּוֹתִי וּמִמְלָכָה: (ח) וְשִׁקְצוּ: מִנְשׁוֹן עִנִּין וְכִי: בְּאֵלֶּף: עִנִּין
 לְמוֹד כְּסוּר כִּן חֲלָף וְחִקְוָה: (מִשְׁלִי כִי): כִּיבּוּס: כִּי יִהְיֶינָה:
 (ה) כְּבִיבָה: מִנּוּן עֲלָם מִלְכִּי: גִּבּוֹן: חֲזָק וְלֹחַל:

וְשִׁלָּה יִחַל עוֹד כְּשֶׁר קִלְיִם סֵה סְבּוּרִל בְּהַם כִּי יִשׁוּב לְהַעֲשִׂי כִּי
 וְכִינִי: וְנִשְׁאָר וְגִי: גַּם הוּא יִשְׁלַח בְּלִמּוֹת אֲלֵהִינוּ כְּשֶׁר עוֹד דֵּס
 כִּיבּוּס: וְעִקְרֹון כִּיבּוּס: עִקְרֹון חֲסוּד לִהְיוֹת כְּמוּ יִבּוּס כִּי יִשְׁלַח דְּרִי כְּסוּר עוֹד דֵּס
 יִרוּשָׁלַם: (ח) וְהִנֵּינִי לְבִיתִי: אֲשֶׁן מִכִּי לְבִיתִי לִהְיוֹת מִכִּי חֵי עַן מִן הַעֲבָרִים וְשֶׁר דְּרִי מִלּוּ וְלֹא יִעֲבֹר עוֹד עַל יִשְׂרָאֵל מִי גִבּוֹן

is used in (Isa. 29:7) "and all those stationed around her (צֹדִיקָה), and those who trap her." It is also possible

to interpret מִלְכָּה as מִלְכָּה, with an "alef" [meaning against a host].—[Rashi]*

6. And the strangers shall dwell in Ashdod, and I will cut off the pride of the Philistines. 7. And I will remove his blood from his mouth, and his detestable things from between his teeth. And it, too, shall remain to our God; and it shall be like a studyhall in Judah; and Ekron, like Jebusi. 8. And I will encamp beside My house against a garrison of those passing by

6. **And the strangers shall dwell in Ashdod**—Heb. אַשְׁדּוֹד. *And a strange people shall dwell in Ashdod. Those are the Israelites, who were strange in it.*—[Rashi after Jonathan] Some interpret אַשְׁדּוֹד as the name of a nation. Others interpret it according to its usual definition, one born of incest or of any union punishable by *kares*, spiritual excision. They will be segregated from the rest of the people, in the cities of the Philistines, so that they are not counted among the Jews of proper lineage. The pride of the Philistines will be cut off, however, because the inhabitants of their cities will be Israelites, even if of questionable lineage.—[Ibn Ezra]*

7. **And I will remove his blood from his mouth**—*From the mouth of Esau. This is their house of Bamia [one of Edom's principal deities (Rashi to Megillah 6a)], where they would sprinkle the blood of their sacrifices. Others interpret this to mean the bloodshed, that the [Edomites] would shed the blood of Israel.*—[Rashi]*

and his detestable things—Either the detestable things that the Philistines ate, or the idolatry.—[Ibn Ezra] The Talmud (Meg. 6a) identi-

fies this place of Edomite idolatry as the house of Galia, another Edomite deity. This is also figurative of the murderers.—[Redak, following Rashi's second interpretation above.]

and it, too, shall remain to our God—*These are the synagogues and the studyhalls in our exile.*—[Rashi from Meg. 6a] There the reading is: in Edom.

and it shall be like a studyhall in Judah—*These are their theaters and circuses, where the princes of Judah are destined to teach Torah in public.*—[Rashi from Meg. 6a]

and it shall be like a studyhall—Heb. תַּלְמוּד, *an expression of study and learning.*—[Rashi] Tosefoth explain that these places were assembly halls where the pagans would gather.

and Ekron—shall be to Israel.—[Rashi]

like Jebusi—Jerusalem.—[Rashi] Ekron will have a Torah academy like [one in] Jerusalem.—[Rashi to Megillah]*

8. **And I will encamp beside My house against a garrison**—Heb. מִצָּדָה. *I will encamp beside My house to protect it from those who set up a garrison and raiders, that they should not set these up against it. A similar word*

וּמָשָׁב וְלֹא יֵעָבֶר עֲלֵיהֶם עוֹד נִגְשָׁכִי
 עֲתָה רֵאִיתִי בְּעֵינַי: מִגִּילִי מֵאֹד בַּת
 צִיּוֹן הִרְעִי בַת יְרוּשָׁלַם הִנֵּה מִלְכָּךְ
 יָבוֹא לָךְ צִדִּיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא עֲנִי וְרֹכֵב
 עַל־חֲמֹר וְעַל־עֵיר בֶּן־אַתְנֹת:

ח"ג נ"א פהל, סוכרין אה: סוכ מלך, ברכות ר"ז ט' ורובכ, סוכרין ל"ח וזכר ויחי אחרי: סדר

רש"י
 דבתי מצבה, אחת אלל ביתי להגין עליה מן
 המעמידים מלכ ומסמח, שלא יזכר עליה, ודומתו
 וכל זכיה ומזדח' (אשעי כ"ט) ויש עוד למחור מצבה
 כמו מצבה בל"ף: כי עתה ראיתי, לרחם בעיני אף
 על פי שעד הנה הסתתתי פני מהס: (ט) הנה מלכך
 על פי שעד הנה הסתתתי פני מהס: (ט) הנה מלכך
 יבוא לך, אי אפשר לפתרו אלא על מלך המשיח שנאמר כיומשלו מים עד ים, ולא מליו משל ליהרל כזה ביתי
 בית שני: צדיק ונושע, כה: עני, ענוותן: ורובכ על חמור, מדת ענוה היא: ועל עיר, כמו ושירים

אבן עזרא
 ואנוח מצבה שיכוב ומועבר והטעם אין איש שיבוא להרע
 לירוש' כי כל מכיבותיה עובדי השם ועובדי ישראל וטעם
 כי עתה הוא דכתיב הנבוא שראה זו עתה במרחות בעיני
 הנבואה: (ט) גילי, זאת חמלת הפרשה והמפרשים
 התחלקו בה יש אומרים כי זה המלך הוא משיח בן דוד
 ויש אומרים משיח בן יוסף, ורבי משה הכהן אומר כי הוא
 נחמיה התרשף וכתבי כעורא עליו מלך צדיקה על בן אחר
 עני ורובכ על חמור כי אם הכהנה, לא הזכיר סוס מכלי
 יכולת כי עני הוא ולא דבר נכונה כי פחה היה ולא בקש
 להס הפחה מישראל וכל יום יוכלו וכל עולמיה ואיך
 לא היה לו סוס ועוד מה טעם על כתיב ויוכח נחמיה לא
 משלו ויוסי על ירושלם ולפי דעתי כי זה המלך יהודה בן
 חמונאי שהיה נכור ככתוב ושחמך כחרב נכור וידו נכרה
 בדברי קדמוניו דבר המור: כי כעני נעשה עד שהעשיר:

מצודת דוד
 לפסוקה כאשר היה מאז כי בנה לחתי כעני להשיג פליסם דפין
 חמלה ע"י פד סנה הפסחתי פני מהס: (ט) חריו, מנוס
 של שמה: חנה מלכך, זהו מלך המשיח: צדיק, כעשתי יחסי
 כל חמור או עיר בן מלך המלכות וזוא דעת פסוק:

struct a golden menorah for the Temple until later, when they achieved wealth.

and a foal of she-donkeys—Heb. *as in* (Gen. 32:16) "*and ten foals*"—[Rashi] A foal of one of the she-donkeys.—[Redak]

The Talmud (*Sanh.* 98a) notes the difference between the account given here of the coming of the Messiah and that given in Daniel 7:13. In

מהר"י קרא
 שלא יצורו עיר עליו לחשים עניו מצב שעובר לפני העיר
 לכלול חת ויוצא ובא אלגשים שבה: ראיתי בעיני, ברוח
 הקדש: (ט) צדיק ונושע הוא, מלא ישועות הוא: עני ורובכ
 על חמור ועל עיר בן אחרות, יש אומרים גילי מאד בת ציון
 על מלכך בא ורוא עני ורובכ על חמור, איהו שמחה תאה לכס
 על כך, אלא כי פתרונה נהג מלכך בא צדיק ונושע הוא
 יבוא לך, אי אפשר לפתרו אלא על מלך המשיח שנאמר כיומשלו מים עד ים, ולא מליו משל ליהרל כזה ביתי
 בית שני: צדיק ונושע, כה: עני, ענוותן: ורובכ על חמור, מדת ענוה היא: ועל עיר, כמו ושירים

רד"ק
 עיר מצבה שיחנה עליהם ולא מעובר ושם שירע להם, מצבה
 כתוב בה' במקום אלף: כי עתה ראיתי בעיני, עתה בזה חוסן
 שתיחיה כל זאת ההבטחה ראיתי בעיני ענים ופלוסולם בנלות
 וירא חממות וארשיס ואביא עליהם כל זאת הסברה, ראיתי כס
 בראי אלהים את בני ישראל, ורחם רבי אברהם א"ע ז"ל פ"י כי
 הם דברי הנביא אשר עתה ראיתי בעיני במראות הלילה בגבוה
 כל זה: (ט) גילי מאד בת ציון, גילי מלך זכר ציון וירושלם
 כי הוא ראש המלכות: צדיק ונושע הוא, צדיק יהיה ובצדקתו
 יחיה נושע מחרב נגז ומנוגד נפש פחת שהוא עבר מוסב לעתיד
 פני הריו: עני, כמו עניו וכן ח" ענוה וכן אחר, בנבואת
 ישעיה לא יצקול ואם קנה רציו לא ישבור וגו': ורובכ על
 חמור, לא כמסורין שהיו כל העולם יהיה ברשותו אלא כמנה
 ורובכ על חמור ודוד להורות כי לא יצטרך ישראל לפסוס
 ולרובכ מלכך אחר אחריו והכרתו רכב מפסוס וסוס מירושלם:
 ועל עיר בן אחרות, כפל חענין במש' ועוד זכר עיר שהוא קטן
 בשנים כי הוא הנבחר לרכוב וכן אחר על בני אבנ: ורובכ על

על היונים וכתחלתו לא היה לו לא עושר ולא סוסים וכתוב
מצודת ציון
 (ט) חריו, מלאן חסות: עני, ר"ל מכלל ופיו וכן פס עני חסות
 (פליסם י"ח): עיר, ין קהל החמור כפסוק קטן כמו וערים עברה
 לך וכתחלתו יסיה נוסע ומולל: עני, יסיה מוכנע: ויזכר

Daniel it is written, "And behold, with the clouds of heaven, one like a son of man came"; while Zechariah prophesies here that the Messiah will appear as a humble person, riding a donkey. The Talmud explains that if Israel is worthy, the Messiah will come on the clouds of heaven, but Israel is unworthy, the Messiah will come as the humble person.

and of those returning. And no oppressor shall pass by them, for now I have seen with My eyes. 9. Be exceedingly happy, O daughter of Zion; Shout, O daughter of Jerusalem. Behold! Your king shall come to you. He is just and victorious; humble, and riding a donkey and a foal, the offspring of [one of] she-donkeys.

for now I have seen with My eyes—Now I have seen *their distress with My eyes, although until now I have hidden My countenance from them.*—[Rashi] Now, at the time of the fulfillment of this prophecy, when Israel will be scattered among the nations, I will see their affliction and their wanderings among the nations in exile, and I will save them and bring upon them all this good.—[Redak]

Ibn Ezra explains that it is the prophet who says: for now I have seen this prophecy in the visions of the night with my eyes. Accordingly, the expression *my eyes*, denotes the divine power of perception bestowed upon him.—[Kara] *Jonathan* paraphrases: For now I have revealed My might to do good for them.

9. daughter of Zion . . . daughter of Jerusalem—*Jonathan* renders: community of Zion, community of Jerusalem. The prophet addresses Zion and Jerusalem because it is the capital city.—[Redak]

Behold! Your king shall come to you—*It is impossible to interpret this except as referring to the King Messiah, as it is stated: "and his rule shall be from sea to sea." We do not find*

that Israel had such a ruler during the days of the Second Temple.—[Rashi] *Ibn Ezra* quotes others who interpret this verse as referring to the Messiah, the son of Joseph; to Nehemiah, or to Judah Maccabee. Traditionally, this is a reference to the Messiah, the son of David, as stated by *Rashi*. (Cf. *Sanh.* 98a.)

just and victorious—Lit. saved; i.e., saved *by the Lord.*—[Rashi] Because of his righteousness, he will be saved from the sword of Gog and Magog.—[Redak]

humble—Heb. נָיִי.—[Rashi, following *Jonathan*] The word נָיִי should not be rendered *poor* in this verse, but rather, *humble*.

and riding a donkey—*This is a symbol of humility.*—[Rashi] He will ride a donkey not because he has no other steed to ride upon, for the whole world will be under his rule; but to demonstrate humility, and to show that Israel will no longer require horses and chariots, as in verse 10.—[Redak]

According to *Ibn Ezra*, who explains this verse as referring to Judah Maccabee, who built the Second Temple, the sovereign was truly *poor*. The Talmud relates that the Jews could not afford to con-

תקרא וגל עיר כר אהן:
 י נא שׁי צי רחיקין
 סאפריס וסופין
 מירושלם ואתבר הקוף
 עקרי קרב משי רות
 צמקיא וירין שלקא
 לסלכותא וזשלוט
 סימא עד מצר קא
 וספרת עד קפי אנגא:
 יי אף אהון דיעל דקא
 אהנור לכו קנס עקריה ובהון משעבוד מצראי ספקית צריכין במדבר צדי קא קנוברין דלית

מדר"ר קרא

שיושעין אהבם. עני ורובם על חסור אהור שרובם על חסור ואהור שרובם על עיר בן אהונות כולם וישועו בביי: (ו) ודבר שלום לגויים, שיעשה שלום לישראל בן האופות: וישלום מים ער ים. מסעלתי יהיה מסוף העולם ועד סופו: (יא) גם את ברם בריחך. ענישך רבם על שספורו בריחך שלא רצו לספור באחריו: שלחתי אסירך מבור אין סוף בו. בזכותם שלח ישראל כסויי כמו שכתוב בהה דס הנביא אשר כרת (שמות כ"ז):

רד"ק

שלשים צירים: בן אהונות, ר"ל בן אהת האהונות וכן יקבר בערי נלער באחת סערי נלער: (ז) והכרתי. וכן אמר בנביאות סיכה והכרתי ספי' פקדון ותאברתי ברכבותי. וזכר סמארי' ומירושלם לפי שהיתה נחלקת המלכות בימים הראשונים אבל בימי הפשיט יהיו אחרים: ודבר שלום לגויים: ישלום בין גוי לגוי אם יהיה ביניהם בלתיבה כי כל הים יתיוסעפים אליו: וישלום מים ער ים. ס'י' החכם רבי אברהם אע"ז מהים הרדופים הנקרא ים הארוב עד הים הצפוני שהוא ים אוקינזס: וכנהר עד אספי ארץ. כנהר היוצא מעין שהוא בתחלת המסורת עד אספי ארץ שהוא סוף המסעב והה' וישלום בבל תחולם: (יג) גם את. אמר כננר כננת ישראל כמו שאמר על הפלך המשוש שהיה נושע בצדקתו אמר גם את החי נושעת ברם בריחך והוא דמס חסילם שהחיוני בו ישראל בגלות יותר מכל המצות: כבור אין סוף בו. וזה הגלות ימים ברם בריחך. רם הכרתי אשר כרת ים צמט ישראל כסויי. יאזול צידם מים גבאח בררך מל' שנחמנה והנמנה בגלות ולא נביא אחר חני וזכיה מלאכי וכן פצאנו

מצודת ציון

(נ) והכרתי. ר"ל כן רכב וסוף וקטע נחמנה כי לא תהיה או נחמנה ואין לזכר לא לקט ולא לזכר וסוף: ודבר שלום לגויים. ספק המשיח לא יביט את האומות על ידי נחמנה כ"ל כדברי שלם יביטם להיות סמים לנחמנה וזה יהיה העיקר והמלחמה

ספסל: וישלום. משלחו חיה מים הדומים ספקל ים האדום עד סוף המסעב: (יא) גם את. כ"ל כמו המשיח אשר כעבור דקתו יהיה נוסע ומזלל כעלמתינו כן גם חיה ישראל ככלל כעבור זכות דם בריחך סוף שלום מילה שהמקח כה בריחך בעולם כזכות זה לשלח אסירך מבור אש חין בו ע"ס ר"ל אוליך מסותה גלות והאש הגלות יצור שמיין מים לפי שכתוב כזה: מלויים נחשים ותקדיש המוקיש וכן היו בעולם

רש"י

עשרה (כראשית ל"ב): (ז) והכרתי רכב. שלא יהיו לריכין לה: ומשלו. וממשל שלו: מים ועד ים. מימה ועד מערבה לסוף העולם: ומנהר. פרת: (יא) גם את. תושעי עמו כמו שהוא לזיק ונושע כי כלם כריתך הרי נכחתי לכם לעתיד. וגם עתה מגלות ככל שאתם עכשיו כמוכה: ברם בריחך. בזכות דם הנביא שזרק עליכם

אבן עזרא

(ז) והכרתי. שלא היה להם סים ב'היות' תחת מלכות וכן וטעם מאשרים הם הנאים מאשר כלשר פירשתי ואמר על זה המלך שהיה באהרונה דוכן שלום לגויים: ומשלו. למענתו על ים סוף ועד ים פלשתיים: ומנהר. פרת: עד אפסי ארץ. הוא המדבר שלום לגויים וזה נגדו ארץ ישראל גם אמר בתחלה על זה המלך כי הוא לזיק ועל כן הוא נוסע. ושב ואמר לישראל: (יג) גם. כעבור דם הכרית אשר כרת הכס עם יולאי מלרים ויש אומרים כעבור מלות העולם והטעם שילוי האשורים מכל מקום להתחבר שהחיוני בו ישראל בגלות יותר מכל המצות: כבור אין סוף בו. יאזול צידם מים גבאח בררך מל' שנחמנה והנמנה בגלות ולא נביא אחר חני וזכיה מלאכי וכן פצאנו

מצודת דוד

(ז) והכרתי. ר"ל כן רכב וסוף וקטע נחמנה כי לא תהיה או נחמנה ואין לזכר לא לקט ולא לזכר וסוף: ודבר שלום לגויים. ספק המשיח לא יביט את האומות על ידי נחמנה כ"ל כדברי שלם יביטם להיות סמים לנחמנה וזה יהיה העיקר והמלחמה ספסל: וישלום. משלחו חיה מים הדומים ספקל ים האדום עד סוף המסעב: (יא) גם את. כ"ל כמו המשיח אשר כעבור דקתו יהיה נוסע ומזלל כעלמתינו כן גם חיה ישראל ככלל כעבור זכות דם בריחך סוף שלום מילה שהמקח כה בריחך בעולם כזכות זה לשלח אסירך מבור אש חין בו ע"ס ר"ל אוליך מסותה גלות והאש הגלות יצור שמיין מים לפי שכתוב כזה: מלויים נחשים ותקדיש המוקיש וכן היו בעולם

years of the exile because the Jews clung tenaciously to God's covenant.—[Kara]

I have freed your prisoners—from the exile.—[Rashi]

in which there was no water.—The exile is referred to as a pit in which there is no water because there was no more prophecy after Haggai,

Zechariah, and Malachi. The prophet refers to prophecy as water for which the people thirsted.—[Redak, quoting his father] Moreover, a pit without water is usually a home of snakes and scorpions; much like the exile, when Israel was at the mercy of the nations that caused her great harm.—[Mezudath David]

10. And I will cut off the chariots from Ephraim, and the horses from Jerusalem; and the bow of war shall be cut off. And he shall speak peace to the nations, and his rule shall be from the sea to the west and from the river to the ends of the earth.

11. You, too—with the blood of your covenant I have freed your prisoners from a pit in which there was no water.

10. And I will cut off the chariots—*for they will not need them.*—[Rashi] There is similar prophecy in Micah 5:9. Ephraim is mentioned separately from Judah because it was separated from Judah in early times. In Messianic times, however, all Israel will be united.—[Redak] *Ibn Ezra* understands that the name Ephraim represents the Ten Tribes returning from Assyria.

and the bow of war shall be broken—*Jonathan* paraphrases: And the strength of those who wage war will be broken.

And he shall speak peace to the nations—He will speak to the nations [asking them] to grant peace to Israel.—[Kara] He will make peace among the nations so that they won't wage war against one another. Since all nations obey him, his orders will be executed.—[Redak]

and his rule—Heb. וְקִשְׁלוֹ.—[Rashi] **from the sea to the west**—*From its sea to the west, to the end of the world.*—[Rashi from *Jonathan*] *Ibn Ezra* renders: from sea to sea; from the Red Sea to the Mediterranean. *Redak* quotes *Ibn Ezra* as explaining: from the southern sea, known

as the Red Sea, to the northern sea, known as the Atlantic Ocean.

and from the river—*The Euphrates.*—[Rashi, *Ibn Ezra*] From the river that flows from Eden, which is at the extreme east, to the end of the earth to the west; hence, he will rule over the entire earth.—[Redak]

11. You, too—shall be saved with him, as he is just and victorious. *For with the blood of your covenant, I prophesied for you for the future; and for now, too, from the Babylonian exile in which you are now found.*—[Rashi] He now addresses the Jewish people: Just as the Messiah will be saved with his righteousness, so will you be saved with the blood of your covenant.—[Redak]

with the blood of your covenant—*With the merit of the blood of the covenant that was sprinkled upon you at Sinai, as it is written (Exod. 24:8): "Behold the blood of the covenant that the Lord has made."*—[Rashi]

Others explain this as the blood of the circumcision, a commandment to which Israel adhered throughout all generations during the exile.—[Redak, *Ibn Ezra*] Still others explain this as a reference to the Jewish blood that was shed throughout the

יִשְׁבוּ לְבַצְרוֹן אֲסִירֵי הַתְּקוּהָ גַם־
הַיּוֹם מִגִּיד מִשְׁנֵה אָשִׁיב לָךְ: יִכְי־
דְּרַכְתִּי לִי יְהוּדָה קִשְׁת מִלְּאֲתֵי אֶפְרַיִם
וְעוֹרֹרְתִי בְנֵךְ צִיּוֹן עַל־בְּנֵךְ יוֹן
דְּבִיה יְהוּדָה קִשְׁת כְּתִיבָא בְּכֵית אֲוִינָן מְלִיָּה גְּבִירָא בֵּית יִשְׂרָאֵל נֶאֱבַר כְּךָ צִיּוֹן

מַהֲרֵי קְרָא חֲמָ"א (צִיּוֹן) כִּסְדִּי כִּסְדִּי מִנִּי מִנִּי (מִנִּי כִּסְדִּי) רִשִּׁי

כְּנֻזָּה שֶׁהָאֲסִירִים נָבוּ: (יב) שׁוּבוּ לְבַצְרוֹן אֲסִירֵי הַתְּקוּהָ. שִׁישְׁבוּ יִשְׂרָאֵל לִכְחַם הָרָאשִׁין שֶׁהָאֲסִירִים לִתְקוּהָ שִׁפְכוּם לַמַּשְׁחָה: גַּם הַיּוֹם מִגִּיד מִשְׁנֵה אָשִׁיב לָךְ. שְׁתַּחֲוֶה יְשׁוּעָה שֶׁנִּי שָׂחָבָא לָכֶם עֲשִׂינוּ בְּיָמֵי חֲשִׁבֻנוֹתֵינוּ אֲנִי מִגִּיד לָכֶם: (יג) כִּי דְרַכְתִּי לִי יְהוּדָה קִשְׁת. אֵלֶּה הַחֲשִׁבֻנוֹת שֶׁהִכְרִיזוּ אֵלָיו לָךְ. עוֹד הַיּוֹם אֲנִי מִגִּיד לָךְ בְּשׂוּרָה שְׂנִיָּה לְכָד וְעַל כֵּן. וְהָאֵל הָיָה הַגִּידָה הַשְׁנִיָּה שֶׁאֵין עָלֶיךָ לְשׁוֹת לָכֶם: (יד) כִּי דְרַכְתִּי לִי יְהוּדָה. סוּף בְּכֵית יוֹן יַעֲלוּ הַמְּלֻכָּה מִיַּד מַלְכֵי פָּרַס וִירַעוּ לָכֶם. וְאֵין אֲדָרֹךְ יְהוּדָה לִיכֹת לִי בְּקִשְׁת מַלְחָמָה

אֲבָן עוֹרָא

אֲסִירִי אֲסִירִיךְ. מִן הַגִּלוּת: (יב) שׁוּבוּ לְבַצְרוֹן. לְכַחֵם וּלְכַבֹּד לָךְ עַל פִּי שֶׁלַחַם עָמָה כְּרִשׁוֹת מַלְכֵי פָּרַס. אֲחֵם: אֲסִירֵי הַתְּקוּהָ. אֲשֶׁר קוּיָּהם לִי עַד הַנֶּה לְמַלְחָוֹת דְּכָרִי לָקֵן שְׂנֵעִים שְׂנֵה: גַּם הַיּוֹם מִגִּיד מִשְׁנֵה אָשִׁיב לָךְ. וְהָאֵל הָיָה הַגִּידָה הַשְׁנִיָּה שֶׁאֵין עָלֶיךָ לְשׁוֹת לָכֶם: (יד) כִּי דְרַכְתִּי לִי יְהוּדָה. לִיכֹת לִי בְּקִשְׁת מַלְחָמָה אֲבָן עוֹרָא

אֲסִירִי אֲסִירִיךְ. מִן הַגִּלוּת: (יב) שׁוּבוּ לְבַצְרוֹן. לְכַחֵם וּלְכַבֹּד לָךְ עַל פִּי שֶׁלַחַם עָמָה כְּרִשׁוֹת מַלְכֵי פָּרַס. אֲחֵם: אֲסִירֵי הַתְּקוּהָ. אֲשֶׁר קוּיָּהם לִי עַד הַנֶּה לְמַלְחָוֹת דְּכָרִי לָקֵן שְׂנֵעִים שְׂנֵה: גַּם הַיּוֹם מִגִּיד מִשְׁנֵה אָשִׁיב לָךְ. וְהָאֵל הָיָה הַגִּידָה הַשְׁנִיָּה שֶׁאֵין עָלֶיךָ לְשׁוֹת לָכֶם: (יד) כִּי דְרַכְתִּי לִי יְהוּדָה. לִיכֹת לִי בְּקִשְׁת מַלְחָמָה אֲבָן עוֹרָא

אֲסִירִי אֲסִירִיךְ. מִן הַגִּלוּת: (יב) שׁוּבוּ לְבַצְרוֹן. לְכַחֵם וּלְכַבֹּד לָךְ עַל פִּי שֶׁלַחַם עָמָה כְּרִשׁוֹת מַלְכֵי פָּרַס. אֲחֵם: אֲסִירֵי הַתְּקוּהָ. אֲשֶׁר קוּיָּהם לִי עַד הַנֶּה לְמַלְחָוֹת דְּכָרִי לָקֵן שְׂנֵעִים שְׂנֵה: גַּם הַיּוֹם מִגִּיד מִשְׁנֵה אָשִׁיב לָךְ. וְהָאֵל הָיָה הַגִּידָה הַשְׁנִיָּה שֶׁאֵין עָלֶיךָ לְשׁוֹת לָכֶם: (יד) כִּי דְרַכְתִּי לִי יְהוּדָה. לִיכֹת לִי בְּקִשְׁת מַלְחָמָה אֲבָן עוֹרָא

and I will arouse your children, O Zion—The children of Zion on the children of Javan.—[Rashi] I will arouse them and give them strength to wage war against them, as in the end of the verse.—[Redak] Mezu-

dath David explains the expression Javan as a reference to the war of Gog and Magog, because Javan was a brother of Magog. Both were sons of Japheth.

12. Return to the stronghold, you prisoners of hope. Also today, I will restore to you a double promise. 13. For I bend Judah for Me like a bow; I filled [the hand of] Ephraim, and I will arouse your children, O Zion, upon your children, O Javan;

12. Return to the stronghold—*To your strength and to your glory, even though you are now under the rule of the kings of Persia.*—[Rashi] Return to God, Who is your stronghold and the tower of your strength.—[Redak, quoting his father]

you prisoners of hope—*who hoped for Me until now that My words [would] be fulfilled at the end of seventy years.*—[Rashi]

Also today, I will restore to you a double promise—*Today I will yet tell you second tidings, besides those of the building. And what is the second narrative that I am returning to repeat to you?*—[Rashi] Redak explains: Since you were in exile for a long time and have continuously hoped for the redemption already for many years, today, too, I will bring you second tidings; i.e., second to the first tidings which were for the future. These tidings, however, are for the time of the Second Temple.

13. For I bend Judah for Me—*Eventually, the Greeks will wrest the kingdom from the Persian kings and inflict harm upon you, and I will bend Judah to be a war bow for me; and Judah will wage war against the Greeks in the days of the Hasmoneans.*—[Rashi]

a bow; I filled [the hand of] Ephraim—*This is an elliptical verse: Like a bow, I filled the hand of Ephraim; as (II Kings 9:24), "And Jehu put all his strength (יָדוֹ) into his bow." Ephraim shall be as a quiver full of arrows to Me.*—[Rashi]

Filling the hand means putting all of one's strength into bending the bow to shoot the arrows. Scripture mentions Ephraim, even though the tribe of Ephraim was not intact nor present during the time of the Second Temple, because some Ephraimites remained in the land after the exile of the Ten Tribes during the reign of Hoshea son of Elah. The Chronicler (II Chron. 34:9), in his account of the reign of Josiah, states: "And they came to Hilkiah the High Priest, and they gave the money that was brought to the house of God, which the Levites, the keepers of the vessels from the hands of Manasseh and Ephraim and from the entire remnant of Israel. . . ." This remnant was exiled with Judah and Benjamin and returned with them.—[Redak]

Others interpret this phrase as a reference to the war of Gog and Magog, when the Ten Tribes will return.—[Abarbanel, *Mezudath David*, *Malbim*.]

על כני עסקינא ואשוינך
פסחא ביר זכרא :
יד ויז עליהון יהנני
ויהיו גפרין פברקין
פחמיה ויז מחרם וי
אלהים בשופרא וזמק
ויברך בעלעזר רוח
מדרקא : ויז זכאות
ביחס עליהון וישלח
בזמנים ויקטלונגון
וישארין ויזכרון זמא
רשרן אכנא בקלעא

קבץ בז'ק

רש"י
וילתמו כיונים כיתי חשונאלים: קשר מלאתי אפרים .
מקרא קצר הוא כמו קש מלהיחד אפרים . כמו ויהוא
מלא ידו בקש (מלכים ב' ט') (מ"ו). אפרים יהיה על
באפסא מלאה חלים: ועזרתו בנך ציון . בני ציון על
כני יון: (יר) ו' עליהם יראה . כספר וזכרון מינו
כעת היום נראה מופת לאנשי ירושלים: בישוב ירקע.

ייעוץ: בסערות הימין. לפער זה משיח תימן הם בני יין. ויש מרכיבים שפתחו על אדום לעתיד לבא קלע. הם הינוים הם ממדי קח ולקע באבן: המו וסלא. נפישם כל טוב: במזרק. שמלל דס לפ אבן עזרא

כפיל, ועוררתי בידך ליון על בידך יון ובמחוך את שזורמרך
 (הכרז נביר: (יד) ורה') וכבוד הכס ויאה על יקודה
 אפרים וטעם כררן וזה עטור סוזרר קטמ מלאחי
 אפרים וטעם כזמר שישוע וזה עטור ישראל אל החתומים:
 בסערת הלבן, רוח דרומית: (טו) ורה', עליהם, על
 הקהמוי: (ובבשו, מזהרם ולא ויעילי להם לחיובים אבני
 קלע כמלאה' וטעם אבני קלע שרייו וטע' אשמו שפסכו דמי

יון אבני קלע שהם אבני חצית שקלולים בהם הקלעים לפי
טכסימין איתם בעברה: ושהו הכו כמו יין, ר"ל ושהו דם
דבם יטכין והחמיה על הין כמו שאמר שברולא יין חמולא

מצודת דוד
מלחמה נהג יצאנו יאמר כי שמו יצא כי אלוים הם דמ"ש בני יסח
בזמם ונחמנו ומדי ויין (בראשית י'): ישיבדך, לוי אלוים מוחך
ישראל ליונים חסד של נבזם האומות ומשלת כי חסדו כסם סרג

[illegible]

wine is libated. The wine would flow upon it, as we learned in tractate Sukkah (49b). This is an expression of satiety, an expression of drunkenness.—[Rashi]*

**like the basin—that is full of blood
before the altar.—[Rashi]**
like the horns of the altar—where

and I will make you as the sword of a mighty man. 14. And the Lord shall appear over them, and his arrows shall go forth like lightning. And the Lord God shall sound the shofar, and He shall go with the whirlwinds of the south. 15. The Lord of Hosts shall protect them, and they shall devour. And they shall tread the sling-stones, and they shall drink. They shall make a noise like [those who drink] wine, and they shall become full like the basin, like the corners of the altar.

and I will make you—I will make you, Israel, like the sword of a mighty man, which slays and destroys, for you will slay many of them.—[*Mezudath David*]

14. And the Lord shall appear over them—In the book of *Josippon* (chap. 18), we find that at that time a sign appeared to the people of Jerusalem.—[*Rashi*] *Rashi* refers to the following quotation: Then a sign from God appeared in Jerusalem, the Holy City, that for forty days the people saw a likeness of fiery horses whose riders bore arms; some of gold, some of silver, some of iron, and some of copper. The horses stood in battle array, one group against the other, for forty days. The Sages of Israel interpreted this vision as a sign that the enemies of Judah and Israel would be cut off and that war would be waged against the enemies from heaven. We may therefore remain silent. The wicked Antiochus will fall by the sword, for our people will slay him, and they will avenge Israel against him (*Josippon* ed. Hominer, p. 71).*

shall sound the shofar—He shall

thunder.—[*Rashi*] It will be as though he is sounding a shofar, as is the practice of the warriors.—[*Redak*]

and He shall go with the whirlwinds of the south—To storm the people of the south; they are the Greeks [who live south of Eretz Israel—(*Kara*)]. And some of our Sages interpreted [the phrase] as referring to Edom in the future.—[*Rashi* from *Lev. Rabbah* 56:9]*

15. The Lord of Hosts shall protect them—He shall protect the Hasmoneans.—[*Ibn Ezra*] He shall protect Judah and Ephraim, mentioned above.—[*Redak*]

and they shall devour—the spoils of their enemies.—[*Rashi*]

and they shall tread—under them.—[*Rashi*] This means holding down forcibly.—[*Mezudath Zion*]

sling-stones—They are the Greeks, who are trained to use the bow and to sling stones.—[*Rashi*]*

They shall make a noise like [those who drink] wine—They shall make noise with a voice of joy and happiness, as those who have drunk much wine make noise.—[*Rashi*]

[illegible]

מהרי"קרא

[illegible]

פני קצבכי "ה'לשם חמא מואף : לשם סינכטח סיסס . סיוולח : ולקתח סו : לשם , לשם וקאח (א) יא
אסוח ואח
סינכטח

הקלעים במורה שבו ידלק הדם על המזבח ויחיות והעם כמז: (טו) ורושעים, כצאן עמ, ביד משה נמסרו על הים שפאלח מלא חמץ עד מהר וגו' ונמצו שוביב קלע חמץ על חלה הכתובים כמז' חמץ וגו' והפחת: **סרנהספוס**: שהם ירלוח כח על חמץ כסם (ג) ככן הוא להיות חמץ רמז להיותם כדעם ידלים: (ב) וי' וישחטו הכהנים והבטלה לגון לבחור חמץ ספוסהוים כי זה חמץ עבד על כיום חמץ חביר למעלה: דגן בחריה וחוריה ינובש בחוריה: מנחת יצחק כצידה והבנה מנחת יצ שמסע והפעל ויאל כמו שוב: יקום:

י (ח) שאדו. עושה חוים. כמו לחיו קלות הטעם

מצודת דוד

[illegible]

לחטט בדבור הזה לרוב השמחה ירבו בדברי שיר ומוח:
זו מה' מנח בטח ירדת המלכות כי יא' יש בו לזכר לב וסילא

make lightning; He will immediately hearken to your prayer and make lightning and give rain.—[Redak] at the time of the latter rain—which falls during Nissan. Even if

כמיהה: כמורק, הוא הסמל, כוונות, קרקעות: (פז) גור. כמר
צמו אם הנוק (מ"ב, א) מתגמלות, מלשון גם והוא ענין הרמה
בדור (התחנות (הכלים מ'): (ה) חר חורב. חלם מה יורה על

כפולת ספרות כמו שרש סוכר (שם ל"א) והירושלמי, פניו כיון
 ינובב, ענין דבור כמו ינוב חטא (משלי י').

וערכית כ"ן יפתח פי הכמונות לרוב שירות ומזירות עם פי
 ונעלי חת' חדר בל'י ונעלי חת' חדר בל'י ונעלי חת' חדר בל'י

(a) **ANALYST. BAL.** : Each time the balance is used

16. And the Lord their God shall save them on that day like the flocks of His people, for crown stones are exalted on His land. 17. For how [great] is their goodness and how [great] is their beauty! Corn [will give strength to] young men, and new wine will cause maids to speak.

10

1. Request rain from the Lord at the time of the latter rain;

16. **like the flocks of His people**—*Like the flocks that He caused to travel from Egypt to become His people.*—[Rashi] Redak also suggests that just as a person exerts himself to save his flocks, so will the Lord save His people.

for crown stones are exalted on His land—*For the priests, the sons of the Hasmoneans, who boast of the crown stones in the rows of the breast-plate and the ephod, will be exalted with miracles on their land.*—[Rashi]

Rashi explains אֶרְצוֹ, *his land*, as referring to the land of the people. Jonathan also renders: and He will bring them near to their land. However, Redak renders: For Judah and Ephraim shall be exalted on His land, which is the Holy Land.

Abarbanel explains that the land will be so esteemed at the time of the war of Gog and Magog that it will be as if crown stones were lifted up on the land. He also makes the hyperbolic suggestion that so many kings will be slain in the war of Gog and Magog and lie in the Holy Land attired in their crowns, that it will

look as if their crown stones are lifted up on the land—for the entire land will glitter with the jewels.

17. **For how**—*How great is the goodness laid out for that generation.*—[Rashi] How great will be the produce of your land!—[Redak] Kara explains: How great will be the goodness and the beauty of those young men and maidens because of their corn and new wine.

Corn . . . young men—*Which gives strength to young men.*—[Rashi]

and new wine—*Which causes maids to speak in song and joy. Others interpret יִנְקָב [as that] which will be fruitful and grow in virgin soil, which is superior wine.*—[Rashi] Redak explains: How good will the produce of your land be! How good will the corn and the wine be, that it will cause handsome young men to grow and be fruitful, and will result in the beautiful maids who will live at that time.

1. **Request rain from the Lord**—*if you need it.*—[Rashi] At that [future] time, if you request rain from God at the time of the latter rain, He will

the Lord makes rain-clouds, and He shall give them rain; for each person, grass in the field. 2. For the teraphim spoke futility, and the soothsayers envisioned lies, and dreamers speak lies; they console with vanity. Therefore, they traveled like sheep; they were humbled, for there is no shepherd. 3. My wrath is kindled against the shepherds, and I will visit upon the goats,

rain-clouds—*Clouds that bring rain.*—[Rashi] As mentioned above, Redak defines תְּקִיָּים as lightning.

rain—Heb. וְקָטַר-גֶּשֶׁם. *Mezudath Zion* says this word is repetitious. Redak explains: showers of rain.

for each person, grass in the field—*For one man and for one grass that requires rain.*—[Rashi]

When Israel complies with God's will, He will comply with Israel's will. Should one person require rain, he alone would be given rain. Should one person require rain for one herb, that one herb alone would receive rain. One pious man would say, "This plain requires rain, and that plain does not require rain."—[Redak from *Ta'anith* 9b] The simple meaning is that God will give everyone rain in his field.—[Redak]

This prophecy will take place during the time of the Hasmoneans; when they are victorious, there will be plenty.—[*Ibn Ezra*]

2. the teraphim—They are made in the form of a man, and they are able to speak through sorcery.—[*Mezudath Zion*]

For the teraphim, etc., and the soothsayers envisioned lies, and

dreamers—*who misled your forefathers, saying, "I dreamt." They would encourage [your forefathers] to rebel against the Holy One, blessed be He. They spoke futility, and they spoke vanity, saying "peace"—but there was no peace. Therefore, they traveled. I, however, am a true prophet for them.*—[Rashi]

Redak explains that in that future time they will realize that the *teraphim* spoke futility, for they will see that the prophecies of the true prophets will have been realized. The dire prophecies will have been realized with the destruction of the land, and the consolations will have been realized at that future time. They will then recognize that those who had the *teraphim*, the soothsayers, and the false prophets with their dreams, misled them before the destruction by promising them peace, and offered futile consolations.

therefore, they traveled—They traveled and went into exile from their land as sheep that have no shepherd.—[Redak]

they were humbled—Heb. יִקְעוּ. They will humble themselves, as in

9724

במלחמה. הרי מקרה זה מפורסם ודיו מלהלכה הלכתי
בדבריו הטובים הנעלה (הגלגל ט:), בוספו את מקומו
הרשום בלשון רש"י ופירושו: "במלחמה".
(כנסת דף פ"ב ע"ב). כפי שזה נראה, הנה נקבע
השם "מלחמה" כשם נרדף ל"מלחמה". (הגלגל ט:)
במלחמה. הרי מקרה זה מפורסם ודיו מלהלכה הלכתי
בדבריו הטובים הנעלה (הגלגל ט:), בוספו את מקומו
הרשום בלשון רש"י ופירושו: "במלחמה".
(כנסת דף פ"ב ע"ב). כפי שזה נראה, הנה נקבע
השם "מלחמה" כשם נרדף ל"מלחמה". (הגלגל ט:)

מלכיות שבו מלכותם של ישראל – כבוד
והוד והתקנה של כל חשבון נפש
במלכותם. רובנו מוסס כי זהו חשבון הנפש
במלכותם.

אבן עזרא

הוא נשאל: "האם אתה יכול להבין את המושגים הללו?"
הוא ענה: "כן, אני יכול להבין את המושגים הללו."
הוא נשאל: "האם אתה יכול להבין את המושגים הללו?"
הוא ענה: "כן, אני יכול להבין את המושגים הללו."

rendering: And the riders of horses shall be shamed. [Even] the enemies riding on horses who come upon

for the Lord of Hosts has remembered His flock, the house of Judah, and He has made it as His majestic horse in battle. 4. Out of them shall come the cornerstone; out of them, the stake; out of them, the bow of war. Out of them shall come every oppressor together. 5. And they shall be like mighty men, treading the mire of the streets in battle. And they shall wage war, for the Lord is with them. And they shall shame the riders of horses.

flock, and the flock follows them.—*[Redak]*

upon the goats—*Against their princes, and so did Jonathan render it: My wrath was against the kings and upon the rulers I visit. The Greeks were likened to goats in (Dan. 8:21), "And the rough he-goat is the king of Greece." Whoever wishes to explain the matter [otherwise] (not as referring to the kings of Greece) will say that תַּעֲזוּרִים is an expression of princes, as in (Isa. 14:9), "It aroused the giants for you, all the chiefs (עֲזוּרִי) of the earth."*—*[Rashi]*

as His majestic horse in battle—*As the horse whose majesty is recognized in battle.*—*[Rashi]*

4. Out of them shall come the cornerstone—*Out of them shall come their kings; out of them shall come their princes, and out of them shall come those who wage their wars.*—*[Rashi]* The cornerstone is figurative for the head of the people. The stake is figurative for the officer, and the bow is figurative for the warrior.

They will not need the assistance of any other nation; they will be able to wage their own battles.—*[Redak]*

every oppressor—They will oppress their enemies.—*[Redak]*

5. And they shall be like mighty men, treading the mire of the streets in battle—*This verse is inverted. It should be understood: And they shall be in battle, walking and treading people as mighty men tread the mire of the streets.*—*[Rashi]*

treading—Heb. בִּזְסִים, as in (Ps. 60:14), "And He shall tread down (יָבִיס) our enemies," and (Jer. 12:10) "They have trampled (בִּזְסוּ) My field."—*[Rashi]* Israel shall be as the mighty men of Greece were originally, and they shall tread down their enemies in the mire of the streets.—*[Redak]*

and they shall shame the riders of horses—*The house of Judah shall shame the riders of horses who come to wage war with them.*—*[Rashi]*

Redak understands the verb in the phrase, וְהִבִּישׁוּ, to be intransitive,

וּנְבִירְתִי וְאֶת־בֵּית־יְהוּדָה וְאֶת־בֵּית־
 יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ וְהוֹשְׁבוֹתִים כִּי רַחֲמָתִים
 וְהָיוּ כְּאִשָּׁר לֹא־זָנַחְתִּים כִּי אֲנִי יְהוָה
 אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֶם: וְהָיוּ כְּגִבּוֹר אֲפָרִים
 וְשִׁמְחָה לָבָם כְּמוֹ־יֵינִי וּבְגִידֵיהֶם יֵרָאוּ
 וְשִׁמְחוּ יֵגֵל לָבָם בִּיהוָה: אֲשֶׁר־קָה
 לָהֶם וְאֶקְבָּצֵם כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ

סוֹקֵן: וַיֵּאֱבְרִית רְבִית
 יְהוּדָה וְיֵת רְבִית יוֹסֵף
 אֲשֶׁר־וְאֶקְבָּצֵם לְיִתְהוֹן
 וְאֶרְסֵם עַל־יְהוֹן וְיִתְהוֹן
 כִּדְלָא סְלִשְׁתִּינֵן אֲבִי
 אֲנִי וְיִתְהוֹן וְאֶקְבָּצֵם
 עַל־יְהוֹן: וְיִתְהוֹן
 כְּגִבּוֹר רְבִית אֲפָרִים
 וְיִתְהוֹן לְבָהֶם כְּשִׁמְחָה
 חֶסֶד וּבְגִידֵיהֶם יִתְהוֹן
 וְיִתְהוֹן וְיִגֵּל לְבָהֶם
 כְּמִקְרָא דִּי: ח אֲבִי
 לְכַנְשָׁא לְיִתְהוֹן
 וְאֶקְבָּצֵם כְּמוֹ אֲבִי
 פְרָקְתִּינֵן וְיִתְהוֹן קָה

רבו

ה'א' אשקיה' חזיון מ"ג:

סהריי קרא

על היונים והשבוים: (ו) ואת בית יוסף, אלו יוספים;
 והושבותים, על ארפתם: והיו כאשר לא זנחתים, ויחיד
 ישראל כמי שלא זנח הקדש בדרך הוא מעולם: (ז) כמו
 יין, כמו ארם שיטתה יין שזאת משמחו כמו כן יהיו ישראל
 ששחים: (ח) אשרקה להם, כדי לקבצם מן הגליות:

לעת הקץ לעתיד: כי פדיתים, כשאלפס: ורבו.

ררקה

רגלים: (ו) ונברתי, אחן לכב גבורה על אביהם: והושבותים,
 סלה מורכבת מן: והושבותים כן יושבו והושבותים מן שוב ושני
 הענינים נבינים כאן דל כי יושבו לא ארצם ויושבים
 בחשקם ובסבתם: והיו כאשר לא זנחתים, יחיד ככבוד
 גדול ושלום כאלו לא זנחתים מעולם כי מרוב המרובה יונד
 צדוניהם שגבר: (ז) והיו כגבור אפרים, אפרים יחיד כלם
 בטלחה כמו גבור כבו שאבר לבלעל והיו כגבורים: ושחם
 לבם, ישחם לבם בנצח אביהם: כמו יין, מ"י כמו שותח
 יין וכן תרגם יונתן כשתי חכר, וכן כי חבורות אחת, איש
 חבורות, לך היין, שותח היין ותרובים להם רבים: ונברתי
 יראו ושמחו, הקבצים ונחמיהם שאין דרבה לחלום יראו
 כמלחמת אבותם שינצחו אביהם במלחמת השמחה: (ח) אשרקה
 להם, ענין הנחת השפחים בקול רם והוא סימן הקריאה וכן
 ששים להם מלכי עבר'ם היו מפוזרים בין האומות ובימי השמחתי
 שבו אל ארץ ישראל, ר"ס זה הפסוק לעתיד: ורבו כרבו רבו.

מצודת ציון

(ו) והושבותים, מלה מורכבת מן: כושה וכן ישיבת הכשקע ע"י
 כשוכה וזה (ישיבי ל') ונחתים, ענין פליטה כמו למע ונחתם
 (חללים מ"ג) ואענם, מלשון פליטה וחסודה: (ח) אשרקה, ענין
 לשלף קול הלה קבצון כשפחים וכן ושרק לו מלשון פליטה ונחתם

כפמים כגבור ואלכא יראו כללחם ישמח לבם כמו היין אשר ישמח
 (ח) אשרקה להם, אלשף לכוני הנוגל לנפם שיצילו וזה אקלס

רש"י

(ו) ונברתי את בית יהודה, כמלחמת היוונים:
 ואת בית יוסף אושיע, במקום שגלו שם כנחם
 ונחזור בימי סנחריב: והושבותים, כמו והושבותים
 לשון נסיכה: והיו כאשר לא זנחתים, כאלו לא
 זנחתים מעולם: (ח) אשרקה להם, כדרך השירקים
 לנחמן וזהו לכו אליו העושים כדרך: ואקבצם.

אבן עזרא

סוס כאשר הזכיר כי יכרת הסוס מירושלם: (ו) ונברתי,
 יהיה ויוסף הם הכאים מאחור אל בית שני: והושבותים,
 מלה מורכבת מן והושבותים והושבותים כמו שנועות ימים
 מן שנועות ושנועות ורבות ככה: (ז) והיו, בני אפרים יהיו
 כגבורים יין, כמו בן ויב' חסרה כמו כי ששתי ימים:
 (ח) אשרקה, לנשאים כאשר ונחמיהם: ורבו,
 כגלותם כחן נכריה: כמו רבו, כימים קדמונים כאלהם
 והנה זה כמו גלואן ישראל ומלת כמו רבו זה כי המשפט
 כאשר רבו:

להם, ענין הנחת השפחים בקול רם והוא סימן הקריאה וכן
 ששים להם מלכי עבר'ם היו מפוזרים בין האומות ובימי השמחתי
 שבו אל ארץ ישראל, ר"ס זה הפסוק לעתיד: ורבו כרבו רבו.

מצודת דוד

רגלי יבישו את הארץ רכבי הסוסים כי יתגברו עליהם: (ו) ואת
 בית יוסף, כמה בני שפחה השפחים: והושבותים, אשכים לאחר'
 וישבו כל הכשקע ואלהן כי לחם פליטה ויחיד כאלו לא זנחתים
 משום כי לפי רוב הארץ לא יוכלו ימי הגולה, כי אני וגו',
 אשר הכח ידע לנכות טובה: ואענם, וכן אלפס להם ככל פח
 קרקס אל: (ז) והיו כגבור אפרים, מ"פ שליש גבורים יסגרו
 לבם וכניהם יראו כללחם כמותם וישמחו ויגל לבם כשפחים מ':

nations. They returned to Eretz Israel during the reign of the Hasmoneans.

for I have redeemed them—When I will redeem them.—[Rashi] [This is the prophetic past.]

And they shall multiply—in exile

as they multiplied in Egypt.—[Rashi] As they multiplied in Egypt, so will they multiply at that time in the distant future.—[Redak] And they shall multiply in exile in a foreign country as they multiplied in ancient times in their land.—[Ibn Ezra]

6. And I will strengthen the house of Judah, and the house of Joseph I will save. And I will cause them to settle, for I have bestowed mercy upon them. And they shall be as though I had not forsaken them, for I am the Lord their God, and I will answer them. 7. And Ephraim shall be like a mighty man, and their heart shall rejoice as if [with] wine. And their children shall see and rejoice; their heart shall be joyful with the Lord. 8. I will whistle to them, and I will gather them, for I have redeemed them. And they shall multiply as they multiplied.

6. And I will strengthen the house of Judah—in the war against the Greeks.—[Rashi] I will give them might to defeat their enemies—[Redak]

and the house of Joseph I will save—in the place where they were exiled—in Halah and in Habor—in the days of Sennacherib.—[Rashi] The house of Joseph represents the Ten Tribes.—[Kara] Judah and Joseph are those returning from Assyria to the Second Temple.—[Ibn Ezra] [There is no known return of exiles from Assyria during the days of the Second Temple. Perhaps the meaning is that if Israel would be so deserving, all the exiles would return then.]

And I will cause them to settle—Heb. וְהוֹשַׁבְתִּים, Like וְהוֹשַׁבְתִּים, an expression of settling.—[Rashi] Ibn Ezra and Redak explain this word as a combination of וְהוֹשַׁבְתִּים, and I will return them, and וְהוֹשַׁבְתִּים, and I will cause them to settle. I will return them to their land and cause them to settle there in tranquility and security.—[Redak]

And they shall be as though I had not forsaken them—As though I had never forsaken them.—[Rashi] They shall live in great honor and peace as though I had never forsaken them, for all the good I shall bestow upon them will cause them to forget their past troubles.—[Redak]*

7. And Ephraim shall be like a mighty man—The sons of Ephraim shall all be mighty men in war, as in verse 5.—[Redak, Ibn Ezra] Although they are not mighty warriors, they will slay among the nations as mighty men.—[Mezudath David]

and their heart shall rejoice—Their heart shall rejoice when they are victorious in battle.—[Redak]*

8. I will whistle to them—in the manner of those who whistle as a sign and a signal for those straying on their way to him.—[Rashi]

and I will gather them—at the time of the end in the future.—[Rashi] Redak suggests in addition that because of the troubles the Jews suffered at the hands of pagan kings, many Jews scattered among the

ר' אָר, עֲלֵיהֶן יִסְמָן :
 מִקָּמָה דְּכִבְרֵיהֶן יִבְנִי
 עֲקִמָּה וּבְרָעָא דְחִקָּמָה
 הִוּוּ דְּכִרְיָן לְדִמְלָה
 וְיִרְכֹּן שְׁנֵי חֵיָּן עִם
 בְּנֵיהֶן וַיְהוּבֹן : י וּבְקָמָה
 דְּאַפְקֵיהֶן קִמְרָעָא
 דְּמִצְרַיִם בֶּן מֵאָדָר
 אָקֵב לְיוֹדָהוּן וּלְאַרְעָא
 גְּלַעַד וּבְקִרְשָׁא אֲעִירִינִן
 וְלֹא : ס פ' י ק דָּהֵן :
 י וַיְהֻעֲבֹדוּן לְהוֹן נָכוֹן
 וַיְבָרֵן קִמָּה דְּאַתְעֵבֵרֵוּ
 לְאַתְהֵרֵהֶן בְּקָמָה וַיְחֻזִּין
 בְּפִירְעֻנוֹת סִנְאִיתֹן
 מֵאֲתִירָא

רְבוּ : י וְאַזְרַעִם בְּעַמִּים וּבְמִדְבָּרִים
 יִזְכְּרוּנִי וַחֲיוּ אֶת־בְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ :
 י וְהַשְׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֲשׁוּר
 אֶקְבֹּצֵם וְאֶל־אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אָבִיָּאם
 וְלֹא יִמְצָא לָהֶם : י וְעֵבֶר בֵּים צָרָה
 וְהָפָה בֵּים גָּלִים וְהִבִּישׁוּ כָּל מְצוּלוֹת
 יֵאֹדָר וְהוֹרֵד גִּזְאוֹן אֲשׁוּר וְשִׁבְט מִצְרַיִם

ה' י' וְעֵבֶר בֵּים : ס פ' י ק דָּהֵן :

יֵסֹר

קָמָה דְּאִיִּרְפּוֹ נִקְרָא גְלַעַד יִקָּא וַיְבָרֵהֶן כָּל מְלָכֵי עַמִּימָא וַיִּבְשִׁיל הַוּקָמָה מֵאֲתִירָא

רש"י

בגולה כמו שרבו במלרים : (ט) ואזרעם . חלה כמים
 כלם הורע סלה להנים כמה כירין : וחיו את בניהם .
 עם כמים : (י) ולבנון . זה בית המקדש : ולא ימצא
 להם . ולא יסופק להון : (יא) ועבר בים צרה . והעביר
 צרה כלור היושבת בתוך הים והיא רחש כלום : והרה .
 הקדוש כרוך הוא אשר הוא המכה : בים גלים . להשקע
 חת לור : כל מצולות יאור . הוא מלרים :

שכל כהיתם של בצרים הוא היאור לכן הוא איבר ונתתי
 רב"ע עורא

(ט) ואזרעם . ארעה ארעם : את בניהם . עם
 כמים יסנו אל חל חלם : (י) והשבורים . (יא) ימצא
 להם . לא יספיק להם היסוד כי רבים יסיו : (יא) ועבר .
 רוח : צרה . העטם כיכש היס נס אור מלרים לאות
 דרך לעבור גלולים מאסור כי כים יבואו אל היאור אל
 מלרים ומסם אל חל יאור וככה חמר יסעיהו וההרים ה'
 חל לסון יא מלרים והניק ידו אל הנהר זהו אור נלרים וסם
 כחוב והיה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאסור : והורד

כמו שהרנים אונקלים : (יא) ועבר בים צרה . האומות שהם רבים
 והבה בים גלים . האל יתברך יכה בים ובגליו ויבש איתם

מצורת דוד

ר' אָר לֵעֵל נָסִם לְגִלְעָד כִּי אִם מִסֵּם מִסְגֵּלָה וַיִּחְדָּן בְּנֵים
 וַיִּבְנִינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מֵלִי בְּמִלִּים : (ט) ואזרעם בגים . קָם כִּי
 סִפְרִים בֵּין הַפְּסִיִּם כְּמִשְׁלֵי לִירֵשָׁה אֲשֶׁר־לְמִלִּים בְּמִלִּים לְמִקֹּס
 שְׁמִימִי וַיִּבְנִי בִּן וַלֵּן יִחוּ עִם בְּרִיָּה וַיִּשְׁוֹן לְגִלְעָד :
 (י) והשבורים . לְשִׁבְטֵי לְאַחַד מִמֶּן מְלָכִים וְהָקִדְשׁ מֵאֲחֻזַּת מִקֹּס
 שְׁגִלְעָד עֲשֵׂתָה הַבְּעִטִּים : אֶרֶץ גִּלְעָד . הוּא עֵמֶק הַיַּרְדֵּן : וַיִּבְנֵנוּ .
 זֶה לֵּאמֹר בְּעֵד הַיָּם הַמִּסְתָּרִים : וְלֹא יִמְצָא . לֹא יִסְפֹּק לְהַחֲיוֹק
 מִיֵּי הַיָּם הַיָּבֵשׁ וְהַלֵּם הָיָה חֵלֶם אֲשֶׁר כִּים לֵּל הַבְּרִיָּים הַכִּימִים
 לֵּל לֵל מִמֶּן מְלָכִים יִאֲחֹדוּ וְלִפִּי שָׁלַח שָׁמַר מְלָכִים הוּא כִּהְיוֹר

(פ) ואזרעם כמים . אסר הקדוש כרוך הוא אני ודעתי
 לישראל בגמים עד למרחוק : ובמרחקים יזכרוני . וכשיזכרוני
 בבית תפלה בגליתם שגלו שם למרחק : והיו את בניהם
 ושבו . כיד אקבלם ויהיו האבות עם הבנים וישבו לארץ
 ישראל : (י) ואל ארץ גלעד . זה בית המקדש . כמו גלעד אהר
 לו ראש הללבים : ולא ימצא להם : לא יספיק להם גלעד ולבנון
 כרבת רוב עם שהיו שם עד שיכבוש כל הארצות אשר
 סביבותיהם : (יא) ועבר בים צרה . בשהוא אסר ועבר בים
 ששבו כאלו אסר ועבר בארבע צרה . לפי שרובי שהיו ראש
 הנוהג האלו יושבת על הים באנוסכיו . וכן כשהוא אסר ונתתי
 יאזרם הרבה השבו כאלו אסר ונתתי בצרים חרבה . ולפי
 רד"ק

כפי שרבו בצרים כן ירבו בוכי ההוא : (ט) ואזרעם בגמים .
 יצא שאמר זה על שהיו ודעתי בגמים כשגמרו כאומות פגני
 צרה כלמי גליתם ושם היו וזכרים האל : וצוהו : וחיו את
 בניהם ושבו . ושם יהיו עם בניהם ושבו לארצם בים חשמונאי ילכו
 ויזכר ואזרעם בגמים אחר שהיו נושעים בים חשמונאי ילכו
 לסחוריה או לליל בין העמים ויהיו ככוכבים בגליתם התשובה
 שששה להם האל יתברך . וחיו את בניהם ושבו . כשישובו
 לארצם ישובו בבנין גליל שחיו בו עם בניהם : (י) והשבורים
 בחרץ בצרים ומאשור . יצאו כשם פגני הצרות : ואל ארץ
 גלעד ולבנון . גלעד מעבר הירדן מחרבה ולבנון כולל כל ארץ
 ישראל כוח העבר כמו שאמר הרה הסוב הזה והלבנון : ולא
 ימצא להם . לא יספיק להם . יצאו לבנון ומקדשא כמו
 כפי הים העבר בהם צרה ואסר ועבר לסון ובר ריל דבר הצרת :

מצורת ציון

(כ) ואזרעם . מבנין וירעם וזל ענין פורע והפסל :
 (ג) ולבנון . יס ער האל לבנון וירעם ערקה כל לוי בשם לבנון
 כמלך הרה השוב הזה ולבנון (דברים ג) : ימצא . ענין די
 הסוק כמו לא ימלא לוי הרה (וישם יל) : (יא) והבושיו . פל
 ידע : מצולות . עומק המים כמו ידעו כמלכות (שמות ט"ו) :
 יאיר . כן יקרא נח מלרים : והורד . על ידיו ובסלה : גלון .

את כנס : (יא) ועבר בים צרה . זה הסוק צרה על האומות הרבים
 והבשים : והיבשו וגו' . כל המקומות העומקות שגליו יתייבשו

and He shall strike—The Holy
 One, blessed be He, Who is the One
 Who strikes.—[Rashi]
 the waves of the sea—to sink
 Tyre.—[Rashi]

all the depths of the river—That is,
 Egypt.—[Rashi] These particular
 nations are mentioned because they
 did more harm to Israel than other
 nations.—[Redak]

9. And I will sow them among the peoples, and in the distant places they shall remember Me. And they shall live with their children and return. 10. And I will return them from the land of Egypt, and from Assyria I will gather them. And to the land of Gilead and Lebanon I will bring them, and it shall not suffice for them. 11. And trouble shall pass through the sea, and He shall strike the waves of the sea and dry all the depths of the river. And the pride of Assyria shall be brought down, and the rod of Egypt shall turn away.

9. **And I will sow them**—*first among the peoples, as a person sows a seah to bring in many korim.*—[Rashi] *Seah* and *kor* are dry measures. A *kor* contains thirty *seahs*. *Ibn Ezra* also explains the sowing in the sense of multiplying, while *Kara*, *Redak*, and *Jonathan* explain it in the sense of scattering. They refer to the time the Jews were scattered among the nations because of their troubles with the pagan kings. These scattered Jews nevertheless remembered God and His commandments.

And they shall live with their children—Heb. אֶת־בְּנֵיהֶם.—[Rashi] They will return with their children to their land.—[*Ibn Ezra*] There they will live with their children, and they will return to their land in the days of the Hasmoneans.

Others explain: And I will sow them among the peoples after they are saved in the days of the Hasmoneans. They will go out for commerce or for pleasure trips among the nations, and they will be highly respected among them because of

the salvation performed for them by God. They will return with much wealth, with which they and their children shall live.—[*Redak*]*

10. **And I will return them from the land of Egypt, and from Assyria, etc.**,—where they went because of their troubles.—[*Redak*]*

and the Lebanon—*This is the Temple.*—[Rashi from *Jonathan*] In several places the Temple is called the Lebanon, from the root לָבַן, *white*. The sacrifices were offered at the Temple to whiten the sins of Israel (*Sifre*, Deut. 3:25; *Yoma* 39b).

Redak explains the Lebanon as the entire land of Israel west of the Jordan.

and it shall not suffice for them—Heb. וְלֹא יִסְפָּק לָהֶם.—[Rashi, *Targum Jonathan*] Since they will be so numerous, the land will not suffice for them.—[*Redak*]

11. **And trouble shall pass through the sea**—*And the trouble shall pass through Tyre, which is situated in the midst of the sea; it is the head of Edom.*—[Rashi]

רש"י
יא (א) פתח לבגין דלחית. הרגס יונתן פתחו עממיה
תעמנו: (ב) הילל ברוש בינפאר אר. סהוב
גדול מן הכרום היללו השלמונים כינולו המלכים מעב"ס:
אלוהי בשן. (קט"ז ט"ז ט"ז) כי ירד הכיבד ודומה
ולכר ברדת העיר סעלוי (ל"ט) כי ירד הכיבד. וער
ההנצר חקוק כרכוי: (ג) הרועים. המלכים: אדרתם.
שיליו כשילבו סגולתם שמו מנינים הלחם: אשר אירוי
תברושום נדלוש בהם. כוכן מן הרועים וצבוי המך אירוי
כיר ירד הכיבד. כי ירד הכיבד העיר שחא בצור חזק. לל

עורא

סהריקרא
יאריוס חרבה: ורשבם בצורים יאריוס: כלכות צורים יאר:
(יב) ונתחית בה. ולא עי האריות שהם כמו לבגין שסעלי
ואיכל באש:
יא (א) פתח לבגין דלחית. אר. סהובא לעתיד עכ האמות
שהם כמו לבגין ואריות לפתח דלחית: ברית הלחם:
והאכל אש אריות. אלו הפלסים הנחלים: (ב) הילל בהם
כי נפל אור. ורשבם התח אריות שהיו קשן שפן יואריו
לכר סעלי. כוכן מן החתמים והאוננים שחת הפלסים כל
שדיו היללו אריות שפן. אריות נם אלו חתת הברושם
לפני המלכים וצבוי המך אירוי: ורשבם כוכו והיה אריות:
סלי אבות: (ג) קול יללת הרועים. אלו הפלסים הרועים את
דר"ח

בְּאֵן אֲשׁוּר . שְׁלֵא יִמְשְׁלוּ בִּישְׂרָאֵל כִּי יִפֹּל פֶּסֶד הַהֶשְׁמוּמִים
עֲלֵיהֶם וּבִכֵּה מְלָכִים : (וַיִּבְרְכֵהוּם . יִקַּח גְּבוּרָה לְאֵלֶּה
הַבָּהִיִּים וַיַּחֲבִּרוּ בְּשֵׁם בְּלִי פֶסֶד . וְזֹאת תִּהְיֶה פֶרְשָׁת מִקּוֹן
עַל הַהֶשְׁמוּמִים שֶׁחֲדָד מַלְכוּתֹם וְהִעֲטֵם כִּי הַהֶשְׁמוּמִים
הֵם הָאֲרָמִים :

יֵא (ב) הַיֹּלֵךְ כְּרוּשׁ . שְׂרֵי יִשְׂרָאֵל . כִּי נִפְלְ אֲדָוָה .
מִלִּבִּי הַהֶשְׁמוּמִים : אֲלוֹנֵי בְּרָא . הַנִּימָנוֹת פְּרִי
בְּנֵי יִרְדְּ יִצְחָר הַבְּצִיר . שְׂהוֹב נִכְדָּה מֵהֶם : (ו) קוֹל
בְּנֵי יִרְדְּ יִצְחָר הַבְּצִיר . שְׂהוֹב נִכְדָּה מֵהֶם : (ו) קוֹל

שְׁמוֹלִים וְעַמְּסֵק הַשְּׂדוּת לִכְן עֲדָתָם הִדְרָן הִנְשִׁיף לִנְשִׁית מִי כִּיאוֹר:
הַיְדוּר, וְיִסְכֵּל וְיִמְצוֹת הַשְּׂדוּ יוֹסִיט מִשְׁמָלָת מִלִּים: (יג) וְנִבְרָא הָרִים:
בְּיָד, מִנְּכַח אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּתַשְׁתִּים ה' וְאֵף ה' הִיא הַמִּדְרָג וְנִבְרָא ה' (שְׁמוֹת)
הַמִּדְרָג כֵּן כְּאֵחֶר הַמִּדְרָג וְדוּמְתוֹ וְאֵל מִשֶּׁה אֵחֶר עִלֵּי אֵל ה' (שְׁמוֹת)
(יג) וְאֵף ה' הִיא הַמִּדְרָג וְדוּמְתוֹ וְאֵל מִשֶּׁה אֵחֶר עִלֵּי אֵל ה' (שְׁמוֹת)
שְׁמוֹת הַמִּדְרָג בְּתַשְׁתִּים ה' וְאֵף ה' הִיא הַמִּדְרָג וְנִבְרָא ה' (שְׁמוֹת)

שמו יתסלבו דעת להלחם מול האויב :
א (ה) פתח לבנון רחליך. הנהולם הידו נחמדה מל הרקב בית
 כן האויב : ותחל אשכל בברזך. ויחל נא האויב
 לחייוסר (ב) הייל ברזש. אחה אינן דעוס עשה ילל
 דל סילוו כהון הכס יג השיב ועלו ויין התחיימו לחס : אשר
 דיימס : שדו : היילוו אליו בשן. אחה חילי חלוקה דלימס כבש
 : שש : קול חיל הרריום. ילל כנס שפע קול יללנו הרריום

forest, the strong walled cities.—
[Rashi, apparently from his version
of Targum]
3. the shepherds—The kings.—
[Rashi from Jonathan]

12. And I will strengthen them by the Lord, and by His Name they shall walk, says the Lord.

11

1. Open your doors, O Lebanon, and let the fire consume your cedars. 2. Wail, O cypress, for the cedar has fallen, for the mighty ones have been spoiled. Wail, O oaks of the Bashan, for the fortified forest has gone down. 3. Hearken [to] the wailing of the shepherds, for their glory has been spoiled.

12. **And I will strengthen them by the Lord**—*Redak* points out that the entire chapter is explained by most commentators as referring to the time of the Second Temple. However, *Redak* explains it as referring to Messianic times, when the entire Jewish nation—Judah, Benjamin, and the Ten Tribes—will return.

1. **Open your doors, O Lebanon**—*Jonathan renders: O peoples, open your gates.*—[*Rashi*] Accordingly, this refers to the destruction of the nations in the future. Others explain this phrase as referring to the downfall of the Hasmonean dynasty (*Ibn Ezra*), and still others as referring to the destruction of the Second Temple.—[*Redak*]

and let the fire consume your cedars—These are the great kings.—[*Kara*, following *Jonathan*]

2. **Wail, O cypress, for the cedar has fallen**—[The cedar,] *which is bigger than the cypress*, [has fallen]. *Howl, O rulers, for the kings of the nations have fallen.*—[*Rashi* from *Targum Jonathan*] These are the

governors and the subordinate rulers.—[*Kara*]

for the mighty ones have been spoiled—I.e., the wealthy ones have been spoiled.—[*Jonathan*]

Wail, O oaks of the Bashan—*Kèsnes or chesnes in Old French, chênes in Modern French.*—[*Rashi*] The oaks are subordinate to the cypresses, for the cypresses are taller. Similarly, the princes and the servants of the king shall wail, for when the kings fall, they, too, shall fall.—[*Kara*]

for . . . has gone down—Heb. נִדָּח, *For it has been broken. Similar to [this expression] is (Isa. 32:19), "And He shall hail down the breaking (נִדָּח) of the forest."*—[*Rashi*]

Rashi finds the concept of the forest going down difficult. He therefore interprets the verse to mean that the forest has been broken, basing this interpretation on a similar construction in Isaiah. At the quoted verse in Isaiah, however, *Rashi* interprets נִדָּח as "the hailing down," with the "beth" part of the radical בִּדָּח, *hailing*.

Hearken [to] the roar of the young lions, for the pride of the Jordan has been spoiled. 4. So said the Lord, my God: Tend the flock of slaughter, 5. whose buyers shall slay them and not be guilty; and whose sellers shall say, "Blessed be the Lord, for I have become wealthy"; and whose shepherds shall not have pity on them.

for their glory—Heb. אֲרֵצָתָם.—[Rashi] Their kingdom.—[Kara] Their strength, their might, and their glory.—[Redak]

the roar of the young lions—*The princes shall weep.*—[Rashi]

for the pride of the Jordan has been spoiled—The pride of the Jordan, which is the place of the young lions and the old lions. *Our Sages (Yoma 39b) explained "Open your doors, O Lebanon," as the prophet prophesying about the destruction of the Second Temple; that forty years prior to the destruction, the doors of the Temple proper would open by themselves. Rabban Yochanan ben Zakkai rebuked them. He said, "Temple, how long will you terrify yourself? I know that you will eventually be destroyed. Zechariah the son of Iddo has already prophesied concerning you: 'Open your doors, O Lebanon, etc.'"*—[Rashi]

The doors opening by themselves was a sign of the enemies' approaching and entering. Zechariah's prophecy of the doors opening was a sign of the destruction.—[Rashi to Yoma 39b]

4. Tend the flock of slaughter—*Prepare shepherds for them; i.e., prophesy concerning their leaders*

who are destined to lead them from now on.—[Rashi]

the flock of slaughter—*Israel, whose shepherds slew them and devoured them.*—[Rashi]

Ibn Ezra explains this prophecy as an allusion to the Hasmonean rulers. *Redak* also states that this idea pertains to the time of the Second Temple. Israel is referred to as "the flock of slaughter" because when it transgresses the commandments of the Almighty it is constantly delivered into the hands of its enemies to be slaughtered.

5. and not be guilty—*The kings of the nations among whom I will exile them; this one sells them, and the buyer slays them, without feeling (lit., "and he does not put to his heart") that there should be guilt in the matter. The seller boasts.*—[Rashi]

Blessed be the Lord—*Who delivered them into my hand, and behold! I am wealthy.*—[Rashi]

for I have become wealthy—*And behold! I am wealthy.*—[Rashi]

Redak notes that the buyers feel that it is God's will that they slay the Jews, much the way Sennacherib felt when he conquered the land of Judah and destroyed it. *Redak* also suggests that people customarily

וארעה

דְּבִית דָּוִד דִּי בְּהוֹנֵרֶעוּא ת"א בִּי מְקוֹם. כְּסִידֵין כִּד :

רש"י

[illegible]

מצודת דוד

[illegible]

kings. When the kings and the people behaved badly, God ruled over them with the staff called *Destroyers*; when they behaved well, He ruled over them with the staff called *Pleasantness*.*

6. For I will no longer have pity on the inhabitants of the land, says the Lord. And behold! I will deliver the men, each one into his neighbor's hand and into his king's hand. And they shall crush the land, and I will not save [them] from their hand[s].
 7. And I tended the flock of slaughter; indeed, the poor of the flock. And I took for Myself two staffs; one I called *Pleasantness*, and one I called *Destroyers*;

and whose shepherds—*Ibn Ezra* and *Redak* explain this phrase in the singular: and their Shepherd, God, Who is their Shepherd, will have no pity on them and will deliver them into the hands of their enemies.

6. For I will no longer have pity—unless they improve their ways.—[*Redak*]

on the inhabitants of the land—On the inhabitants of Eretz Israel.—[*Redak*]

into his neighbor's hand, etc.—One will destroy another, and their king, too, will destroy them; both the Israelite kings and the gentile kings who rule over them.—[*Redak*]

And they shall crush the land—Between the two of them, they will destroy the Holy Land.—[*Redak*]*

7. And I tended the flock of slaughter—*All these are the words of the Holy One, blessed be He, to the prophet: And I tended them in the early days.*—[*Rashi*]

indeed, the poor of the flock—*Indeed, they were the poor of the flock when I began to tend them.*—[*Rashi*]

and I took for Myself two staffs—

At the end of a period of time, I divided them into two kingdoms because of their iniquity.—[*Rashi*]

one I called Pleasantness—*Jeroboam promised to lead them gently.*—[*Rashi*]

and one I called Destroyers—*Rehoboam told [his kingdom] that he would flog them with scorpions (I Kings 12:11). [Zechariah] calls their rulers staffs because it is customary to lead flocks with staffs.*—[*Rashi*]

Redak understands the two staffs as figurative for God's rule over Israel. Sometimes He ruled with pleasantness, as depicted by the Psalmist (23): "The Lord is my Shepherd, I shall not want. He makes me lie down in green pastures; He leads me by the still waters." God led Israel with pleasantness when Israel kept the way of God; when its kings and judges were good and led Israel on the straight path. God lavished Israel with plenty and let the people live without adversaries or evil occurrences.

Sometimes, God's rule was with destruction. He ruled in this manner when Israel corrupted its ways and

ואומר

מהר"י קרא

אבן עזר

נפשי בהם בתחלה כי גם נפשם מאסה בי בתחלה לפיכך

[illegible]

דו"ק

[illegible]

(ח) ואבכיד. ענין מיעוט והפסד כמו ולא נהדו מאכוחס (איוז
 ס"ו): בידה. נהדס: והקצר נפשי. כן יאמר על דבר הקסה
 לשכול וכן ותקלר נספו למוה (שנסטים ס"ו): בחלה. ענין פירוס

והנהגותם היו כדעם ביראת ה' ובשרון מעשים ותהריהם קפו
 בעבור ביוסיק; (ח) ואחר את שלשת הירעים. כך כרסו
 רחמיהם כל כלל; וכן היה כיון ירח' אל הכדור ופנעה שלש
 בני מחיהו כן וימנ' כל שפשו' שנה ובהנהגתו כל העול
 וזר שפטים הוראים כן בלבו תמים נח' ימים קדיה ונורו
 וכן מחיבו אליהם סוקו יד נחם אלם שנה אחת והיו כדעם
 וקדמו כן בעבור קדמ' כלל ויחם דכס; וכן נפשים בחלבי כן

Rashi explains this description in *Niddah*. He says that the young girl who has no signs of puberty, neither in breasts nor in the growth of pubic hairs, is compared to an unripe fig. She is considered a minor. When her breasts are partially developed, indicating the coincident growth of pubic hairs, she is considered a *na'arah*, a maiden. When her breasts are com-

Redak explains **הָרַקָה** as an expression of rejection, rendering: and also their soul rejected Me. I did not reject them from the start, but their soul rejected Me from the start; therefore, I rejected them. These verses refer to the destruction of the land during the reign of Zedekiah.

and I tended the flock. 8. I cut off the three shepherds in one month, I could not tolerate them; moreover, they were too much for Me.

and I tended the flock—Whether good or bad, I tended them.—[*Redak*]

8. I cut off the three shepherds in one month—*They corrupted their ways until I rejected them, and I slew all three shepherds in one month. Jehu slew the entire house of Ahab, and the house of Ahaziah the king of Judah, and his brothers, and all the seed of the kingdom of David; and Athaliah slew the rest, save Joash, who hid* (II Kings 10, 11).—[*Rashi*]

Ibn Ezra explains that the staffs represent Zerubbabel and Nehemiah, governors of Judah. Since they were not kings, but governors, they were referred to as staffs, not as shepherds. Under the governors were three subordinate "shepherds." These may have been Joshua the High Priest, the priest anointed for war, and the assistant High Priest, or they may have been the three prophets, Haggai, Zechariah, and Malachi—for prophecy terminated with them. The prophet is frequently referred to metaphorically as a shepherd.

Redak interprets the three shepherds as the sons of Josiah: Jehoahaz, Jehoiakim, and Zedekiah, who died at the hands of their enemies. Jehoiachin the son of Jehoiakim, although also exiled, was not cut off, as the heirs of the kingdom of David were descended from him. From Jehoahaz and Zedekiah, however, no king was descended. Jehoiakim

died in disgrace, being dragged about, as described by Jeremiah (22:19) (Cf. Commentary Digest to II Kings 24:6 and to Jeremiah ad loc.).

These three kings lived at the end of the destruction of the land and the exile of the people, for amongst the three of them they reigned only twenty-two years and four months. All of them endured trials and tribulations. Although they did not all three actually die within a short period of time, referred to by the prophet as one month.*

I could not tolerate them—Heb. וְנִתְקַצַּר נַפְשִׁי בָהֶם; lit. "My soul was short with them"—*I rejected them. And every expression of shortness of soul denotes a distressful or disgusting matter, that a person's thoughts cannot tolerate. His heart and his reigns are too short to contain it, as Elihu said* (Job 32:18), "*The spirit of my innards constrains me,*"—[*Rashi*]

moreover, they were too much for Me—Heb. כְּבִלָּה. *Their memory was too big for My innards, and it filled My spirit and constrained My reins. The word כְּבִלָּה was explained by our Sages in tractate Niddah* (47a) *as an expression of largeness. The Sages depicted the development of a woman with a metaphor: בְּנָה, unripe figs; בְּהָל, larger figs, and זָקָה, completely ripe figs. She is compared to unripe figs when she is still a child; she is compared to larger figs in the days of her youth, when she is already*

וְאָמַר לֹא אֶרְעָה אֶתְכֶם הַמָּתָה
תְּמוֹת וְהַנְּכַחְדָּת תִּפְחָד וְהַנְּשֹׂאֲרוֹת
תֵּאכְלֶנָּה אִשָּׁה אֶת־בֶּשֶׂר רְעוּתָהּ:
וְאָכַן אֶת־מִקְלִי אֶת־נֶעֱם וְאֶגְדֶּע
אֶתּוֹ לְהַפִּיר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי

• ואמרת דלא למנא
עליכון פרנס דכיתין
יסותן וד שמי צו
ישתיוון ודישתיוון
יקוון גבר ית גכסי
קרביה: ויאמרת ית
סחריב סלקא דאמור
על סלקא דישאאל
ואמרת יתיה על די
אשניאו קמא דגבריה

סדר"י קרא

(ס) ואומר לא ארעה אתכם: כיון שחשאו לפני אסתר ולא ארעה אתכם אניהם ביד האומות: (י) ואקח את סקלי את נועם ואגדע אותו לחצור את בריתי אשר כרתי את כל העם: מי שברתי להם ברית מן האומות שישבו לבבם עשיתי באר עליהם וחריתי את

והביאו מקרא זה ראיה לדבריהם: (ט) ואומר לא ארעה אתכם: אמרתי באותן הימים אשליכם מפל פני ויהיו הפקר ולכן: (י) ואקח את סקלי את נועם: שנתי את כח מלכי ישראל כמי יהואחז בן יהוא עד כי אבדס מלך ארם וישימם כעסר לדוג (מלכים ב' י"ג) וכימי הושע בן אלה שמסרתיו ביד סנחריב והגלוהו (שם י"ז): דהפיר את בריתי אשר כרתי אה כל העמים: להראותם שנשכיל שגדלו כי הפרחי את כרתי אשר כרתי עם כל העמים עליהם שלא ויקום: שעל מנת כן נחתי להם את החוריה שאם ישמרוה

אבן עזרא

קצרה נפשי בחם ויונתן לא תרגם כן פסוק ותקצר נפשו בעמל ישראל ותרנם ותקצר נפשי בחם ורחיק כיסרי יחיתן ותרנם תם נפש בחלה כי על דנשחחן קצת במולדתי ובשליש הירועים לא פר יתתן דבר אלא תרגמו כפשוטו שציתי הלית' פרנסיוא בירחא אדח (ט) ואמר לא ארעה אתכם: וקורם שחורב חבית בים ג' חרדעם חאלה כשראיתי כי מפשעה דעם ולא היה עתיד לעבד אחרתי: מלך סוב אסרתי לא ארעה ביד אותם על דרך ותסחרתי פני סחם

חיות לאכל: הסחת חסות: דבר: והנכחדת תכחד: דבר: והנשארות תאכלנה אשה את בשר רעותה: דבר: (י) ואקח: וכבר לקחתי את סקלי: את נועם: זה ואשיהו כי לא היה אחריי מלך טוב: ואגדע אותו: ע"י פירעה נבה וסוריותיו: לחצור: בצר' ובירד השפך: אבר כיון שראיתי שלא יקום אחריי מלך טוב הסירותי אותו כדי שישלם העמים בישראל כי לא חיו שמרים וירך ח' אלא בתכחד הפסך כמו שכתוב לשיכך אסר לחצור את כרתי אשר כרתי את כל העמים כאלו ברת תאל ברת

מצודת ציון

ותקצר ואין לו דומה: (ס) והנכחדת: סכסכה מן הפדר: אשה: ר"ל אחת וכן אשכ אל אמוחה (שפוח כ"י): רעותה: חכנסה: (י) ואגדע: ענין כריתה כמו שקביס גרסו (שפוח כ"י): לחצור:

הפכיר קול הכועס ושפעתין אליו והכעס כולו שחמתי פיתת ג' בני פתחיה מלפני כי נעם ישראל על כי הפס מפסו בו וספעתיו דרכם: (ס) ואומר: דאמתי נכפלי הלאן לא חרעם עוד הלא מרפיהם: הבחח חסות: כלומר יסיה מה שיהיה מי שחשית מכן חסות ומי שהיה מוסרת מן ספדר לנעת חושב חסות מוסרת וחלך חושב וספעתיו נכפון חללנה א' בשר כריתה ולא אשכש בדבר וכל לרעו שכן אמר הפסוק כ"ה שסיר סנחנתו מפס: (י) ואקח: מל"י לקחתי מקלי הטעם וכתי' אותו כי חלסתי כהן ולא יליתי עוד להכניס בנימנות: כ"ל יד חוכה תמלל חוללים וסרמו כוח לומר אחר שמו ג' בני מחסיתו בן יוסין כ"ג תכשל הכננה הנתימות: לחציר: להיות סכח להסר וגו' כי כפוד משט' נ' סחיסם מל כי הלכו בדרך סיפר נתן מקיס הכח ביד ער שפעתים ככתו מפסד פרים

covenant with the peoples, as though God had made a covenant with all the peoples that they not harm Israel, for they did not harm

Israel in the days of Josiah. Even Pharaoh-neco forewarned Josiah not to wage war against him.—[Redak]

9. And I said, "I will not tend you. That which dies—let it die; and that which is cut off—let it be cut off. And the survivors shall eat, each one her neighbor's flesh. 10. And I took My [first] staff, [called] *Pleasantness*, and I cut it off to nullify My covenant that I [had] formed

9. And I said, "I will not tend you . . ."—*I said in those days, "I will cast them from before Me," and they shall be free and subject to spoil.*—[Rashi]

Before the Temple was destroyed, in the days of the three shepherds, when I saw that their deeds were evil and that no righteous king was destined to arise, I declared that I would no longer tend them. This is reminiscent of (Deut. 31:17), "And I will hide My countenance from them, and they shall be given to be devoured."—[Redak]

That which dies—let it die—by pestilence.—[Redak]

and that which is cut off—let it be cut off—by the sword.—[Redak]

each one her neighbor's flesh—in the famine.—[Redak]

10. And I took My [first] staff, [called] *Pleasantness*—*I broke the power of the kings of Israel in the days of Jehoahaz the son of Jehu—to the extent that the king of Aram destroyed them and made them like dust to trample* (II Kings 13:7)—*and in the days of Hoshea the son of Elah, when I delivered them into the hands of Sennacherib and he exiled them* (ibid. 17:6).—[Rashi]

Redak interprets this verse as referring to Josiah, for no good king arose after him.

and I cut it off—I removed him through Pharaoh-neco.—[Redak]

to nullify My covenant that I [had] formed with all the peoples—*To show them that because they betrayed Me, I nullified My covenant that I formed with all the peoples concerning them, that the [peoples] not harm them. For, on that condition I gave them the Torah, that if they keep it, they will be free from the kingdoms; that no nation or tongue shall rule over them. And do not be surprised if Scripture speaks of their salvation from the hands of the enemy as forming a covenant with the enemy, for we find a similar verse (Hosea 2:20): "And I will make a covenant for them on that day with the beasts of the field, etc."*—[Rashi]

God says: Since I saw that no righteous king would rise after him, I removed him in order that the nations should rule over Israel, because they did not keep the tenets of the Torah unless they were coerced by their king. Therefore God states that he cut off His staff *Pleasantness* in order to nullify His

אֶת־כָּל־הָעַמִּים: י' וְתַפֵּר בַּיּוֹם הַהוּא
וַיֵּדְעוּ כִּן עֲנִי הַצֹּאן הַשְּׂמֵרִים אֶתִּי כִּי
דַבַּר־יְהוָה הוּא: י' וְאָמַר אֲלֵיהֶם אִם
טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבּוּ שְׂכָרִי וְאִם־לֹא
חֲדָלוּ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף:
ח"א טו טז . חולין נג :

ויאמר

רש"י

שיהיו חירות מן המלכויות שלא תחא אומה ולשון שלמות
בהם ולא תחמה חס דבר המקרא תטועת מיד שלא
בלשון כריתותו ברית חס השלום . שיהי מלניו מקרא דונתחו
וכרתי להם ברית כיום הווא עת הית השדה וגו' (הושע כ'):
(יא) וירעו כן . הכינו הלדקים עבסה השומרים את חוקי:
כי דבר ה' הווא . גזירה וו כבר דיבר לנו הקדוש ברוך
הוא על ידי משה וילוך ה' אומך וואח מלך (דברים כ"ח):
(יב) ואומר . אל מלכי יהודה הנותרים : אם טוב
בְּעֵינֵיכֶם הָבּוּ שְׂכָרִי . קיימו מצוותי והוא יהיה שכרי על
כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה (א)
כל הטובה אשר נתתי לכם וכן מלניו שלמר הקדוש ברוך הוא ליהוקל (א)
השומע יבמע והחלל יחלל . וישקלו את שְׂכָרִי שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף . חרגס יונתן ועבדו רעמי נברין מקלח ארשים טובים

אבן עזרא

הגויס לרובכלל הוא ארץ השם: (יא) והופר . הכרית כמות
ורובכל לא ידעו עניי האלן אלה דכריה כנבאי : השומרים
אורזי . והטעם אל יקום דבר: (יב) ואומר . הנה רחמי
בעלות נחמתי לירושלם היה נחרס על דרך המחה תמות
ועתה יבקש שכר וירעה אותה על יד המקל השני ואלה
השלשים כסף אולי היו שלשים לדיקים שאלו עמו או ששמו
כימי נחמתי שלשים הכנים כין גדולים ומאחי מלחמה

מצודה רד"ק

להיות עמם בשלום לכל אחרי מות סור מה' ותכנסל כנחמ
העשיות כנפשתל כנים ורועס חרסם מהקום כחס לפען: וסור
העמים חס הכרית ללחל להלחם כם: (יא) והפר . ר"ל וכן היס
כי הוסר הכרית כיום מחמו' : כלחים וחמוז העמים לנחל עליסם
ר"ל כקמים
והמכונסין שנישכלל השומרים אל דבר כי ידעו אפיהם כדכר אל כל
כך: (יב) ואומר אליהם . אפיהם לנעלי האלן אל סוב כעניינם
חלעטס עוד אל כל האלן כבו ככרי כדרך מנחמים לרועס ואל
לחמו (לח שכרי הדלו ממני אל האלן לכל אלה עוד עמם : וישקלו . בעלי האלן שקלו ככרי ל שקל כסף ויתקן שכן היה הפדך

מחר"י קרא

כריתם ברית שלום והגלו לעשרת המצבים: (יא) ותופר ביום
ההוא . את ברית אשר כנס לבין האבות שהגלו אותם מצרים:
וידעו כן עניי הצאן השומרים אותי כי דבר ה' הווא . ואו
הכינו אותם צדיקים שבהם שהיו מצבים להקביל כי נתקיים
דבר ה' שדבר עליהם שלכו בגלות: (יב) הכו שכרי . אלו
שכם יהודה ונבונים שעשאו אחריהם ששלח להם הקב"ה את
יחזקאל ברו להחיותם למופס . הכו שכרי . פתרו שפכו בקלוי .
אלו שלו שדבר בענין הצאן לכל הוא אומר הכו שכרי שהרועס
כקבלשכר לפי ששוכר את הצאן : ואם לא חרלו . אם אין ואהם
רוצים לשכור בקלוי חרלו לכם . וכן יחזקאל הוא אומר השוכר
ישמע והחלל יחלל : וישקלו את שְׂכָרִי שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף . כתרנוכו
ועבדו רעמי נברין ככפצת . אלו גלות יכניה וחכביו שהיו

ואשוב וארעה אתכם: ואם לא חרלו .

והשומע יבמע והחלל יחלל . וישקלו את שְׂכָרִי שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף . חרגס יונתן ועבדו רעמי נברין מקלח ארשים טובים

רד"ק

עם כל הצמים שלא ידעו לישראל כי לא הרעולם כימי ואשירו
כי גם פירעה נכה שלח לו שלא ילחם עמונילו ותופר ביום ההוא .
אומה הכריי תופרת ביום שבת ואשירו כין : הרעיס שלמו כהם
המסים ובזו ושללו והרגו והגלו אותם : וידעו כן עניי הצאן
השכרים אורזי . אותם הצדיקים שהיו בהם שהיו שוכרים אותי
לכוסר אשר דברתי להם על ידי הנבאים ולא שכנו כי לא היו
מאמינים להם אף השומרים שהיו בהם היו שוכרים אותי כלומר
דבר כמי ואבי שסר את הדבר ובבא חסרענתה וידעו כי דבר
ה' הווא : (יב) ואומר אליהם . רבד' ה' הוא שאמר אליהם ע' :
הנבאים : הכו שכרי . כיון שגני רועה אחי הכו שכרי והשכר
הוא החשובה ורעשים טובים: ואם לא חרלו . כבו שאמר יחזקאל
צדיקים היו בהם כימי אלה שלשת הרעים ומצאנו בהם דינאל חגניה טיטאל ויורה יחזקאל ופניה ואי אפשר שלא
היו בהם אחרים ואם לא נזכרו שהיו כתוב נחמו את נבלה עבדיך כאכל ליקח השמים בשר חסידך לחיותו ארץ וי"ח

מצודה רד"ק

עני בטול ומניטה: (יא) כן . ענייני תחית הדכר כמו שהיו וכן
כן כנח לפסד דוכיות (כמדר כ"ז): עניי . עניים ומכונסים:
אחרי . ר"ל את דברי: (יב) הכו . חנו כמו כנו מקנינס (כדלסס)

למלחמה: וידעו כן . ר"ל בדקות אל כלל ונכפשות אל כל אלם ככה עניי האלן וחזון ומכסס : השומרים אורזי . ר"ל כקמים
והמכונסין שנישכלל השומרים אל דבר כי ידעו אפיהם כדכר אל כל
כך: (יב) ואומר אליהם . אפיהם לנעלי האלן אל סוב כעניינם
חלעטס עוד אל כל האלן לכל אלה עוד עמם : וישקלו . בעלי האלן שקלו ככרי ל שקל כסף ויתקן שכן היה הפדך

3:2), "a חקר of barley and a לחק of
barley"—fifteen righteous in Babylon
and thirty in Eretz Israel. It is said:
"And I took the thirty pieces of silver,
and I cast them into the house of the
Lord in Eretz Israel." The number
thirty is explained by the Midrash
Aggadah (Cf. Gen. Rabbah 49:3,

Pesikta d'Rav Kahana 88a), that our
father Abraham was promised that no
generation would have fewer than
thirty righteous in men, the number of
(Gen. 15:8): "So shall your seed be
(Gen. 15:8). The word יהיה has the numeri-
cal value of thirty.—[Rashi]*

with all the peoples. 11. And it was nullified on that day. And the poor of the flock that kept My word knew this, that it was the word of the Lord. 12. And I said to them: "If it pleases you, give [Me] My hire, and if not, forbear." And they weighed out My hire: thirty pieces of silver.

11. And it was nullified on that day—That covenant was nullified on that day; i.e., on the day that Josiah died. The nations ruled over the three shepherds who succeeded him, and they plundered, spoiled, slew, and exiled them.—[Redak]

Kara understands this day as the day the Ten Tribes were exiled. *Ibn Ezra* interprets it as the day of Zerubbabel's death.

knew this—*The righteous among them who kept My statute understood.*—[Rashi]

that kept My word—lit. that kept Me. This translation follows *Rashi*. Others render: who awaited Me; meaning that they waited for the realization of God's word that they would be sent into exile.—[Kara, *Ibn Ezra*, Redak]

that it was the word of the Lord—*This decree the Holy One, blessed be He, already spoke to us through Moses* (Deut. 28:36): "The Lord shall drive you and your king."—[Rashi] When the exile comes about, they will know that it is the word of God as predicted by the prophets.—[Redak]

12. And I said—to the remaining kings of Judah.—[Rashi] The word of the Lord is what He says to the people through His prophets.—[Redak]

"If it pleases you, give [Me] My hire . . ."—*Fulfill My commandments, and that will be My payment for all the good that I have given you; as they give hire to a shepherd, I will return and tend you.*—[Rashi] Since I tend you, give Me My payment; that payment is repentance and good deeds.—[Redak]

and if not, forbear—*And I, too, will not do good for you. We find that the Holy One, blessed be He, said similarly to Ezekiel (3:27): "He that hears, let him hear, and he that forbears, let him forbear."*—[Rashi]

And they weighed out My hire, thirty pieces of silver—*Jonathan paraphrases: And they performed My will with a few men. There were a few good men among them, such as the craftsmen and the sentries, Daniel, Hananiah, Mishael, Azariah, and Ezekiel. But I do not know how to explain the expression here of thirty pieces of silver exactly, except that חֲסִידִים is an expression of desire. Our Sages, too, explained it this way in Chullin (92a). They brought proof from (Prov. 7:20), "The bundle of the desirable ones (חֲסִידִים) He took in His hand."*

The thirty they explained in the following manner: There are forty-five righteous men in every generation. They brought proof from (Hosea

14. And I cut off My second staff—I exiled Zedekiah.—[Rashi]

[illegible]

Redak explains that this refers to the destruction, when God cut off Zedekiah. This was the end of the *Destroyers*, when the Temple was destroyed and the people were exiled.

13. And the Lord said to me: Cast it to the keeper of the treasury, to the stronghold of glory—of which I stripped them. And I took the thirty pieces of silver, and I cast it into the house of the Lord, to the keeper of the treasury. 14. And I cut off my second staff, the *Destroyers*,

13. **And the Lord said to me: Cast it to the keeper of the treasury**—Heb. הַיּוֹצֵר, like הַנּוֹצֵר, the keeper of the treasury. Said the Holy One, blessed be He, to the prophet: Write, and leave over these and their righteousness to be preserved for the end of the seventy years of the Babylonian exile. The Temple shall be built by them. Now what is the treasury? [Cf. below]—[Rashi]

the stronghold of glory—My Temple, the stronghold of My glory.—[Rashi]

of which I stripped them—Heb. מִקְצֵלֵיהֶם, of which I stripped them so that they should no longer have glory. The expression מִקְצֵלֵיהֶם means the removal of glory; the “mem” in מִקְצֵלֵיהֶם proves it. It is like (Ps. 52:7), “and He shall uproot you (וְשָׁרְשָׁךְ) from the land of the living”; and like (Isa. 10:33), “lops off (מִקְצֵץ) the branches.” My explanation is similar to Jonathan’s translation. I have seen many variant versions of the explanation of this prophecy, but I cannot reconcile those with the text.—[Rashi]

Rashi explains מִקְצֵלֵיהֶם as being derived from קָצַר, glory. He explains the phrase as meaning the removal of glory. To prove that a root may be transformed to this reverse sense,

he quotes two verses, one from Psalms: וְשָׁרְשָׁךְ, and He shall uproot you, from the root שָׁרַשׁ, a root; and one from Isaiah: מִקְצֵץ, and He shall lop off (or remove), from the root קָצַץ, a branch.

Redak explains that the righteous are to be secluded in the Temple in order to be separated from the evil populace. Scripture uses the word הַיּוֹצֵר, which also means: the One Who Forms, as in Psalms 32:15: “He Who forms their hearts together, Who understands all their deeds.” Here, too, it is God Who discerns who is good and who is evil, for many who appear to be good are evil.

and I took—So did it appear to Zechariah in his prophetic vision, that he was taking the money and casting it into the house of the Lord, to the keeper of the treasury. However, this had occurred many years before, during the time of the three shepherds. In keeping with the allegory, the commentators understand that the good people were secluded from the others and were not seen with them in the streets, as described in Jeremiah 5:1: “Stroll in the streets of Jerusalem, and see now and know. And seek in its squares whether you will find a man;

to nullify the brotherhood between Judah and Israel. 15. And the Lord said to me: Take

to nullify the brotherhood—that the Judahites and the Benjamites were joined in brotherhood, and that they adhered to the abominations of the kings of Israel.—[Rashi] They were joined in brotherhood with the kingdom of Israel and adhered to their abominations.

Redak also explains that the brotherhood was based on their common idolatrous practices. When Judah was exiled, there were no longer any idolators in Israel. As long as the Ten Tribes were in their land, despite their troubles, they did not give up their idolatrous practices. When they were exiled, however, they realized that the prophets had been telling them the truth, and they abandoned their worship of idols. Judah also worshipped idols until it was exiled, when it, too, abandoned idol worship, nullifying the brotherhood of idolatry between the two kingdoms.

Jonathan, renders: And I brought Nebuchadnezzar, king of Babylon, upon Zedekiah, king of the tribe of the house of Judah, and I exiled him because [the Judahites] had nullified the covenant; they, too, of the house of Judah, like their brethren, the house of Israel.—[*Redak*]

Redak explains the passages from verse 7 to verse 14 as pertaining to the time of the Second Temple. He first quotes his father, who explained the verses as follows:

[7]And I tended—God says: I began to tend the flock.

and I took for Myself two staffs—I chose two staffs to govern the people.

Pleasantness—This represents the High Priest, who would teach the people the pleasant knowledge of the Torah.

Captains—This word, חֲזָקִים, resembles the word חֲזָקָה, the captain, used in the Book of Jonah; it is a metaphor for the kings. Although I removed all other shepherds, such as the kings of the Babylonians, these flocks [of Israelites] did not repent. Therefore, I sent three prophets to guide them in My stead: Haggai, Zechariah, and Malachi. Since their reproof did not avail, I took them away in one month. This was the end of prophecy in Israel.

[10]And I took My staff, Pleasantness—Shortly before the exile, the office of the High Priest terminated.

[12]Give My hire—Repent of your sins.

and they weighed out My hire, thirty pieces of silver—They observed the thirty days of mourning for the High Priest, but they did not sincerely repent of their sins.

[13]Cast it into the treasury—Write this prophecy and place it in the Temple.

of which I stripped them—I removed My Shechinah from the Temple, for the Shechinah did not rest in the Second Temple.

[14]And I cut off My second staff, the Captains—This verse refers to

for yourself still another thing, the instrument of a foolish shepherd. 16. For, behold! I am setting up a shepherd in the land. Those that are cut off he shall not remember; the foolish ones he shall not seek. The lame he shall not heal; the one that can stand he shall not bear. And the flesh of the fat one he shall eat, and their hoofs he shall break. 17. Ho, worthless shepherd, who abandons the flock! A sword is on his arm and his right eye;

15. **Take for yourself, etc.**—*This is what He said to him above: Tend the flock of slaughter (verse 4). This is a sign that I am destined to deliver the generation of the destruction of this Second Temple into the hands of Esau.*—[Rashi]*

16. **For behold! I am setting up a shepherd in the land**—This refers to the present exile of Edom.—[Kara]

According to *Mezudath David*, this phrase refers to the kingdom of the house of Herod.

Those that are cut off—*The shepherd will not remember to seek the lost ones.*—[Rashi] They will not remember Israel, to see if some of them are lost and are missing—as the shepherd would remember his flock, to see if any sheep are missing.—[Kara]

the foolish ones he shall not seek—*Jonathan renders: Those that wandered off he shall not seek. The word הַפְּעִי means the foolish ones that do not know to enter the fold.*—[Rashi]*

the one that can stand—*The one that has a little strength to stand on its feet and requires help, [the one*

that needs] to be led slowly. Mena-hem (Machbereth p. 148) explained: and the swollen one, as in (Num. 5:22), "to cause the belly to swell (לַצְבּוֹת),"—[Rashi]*

he shall not bear—Heb לֹא יִקְלָקֵל. *Jonathan renders: he shall not bear. It is the custom of the shepherd to carry the lambs in his bosom.*—[Rashi]

And the flesh of the fat one he shall eat—*He will finish the money of the wealthy.*—[Rashi from Jonathan]*

and their hoofs he shall break—*until they are finished. Daniel (7:7) stated a figure similar to this: "It devoured and broke in pieces, and the residue it trampled with its foot."*—[Rashi]*

17. **Ho**—*There is reason to cry out concerning this.*—[Rashi]

worthless shepherd—Heb. רָעִי הַאֲלִיל, *a shepherd of nought. הַאֲלִיל is an expression of אַל, nought; he is not a shepherd. [There is also] (in Job 13:4) "worthless physicians (רְפָאִי אֲלִיל)."—[Rashi]*

רָעִי. The "yud" is superfluous; it is instead of a "he," (רוּעֵה) as "who abandons (עֹזֵבִי) the flock"; (Deut.

יִמִּינוּ וְרָעוּ יְבוּשֵׁתִיכֶם וְעֵינֵי יִמִּינוּ כָּהֵה תִּכְהֶה׃ יב" מִשָּׁא דְּבִרְיָהוּהָ עַל־יִשְׂרָאֵל נֶאֱסִיחָהּ נָטָה שָׁמַיִם וַיִּסַּד אֶרֶץ וַיַּצֵּר רוּחַ אָדָם בְּקִרְבּוֹ׃ יג הִנֵּה אֲנִי שֵׁם אֱתִירוּשָׁלַם סָף־רַעַל לְכָל־הָעַמִּים סָבִיב וְגַם עַל־יְהוּדָה יְהוּהָ׃

ה'א' זנו ה', ה'ב' זנו :

קצב ב'קצב ב'קצב ב'קצב

במזור

רש"י

מרה"י קרא

בחתלהן ומהרונן בצור: ורועו יבושתיכם, לפי שחיה סבה ברוע גדולה את הצאן, וכשהוא אומר על עין ימינו הרי פתח בצור, ועין ימינו כחה תכהה, לפי שחיה רואה ובחור לו את העשירים ואוכל נכסיהן: יב (ג) סף רעל, ספה של שבר כמו זה שרועה דרלג על ספחן בגוה וגוף רגלי וגופל, כן הנהה ירושלים סף רעל לכל העמים שובאו עליה למלחמה שם יתנפסו רגליהם ויפולו וגם על יהודה יהיה בצור על ירושלים, שכשיבאו האומות על (מלכים ב' כ"ה) ואי אפשר לכוון הנני מקים רועה בדרך בלדקיהו שכבר פבר לו נכשים סבה: יב (א) מִשָּׁא דְּבִרְיָה, הוא נמר זה הדבר שהתחיל לדבר כשורענותו של איובל ישראל, על ככל ויבואו בו: (ב) סָף רַעַל, כלי תרעלה כדס אשר כסף (שמות י"ב): רעל, לשון שמתן אוטם הלכב הכרזים שאין להם כח כלום המתקוף בשמלה, כמו והכרזים הרעלו (נחום ב') והשירות והרעלות ישיעיהו: יב לשון שמתן מלכנו ערכיות רעות (אונקלופוט"א בלע"ז): וגם על יהודה, יעלו הגוים אשר יהיו במזור על ירושלים שהיו רדק

ותעטו ורוע הכח סיפור והעין עין חכמה והעלה והנה יאכזרו נבוכדנאזר ומלכיהו:

יב (ה) מִשָּׁא, זאת הפסדה דקה היות בעבור שהזכיר חרב על ורועו הזכיר מתי יהיה זה ואנה יהיה ועתה יפרס כי זה יהיה כשיב ישראל עם משיח בן יוסף אל ירושלים ועתה זאת הנבואה על ישראל ועטם להזכיר עתה נועה שמים ויוסד ארץ כי לולי ישראל לא נכראו ועטם ויוצר רוח אדם בקרביו שהוא עולם קצב כנגד שמים וארץ וזה הדבר לרדק פי' ארדק: (כ) הנה, כהתחבר ישראל יעלו ויוסי להלחם עליה: סף, כמו מן הדס אשר כסף, משכב וכפית: וגם על יהודה, כהננים יכריחו ישראל

וגם על יהודה יהיה בצור, ר"ל כי יהודה יצורו עם האויבים על ירושלים ועטם על יהודה כי גם עליהם תהיה סף הרעל

מצודת דוד

ויבדק: ועל עין ימינו, ר"ל מה שהיה מסתכל ימינו ומלס לבד למלכותו סבה המצב על החומה הריב עין חכמה ואין להם ורועו יבושתיכם, ר"ל כמו חתלה: כחה תכהה, ר"ל לא יחלם הדבר שהוא מלס: לה ויהא ככל עין ימינו: יב (ה) מִשָּׁא, נוסח שמים, העוטף את השמים ופסדה והמקיס את הארץ ויוצר רוח אדם בקרביו נוסח וזה מה האול וכן ככל הולכים שמים, הולכים עליה סביב חסו כספם ממשק השמים שכל ספק העלם כוס היה גם על יהודה אשר יהיה כספם

ותעטו ורוע הכח סיפור והעין עין חכמה והעלה והנה יאכזרו נבוכדנאזר ומלכיהו: יב (ה) מִשָּׁא, זאת הפסדה דקה היות בעבור שהזכיר חרב על ורועו הזכיר מתי יהיה זה ואנה יהיה ועתה יפרס כי זה יהיה כשיב ישראל עם משיח בן יוסף אל ירושלים ועתה זאת הנבואה על ישראל ועטם להזכיר עתה נועה שמים ויוסד ארץ כי לולי ישראל לא נכראו ועטם ויוצר רוח אדם בקרביו שהוא עולם קצב כנגד שמים וארץ וזה הדבר לרדק פי' ארדק: (כ) הנה, כהתחבר ישראל יעלו ויוסי להלחם עליה: סף, כמו מן הדס אשר כסף, משכב וכפית: וגם על יהודה, כהננים יכריחו ישראל וגם על יהודה יהיה בצור, ר"ל כי יהודה יצורו עם האויבים על ירושלים ועטם על יהודה כי גם עליהם תהיה סף הרעל

מצודת ציון

מקום כדורו: יבושתיכם, מנכב ויבוש: כחה תכהה, עין עיניו ומסכותו כמו כחה העט (ויקרא י"א): יב (ה) מִשָּׁא, נכילה ולחוספת כדור אשר דבר ה' (ג) סף, סוף וכן כדס אשר כסף (שמות י"ב): רעל, עינו סס העמית מלכנו יין תעלה (מלכים ב') מתעטם אל סלג בל ויבדו לעשות ככל דבר כדורו: (כ) סף רעל וגו', אל מול העמים הולכים מל ירושלים: וגם על יהודה, ספק העלם כוס היה גם על יהודה אשר יהיה כספם

that will be in the siege against Jerusalem will impose upon Judah, for the house of David will be inside and the gentiles will besiege them. And also,

the children of Judah will come, against their will, to besiege Jerusalem. So did Jonathan render it.— [Rashi]*

his arm shall wither, and his right eye shall dim.

12

1. The prophecy of the word of the Lord concerning Israel: Says the Lord, Who stretches out the heavens and founds the earth and forms the spirit of man within him: 2. Behold! I am making Jerusalem a cup of weakness for all the peoples around, and also on Judah, [that he] shall be

his arm shall wither—In the future (as in Ezek. 25:14), "*I will wreak My vengeance, etc.*"

The commentators, however, interpret this as a reference to Zedekiah, an allusion to (II Kings 25:7), "and they blinded Zedekiah's eyes." But it is impossible to reconcile "Behold! I am setting up a shepherd in the land" as referring to Zedekiah, for seventy years had already passed after him.—[Rashi]

Redak identifies this shepherd as either Agrippa or Herod.

1. **The prophecy of the word of the Lord**—This is the completion of the word that he began to speak about the retribution of those who devour Israel—Esau and his ilk.—[Rashi] This reading appears in mss.; in printed editions, however, we read: *concerning Babylon and the like* (an obvious accommodation to censorship).

Who stretches out the heavens, etc.—After the prophet mentions the retribution wrought upon Israel and the destruction of the land twice, he speaks of the retribution wrought upon the nations. Since

God created the heavens and the earth, He has the power to uproot and to destroy, to plant and to build. The prophet mentions man to indicate that God has exiled Israel and has the power to redeem them from exile.—[Redak]

2. **a cup of weakness**—Heb. כּוּץ, *a vessel of weakness, as in* (Exod. 12:22), "*in the blood that is in the cup* (כּוּץ)."—[Rashi]

weakness—Heb. כּוּץ, *an expression of bewilderment, [it means] the clogging of the heart and the limbs, for, like man enwrapped in a garment, they have no strength, as in* (Nahum 2:4), "*And the cypress trees were enwrapped* (וְהַרְצִלוּ)"; and (Isa. 3:19) "*And the bracelets and the veils* (וְהַרְצִלוּ)." *In the language of the Mishnah* (Shabbath 6:6) *we find, "Arabian women may go out veiled* (וְהַרְצִלוּ)." *It is involopiment in Old French.*—[Rashi]; i.e., enveloped in a wrap.

Redak defines the expression as the cup of poison, for all those who besiege Jerusalem will be doomed to die.

and also on Judah—*The nations*

in the siege against Jerusalem. 3. And it shall come to pass on that day that I will make Jerusalem a stone of burden for all peoples: all who bear it shall be gashed, and all the nations of the earth shall gather about it. 4. On that day, says the Lord, I will smite every horse with bewilderment, and its rider with madness. And upon the house of Judah I will open My eyes, and all the horses of

3. **a stone of burden**—*A stone of burden placed upon men by order of the ruler, to carry it and to load it on their shoulders. It is very heavy, to the extent that all who bear it become gashed.*—[Rashi] All the toil involved in besieging Jerusalem will be of no avail. On the contrary, those participating therein will suffer from it. It will be like a heavy stone that causes gashes on the hands of those who lift it upon their shoulders to carry it.—[Redak]

and all the nations of the earth shall gather about it—Heb. וְכָל־הַגּוֹיִם יִקְרְבוּ. This follows *Jonathan*. *Redak* renders: So will all the nations of the earth be destroyed through it. *Mezudath David* also explains the verse in this manner.

4. **I will smite every horse**—*of*

those gathered there with bewilderment and blindness, and their riders with madness (Shem Ephraim). [Earlier editions read: *of those gathered there with madness, and their riders with blindness*, but this is inconsistent with the text.] *But upon the [members of the] house of Judah, who are among those gathered against their will, I will open My eyes to protect them from this plague.*—[Rashi]

Although the Judeans will be among the nations gathered against Jerusalem, I will open My eyes to protect them from this plague. The nations, however, will suffer from madness, and their steeds will suffer from bewilderment, which is a mental ailment, and from blindness, which is physical.—[Redak]

the peoples I will smite with blindness. 5. And the princes of Judah shall say to themselves, "The inhabitants of Jerusalem were my strength through the Lord of Hosts, their God." 6. On that day I will make the princes of Judah as a fiery stove among wood, and as a brand of fire among sheaves. And they shall consume on the right and on the left all the nations round about, and Jerusalem shall still stay in its place in Jerusalem.

7. And the Lord shall first save the tents of

with blindness—so that they shall not see to attack Jerusalem.—[Kara]

5. And the princes of Judah shall say to themselves—when they see that the others who were gathered are plagued with this plague, and they are saved.—[Rashi]

The inhabitants of Jerusalem were my strength etc.—The inhabitants of Jerusalem, who know that we came upon them against our will, strengthened my help with their prayer by the Lord, their God.—[Rashi]

6. I will make the princes of Judah—They will return and wage war with those who brought them there.—[Rashi]

as a fiery stove—Heb. כִּיּוֹר. Like a great bonfire. The word כִּיּוֹר is an expression of בִּיָּרָה, a stove. So did Menahem (Machbereth, p. 109) classify it.—[Rashi]

Redak renders: a fiery coal. He explains that the prominent members of Judah, who will be outside the city, will be like a glowing coal, which ignites wood, and like a fire brand, which ignites sheaves. Just as the wood and the sheaves are prepared to be burnt, so will the nations

be prepared for destruction through the bewilderment and the madness that God will send upon them; and the princes of Judah shall be like the fire that will destroy them.

in its place—Heb. תַּחְתָּיהָ, lit. under it.—[Rashi from Jonathan]

in Jerusalem—For the heathens will conspire to destroy it so that it will never again be a city. Instead, it will be rebuilt on its original site, the place called Jerusalem today.—[Redak]*

7. And the Lord shall first save the tents of Judah—Before the inhabitants of Jerusalem come out of the city, they shall have a salvation—to return to their tents and to their homes—and afterwards the salvation shall come to the inhabitants of the city. That is the salvation concerning which it is stated (14:3): "And the Lord shall go forth and wage war."—[Rashi] The mention of tents alludes to the tents pitched outside the city in the siege, also to the tents of the Rechabites who lived within the tribe of Judah.

Jonathan renders: the cities of the house of Judah. Before the inhabi-

קמקסיהא קדיי דלא
הסגי אהרן קבוצת בית
דוד ואהרן קבוצת יהוי
ירושלם על דבית
יהודה: ח בעקמא היא
ירחים: ו על יהוי
ירושלם ויהי רחלש
קרון בעקמא היא
קרון ו בית דוד
פבר ברכין יצלחון
במלאכא דין קמסיהון:
ס ויהי בעקמא היא
אהבה קשיצאה נת קל
עקמא דין קמפנשין
ואהן על ירושלם:
י ואשפוך על דבית
דוד ועל יהוי ירושלם
ת"א ויהי הנבט מקוה עמר נב
חננא להשמיד. פסוקים ד'

דש"י

ספר דש"י אוחס שהם נביאים לירושלם לפי שלא הגדל המארתם
של יושבי ירושלם על יהודה כי הם מבחוץ לירושלם ורשעים
לכך ויאמרו ורועם: (ח) ויהי הנבט בהם. אחרי שהיה חלש בהם
תנייניה ביום חטא גדול כבוד: ובית דוד בהם כאלהם שילך

לפניהם. ילחון כמלאכא דה' קמיהון: (ט) אבקש להשמיד. חננא להשמידם ואדקדק בעונם. ורבותינו

דריק

אחרי יהודה קרוי רבית יהודה בראשונה קודם שיושבו יושבי
ירושלם יהיו נביאים בני יהודה שהם מבחוץ אביהם
שבאו עמם כבצור: לפיכך לא הגדל המארת בית דוד. כי
בית דוד יהיו מבנים בעיר עם יושבי ירושלם ואם יושבו הם
בחוץ יתפאר על בני יהודה שהם מבחוץ ויבארו שגל דים
הם נביאים: (ח) ביום ההוא. הנבט בהם. החלש שבנהם
יהיה כדוד שהיה גבור חיל ואיש בלחמה: ובית דוד. ר"ל
הסלך הבטיח כמו שבנו נא בית דוד שאמר על אחי הסלך
ויצא הסלך לפניו להלחם בגוים והם כאלהם ופי' כמלאך
ה': (ט) ויהי ביום ההוא אבקש להשמיד. אבקש ואעשה
כלומר אשים בל רצוני להשמידם: (י) ושפכתי רוח חן והתנחלים.

יהודה ידיו הושיעה אחכם: (ח) ביום. הנבט בהם. גבור כדוד: כאלהם. ביום כדוד על פירושם כמלאך ה'

לפניהם כמלחמה: (ט) ויהי ביום ההוא. כלומר אבקש להשמיד את כל הגוים: (י) ושפכתי. אשפוך רוח חן

מצורת ציון

האלים כמלחמה אחים יושבי ה' כמלחמה לבנות צעדים הנאים
עשה עד לא ילאו אחי ירושלם להלחם בהם ולהכותם: לפיכך לא
תגדל גוי. ר"ל לא יאמינו בהם עד אשר ילאו עירושלים ורע בית דוד ושאר היושבים שמה תגדל א"כ תפארתם על המלחמה בית יסוד
כנאים עם המצוי האולי וסם היו עמם ולא השמיתו ככם עד אשר בלו בית דוד ושאר יושבי ירושלם: (ח) יין ה'. פסטי חיל עוג
הלוי עמיה: הנבט בהם. החלש שבנהם יתגבר ענ הלוי כדרך שגבר דוד על אמי מלחמתו: כאלהם. יסיו כללי' וקויר ופסטי
כמלאך ה' ונביאים יעמדו כמלחמה כללם כסם: (ט) אבקש להשמיד. אבקש ולפסיד כלומר אשים על רגלי לשפידים:
(י) ושפכתי. ר"ל חן נשפט על בית דוד וגו' רגון המלחמה חן על עמם ולגון השלום חמנונים לפני: והביסו אלי. לשלול משפטם

תבוא המבוע לבני העיר היא המבועה שנאמר בה ואלה ה'
ונלחם (לקמן י"ד): לפיכך דא הגדל. להמפאר עליהם
ולומר לא נלחם אלא כשנינו: (ח) הנבט בהם. החלש
שבנהם: כאלהם. כרננין. כמלאכיס: כמלאך ה'
לפניהם. ילחון כמלאכא דה' קמיהון: (ט) אבקש להשמיד. חננא להשמידם ואדקדק בעונם. ורבותינו

אבן עזרא

כי כן דרך הממון שוכנים כאלהם סביב העיר: בית דוד.
סוד היום צפיר בגדל" עיר מלכות ושמעאל והם ראשי
הגלות משפחה רכה וגדולה ולה ספר היום משנים קדמוניות
וככה פירושו כי כמלחמה קודם ימות ירושלם ויושיע השם
אהלי יהודה שם מחוץ לעיר עם המהות האויב כדרך שאמר
למעלה ועל בית יהודה אפקה את עיני וכל כים העמים
אכה בעירון ולמה בראשונה אושיע את אהלי יהודה למחן
לא תגדל כעבור שלא יוכלו להתפאר בית דוד ויושב ירושלם
שם כחוק העיר עם המהות ולא תגדל תפארתם על בני
יהודה ידיו הושיעה אחכם: (ח) ביום. הנבט בהם. גבור כדוד: כאלהם. ביום כדוד על פירושם כמלאך ה'

לפניהם כמלחמה: (ט) ויהי ביום ההוא. כלומר אבקש להשמיד את כל הגוים: (י) ושפכתי. אשפוך רוח חן

מצורת דוד

האלים כמלחמה אחים יושבי ה' כמלחמה לבנות צעדים הנאים
עשה עד לא ילאו אחי ירושלם להלחם בהם ולהכותם: לפיכך לא
תגדל גוי. ר"ל לא יאמינו בהם עד אשר ילאו עירושלים ורע בית דוד ושאר היושבים שמה תגדל א"כ תפארתם על המלחמה בית יסוד
כנאים עם המצוי האולי וסם היו עמם ולא השמיתו ככם עד אשר בלו בית דוד ושאר יושבי ירושלם: (ח) יין ה'. פסטי חיל עוג
הלוי עמיה: הנבט בהם. החלש שבנהם יתגבר ענ הלוי כדרך שגבר דוד על אמי מלחמתו: כאלהם. יסיו כללי' וקויר ופסטי
כמלאך ה' ונביאים יעמדו כמלחמה כללם כסם: (ט) אבקש להשמיד. אבקש ולפסיד כלומר אשים על רגלי לשפידים:
(י) ושפכתי. ר"ל חן נשפט על בית דוד וגו' רגון המלחמה חן על עמם ולגון השלום חמנונים לפני: והביסו אלי. לשלול משפטם

lavish upon the house of David, etc.,
the will to bring grace upon them-

selves and the will to offer supplica-
tion before Me.—[Mezudath David]

Judah, so that the boasting of the house of David and the boasting of the inhabitants of Jerusalem shall not increase over Judah. 8. On that day the Lord shall protect the inhabitants of Jerusalem, and the weakest of them shall be, on that day, like David. And the house of David shall be like angels, like the angel of the Lord before them. 9. And it shall come to pass on that day, that I will seek to destroy all the nations that come upon Jerusalem. 10. And I will pour out upon the house of David and upon the inhabitants of

so that the boasting of, etc., shall not increase—*to boast over them and to say, "You were saved only because of us."*—[Rashi] For the house of David will be within the city with the inhabitants of Jerusalem, and if the house of David and the inhabitants of Jerusalem are saved first, they will say that the Judahites were saved through them.—[Redak]

8. shall protect—from the armies of Gog and Magog that are besieging them.—[Mezudath David]

and the weakest among them—Heb. הַרְקֵשִׁים.—[Rashi from Jonathan] **shall be like David**—who was a mighty warrior.—[Redak, Ibn Ezra]

and the house of David—the King Messiah.—[Redak]

like angels—Jonathan renders: *like great ones, like angels.*—[Rashi]

like the angel of the Lord before them—*They will prosper like the angel of the Lord before them.*—

[Rashi from Jonathan] They will march at the head of the people in war.—[Mezudath David]

9. I will seek to destroy—*I will seek their destruction, and I will be exact in judging their iniquity. And our Sages (Avodah Zarah 4a) explained this verse as concerning merit: I will search in the books of their deeds; if they have merit, I will spare them; otherwise, I will destroy them.*—[Rashi] I will visit their iniquities upon them with the full measure of Divine justice; not with compassion, but with exactitude.—[Rashi to Avodah Zarah]

The expression "I will seek" is explained by Redak as "I will seek and I will do"; i.e., I will place all My desire on destroying them. *Ibn Ezra* explains: *When I will seek to destroy all the nations, I will pour out upon the house of David, etc.*

10. And I will pour out—I will

רוח חסדא ונתן סין
ויקעון סן קדמי על די
איטקליו ויפסדון
עלוהי קסא וקסדון
על יחידא ויפסדון
עלוהי קסא וקסדון
על בוקרא: יי בעקא
תהיא יקני סס פא
בי רוסלם בסקסא
ראחאב בר עקרי די
קטל יתיה הרדמוסון בר
סבריוסן וקספא יאשיה בר אסון די קטל יתיה פרעה חנירא בבקעת סגדון:

ירושלם רוח חן ותחנונים והביטו אלי
את אשר דקרו וספרו עליו במספר
על-היחיד והמר עליו בהמר על-
הבכור: יא ביום ההוא יגדל המספר
בירושלם במספר הדרדמוסון בבקעת

ה'א והביטו אלי: כוכה נכ: יגדל המספר: פלה ג פ"ק כח

רש"י

פרשו לזכות חקש כנוני שלם אס יש להם זכות אנוס
ואס לאו אשמיס: (י) רוח חן ותחנונים. שענה על
רוחם להחמין לפני והם יהיו להן נעני: רוח. (פליס
כלע"ו): והביטו אלי את אשר דקרו. מרגס יונתן
ויבעון מן קדמי על די איעלעו. והביטו להחמין על אשר
דקרו כסם האומות והרגו מקס כנולוס: על חוהו הרג: כמספר על היחיד. כאשר יספוד איס על סן
יחידו. ורובינו דשרשו על משיח בן יוסף שנהרג, כמסכת סוכה מהר"ו: (יא) כמספר הדרדמוסון בבקעת סגדון.
אין ענין הדרדמוסון בבקעת סגדון אלא שני מספרות הן כמספדל דלחאכ בר עמרי דקעל יתיה הדרדמוסון בר עכרימון
ברמות גלגל סלחמר וסעבור הרבה כמחנה (מלכים א' כ"ב) והוא כמספדל ויאשיהו בר חמון דקעל יתיה פרעה
מגירא בבקעת סגדון שנלמר ויקון ירמיה וגו' ויאלמרו כל השרים והשרות כקנינוס וגו' (דברי הימים ב' ל"ה)

אבן עזרא

ותחנונים על יושבי ירושלם כסם זה עסבור עליהם כחלה
לרה כי משיח בן יוסף יהרג אז יבעס השס וישמיד את כל
הגוים הבאים על ירושלם וכוה והביטו אלי וימסו כל
הגוים אלי לראות מה אעשה לאלה אשר דקרו ויבעו בן
יוסף: וספרו עליו. מכסי: (יא) כמספר הדרדמוסון.
מספד אלס גדול הוי כימים קדמוס: בבקעת סגדון.
ולאנחנו לא ידענו כל הקורות וליהויו רמז לאחאב ויאשיה

ואחזי יתכור והביטו אלי את אשר דקרו בעבור שדקרו וספרו עליו כאדם שאין לו אלא בן אחר ויפוח או כאדם שיכור בכור
ורזל פ' על משיח בן יוסף שיהרג בסלחמה ותמח אני לפי צירושם איך סחשו ולא זכרו כלל: והסר. ענין סרירות לכ
(אל ביום) ההוא, כמספר. ספתח ספני הססיות: הדרדיוסן בבקעת סגדון. ידוע היה אצלם ולא ראו זכר סות בסקרא:

מצורת רח

להשיב גמול את אשר דקרו וטג משיח בן יוסף יאמר שמה כמלחמס
בן חז"ל: כמספר על היחיד. כמו כמספד אלס עושה על מיתס
בן יחיד: והסר. יכני עליו כמספד נכ כמו סמאריסן ככני סל
הוי כימים הקדמוסן להדרדמוסון בבקעת סגדון וכן יהיה כמספד

מהר"י קרא

לפניהם כמלח ח': (י) והביטו אלי את אשר דקרו. כל' ויבטו
לאחרי הרג שדקרו ותרעו ימים רבים ע"י האומות: וספרו
עלי. על אחוהו הרג כמספר שאדם סופר על בנו היחיד הוה
סמספר סר הדרדיוסן בן סבריוסן בבקעת סגדון. כחנרג
ביענא חחיא יסני דספרא בירושלים כמספדל ראחאב בר עכרי
די קטל יתיה הדרדיוסן בן סבריוסן וכמספדל יאשיה בר אסון
דקרו כסם האומות והרגו מקס כנולוס: וספרו עליו. על חוהו הרג: כמספר על היחיד. כאשר יספוד איס על סן
יחידו. ורובינו דשרשו על משיח בן יוסף שנהרג, כמסכת סוכה מהר"ו: (יא) כמספר הדרדמוסון בבקעת סגדון.
אין ענין הדרדמוסון בבקעת סגדון אלא שני מספרות הן כמספדל דלחאכ בר עמרי דקעל יתיה הדרדמוסון בר עכרימון
ברמות גלגל סלחמר וסעבור הרבה כמחנה (מלכים א' כ"ב) והוא כמספדל ויאשיהו בר חמון דקעל יתיה פרעה
מגירא בבקעת סגדון שנלמר ויקון ירמיה וגו' ויאלמרו כל השרים והשרות כקנינוס וגו' (דברי הימים ב' ל"ה)

רד"ק

כלוס שייצא חן בעיני ואושישם בן הגוים הבאים עליהם
ובפל חענין בסי' לחוס הענין ויח' רוח חסד ורחמים ופי' אואל
רוח שיהיחן בעיני כל אדם ויהיו התנונים כקובלים לפני
דנה אסר שני: עליהם הנה זכר הסדרות הסנשאיות אותם
אחר כן אסר שאם יורסן שידקרו אחר סותם בסלחמה יאפילו
חריים שבהם תיסח גדילה יהיה להם היאך יהיה דבר זה
ויחשבו אוחו שחולל חתלת יירדה והכנעה נגד אויבם כמו
שעסה ירוסם כאשר הוה אנשי העי' מישראל שלשים וששה
איש אסר אחה ח' ואסר סה אויב ארצי אשר הפך ישראל
עורף לפני אויביו בן יהיה עינים עתה אס יראו שיהרג מהם
אחרי יתכור והביטו אלי את אשר דקרו בעבור שדקרו וספרו עליו כאדם שאין לו אלא בן אחר ויפוח או כאדם שיכור בכור
ורזל פ' על משיח בן יוסף שיהרג בסלחמה ותמח אני לפי צירושם איך סחשו ולא זכרו כלל: והסר. ענין סרירות לכ
(אל ביום) ההוא, כמספר. ספתח ספני הססיות: הדרדיוסן בבקעת סגדון. ידוע היה אצלם ולא ראו זכר סות בסקרא:

מצורת ציון

ספתח ציון ותשוח כח: (י) רוח. רלון: דקרו. ענין נפילת מרכ
גלגל כחו כל הנמלא ידק נעניס י"ג): והסר. כמסר. מל' מליות:
מיתס כמספר: (יא) כמספר הדרדמוסון וגו'. מספד גדול מוסדס:

the Valley of Megiddon. These are, rather, two cases of mourning. [The first is] like the mourning of Ahab the son of Omri, who was slain by Hadad-rimmon the son of Tabrimmon in Ramoth Gilead, as it is stated (I Kings 22:36): "A cry passed through the camp." That is the mourning [of Ahab. The second case is] like the

mourning of Josiah the son of Amon, who was slain by Pharoah the lame in the Valley of Megiddon, as it is stated (II Chron. 35:25): "And Jeremiah lamented for Josiah, and all the singing men and singing women spoke in their laments, etc."—[Rashi from Moed Katan 28b, and Meg. 3a from Targum Jonathan]*

Jerusalem a spirit of grace and supplications. And they shall look to me because of those who have been thrust through [with swords], and they shall mourn over it as one mourns over an only son and shall be in bitterness, therefore, as one is embittered over a firstborn son. 11. On that day there shall be great mourning in Jerusalem, like the mourning of Hadadrimmon in the Valley of Megiddon.

a spirit of grace and supplications—*That it should come into their mind to supplicate Me, and they will be in My good graces.*—[Rashi]

a spirit—*Talant in Old French, a desire.*—[Rashi] They will have a desire to pray to God. (Cf. Isa. 4:4, Commentary Digest.)

Redak explains: They will find favor in My eyes, and I will save them from the nations that come upon them. *Jonathan* renders: a spirit of loving-kindness and compassion.

Rabbi Joseph Kimchi explains that they will find favor in the eyes of all men, and their supplications will be acceptable before Me.—[Redak]

they shall look to Me because of those who have been thrust through—*Jonathan renders: And they shall supplicate Me because of their wanderings. And they shall look to Me to complain about those of them whom the nations thrust through and slew during their exile.*—[Rashi]

and they shall mourn over it—*Over that slaughter.*—[Rashi]

as one mourns over an only son—*As a man mourns over his only son. And our Sages expounded this in*

tractate Sukkah (52a) as referring to the Messiah, son of Joseph, who was slain.—[Rashi] The origin of the messiah son of Joseph is related in *Zohar Hadash, Balak* (Israeli ed. 69a, earlier ed. 56a), where it is stated: On that day, when Abijah the son of Jeroboam died, a son was born to Abijah. That son was taken from the house of Jeroboam to the desert; and there they took one hundred and seventy men, all righteous, from the tribe of Ephraim, who were not guilty of the sin of Jeroboam. That messiah is descended from that son of Abijah. Concerning [that messiah] it is written (I Kings 14:13): "And all of Israel shall eulogize him and bury him." The meaning of this prophecy is concealed, in that it applies to its own time as well as the future. "For he alone of Jeroboam shall come to a grave, for there is found in that messiah a good thing toward the Lord, the God of Israel, in the house of Jeroboam." This is that messiah, for he is a good thing toward the Lord.*

11. like the mourning of Hadadrimmon in the Valley of Megiddon—*Hadadrimmon has no connection to*

מגדון: י' וספדה הארץ משפחות
משפחות לבד משפחת בית-דוד
לבד ונשיהם לבד משפחת בית-נתן
לבד ונשיהם לבד: י' משפחת בית-
לוי לבד ונשיהם לבד משפחת
השמעי לבד ונשיהם לבד: י' כל
המשפחות הנשארות משפחת
משפחת לבד ונשיהם לבד: יג ביום
ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד

י' וספדון דודי ארעא
 נר עין ורעון גביריון
 קדור ונשיהון קדור
 זרעית בית דוד קדור
 גביריון קדור ונשיהון
 קדור זרעית בית נהן
 גביריון קדור ונשיהון
 קדור: י' זרעית בית
 לוי קדור גביריון קדור
 ונשיהון קדור זרעית
 בית שמעי גביריון
 קדור ונשיהון קדור:
 י' כל זרעית די
 אשפאר ורעון ורעון
 גביריון קדור ונשיהון
 קדור: יג ערנא בריא
 ויהי ארעא אוריתא ולי
 קפבוע דמיין לבית דוד

רש"י ה"א מקור נפתח, י' וספד (ש"ס) ג' : סה"ר קרא

די קסל יהיה שרעה חגירא בבקעת סגדון: (יב) בשפחת בית
 דוד לבד, יספדו על שפסקת כללותם זה כפת שנים: ונשיהם
 לבד, שהוא דרך צניעות, ובשפחת נתן לבד:
 יג (א) יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלים, שיסחר
 אחת ואחת: (יד) כל המשפחות הנשארות, ולמה משפחות
 הכהונה והמלכות כדי להחזיר להם כחריהם כמו שנאמר כלאם
 כל הארץ:

הנביא ויב אורחם נתן כן דוד כמו
 שנאמר שמוע וזכור נתן ושלמה (שמואל א' ה'): (יג) בית
 לוי, הכהנים והלוים: משפחת השמע'י, שמוע כן דוד
 כחלה כלל הכתוב משפחות בית דוד ואחר כך פרט כל
 אחת ואחת: (יד) כל המשפחות הנשארות, ולמה משפחות
 הכהונה והמלכות כדי להחזיר להם כחריהם כמו שנאמר כלאם
 כל הארץ:

דר"ק

י' וספדה הארץ, אנשי הארץ יספדו על זה הדיוקן: בשפחות
 משפחות, כל אחת בפקוד' ואחלה הבשפחות הנזכרות כבו נתן
 וישפעי יהיו גדולות ודורות באויו חזק ונחבאי וכרם דרך
 נבואה ובה שאבר ונשיהם לבד הוא דרך צניעות או י' לפי
 שהנשים סקוננות וספדות יותר מן האנשים אחר שחתיוהנה
 לבדן לאסור כסנתגן: (וא) ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית
 דוד, אפשר לפרשו כמשעו וכן רש"י הרביוקדור לפסק יצא
 ביום חיים סירושלם ואסרו יכול שיתערבו בהן מענות אחרות

אכן עזרא
 דרך דרש הוא זה: (יב) וספדה, הזכיר משפחת בית דוד
 הנכבדה ומשפחת בית נתן כדרך נבואה ידע כי גם זאת
 בימים ההם תהיה ידועה וליהיות בית נתן אחי שלמה אין
 צורך כי ביה דוד שם כולל לנשיהם וככה בית השמע'י אינו
 מהלויס או הוא קרוב מנות לוי כפנים ומקלמם כהון כמו
 בית דוד ויהודה הם כפנים וכחון:

י' (א) ביום, גם זה הכתוב לאות כי הנבואה לעתיד
 יהיה מקור נפתח כמשעו ורבי משה הכהן אמר כי הוא דרך מלך
 כמו וזריתי עליכם מים עתורים וטהרתם

מצורת ציון

י' (א) סקור, מעין הנוקב: לחשאת, מי אסד ערה קריו פי
 חסלח על כי הוא מטהר העמלמל ובע"ה הוא יתמטל כו

מצורת דוד

סל משח כן יוסף, ודל' המיו כמסדר חלמל סהרנו הדדיוסון
 ומספד יאבישו סהרנו פרעה כדקטע מנידון: (יב) בשפחת וגו',
 כל משפחה כפ"ע נפרסם אח הכסדר: תשיהם לבד, הוא דרך
 לניעות שלא יהיו מעורבים עם הנכרים: בשפחת בית נתן,
 הנביא כניבס: (יד) כל המשפחות הנשארות, מלמד אותן המשפחות היקרות הקיונות כשמונן: בשפחת, גם כס יסאדו
 כל משפחה כפ"ע ונשיהם לבד:

יג (א) יהיה בקור נפתח, יהיה ענב מים מחמת ענבן, הכיז ויהי הכלל האמור, נבואת יחזקאל (פ"ד) והוא המעיין

spring will open in Jerusalem. This is not the present day, when there are no springs in the Holy City.

The Rabbis (*Shekalim* 6:2) connect this verse with 14:8. They state that this is the stream that commences at the threshold of the Tem-

ple, and that no other streams will be mingled with it. When it reaches the entrance to the house of David—i.e., Zion, outside of Jerusalem (*Rashi* to *Yoma* 78a)—it will become a swift stream.—[Redak]

12. And the land shall mourn, every family apart: The family of the house of David apart, and their wives apart; the family of the house of Nathan apart, and their wives apart. 13. The family of the house of Levi apart, and their wives apart; the family of the Shimeites apart, and their wives apart. 14. All the remaining families—every family apart, and their wives apart.

13

1. On that day, a spring shall be opened for the house of David

12. **And the land shall mourn**—The people of the land shall mourn for the one who was thrust through.—[Redak]

every family apart—Each one in its place.—[Redak] Each one by itself, in order to publicize the mourning.—[Mezudath David]

The family of the house of David apart—They will mourn for their kingdom, which had been curtailed for many years.—[Kara]

the house of Nathan—the prophet. Some say that it refers to Nathan the son of David, as it is said (II Sam. 5:14): "Shammua and Shobab, and Nathan and Solomon."—[Rashi]

13. **the house of Levi**—The priests and the Levites.—[Rashi]

the family of the Shimeites—Shammua the son of David. Scripture first makes a generality about the house of David, and then it specifies each one.—[Rashi]

Ibn Ezra postulates that the house of Nathan here mentioned is not the house of Nathan the son of David, because the house of David is pre-

viously mentioned. Also, the family of Shimei is not the family of the Levites, because the house of Levi is previously mentioned. He suggests that a portion of the house of David will be within the city, and a portion outside the city. Similarly, a portion of the Levites will be within the city, and a portion outside.

14. **All the remaining families**—of the house of David.—[Rashi]

and their wives apart—because of decency. Now why were the families of the priesthood and the kingdom [mentioned]? In order to restore their crowns to them, as it is stated in the beginning of the Book (4:14): "These are the two anointed ones who stand before the Lord of all the earth."—[Rashi] (Cf. Rashi ad loc.)

Both *Ibn Ezra* and *Redak* explain that the prophet mentions these families because they will be prominent at the time of the redemption.

1. **On that day, a spring shall be opened for the house of David**—This will take place in the future, when a

וְיִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם לְחַטָּאת וּלְנֶגְדָה :
וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נִאֲמָוִיהָ עֲבָאוֹת
אֲכָרִית אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצָבִים מִן־הָאָרֶץ
וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד וְגַם אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־
רוּחַ הַטְּמָאָה אֲעִבִיר מִן־הָאָרֶץ : וְהָיָה
כִּי־יִנְבֵּא אִישׁ עוֹד וְאָמַר אֱלֹוֵי אָבִיו
וְאִמּוֹ יִלְדִּיו לֹא תִּחְיֶה כִּי שֶׁקֶר הִבְרָתָה

סהר"י קרא
ואתם חקב"ה מכל עונותי: לחטאת, במו שפחסיאין לספא
בת בסי הגדול לפהרו: (ב) וגם את הנביאים, שסתנבאין
ברוח הטומאה: (ג) ודחת כי ינבא איש, נבואת שקר יקוסמו
דר"ק
תל יתיה מקור נפתח לבית דור מקור אחר הוא לחטאת ולגדה.
ואשרו עוד כיון שהגיעו המים לפתח בית דוד נעשת נחל גדול
שנאמר ביום ההוא יהיה מ" לחטאת ולגדה כי עד היום החוץ לא יצאו מים בירושלם בתוך העיר ואז יצאו מים חיים בעיר
חפוק בשפספו יהיה מ" לחטאת ולגדה כי עד היום החוץ לא יצאו מים בירושלם בתוך העיר ואז יצאו מים חיים בעיר
ולא יצטרכו לצאת חוץ לעיר למי חטאת שצריך שיחיו חיים כפ"ש וכן לגדה שהיא זבה שצריכה מים חיים: (ג) והיה,
אכרית את שמות העצבים, שהיו שם מרס נלותם בראשונות או העצבים שנובדים שם חיים: (ג) וגם את הנביאים, נביאי השקר
שהיו שם בסקדש ראשון: ואת רוח הטומאה, יצר תרע: (ג) והיה כי ינבא איש עוד, אני אעביר הנביאים אבל אם יחית
דעמא אחד שנובא ברוח שקר ויכזב ויאמר כי ברוח חאל נבא וישראל כוון החוץ יהיה בהם דעה והשכל שיכירו את רבני
המטבא והיא אם יחיו דברי אמת או דברי שקר ויאמרו אליו אביו ואמו שהם יולדיו לא תחית כי שקר דברת בשם ה', וילדיו
דוא תספת ביא"ר כי כבר זכר וכן אביו ואמו ויכדו ויפצחו ליסורו או מ" ויכדו ויפצחו ליסורו כפ"ש לא תחית:

מצות ציון
(נמדבר י"ט): (ג) העצבים, כן יקלסו כפמ"ס כי מפליגין לכ
כאמור נכנולת ויולס (ד') והוא מים חיים האמור בסוף הספר:
לבית דוד, לנורח בית דוד ויושבי ירושלים: לחטאת, לקסמ
פמנו מי חטאת להזון על קמלי פמס כי מי חטאת לניסוי שיכיו פמס חיים ונוכס: ולגדה, ר"ל לנורח טבילת הגדה ופ"ש שפיס
לניכס דוקא ביום מים חיים או כוא מפנין סוים כמו מי גרה (נמדבר י"ט) וכפ"ש בשמות נדדסים: (ג) אכרית גוי, ולחוססת
דלוך אמר ולא יזכרו עוד: את הנביאים, הם נביאי השקר: רוח הטומאה, כוא יצר תרע: אעביר מן הארץ, ר"ל בילי תרע
לא יסיו עוד ולא ימלא עוד מי שינבא שקר כי פמלל סלרן דפט ויכיו השקר: (ג) כי ינבא, ר"ל נכולת שקר: ילדיו, אמר
לחוססת ביאור כי כבר זכר אביו ואמו: לא תחית גוי, לא מסלול שפסלר מי כי מס דכרה כפ"ש ה' כוא שקר כי פמפס

sies falsely and claims to be speaking for God, the Israelites at the time will be endowed with the understanding to discern whether he is speaking the truth or a lie, and his parents will castigate him for prophesying falsely.—[Redak]

You shall not live—You do not deserve to remain alive, for what you have spoken in the name of God is false. They can accuse him because they will be able to discern false prophecy.—[Mezudath David]

and for the inhabitants of Jerusalem, for purification and for sprinkling. 2. And it shall come to pass on that day, says the Lord of Hosts: I will cut off the names of the idols from the earth, and they shall no longer be mentioned. And also the prophets and the spirit of contamination I will remove from the earth. 3. And it shall come to pass, if a man still prophesies, that his father and his mother—his parents—shall say to him, “You shall not live, for you have spoken falsely

for purification—They will no longer be compelled to leave the city to obtain the spring water needed to purify someone from the contamination of a human corpse. The water will be found in Jerusalem itself.—[Redak]

for purification and for sprinkling—Heb. וְלִנְדָּה, *and for sprinkling*. So did Jonathan paraphrase: *I will forgive their sins as they become purified with sprinkling water and with the ashes of the cow of purification; i.e., with the ashes of purification*.—[Rashi]

Unlike Redak, who explains this verse literally, Rashi, following Jonathan, explains it figuratively. The Talmud (*Yoma* 78a), however, states that men and women who have had a flux, menstruating women, and women who have given birth will bathe in this water to purify themselves. Apparently, the Sages interpret לִנְדָּה as *for the menstruant*.

In fact, a menstruant need not immerse herself in spring water to

purify herself; rain water is acceptable. Redak states that when a woman has experienced a flux other than during the days expected, when she is known as a נִזְהָ (one who experiences a flux) then spring water is required. The halachah, however, is that even in the case of a נִזְהָ, spring water is not required. Our mikva'oth, as a rule, contain rain water. (Cf. *Shulchan Aruch Yoreh Deah* 201:1, *Shach* subpar. 1, *Beur HaGra* subpar. 4.)

2. I will cut off the names of the idols—The idols that were there before, or the idols that they worship there today.—[Redak]

And also the prophets—*The false prophets*.—[Rashi from Jonathan] Redak points out that these are the false prophets who were there during the time of the First Temple.

and the spirit of contamination—*The evil inclination*.—[Rashi, Redak]

3. And it shall come to pass, if a man still prophesies—Indeed, I will remove the false prophets, but if there be a single sinner who prophesies

יִלְדוּהוּ לֹא הִתְקַנְסוּ אֲבִי
שֶׁקָּרָאתָהּ נִתְקַנְסָה בְּשִׁמְךָ
בְּיָמֶיךָ וְהָיָה כִּי אֲבִיהִי
וְאִמִּי יִקְרְאוּהוּ
בְּאִתְּנִיתִיהָ: ד' וְהָיָה
בְּעֶרְכָּא הָיָה וּבְהִתְנָתוּ
נִכְנִי שֶׁקָּרָא נִכְנִי
סִנְבֹאֲתָהּ בְּאִתְּנִיתִיהָ
וְלֹא יִתְנַבֵּן עוֹד שֶׁקָּרָא
בְּדִיל לֹאֲקָא בְּדִיל:
ה' וְיִסְמֵר לֹא נִבְיָא אֲמָא
נִכְנִי פִלְחָא בְּאִתְּנִיתִיהָ
אֲמִי אֲמִי אֲמִי אֲמִי
סִנְבֹאֲתִי: ו' וְיִסְמֵר לֹא

בְּשֵׁם יְהוָה וְדִקְרָהוּ אֲבִיהוּ וְאִמּוֹ יִלְדוּ
בְּהִנְבָּא: י' וְהָיָה בְּיָמֵינוּ הָהוּא יִבְשׁוּ
הַנְּבִיאִים אִישׁ מִחֻזֵּנוּ בְּהִנְבָּאתוֹ וְלֹא
יִלְבְּשׁוּ אֶדְרֶת שַׁעַר לְמַעַן בְּהֵשֵׁב:
ה' וְאָמַר לֹא נָבִיא אֲנִי אִישׁ עֹבֵד
אֲדָמָה אֲנִי כִּי־אָדָם הִקְנִי מִנְּעוּרִי:
וְאָמַר אֱלֹהֵי מֵה הַמִּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין

דש"י

מהר"י קרא

שקרא: רוח הטומאה. ילד הרע: (ד) אדרת שער.
סן דרך מסתים ומלחיהם מתעטפים בעליהם כאלו הם
אנשים זדונים למען יקבלו כתמים: (ה) כי אדם
הקנני. פחד כי מנחם לטון מקנה לאל ומקנה בקר
(בראשית כ"ו). כי אני כשאר כל האדם שאינו עוסק בנבואות, הפקדני מנעורי לשמור את מקנהו: (ו) בין
אבן עזרא

אבן עזרא

רדק

הכניס: (ד) והיה. אדרת שער. להראות ההלם
שחול עובד השם ומתאצל על עונו ויחיר שק לבטל לא
יכירוהו: (ה) ואמר. לשאלו מה מלאכתך: כי אדם
עצום בפני בני אדם שהם פורשים ואנשים צדיקים יישרים ולא ידברו כזב וכשיראו שלא יתקיימו נבואתם להם בשם
ויגדו כבעשיתם ומחויבים ובכלבשיתם ויבששו בנבואתם ויאכזרו שאינם נבואים ולא נבוא כליל אלא עובדי אדרת הם
ואת המעשה בדברים הללו אלא בעבודת האדרת ובפקנה ובקנה: (ה) ואמר. יאמר לשאל איתו היה נבואתי תחש
ויאמר לא נביא אנכי: הקנני. לפדני היות מקנה ובתעסק בעבודת האדרת: (ו) ואמר אליו מה המכונות האלה בין ידך.

מצודת דוד

מצודת ציון

יכירו השקר ולכן ידקרו אותו כהרס בעבור כנאלו בשקר ולא יהיו
פניו: (ה) יבשר הגבאים וגו'. ר"ל כלבש נבילי השקר ויבשו
תחשלת ותחול פניהם כוח הנבואה לא הנבואה הם יבשו כ"ל
מחויבו השקר שכל אלו נבואה עמה נבואה אמת כי והם
היבדלו כיחול האור מן החשך: ולא ילבשו וגו'. דרך הנבואה היה ללבוש שער וכן נלמד בנבואה ויבשו פניו בלבוש (פ"א)
(פ"א) ולכן חלש הנבואה הם לא ילבשו אדרת שער כדרך שכל הנבואה והיו למען יוכל כ"ל נכחם ולומר שאינו נביא כי יבשו
להכיר עליו שם ברא לנל יכירו עליו ממשיו הכלבשים שהם מתקנה בשקר: (ה) ואמר וגו'. ומכאן על שקרא של מעלה של פד
למען יכשו ויאמר לא נבוא אני: איש עובד וגו'. כלומר ואל פאלנו ח"כ מדוע אני מתבודד כשם בדרך הנבואה היה ח"כ זה
עצמו הנבואה חלש א' ה' כי מלאכתו כדרך כי לוי עיניו חלשם פניו להרשה ולורעם: כי אדם וגו'. ר"ל ואל שכלתי מנעורי נס
אל לא דבר כי ה' אלא איש כנני משה הקנה כי קין הנבואה נלבוש בשקר פניו ואמר, על כי לא נבוא מנעורי

Redak explains: He taught me to be a shepherd and to occupy myself with agriculture. *Ibn Ezra* renders: A man left me an inheritance of land, which I till since my youth.

Mezudath David explains: If you

ask me why I claimed to be a prophet during my youth, I will tell you that a man enticed me and initiated me into the occupation of a prophet, but God never spoke to me.

6. And one will say to him, "What

in the name of the Lord." And his father and his mother—his parents—shall thrust him through because of his prophesying. 4. And it shall come to pass on that day that the prophets shall be ashamed, each one of his vision when he prophesies; and they will not wear a hairy mantle in order to lie. 5. And he shall say, "I am not a prophet! I am a tiller of the soil, for a man entrusted me with his cattle from my youth." 6. And one will say to him, "What are these wounds between

shall thrust him through—*Redak* suggests that they may beat him and wound him to castigate him. It may also mean that they will slay him, as they said, "You shall not live."—[*Redak*] The parents will be so imbued with the love of God that they will slay even their own sons.—[*Ibn Ezra*]

4. **And it shall come to pass on that day that the prophets shall be ashamed**—When they see that their prophecy is not realized, they will be ashamed.—[*Redak*]

a hairy mantle—*So is the custom of those who entice or draw away [the people], to enwrap themselves with mantles as though they are righteous men in order that their lies be accepted.*—[*Rashi*] *Ibn Ezra* explains that they would don hairy mantles to show that they worshipped God and were remorseful for their sins. They would gird themselves with sackcloth lest they be recognized.

Redak explains the verse in two ways: 1) The false prophets will no longer wear hairy mantles, as they did prior to that time to lie and gain

credibility through their penitents' garb. 2) They will no longer wear prophets' hairy mantles so that they can deny that they ever claimed to be prophets or that they ever prophesied falsely. They will claim they are tillers of the soil, as in the following verse.

5. **And he shall say**—to the one who asks him, "What is your occupation?"—[*Ibn Ezra*] He will say to the one who asks him, "Where is your prophecy?"—[*Redak*]

I am a tiller of the soil—If you ask me why I seclude myself in the fields, as the prophets customarily do, I will tell you that I do not seclude myself because of prophecy, but because I till the soil, and I must go far into the fields to plow and sow.—[*Mezudath David*]

for a man entrusted me with his cattle—Heb. *הקניני*. *Menahem* (*Machbereth* p. 156, second definition.) interpreted [*הקניני*] as an expression of "livestock of flocks and livestock of cattle" (Gen. 26:14). *He entrusted me from my youth to watch his livestock.*—[*Rashi*]

your hands?" And he shall say, "That I was smitten in the house of my friends." 7. O sword, awaken against My shepherd and against the man who is associated with Me! says the Lord of Hosts. Smite the shepherd, and the flock shall scatter, and I will return My hand upon the little ones.

are these wounds between your hands?"—*Between your shoulders. There they flog the sinners.*—[Rashi]
in the house of my friends—*who loved me and reproved me to the straight path.*—[Rashi]*

7. O sword, awaken against My shepherd—*Against the one whom I appointed over the flock of My exile.*—[Rashi]

and against the man who is associated with Me—*whom I associated with Me to watch My flocks as I do.*—[Rashi]

Smite the shepherd—*The king of the border of wickedness.*—[Rashi, in the Lublin and Karlsruhe editions] As quoted by *Redak*, Rashi reads: The king of the kingdom of wickedness. The Warsaw edition has *The king of Babylon*. Mss. read: *The king of wicked Rome*.

and the flock shall scatter—*The flock subjected to his rule; lit. pressed down under his hand.*—[Rashi]

and I will return My hand—*And I will repeat My blows a second time.*—[Rashi]

upon the little ones—*Upon the rulers who are smaller than the kings. And Jonathan renders:*

and the flock shall scatter—*And the rulers shall scatter, and he renders:*

upon the little ones—*Their officers, who are second to them. And so did Jonathan render this verse as referring to the nations: O sword, reveal yourself against the king and against the ruler, his colleague who is like him, who resembles him, said the Lord of Hosts. Slay the king, and the rulers shall scatter. This wording of the Targum does not apply to Israel, for we do not find in the Targum or in the Scriptures [any words] but "a king and princes" [when referring to Israel], and the Aramaic translation thereof is רב־רבין, great ones.*—[Rashi]

We have omitted the words "of Babylon," appearing twice in the Targum, and the words "the king of Babylon." Although reference to Babylon appears in the *Targum Jonathan* in *Nach Lublin* and in the Warsaw edition, and is quoted by Rashi and *Redak*, it was probably introduced by those publishers only out of fear of censors. Since Zechariah was a post-exilic prophet, he would not have been predicting the downfall of the king of Babylon, who already was non-existent. Moreover, there is no reference to Babylon in the Vilna edition of 1843 or in the *Malbim* edition of Rashi.

Also, the wording "in the Targum or in the Scriptures" follows *Shem*

8. And it shall come to pass throughout all the land, says the Lord, two parts of it shall be cut off. They shall perish, and the third shall remain therein. 9. And I will bring the third in fire; and I will refine them as one refines silver, and I will test them as one tests gold. He shall call in My name, and I will respond to him. I said, "He is My people"; and he shall say, "The Lord is my God."

14

1. Behold! A day of the Lord is coming, and your plunder shall be shared within you. 2. And I will gather all the nations to

8. And it shall come to pass throughout all the land—Throughout all of Eretz Israel. Others explain that this refers to the entire earth, for even among the nations of the world, only the righteous, who serve God, will survive.—[Redak]

shall be cut off. They shall perish—Some shall be cut off by the sword, and some shall perish by pestilence.—[Redak]

and the third shall remain therein—They shall proselytize and live.—[Rashi] *Mezudath David* explains that the two parts represent Edom and Ishmael, who head all the nations of the world, and the remaining third represents Israel.

9. And I will bring the third in fire—And I will bring the third in straits in the smelting-pot of fire (Jonathan), so that some of the proselytes should bear the birth pang of the Messiah and the war of Gog and Magog with Israel. From there they shall be tested [as to] whether [or not] they are true proselytes. Then,

many of those who previously converted to Judaism shall return to their pre-conversion customs and join Gog. We find [this idea] in the Aggadah (*Avodah Zarah* 3b; *Midrash Psalms* 2:5, footnote 29).—[Rashi]

and he shall say, "The Lord . . ."—When he prays, he will pray to the Lord and not to his previous deity.—[Rashi]

1. Behold! A day of the Lord is coming—A day dear to the Lord.—[Rashi] That day shall be the Lord's, for His glory and His might will be manifest at that time, when Gog and Magog march on the land of Israel, as Ezekiel prophesied (38:18-39:16).—[Redak]

and your plunder shall be shared within you—Those dwelling within you shall share the plunder that you shall plunder [from] the enemies. And so does Jonathan render: And the house of Israel shall share the wealth of the peoples in your midst, O Jerusalem.—[Rashi]

Redak explains that the nations

Jerusalem to wage war; and the city shall be captured, and the houses shall be plundered, and the women shall be ravished, and half the city shall go forth into exile—and the rest of the people shall not be cut off from the city. 3. And the Lord shall go forth and wage war with those nations, like the day he waged war on the day of the battle. 4. And on that day His feet shall stand on the Mount of Olives, which is before Jerusalem from the east. And the Mount of Olives shall split

and the city shall be captured—This trouble will come about to refine the remaining third, concerning which Isaiah (26:20) prophesies: "Hide for but a moment until the wrath passes." Concerning this time, Daniel (12:1) prophesies: "There shall be a time of trouble, such as never was since there was a nation, until that time, etc."—[Redak]

and half the city shall go forth into exile—They will exile them from the city to their tents outside the city as captives. So far will God leave them in the hands of their enemies in order to refine them. And all those written in the book, who accept their tribulations with a good heart, will be spared.—[Redak]

and the rest of the people—*Not all of them will be exiled. Now, why will He permit them [i.e. the gentile nations] to exile half of them and to plunder the houses? So that they should not have an excuse, saying, "We have not come for war, but we have come to prostrate ourselves."*—

[Rashi] Israel will overpower their enemies with the help of God.—[Redak]

3. and wage war with those nations—Their victory will signal their defeat, for the Lord will go forth and wage war with them.—[Kara]

like the day he waged war on the day of battle—*Like the day He waged war on the Red Sea.*—[Rashi, Kara, from Jonathan] Just as when Israel was encamped by the Red Sea, and the people were in grave trouble because the Egyptians were pursuing them, and Moses said to them, "The Lord will wage war for you, and you remain silent"—so will God wage war against those nations.—[Redak]

4. His feet shall stand, etc.—This is figurative for the manifestation of a wonder and a miracle on the Mount of Olives. Maimonides (*Guide to the Perplexed*, vol. 1, chaps. 13, 28) explains that the feet represent the cause. It will be appar-

in the midst thereof—toward the east and toward the west—a very great valley. And half the mountain shall move to the north, and half of it to the south. 5. And you shall flee to the valley of the mountains, for the valley of the mountains shall reach Azal. And you shall flee as you fled because of the earthquake, in the days of Uzziah the King of Judah. And the Lord, my God, shall come;

in the midst thereof—Heb. *בְּתוֹכָהּ*, lit. from its half—[Rashi]

toward the east and toward the west—From east to west, as he goes on and concludes.—[Rashi]

and half the mountain shall move to the north, etc.—The northern half shall move from its place and draw toward the north, and so . . . —[Rashi]

and half of it to the south—Toward the south; and the valley between them will have its beginning to the east and its end to the west.—[Rashi]

5. **And you shall flee to the valley of the mountains**—This translation is made according to the reading of Nach Lublin, which, according to Kara, coincides with that of "the people of the west," whom he identifies as those living in the Holy Land. We read *וַיִּפְּצוּ*, and you shall flee. Rashi and Jonathan, however, follow the reading of "the people of the east," identified by Kara as those from Babylon, who read *וַיִּפְּצוּ*, and it shall be stopped up. Rashi's commentary follows.

Jonathan renders: *And the valley of the mountains shall be stopped up. Since Jerusalem is surrounded by*

mountains, and there is a valley between the mountains in the north and the Mount of Olives, and [this is also] so in the south, when half of the Mount of Olives draws toward the mountain in the north, the valley between them will be stopped up. [This will also be] so in the south.—[Rashi]

shall reach—The height of the valley that will be between the mountains.—[Rashi]

to Azal—Heb. *אָזַל*. [According to Rashi, this is not a placename; the meaning is] *To the height of the mountaintops that are from either side. So did Menahem classify this (Machbereth p. 32), with (Isa. 41:9) "and from its nobles (וְעַלְיוֹתָיו) I called you."* Its meaning is an expression of height.—[Rashi]*

for the valley of the mountains shall reach Azal—For the valley formed by the crevice in the mountain shall reach further than the Mount of Olives, to the place named Azal. Therefore, the nations will hope to escape there to be saved from the crevice in the mountain.—[Redak]

and you shall flee—when you see this great wonder.—[Rashi]

אֶלְהִי בְּלִקְדָּשִׁים עֲמֹד: וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אֹרֶךְ יִקְרֹת יִקְפָּאוֹן:
וְהָיָה יוֹם־אֶחָד הוּא יִדְעַ לַיהוָה לֹא־
יוֹם וְלֹא־לַיְלָה וְהָיָה לַעֲת־עָרֵב יִהְיֶה
אֹרֶךְ: "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מִיַּם־
הַיָּם מִירוּשָׁלַם חֲצִים אֶל־הַיָּם

ת"א יסוד אור. פסחים (ז' לא) יום, ויכר כח נאחזק: פס' חיים, שם ברחמים שלט (שקלים ז') :

מדר"י קרא
המלך עזריה וכת' ויגשו אסות הפנים מקל הקדקד. ואלי
נחמיה פס' דלרבותם ופותרים כתרונם ויסתחלו חילי. וסריא
עזריה לא הכריזו אלא את אלו היום ללכת את הנבונה ולהבי
אלהם. (ז') לא יהיה אור יקרות וקפאון. לא יהיה אור פתועב
כפ' שפ' שפ' אסות מזה תכלה וספיריו סתבה שלא עזריה. וכן
לא יהיה אור ככלל שלא יהיה אור אלא יהא פסח וגלוי
כסו שפ' לא יום ולא לילה. יהיה שאכרי רבותינו אור יקר
בשלים חות וקפי הוא בעולם תבא. קפי גלוי: (ז') לא יום ולא
לילה. שלא יהיה נאחזה סכל וכל ולא יהיה שבער גליות סכל
וכל אלא הנאחזה תהיה צופרת העלמה: יהיה לעת ערב יהיה
לנכונה ישעו של הקדוש כדור הוא: לא יום. לא אור נוגה כדור
כדור וגו' (ישעיה ז'): ולא לילה, ולא פת צרה נגרת שיפכוד המלכות שמקדם ימות משיהו יהיו ואין בהם
שיפכוד: והיה לעת ערב. קודם שיגמרו חלף שנה יהי' אור הנגה וכל הסובב האמור על יסדאל וכן תרנגו יונתו
לא כנראה יונתו ולא ככלל לילה: (ח) והיה ביום ההוא. כשיבטקו ה' הוחים מן המזרח למערב: יצאו מים חיים
בירושלים. ויילכו למזרח דרך אותה בקיפה. פד: הים

אבן עזרא
המלאכים ותשכן בירושלם וזהו ימי' פסח פס ירושלים כי
עמה ידבר תחלת הפרשה: (ז') והיה, לא יהיה. ישרת
בעבור אחרת ומלת יקרות חולר והמחולל הם פננות וככה
לא יהיה אור ולא יהיה פננות יקרות וקפאון דבר פס כדור
לא יום ולא לילה: (ז') והיה, לא ידעו בני האדם כנאול
יום השם אם יום הוא או לילה וסמך לערב יתברר זה
והמפרשים אוחז דרך משל על הגלות הישעיה איננו נכון רק
הוא כמשמעו: (ח) והיה, זה אור לפסח ובעבור זה
בבבאית יואל ופסין בית ה' יצא ויהא שנה' בבבאית יחזקאל
מצודת רוד
לכיות פסח כמסורת ללחם מול נוג: (ז') לא יהיה אור יקרות
וקפאון. לא יכיר אור ככיר ולא יכיר כקס: פס' דנפוחת כמס' ר"ל
יבדלן יכיר או נכונים כדפסס ולא יכיר אם ככיר לנפוחת או
לכיון: (ז') והיה יום אחד. ויבדלן יום אחד וטעם כואל ל' פס'
יכיר כיום הוא אש לא יכיר לא יום ולא לילה כי לא ידעו פס'
כנכונה כמפוסס: (ז') יצאו מים חיים בירושלים. כואל פס'ק

מצודת ציון
הרש. פס' דגדור ופססס: (ז') אור יקרות. אור ככיר וכן
יכיר רק כוין (לח' ז') וקפאון. ר"ל משך דכר כקסס וכואל
דכ' ללח' כקסס ללח' פס' וכן קפאון כפוסס (שטס ס"ז):
(ח) הים. מנפסס כפס פ' מים (ויקרא ז'): הקרפתי.
כפוסס דכ' טס: לעת ערב. פסין לער יכיר אור ר"ל או יכיר

8. And it shall come to pass on that day—when the Mount of Olives will split from east to west.—[Rashi]
spring water shall come forth from Jerusalem—and flow to the east by way of the crevice to . . .—[Rashi]
the eastern sea—which is to the east of the world; and half of it will turn to the west, to the western sea. This is the spring concerning which Joel (4:18) prophesied: "And a spring shall emanate from the house of the Lord." That is the spring concerning which Ezekiel (47:3) prophesied:

all holy ones with you. 6. And it shall come to pass on that day that there shall be no light, only disappearing light and thick darkness. 7. And it shall be one day that shall be known to the Lord, neither day nor night; and it shall come to pass that at eventide it shall be light. 8. And it shall come to pass on that day that spring water shall come forth from Jerusalem; half of it to the eastern sea,

all holy ones—*Angels.*—[Rashi]
with you—With Jerusalem.—[Ibn Ezra] Then God will come forth with all His angels to protect you, O Jerusalem. This is similar to (Ps. 91:11), "For He shall order His angels on your behalf, to guard you on all your ways."—[Redak]

6. on that day—on the day the sign will appear.—[Redak]

there shall be no light, only disappearing light and thick darkness—Jonathan renders: *There shall not be light, only light that passes away, and thickness; i.e., there shall not be splendrous light; only קָדָרוֹן וְקִרְרוֹ shall [there] be.*—[Rashi]

וְקִרְרוֹ—An expression similar to (Ps. 37:20), "like the disappearing light over the plains (בְּיָקָר)." Like a sort of light that appears in the morning over the mountains and disappears little by little.—[Rashi] וְקָדָרוֹן—Congealed and dark and thick, like ice that is congealed and frozen, as in (Job 10:10), "And like cheese You curdled me (תִּקְדָּיֵאֲנִי)."—[Rashi]*

7. And it shall be one day—And this thing shall be one day of the day of the Holy One, blessed be He. That day shall be known, that it is for the

preparation of the salvation by the Holy One, blessed be He.—[Rashi] That day shall be a special day for the Lord, in which His mighty deeds and His marvels will become known.—[Redak]

neither day—Neither [will it be] a light of splendor, like the light of the world to come, as it is stated (Isa. 30:26): "The light of the sun shall be sevenfold as the light of the seven days."—[Rashi]

nor night—Nor a time of trouble, like the trouble of the preceding subjugation by the kingdoms, shall [these days] be, for they will be the days of the Messiah [of our Messiah (Warsaw, Vilna editions)], and there shall be no subjugation during these days.—[Rashi according to Parshandatha]*

and it shall come to pass that at eventide—Before the thousand years are up there shall be a splendrous light, and all the good promised to Israel [will come]. And so did Jonathan translate: *Not like the light of day and not like the darkness of night.*—[Rashi] Redak understands this passage as a reference to verse 3, that God will come forth.

סדנתה ופלגיהון זקא
סססר אה קזקא
קבסיהתו ידון זקון :
ותקל סלכותא כיו
כל יתבי ארמא
קצרנא הויה ופלגון
קדס יי קפה סד אבי
שסיה ניבי קלסא
כלת בר מניה : יקא
קב ארמא קסיקא
סנוע זרסון זרס

ת"א ה' למק. פסחים ו פסחים פ"ג פ"ג ה' אחד. עבר נרשמים שמונה אחרי:

רמי

[illegible]

זבן עזרא

[illegible]

מצודה דוד

המסובר למעלה היינו מזהה מספר היום אל ידועים ומשם חספס
בכסות: חס. אל היום ידועים. ילנו דרך חס הכר אל היום
הקדמוני ינו: בקר ובחוריה יהיה. אל ידועים כסוק הקין אל
יגיד להקדמוני הקדמוני: (ס) יהיה היום ינו: אל או להקדמוני
למסובר: רשבו אחר. כל אל ינו: אל מלוח כ"ח שבו
בכסות אל ינו: חסוק היום אלן חסוק שדכיה וזה למסובר חסוק

until the corner gate, and from the tower of Hananel—which will also be in its place; and from there shall extend the length of the city.—*[Rashi]*

This corner gate, שַׁעַר הַפְּנִים, is also known as שַׁעַר הַפֶּנֶה, *the gate of the corner* in Jeremiah 31:37, where the

and remain in its old place—Heb. *u'vayit* lit. under it, in its place.—
[Rashi]

and half of it to the western sea; in summer and in winter it shall be. 9. And the Lord shall become King over all the earth; on that day shall the Lord be one, and His name one. 10. The whole earth shall be changed to be like a plain, from the hill of Rimmon in the south of

"And he measured a thousand cubits and he made me pass through the water."—[Rashi] This was already mentioned in verse 1.—[Mezudath David]

in summer and in winter it shall be—The source [of the spring] shall be both in summer and in winter. Its water will never fail. *Ibn Ezra* explains that the water will fail neither in the summer, when everything is dry, nor in the winter, when the streams freeze because of the cold. This spring will, nonetheless, not fail.—[Redak]

9. And the Lord shall become King—When the nations that attacked Jerusalem witness the aforementioned wonders, they will acknowledge that God is the ruler over all the earth, [that He] guides the heavenly beings as well as the earthly ones, [that He] does to them as He desires, and that He changes nature in order to do the will of those who fear Him—for all is His handiwork.—[Redak]*

shall the Lord be one—*For all the nations shall abandon their vanities and acknowledge Him, that He is one, and [that] no strange deity is with Him.*—[Rashi according to *Parshandatha*] [This is the original reading of Rashi's comment, which was emended in most editions to accommodate censors. The various accom-

modating versions are irrelevant.]

and His name one—*That His name shall be mentioned by everyone.*—[Rashi]*

10. The whole earth shall be changed—*The whole earth shall be changed to be like a plain. The mountains will be lowered, and the whole world will be a plain; and Jerusalem will be a mountain, so that it should appear higher than everything [else in the world].*—[Rashi]

from the hill of Rimmon—*We learned in Tosefta of Sotah (11:14): South of Jerusalem is a plain, and the hill of Rimmon is rocks and clods. Rather, so is [the] interpretation [of this phrase]: From the hill of Rimmon, which is a mountainous place—from there [the mountains of the world] will begin to be changed, to [be] a plain; and they will be like the south of Jerusalem, which is a plain.*—[Rashi]

Redak explains that all the land surrounding Jerusalem, which is now mountainous, will then become a plain, thus elevating Jerusalem over the entire land. Although even now Jerusalem is higher than the rest of the land, because it is surrounded by mountains, its height is not apparent. Isaiah (2:2) also prophesied that Jerusalem would "be raised above the hills." Although there the idea is explained figura-

וְיִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה וְיִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 לְמִישְׁעָר בְּנִימָן עַד־מִקְוֵה שַׁעַר
 הָרֶאֱשֹׁן עַד־שַׁעַר הַפְּנִים וּמִגִּדְלָה
 חֲנָנִאל עַד יִקְבִּי הַמֶּלֶךְ׃ יֵאָדָּם וְיִשְׁבְּנוּ בָּהּ
 וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה עוֹד וְיִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 לְבָמָּה׃ יִזְחָתָה וְהָרִידָהּ הַמִּגְפָּה אֲשֶׁר
 יִנָּה יְהוָה אֶת־כַּף־הַעֲמִים אֲשֶׁר צָבָא
 עַל־יְהוּשָׁעַם הַמֶּלֶךְ בַּשָּׁחַר וְהוּא עֹמֵד
 עַל־הַגִּבְעוֹת וְעֵינָיו תִּמְקְדָה בְּהָרֵיהֶן

יִרְבִּי

יִרְבִּי וְהָיָה כִּי יִשְׁבְּנוּ

שֶׁם אֵדָם שִׁיבָה לֵה' (א) וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה בָּהּ עוֹד. בְּהִיבְרוּ
 וְיִקְבְּלוּ אֶת יֵהוּא בָּהּ עוֹד. (ב) הַבֶּקֶת בְּשָׂרִי. בְּרִיבִי שֶׁחַד. וְלִשְׁנוֹ
 הַהִדְרָה. בְּמִקְוֵהָ. עַד שַׁעַר הַפְּנִים וּמִגִּדְלָה. כִּסְיָהּ מִקְוֵהָ וְהָיָה יִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 הָרֶם יִתְּנוּ שָׂמִי. מִלְכָּה (סוֹמִי"ל לְמִי"ל) וְכִמּוֹ (כִּלְקִי ל') סוֹמִי"ל וְשִׁמְרוֹת וְכִן כִּלְקִי יִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 שְׁלֹמִי הַנֶּחֱמָה שְׂבִיחוֹ וְכִי מוֹט. וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה. הָעֵר עוֹד. (ב) הַבֶּקֶת בְּשָׂרִי וְהוּא עוֹמֵד. זֶה נִסְתָּל אֲנִישִׁי׃
 מִלֵּךְ מִלְכֵי הַמְּלָכִים׃ (א) וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה. הָעֵר עוֹד.

אֵבָן עוֹמֵד

רִדְק

בְּהִיבְרוּ וְיִקְבְּלוּ הַכֵּל יִהְיֶה זֶה הוּא׃ בְּרִיבִי לִישָׁם. שֶׁשֶׁם יִהְיֶה
 הַכֵּל׃ עַד יִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה וְיִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 הָרֶם יִתְּנוּ שָׂמִי. עַד שַׁעַר הַפְּנִים וּמִגִּדְלָה. כִּסְיָהּ מִקְוֵהָ וְהָיָה יִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 שְׁלֹמִי הַנֶּחֱמָה שְׂבִיחוֹ וְכִי מוֹט. וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה. הָעֵר עוֹד. (ב) הַבֶּקֶת בְּשָׂרִי וְהוּא עוֹמֵד. זֶה נִסְתָּל אֲנִישִׁי׃
 מִלֵּךְ מִלְכֵי הַמְּלָכִים׃ (א) וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה. הָעֵר עוֹד.

סִפּוּר הוֹר

סִפּוּר הוֹר. מִלֵּךְ הָרֶם. הַחֲסוֹת. בְּמִקְוֵהָ. שֶׁשֶׁם יִהְיֶה
 הַכֵּל׃ עַד יִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה וְיִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 הָרֶם יִתְּנוּ שָׂמִי. עַד שַׁעַר הַפְּנִים וּמִגִּדְלָה. כִּסְיָהּ מִקְוֵהָ וְהָיָה יִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 שְׁלֹמִי הַנֶּחֱמָה שְׂבִיחוֹ וְכִי מוֹט. וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה. הָעֵר עוֹד. (ב) הַבֶּקֶת בְּשָׂרִי וְהוּא עוֹמֵד. זֶה נִסְתָּל אֲנִישִׁי׃
 מִלֵּךְ מִלְכֵי הַמְּלָכִים׃ (א) וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה. הָעֵר עוֹד.

סִפּוּר הוֹר

סִפּוּר הוֹר. מִלֵּךְ הָרֶם. הַחֲסוֹת. בְּמִקְוֵהָ. שֶׁשֶׁם יִהְיֶה
 הַכֵּל׃ עַד יִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה וְיִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 הָרֶם יִתְּנוּ שָׂמִי. עַד שַׁעַר הַפְּנִים וּמִגִּדְלָה. כִּסְיָהּ מִקְוֵהָ וְהָיָה יִשְׁבְּנוּ בְּהַר הַיְּהוּדָה
 שְׁלֹמִי הַנֶּחֱמָה שְׂבִיחוֹ וְכִי מוֹט. וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה. הָעֵר עוֹד. (ב) הַבֶּקֶת בְּשָׂרִי וְהוּא עוֹמֵד. זֶה נִסְתָּל אֲנִישִׁי׃
 מִלֵּךְ מִלְכֵי הַמְּלָכִים׃ (א) וְהָרֶם לֹא יִהְיֶה. הָעֵר עוֹד.

away, there will remain only holes. place a sign upon them, and I will
 It is to this plague that Isaiah (66:19) send refugees to the nations from
 alluded when he said, "And I will them, etc."*

Jerusalem; but it [Jerusalem] will be elevated high and remain in its old place: from the gate of Benjamin to the place of the first gate, until the corner gate, and from the tower of Hananel until the king's wine-cellar. 11. And they shall dwell therein, and there shall be no more destruction; but Jerusalem shall dwell in safety. 12. And this shall be the plague wherewith the Lord will smite all the nations who besieged Jerusalem: his flesh will waste away while he still stands on his feet; his eyes will waste away in their sockets,

tower of Hananel is also mentioned. To the verse in Jeremiah, *Redak* remarks that the name Hananel was known to the people at that time. *Jonathan* calls it *Pikus*. *Mezudath David* explains there that [the distance between the gate of the corner and the tower of Hananel] was the width of the city, from north to south. According to *Daath Mikra*, the corner gate was situated at the northwestern corner, the tower of Hananel was in the north, and the king's wine-cellar was in the king's garden in the south. (Cf. *Comm. Dig. to Jeremiah*.)

until the king's wine-cellar—*Jonathan renders: the pits (יִצְעֵץ) of the king, foséc in Old French. [This is] like [a word in] Baba Kamma 50b, "trenches (יִצְעֵץ) and caves." And so, all wine-cellar (יִצְעֵץ) in Scripture are expressions of trenches, referring to the pit that is before the wine-press, into which the wine flows.*

And the Midrash Aggadah (Pesikta d'Rav Kahana p. 143a; Song Rabbah 7:4, cf. Matteroth Kehunnah, Radal) [identifies] the pits of the king with the ocean: that Jerusalem will reach the end of the whole world, the pits dug out by the supreme King of kings.—[Rashi]

Redak conjectures that these wine-cellar were situated outside the city and were known to the people at that time.

11. and there shall be no more destruction—*The city shall no longer be in ruins.—[Rashi]*

12. his flesh will waste away while he still stands—*This denotes the falling off of the limbs.—[Rashi, Redak from Ecc. Rabbah 9:13] This will not occur during illness; rather, while he is standing on his feet, his flesh and limbs will waste away.—[Redak]*

in their sockets—*This follows Mezudath David. Redak renders: in their holes; when the eyes waste*

יהקסי במוסרהו : יי ויהי בענקא יהיא
 יהי שגוש קקלא קרם
 יי סני קהון ויהקפון
 גבר בגד סכריה ויהקלש
 גדיה עם ידא חקבריה :
 יי ואף דבית יהודה
 ייתגון עם סניא בד
 אניסין לאנחא קרנא
 בירו שלם ויהקפון
 נקסי חיל קל עקסין
 קחור קחור דה קא
 וכספא ולכושן סני
 לקרא : מיוקן תהי קתא
 סניא בודנא קקלא
 נחסרא וקל בעירא
 דיהי בששקתא האינן
 קספתא קרא : : מויהי
 קל דישקאר סני
 עם סניא דספתקשין

וְלָשׁוֹנוֹ תִּמְקַ בְּפִיהֶם: יִי וְהִיָּה בָּיוֹם
 הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמַת־יְהוָה רַבָּה בָּהֶם
 וְהַחֲזִיקוּ אִישׁ יָד רֵעֵהוּ וְעָלְתָה יָדוֹ עַל־
 יָד רֵעֵהוּ: יִי וְגַם־יִהְיֶה תִּלְחָם
 בִּירוּשָׁלַם וְאַסְף חֵיל כָּל־הַגּוֹיִם סָבִיב
 זֶהָב וְכֶסֶף וּבָגָדִים לָרֹב מְאֹד: מו וְכֵן
 תִּהְיֶה מִגֶּפֶת הַפּוֹס הַפָּרֹד הַנִּמְלָל
 וְהַדְמוּר וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה
 בַּמַּחֲנוֹת הַהֵמָּה בַּמִּגֶּפֶת הַזֹּאת :
 מו וְהִיָּה כָּל־הַנוֹתֵר מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים

גיא על יד
 סררי קרא
 חקב בניהם . רבי זה גורם שלא יוכלו להלחם בירושלים :
 (יד) וגם יהודה תלחם בירושלים . כתרנוטו ואף דבית ישראל
 ייתגון עממיה בד אניסין לאנחא קרנא בודנא קקלא : ואספ חיל
 כל הגוים סביב . וכשיוראת יהודה שחטו כל הגוים בשנעין
 ובשרין יתפסקו לבס . ביר יקוסין עליהם ויהרגם ואספ חילם

דריק

יחבסן בגלגליותות חבסה היא שאמבר בנכחית ושיעית גתתי
 בתם אית ושיחתי בתם שלום וגי : (יג) ויהיה ביום ההוא
 ויעלתה ידו על יד רחמי . תפסק ידו כשיחוק ביר רחמי כמר
 שאמבר חקב בשיר וכן בעלות גרוש בעמי ותעל שבתה השל
 וצריה עליה וכן תרגם יונתן ותתליש דיהי עם ידא ההבדית :
 (יד) וגם יהודה . מ' ג' יהודה . שבאו עם הגוים ונלחבו
 עבהם בירושלם כשיורא חבסה שישית ח' בתם ואספ חילם
 זהב וכסף ובגדים כמר שאמבר ואבילו על יסין ועל שסאל ויהא
 שאמבר ואספ רוחה ויכר יאסוף על יסין תחלת ואחר כך יצאו
 יושבי ירושלים ויכוו כם הם יונתן תרגם ואף דבית יהודה וגי :

סצורת ציון

ויקסין : (יג) סצורת . ענין כלול דעת : רבא . גדול : ותחילתן
 ענין אחרים : (יד) חיל . ענין שוב : (טו) הפרד . אול חילן

אח יד רעיו לעזרו ולקסדו יחבסו זה כענין שאלא חיליו ומקסד
 כלכול דעת שחיע עברין יין אכב לאויב : (יד) וגם יהודה תלחם בירושלים . כי כפלים גלור על יחבסין וכדכוסם ללכסי עמי יסוד
 ללח עמיהם בעתהם גלור על הציור וכלאמר הנה כלכול דעת יתיה בעטור שגם בני יהודה יתיה שגם יונתן וכפולחו מי סני דרעיו לקחון
 יחבסו זה שאלא מני יהודה חלם שני ליוח לס לאויבים : ואספ חיל וגי . כי הענין אספ חילם יכלו מלחמה וכדס הענין
 פסס : (טו) וכן תהיה . וכמו קן תהיה עמם הסם וגי כמו המענה הולח האלמנה למעלה חקב כענין וגי : (טו) הבאים וגי .

רש"י

(יג) חריה כהושת ה' רבה בהם . לערנב הכמתם
 להפסד לשנעין : והחזיקו איש יד רעהו . יאלחו כו
 להרגו : ועלתה ידו . כל דאליס גבר : (יד) וגם יהודה .
 על כרחם תלחם על ירושלים : (טו) כסנפה הוואה .

אבן עזרא

בענין כמו ויחבסו אסוריו : (יג) ויהיה . ועלתה . כמתעו
 או כמו ונכרתה וככה יעשו עליה הכרת ופסק : (יד) וגם
 יהודה . הם יחר העם שנאלחו חטעה מלחמה בירושלם
 פס האויב להכרית וכו' או ימלאו אנשי ירושלים זהב וכסף
 ובגדים מאוסים וזהו טעם ואספתיה את כל הגוים בירושלם :
 (טו) וכן תהיה בגפת הסום . המק כשרו ועינו :
 (טו) ויהיה כל הנותר . והו השלישית שהזכיר בעבור

(טו) ויהיה כל הנותר . הנותרים הם שהשיבו אל לבם בסלחבה התיא וישבו אל ח' בכל לבם : לבלק ח' צבאות . שהם הכיורתי

סצורת רוד

כשהוא שופד על גליו ולא נפל למכבד : בחוריהן . ענקים שכן
 יושביות : בניהם . כפי כל חלח ואלח : (יג) סצורת ח' . שבויה
 כהנניה מ' יהיה ככב דסם : והחזיקו . כלכב יחזיקו אים מהם
 אח יד רעיו לעזרו ולקסדו יחבסו זה כענין שאלא חיליו ומקסד
 כלכול דעת שחיע עברין יין אכב לאויב : (יד) וגם יהודה תלחם בירושלים . כי כפלים גלור על יחבסין וכדכוסם ללכסי עמי יסוד
 ללח עמיהם בעתהם גלור על הציור וכלאמר הנה כלכול דעת יתיה בעטור שגם בני יהודה יתיה שגם יונתן וכפולחו מי סני דרעיו לקחון
 יחבסו זה שאלא מני יהודה חלם שני ליוח לס לאויבים : ואספ חיל וגי . כי הענין אספ חילם יכלו מלחמה וכדס הענין
 פסס : (טו) וכן תהיה . וכמו קן תהיה עמם הסם וגי כמו המענה הולח האלמנה למעלה חקב כענין וגי : (טו) הבאים וגי .

16. And it will come to pass that everyone left—The survivors are those who gave thought during this war and returned to God wholeheartedly.—[Redak] This is the

remaining third, mentioned above (13:9).—[Ibn Ezra] who came up—to wage war.—[Mezudath David]

and his tongue shall waste away in his mouth. 13. And it will come to pass on that day that there will be great consternation, sent by the Lord upon them; each one shall seize the hand of the other, and his hand shall rise up against the hand of the other. 14. Yea, even Judah will fight against Jerusalem! And the wealth of all the nations round about—gold and silver and apparel—will be gathered in very great abundance. 15. And so will be the plague of the horses, the mules, the camels, the donkeys, and all the animals that are in those camps, similar to this plague. 16. And it will come to pass that everyone left of the nations who came up

13. **there will be great consternation, sent by the Lord upon them—to confuse their wisdom, to bring them about to madness.**—[Rashi]

each one will seize the hand of the other—He will seize him to slay him.—[Rashi]

and his hand shall rise up—Whoever is stronger is victorious.—[Rashi] Redak, following Jonathan, explains that his hand will be torn off by the hand of the other.

Mezudath David renders: And each one shall support the hand of the other, etc. Each one will stretch forth his hand to assist his friend. The friend, however, amidst great consternation, will think that he is being attacked and will, therefore, raise his hand against the outstretched hand of his friend.

14. **Yea, even Judah—against their will shall fight against Jerusalem.**—[Rashi] As explained above, the Judahites will be coerced by the

armies of Gog and Magog to wage war against their brethren besieged within Jerusalem.—[Redak] This will cause the consternation: Because the inhabitants of the Judean cities will be coerced into attacking their brethren in Jerusalem, whenever one stretches forth his hand to assist his neighbor, the neighbor will suspect that he is one of the Judeans who has turned into an enemy.—[Mezudath David]

And the wealth of all the nations, etc., will be gathered—When the Judeans witness the plague that will be inflicted upon the nations, they will gather their possessions. The passive voice is used to denote that first the plunder will be gathered by the Judeans, and later the people of the cities will come out and share it.—[Redak]

15. **similar to this plague—which is delineated above, that his flesh shall waste away.**—[Rashi]

against Jerusalem will go up from year to year to prostrate himself to the King, the Lord of Hosts, and to celebrate the festival of Tabernacles. 17. And it shall be that whoever of all the families of the earth does not go up to Jerusalem to prostrate himself to the King, the Lord of Hosts—upon them there shall be no rain. 18. And if the family of Egypt does not go up and does not come, it shall not [rain] upon them. The plague [on Egypt] will be [the same as] that with which

will go up—to Jerusalem.—[*Mezudath David*]*

and to celebrate—To bring the sacrifices prescribed for the festival.—[*Mezudath David*]

the festival of Tabernacles—*As our Sages explained in tractate Avodah Zarah (3a): I have an easy commandment named Sukkah, as is stated in the first halachic discussion.—[Rashi]*

The Talmud states that God will give the nations a final chance to accept the Torah. He will give them the commandment of Sukkah, to test them. Eagerly, each one will build a *sukkah* atop his roof, and God will make the sun piercingly hot. Each one will kick his *sukkah* and leave it. Thereupon, God will laugh at them, as the Psalmist (2:4) states: "He Who dwells in heaven shall laugh; the Lord shall mock them." The Talmud explains that although Jews also leave the *sukkah* when it causes them discomfort, they do not kick it and abandon it with contempt.

Redak explains that since the war of Gog and Magog will take place in

the season of Sukkoth, when the nations will witness God's wonders, they will make a pilgrimage every Sukkoth to commemorate these wonders.

17. **rain**—*Actual rain to cause the produce of their land to grow. Now, what reason did He have for decreeing upon them the withholding of rain? That the commandments of the festival are based on the rains: the four species of the lulav and the water libation are to appease God for water. Since the festival of Tabernacles is the time of the rains of the year, no rain will fall on those who entertain doubts concerning the festival of Tabernacles. This is learned in the Tosefta of Sukkah (4:7).—[Rashi]*

Kara explains that on Sukkoth the world is judged concerning its water supply for the year, and those who do not go up to Jerusalem to pray for rain will not have any rainfall. (Cf. *Rosh Hashanah* 1:2.)

18. **And if the family of Egypt does not go up**—*and they do not require rain, for the Nile comes up and waters it [i.e., the land of Egypt].—[Rashi]*
it shall not [rain] upon them—

ה'א מללח הכוס. פסחים ו (פסחים ב) :

דעם

יונה ה'. זאת יהיה עינם חזרים ועושם כל העבו"ס כמ"ס
לא עליהם יהיה הנס: (ב) על סעלות היום. על
הנקישות שחולין לסום לנוי בין מיניו אף אותן יהידישו
לעשות כלי שרם למזרחים לרם ולכירות לבשל כשר ונחם
לרוב: (בא) והיה כל סיר. שם היו לדן (אח הדן)

אבן עזרא

17: (v) 21

[illegible]

מצודת דוד

ה"כ נקיים מן

[illegible]

those that are used to remove the ashes, they too will be of gold and of silver, like the sprinkling basins that are before the altar.—[Rashi]*

21. Yea, every pot . . . will be—*All*

the Lord will plague the nations who do not go up to celebrate the festival of Tabernacles. 19. Such will be the punishment of Egypt and the punishment of all the nations who do not go up to celebrate the festival of Tabernacles. 20. On that day there will be upon the bells of the horses, "holy to the Lord"; and the pots in the House of the Lord will be like the sprinkling bowls before the altar. 21. Yea, every pot in Jerusalem and in Judah will be holy to the Lord

and the punishment of all the nations, as He states: "upon them there shall be no rain."—[Rashi]

Redak renders: And if the family of Egypt does not go up [on Suk-koth] and does not come because rain never falls upon them, the same plague will be, that with which the Lord will plague, etc.: Since they do not require rain, they will be punished with the plague with which the Lord will plague the nations that attacked Jerusalem; i.e., their flesh will waste away, as described above.

who do not go up to celebrate the festival of Tabernacles—Because they will not go up to celebrate the festival of Tabernacles, they will be punished with the plague.—[Redak]

19. Such will be the punishment of Egypt—The plague.—[Redak]

and the punishment of all the nations—The withholding of rain, as related above.—[Redak] In this case, the word נֶחֱסֵה is rendered as "punishment," rather than "sin."—[Ibn Ezra, Redak]

20. there will be upon the bells of the horses—On the bells that are

hung on the horse for beauty between its eyes (Pesachim 50a). Those, too, will be consecrated to make service-vessels: sprinkling basins for the blood and pots to cook the flesh of the many sacrifices.—[Rashi]

the bells of the horses—*téntononç in Old French.*—[Rashi] Redak explains that the bells were hung on the horses' necks. Some define these horses as the horses that die in the plague, and others define them as the horses that go up to Jerusalem annually to celebrate the festival of Tabernacles. At that time, Israel will consecrate the bells to make pots in which to cook the sacrificial flesh in the Temple.—[Redak]

"holy to the Lord"—It will be as though the words "holy to the Lord" are engraved upon them. Everyone will be aware of their sanctity and refrain from using them.—[Redak]

Others of our Sages derive the word מַצְלוֹת from צֶלַל, *a shadow*, explaining that Jerusalem will be expanded to the extent that a horse will run the length of Jerusalem until

**צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַגּוֹבִיּוֹת וְלָקְחוּ מֵהֶם
וּבְשָׁלוֹ בָּהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד
בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם־הַהוּא :**

רש"י
מלילת הסוס (פויסינ"ר גלפ"ו): ולא יהיה כנעני.
לא יאמרו למחורה כמו (ישפיה כ"ג) כנעניה נכבדי ארץ.
ללא חין כאן עני :

אבן עזרא
לנגנה ידועה היום והנה כל אלף הפרשיות שהם כסוף זה
הספר הן לעתיד והאומר כי כבר עבר יראנו המים המיים
היואלים מירושלים בקץ ובחורף :

וכן כנעניו אמר שהיו חסדים ראונו מים בנביא המקדש לא יהיו שם עוד כי כנעניו המכונים חיו עובדי הכתבים. וכן
פירוש וגם בהם אף להבנים ולללים :

מצודת דוד

סיר זר , פל כי יכנו זמתי שגזים מהללים לכספ"ק לכן כל
ספירות אשך ציושלים וציושלים יסיו קדש : כל הוובחים , זנח
שגזים : ולקח : מהם , יקחו מהספירות הם ויכשלו כשם כלי
לשאל : ולא יהיה כנעני עוד , לפי שפלו היו כנענים מנני כנען חוספי פלים ופולסי פלים לנתיס' כי כן נחם יוספס , לכן
אמר כנני כשהיה לו כי סוד כנני ספקש חוספי ונ"י כי גדולי האומות ימננו לסחם להם חוספי פלים ופולסי פלים כנני כ' :

מהר"י קרא
במקרים שלפני הכובד אלא יסיו עוד סירות הרבה עם
המורקים : (כא) ולא יהיה כנעני עוד , נבר תגר , ורבותיו
פירוש כנעני , אין כאן עני :
הכלה ספר זכריה

דר"ק
לבשל בהם ובחי שלמים וכשיבאו הגוים הוובחים יקחו מהם
ובשלו בהם : ולא יהיה כנעני עוד , ה"ל ולא יהא עביר תגרא עוד
כמו כנעניה נכבדי ארץ שס"י כחריה כלומר לא יצטרך בית ה'
עוד לסוחר שימכור שם סירות או נהשת לעשות מהם סירות כי
רבים יהיו הסתגדרים הסקדשים , וז"ל פירש כי על
הנכענים אשר שהיו חסדים ראונו מים בנביא המקדש לא יהיו שם עוד כי כנעניו המכונים חיו עובדי הכתבים. וכן
פירוש וגם בהם אף להבנים ולללים :

מצודת ציון

ספקלנין כשם הדם לזרק : (נח) כנעני , הם כנענים' מנני כנען :
שגזים : ולקח : מהם , יקחו מהספירות הם ויכשלו כשם כלי
לשאל : ולא יהיה כנעני עוד , לפי שפלו היו כנענים מנני כנען חוספי פלים ופולסי פלים לנתיס' כי כן נחם יוספס , לכן
אמר כנני כשהיה לו כי סוד כנני ספקש חוספי ונ"י כי גדולי האומות ימננו לסחם להם חוספי פלים ופולסי פלים כנני כ' :

תרגום

מלאכי א

א' מִשְׁנַּת דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד * **מַטֵּל פְּהֶגְמָא דְּרִי' עַל**
יִשְׂרָאֵל בְּיַד

רש"י
ה"א פלאי , פלס ס ,
א (א) משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי :
המסר למלאכי לשאת אותי אל בני ישראל : ביד מלאכי , כבר היה מסור בידו זה ימים רבים
מכאן דרשו רבותינו כנריותה דמחלתה של הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות וכן אומר משת היחיה
דר"ק
א (א) משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי , חגי זכריה וסלאכי
הם שנבאו בבית שני ובהגיו וזכריה נכתב ופן
זכרו חרות משה עבדי כי כשיתו נפקה הנבואה מישראל : (ה) **משא** , נבואה והאומר כי על ישראל התנכל פסם נלו
מצודת דוד
א (ב) משא , נבואה והאומר כי על ישראל התנכל פסם נלו
מצודת ציון
א (ב) משא , נבואה והאומר כי על ישראל התנכל פסם נלו

Judah the Prince, an "outside" mishnah appearing in *Mechilta*, the tannaitic commentary on the Book of Exodus. This quotation does not appear in extant editions of *Mechilta*; however, it does appear in *Midrash Tanhuma*, *Yithro* 11, and in *Exodus Rabbah* 28:6.

All prophecies were transmitted to the souls of the prophets at the time of the giving of the Torah. However, the prophets were not permitted to divulge the prophecies to the people until they were given explicit permission to do so for each prophecy in its time.*

of Hosts, and all who sacrifice will come and take of them and cook in them; and there will no longer be a trafficker in the House of the Lord of Hosts on that day.

and there will no longer be a trafficker—*They will not require trafficking, as in (Isa. 23:8): "whose traffickers (תְּסֻפִּי) were the honored of the earth."* Another explanation: *There is no poor man here.*—[Rashi from *Pesachim* 50a]

The former explanation follows the view that the Temple treasury will be replete with gold and silver from the spoils of the heathens. The treasurer will, therefore, not be required to traffic with Temple property in order to purchase the necessities for the Temple service. Others, who do not explain the verses as being about the spoils of

the heathens, define תְּסֻפִּי as a contraction of אֵין בָּאֵין עֵינִי, *there is no poor man here.*

Redak explains that the treasurer will no longer need to traffic with Temple property because there will be many people donating to the Temple. *Rabbi Joseph Kimchi* explains that there will no longer be a Canaanite in the House of the Lord of Hosts; i.e., the Gibeonites, who served as wood choppers and waters drawers for the Temple, will no longer be required since the prominent people of all nations will volunteer to serve the priests.—[*Redak*]

Malachi

1

1. The burden of the word of the Lord to Israel in the hand of Malachi.

1. The burden of the word of the Lord—*Porport in Old French, burden. A word delivered to Malachi to bear to the children of Israel.*—[*Rashi*]

in the hand of Malachi—*It was already delivered into his hand for many days. From here, our Sages expounded in a baraita of Mechilta that all the prophets stood on Mount*

Sinai and there the prophecies were delivered to them, and so [Isaiah (48:16)] says: "From the time it was, there was I, and now, the Lord God has sent me, [and His spirit]."—[*Rashi*] [The bracketed words are from *Parshandatha* and other editions.]

Rashi quotes a tannaitic maxim not found in the mishnah of Rabbi

[illegible][illegible][illegible][illegible]

2. I loved you, said the Lord, and you said, "How have You loved us?" Was not Esau a brother to Jacob? says the Lord. And I loved Jacob. 3. And I hated Esau, and I made his mountains desolate and his heritage into [a habitat for] the jackals of the desert. 4. Should Edom say, "We were poor, but we will return and build the ruins"? So said

2. **And you said**—And if you say.—[Redak]

And I loved Jacob—*And I gave him* (Jer. 3:19) "*a desirable land, an inheritance of the desire of hosts of nations*"; *a land that all the hosts of nations desire*.—[Rashi]

Redak explains: I chose Jacob and his seed even though they provoke Me, and I gave them the land I promised to Abraham and Isaac.

3. **And I hated Esau**—*to push him off to a land [to the land of Seir (Warsaw and Vilna editions)] because of Jacob, his brother. Now it is customary in the world that, if one has two sons, he selects a beautiful portion for the firstborn*.—[Rashi]

and I made his mountains desolate—*They do not compare to the mountains of Israel*.—[Rashi]

for the jackals of the desert—*A den of jackals*.—[Rashi]

However, Redak explains:

and I hated Esau—according to his deeds and the deeds of his children after him, and I did not want him to share the land of Canaan with his brother Jacob. I therefore gave him Mt. Seir for a heritage, and

when the descendants of Esau did much harm to Israel and rejoiced at Israel's destruction and exile, I hated them.

and I made his mountains desolate—Since his land is called Mt. Seir, Scripture refers to it as "his mountains." Although your land became desolate, you eventually returned to it and are living there now; but they shall never return to their land, for it will remain a habitat of jackals. Now you see how I loved Jacob's seed and hated Esau's.

for the jackals of the desert—That jackals and ostriches shall dwell there as in the desert.—[Redak]

4. **Should Edom say, "We were poor**—*And if Edom says, "At first we were poor, but from now on we will be rich from the spoils of Jerusalem."*—[Rashi]

but we will return and build the ruins—*Our ruins, so said the Lord, etc.*—[Rashi] And if Edom says, "We have become poor. Although we have become poor, and our land is desolate, we will rebuild the ruins as Israel has done."—[Redak]

[illegible][illegible][illegible][illegible]

the Lords of Hosts: They shall build, but I will demolish; and they shall be called the border of wickedness and the people whom the Lord has damned forever. 5. And your eyes shall see, and you shall say, "The Lord is great beyond the border of Israel." 6. A son honors a father, and a slave his master. Now if I am a father, where is My honor? And if I am a master, where is My fear? says the Lord of Hosts to you, the priests, who despise My name.

They shall build, but I will demolish—If they build, I will demolish.—[Redak]

and they shall be called the border of wickedness—Everyone will call their land the border of wickedness: it became perpetually desolate because of the wickedness of its inhabitants, for their wickedness was very great before the Lord. They betrayed their brethren, the children of Jacob, while God commanded Israel: "You shall not despise an Edomite, for he is your brother." Edom inflicted as much harm upon Israel as they could, and rejoiced at the destruction of the Israelites land and their exile, as is stated in Obadiah.—[Redak]

5. And your eyes shall see—their destruction.—[Redak]

"The Lord is great beyond the border of Israel."—*He will show His greatness over our border, to make known that we are His people. And*

Jonathan rendered: May the glory of the Lord be magnified, and He has widened the border of Israel.—[Rashi]

Redak explains: Over your border, you will announce the greatness of the Lord, Who restored you to your borders while their land is in ruins. Whereas your land is called the border of Israel, theirs is called the border of wickedness.

6. A son—*is required to honor his father, and so a slave his master—and you are called sons and slaves. Now, if I am your father, where is My honor?*—[Rashi]

says the Lord of Hosts to you—*You, the priests who despise My Name.*—[Rashi] He reproves the priests first because they should teach the people. Not only do they neglect to teach the people to honor Me, but they despise My Name.—[Redak]

על שם ואם תיפסן
במא בסתא על שם:
יסקר בן אמן על
סתר בן אמן ואם
תיפסן במא סתר
באמן אמן סתר
די בסר הוא: סתר
סקר בן רעור: דבא
המא בן זר אמן
סקר בן רעור ורעור
המא בן קרבוהי קע
לשמונה בער הוקרע
קר או בוסם אמן

דעם

לי צמה בוינו. הרי הכוין: (ז) מן
ואמרתם. כלומר ואם תאמרו:

לִי נָחָה בְּיָוֵהוּ. הָרִי הַזֶּהוּ: (י) מְנִישִׁים עַל מִזְבְּחֵי וְנִי וְאִסְרָתָם. כְּלוּמָהּ וְהִם אֲחֵרֵי: בַּמָּסָךְ אֲדַרְבָּן. וְחָלְלוּ לֵךְ אֶת לֶחֶם מִזְבֵּחַךְ אֵי מִשְׁבִּי לָכֵס בִּי בִּפְתָח נִלְחָתִים וְחָלְלוּ וְאִסְרָתָם שֶׁחֲדָה לִי בְּנֵהוּ הָרָא. בְּיָוֵהוּ הִי לִמְלֹכֹת אֵימַת כִּכְאֲחֵיו בְּמַחְמֵה וּבְקִדְשֵׁים וְחָוֹת' מֵאֲחֵר הָרָא אֲסוּר לֵנו לִמְלֹכֹת מַחְמָה כִּכְדָּה מִמֶּחֶה וּבֹחַ כִּכְדָּה זָכָה טוֹרָה וְעַמֵּל וְעַל הַלְחָלוֹת לֵל מַחְמָה כִּכְבִּיל כִּיִּית אֵי כֹפֹל הַמַּעֲשֵׂי כָּל הַלְחָלוֹת וְחָדָה: (ח) אֵי רֵעַ. בִּי לֵי דְכַר עֵי רֵעַ:

אכן עזרא

הוא הגיחול וזה עשייתם בעבור היוונים
היהוה השולח וניחזקאל כתוב על
לפני ה' : (ח) ובי. אין רע.
במו פתח יהודה : הירצץ. שיאח

(ו) מנישים. שחם מנישים ולמה תאמרו כמה גלגלון
היה הגלגול וזה עשים בעבור היום מובחי נכזה בעיינים
היהוא השולטן וביחזקאל כתוב על המזבח זה השלחן אשר
לפני ה': (ח) ובי. אין רע. בעיינים: לפתחך.
במו פתח יהודה: הירצך. שיאהך כלכו: או הישא

הוא המבוכה אמר ביוזקאל על הסוכה זה חשלחן אשר ל
בנים ואינם ששים אל לבם לטה צוה האל יתברך להקריב
ולחקריבו אתם ואמרתם אין זה רע וסוב הוא להקריבו כי השלחן נ
מוכח והיה עליכם לומר למבואים אותו זה רע הוא להקריבו
טשאי' מני המביאי' וכקבלים הצחות ותאמרו אין רע: חקריבו זה

לומר אני ה' לכם אחס הכהנים העבדים א
לעמרו דבר מה אנו מבין את שפן: (ו) סג

[illegible]

מחמכים קרנני וזהו כויון שמי : הקריבהו . בחון אזה כדנר
טדיר ממך לשמחך אשר ששעה נמולו לו כאם ישא סיך לכדך

such sacrifices and accept the imperfect animals, saying that there is nothing wrong.—[Redak]*

But you said, "How have we despised Your Name?" 7. You offer on My altar defiled food, yet you say, "How have we defiled You?" By your saying, "God's table is contemptible." 8. When you offer a blind [animal] for a sacrifice, is there nothing wrong? And when you offer a lame or a sick one, is there nothing wrong? Were you to offer it to your governor, would he accept you or would he favor you? says the Lord of Hosts.

But you said, "How have we despised"—*I knew that you would say, "How have we despised?" This is the contempt [as follows:]—[Rashi]*

7. You offer on My altar, etc., yet you say—*And if you say.—[Rashi]*

"How have we defiled You?"—*How have we defiled for You the bread of Your altar? I reply to you that, in this manner you have defiled Me.—[Rashi]*

By your saying, "God's table is contemptible."—*They would look with contempt on sharing equally the meal offerings and the hallowed foods, and they would say, "Since we may not share a meal offering for a meal offering, or a sacrifice for a sacrifice, it is too much bother and toil to divide each meal offering for the olive-sized piece or the bean-sized piece that is apportioned to each one."—[Rashi]* Rashi is alluding to the rule that the priests-of-the-watch share each sacrifice and each meal offering equally. They might not, however, share one meal offering for another, as is delineated in *Menachoth* 73a. The priests in Mala-

chi's time looked with contempt upon receiving a few crumbs of a meal offering.*

"God's table is contemptible."—By sacrificing contemptible things, such as blood and fat, on the altar, the altar is rendered contemptible. They did not attempt to understand why God commanded them to offer up the blood and fat of animals on the altar. Saying that the altar is contemptible is, in effect, despising God Himself.—*[Redak]*

8. **is there nothing wrong?**—*Is this thing not bad?—[Rashi]* *Redak* and *Ibn Ezra* explain this phrase as a declarative sentence: There is nothing wrong; i.e., in your view, there is nothing wrong. *Redak* explains that when a person brings a blind lamb to sacrifice, you say that there is nothing wrong, and that it is proper to sacrifice such a lamb because the table is contemptible—there is nothing wrong with a sacrifice that defiles it. You therefore offer such a sacrifice on My altar. You should say to those who bring such sacrifices that it is wrong to offer them

צְבָאוֹת: ׀ וְעַתָּה חֲלָדְנָא פְּנִי־אֵל
וַיִּתְּנֵנוּ מִיָּדְכֶם הִיָּתָה זֹאת הִישָׁא מִכֶּם
פְּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ׀ מִיָּגְס־בְּכֶם
וַיִּסְגֵּר דְּלָתִים וְלֹא תֹאֲדִירוּ מִזְבְּחֵי הַנֶּחֱם
אֵינְלִי חֶפֶץ בְּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיָּדְכֶם: ׀ יֵא כִי
תֵּא מִן נֶחֱם שֶׁ עָלֶיךָ ז

מסורה

ת"א מ' י"ג כ"ט, ש"ס ע"ה ז

רשי
 (פ) ועתה חלו נא פני. ועתה אחס הכהנים העושים
 הרעה הזאת איך יעלה בלבכם להיות שלומי ישראל לבקש
 עולכם רחמים הרי מידכם היתה זאת הרעה: **הישא**
 (כ) פנים. לשמוע תפלה מפיהם ולחון את שולחיהם.
 (ז) מי גם בכם ויסגור דלתים. הלואי ויקום איש
 מכם ויסגור דלתו וימנע מלעלות על המזבח. ואלא
 האירו מוכריהם. כלמיס שאלתי מתחלה
 בכם שהרי אין לי חפץ בכם. ורחבותיו דרוש נחומים
 בכם שיהיו חפץ בכם שיהיו חפץ בכם שיהיו חפץ בכם

אבן עזרא

פניך. למעוץ בקשך: (ט) ועתה. משפט כהני דלק
 היה להחמל בעד ישראל ככתוב בספר ואל יבכו הכהנים
 וסס כתוב ויקהל ה' לחלו וטעם חלו נא פני ה' על ההלכה
 שלנו נלחים כלשר כתוב ויתנו כי בעבורכם כזה זאת
 הרעה והווי מידכם היתה זאת לכם: (י) מי. יתן לאחרים
 או אחד מכם. לו יהיה כן שחריש או אחד מכם יסגור
 דלתו העורה: **ולא תאירו**. תבטורו מנורת ראייתו
 אור והכל תנורת אור: (יא) כי במסורה השמש. מקלה

אבן עזרא

אחרי שיש פנים לאחר מכם שלא יוכיחכם על בעשיכם הרעים והוא לא ישא פנים ולא יקח שחד ויתן חיתונם לכן אפין
 וכן אונקלוס תרגם אשר לא ישא פנים דלית קדמוהי מיטב אפין לא ראי ליהם לו נשיאות פנים: (י) מי גם בכם. שאתם רעים
 מי יתן שיהיה בכם איש אחד שיתן אל לבו דבר הקרבנות תנבונים ויסגור דלתים. ויסגור דלתי תעורה שלא יביא שם
 אדם קרבן כי טוב הוא שלא יביא קרבן משיביו נבות: **ולא תאירו**. מוכחי חכם. ולא תבטורו כמו נשים באות באריות
 אותה פ' ויבחנו תבטורו איש על המזבח כי הקרבן שהקריבו עליו לא לרצון יהיה לכם ולא למביאים אותו ויש אין לי חפץ בכם כי
 בעשיכם רעים ויבחנו תבטורו אינה רצויה אפילו והיה מוכח כל שכן שהיא רעה ואין לי חפץ ורצון לא במנחתכם ולא בכם: ואלו כי

מצודת ציון

פנים (יפסיד נ'): (ס) חלו. ענין חסד כמו ויקח פסח (שמו)
 (צ) ויתנו. פלגין תנינה ותמל: (י) תאירו. תבטורו כמו
 נשים בלויס מליכות אותה (יפסיד כ'): חפץ. ענין לזון וזמנה.
 כן יקראו כל הקרבנות שבלויס לעשות ולזון וכן ופרכה ל' מנחת
 במקדש שלא יבא על שם לרמוס חליו: **ולא תאירו**. לא תבטורו
 המקדש ויהי א"כ כהלאי. לסגור דלתים בית המקדש: לא ארשא.
 נחמס: (יא) כי במסורה שמש. אשר מקום וימים השמש עד
 מקום שקיעתו גדול שפי' בין היום כי כולם מודים כי חז' שכול

Surely, things that are customarily done for compensation you did not do gratis. Therefore, I have no desire in you.—[Rashi]

I have no desire in you—You kindle fire on the altar in vain, for I have no desire in you; i.e., in those

who bring the sacrifices, even if the sacrifices were acceptable. Surely, now that the sacrifices, too, are unacceptable, I have desire neither in you nor in your sacrifices.—[Redak]

9. And now, will you pray before the Lord that He be gracious to us? This has come from your hand. Will He favor any of you? says the Lord of Hosts. 10. O that there were even one among you that would close the doors [of the Temple] and that you would not kindle fire on My altar in vain! I have no desire in you, says the Lord of Hosts. Neither will I accept an offering from your hand.

9. And now, will you pray before the Lord?—*And now, you priests, who commit this evil, how does it enter your mind that you can be the messengers of Israel, to supplicate God to have compassion on them? Lo, this evil has come from your hand.*—[Rashi]

Will He favor any of you—to hearken to a prayer from your mouth, and to favor those who sent you?—[Rashi]

Redak explains the verse as follows:

And now, pray before the Lord, and He will be gracious to us—If you return to Him and pray to Him wholeheartedly, He will still be gracious to you and do good to you. The prophet employs the first person pronoun here because he feels the pain of the people and wishes to include himself with the people, just as God said to Moses (Exod. 16:28), “How long will you refuse to keep My commandments and My laws?”—thereby including Moses with the people.

This has come from your hand—This curse, mentioned below (2:2),

has come because of you, since you do what is evil in the sight of God.

Will He favor any of you—Do you think that He will favor you by refraining from reproving you for your evil deeds? The Torah (Deut. 10:18) states: “Who favors no one and Who takes no bribe.” *Onkelos* renders: To Whom favoritism and bribe-taking are inappropriate.

10. O that there were even one among you that would close the doors—*If only a good man would arise among you who would close the doors of My sanctuary so as not to allow this abominable sacrifice there.*—[Rashi]

and that you would not kindle fire on My altar in vain—*with fire offerings with which I am not placated, for I have no desire in you. And our Sages expounded in Torath Kohanim (7:154): If a person says to his friend, “Close this door for me,” he does not demand compensation for it; [or if he says,] “Light this candle for me,” he does not request compensation for it. But you—who is there among you who closed My doors, gratis? Neither did you kindle fire on My altar gratis.*

מִמְזוֹר־שָׁמַיִשׁ וְעַד־מְבוֹאֵי גִדְּוֹל שָׁמַי
בְּגוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מִקְטֵר מִנֶּשֶׁל לְשָׁמַי
וּמִנְתָּה טְהוֹרָה כִּי־גִדְּוֹל שָׁמַי בְּגוֹיִם
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יִי וְאַתֶּם מַחֲלָלִים
אֶת־יְיָ בְּאִמְרֵיכֶם שֶׁלֹּחַן אֲדֹנֵי מְגָאֵל הוּא

וַיְבִיחַ

בְּשֵׁם שֶׁל אֲרֻנִּית

הָאֵל מוֹקֵטֵר מוֹנֵשׁ מוֹנֵשׁ קִי

וְעַד פְּעֻלָּה רַב שְׁמִי
כִּינִי עֲשִׂיתִי וּבְכָל עֵת
דֹּאמֶן עֲבָדָיו רְעוּתִי
אֶמְאֵק עֲבָדָיו כִּי
וְשָׁמַי רַבָּא מִתְקַבֵּשׁ עַל
יְדִיכּוֹן וְצִיְהוֹבֶנּוּ קְקֹרְבֵן
דְּכִי, קְרַמְיָא אֲדִירַב שְׁמִי
כִּינִי עֲשִׂיתִי אֲמֹר יי
עֲבָדוֹת: יִי וְאַתֶּם
קַחְלִידִין יִתְיָה בְּרִיתֵהוּ
אֲקִרִין פְּתוּקָא דִּי בְּסִיד

רש"י

סהררי קרא
גדול שמי בגוים. בסוף העולם ועד יבוא קוראין כל האומות
שבי הגדול שאתה מוצא כששלח בלארץ בן בלארץ ספרים
וסנחה אל חוקיה ויחית כתוב שלכא לאילתא דבא דבירושלים:
ובכל מקום סוקרם שונש לשמי ובכחה טהורה. ובכל מקום
שאפילו גוי נודר קרבן לשמי נחתה טהורה הוא כבוי. ובגוש
ופקיד אוחה לירושלים. וזו לפי שגדול שמי בגוים. השמות

רדק
סבור שמש ועד מבוא. כל היישוב הוא סבור כי לערב
ואינו כן פסוק לדורם כי איננו ביושב כלל: גדול שמי בגוים.
כי אף על פי שעובדים לצבא השמים סודים כי שאני חסבה
וראשונה אלא שעובדים אותם לפי רעתם שיהיו אסציעים בני
בובס ואור"ל דקרו ליה אלהא דאלחין: ובכל מקום
שונש לשמי. אם הייתי סוצה אותם כמו שצויתי אתכם היו
ספקירים ומנישים לשמי ועוד כי נחתה טהורה היו מנישים לא
כמו שאתם עושים שאתם מנישים מנחה סבא' ונחתה. ואידישו:
אף על פי שהם ספקירים ומנישים לעבדים ורעתם לשמי:
יילי ויחם מחללים אותו, חשך בגוים שהם סבירים ונכרלים
שמי וכי יש חלול גדול טוה שהאפרו שלחן ה' מנול הוא

לכבודי ומנחה טהורה לא כאשר אתם עושים להגיס לפני
לחם מנול ועוד וססח ומולה ואינו רע בעיניכם ולמה לא תשימו על לב גדול שמי בגוים ואתם מחללים אותו:
(וי) ואתם. מנול הוא ויבד נבזה אכ"ל. העם כפול ויבד הוא לחמו מנורת תנוכה וככה ניב שמים

מצורה ציון

(לקמן ג'): (יא) סבוא. ענין שקיעה כמו כי כל השמש
(בלאשית כח'): מוקטר. מלכות הקטרת: טיש. ענין סקרת:

הוא שזוה יכבדו ויטבדו אלם פסחם הראשונה וזכב כמחם יכפו כי לא נה פליהם אור החרור והנבואה: ובכחה טהורה. ומה שצויהים
לקרבן וטורה היא טהורה וקיע לפי דעתם הנלה בעיניהם: כי גדול שמי בגוים. ולכן לפי פסוקם יקריבו לפערכות השמים מנחה

סבור: (וי) ואתם. אלל אלם מהללים אל' כבה שאתם אופרים שלחן פ' וכוה סענח פסוקם הוא על פי נוקר עליו דסס ונקטר

שכר הדלק ל את הכר הוא אין שאל עליה שכר ואתם מי
כנס שסגר דלתי חס ולל הארתם מוכחי חס כל וחומר
שלא עשיתם חס דכרים שדרכן לעשותו כשכר לטיכר אין
לי חס כנס: (יא) גדול שמי בגוים. אמרו רבותינו
(מנחות ק"ו) דקרו ליה אלהא דאלהוי אפילו מי שיש לו
פ"א יודע (שיש אלוה) שהוא על כולם ובכל מקום מתגדבים לשמי. ורבותינו פ' חלו תלמידי חכמים העומדים
בהלכות עבודה בכל מקום וכן כל חסלה וישראל שמתפללין בכל מקום הרי הן לי כמנחה טהורה וכן תרגם יונתן וכל
עידן דלחין עבדין רעוטי אלא מקבל ללוהבון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וללוהבון כקרבן דכי קדמי וכן פירוש
המקרא ולמה לחם מחללין שמי הלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי ועליכם שכלל מקום שאתם מחללין לפני
ואף עבולה מוקטר מונש הוא לשמי: ובכחה טהורה. הוא לי כי על ידיכם שמי נורא בגוים ואתם מחללים אותו

אבן עזרא

האחר ועד קנה הארץ כן הוא הישוב ובכל מקום לו צויתי
היו מקריבים לו דבר נכבד מוקטר היה מונש לפני ומנחה
טהורה אל מוקטר שם כמו קטורת והיו שומעים בקולי
לגדל את שמי הגדול. אח"כ"ן אח"ל"י ה"ב החכ"ם
על זה הספיק פירו"ש כיו"ן מאלו דב"ק פ"ל הפנין
כי הנכבד על הציפון ועל הגיפול שהיו מחללין את השם
על כן הוא חומר כי בכל הישוב ממורה שמש ועד מבואו
גדול שמי בגוים וכבד ובכל מקום שנעולם יתקב בעיני
הדבר הוא שהם מכבדים ומגדלים את שמי כאלו הם בכל
מקום יבואו לפני לשמי כל דבר מוקטר מונש הראוי
לחם מנול ועוד וססח ומולה ואינו רע בעיניכם ולמה לא תשימו על לב גדול שמי בגוים ואתם מחללים אותו:
(וי) ואתם. מנול הוא ויבד נבזה אכ"ל. העם כפול ויבד הוא לחמו מנורת תנוכה וככה ניב שמים

מצורה דה

פסחם הראשונה המפסחת לכלל חגל יתשנו שהנחת העולם השכל
כל הכל למפסחת השמים: ובכל מקום סוקרם שונש לשמי. ר"ל
שהם שאלות מקטירין למפסחת השמים להחלילם לעיניהם כיוונתם
הוא שזוה יכבדו ויטבדו אלם פסחם הראשונה וזכב כמחם יכפו כי לא נה פליהם אור החרור והנבואה: ובכחה טהורה. ומה שצויהים
לקרבן וטורה היא טהורה וקיע לפי דעתם הנלה בעיניהם: כי גדול שמי בגוים. ולכן לפי פסוקם יקריבו לפערכות השמים מנחה

סבור: (וי) ואתם. אלל אלם מהללים אל' כבה שאתם אופרים שלחן פ' וכוה סענח פסוקם הוא על פי נוקר עליו דסס ונקטר

suggest that the oblations offered up
to the pagan deities are indirectly
meant for God.

12. But you are profaning it—My
Name.—[Rashi according to emen-
dation of Parshandatha] In contrast

to the nations that honor and mag-
nify My Name, you profane it. Is
there any greater profanation of My
Name than to say that the table of
the Lord is defiled?—[Redak]

11. For, from the rising of the sun until its setting, My Name is great among the nations, and everywhere offerings are burnt and offered up to My Name; yea, a pure oblation, for My Name is great among the nations, says the Lord of Hosts.

12. But you are profaning it by your saying, "The Lord's table is defiled";

11. For, from the rising of the sun—All commentators explain this to mean from east to west, from the place the sun rises until the place where it sets. The entire populated world is described as spanning "from east to west" rather than "from north to south" because some regions in the north and south are uninhabited.—[*Ibn Ezra, Redak*]

My Name is great among the nations—Our Sages stated (*Men. 110a*): *For they call Him the God of the gods. Even one who has an idol [who worships idols—Shocken ms.] knows that He is the God Who is over all of them [that there is a God Who is over all of them—printed editions] and everywhere they donate in My Name [—even the nations—Parshandatha] [—even the heathens—Vilna, Warsaw editions].*

Our Sages, however, explained: These are the Torah scholars who are engaged in the laws of the Temple service everywhere, and likewise, every prayer of Israel that they pray anywhere is to Me as a pure oblation. And so did Jonathan paraphrase: And every time that you do My will, I accept your prayer, and My great Name is sanctified through you, and

your prayer is like a pure offering before Me.

This is the explanation of the verse: Now why do you profane My Name? Is it not great among the nations? As for Me, My love and My affection are upon you wherever you pray before Me, and even in exile, [offerings are] burnt and offered up to My Name.—[Rashi]

yea, a pure oblation—it is to Me, for through you My Name is feared among the nations. [My Name is great among the nations—*Parshandatha* from several mss. and *Abarbanel*] Yet you profane Me and My Name.—[*Rashi*]

Redak explains that although they worship idols, the nations acknowledge that God is the First Cause. They worship the heavenly bodies as intermediaries between themselves and God.

and everywhere offerings are burnt and offered up to My Name—Had I commanded them as I commanded you, they would burn and offer up to My Name. Moreover, they would offer up a pure oblation, not like you, who offer up an impure and contemptible one.—[*Ibn Ezra, Redak*] *Redak* and *Ibn Ezra* also

וַיִּבְנוּ נִבְזָה אֲכָלֹ: יִ ואִמְרַתֶם הִנֵּה
מִתְלָאָה וְהַפְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וְהִבֵּאתֶם גִּזּוּל וְאֶת־הַפֶּסַח
וְאֶת־הַחֹלֶה וְהִבֵּאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה
הָאֲרֶצָה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה:
יִ וְאִרְוֹר נֹכַח וְיִשְׁבַּעְדּוּ זָכַר וְיִגְדְּרוּ זָכָה

וְאִתְּ דְּעִדְדִּי זָכַר וְהוּא

תִּי אֵל הַפֶּסַח, כֹּסֶם לִי זָכַר זָכָה

רש"י

הַיָּד תַּחַת אוֹתוֹ

מִרְיָ"ק קָרָא

ואת שמי: (יב) ויבנו נבזה אכלו. יבנו של מונח השנו
בשפחותיו וכו' חמיד נבזה אכלו חתם אחרים עליו
כלומר כבר הוצאם עליו דבה זו ויבן זה החוקתם
למוכרי: אכלו. מאלו: (יג) ואמרתם הנה כהלאה
בהמה כחוסה ואנו עניים ואין יכולת להשיג למכרה נדרים
וכן חרנם ייתכן הא' לדיחויא מליאותה: והפחתם
אורו. זו תחת מ"ל חיות של תקון סופרים הפחתם
והדחתם לשון מפח נפש (חיו"א): אורו.

אכן עזרא

שהיא פרי השפחים כי כל דבר יש לו פרי כפי עינו:
(יג) ואמרתם. מתלאה. חסר ה"א כמו מזה בידך מה
זאת התללה כעבור המלחמה אין להם לשם כשאלו:
והפחתם אורו. שהיא פרי חיו"א כי כדו: והכבדתם,
הנה השולח רק ועל המונח מנחה איננו כאשר רציתו:
(יד) וארור נוכח ויש בעדרו. הושב מנורת כנעלים:
והפחתם אורו. והפילו אותו על הקרקע דרך ביון וכן ת"י
ונוקמתו תיהנו כדו ובענין זה שהתפרסמו שנים יושבי
אורו כענין פסח נפש שענינו ראובן נפש כלומר הכאילו ותראונו נפש בעל השם כי נולדה אותו כפ"ש בהבאתו גזול,
והפילו מורש והפחתם כענין נפש פסח כלומר האבותים כי ינעם הם ונלאים מסורת הקרבן שנאמר על כחש לומר
שוא שכן ובעל בשר והוא בשרך כי כל כך הוא כדוש וכל בשר שאם תנחמו בו יפול לארץ והרגם ויתנו זאת סתלאת הא'
דאיתא מלאותא: (יד) וארור נוכח. חושב מחשבה רעה ורשעה בנפשו וכן מן הדברים אשר נכלו לכם ויתעכלו אותו
לחיותו וכן תרגום להרגו לעקמה לעקמליה בנבילו: ויש בעדרו זכר. מ"י זכר השמים וכן בעציר ידיו כצדק רב המד כענינו

מצודת ציון

עליו ההלב דברים נכשם האדם קלה כהם ונפשו זה חקיתו גם
בעלי מומין כמ"ס למעשה: וגיבו. ר"ל יב אחר המונח השנו
בפיה לדבר בו הוא לומר הנה מאלו הפוסם עליו הוא נבזה
ומתועב והוא ככל ענין כמ"ס: (יג) ואמרתם הנה כהלאה. ר"ל
כאשר מביאו לקרבן כבש כדוש וכו' תחנשו לומר כנה נעשיתי נלאה
ועוף ממשה הכבש שנאמר על כחשי כי הוא שמו ובעל כבש ודברים
הם תקון סופרים והלאו אותו וכל תקון ואמת שאמר הכ' אינו
על כבש וכד' כמ"ס כי הוא כדוש וק' כמ"ס עד שחננו לגדלו כדכתיב רוח הכס והוא ענין גנוא: והבאתם. גם אמת מתיבס
לפי קרבן גזול וכמה מולת: והבאתם את המנחה. ר"ל הו"ל ומלאת מלאת מילולו איתו הקרבן והפוסם וכו' הקלס כללון
מידכ: (יד) וארור נוכח. אורו העצרים טמר שאין ידיו יורד מוכר להקריב משה שפסח חלל כמלחמי בעדרו זכר מונח וזכר

סבדין איתו ואדם כחלון: (יב) ויבנו נבזה אכלו. ואדם
אשרה מכל שלחני נבזה הוא. ודע לכם כי מ' שאומר בניבו
כן אכלו יהיה נבזה ופסא: (יג) ואמרתם הנה כהלאה
והפחתם. כשחולקין לכם בשלחן נבזה אתם אוכרים בתנם
נלאים כמאמר פסח בשביל להם גזול כמ"ס שבא לחלוקין וברבר
זה אתם כפסחים וכעצרים כלפי שבים. והפחתם לשון צער.
כבו והפח בחורים. וכבו כפח נפש: (יד) וארור נוכח ויש
בעדרו זכר ויורד וזובח כשחלל לה'. וארור נוכח כבו בנבלתם

אורו אותי נכתב אלא שכמה הכתוב וכתבו אותו:
אח שלחני: (יד) נוכח. מתנבל במתנה בדכרי שקר לפני לאמר אין לי עובד מו: ויש בעדרו זכר. ח"ל

רד"ק

שפירשו נבזה ח"י: ויבנו נבזה אכלו. יבנו רברו כמ"ס כי
שפחים ר"ל רברו. על הכתן העקריב כה הוא שאומר חסר
נבזה אכלו כלומר להם הפסח ואכלו שהוא חלב ודם מניאל
ונבזה הוא ויש שפירשו: ויבנו ענין תנבזה בפי' הוא
ובסיון כמנחה כניה: (יג) ואמרתם. עתה יזכיר ישראל
הבבאים הקרבן האמור בהביאם השם לעזרה הנה כהלאה
כלומר יאמר כל אחד להביתו בהביתו הקרבן כבה אני יבן
והוא כזה השם ששפאיו על בה"א ר"ל שהוא שכן ובעל בשר:
והפחתם אורו. והפילו אותו על הקרקע דרך ביון וכן ת"י
אורו כענין פסח נפש שענינו ראובן נפש כלומר הכאילו ותראונו נפש בעל השם כי נולדה אותו כפ"ש בהבאתו גזול,
והפילו מורש והפחתם כענין נפש פסח כלומר האבותים כי ינעם הם ונלאים מסורת הקרבן שנאמר על כחש לומר
שוא שכן ובעל בשר והוא בשרך כי כל כך הוא כדוש וכל בשר שאם תנחמו בו יפול לארץ והרגם ויתנו זאת סתלאת הא'
דאיתא מלאותא: (יד) וארור נוכח. חושב מחשבה רעה ורשעה בנפשו וכן מן הדברים אשר נכלו לכם ויתעכלו אותו
לחיותו וכן תרגום להרגו לעקמה לעקמליה בנבילו: ויש בעדרו זכר. מ"י זכר השמים וכן בעציר ידיו כצדק רב המד כענינו

מצודת ציון

(יב) ויבנו. ענין מלחמה כמו נבזה יבן שפחים (כענין יז):
אכלו. מתלנו: (יג) מתלאת. ענין עשות ויניעה כהו' את כל
סתללה (שמות י"ח) והפחתם. ענין להפוך ומונח כמו משה נפש
(חיו"א) או הוא מלשון הפסח ופסחית רוח: (יד) וארור. ענין
קללה: חלל. ענין פסחיתו כמו ויתעכלו אותו (בדכש"ט י"ז):

פסח למען נפש לתקום כ"כ מ' תפיו לזכר לפני: והפחתם אותו.
על כבש וכד' כמ"ס כי הוא כדוש וק' כמ"ס עד שחננו לגדלו כדכתיב רוח הכס והוא ענין גנוא: והבאתם. גם אמת מתיבס
לפי קרבן גזול וכמה מולת: והבאתם את המנחה. ר"ל הו"ל ומלאת מלאת מילולו איתו הקרבן והפוסם וכו' הקלס כללון
מידכ: (יד) וארור נוכח. אורו העצרים טמר שאין ידיו יורד מוכר להקריב משה שפסח חלל כמלחמי בעדרו זכר מונח וזכר

burnt offering; and he vows and sacri-
fices a blemished one—Heb. קָשָׁתָה, as
in (Lev. 22:25), "their corruption
(קָשָׁתָה) is in them; a blemish is in
them."—[Rashi] Rashi interprets זָכַר

as "a ram," as is the meaning of the
word in mishnaic Hebrew. *Ibn Ezra*
and *Redak* render: a male, meaning
a perfect male. This intention is
apparent from the context.

and its expression is "Its food is contemptible." 13. And you say, "Here is a weary one," and you cause it pain, says the Lord of Hosts. And you brought that which was taken by violence, and the lame and the sick. And you bring an offering—will I accept it from your hand? says the Lord. 14. And cursed is he who deals craftily: Although there is a ram in his flock, he vows and sacrifices

and its expression is "Its food is contemptible."—*The expression [Heb. נִיבֹו] of the altar that is fluent on your lips is always, "Its food is contemptible"; that [is all] you say about it. You have already spread this slander, and you have strongly attached this expression to My altar.*—[Rashi]

its food—Heb. אֲכָלָהּ, *its food*.—[Rashi] The priests who officiate at the sacrificial service would constantly say, "The food of the altar, the blood and the fat, are contemptible."—[Redak]*

13. And you say, "Here is a weary one"—*An emaciated animal, and we are poor and cannot afford the choicest for [our] vows. So did Jonathan re:der: This is what we have brought from our toil.*—[Rashi] [It is difficult to reconcile the Targum with Rashi's interpretation. He may mean: We have worked hard to bring this animal, and we cannot afford a better one.]

and you cause it pain—Heb. וַיַּחֲזִיק אֹתוֹ. *This is one of the eighteen words [in all of Scripture known as] the emendations of the scribes. וַיַּחֲזִיק אֹתוֹ should have been written: וַיַּחֲזִיק אֹתִי, and you cause Me pain. Scrip-*

ture, however, euphemized, writing אֹתוֹ, it.—[Rashi, see Mechilta of the Song 6]

and you cause pain—Heb. וַיַּחֲזִיק אֹתוֹ, *and you cause pain, an expression of despair (קִפּוּחַ נַפְשׁ) (Job 11:20).*

it—My table.—[Rashi] [According to this comment by Rashi, the written text is to be understood: and you cause pain to the table or to the altar. The original meaning is: and you cause Me pain; the people, so to speak, cause God pain. In order to avoid ascribing pain to the Deity, Scripture euphemized and wrote: you cause it pain. Such euphemistic passages are known as the emendations of the scribes. Just as scribes euphemize in order to avoid writing harsh statements, so does Scripture on occasion. Another explanation is that the Scribes, i.e. the Rabbis, revealed to us that these statements are meant euphemistically, viz. as emendations of the seemingly irreverent wording of Scripture's true intention (Mizrachi, Gen. 18:22).]*

14. he who deals craftily—*Plots deceitfully, with guile, before Me, saying, "I have none better than this."*—[Rashi]

a ram—Heb. זָכָר, *a ram fit for a*

חַיֵּב לְנֹדֵד וּדְכָה דְקַחֲבִי
 קָרַם יְיָ אֵרִי סָלָה רַב
 אָנָּה אִמֵּר יְיָ צִיָּאוֹת
 וְשָׂמִי חֲסִין דְּעִסְסִיָּא :
 * וְיָבֶצֶן לְכוֹן מִתְקַרְבָּא
 הָדָא כְּתָנִיָּא : ב אִם לֹא
 הַקְבֵּלְנָא וְאִם לֹא הַשְׁוֹן
 דְּחִלְהִי עַל דְּבָא לְסָוֹן
 יִקְרָא לְשָׂמִי אִמֵּר יְיָ
 צִיָּאוֹת וְאִשְׁלַח בְּכוֹן יְה
 סָא דְּהָא וְאִירוֹס יְה
 כְּרַבְהֵכוֹן וְאִף אִלּוּסְגִּיָּה
 אִרֵּי

ההגון לעולה והוא נודד חובת משחת. כשל מוס כמו משחתם בהם (ויקרא כ"ב) :

ב (א) אליכם וגו'. הכהנים, אני מלוא המצוה הזאת של מקריבו חלה על מזבחי : (ב) וארותי. וקללתי את ברכותיכם מה שצריך לברך לכם הדגן והתירוש והעלה : וגם ארותי. וכאמת חין לתלות הדבר על דבר בהנאי אבל לא הייתי צריך שלבסוף אמר : זה ברכותיכם לפי שלא תשימו על לב לתת כבוד לשמי שאתם עושים את אבן עזרא

דרך תרומה. וזכר. שבו תמים : משחת. כמו מושלך : ב (ה) ועתה. דברתי אליכם : (ב) אם. וארותי את

בו מוס ענין השחתה כמו כי משחתם בהם אלא שדוא שם חר פעול : כי מלך נדרל אני. ואיך תבנו אותי : שמי נדוא בנים. ואחם שאהבתי אחכם סכל בגינים לא תיראו כסני : (ג) ועתה. הכהנים. לפי שהם מקבלים חקרבן חסמות סוד דשביאים אותו והיה להם לפגוע אותם ולהורדם כי אין זה חקרבן דאוי להקריב לפני כבו שמנעה אותו לחורד : (ג) בכם. בסקבלים ובסביאים : את ברכותיכם. שברכתי אתכם אחרי בנין חבית ככ"ש אמר אחר שאתם סבויס אחרי בקרבנותיכם

מצודה רוד כלאוי לעולם : ונודד. והוא מדר וזכר לה' שה נשחך וכמוש : כי מלך נדרל אני. ומכלאוי אל כן לסקריב לפני מן סבוכת : שמי נדוא בנים. כל סמיוס יחלים מפני : ב (ה) ועתה אליכם. עליכם הכהנים עלום הפעול סולח לכל מקבלו קרבן שחת וכמוש : (ג) לתת כבוד לשמי. לכל נמללו בקרבן כלן כלוי לי. ושלחתי בכם. כהנים וכהנים : וארותי

ורבים כהנים : ונודד חובת משחת. וזכר נודד לפי שיש קרבן שהוא כשר לגרבה ואינו כשר לגוד כמו שרוד וקלום לפיכך אמר נודד כי אפי' לגרם סביאין קרבן משחת. משחת ר"ל שיש חר פעול : כי מלך נדרל אני. ואיך תבנו אותי : שמי נדוא בנים. ואחם שאהבתי אחכם סכל בגינים לא תיראו כסני : (ג) ועתה. הכהנים. לפי שהם מקבלים חקרבן חסמות סוד דשביאים אותו והיה להם לפגוע אותם ולהורדם כי אין זה חקרבן דאוי להקריב לפני כבו שמנעה אותו לחורד : (ג) בכם. בסקבלים ובסביאים : את ברכותיכם. שברכתי אתכם אחרי בנין חבית ככ"ש אמר אחר שאתם סבויס אחרי בקרבנותיכם

מצודה רוד כלאוי לעולם : ונודד. והוא מדר וזכר לה' שה נשחך וכמוש : כי מלך נדרל אני. ומכלאוי אל כן לסקריב לפני מן סבוכת : שמי נדוא בנים. כל סמיוס יחלים מפני : ב (ה) ועתה אליכם. עליכם הכהנים עלום הפעול סולח לכל מקבלו קרבן שחת וכמוש : (ג) לתת כבוד לשמי. לכל נמללו בקרבן כלן כלוי לי. ושלחתי בכם. כהנים וכהנים : וארותי

and I will curse—And I will curse your blessings; how I should bless the grain, the wine, and the oil for you.—[Rashi]

your blessings—with which I blessed you after the building of the Temple, as is related in the prophecies of Haggai (2:19) and Zechariah (8:10). Now that you disgrace Me with your sacrifices, I will convert those blessings to a curse.—[Redak]

Malbim understands this expression as a reference to the blessing that the priests would recite after offering up a sacrifice. Concerning this priestly blessing, the Torah (Num. 6:27) states: "They shall put My Name on the children of Israel, and I will bless them." Now that the priests take God's Name away from the people and profane it, God will convert their blessings to a curse.

a blemished one. For I am a great King, says the Lord of Hosts, and My Name is feared among the nations.

2

1. And now, to you is this commandment, O priests. 2. If you do not heed, and if you do not take it to heart to give honor to My Name, says the Lord of Hosts, I will send the curse upon you, and I will curse your blessings. Indeed

a blemished one—Although most commentators interpret this as an animal having any type of blemish, because of which the Torah would disqualify it for sacrifice, *Eliezer of Beaugency* interprets the expression differently. He points out that the word חֲסִידָה is similar to the word חֲסִידָה in the Torah, used there in the context of an animal whose genitals are mutilated. He explains the verse in that sense: The man vows to bring a sacrifice, and he brings a gelding, even though he has a perfect, ungelded male. The man reasons that the gelding is fatter, and its flesh is softer, and so it is a choice sacrifice for God. The truth of the matter is that the fatter animal that is missing an organ is unfit the altar. The man knows this, but he wishes to keep the perfect male as a stud.

For I am a great King—and it is fit to offer up the best animals before Me.—[*Mezudath David*] How, then, do you despise Me?—[*Redak*]

and My Name is feared among the nations—And you, whom I love more than the other nations, do not fear Me.—[*Redak*]

1. to you, etc., O priests—I charge you with this commandment, that you shall not sacrifice these on My altar.—[*Rashi*]

This commandment is for the priests, because it is they who accept the blemished sacrifices from the people who bring them. It is they who should refuse them and teach the people that such a sacrifice is not fit for offering upon the altar because the Torah prohibits it.—[*Redak*] In fact, the priest commits more sins than the owner of the sacrifice. The owner of the sacrifice transgresses a negative commandment by consecrating a blemished animal. However, by slaughtering it, sprinkling its blood and burning its fat on the altar, the priest transgresses three negative commandments. [Cf. *Rambam, Yad Hachazakah, Hil. Issurei Mizbeach* 1:1, 2, 4.] While *Redak* mentions the priest only in the role of teacher who should warn the people, the priest is also himself the greater transgressor.

2. to give honor to My Name—not to profane it by bringing unfit sacrifices.—[*Mezudath David*]*

I have [already] cursed it, for you do not take it to heart. 3. Behold! I rebuke the seed because of you, and I will scatter dung upon your face—the dung of your festive sacrifices, and it shall take you to itself. 4. And you shall know that I have sent you this commandment, that My covenant be with Levi, says the Lord of Hosts. 5. My covenant

Indeed I have [already] cursed it—*Indeed, it is unnecessary to have the matter depend on the condition upon which I made it depend: if they do not obey. For I know that you will not obey. Therefore, I have already cursed it—from now.*—[Rashi]

Redak explains this verse in the opposite way: Until now, I have cursed the blessing I gave you—since you began to despise Me by bringing unfit sacrifices. I will now add a curse if you persist in disobeying Me.

3. Behold! I rebuke the seed because of you—I will rebuke the seed—that it should not grow—because My table is empty.—[*Ibn Ezra*] *Redak* renders: I will destroy the seed because of you.

and I will scatter dung—*of the animals of your festive sacrifices; that is to say, you will not receive reward from Me, but [you will receive a curse] for harm and shame. And I will rebuke the seed of the field because of you.*—[Rashi]*

and it shall take you to itself—*The dung of your sacrificial animals will take you to itself to [make you] cheap and despised, as it is.*—[Rashi] The enemy will take them to himself.—[*Ibn Ezra*]

The iniquity will draw you to the disgrace. This is payment in kind: Just as you disgraced Me, so will I disgrace you.—[*Redak*]

The Talmud (*Shabbath* 151b) explains this verse as a reference to the punishment in the grave for eating with gluttonous pleasure, without thoughts of sanctity. The Sages tell us that after a glutton is in his grave for three days, his stomach bursts open and the dung is cast on his face. The dung says: "Take what you gave me!" *Alschich* points out that this punishment applies not only to the meals one eats on weekdays, but even to the festive meals of the holidays, the eating of which is a mitzvah. The punishment applies for such meals because the glutton stuffed himself for his own pleasure without thinking of the sanctity of the festival.

Abarbanel suggests that the verse refers to the meal offerings as well as the animal sacrifices, both of which God rejects:

Behold! I rebuke the seed because of you—This refers to God's rejection of the meal offerings.

and I will scatter dung on your face—the dung of your festive sacrifices—This refers to the animal

בסיפוק לו כמיים וסלום; ואחרי כל סודא יורדני ר"ל לח חלב
ומתחיל לו בעצמו הסודא שהיה בלבו ויורה מפני ובטל פסחת לחזק
עשין; גרתי דמא, הוא כיס מחסדת ונכדת; (ו) תורת. למד
מורה עם הכס וכל נפש מדרך הכחשת; ועולה וגו'. כלל כדי
הבריות והגדרים בדרך משור; ורבים. פ"ו חולותיו השיב בני

7. For a priest's lips—It is incumbent upon them to guard knowledge. Why? Because . . .

was with him, life and peace, and I gave them to him [with] fear; and he feared Me, and because of My Name, he was over-awed. 6. True teaching was in his mouth, and injustice was not found on his lips. In peace and equity he went with Me, and he brought back many from iniquity. 7. For a priest's lips shall guard knowledge, and teaching should be sought

5. My covenant was with him—With the head of the tribe, who occupied the office of High Priest. That is Aaron, the holy man of God, and Phinehas, who was zealous for his God.—[Redak]

life and peace—*As it was said to Phinehas (Num. 25:12): "My covenant of peace"; and it was promised to him and to his seed after him, thus indicating that his seed will be alive.—[Rashi]**

and I gave them to him—that he accept them with fear, and so he did, and he feared Me.—[Rashi] Redak explains: I gave him life and peace because of the fear with which he feared Me. *Ibn Ezra* explains: I gave him commandments and statutes—the Priestly Code.

he was over-awed—Heb. נָחַס, *an expression of* נִחַס, *fear; he was afraid.—[Rashi]* Redak explains that the root *nnh* literally means breaking. He was broken and crushed before the Name of God.

6. True teaching was in his mouth—Just as God's Torah was in his mouth—i.e., that he instructed the public—so was it in his heart. That is true teaching—with sin-

cerity—and that is the meaning of "and injustice was not found on his lips."—[Redak]

Kara explains that Phinehas rendered true decisions in Torah, instructing the people according to the true intention of God.

In peace and equity he went with Me—Aaron, Eleazar, and Phinehas—and so in the episode of the calf, they brought back all their tribe from iniquity, as it is said (Ex. 32:26), "all the children of Levi gathered to him."—[Rashi]

Redak renders:

with peace—that he would cleave to Me to do My will. This wording is similar to (Isa. 27:5), "they would make peace for Me." In his commentary on Isaiah, Redak explains that there would be no conflict between Israel and God.

and with equity he went—He deported himself fairly and justly with his fellow men.

with Me—In both of these respects he went with Me, for I desire these traits, that one perform loving-kindness, justice, and charity in the land.

and he brought back many from

from his mouth, for he is a messenger of the Lord of Hosts. 8. But you have turned aside from the way. You caused many to stumble in the Torah. You corrupted the covenant of the Levites, said the Lord of Hosts. 9. And now I, too, have made you contemptible and low to the entire people according to how you do not keep My ways and [how] you show favoritism in the Torah. 10. Have we not all one father? Has not one God created us? Why should we betray, each one

teaching should be sought from his mouth.—*This matter has already (Deut. 33:10) been delivered to them: "They shall teach Your judgments to Jacob."*—[Rashi] For so it is proper for every priest that his lips should guard the knowledge of the commandments and the statutes—to teach them to Israel. Therefore Israel should seek instruction from his mouth.—[Redak]

for he is a messenger—Heb. מַלְאָךְ, *the agent of the Holy One, blessed be He; like the ministering angels, to serve Him and to enter into His compartment.* [I.e. into the place where God's presence is manifest.]—[Rashi] He is God's messenger to teach His Torah to Israel.—[Redak, Kara]

8. But you have turned aside from the way—of the earlier priests.—[Redak] From the way that is proper for priests.—[Mezudath David]

You caused many to stumble in the Torah—as opposed to "he brought back many from iniquity."—[Redak]*

9. And now I, too, have made you

contemptible and low to the entire people—Just as you make Me contemptible and low before the people, so will I make you contemptible and low before the very people whom you favor and refrain from reproving so that they should love you. This is reminiscent of the Rabbinic maxim (*Sanh.* 29a) "False witnesses are of low esteem to those who hire them." You will, therefore, be punished with measure for measure.—[Redak]

and [how] you show favoritism in the Torah—You show favoritism to the wealthy in matters of Torah; the Torah forbids sacrificing blemished animals, but when they bring blemished animals, you are afraid to rebuke them and tell them that the animal is unfit for sacrifice.—[Redak]

10. Have we not all one father?—Now the prophet castigates the people for another sin, for the sin of marrying gentile women, as related in the Book of Ezra. Even those who had Jewish wives would take gentile wives and love them more dearly

למִסְתָּא קִיטָא רִי עֵם
מִכְהֵנָה: יֵי שְׁקֵרו
דְּבֵית הַיְּהוּדָה וְהוֹעֲבֵרָא
אֲתַעְבְּרִית דְּיִשְׁרָאֵל
וּבִירוּשָׁלַם אַרְיָא פִּסְלֵו
דְּבֵית הַיְּהוּדָה גְּפִישְׁהוּ
דְּרַחֵם וְאִתְקַעֲרִיאוּ לְמִסָּב
דְּהוּן נִשְׁוִין בְּנֵה פִלְחִי
פּוֹבֵכְנָא: יֵי וְשִׁצִי יֵי
לְכֹר דְּעֻקְבָּה בְּרֹד וְאִם
כֹּר מִכְרֵי עֻקֵּב וְאִם
פְּהִין הוּא לֹא יֵהִי לִיָּה

ה'א נגד יחודה, מלה טו סודרין סג :

דעם

בְּרִית שְׁכֶרֶת הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא
כִּי חָלַל יִהְיֶה. אֶת עַמּוֹ
וְאֶת (יִרְמְיָה ב'): וּבַעַל בֵּית
דִּיּוֹת כִּבְּזוּ וְאֶפְּלוּ הַכֹּהֲנִים כְּמוֹ
(י') וּרְבוּתֵינוּ אָמְרוּ מֵלָכֵינוּ זֶה
גֵּר בְּחַמְלִידִים וְעוֹנֵה בַּחֲכָמִים:
וּמִנִּישׁ מִנְהָה. וְאֵם כֵּהָן הוּא
עוֹרָא

ד"ר

אֵלֶּיךָ בָּאֵחָיו אוֹ בְּאֶחָתוֹ כִּי בְּעֹרֹר
אֶבְחִיתוּ שְׂקִיבֵלוֹ אֶת הַתּוֹרָה :
שְׂרָאֵל בְּנִים וּבְנוֹת בְּכָתוּב מִכֶּם
רַחֵם כִּי יִבְעַל כְּחוֹר בְּחוּלָה : כֵּת
וְהַעֲטֵם שְׂאִינִם מֵאֵל אֶחָד וּמֵאֵל
יָעֻזָּה . מִטַּעַם הָעִנְיָן בֵּן וּנְכֵד,
שֶׁיִּהְיֶה בְּנוֹ עֹר וְעֻנָּה כִּי לֹא
זֶה וְזֹאת הַתּוֹשֵׁבָה כְּמוֹ אֲשֶׁר יִשְׁנֶה

ובוראינו אחד למה נגבול חי
זאת הפרשה להלל בריה א
(יא) בנדה. קדש השם ליש
בניו וכוונתיו: ובעל. מגור
אל נבר. עובד עכו"ם
אחד: (יב) יברת. ער וע
יוסח אחד כאשר חלין נפש
נכרתה משפחתו ואם העושה

מצודת דור

נמאסו בעיני בעליהן ונשחו עליהן
על זה ואמר מדיע נבגד בהן לחלל
אלהינו כי התורה אמרה לההחזק

נצרות בכללות כל דברי התורה :
יהודים טעה דבר צניעה והקפדנות
כריה לא היה המעשה רע ל"ב כמו
פיר הקדוש : כי חלל יהודה קדש
(אשר יששכר . הדבר הוא לבטול
א יחיה לו ער ולא פונה . ער הוא

הגולה שזפתה השמש ושחררו ונהגו
נשים נכריות והולידה הנביא עז
עוד בהגירה ההיא לח ברית א
בשמים והדבר הזה קבלנו בני
(יא) בנדה יהירח. הנני י
ללכת לפס אחר ולקחת שם נכר
לשמה לפסוק בזאת בירושים
ובכל בית מעם אל אחר: (יב)
יפקד הם בחי מדרשות שם לא

son. *Redak* renders: one awake and one who answers; i.e., he will not have living offspring. "Awake" means alive, and "one who answers" means one in the house who will answer when called.

his brother, to profane the covenant of our forefathers?

11. Judah has dealt treacherously, and an abomination has been committed in Israel and in Jerusalem; for Judah has profaned the holy one of the Lord [in] that he loved and married the daughter of a foreign god. 12. From the man who commits it, the Lord shall cut off one of acuity or erudition from the tents of Jacob and one who offers up an offering to the Lord of Hosts.

to profane the covenant of our forefathers—*The covenant that the Holy One, blessed be He, formed with our forefathers at Sinai.*—[Rashi] It is a covenant of the patriarchs not to deal treacherously with one's wife by marrying another woman, for Abraham, although he had no children with Sarah, did not take another wife without her consent. He did not take Hagar until Sarah said (Gen. 16:2), "Go now to my maid, perhaps I will be built up through her." Likewise, Isaac did not take another wife although Rebecca was barren. Neither did Jacob take another wife until his wives offered him their maids.—[Redak]

11. and in Jerusalem—Even in Jerusalem, the seat of the Temple, they committed this abomination.—[Redak]

for Judah has profaned—himself, who was the holy one of the Lord, the first of His grain.—[Rashi, quoting Jer. 2:3]

that he loved and married the daughter of a foreign god—He profaned his holiness by loving and

marrying a woman from a nation that worships another god.—[Mezudath David after Jonathan]*

and married the daughter of a foreign god—that they married gentile women in Babylon, and even the priests, as is delineated in the Book of Ezra (chap. 9 and 10). *Our Sages said that Malachi is Ezra.*—[Rashi from Meg. 15a] (See above comment 1:1.)

12. one of acuity or erudition—Heb. עַרְוֵנָה *An ingenious one among the students, and one who can answer among the sages.*—[Rashi] Redak and extant editions of the Talmud (*Sanh.* 82a) read: an ingenious one among the sages and a student who knows to answer. עַר—*An expression of an ingenious person.*—[Rashi]

and one who offers up an offering—*And if he is a priest, he will not have a son who offers up an offering.*—[Rashi from *Sanh.* 82a] The Talmud (ad loc.) states that zealots may slay one who cohabits with a gentile woman if they apprehend him during the act. Should no one catch him, if he is a scholar his punishment will be that he will no

13. And this second thing you do, to cover the altar of the Lord with tears, weeping, and sighing—such that He will no longer turn to the offering, nor will He take anything willingly from your hand. 14. And you will say, “Why?”— Because the Lord testified between you and the wife of your youth, that you dealt treacherously with her, and she is

13. And this second thing you do—*The first matter concerning which I reproved you is, indeed, very grave, for one to have married a gentile woman even if he was unmarried; but this second matter is graver, for those [who were] married to Israelite women and married gentile women in addition to them. [The men did this] because the Israelite women became black from hunger and from exile, and became repugnant to them. [Such a man] would, therefore, sit her [his Israelite wife] in his house, bound in living widowhood, and the gentile wife would be the chief wife.*—[Rashi] [A similar midrash is quoted above. Rashi's version is not from known midrashic literature.]

to cover the altar of the Lord with tears—*For the [Israelite wives] would come before the altar of the Lord and weep before it, saying, “What have we sinned? And what wrong have our husbands found in us? Behold! We are before the altar to be tested as suspected adulteresses.”*—[Rashi from unknown midrashic source]*

such that he will no longer turn, etc.—*So that you are not fit for Me to turn to your offering or take any-*

thing willingly from your hand.—[Rashi] It is fitting that I no longer turn to your offerings that you offer on the altar, for on the altar you sacrifice blemished sacrificial animals. The tears of the women attest to your evils. Therefore, it is unfitting that I turn to your offerings.—[Redak]

and sighing—Heb. *וַתִּזְנֶקָה*, an expression of sighing, that a person feels pain in his heart; demonisement in Old French, groaning. The source of all of them is (Ezek. 24:17), “*Be silent in groaning (וְהָאֵינָק דָּוִם)*” [i.e. the one verse from which we can prove that *וַתִּזְנֶקָה* is an expression of groaning is Ezek. 24:17]. But if *וַתִּזְנֶקָה* is an expression of a cry, where is the silence? The Targum of this word is *וַתִּזְנֶקָה*, and so did Jonathan translate (ibid. 30:43) “*And you shall sigh before yourselves—וְהָתִזְנֶקָה*.” [This is] an expression of a person who roars and feels pain within himself.—[Rashi] Here Rashi takes exception to the view of Menahem ben Saruk (*Machbereth Menahem*, p.28), who defines *וַתִּזְנֶקָה* as a cry. [Cf. Redak to Ezek. 24:17.]

14. And you will say—Now if you say.—[Redak]

שִׁפְסָפֶסֶד וְאֵתָהּ מִקֶּדֶד׃ חֲבֵרְתָּהּ וְאִשְׁת׃ בְּרִיתָהּ׃ יוֹלָא־אֶחָד
 יִהְיֶה אֶחָד מֵאֲבֵרָהּ׃ יִחְיֶה רִי מִיָּה אֶבְרָי
 עֲשֵׂה וְשֹׁאֵר רִוְחָהּ לְוֹמָהּ הָאֶחָד מִבְּקֶשׁ
 זֶרַע אֱלֹהִים וְנִשְׁמָרְתָם בְּרוּחָם
 סוֹ קָרָם׃ וְהִסְקִינּוּ

רש"י

דמדנקין וכן תרגם ונקוטעם כפנינים (ס"ז) ותדנקין ל' אדם הנוהג ומנעטע כעלמיו: (ס"ח) ולא אחד עשה. הקדוש כבוד הוא לאדם ומהו תמלה: ושאר רוח. הרימוהו והנשמות: לו. היו מאלם הראשון ילדו כולם: ובהם האחד מבקש. האחד שכונן מבקש למלוא עלילות לאשמו שהיה בת זוגו שהיה זרע אלהים מה היה תוכנה שמכנה אותה וזהו לשון חרנוס של יונתן אלף ש"ח ומה האחד מבקש כי אם זרע אלהים והי' נכון אלם לא שיהא נקוד כעטע ונקו ונקוטעם דוקף את תיבת מבקש מלהתחבר עם זרע אלהים אלל זרע אלהים ויוס שמוח' על פי האגדה שנתקבלו ונשלי הנכריות אל הנכיו אמרו לו ולא אכרעה עשה כן שנשא הגר על אשתי אמר להם: ושאר רוח לו. לא דעמו כדעתכם לא נתן בה עינו דעת אחרת היתה לו. אחריו לו: ומה האחד כבקש. מה היתה דעתו. אמר להם להיות לו זרע אלהים וחרנוס של יונתן הוכשר כעני שלא מלינו לא במקרה ולא במשה שגר משמם לשון אחר אלם במקום שאדם יכונן לפרש בשלשן שיריים כמו אכלה ומדקה ושארל כרגלה רפסה (דניאל ז') וכלשון משנה ושאר חייבי מיתות מוזן מחלון שפירס אלל לשון שאחר משמם חין שגר משמם: ונשמרתם ברוחכם ובאשתי

אבן עזרא

ובין אשת נעוריו: (טו) ולא אחד. מכס עשה כדת ובאשרה רוחו לו וחס חלמרו מה האחד הוא מבקש זרע אלהים מלחם השם וטעם ובאשרה רוחו לו אלל להתערב עם בת אל ככר על כן כתוב ונשמרתם ברוחכם ובאשתי

להשאר זרע כמ"ש פרו רובו: ושאר רוח לו. יתרון הרוח היה לו. ורביה. ואמל פי כי הם דברי העם לנביא והם דברי תביה. שחננו עושים שהיה אשתי ובעל הגר שפחחו ואע"פ ששאר רוח לו והיה נביא. והנביא הוא משיב ללם. ומה האחד כבקש זרע אלהים. כלומר כשבכל הגר לא בעל אלא כרי לבקש זרע לפי שלא היה לו זרע משרה אשתי. ואע"פ הוא לא נבר בשרה אשתי לא ברצונה וברשותה עשה הדבר אכל אתם ששברו ברוחכם ולא יכנוו אלא כמס באשתי נעוריו להניח לבעול בת אל נבר. ופי' ושאר רוח לו ענין יתרון ופעל כמו יתר שאת ויתר עז כי כמ"ש בפרש יתר ענין השאר ונתן כעלל ושבת כן ששאר ענין השאר וענין יתרון ופעל כלומר יתרון רוח ומעלה היה לו לאברהם: אל יכנוו. כן רדק השקרא לומר לנכח ושלל לנכח מבקשים אחר. והי' חל חר רוח אברהם

מצודת דוד

(טו) ולא אחד עשה. ר"ל ואם חשבו לומר וי' אברהם הכריז חסר כע"ש אחד היה אברהם (יחזקאל ל"ג) וזי כולל אל עשה כולל הכולל גם כולל כולל הגר כפליה על שר אשתי: ושאר רוח לו. ק"ל כי ה' לו יתרון רוח משה ויכלה ה' ופעל ופלא: ומה האחד כבקש. ר"ל פ"י אשתי לבס ומה היה האחד הוא מבקש כפחוט וכל עשה זאת למלוא חלון הולל כפחוט היה להוליד פננה (גדלשתי ס"ו): לכן חזיו נשמרים כפליהם

מהר"י קרא

במי המרים ומשאתכם גורם שאין הקב"ה שונה לרצונכם: (סו) ולא אחד עשה. ואם תאמרו הלא אברהם שהיה אחד עשה כן שלקח את הגר על פני שרה אשתי והוליד ממנה בן: ושאר רוח לו. והקב"ה משיבם רוח אחרת היתה לו שלא נתכוון לעבירה שהיא היה מבקש שיהיו לו הקב"ה זרע. אבל אתם שהתכוונתם לעבירה תשטרו ברוחכם שיהיו במשאת נעוריו לא יכנוו. עור פ"י אחר ולא אחר כשה בתביה. וכי לא

במי המרים ומשאתכם גורם שאין הקב"ה שונה לרצונכם: (סו) ולא אחד עשה. ואם תאמרו הלא אברהם שהיה אחד עשה כן שלקח את הגר על פני שרה אשתי והוליד ממנה בן: ושאר רוח לו. והקב"ה משיבם רוח אחרת היתה לו שלא נתכוון לעבירה שהיא היה מבקש שיהיו לו הקב"ה זרע. אבל אתם שהתכוונתם לעבירה תשטרו ברוחכם שיהיו במשאת נעוריו לא יכנוו. עור פ"י אחר ולא אחר כשה בתביה. וכי לא

רד"ק

לו נשים רבות אם ירצה אבל לקחת נכריות זו היא רעה רבה שתרצה לעיניה נכריות נכרה כשה או יותר מכנה ויקן הוא שחבבנה עליכם נשואיכם: (טו) ולא אחד עשה. אברהם שהיה אחד ואכל בעל הבאה אחריו באשרתו לא עשה כמו שאמרו עושים כי לא רדק אחר התאחד ולא בעל אפי' שרה אלא כרי להשאר זרע אלהים. כלומר שצוה אלהים יתברך ופליכך לא רדק אחר התאחד ולא בעל אלא למסות פריה אסרו לו והלא אברהם איבנו ע"ה שהיה אחד ולא עשה כן כמו שחננו עושים שהיה אשתי ובעל הגר שפחחו ואע"פ ששאר רוח לו והיה נביא. והנביא הוא משיב ללם. ומה האחד כבקש זרע אלהים. כלומר כשבכל הגר לא בעל אלא כרי לבקש זרע לפי שלא היה לו זרע משרה אשתי. ואע"פ הוא לא נבר בשרה אשתי לא ברצונה וברשותה עשה הדבר אכל אתם ששברו ברוחכם ולא יכנוו אלא כמס באשתי נעוריו להניח לבעול בת אל נבר. ופי' ושאר רוח לו ענין יתרון ופעל כמו יתר שאת ויתר עז כי כמ"ש בפרש יתר ענין השאר ונתן כעלל ושבת כן ששאר ענין השאר וענין יתרון ופעל כלומר יתרון רוח ומעלה היה לו לאברהם: אל יכנוו. כן רדק השקרא לומר לנכח ושלל לנכח מבקשים אחר. והי' חל חר רוח אברהם

מצודת ציון

(טו) ושאר. ענין יתרון מעלה כי כמו שמלת יתר היא שפוחט כשהכריז ויתרון מעלה כמ"ש יתר מרדכי (תבלי י"ב) כן מלת שר שפוחט לנביא: דוד. ר"ל משה (י"ב): ברוחכם. ענין ללון כמו הגי קוין כן דוד (ישעיה ל"ו):

זרע קדוש ידל אלהים עמדה אשתי וכמו שאמרה היא חזי אלםס נכנסו בחוק: ומאשת עזריאל אבינור. ר"ל המו הלון להאכה

7:19), "which devoured, broke in pieces, and stamped the residue with his feet." In the language of the Mishnah (Sanh. 8b), "And others (ושאר) liable to death"—outside of those delineated. But in the expression for which אחר is used, שָׁאָר is not used.—[Rashi]

Kara, in quoting the same Aggadah, concludes: And the Holy One, blessed be He, replies to them: He

had another spirit, for he sought that the Holy One, blessed be He, would give him seed. But you, who intend to commit a sin, beware of your spirit—that no man should deal treacherously with the wife of his youth.

Redak suggests two interpretations, similar to the Aggadah quoted by Rashi:

The one did not do [that]—

your companion and the wife of your covenant. 15. Now did He not make one who had the rest of the spirits? Now what does the one seek of the seed of God? Now you shall beware of your spirit,

and she is your companion—She is your companion since your youth. More likely, the meaning is that you should love her because she is your companion even if she were not the wife of your youth; surely now that she is the wife of your youth, you should love her even more intensely. Isaiah (54:6) also states, “a wife of one’s youth who was rejected.”—[Redak]

15. Now did He not make one—The Holy One, blessed be He, made Adam and Eve first.—[Rashi] Accordingly, we render: Now did He not make one couple at first? He created one couple, not a man with two wives.—[Rashi, as explained by Abarbanel]

Parshandatha insists that, according to our reading of Rashi, the meaning is: Now did He not make one? Did not the Holy One, blessed be He, create Adam and Eve originally as one being? Therefore they should not be separated in spirit.

the rest of the spirits—The spirits and the souls.—[Rashi]

had—Lit. to him—were. They all came out from the first man.—[Rashi]

Now what does the one seek—Now what does the one member of the couple seek to find accusations against his wife, who is his mate, who is the seed of God? What does he

claim of her that he disgraces her? [What is the abomination for which he disgraces her?—Mss.; Warsaw and Vilna editions] This is the wording of Jonathan’s translation, except that Jonathan renders: Now what does the one seek except seed of God? The explanation is correct except for the fact that the word **הַאֶחָד** is pointed with “zakef” [cantillation] mark, and the mark of the “zakef” separates the word **הַאֶחָד** from joining **מִבְּקֶשׁ**. It connects it to **וְנָרַע אֶל־לֵהִים**. [This supports Rashi’s first interpretation and is against Jonathan’s.]

Others interpret according to the Aggadah, that those married to gentile woman gathered before the prophet and said to him, “Did not Abraham do so, for he took Hagar in addition to his wife?” The prophet said to them:

He had a different spirit—His intention was not like your intention. He did not cast his eye upon her. He had a different intention. They said to him,

“Now what did the one seek?”—What was his intention? He said to them: To have seed of the Lord. Jonathan’s translation appeals to me, because neither in Scripture nor in the Mishnah do we find **שְׂאָר** being used as an expression of “other”—except where a person can explain it as an expression of residue, as in (Dan.

וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲלִי-בְגָד: מִן כִּי-שָׂנָא
שְׁלֹחַ אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכִסָּה
חֻמֶּם עַל-לְבוּשׁוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחְכֶם וְלֹא תִבְגְּדוּ:
"הוֹצֵעֲתֶם יְהוָה בְּדַבְרֵיכֶם וְאִמְרֹתֶם
בְּמֶה הוֹצֵעֵנוּ בְּאִמְרֹכֶם כִּלְעֵשֶׂה רַע
טוֹב וּבְעֵינֵי יְהוָה וּבָהֶם הוּא תֹפֵץ אוֹ

קִנְשָׁהכֹן וּבְאֵשֶׁת
נְעוּרֶיךָ לֹא הִשְׁקֵר:
מִן אֲרִי אִם הֵנִי לֹה
פִּטְרָה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וְלֹא הִכְסִי
חֻמָּה בְּלִבּוֹשׁוֹ אָמַר יְיָ
צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם
בְּרוּחְכֶם וְלֹא תִבְגְּדוּ:
הִשְׁקֵרוּ: יְיָ אֱלֹהֵינוּ
קָרָם יְיָ בְּקִנְיָנוֹכֶם
וְאִם פִּיכֶם בְּקֵה
אֲלֵינוּ קִרְמוֹהֵי
כִדְמִינוּ אֲכִירוֹן קִל
דְּכִירוֹ שִׁישׁ הִקְוִי קָרָם
יְיָ וּבְהֵן בְּעֵינֵי קִרְמוֹהֵי

איה

ה'א שח' שח' קו'ס' שח' שח'

מהר"י קרא

עשה הקב"ה ויני האיש והאשה: וישאר רוח לו: וכך החזירה
לשניו האחד בני אדם ליוגם יחד: (יז) או איה אלהי השמש
שכא האדם שאינו רוצה בעושה רע איה: אלהי השמש
שאנו עושה שמש נעבדו: אמר וראי הוא חסן בו:

נְעוּרֶיךָ אֲלִי-בְגָד: (בז) כי שניא שלח. רבותינו
חלוקין. בה חסכת נעונו יש מהם אומרים אם שנא שלח
אחיה בנט וחנא לאחר: ובס' חסם על לבושו. אבל
ואת כלום הונח לעשות שחפרום עליה טליחך להחזיקה
לך כאשרך והחם פרום על אותו טליח שכלך עליה שנא
עושי רע ונוי'. או איה אלהי המשפט. לפי שאלם רואים דרך
אומרים חסם כללכם אחר משי דרכים הללו כל עושה רע טוב
המקרא כל עושה רע טוב בעיניו לכן הוא מלליה אחסם או אם אין זאת איה אלהי המשפט שאנו נפרע מהם:

אבן עזרא

נְעוּרֶיךָ אֲלִי-בְגָד: (טז) כי שניא. השם ישנא
שכלל איש את אשתו הטרידה ושנא אחר יכסה או השם
יראה חסמו שהוא כסתר: (יז) הוצעתם. פרשה אחרת
ידענו כי השם כנכבד לא ייען ואף ינעשו מעשיו רק הוא
כללנו בני אדם שלא יפסול עוד כל עושי רע לולי שהוא טוב
בעיניו לא היה מניחו לעשות ואם תחמור עוד יעשה משפט
מתי היה זה ואיה הוא להם לא יעשה משפט וזאת הנבואה
לעבדך וכתחלה יבא אליהו כאשר הוא כתוב בסוף הספר:

מצודת דוד

אשת נעוריי: (טז) כי שניא שלח. אם שנא אחיה עד שלא חביל
להטות רלוקר אל האהבה שלח אחיה ונכסה וחנא לאחר אשר
חנא חן בעיניו: ויבנה ונוי'. ר"ל או יכסה החם עד לבשו
אשת נעוריי ונכסו לא עשה אלא יגלה החם והשנה ויכסהה או חמיו
יכסהה וכלבסו כחוקה להביר השנה ולא חננדו דין לעשות להן
אחם מיינעם לפני המקום נדרכים ודבר כי צ"ל בני אדם כי הלא
אחיה לא ייען ולא ינען: ואחרת. ואם תחמור נדרכ מה
אחם מיינעם לפניו: באחרת. ר"ל אכסו לנס כמה שאתי אושבים כל
עושה רע הוא טוב בעיניו ואלו יאמרו לו אין הרע
שנאנו לו או איה מנעתי:

לך כאשרך והחם פרום על אותו טליח שכלך עליה שנא
עושי רע ונוי'. או איה אלהי המשפט. לפי שאלם רואים דרך
אומרים חסם כללכם אחר משי דרכים הללו כל עושה רע טוב
המקרא כל עושה רע טוב בעיניו לכן הוא מלליה אחסם או אם אין זאת איה אלהי המשפט שאנו נפרע מהם:

שחפרום והוביח להם שאנים עינים כהונן: (טז) כי שניא
שלח. אם שניא אחד כסם אשתו ישלחנה. כתרינוכו ארי אם
אה שניא לא שסרה. כלומר טוב הוא שישלחנה בנס והלך
ותנשא לאיש אחר שיאבהנה אבל שההוא כה ותשנאנה כלבכך
יו הוא בגידה גדולה. ויש וכסה חסם על לבושו שהוא כדאה
שהוא אוהב אותה ודבק בה כלבושו שהוא דבק בבשרו ולא
ישישםם כן הוא לא יוצא לשלח וישנאנה. וזה החם שסכסה
על לבושו: (יז) הוצעתם. על דרך כישל מדבר על לשון בני
אדם כי הוא יח' לא ינען ולא ינען: או איה אלהי המשפט.
או אם אינו כן כי לא טוב בעיניו עושה רע איה אלהי המשפט

מצודת ציון

(טז) חסם. ענין מתכסה רעה ונכסה: (יז) הוצעתם. מלשון
יניעם ועייסות: חפץ. ענין מלון:

מתעל כלומר לא יכחיר הכסם חתם לבשו כסרה אשתו יוכסח תחתי
יבחרים כלבסו נכסו כחוקה להביר השנה ולא חננדו דין לעשות להן
אחם מיינעם לפני המקום נדרכים ודבר כי צ"ל בני אדם כי הלא
אחיה לא ייען ולא ינען: ואחרת. ואם תחמור נדרכ מה
אחם מיינעם לפניו: באחרת. ר"ל אכסו לנס כמה שאתי אושבים כל
עושה רע הוא טוב בעיניו ואלו יאמרו לו אין הרע
שנאנו לו או איה מנעתי:

Redak sees the garment as figura-
tive of a man's wife, to whom he
clings as a garment clings to his skin,
and he does not wish to remove it.
So is the case of the wife whom he
wishes to keep although he hates
her. This is the injustice that covers
his garment.

17. You have wearied the Lord—
This is an anthropomorphism, for
God does not weary.—[Redak]
By your saying, "Every evildoer,
etc., or Where is the God of judg-
ment?"—Since you see that the way
of the wicked prospers, and the right-
eous are afflicted and stumble, you

that it shall not deal treacherously with the wife of your youth. 16. If you hate [her], send [her] away, says the Lord God of Israel. For injustice shall cover his garment, said the Lord of Hosts, but you shall beware of your spirit, and do not deal treacherously. 17. You have wearied the Lord with your words, and you say, "How have we wearied [Him]?"—By your saying, "Every evildoer is good in the Lord's sight, and He desires them,"

Abraham—known as "the one" because he was the one and the father of all his followers in his faith—did not do as you are doing, for he did not pursue his lusts. He was intimate with Sarah only for the purpose of propagation, to leave over seed of God; i.e., seed as God had commanded, "Be fruitful and multiply."

and he had an exalted spirit—Therefore, he did not pursue lust and was not intimate even with Sarah, except to fulfill the commandment of propagation.

Redak also quotes his father, who explained the verse as the people's question to the prophet:

Did not the one do this?—Did not our father Abraham, who was known as one, do what we are doing today? Did he not leave his wife and take her maidservant Hagar although he was of exalted spirit and was a prophet? The prophet replies:

Now what did the one seek? Seed from God—When he married Hagar, he did so only because he longed for children, and he had none from Sarah, his wife. Nonetheless, he did not deal treacherously with Sarah,

but he took Hagar with her consent.

But you, beware of your spirit and let none of you deal treacherously with the wife of his youth—to forsake her and marry the daughter of a foreign god.

and you shall beware of your spirit, that it shall not deal treacherously with the wife of your youth—*Your spirit shall not deal treacherously.*—[*Rashi*] *Redak* explains that it is not unusual for Scripture to switch from second person to third. He renders: And let none of you deal treacherously.

16. If you hate [her], send [her] away—*Our Sages differ concerning it in tractate Gittin (90b). Some of them say: If you hate her, send her away with a bill of divorce, so that she can marry someone else.*—[*Rashi*] It is better that you divorce her than keep her while you hate her in your heart. This is grave treachery.—[*Redak*]

For injustice shall cover his garment—*But this—is it proper to do, that you spread your cloak over her to keep her for you as your wife, and you provoke her and torment her constantly?*—[*Rashi*]

אֵיה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט: ג' הַנְּנִי שֹׁלַח
מִלְאָכִי וּפְנֵה דֶרֶךְ לְפָנַי וּפְתָאם יָבוֹא
אֶל־הֵיכְלוֹ הָאֲדֹנָיִם אֲשֶׁר־אַתֶּם
מִבְקָשִׁים וּמִלְאָךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם
חֹפְצִים הִנֵּה־בָא אֲמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
כּוֹמֵי מִכְלָלִל אֶת־יוֹם בּוֹאֵא וּמִי הָעֹמֵד
בְּהִרְאוֹתָיו כִּי־הוּא בָּאֵשׁ מִצִּירָף

או אָבָא אֱלֹהֵי דַעְבִּיד
דִּינָא: אֵיה אֱמָא שִׁלְחָ
סִלְכָא וּפְנֵי אִירְחָא
קִרְסִי וּבְהִרְפִי יַעֲזֹר
לְהִיכְלִיה רַבּוּנָא דִּי
אַתּוּן קָעֵן בִּיה וּמִלְאָךְ
קִנְיָא דִּי אַתּוּן עָקֵן בִּיה
הָא אֲמִי אֶמְר יְיָ
צְבָאוֹת: ב' וּמִן מְסֻבֵּי
יָת יוֹם מִיְהוּדִי וּמִן
יָקוֹם בְּהַגְלִייתָהּ אֲרִי
רוֹנִינָה קְאָשְׁקָא מִסְּמִי
וּבְקִירְחָא דְקִסְמִי רִי
כֹה

רש"י

ג' (א) הנני שולח מלאכיי, לנבד את הרשעים: ופנה, (ב) ויבי מכלכל את יום בואי. ובי שיוכל כל לעמוד דרך. מן הרשעים: האדון אשר אתם מבקשים. אלהי המשפט: ומלאך הברית. נוקם נקם ברית: (ב) ויבי מכלכל, ומי יביל: ומי העומד, שיוכל לעמוד: וכבודית מבכבשים: כבודית של מבכשים

רד"ק

לפח אינו עושה בהם משפט: ולא הנני, אם תשאלו משפט הרשעים בעוה"ז עוד יבא וכן שחראו ואו יקרב אליהם המשפט לבלות הרשעים שבכם, וזהו יהיה אותו היום שאשליש מלאכי ופנה דרך לפני והוא מלאך ה' בין השמים כמו הנה אנכי שולח בלאך לגנדי לשפוד בדרבם ששון ושמע רע: ותחזיקו יבא אל קרוב נלוות שלא ימצאו בדרבם ששון ושמע רע: ותחזיקו יבא אל חכילי, לפי שלא נגלה הקץ ולא נתגבר בספר דניאל אסר כי פתאום יבא פתאום ויתחזקו הרבובים עד שתקץ: האדון, הוא הכבוד הוא מלאך הברית כי העםם באגדה שאליהו קא על ברית מילה שבטעה מהם מלכות אשפים שנאמר קנאקנאתי לה' אלהי ישראל כי עזבו בריתך בני ישראל. אסר לו קנאית בשמים ובאן אתה בקא על המילה חייך שאין ישראל נושעים ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך. במאן התקינו לעשות כסא הכבוד לאלהי שצקרא מלאך הברית שנאמר וכלאך אתם תחצית הנה בא אסר ח' צבאות: תנה בא, יבא כוסנו וכן ראשון לציון הנה הנב: (ג) ויבי מכלכל את יום בואי, פי יהיה סוכל את יום בואי כי ביום בואי יצטרו רבים: כי הוא כאש מצרף. פעם הוא על היום שובר כלומר אותו היום יהיה כפי האש שמצרף הסינים מן הכסף כן יבדלו הרשעים מן הדינים וישיגי הרשעים וישארו הצדיקים וכן אסר בגבוות וברית והבאתי את השלישית באש: ובברית

מצודה דוד

ג' (ה) הנני שולח מלאכיי, מוסב נמשל להביט על חטונםם שפסרו להם להם הפשע וישארו הנבולות העזרה אשתי אזי מלאך השמים יבא וישנה הדרך לפני, ר"ל הוא יבשר מן בעולם הפושעים והמורדים לטהר את המלך לפני בואי להשבות שכונתו בלחן: האדון וגו', זה מלך המשיח אשתי שכן כל אדם פושט ומיחל לו ונשקשקש בלחן: ומלאך הברית, כן יקרא לאלהי הנביא כי הוא קבל על ברית המילה שמענו מנחית הפסידים ק חמ"ל: אשר אתם חשפים, שיבא לנבד הנבולות והחיות המתים כי הוא מעמיד על הכסאיה וזאת ועל המשיח נמש' כסוף הפסד כנה חכמי שולח לבס את חליהו הנביא וגו': הנה בא, אשתי כלשון עבר כי לאשר יבא המשיח ישיב חליהו ככל כל כי הוא יקרא נבא: (ג) ויבי מכלכל, ומי יוכל לנבול את יום בואי המלך המצנף המסנף הדרך ומי היוכל להסכים כיום שיהיה נבואה וגולה המלך הוא וזוהי כל ענין חמ"ל: כי הוא, כי המלך, הוא יהיה כלש המלך על הכסף ונשקף אל הפסיד ונבולות של המעבדים ששכר

able to tolerate the day of his coming? For on that day many will be refined.—[Redak]

and who will stand—Will be able to stand.—[Rashi]

for it is like fire that refines—The day will be like fire that refines the dross from the silver. So will the wicked be separated from the righ-

teous; the wicked will meet their end, and the righteous will survive. The same is found in Zechariah's prophecy (13:9): "And I will bring the third in fire."—[Redak, Ibn Ezra] Mezudath David renders: for he is like fire, etc.—referring to the angel.

or, "Where is the God of judgment?"

3

1. Behold I send My angel, and he will clear a way before Me. And suddenly, the Lord Whom you seek will come to His Temple. And behold! The angel of the covenant, whom you desire, is coming, says the Lord of Hosts. 2. Now who can abide the day of his coming, and who will stand when he appears, for it is like fire that refines

say to yourselves, "One of these two ways is true: Either every evildoer is good in His sight, or [else] there is no judgment or judge to requite him. And so is the interpretation of the language of the verse: Every evildoer is good in His sight; therefore, He causes them to prosper. Or, if this is not so, where is the God of judgment, for He does not requite them.—[Rashi]

1. **Behold I send My angel—to put the wicked away.**—[Rashi] If you ask about the judgment of the wicked in this world: A time will come when justice will be executed upon all the wicked among you, which will be the day I send My angel, and he will clear a way before Me. He is the angel of God from heaven, mentioned in Ex. 23:20: "Behold I send an angel before you to safeguard you on the way, etc."—[Redak]

and he will clear a way—of the wicked.—[Rashi]*

the Lord Whom you seek—The God of justice.—[Rashi]

and the angel of the covenant—who avenges the revenge of the covenant.—[Rashi]

Redak explains that the angel will clear the way of obstacles so that the exiles will be unhindered on their journey to the Holy Land. He identifies the Lord (which should be spelled with a lower case "l" according to his interpretation) as the King Messiah, who will come suddenly, as no one knows when he will come. *Redak* suggests that the King Messiah is also identified as the messenger of the covenant.

It is also possible that it is the prophet Elijah who is meant here and given the title "the angel of the covenant," referring to the covenant of the circumcision. We find in the Aggadah (*Pirkei deRabbi Eliezer*, chap. 29) that Elijah was zealous about the covenant of circumcision, which had been abolished by the kingdom of Ephraim, as it is stated (1 Kings 19:10): "I have been zealous for the Lord, the God of Hosts, for the children of Israel have forsaken Your covenant."*

2. **Now who can abide**—Heb. וְיָאִי קִבֵּל. *This is synonymous with וְיָאִי קִבֵּל.*—[Rashi] See Joel 2:2.—[Mezudath Zion] Who will be

כה : י ויהיגלי לצרפא
וידבקא פגבר די קצנר
וקדרי קספא וינכי ות
קני לוי ונזק ויהיו
קרבא וקספא ויהיו
קדס יי קקרבין קורבן
בזכו : ד ויהיגלי קדס
יי קורבן אגש יהודה
ויהי ירושלם קיומי
עקא וכל שגין
דמקדסין : ה ויהיגלי
עליכון לקעבר דינא
ויהי מיקרי קבון לקהיר
מחי כתרשא וקנפא
וכדשחבנין לשקרא
וקאני אגרא ויאניא
ארקלא ויהם וקסמן
דין גיורא ולא דחילו

וּבְבָרִית מִבְּסִים : י וַיֵּשֶׁב מִצְרָף
וּמִטְהַר כֶּסֶף וַיִּטְהַר אֶת־בְּנֵי־לְוִי וַיִּזְקַק
אֹתָם בְּזֶהָב וּבְכֶסֶף וַהֲיוּ לְיְהוָה מְגִישֵׁי
מִנְחָה בַּצֹּדֶקָה : י וַעֲרָבָה לְיְהוָה מִנְחַת
יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם כִּי־מִי עוֹלָם וּבְשָׁנִים
קִדְמֹנִיּוֹת : י וַקִּרְבֹּתִי אֲלֵיכֶם לְמִשְׁפַּט
וְהִיִּיתִי עַד מָהֵר בְּמִכְשָׁפִים
וּבְמִנְאִפִּים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשַׁקֵּר וּבְעִשְׁקָן
שֹׁכְרֵי־שָׂבִיר אֶלְמָנָה וִיתוֹם וּמִי־גֵר

ה'א ויבן סוף, ירושלם (ה' ירושלם ירושלם) עד פסוק, תנינא ה'

ספריו קרא

בהראותו לופיע, את הרשעים : (ג) ויהר את בני לוי .
כנגד שאמר למעלה שחתם ברית הלוי חור ורפא כאן וסתר
את בני לוי, וכנגד שאמר ברכת ה' לאיש אשר יעשנה ער
ועונה ומגיש מנחת לה' חור ורפא כאן ויהי לה' בניש מנחת
בצדקה : (ה) והייתי עד מהר, שאני במהר להחזיר כרות על

ד"ק

בכבסים, וכמו הבורית הם סככסי הנגדים שמעבירים בו הכתם
מן חגגור ורשעים הם הכתם כפי שכתב ענין לפני : (ג) וישב
כמו השופט שישלם לשופט את העם להבדיל החיובי מן הנוכחי
כפי יהי' אותו היום שיהיה בצדק ובסתר כסף ומסביר סמנו
השופט והם הרשעים : וסתר את בני לוי, והם הכהנים, ולפי
שרב עליהם בפרשת שלבבעלה ובר אהרן עתה בספר : מניש
מנחת בצדקה, מה שאין כן בהני חורו חוה כמו שאמר למעלה
שחיו מקריבים בהמות כעלת כוס : (ד) וערבתי, ובר יהודה
וירושלים כי שם בית המקדש : (ה) וקרבתי, באותו היום שזכר : אליכם, חורר שיהיה ביום הראה, והבורית שעברתם
לא קבלו ריגס בעולם הזה יקבלו בעוה"ב : ער, כי אני יורד והשחרות ואעיד בהם במה ששער : ספרה, לשלם נסולם :

מצורת ציון

זכר מהפני כמו לזכרון ולא כנס (ישיבה מ"ח) : וכוברית, שם
פסח המנקה וכן ותרין לך נזירות (ישיבה כ') : סככסים, מלכות
כדום : (ג) בקה, כמו כנס : חקק, ענין וזיוף כמו מוקדק
שנפיק (ההלים י"ב) : בניש, ענין הקדשה : מנחה, כלל
מנחה וכל הקדשות בכלל : בצדקה, כלל נדון וכדלוי : (ד) וערבתי,
ענין מחיקת זמן וטמא ערבה לוי (ישיבה י"א) : קרבונות, מל
קודס : (ה) ועשיתי, ענין גול : זכסי, מלכות הטייה :

עולם הם ימי מה ובענין קדמוניות הם ימי שלמה שקבל המקום
(ה) אקרבתי, וזו אקרב אליכם לעשות חסדכם כלם נגד מעשה האל : כלל יתחשבה חסדכם עד חקוק
את הפדים כי הני בעלני יהיה עד ממחר לעשות מנכסים וגי

רש"י

שמעכור את כל הכתם כן יעביר כל הרשעה : וכוברית .
עשכ הוא שמעכור את הכתם (כלע"ז אירב"א שנייר"א) .
ולשון כורית דבר המלחלח ומסחר כמו לכרי לבד (תהלים
ע"ג) : (ג) וישב מצרף, יפעה מכל עסקיו ויהיו
אבן עזרא

והכחתי את השלישית באש : וכוברית, סמוך של מנכסים :
(ג) וישב מצרף ומסחר, כסף, מכל פסול : וסתר את
בני לוי, הם הכהנים ולא יעשו כאשר הם עושים עמה :
(ד) וערבתי, כימי עולם, כהנים נבית ראשון :
(ה) וקרבתי אליכם, שיהיו כימים ההם : והייתי ער.

חורר שיהיה ביום הראה, והבורית שעברתם
לא קבלו ריגס בעולם הזה יקבלו בעוה"ב : ער, כי אני יורד והשחרות ואעיד בהם במה ששער : ספרה, לשלם נסולם :

מצורת דוד

כתמי הכהנים כי כן הוא יספיד ויכלה כל השופטים וכדורים :
(ג) וישב מצרף, אחר כלשון הגאון בן ארם שהאריך הוא ישב
כשום להיות מלך ומסחר כמו שמלכין ומסכרין את הכסף מן
ספי והוא יספיד את בני לוי הם סככסים בני לוי והשנים אל ה'
אותם וספר להסיר מהם כזו שם ס' ויזקק אותם סוכה וכנס
להיות נקיים מלאש דש והם יהיו לה' להלם לפני קרבן ומסרם
בזדקת כלם וכלואי לא כמו פסוקי שמגשים על המנחה להם מנול
ומחוסב : (ד) וערבתי לה', אז יספיד לה' משותף יהודה כזי

קדמוניותם כללון ויורד האש מן השמים וכלהו על העובד :
האש : ויהי ער מסחר, כלל יתחשבה חסדכם עד חקוק
ועשיתי ער ש כדורים אלנכס ויחוס ולא ישלמו כסר : וספי

the wages of the day laborers, of
the widow and fatherless—Those
who withhold the wages of the day
laborers who are orphans or
widows.—[Mezudath David]

and those who pervert the [rights of
the] stranger—This is an ellipsis.
The intention is: who pervert the
legal rights of the stranger.—
[Targum Jonathan, Ibn Ezra, Redak]

and like fullers' soap. 3. And he shall sit refining and purifying silver, and he shall purify the children of Levi. And he shall purge them as gold and as silver, and they shall be offering up an offering to the Lord with righteousness. 4. And then the offerings of Judah and Jerusalem shall be pleasant to the Lord, as in the days of old and former years. 5. And I will approach you for judgment, and I will be a swift witness against the sorcerers and against the adulterers and against those who swear falsely; and also against those who withhold the wages of the day laborers, of the widow and fatherless, and those who pervert [the rights of] the stranger,

and like fullers' soap—*Like soap used by the fullers, which removes the entire stain. So will he remove all the wickedness.*—[Rashi]

and like soap—Heb. וְכַבְרִית. *It is an herb which removes stains, erbe savonijere in Old French, probably soapwort. The word כַּבְרִית signifies a thing that cleans and purifies, as in (Ps. 73:1), "to the pure of heart (לְכָרִיב לֵב)."*—[Rashi]

The wicked are compared to the stain, as in Jeremiah 2:22: "Your iniquity is stained before Me."—[Redak]

3. **And he shall sit refining**—*He will free himself from all his affairs to be like a refiner, who refines and purifies silver.*—[Rashi] Redak explains: Just as the judge sits to judge the people and to differentiate between the guilty and the innocent, so will that day differentiate, for it will be as one who refines and purifies silver and removes the dross—the wicked.

and he shall purify the children of Levi—They are the priests, and they will not do as they are doing today; i.e., in the prophet's time.—[Ibn Ezra, Redak] Since he stated above (2:8): "You corrupted the covenant of the Levites," he states here that God will cure them, for He will purify the children of Levi.—[Kara]*

4. **the offerings of Judah and Jerusalem**—the seat of the Temple.—[Redak]*

5. **And I will approach**—on the aforementioned day.—[Redak]

you—The generation living at that time, and those of the generations that passed. If they have not received their punishment in this world, they will receive it in the World to come.—[Redak]

a swift witness—I am a witness because I know all the hidden deeds a person commits. I will be swift to requite the perpetrators for their sins.—[Redak]

סן קרסי אסר : ולא יראוני אמר יהוה צבאות : כי
 צבאות : יארי אגא :
 לא אשניתי קרסי דמן
 עלקא ואהון דגני שקראל
 אהון קרסין דמן דסאה
 כ ע ל ס א דין דיניה
 פ ס י ק : י ל י ו פ י
 אקרהבון פסיתון מן
 קרסי ולא נסרתון ויובו
 ק פ ל ק ה י ו א ת פ נ י
 דמימרי לאימרי קרסין
 אמר : צבאות ואם
 תי קרסין קסא נהוב : תא אורי :
 סוטה ל סקידה שפר כ : היקבע אדם : ריה כל ידים פה :

י תרגו גר, קרס דגא אורי אהון קרסין, קרסי ואם פ' קרסין קסא ארגזא, קרסין

סדר"ק קרא

הבכשנים ועל המנאסים ועל הנשבעים בבסי לשרק : (ו) כי
 אני לא שניתי ואחם פני יעקב לא כליתם כעולם כעולם אנו לא
 חאובות הכיתו אחם פנים אחת שלא הייתי צריך לשנות
 ולהכות פנים שנים, אבל כהם פשעם הכיתו בכס ואע"כ לא
 עשיתי בכס כלית, ולפיכך הכיתו בכס : (י) לסימא אבוחים
 סרתם פחוק, ולא שפרהם אחם אבל עריון שובו אלי, וגם אני
 אשוב אליכם : ואסרתם כהם נשוב, ואם תאסרו כהם תאסנו
 שגשבי הריני כשיב לכם : (ח) תיקבע אדם אלהים כי אתם

ובכסו גר, ובסי בשפס הגר : (ו) כי אני לא שניתי, כי פח
 שאסרתי אפי' לנסא אחר לא לפי שנת כן יחיה כי אני לא שניתי
 ודבריו לא ישנו וכל השתדויות שאסרתי לכם ד"בניאוי אנו יחיו.
 שניתי ענין שנינו כלומר לא אשנה מדרב דרבר ופחשן לחפץ :
 ואחם בני יעקב לא כליתם, כבו שכלו שאר אבוחים שלא
 נשאר דהם וכו' בשפס וכלו פחיות וניי אבל אחם לא כליתם
 ולא תכנו כי לעולם תהיו סוחרים בין הגוים להיות לא אחר
 בארץ ארץ שגלית' ונדרתם לכל פאה שפסם נשאר ככל פסוק
 ובה שהרעתי לכם בעונותיכם עשיתי ובכו שאני לא אשנת

דס' עולמא וני : (ו) לסימא, הלפ"ד צם הסימא כולל להם לפרוק למעולם אסר וכן רב עבר שלא שפרהם חזיקי אתם ואבוחים
 לשיכך הרעויה להם ולכם אבל פתחה שובו אלי ואשובה אליכם : ואסרתם כהם נשוב, ואם תאסרו כהם נשוב : יש בנו דבר
 אחר אלא פח שהוכחתינו עד הגה דרב הקרבנות ודבר הנשים והתשובה : (ח) תיקבע, יש בכס דרב אחר שבגדורו ראו

מצודת ציון

(ו) שניתי, מל' תשמות ומוקף כליתם, מל' תחלת ומוקף : (י) לסימא,
 כהנ"ד נוספה : (ח) תיקבע, ענין פושק כמל' וקבע הו' קופעיים

ובסימא שני סיבות ואלנה ויתום והיית משפס גר הלא יפסוס על כי אין פחדם מוטלת עליו כי הם תשמי כח ואלנה עורחם והם
 גב מ' לא ייראו פס כי הוא ואלה הכל יודע פחלמות לב וידו הכל משלה וכן אשלים להם נמול המעשה וזה כל להסיק לכם על
 פח שפסרו או היה אלהי המפסס כי כזה ישיב לומר הנה או יקבלו נוספה נמול : (י) כי אני לא שניתי, לא פשנה דמי פסס
 ואלה מל' לחבוב את הכע לא כמו שאלמחם כל טוש רע טוב עיני ה' : ואחם בני יעקב לא כליתם, לכל אחם לא כליתם פסני
 סקי כי מוחות כשעם מנול מנול כלשך תפסדו כחסיס הכנס גס או כדיו ואלו תכלו נמול הלאי : (ח) לסימא
 אבוחים, מן ימי אספסוס וני : שובי אלי, לשמור פחיות : ואשובה אליכם, להסיק פשסם נמול : ואסרתם, וסכס פחיון
 פניכם ותאמרו כהם נשוב, ד"ל בעבור מה נשוב כהם חסתי : (ח) תיקבע, כהנן מדבר שישקו אדם את מלכיס אשר לסס

רש"י

לנורף התרג' ומספר כהן : (ו) כי אני ה' לא שניתי, אש"פ שאני מאריך אפי' לא שינה דעתי עלי מבראשונה
 ללחוב את הרע ולשנא את הטוב : ואחם בני יעקב, אף על פי שחסיס אתם כרעתכם ולא נכיתו מן הרשעים
 כחייכם : לא כליתם, אינכם כלים מלפני והנחתי לי
 הנפשות לנכות מהם דיוי כניניהם וכן תרנס וינתן ואחון
 דכתי יעקב מדמן דמלן דמית כעלמא דין דיניה פסיק
 כלומר אתם סבורים לומר דיוי בעל שאין עוד ליפרע פסיק
 לה אבל אתכם העמדתי אחר פורענות הרבה וחתי כלים

אבן עזרא

שאנלה לכל מה עש' ומתי השפס גר : (ו) כי אני ה' לא שניתי,
 לא יקרה לי שנינו כמו שנות מכל עס : ואחם בני
 יעקב לא כליתם, כי אם מת האב נשאר הבן :
 (י) לסימא, הלפ"ד נוסף כמו השלישי לנכסול כן מעכה :
 שובו, אומר לדור ההוא שהוא בזמן ותשובת כהם נשוב :
 (ח) תיקבע, הנה הוא המעשר והתרומה כי תאמרו אף

גם אתם לא תכלו, ובאגרות הימים תשובו לבלתיכם ותהיו עליונים על כל גויי הארץ, וית ארי אנה ה' לא אשניתי קרסי

דס' עולמא וני : (ו) לסימא, הלפ"ד צם הסימא כולל להם לפרוק למעולם אסר וכן רב עבר שלא שפרהם חזיקי אתם ואבוחים

לשיכך הרעויה להם ולכם אבל פתחה שובו אלי ואשובה אליכם : ואסרתם כהם נשוב, ואם תאסרו כהם נשוב : יש בנו דבר

אחר אלא פח שהוכחתינו עד הגה דרב הקרבנות ודבר הנשים והתשובה : (ח) תיקבע, יש בכס דרב אחר שבגדורו ראו

מצודת דוד

גר, פסיק פשסס כהן למייבז כהנס : ולא יראוני, ד"ל את כל
 אלה פס : כי אין פחד אדם נעלם כי כהנסף והנאוף נעשה בלפס
 ובסתר ואין פח דרואה : שבעסם השקד אין מ' יודע ששפסס פל שקר
 ופסיקת שבר סיבות ואלנה ויתום והיית משפס גר הלא יפסוס על כי אין פחדם מוטלת עליו כי הם תשמי כח ואלנה עורחם והם
 גב מ' לא ייראו פס כי הוא ואלה הכל יודע פחלמות לב וידו הכל משלה וכן אשלים להם נמול המעשה וזה כל להסיק לכם על
 פח שפסרו או היה אלהי המפסס כי כזה ישיב לומר הנה או יקבלו נוספה נמול : (י) כי אני לא שניתי, לא פשנה דמי פסס
 ואלה מל' לחבוב את הכע לא כמו שאלמחם כל טוש רע טוב עיני ה' : ואחם בני יעקב לא כליתם, לכל אחם לא כליתם פסני
 סקי כי מוחות כשעם מנול מנול כלשך תפסדו כחסיס הכנס גס או כדיו ואלו תכלו נמול הלאי : (ח) לסימא
 אבוחים, מן ימי אספסוס וני : שובי אלי, לשמור פחיות : ואשובה אליכם, להסיק פשסם נמול : ואסרתם, וסכס פחיון
 פניכם ותאמרו כהם נשוב, ד"ל בעבור מה נשוב כהם חסתי : (ח) תיקבע, כהנן מדבר שישקו אדם את מלכיס אשר לסס

8. Will a man rob—Heb. תיקבע. Our Sages explained this as an expression of robbery, and it is an Aramaism.—[Rashi from Rosh Hashanah 26b, Tanhuma Terumah 9] Parshandatha notes that in extant

editions of Tanhuma, תיקבע is said to be Arabic, not Aramaic.

Redak explains: You have committed a sin that warrants that the curse cleave to you: "Will a man rob God? Yet you rob Me."

[and those who] fear Me not, says the Lord of Hosts. 6. For I, the Lord, have not changed; and you, the sons of Jacob, have not reached the end. 7. From the days of your fathers you have departed from My laws and have not kept [them]. "Return to Me, and I will return to you," said the Lord of Hosts, but you said, "With what have we to return?" 8. Will a man rob God?

fear Me not—They commit all these sins because they do not fear God. Sorcery and adultery are committed clandestinely. People swear falsely because no one can detect their lies. They keep back the wages of the widow and the orphan because these people have no one to protect them and demand their due. The same is true of the stranger. All these sinners obviously do not fear God, Who views all their deeds, knows all their thoughts, and rules over the entire world. The prophet wishes to reply to the question, "Where is the God of justice?" At that time, all sinners will be requited for their evil deeds.—[*Mezudath David*]

6. For I, the Lord, have not changed—*Although I keep back My anger for a long time, My mind has not changed from the way it was originally, to love evil and to hate good.*—[*Rashi*] [i.e., My mind has not changed, that I should now love evil and hate good.]*

and you, the sons of Jacob—*Although you die in your evil, and I have not requited the wicked in their lifetime*—[*Rashi*]

you have not reached the end—*You are not finished from before Me, for I*

have left over the souls to be requited in Gehinnom. And so did Jonathan render: And you of the House of Jacob, who think that whoever dies in this world, his verdict has already ended; that is to say, you think that My verdict has been nullified, that he will no longer be punished.

Our Sages (Sotah 9a), however, explained it: לא פגיתי—I did not strike a nation and repeat a blow to it; but as for you, I have kept you up after much punishment, and My arrows are ended, but you are not ended.—[*Rashi*] Unlike other nations that have long disappeared, you have not disappeared, and you never will disappear. Although you have been exiled to all corners of the earth, your name remains wherever you are, and what I have done to you is because of your sins. But in the future you will return to your original status and be higher than all the nations of the world.—[*Redak*]

7. From the days of your fathers—A long time has passed during which you have not kept My laws; but now return to Me, and I will return to you.—[*Redak*]

"Return to Me,—to keep My commandments.—[*Mezudath David*]*

כִּי אֲהֵם קִבְעִים אֹתִי וְאָמְרָתֶם בְּמֶה
 קִבְעֵנוּךְ הַמַּעֲשֵׂךְ וְהַתְרוּמָה :
 בַּמֶּאֲרָה אַתֶּם נְאֻרִים וְאֹתִי אַתֶּם
 קִבְעִים הִנְנִי כִלְוִי : הֵבִיאוּ אֶת־כָּל־
 הַמַּעֲשֵׂךְ אֶל־בֵּית הָאוֹצֵר וְיִהְיֶה טָרֶף
 בְּבֵיתִי וּבְחֲנוּנֵי נָא בָּזֹאת אֲמַר יְהוָה

ה' אומר : עבדים לי הורוהו :
 עבדים להלל : עבדים להשפיע :
 עבדים להעביר : עבדים לה' (עבדים יד) :

רשי

לשון גולה ולשון ארמי הוא : המעשה וההרומה. שלחם
 גזולים מן הכהנים וכן הלויים היו גזולים : (ט) בסמירה
 אהם נאורים : על עין זה שלמי כולל קללה צמחשה ידוכס
 ואף על פי כן אותי אתם קובעים : (י) ויהי טרף. יחי

והרובק בכם הכהרה אבר חקבע אדם אלהי : כי אתם קובעים
 אותי. ואמרתם. ואם האבירי בכם קבענוך. התשובה המעשה
 והתרומה. היקבע קובעי קבענוך. ענין גולה ולקיהת הרבר
 בהכרח. וכן קבע את קובעיהם נפש. ויהי הורוה נבר קדם
 דיינונו : (ט) בבארה אתם נאורים. כפני העבירות שזכר
 למללה בכיש וגם ארומיה. ויור אתם מוספים קין על עין ואתם
 קובעים אותי ככה שתאספו שלא התנו כפני תרומה
 ופעשיות ותאמרו הוא גזול אותנו הכסר ויחלל באר כתבוא' ואנחנו
 נהן לו התרומה והפעשיות : הנני בלו. יראה כי
 העבירות הנזכרות לא היו שום בהם כלל אבל בדבר המעשה והתרומה
 היו שוים כלם לשיכר אבר הנני בלו : (י) הביאו את כל המעשה.
 והסריס כי אם כה תעשו : (י) הביאו את כל המעשה.

אבן עזרא

נמן עין יפה מזה המעט וזה לא טוב שלחם קובעים
 אותי מפני המללה וההכרחי אשר אתם נאורים
 והסריס כי אם כה תעשו : (י) הביאו את כל המעשה.

קובעים אותי ככה שתאספו שלא התנו כפני תרומה
 ופעשיות ותאמרו הוא גזול אותנו הכסר ויחלל באר כתבוא' ואנחנו
 נהן לו התרומה והפעשיות : הנני בלו. יראה כי
 העבירות הנזכרות לא היו שום בהם כלל אבל בדבר המעשה והתרומה
 היו שוים כלם לשיכר אבר הנני בלו : (י) הביאו את כל המעשה.
 והסריס כי אם כה תעשו : (י) הביאו את כל המעשה.

מצורה דוד

מוקים אותי : ואמרתם. ואם תאספו גזכר מה לנו מוסקים
 מוסק : המעשה. כל ע"י אשר מוסקים מפני המעשה
 והתשובה כי אינכם יתנים מוסק אל הכפנים והלויים משרתי
 עומה יצולה ועל"י לא הקבו מוסק ואם מוסקים אותי העי כלו כי
 לכן הביאו מעשה את כל המעשה אל בית המולד העשוי לכן נכתב"ק כת"ש
 ובהניגו. נהנו אותי בהשגור הוחלל את
 וי"ל היני בשעט שלחמה לכס שכר

מדר"י קרא

קובעים אותי. בתכונה. דין הוא שיגזול אדם באת הקב"ה את
 שלי שאהם גזולים את המעשה ואת התרומה שלי : (ט) בבארה
 אתם נאורים. בשביל שאהם גזולים. קובעים את המעשה שלי.
 שער שהייתי כהן שלקחתי בשער תרומה תיתנם אתם בעלי
 בתים שלקחתם אתם מ' חלקים. וכשני שאהם כהנים שלקחתי
 המעשה והתרומה אותי אני בעל הבית ואקח מ' חלקים :
 (י) ויהי טרף בביתי. טרף לייני בון כבו המרדני לחם חקי :
 ובהנני נא בזאת. אם לא אפתח לכם ארובות השמים והרובק

ר"ק

להרובק בכם הכהרה אבר חקבע אדם אלהי : כי אתם קובעים
 אותי. ואמרתם. ואם האבירי בכם קבענוך. התשובה המעשה
 והתרומה. היקבע קובעי קבענוך. ענין גולה ולקיהת הרבר
 בהכרח. וכן קבע את קובעיהם נפש. ויהי הורוה נבר קדם
 דיינונו : (ט) בבארה אתם נאורים. כפני העבירות שזכר
 למללה בכיש וגם ארומיה. ויור אתם מוספים קין על עין ואתם
 קובעים אותי ככה שתאספו שלא התנו כפני תרומה
 ופעשיות ותאמרו הוא גזול אותנו הכסר ויחלל באר כתבוא' ואנחנו
 נהן לו התרומה והפעשיות : הנני בלו. יראה כי
 העבירות הנזכרות לא היו שום בהם כלל אבל בדבר המעשה והתרומה
 היו שוים כלם לשיכר אבר הנני בלו : (י) הביאו את כל המעשה.
 והסריס כי אם כה תעשו : (י) הביאו את כל המעשה.

מצורה דוד

נפש (משלי כ"ד) : (ט) בבארה נאורים. מלכות ארובה וקללה :
 (י) טרף. ענין מון וסוף מושלל מעון מהם העלה ע"י עוליהם :
 (ט) בבארה. הולל נעסוד זה אתם מעוללים וקללה כי אין הלכך
 מעוללים וקללה : (י) הכיאו. לכן הביאו מעשה את כל המעשה
 אל בית המולד העשוי לכן נכתב"ק כת"ש
 ובהניגו. נהנו אותי בהשגור הוחלל את
 וי"ל היני בשעט שלחמה לכס שכר

enactment that all tithes be brought
 to a chamber in the Temple, even
 those of fruits of trees and vegeta-
 bles, from which no tithes are
 required in the Torah.—[Rivan, Tos.
 ad loc.]

and test Me now therewith—Test
 Me with this commandment, as to
 whether or not I give reward for its

performance.—[Mezudath David]
 Although we may not test the
 Almighty (Deut. 6:16), in this one
 case God permitted Israel to test
 Him, to prove that He rewards for
 the performance of the command-
 ments.—[Yalkut Shimoni from
 Ta'anith 9a]

Yet you rob Me, and you say, "With what have we robbed You?"—With tithes and with the *terumah*-levy. 9. You are cursed with a curse, but you rob Me, the whole nation! 10. Bring the whole of the tithes into the treasury so that there may be nourishment in My House, and test Me now therewith, says the Lord of

With tithes and with the *terumah*-levy—The tithes and the *terumah*-levy that you steal from the priests and the Levites is tantamount to robbing Me.—[Rashi]

Jonathan renders: Will a man anger a judge, that you should anger me? And if you say, With what have we angered You? It is with the tithe and with the *terumah*-levy.

9. You are cursed with a curse—because of this iniquity, for which I send a curse into the work of your hands; but nevertheless, you rob Me.—[Rashi]

Redak explains that the curse was the result of the sins of blemished sacrifices and foreign wives discussed above. However, the people added more sins by refusing to give the priests and Levites their due. They reasoned that God was stealing their rain and sending a curse into the work of their hands; therefore they would not give His servants their due. Accordingly, the verse is to be rendered: You are cursed with a curse for other sins, but you rob Me by not giving tithes.

the whole nation—Not all were guilty of the aforementioned sins, but all were guilty of the sin of withholding the tithes. Hence . . .

10. Bring the whole of the tithes—into the treasury of the Temple, designated for that purpose, as in Nehemiah 10:39.—[Mezudath David]

so that there may be nourishment in My House—There shall be food accessible for My servants.—[Rashi] Food for the priests and the Levites, who minister before Me. Thereby you will repent for your sins. If you do not do so, I will send other retribution upon you; but if you bring the tithes and the *terumah* as required, I will rain blessing upon you.—[Redak]

The Rabbis (*Makkoth* 23b) identify this enactment as one of those innovated by the earthly tribunal of which the heavenly tribunal approved.

Another interpretation identifies this enactment with the penalty levied by Ezra against the Levites because they did not return to the Holy Land. Instead of giving the first tithes to the Levites, all tithes were to be brought to a specially designated chamber in the Temple, where the priests and the Levites would share them.

Yet another interpretation identifies the enactment with Hezekiah's

[illegible]

77

מִן הַיָּם וְהַיָּבֵשׁ : (יא) וְעָרָתִי לִבִּי בְּאִיבֵךְ . כַּחֲסִיל
וְעֵצֵי הָאֵילָנִים לִבִּי הֵן תְּסִילֶנָּה הַדָּדָה וְהַנֶּסֶךְ : (יב) אֶרֶץ

[illegible]

סצורה דור

[illegible]

its inhabitants, for you will lack nothing.—[*Mezudath David*]*

13. "Still harder did your words strike Me"—Malachi returns to reprove the people for saying that there is neither law nor judge.—[Redak]

Hosts, [to see] if I will not open for you the sluices of heaven and pour down for you blessing until there be no room to suffice for it. 11. And I will rebuke the devourer for your sake, and he will not destroy the fruits of your land; neither shall your vine cast its fruit before its time in the field, says the Lord of Hosts. 12. And then all the nations shall praise you, for you shall be a desirable land, says the Lord of Hosts. 13. "Still harder did your words strike Me,"

if I will not open—This is an expression of an oath.—[*Mezudath David*]

until there be no room to suffice for it—Heb. **עַד כִּלְיָךְ** until your vessels and your granaries will not suffice.—[*Redak*] The grain will not merely be enough, but more than enough.—[*Ibn Ezra*] The Sages explain this expression to mean, "until your lips will tire of saying, 'Enough!'" —[*Yalkut Shimoni* from *Ta'anith* 9a] *Jonathan* renders: until you say, "Enough!"

Malbim explains that this blessing will indeed be miraculous; i.e., not governed by the laws of nature, for were it governed by the laws of nature, it would have a limit. When this limit would be reached, the recipients would say, "Enough!" A miraculous blessing of God, however, has no limit, and no one says "Enough!" to it. *Malbim* explains further that there are two kinds of tests; one is known as **נִסְיָן**, and one as **בְּחִינָה**. **נִסְיָן** is used for experiments, to determine whether or not a substance possesses a here-

tofore unknown property, such as whether or not gold is magnetic. However, **בְּחִינָה** denotes an experiment to determine whether or not a substance possesses its usual properties, such as testing gold for impurities.

Here, too, since the blessing is a direct blessing from God, without the intervention of nature, it would not be unusual if it went on to infinity. Should it be a blessing governed by the laws of nature, however, the test to see if God can give an infinite blessing would indeed be a **נִסְיָן**—and would be forbidden by the Torah. This is the intention of the Talmudic maxim mentioned above.*

11. And I will rebuke the devourer for your sake—*The finishing locusts and the shearing locusts, which devour the grain of your field and your vines.*—[*Rashi*] This explanation is shared by all other commentators.

12. shall praise you—Heb. **וְאָמְרוּ**. They will declare how fortunate you are, in contrast to your previous

היא אייזער, גלייבט זיך און קומט און פארט און :

סדרת קרא
כלפי פסל: (יד) אברהם שמו עובד אלהים, אל תרשים
ואסורים לשא יונק כל אדם שפסל הקדש: קדויות.
שמיני חשוקי בגלות ספרו צרה: (א) תחת אגוזי אסורים
ואסורים, ויבולו אגוזי ואסור תרשים שפסל כל תחת לבם
ואסורים: ויבולו שפסל כל יסורים: (ב) בתו אלהים ויבולו
אלים בתו יסורים הקדש ואסורים נעשה רשע זה, ואסור
ואסור לו הקדש ואסור יבולו ואסורים נעשה רשע:
(ג) ואסור יבולו ואסור יבולו ואסורים נעשה רשע:
(ד) ואסור יבולו ואסור יבולו ואסורים נעשה רשע:

הרמנים רמנה והרמנים הלכו קדומי חמני מדברו יראי ה' **דרק**
ליוב התבדת הדבר וכן הנדברים כך: (יד) ארמנים. סבאר
חיו: (סו) נעתה. ג"כ סבאר דוא: (קס) חו נדברו יראי ה'.
האבכר הדוא חת סבאר ארמנים סלמי יראי דרבי ה'.
הספמי וכספמי יראי ה' הדרבים כהאנשים האלה הכיפיים
הנשחנת האלה התחתים דרבי חס ארמי אל שרבי סבאר
נדברום האלה נוחאמי ונעמיים כהם חו יראי דרבי

מצודת ציון

(י"ד) ש"א. ענין חסד: בצד. ענין טעם: כמו פה בלש
(כ"ג) : קדושה : ענין טעם: כמו טעם וירם קדו (יולל ד')
ור"ל כחוד והנחה : (ט) מאשרים. פתחים: נבון. מלשון
מנין: כהני. על כתיבה והכונה ויוללם. פתח כלל: (שורשים).

11. The following table shows the number of people who attended the 2008 Summer Olympics in Beijing, China, and the 2012 Summer Olympics in London, England. The number of people who attended the 2008 Summer Olympics in Beijing, China, was 1.1 million more than the number of people who attended the 2012 Summer Olympics in London, England. How many people attended the 2008 Summer Olympics in Beijing, China?

statement is that of people who do not understand the ways of God and His judgment. When the God-fearing men hear these words from those who deny God's providence in this world, they converse among themselves and discuss the matter until they find the solution, for all His ways are just; He is a God of trust and not of injustice.*

says the Lord, but you say, "What have we spoken against You?" 14. You have said, "It is futile to serve God, and what profit do we get for keeping His charge and for going about in anxious worry because of the Lord of Hosts?" 15. And now we praise the bold transgressors. Yea, those who work wickedness are built up. Yea, they tempt God, and they have, nevertheless, escaped. 16. Then the God-fearing men spoke to one another,

but you say, "What have we spoken against You?"—The word נִדְּבַרְנִי is passive, used because the people had become so accustomed to such speaking that it was akin to a passive act.—[Redak] Abarbanel further suggests that the meaning of the phrase is: What has been spoken of us in your regard? In what way have we been slandered by people saying that we have spoken against You?

14. **"It is futile to serve God"**—*We worship Him for nothing, for we will receive no reward.*—[Rashi] This refers to the wicked, who say that whoever serves the Lord, toils in vain.—[Kara]

Since God is so high and exalted, the deeds of man, who originates from earth, are of no value. He therefore pays no heed to them.—[Mezudath David]

in anxious worry—Heb. קָדְרָנִי, lit. blackened, with low spirits.—[Rashi, Mezudath Zion, Mezudath David] We were darkened in the exile because of the intensive troubles we suffered.—[Kara]*

15. **And now we praise the bold transgressors, etc.**—*We worshipped Him and kept His charge, but now we*

see that the wicked are prospering—to the extent that we praise them for the wicked deeds.—[Rashi] Because we see that there is no use in keeping the charge of the Omnipresent, we praise the bold transgressors who do not heed the charge of the Torah.—[Mezudath David]

Yea, those who work wickedness are built up—Not only do they save their strength by shirking their duty of fulfilling the commandments, but they have been built up and have lost nothing by rebelling against God.—[Malbim]

Yea, they tempt God,—saying, "Let us see what He will be able to do to us."—[Rashi]

and they have, nevertheless, escaped—harm, and they have not stumbled.—[Rashi] Although they tempted the Lord, saying, "Let us do this evil deed, and let us see whether He will harm us or do good to us," they, nevertheless, escaped all harm.—[Kara]

16. **Then the God-fearing men spoke, etc.**—*I retort upon your words then, when the wicked commit evil and the good go about in anxious worry because of Me. The God-*

וַיִּקְרָא יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר זִכְרוֹן
 לִפְנֵי לִירְאֵי יְהוָה וְלִחְשָׁבֵי שְׁמוֹ: "וְהוּ
 לֵי אִמֵּר יְהוָה צְבָאוֹת יְיָ אֱשֶׁר אֲנִי
 עֹשֶׂה סִגְלָה וְהִמְלַתִּי עֲלֵיהֶם כְּאֲשֶׁר
 יִהְיֶה אֵינִי עֲלֵיהֶם בְּנֵי הָעֶבֶד אֹתוֹ:
 וְשִׁבְהֵם וְרֵאיוֹתָם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע
 בֵּין עֶבֶד אֱלֹהִים לְאִשֶּׁר לֹא עֲבָדוֹ:
 כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ

וְשִׁמְעָה הָרַם יְיָ וְנִלְי
 הַקְדִּימוֹ וְהִקְדִּימוֹ סֵפֶר
 זִכְרוֹן לִירְאֵי הָאֱלֹהִים
 לִפְנֵי אֲדֹנָי וְלִחְשָׁבֵי שְׁמוֹ
 לִי אִמֵּר שְׁפִיחָה: "וְהוּ
 הַרְכִּי אִמֵּר יְיָ עֲבָדָת
 לְיוֹקָא דִּי אֲנָא אֲחִיד
 לַמַּעֲבָד סִגְלָתָא וְהִמְלֵתִי
 עֲלֵיהֶם כְּמָא דְבָרֵיהֶם
 עֲבָדָה עַל בְּרִיחַ דְּרַחֲמֵי
 יְהוָה: וְהִקְדִּימוֹ וְהִקְדִּימוֹ
 בֵּין צַדִּיקָא לְרָשָׁע
 בֵּין דְּרַחֲמֵי הָאֱלֹהִים
 לְדָרְסָא פְלִיחָא דְּהַקְדִּימוֹ:
 יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

מצודת ציון

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

מצודת דוד

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

הַיּוֹם בָּא בַעַר בַּתְּנוּר וְהוּ
 רַחֲמֵי הָאֱלֹהִים יְיָ אֱמִי הָא יוֹקָא אֲחִיד
 בְּרִיחַ דְּהַקְדִּימוֹ וְהוּ

Gehinnom in the future, but the Holy One, blessed be He, will take the sun out of its case; the wicked will be punished thereby and the righteous will be healed thereby. That is the meaning of what is stated (verse 20): "And the sun of mercy shall rise for

you who fear My Name, etc."— [Rashi from Nedarim 8b, Gen. Rabbah 26:6, Ecc. Rabbah 1:2, Mid. Ps. 19:13.] Redak explains that the day of judgment is compared to a burning furnace, as described above (verse 2).

and the Lord hearkened and heard it. And a book of remembrance was written before Him for those who feared the Lord and for those who valued His name highly. 17. And they shall be Mine, says the Lord of Hosts, for that day when I make a treasure. And I will have compassion on them as a man has compassion on his son who serves him. 18. And you shall return and discern between the righteous and the wicked, between him who serves God and him who has not served Him.

19. For lo, the sun comes, glowing like a furnace, and all

and the Lord hearkened and heard it—God heard the righteous, and granted them reward for their words.—[Redak] He hears the words of the wicked and the words of the righteous and writes them before Him in a book of remembrance.—[Kara]

a book of remembrance—This book is an anthropomorphism, a metaphor for the annals of the kings. It is obvious that God does not forget and needs no reminder.—[Redak]

and for those who valued His Name highly—Lit. and for those who think of His name; i.e., those who constantly think of God's ways and the knowledge of His Godliness.—[Redak] *Ibn Ezra* explains that the God-fearing men are the righteous, and those who think of His Name are those to whom the secret of the Holy Name has been revealed.*

17. **And they shall be Mine**—The God-fearing of this generation, i.e. the generation of the prophet, who

will be resurrected along with the God-fearing of the generation of the resurrection.—[Redak]

for that day when I make a treasure—that I have stored and put away, with which to pay My reward. There I will show you what the difference is between a righteous man and a wicked man.—[Rashi]

a treasure—Heb. *קִנְיָן*, a treasure; *estouj*, *estui* in Old French.—[Rashi]*

18. **And you shall return, etc.**—Then the difference between a righteous man and a wicked man will be discerned, and they will no longer say that those who do evil are good in God's sight, or that it is futile to serve God.—[Redak]

and I will have compassion on them—that the evil that destroys the wicked shall not reach the righteous.—[Redak]

19. **For lo, the sun comes**—Heb. *יום*, usually day. This instance of *יום* is an expression of sun, for so did the Sages state that there will be no

descend to Gehinnom and are judged there for twelve months. After these twelve months their bodies disintegrate, and their souls are burnt; wind scatters the burnt souls, and they become ash under the feet of the righteous. This description seems to support *Ram-*

the audacious sinners and all the perpetrators of wickedness will be stubble. And the sun that comes shall burn them up so that it will leave them neither root nor branch, says the Lord of Hosts. 20. And the sun of mercy shall rise with healing in its wings for you who fear My Name. Then will you go forth and be fat as fatted calves. 21. And you shall crush the wicked, for

stubble—Dry stubble, which disintegrates quickly.—[Redak]

neither root nor branch—Neither son nor grandson.—[Rashi from Jonathan] The son is like the root, and his son is like the branch.—[Redak]

Abarbanel objects to this interpretation of the root and branch because, he says, the chapter is about the resurrection of the dead. He therefore prefers to explain that the root and the branch are the *good* deeds performed by the wicked. Since most of their deeds are evil, they will receive the reward for their few good deeds in this world, during their lifetime. In the future, when the dead are resurrected, they will receive no more reward for their good deeds.*

20. And the sun of mercy shall rise, etc. for you who fear My Name—The wicked will be destroyed on that day, but the righteous will enjoy the shining of the sun; i.e., they will be saved from all evil, and they will rejoice wholeheartedly.—[Redak]

in its wings—The sun spreads light over the earth, and its shining resembles wings spread out, as in Joel 2:2.—[Redak, Ibn Ezra]

and be fat—Heb. ויִשְׂבֹּס, an expression of fat, as in (Jer. 50:11), "as you become fat (תִּשְׂבֹּס), like a threshing heifer."—[Rashi] Redak renders: and increase.

as fatted calves—Heb. מִרְבֵּק, [the calves] that enter the team (רִבְקָה) to be fattened; *kopla*, cople in Old French: animals tied together.—[Rashi]

and you will go forth—to the light of the heavens.—[Ibn Ezra]

21. And you shall crush—Heb. וַיִּסְּקוּ, and you shall press. This is an expression of pressing, similar to (Ezek. 23:8) "they pressed (עָצוּ) their virgin breasts."—[Rashi]

This is an expression of crushing and trampling, similar to עָצָה, wine or nectar extracted from the fruit by pressing it. Whereas nowadays the wicked rule over the righteous, in those days you, the righteous, will trample them under your feet. Although Scripture states that the wicked will be destroyed, they will not be destroyed instantly. They will first be dominated by the righteous, and in a short time they will be destroyed.—[Redak]

The Talmud (*Rosh Hashanah* 17a) explains that those of Israel and the nations who sinned with their bodies

מחיר: 1.50 ₪

9/22/96

לפון ומטוויך ודומה לו רבים עשו ידי ביטולין (יחזקאל כ"ג):
(זכר) והשיב רב אבותי, להקדוש כבוד הוי"ו: על בניס:
על ידי בניס יאמר לנניס דרך אלהים ותנין לבי ודברו אל
אבותיכם להחיו בדרבי הויקס וכן וכל בניס על אהותם

אברהם עזרעל

החומר: (כפר הדשכ, כדור ירדה, כל מליצ' כל דבר אחר
והדבר זה: כל מוצל' נ"ל והוא כולם יהיה ל"ל חיה לביב חיה
השם א"ת ונצח בשם ח"ס הנהל ופעה החסות פירות
ואחזק ונצחם כחור כי יורם נן חסות ויהספם אלא

מצודה לנר

הוא חתמו והסבירו את ההחלטות. הם היו בקו מוחלט הזה

24. that he may turn the heart of
the fathers back—to the Holy One,
blessed be He.—[Rashi]

day of judgment.—[*Abarbanel*]

they will be as ash under the soles of your feet on the day that I will prepare, says the Lord of Hosts. 22. Keep in remembrance the teaching of Moses, My servant—the laws and ordinances which I commanded him in Horeb for all Israel. 23. Lo, I will send you Elijah the prophet before the coming of the great and awesome day of the Lord, 24. that he may turn the heart of the fathers

on the day that I will prepare—On the judgment day, when I sentence them to destruction.—[*Redak*]

22. Keep in remembrance the teaching of Moses, My servant—Before the day of judgment comes, in all generations, keep in mind the teaching of Moses, My servant, to do according to all that is written therein.—[*Redak*] Remember the teaching of Moses and keep it, for it will teach you the way to fear God, and when that day of judgment arrives, you will be saved.—[*Ibn Ezra*]

which I commanded him—I commanded him. He did not fabricate it himself.—[*Mezudath David*]

Redak renders: as I commanded him. The Torah does not expire. It applies at all times. This verse refutes the contention of those who believe that the Torah was given for a limited time only, as well as the contention of those who explain the Torah in a spiritual manner.—[*Redak*]

for all Israel—Not only was it given to Moses for himself, but it was given to him for all Israel to keep.—[*Mezudath David*]

laws—The Hebrew word חקים denotes laws for which the reasons are unknown to us. Satan seeks to refute these laws; e.g., the dietary laws and the laws of *shaatnes*.—[*Mezudath David*]

and ordinances—Heb. גזירות, rules for which the reasons are known to us. Both categories of laws were given to all Israel to observe throughout the generations.—[*Mezudath David*]

23. Lo, I will send you, etc.—*Redak* renders: Although I warn you concerning the teaching of Moses in every generation, I will send you the prophet Elijah. He proceeds to explain that God will send down Elijah's soul, which ascended to heaven, and create a body like his original one. Then each element will have returned to its source; his body to the earth, and his soul to heaven. God will send him to Israel prior to the coming of the day of the Lord. He will warn the people to return to God with all their heart before the great and awesome day arrives. However, the Sages state (*Derech Eretz Zuta* ch. 1) that Elijah's soul did not leave his body. Instead, he

המחלקה : אגף המבחן

3

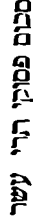
זים ה' הנדל והמרא :

הוא יאמר: "אני לא רוצה להיות כזה."

מצידת ציון

(ג'קו) :

הפנין: אין אינא. ק"ל לזה א
ישי' הארז דס

הבכורה חמשים וששה: וְלִי חַתִּיחַ צַדִּיק

התורה והנביא

"וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא אֶחָד מֵעַמֵּי הָאָרֶץ יִשְׁפָּט בְּךָ וְאַתָּה תִּשְׁפָּט בְּעַמֲּוּךָ כְּכֹל הָעָם וְאַתָּה תִּשְׁפָּט בְּעַמֲּוּךָ כְּכֹל הָעָם"

אילן דוד : ממשל נתניהו, 2013

לכן בנצלכם ציון שיה תהרש. וסריו עשויים ואחר. ולכבוד אלה בליה, פ'סן.

—

wholeheartedly; and lo, I send you
Elijah the prophet before the com-
ing of the great and awesome day of
the Lord.

back through the children, and the heart of the children back through their fathers—lest I come and smite the earth with utter destruction. [Lo, I will send you Elijah the prophet before the coming of the great and awesome day of the Lord.]

through the children—Heb. לְבָנִים; lit. on. *He will say to the children affectionately and appeasingly, "Go and speak to your fathers to adopt the ways of the Omnipresent."* So we explain, *"and the heart of the children through their fathers."* This I heard in the name of Rabbi Menahem, but our Sages expounded upon it in tractate Eduyoth (8:7), that he will come to make peace in the world.—[Rashi]

Tos. Yom Tov (ad loc.) explains that Elijah will come to make peace for Israel with the nations and to bring them the tidings of the coming of the Messiah. This will take place one day prior to the coming of the Messiah. That is the meaning of "Lo, I will send you Elijah the prophet before the coming of the great and awesome day of the Lord. And he will bring back the heart of the fathers with the children and the heart of the children with their fathers, etc." He will reunite the fathers and the children who will have fled to various locations out of fright from their troubles. He will bring back the hearts of the fathers to their original strength and unite them with their children, and likewise, he will bring back the hearts of

the children and reunite the children with their fathers, and they will console each other.

Redak and others also render: And he will bring back the heart of the fathers with the children, etc.

Abar'anel and *Mezudath David* explain that Elijah will bring back the hearts of the fathers through the children who predeceased them and who will be brought back to life during their fathers' lifetime. They will give an account of the hereafter to their fathers, who will then return to God. The same applies to the second part of the verse, "and the heart of the children through their fathers."

lest I come and smite the earth with utter destruction—Therefore Elijah will urge the people to repent.—[*Redak*]

Tos. Yom Tov explains that this phrase refers back to verse 22: "Keep in remembrance the teaching of Moses, My servant, etc., lest I come and smite the earth with utter destruction."

[Lo, I send you, etc.]—In order to avoid concluding with a sad note, we repeat the previous verse. *Kara* links this verse with verse 24: Therefore I will place My spirit in both fathers and children that they repent

APPENDIX

MICAH

1:2

Ibn Ezra points out that although Micah the Morashtite uses the same expression as Micaiah son of Imlah, they are not to be considered the same person because there were many generations between them. Indeed, Scripture states that Micah prophesied during the reigns of Jotham, Ahaz, and Hezekiah, *not* during the reigns of Jehosaphat, Ahab, and their successors through Jotham.

O land and the fullness thereof—The Holy Land and the people therein.—[*Redak*] *Malbim* explains that this refers to the entire earth since the evil spread to the entire earth from the Holy Land.

1:4

before fire—The fire of God, which is His wrath. The valleys shall split as water poured down a steep place.—[*Ibn Ezra*]

1:5

the sins of Israel—meaning the sins of Judah.

Who is the [cause of the] transgression of Jacob?—Who caused the transgression of Jacob, viz. the calves?—[*Redak*]

Is it not Samaria?—The king of Samaria, for the kings of Israel had Samaria as their capital from the

time of Omri. Had the kings prohibited the people from worshipping the calves, the people would not have worshipped them. The kings are guilty for encouraging calf worship since the people followed the king.—[*Redak*]

and who is [the cause of] the high places of Judah—Who caused high places to be built in the cities of Judah?—[*Redak*]

Ibn Ezra quotes *Ibn Ganah*, who explains the verse elliptically: Who committed the transgression of Jacob? Who was the root of the transgression of Jacob?

Mezudath David explains that Samaria was the cause of the sins of the entire nation, since it was the capital. In Samaria was the root of idolatry, and there resided the false prophets who misled the people. Likewise, Jerusalem, the capital of Judah, was the cause of the illicit building of the high places of Judah, since the other cities emulated the practices of Jerusalem. *Kara* explains that Samaria and Jerusalem supplied all the nations with the molds for their idols.

1:6

into a place for planting vineyards—Since Samaria is a mountain, and the vineyards on the

mountains are superior to those on the lowland, the prophet states that Samaria will no longer be built up; that new occupants will plant vineyards on the site of the destroyed city.—[*Redak*] Since Samaria was the cause of the transgression of Jacob, it will be destroyed; and it will be filled with heaps of stones, like a field full of heaps of earth—when there is no one to even out the heaps, the field becomes full of heaps.—[*Mezudath David*]

1:7

and all its hires—The beautiful raiments that were given to Samaria in honor of the idols. Giving these raiments is compared to the hire of a harlot: Those who would go astray after the graven images, lavishing honor upon them with silver, gold, and raiment as men giving hire to a harlot after whom they go astray.—[*Redak*]

and all its idols I will lay waste—All the temples of its idols, which were honored by the people of Samaria, I will lay waste.—[*Redak* from *Jonathan*]

Jonathan renders: were gathered, as does *Rabbenu Shmuel Hanagid*, quoted by *Ibn Ezra*. *Redak* and *Ibn Ezra*, however, prefer to interpret this as active rather than passive, the subject being Samaria. Samaria gathered all these riches from the cities of Israel, whose inhabitants would bring silver, gold, and offerings when they came to worship the idols. Samaria accumulated its money much the same way a harlot

accumulates the money given her for her hire.—[*Redak*]

1:9

it has reached the gate of My people—The gate of Jerusalem, for the king of Assyria who conquered the land of the Ten Tribes marched on all the Judean cities and captured them, going as far as the gates of Jerusalem. The Jerusalem gate was called “the gate of My people” because out of the entire Holy Land, Jerusalem was designated for the honor of God, Who dwelt therein.—[*Redak*] [Accordingly, this verse refers to the Assyrian invasion during Hezekiah’s reign.] Others interpret this verse as a reference to the conquest of Jerusalem and the exile of the tribes of Judah and Benjamin by the Chaldeans.—[*Ibn Ezra, Kara*] [According to *Redak*, God is speaking in this verse. Hence, “My people” means the people of God.] *Mezudath David*, however, explains that since Micah was from the tribe of Judah, he says, “the gate of my people.”

1:10

do not weep—Should they see you weeping, they will rejoice at your weeping.—[*Redak*]

in the dust—Heb. עָפָר, which may also mean “in ashes,” as in Numbers 19:17. Wallowing in ashes was the custom of mourners in ancient times. (Cf. Jer. 6:26.) This is *Jonathan’s* interpretation.—[*Redak*]

1:11

Redak renders: The inhabitant of Zaanan did not go forth to the lamentation of Beth-ezel. Beth-ezel was exiled before Zaanan. When its inhabitants went forth into exile, lamenting their sorry lot, their neighbors, the inhabitants of Zaanan, did not come forth with sympathy for their lamentation because they knew that they themselves would soon be exiled and their own troubles were overwhelming enough.

he shall take his stand from you— The enemy, who will tarry and stand in his place to lay siege to you, will ultimately take the reward for his tarrying: he will take all your possessions.—[*Redak*, quoting his father] He will take the inhabitants as slaves and take all their possessions.—[*Abarbanel*] He will take each one's stand—i.e., he will take each inhabitant away from where he was standing when he refused to go out to join the lamentation of Beth-ezel, and he will lead the inhabitants of Zaanan into captivity.—[*Mezudath David*]

1:13

Redak disregards *Ibn Ezra's* argument that exiles do not ride in chariots, but are driven on foot. He explains: Where are your words, you inhabitant of Lachish, that you used to say in the days of your tranquility, "Hitch the chariot to the swift steeds"?

Redak comments in *Shorashim* that in I Kings 5:8 the word רָכָשׁ is used with חֲסִים, horses, denoting

that רָכָשׁ does not mean horses. In his commentary to Kings, he quotes authorities who define רָכָשׁ as mules.

As explained above, each of the prophecies concerning the cities which will fall to the enemies is told in a play on words. Here, too, Lachish (לָכִישׁ) and רָכָשׁ are similar.—[*Redak*]

it is the beginning of sin for the daughter of Zion—Lachish was the first Judean city to emulate the idolatrous practices of Israel. As is recorded in I Kings 12:28-33, Jeroboam did not worship Baal; he worshipped golden calves. Ahab introduced Baal worship into Israel, and it spread throughout the Northern Kingdom. In Judah, however, there was no idol worship. The first city of Judah to adopt Baal worship was Lachish. In that way, Lachish was the beginning of sin for the daughter of Zion, for the transgressions of the kingdom of Israel were first found there.—[*Redak*]

Malbim, too, explains that Lachish was the first city of Judah where idolatry was practiced. He points out that when Amaziah, king of Judah, began to worship the gods of Seir, and his servants rebelled against him, he fled to Lachish and reigned there for twelve years (II Kings 14). (At that time, Uzziah reigned in Jerusalem.)

While the priests of God vented their zeal against Amaziah for his idolatrous practices, the people of Lachish supported him for twelve years, until the inhabitants of Jerusalem overpowered them and assassinated him.

sinated him. II Kings 14:20 states: "And they carried him on the horses, and he was buried in Jerusalem." They carried him on the horses because sun-worshippers like Amaziah designated horses and a chariot to worship the sun. At sunrise, they would go to the east with their chariot and horses, emulating sunrise as they imagined it, with the sun rising on a chariot with horses. This practice is known to historians and is recounted in II Kings 23:11: "And he abolished the horses that the kings of Judah had dedicated to the sun of God overpowered the sun-worshipping Amaziah and assassinated him, they carried his body on his sun horses in derision and disgrace.

Malbim further explains that it was the custom of the sun worshippers to construct their chariots from juniper wood, known for retaining the heat of fire for many days, to symbolize the heat of the sun and its continuous fire. This, then, is what the prophet is saying: Overlay the chariot with juniper (זִיתִּי), but hitch it to the swift steeds—not to the sun horses, but to the swift steeds—which will enable the inhabitants of Lachish to flee before the enemies. This is the beginning of sin for the daughter of Zion, for Lachish was the first of the Judean cities to introduce sun worship into Judah; for in you [Lachish] were found the transgressions of Israel—the sun worship in which the Ten Tribes were steeped.

1:16

for the children of your delight—

Cf. (Lam. 4:2) "The precious children of Zion, etc."—[*Redak*]

2:1

when the morning becomes light—

They execute their evil designs early in the morning, for they have the power to oppress the poor.—[*Redak*] *Malbim* explains that since they have the power to execute their designs first thing in the morning, as soon as they think about them, it is spoken of as though they have already executed the evil.

2:2

Abarbanel cites as an example the episode of Ahab and Naboth in I Kings 21.

Ibn Ezra describes the oppression as depriving one of his property through guile and deceit, such as by failing to pay a loan or hire a laborer. See Leviticus 19:13, Deuteronomy 24:14.

2:3

from which you shall not remove

your necks—You will not be able to extricate yourselves from the yoke of the evil that I will bring upon you.—[*Redak*]

for it is a time of evil—Should evil befall an individual during a time of tranquility, there is hope that he will be able to extricate himself from it—not so in a time of evil in the whole world.—[*Malbim*]

2:5

Therefore—The prophet addresses each member of the evil family that robs the poor of their fields. Since you committed this injustice, you shall not have a son who casts the line by lot.—[*Ibn Ezra, Mezudath David*] *Malbim* adds: You shall not take a share in the division of the fields, since the fields you occupy are stolen ones. Instead, the poor will repossess them. This is a poetic way of saying that the enemy will destroy the houses, and the poor will remain in the fields as vinedressers and farmers, thus retrieving their stolen property.

The prophet addresses the lamenting one, the false prophet, saying: You, who lament the loss of Israel's heritage, which the enemy is dividing—you caused it! Therefore, when the congregation of the Lord returns from the exile to its heritage, you will not have a son or daughter who will cast the line by lot in that heritage, for no trace will remain of you.—[*Redak*]

2:9

from her infants—you take away My glory forever—The glory of My heritage that I made them inherit, you take away from their infants, who found shelter in it. Therefore, rise and go, for this is not tranquility.—[*Redak*] *Redak* explains that there is grammatical disagreement in this verse, which opens in the plural and lapses into the singular.

He therefore explains the verse to mean: You drive away each one of the wives of My people. *Ibn Ezra* also explains the verse in this manner: "My people" refers to the poor, whom God claims as His people—cf. Exodus 22:24: "If you lend money to My people, to the poor man with you." The prophet reproves them, saying: You enter the poor man's house without permission, to accuse him of crimes and to rob him, and when he arrives home and finds one of you with his wife, he suspects her of misconduct and divorces her. Hence, you drive her out of her husband's house, the house of her delights.

from her infants—you take away My glory forever—Now you take away that which was My glory forever, the union of husband and wife to propagate the race—for I formed her from Adam's side and commanded them to be fruitful and to multiply. It is indeed glory, as the Psalmist states (104:31): "May the glory of the Lord be forever; may the Lord rejoice with His works"—for when G-d's creatures function in the manner in which they were formed to function, it is glory to God, and people praise Him and glorify Him.—[*Redak*]

2:10

Others derive this word from a root meaning to destroy, such as in Ecclesiastes 5:5: "And He shall destroy (הָרַח) the work of your hands." Thus, they render: And

because it was contaminated, it shall destroy [you], and the destruction shall be powerful. The allusion is to the passage in Leviticus 18:25: "And the land spewed out its inhabitants." So does God warn Israel, that because of their sins the land will spew them out.—[Redak, *Mezudath David*]

2:13

and their king passed before them—When they return, their king, the Messiah, will pass before them, and the Shechinah will proceed before all of them; i.e., God will restore the Divine presence to Zion.—[*Mezudath David*, Redak, from unknown Midrashic source]

like the sheep of Bozrah—A large city of Edom, which is cattle country, with much cattle. The prophet states that the children of Israel, in their flight to take refuge in the fortified cities out of fear of the enemy, are like the sheep that are gathered into the cities because of the enemy. I.e., just like the sheep, they will have no strength to defend themselves against the enemies.

shall stir with people—They shall stir within the cities as the sheep stir within their stalls. Since many people will assemble within the cities, there shall be a great stirring.

3:5

They predict peace, telling the people that there will be peace and that they need not fear the prophets of gloom, but, in fact, they are biting them with their teeth; i.e., they are

(fooling and) hurting them with their (false) speech, rather than kissing them as they pretend to be.—[*Ibn Ezra*, Redak]

3:6

and it shall be dark for you because of the divination—Their prophecy was the result of divination, or perhaps some would divine and some would dream.—[Redak] *Ibn Ezra* explains that it will become dark, and they will be unable to divine in the dark.

3:7

and they shall all cover their upper lips—They shall be like mourners, covering their upper lips, as God said to Ezekiel (24:17): "You shall not cover your upper lip."—[Redak] This was a practice of mourning, to cover the head as far down as the upper lip. (Cf. *Moed Katan* 15a)

Others, in order to preserve the singular, render: Does He build Zion with blood, and Jerusalem with injustice? Do they think that the Holy One, blessed be He, will build Zion while they practice injustice?—[Kara] Do the venal judges believe that God loves bloodshed and injustice and builds Zion and Jerusalem therewith, so they rely on God while judging the people unjustly and taking bribes?—[*Malbim*]

3:11

divine—Their prophecy is false and a mere divination, as explained above.—[Redak]

for money—They predict peace for those who give them money.—[*Mezudath David*]

and they rely on the Lord—Since the Divine Presence is among us, no evil shall befall us; God shall not destroy His Temple. This verse is similar in meaning to (Jer. 7:4) “The Temple of the Lord, the Temple of the Lord, the Temple of the Lord are they.”—[*Redak, Ibn Ezra*] They commit all these evils, yet they rely on the Lord, thinking that, as long as He dwells in the Temple, He will not bring evil upon them.—[*Kara*]

3:12

Zion will be plowed like a field—Zion, which you built with blood, shall be plowed like a field—no buildings will remain, and it will be like a plowed field.—[*Redak*]

Malbim explains that the prophet is referring to three distinct areas in Jerusalem: Jerusalem, the city at large; Zion, the inner city, and the Temple Mount. Each area was to be laid waste to the extent of its sanctity—the more sanctified the area, the more devastating the ruin. Jerusalem was to be heaps of stones from the fallen houses, but it would not be plowed up as a field. The inner city, Zion, would be plowed up as a field, and the Temple Mount, the most holy place, would be like a wilderness, frequented only by jackals and wild beasts.

This concept of *הַיְדוּשׁ מִתְחַבְּרֵי חֵרֶב* *יִהְיֶה מְקוֹמָהּ*, the holier the place, the more desolate it is, is found in an epistle by *Ramban* that he sent his

son from the Holy Land, in which he describes its desolation: “Now what shall I tell you about the land, for the deserted places are many, and the desolation is considerable. In general, the holier the place, the more desolate it is. Jerusalem is the most desolate of all, and the land of Judea is more desolate than Galilee; but in spite of all its desolation, it is very good. . . .”

4:2

let us go up—This expression (of ascending) is used because of the lofty spiritual status of the Temple Mount.—[*Ibn Ezra*]

and let Him teach us—Let the Almighty teach us through those knowledgeable in Torah.—[*Mezudath David*] *Redak* explains that the King Messiah will teach and, likewise, judge. (Cf. verse 3.)

for out of Zion—These are the words of Micah, not the words of the nations. The prophet explains that the nations will be inspired to make pilgrimages to Zion, since instruction for all nations will emanate from there.—[*Redak*]

Abarbanel understands the nations to say this. They will say to each other that they are ready to go up to the mountain of God, to the house of the God of Jacob, to be taught His ways so that they will follow His paths, since they know that the Torah comes forth from Zion and the word of the Lord—i.e., His faith—from Jerusalem. *Abarbanel* explains that Jerusalem will be the capital of the world after the nations

suffer defeat in the war of Gog and Magog.

4:3

Should there be a controversy between one nation and another, viz. a war or a claim, the two nations in controversy will come to judgment before the King Messiah, who will be the ruler over all the nations. The King Messiah will reprove them and instruct the guilty party to rectify the damage done to his litigant. There will no longer be wars because the King Messiah will make peace between nations, and the nations will no longer require weapons of war.

Ibn Ezra quotes *Yefeth*, who explains the verse to mean that God will judge. He quotes others who explain that the people of Jerusalem will judge. The subject is Jerusalem, mentioned in the preceding verse. It is as though it were written: And its people shall judge. *Abarbanel* suggests: And the word of the Lord shall judge, or—And the mountain shall judge; i.e., the tribunals will convene on the mountain. The tribunals will not judge and reprove by force, however, for they will destroy all weapons of war and make them into agricultural implements.

afar off—Who live far away.—[*Mezudath David*] Of great extent, extremely mighty nations.—[*Abarbanel*]

4:4

Abarbanel explains that Israel will rule supreme over the world, not by

dint of their military prowess, but because all nations will submit to the will of God, and He will desire it.

4:5

but we—But we, the house of Israel, will go in the name of the Lord our God forever and ever. Although the Temple will be destroyed and we will be exiled from our land, we will not exchange our God for any other, but will go in His name all the time, as it is written (Ps. 44:21): “If we had forgotten the name of our God or spread out our hands to a strange god...”—[*Redak*] *Ibn Ezra* suggests that even when the nations of the world bring Israel back to the Holy Land, they will still follow their pagan deities until the men of the Temple instruct them. *Jonathan* renders: But we will trust in the word of the Lord our God forever and ever.

4:6

Jonathan explains the word *תִּקְרָא* as an expression of gathering, as in its usual sense. He therefore renders: I will gather in the exiles, represented by the limping sheep.

Rashi (ad loc.) explains that the expression *תִּקְרָא* is used to describe the cure of *zaraath* because the *mezora* is quarantined. The quarantine and its end, the ingathering, signifying the cure, does not apply to other illnesses. The word *תִּקְרָא* used as healthy is, perhaps, a term borrowed and extended from the curing of *zaraath*.

and the lost one—who is far from

his place. Perhaps this alludes to the Ten Tribes, who are very far from their land.—[*Redak*]

4:8

Ibn Ezra and *Abarbanel* identify מְגִלָּה עֶדֶר as the city of Jerusalem, which is the tower of the flock of the people of Israel, who will all possess a share in the Holy City and will all enter it as flocks of sheep in a sheepfold. *Redak* identifies it as the Tower of David, which will be the tower of the people of Israel who enter Jerusalem on the three festive pilgrimages every year, when they will be in Jerusalem as flocks in a sheepfold.

4:9

Although God hides His face from you, He is still your King and Counsellor. Although He will now exile you from your land, He will redeem you from the Babylonian exile, and a time will yet come when He will redeem all Israel who is scattered to the ends of the earth.—[*Redak*]

Kara renders verse 9 similarly to *Rashi*, but he explains the verse with reference to Judah in exile. Micah exhorts Judah not to befriend the nations of Egypt, Assyria, and the Chaldeans, to worship their deities.

4:10

and you shall come up to Babylon—This was the place of exile of those exiled by Nebuchadnezzar.—[*Ibn Ezra, Redak*]

Ibn Ezra explains that verses 9

and 10 refer to the exile of the kingdom of Judah to Babylon. In verse 9, Micah asks why the Judeans are crying out about the exile, and why they are feeling pain: Is God, their King, or Moses, their counsellor, no longer with them? They still have God's Torah, which they will learn in Babylon and throughout all generations. In verse 10, Micah asks: If you feel pain and are "bringing forth"—if you feel pain because of your going forth from the Holy Land to Babylon—remember that God will save you there and redeem you from the hand of your enemies. *Isaiah da Trani* explains that Micah is speaking of the time of the Assyrian invasion, led by Sennacherib, when those remaining in Judah feared they would be conquered by Sennacherib's hordes. To allay their fears, the prophet exhorts them not to seek friends and not to cry in mourning, for their king, Hezekiah, and his counsellor, Micah himself, are still with them. They should not fear being exiled from the city or being sent to Babylon (which then belonged to Assyria), for God would save them there—in Jerusalem—and redeem them from the hands of their enemies.

4:14

Kara follows *Rashi's* interpretation of the verse, but explains it as a reference to Assyria, whom Micah exhorts to gather in troops to lay siege on Israel. *Redak* interprets this verse as a reference to the war of Gog and Magog. The prophet says

to Israel: Now you shall be beset by troops; therefore, you are called "daughter of troops"; i.e., congregation of troops.

he has laid siege to us—Gog and Magog (as one entity) has laid siege to us. *Mezudath David* interprets **וַיִּתְּחַן** as related to (Deut. 14:1) "You shall not gash yourselves (**וַיִּתְּחַן**)."¹ Gashing was an ancient mourning custom, practiced by the Canaanites and probably by other nations, but prohibited to Israel. The prophet addresses Gog and Magog, saying: Now—i.e., at that time—gash yourself in mourning and grief, you nation of many troops. The prophet is employing a play on words, as the root **נָחַן** has the meanings of both "to gash" and "troops."

Redak, as mentioned above, explains that the prophet is addressing Gog and Magog. He makes reference to Zechariah 14:2: "And half the city shall go forth in exile." At that time, the gentiles will deride the judges of Israel, striking them on the cheek. *Mezudath David* explains this verse as referring to the derision of the judges of Israel during the exile, when the gentiles would smite even the judges in order to disgrace them, as in Lamentations 3:30. *Isaiah da Trani* understands the verse as an allusion to Sennacherib, who besieged Jerusalem and sent Rabshakeh to deride Hezekiah.

5:1

a ruler over Israel—Differing from

most other exegetes, who believe this ruler to be the Messiah, *Isaiah da Trani* identifies the ruler as Hezekiah, following his interpretation of verses in chapter 4.

Redak proceeds to refute the contention of the Christians, who interpret this verse as an allusion to the Nazarene, who was born in Bethlehem. The Christians explain "and his origin is from of old, from days of yore" to mean that he is God, existing from days of yore. *Redak* refutes this assertion on two points: 1) God has no origin; He exists forever, without beginning and without end, and 2) the Nazarene never ruled over Israel. On the contrary, Israel ruled over him.

5:3

[This rendering is more correct grammatically. According to *Rashi*, the word should be vowelized **וַיִּשְׁכַּח**. He follows *Jonathan* in rendering the verse.] *Kara*, following *Rashi's* definition, explains the word as an expression of repentance. Should Israel repent, the Lord's strength will increase—so to speak—to redeem them from the ends of the earth, and they will not have to wait "until a woman in confinement gives birth"—a far-off time.

Kara explains: I [Micah] said, therefore, He shall deliver them until the time a woman in confinement gives birth, which is a long way off. But if they repent now, God's might will increase to redeem them [sooner].

5:4

The Messiah is the highest of the eight princes of men. The other seven will be given a subordinate ruling position. Although there is no indication in the verse as to their identity, the Sages had a tradition for who the eight princes will be.

5:11

soothsayers—Heb. וְקַעֲוִנִים. The Rabbis define this term as hypnotists (אוֹרְזֵי עֵינַיִם). Rabbi Akiva defines it as those who compute the times and hours (עוֹנֵהוּ) and say, "Today is auspicious to embark; tomorrow is auspicious to purchase."—[Redak from *Sifre* to Deut. 18:10] *Ibn Ezra* explains that they predict the future by gazing at the clouds (עֲנָנִים).

and I will destroy your graven images—of wood and stone.—[*Ibn Ezra*] Then you will recognize that there is no god besides Me.—[*Mezudath David*]

5:13

Others render: And I will destroy your cities. *Redak* also suggests that this verse can be explained as verse 10 above. *Ibn Ezra* explains that the cities that housed the *asherim* would be destroyed so that no trace of that cult would remain. *Malbim* explains that those cities would be judged in a way similar to the עִיר הַנִּדְחָה, the lost city whose populace was guilty of idolatry, which is condemned to destruction in Deuteronomy 13:13-18.

6:4

and redeemed you from the house of slavery—where you were slaves to Pharaoh, who enslaved you very harshly, and I freed you from there.—[*Kara*] *Redak* suggests that the Egyptians, being descended from Ham, were cursed to be slaves. Israel was, therefore, enslaved to slaves. Hence the appellation בֵּית עַבְדֵי-רַם, the house of slaves.;L. **and I sent before you**—I sent suitable leaders before you—Moses, Aaron, and Miriam.—[*Mezudath David*]

Ibn Ezra writes: I bestowed great benefit upon you, that I brought you up out of Egypt, and took you out through a man to whom you could speak and inform of all your needs, and who would teach you My ways. They are Moses, who went to Pharaoh; Aaron, who prophesied to Israel before Moses's arrival, and Miriam, who prophesied for the women. Moreover, the Torah was given to Moses and to Aaron, who served as his speaker. Both of them taught the commandments to the men, and Miriam taught them to the women. [As the Torah tells us in Num. 12:8] God spoke to Moses mouth-to-mouth, as one speaks to his friend, and not in a dream; manifestly, and not in dark speeches. This was a great and wonderful benefit, for the words were clear: just as when a father speaks to his son, and a teacher to his disciple.

6:5

to Gilgal—where God took you

across the Jordan on dry land.—
[Redak]

that you may recognize the righteous deeds of the Lord—I.e., how He dealt with you inside the line of justice.—[*Mezudath David*] Remember all this through tradition and through what you learn in the Torah, so that you recognize the righteous deeds that God performed for your benefit, and you improve your ways.—[Redak]

6:9

[It appears that *Rashi* means that the word חֹשֶׁן refers to the word יְקָרָא above it. Thus we render: "And the wisdom of the Torah *shall call* the one who sees Your name."]]

Redak renders: and a man of wisdom shall see Your name. The prophet announces: When I call out Your name in the city, a man of wisdom among the people will be the only one to see Your honored name in his heart and that one must humble himself before it when the prophet mentions Your name and Your word. The other people, however, will not take heed. It is the man of wisdom who exhorts them: Hearken to the staff . . .

and the wisdom of the Torah, the one who sees Your name—From here we deduce that whoever recites every day a verse beginning and ending as his name begins and ends, the Torah saves him from Gehinnom. This is a later addendum, not from *Rashi*. *Parshandatha* states that this custom originated with the Kabbalists of the seventeenth century.

See *Taamei Haminhagim*, section 1, 90.

Redak explains חֹשֶׁן, wisdom, as originating from שָׁ, *there is*, meaning that nothing in the material world has any permanence but wisdom.

[*Rashi* means that *Jonathan* renders: And the teachers fear the Name; hearken, O king and rulers and the rest of the people of the land. It is difficult to reconcile the Targum with the simple meaning of the text. For this reason, *Rashi* rejects it.] *Redak* explains: Hearken to the staff of retribution and understand how harsh this decree is.

and Who appointed it—Hearken to He Who appointed this decree, for He is able to bring it to fruition.

6:13

The prophet addresses each wealthy individual of the city. If you have committed violence and have caused illness to the heart of the oppressed, so will I cause illness to you when I smite you and cause you desolation.—[*Ibn Ezra*]

6:14

Redak explains: Your subordination shall be in your midst; i.e., in your land, before you go into exile.

Ibn Ezra and *Redak* explain: Your wife shall conceive, but shall not bring forth the fetus; it will die in her womb. And if she does bring forth [a child], you shall not rejoice therein, for the children shall fall by the sword of the enemy. All this is because of the injustice inflicted upon the poor.

6:15

but you shall not anoint yourself with oil—for the enemy will steal it.—[*Mezudath David*]

and the must—This is elliptical. You shall tread grapes to extract the must, but you shall not drink wine.—[*Redak*] *Mezudath David* explains: You shall tread wine grapes, but you shall not drink wine.

7:1

Rashi explains (to *Pesachim* 6b) that at the end of the harvest of the figs, the figs that never ripen completely remain on the trees. *Redak* explains: I remain like a small amount that remains after the summer fruit has been picked and gathered.

Mezudath David explains that the prophet views himself as living at a time when all the summer fruit has been gathered and all the last grapes have been gleaned; i.e., when both the righteous and the people of average piety have perished.

7:3

Abarbanel explains that *Rashi* is employing the interrogative, but objects to his interpretation because God is not mentioned in the verse, and there is no allusion to His name. He quotes *Ibn Ezra* in the name of *Rabbi Merinos (Ibn Ganah)*—This punishment will come to you because you do evil with your hands instead of doing good—but this, too, *Abarbanel* rejects as superfluous, since there is no reason to mention that the people do bad

instead of doing good. *Redak* explains—They put their minds to the evil in their hands, to strengthen it by taking bribes to pervert justice—but *Abarbanel* objects to this as well, since the word *לְהַחֲמִיץ* is rarely used in the sense of strengthening evil. So *Abarbanel* renders: When the victims of violence and robbery appeal to have the evil inflicted upon them rectified, the prince asks . . .

The intention is that the three perpetrators mentioned above weave the sins into a rope and strengthen them. The same idea is found in *Succah* 32b regarding the three leaves of the myrtle.—[*Redak*] [We have translated *Rashi* according to *Parshandatha*. According to *Nach Lublin*, this explanation originates from *Targum Yerushalmi*, which reads: *They made it like a web of sins*. This reading is unlikely because there is no known *Targum Yerushalmi* on Prophets.]

7:4

Redak explains: The best among them inflicts pain like a brier, which causes pain to anyone who touches it.

7:5

Ibn Ezra explains that the prophet is warning the women not to trust their husbands, known by the expression *אֱלֹהֵי נַעֲרִי*, *the prince of my youth*. *Redak* understands the expression as referring to one's older brother.

from her who lies in your bosom—Even from your wife you must guard

the openings of your mouth, for if you speak evil concerning your friends in her presence, she will reveal it.—[Redak] Tell her nothing that warrants secrecy, for she will reveal your secrets.—[Mezudath David]

7:12

Those from Assyria and the strong cities, and those from Great Armenia and the fortified cities as far as the Euphrates and the Western Sea and the mountains of the mountain (sic).

According to *Redak*, *Jonathan* renders מְצִי as Armenia. (Cf. Jer. 51:27, Commentary Digest) *Redak* himself interprets this verse much the same way as *Rashi* does, that the prophet is describing the places that will be destroyed because their peoples oppressed Israel. The prophet begins with Assyria, where Israel was to be exiled first; next, he extends the prophecy to the fortified cities, intimating that their fortifications will not save them; from the fortified cities to the Euphrates, which was the Eastern boundary of the Holy Land; until the sea, which is the western boundary, and Mount Hor, mentioned in the Torah (Num. 34:7) as the northwest boundary of the Holy Land. (Surprisingly, *Redak* identifies this with the Mount Hor where Aaron died—but that mountain was in the south, on the border of Edom (Num. 20:23).) The enemies will destroy all those lands surrounding Eretz Israel whose inhabi-

tants were bad neighbors to Israel. He mentions that some commentators interpret מְצִי as a poetic reference to מִצְרַיִם, Egypt.

Ibn Ezra renders: From sea to sea and from mountain to mountain; i.e., from the eastern sea to the western sea, and from the southern mountain to the northern mountain.

7:14

Redak follows *Rashi's* second interpretation. He describes *karmel* as a place of fields, vineyards, and trees. The prophet says that they will dwell securely in the forest, a place frequented by wild beasts, and they will not fear the beasts any more than a person living in a fruitful field fears such beasts.

The Lublin and Warsaw editions of *Targum Jonathan* read: Those who were desolate like a forest shall settle like a fruitful field.

and they shall graze in Bashan and Gilead—which are on the eastern bank of the Jordan, a fertile pastureland. There they shall pasture as in days of yore.—[Redak] This verse refers to the time of Moses, when Israel conquered this piece of land, and it was given to the tribes of Reuben, Gad, and the half-tribe of Manasseh.—[Mezudath David] The prophet prays that Israel be led under God's staff rather than under the staff of the heathens.—[Abarbanel]

7:18

for He desires loving-kindness—

and His loving-kindness will override their sins when the time for the redemption arrives.—[*Redak*]

7:19

He shall hide our iniquities—Like a person who presses something under his feet so that it is not visible. The same is meant by “and You shall cast into the depths of the sea all their sins.”—[*Redak*] *Ibn Ezra* explains this phrase to mean that God conquers the sins, not letting them overwhelm the sinner. In the *Talmud* (*Rosh Hashanah* 17a), the phrase is explained to mean that God presses down the side of the scale upon which the merits lie, so that the merits outweigh the sins.—[*Rashi*] *Aruch*, after *Yerushalmi*, explains that God takes away one of the sins so that the merits will outweigh the sins. However, the sin God takes away remains, so if the balance of the sins outweighs the merits even after the one sin is

removed, that sin is counted. (Cf. Rav Yitzchak Alfasi, *Rabbenu Nissim*, ad loc.)

and You shall cast, etc.—They shall not be remembered for punishment, as though You had cast them into the depths of the sea.—[*Mezudath David*]

7:20

Ibn Ezra explains that Scripture mentions Jacob because he was the father of only Jews, with no other nation intermingled among his seed. Although Abraham was the father of Ishmael, he is mentioned because he was the first to call the name of God (unlike his parents), and God formed a covenant with him. This cannot apply to Isaac, who is omitted because of his son Esau. The meaning of the verse is: Give Your truth to Jacob, and what is that? What You swore to our forefathers from days of yore.

1:1

Abarbanel conjectures that אֶלְקוֹשִׁי is derived from מֶלֶקֶשׁ, *the latter rain*, denoting that Nahum was the latter prophet to prophesy concerning Nineveh. He explains that Jonah's prophecy, "In another forty days Nineveh shall be overturned," possessed a hidden meaning, that Nineveh would be overturned after forty years. Should the populace repent, averting the overturn of Nineveh after the literal forty days, it would be overturned after forty years, sometimes also referred to by the term נְיָמִים. Nineveh, the capital of Assyria, destroyed Samaria at that time, for which Nineveh was punished with destruction.

Unlike Jonah, Nahum did not journey to Nineveh to deliver his prophecy; he inscribed it in a missive, which he sent to the city. Hence Nahum's prophecy is called סֵפֶר, *a book* or a letter. This apparently follows *Redak's* interpretation, that this is the book of the vision of Nahum. According to *Rashi* and *Kara*, however, *the book* is a reference to Jonah's prophecy, not to Nahum's.

Addereth Eliyahu renders: The narrative of the vision of Nahum the Elkoshite. He explains that Nahum's prophecy of the downfall of Nineveh differs from others' prophecies in that it was not a prophecy of a future event, but of a contemporary event. *Malbim* claims that the two phrases of verse

one describe the entire prophecy for Nineveh. "The burden of Nineveh" describes the first destruction of Nineveh, which transpired prior to the prophet's time (or perhaps during his time). This narrative appears in the first two chapters of Nahum's book. "The book of the vision of Nahum the Elkoshite" is the vision of the second destruction of Nineveh, which, according to the Talmud (*Megillah* 10b), transpired later, during the first year of Nebuchadnezzar's reign.

While the first destruction is not mentioned in Rabbinic literature, it does appear in the annals of ancient history. The destruction came about as follows: Sardanapalus, king of Assyria, was an unscrupulous, gluttonous drunkard, licentious and corrupt. His generals, including Belisas from Babylonia—which was under Sardanapalus' rule—and Arbaces, the Median general, rebelled against him. They mobilized a force of approximately four hundred thousand men to attack Nineveh. The king fought against them and slew many of their soldiers, pursuing them up to the Babylonian border. There the rebels stopped, having discovered that a large army had gone forth from Bakeria to aid the king. They sent emissaries to entice the king's allies to join them in their rebellion.

The king was completely unaware of this betrayal and relied on his mighty allies who were coming to

aid him. He and his troops drank themselves drunk, making themselves vulnerable to the rebels—who attacked at night, virtually destroying the king's army. The branch of the king's army led by his general and brother-in-law, Shalman, fell in the battle, and the officers under Shalman rebelled and freed themselves from Sardanapalus' yoke. The king and his remaining soldiers were isolated in Nineveh, which was a fortified city surrounded by the Tigris River.

The rebels besieged the city for three years, but were unable to conquer it. Soothsayers told the king that as long as the Tigris did not become his enemy, the city would not fall. The king relied on this prediction and feared nothing. After three years of siege, the river overflowed its banks and broke the wall of the city, inundating the city for about half a parasang (a Persian "mile," equivalent to 2.9 or 2.3 miles, according to various authorities). When the king saw that the river had become his enemy, he panicked and despaired. He commanded that a bonfire be ignited in his palace. He cast all his riches into the fire, and then he, his queen, and his concubines went into the fire and perished.

The rebels conquered Nineveh, but did not touch the plunder or harm any of the city's inhabitants. They explained that they had come only to destroy the royal household. Nevertheless, the populace fled, abandoning the city to become a

wasteland. The rebels erected a monument with inscriptions disgracing Sardanapalus for all his evil deeds, and they destroyed all the existing monuments that honored the king.

This is the account of Nineveh's destruction given in the ancient annals. When this destruction transpired is not clear. Some theorize that Sardanapalus was Essarhaddon, mentioned in Scripture. If so, the destruction took place either at the end of Hezekiah's reign or during Manasseh's reign—which is in concert with the Rabbinic statement that Nahum flourished during Manasseh's reign. However, the ancient history books seem to indicate that this destruction took place long before Hezekiah or Manasseh. At this time, we have no way of deciding which theory is correct. If it took place during his time, the prophet was narrating an incident happening in his time. If it occurred prior to his time, he was relating a historic happening.

1:2

Rashi refers to the three exiles of the Ten Tribes: the exile of the territory of Zebulun and Naphtali in the fourth year of Ahaz; the exile of the Reubenites, the Gadites, and the half-tribe of Manasseh in the twelfth year of Ahaz, and the final exile of Samaria during the sixth year of Hezekiah. (Cf. Isa. 8:23, Commentary Digest.) These exiles were not literally perpetrated by Sennacherib. The first was per-

petrated by Tiglath-pileser; the second, by Pul; and the third, by Shalmaneser. The Rabbi Simon *Rashi* refers to is believed to be Rabbi Joseph Kara's father, quoted on Hosea 12:9.—[*Parshandatha*]

Redak, too, quotes Rabbi Simon's interpretation, suggesting also that the repetition may be for emphasis. He asserts that Israel's enemies are referred to as God's enemies, who, although destined by God to oppress Israel, do more than is decreed upon them. Just as God wrought vengeance upon Assyria, He wrought vengeance upon all Israel's enemies, including Egypt and Babylon.

Kara explains that after having repented in the time of Jonah, the Ninevites reverted to their previous idolatrous practices. They are, therefore, referred to as God's enemies.

1:4

Redak also explains the verse literally, as a reference to the splitting of the Red Sea, which God dried up. If God was able to dry up the Red Sea with his rebuke—as a master rebukes his slave—although this is contrary to the laws of nature, surely He can cause one nation to rule over another nation, something which is not contrary to the laws of nature. So can He surely dry up the rivers, which are not as powerful as the sea, as He split the Jordan in the time of Joshua. He can dry up the rivers without overriding the laws of

nature, merely by the cessation of rainfall.

The Rabbis consider this fruit one of the constant miracles of the Temple, which were discontinued when the gentiles entered and destroyed it, but will resume in the future.

Redak explains the verse literally, that the prophet is depicting what God can do—how He can dry up the pasturelands by holding back the rain. There would be no grass, and the blossoms of the Carmel would wither. The grass and the blossoms are symbols for the kings of the nations and the multitudes of the nations.

1:5

The judges and the Patriarchs are symbolized by mountains in many sources. (Cf. *Rosh Hashanah* 11a, *Tanchuma Bechukosai* 5, *Commentary Digest* to Micah 6:2, Jud. 11:37)

Redak explains the mountains literally, that even these pillars of the element of earth quaked because of God. If God so wishes, even the mountains will quake and fall in an earthquake.

1:6

Redak renders: His wrath is poured out like something melted by fire. He also suggests: His wrath is poured out like the fire [of lightning], fire that is poured out in a downward direction. This suggested rendering parallels (II Sam. 22:15) "And He sent out arrows, and He

scattered them; lightning, and He discomfited them." *Redak* proposes yet another rendering: His wrath, which is like fire, was poured out.

and the rocks—This may be understood literally or figuratively.—[*Redak*]

1:11

Apparently, Sennacherib believed that by destroying the Temple on earth (below), he would destroy God's power completely.

Rashi explains that the Temple below is known as "the height" in Jeremiah 17:12, and the Temple above is known as "the lodge," since that is God's permanent dwelling. But *Maharsha* suggests that the Temple below is "the lodge," as in the words of King Solomon (Song of Songs 1:13), "Between my breasts He will lodge." Solomon is referring to the Shechinah, which lodged between the two staves of the Holy Ark that pressed against the *parocheth*, the dividing curtain. (Cf. I Kings 8:8.) The Temple above is referred to as "the height."

Ibn Ezra explains this verse as a reference to the blasphemous speech Rabshakeh spoke in the name of his master, Sennacherib. *Redak* explains that the reference is to Sennacherib, who had vanquished all of the Holy Land and plotted to conquer Jerusalem. He is considered as plotting against God since he plotted against God's people. Also, he spoke blasphemously against God by saying that He had no power to

save Jerusalem, and he was plotting wickedness against God.

1:12

Redak explains the verse as follows:

So said the Lord: If they are at peace—The prophet addresses Jerusalem, saying: If the camp of Assyria, which is attacking you, is at peace as it is now, not fearing any man, since the Assyrians have conquered all the lands.

and likewise many—and likewise, the Assyrians are numerous.

and so shall they be shorn, and it shall pass away—So shall they be shorn, and all their strength shall pass away from them, as Scripture states (II Kings 19:35): "An angel of the Lord went out and slew . . . of the camp of Assyria."

and I afflicted you—And although I afflicted you (Israel) through him (Sennacherib), for he conquered all of the Holy Land, save Jerusalem.

I will no longer afflict you—through him, for he and all his host will perish.

1:14

from the house of your god I will cut off a graven image and a molten image—Sennacherib was assassinated in the temple of Nisroch, his god, and, because he was assassinated there, his people abolished the temple, no longer keeping the graven and molten images for worship there. Since Sennacherib was assassinated in that temple by God's

will—He inspired the sons to slay him there—it is as though God cut off the graven and molten images from the temple.—[*Redak*]

2:2

Abarbanel explains that this verse is a warning to Judah that Judah will be exiled by the *shatterer*, Nebuchadnezzar, referred to by Jeremiah as a shatterer (51:20). Nahum exhorts the Judahites to stand on their guard, to keep the teachings of the Torah, to watch the way in which they will be exiled, and to strengthen themselves against the trials and tribulations they will suffer.

Malbim explains that the scatterer, the king of Assyria, is besieged by his generals and imprisoned in the city of Nineveh. The prophet exhorts the Judahites to look on the way to watch for heralds bringing good tidings, and to strengthen themselves with the good tidings they hear.

2:6

Redak also suggests that this verse may refer to the king of Babylon, whose mighty men stumble in their haste to attack the wall of Nineveh.

Ibn Ezra and *Redak* (in his second interpretation) explain this verse as referring to the Babylonian attackers, who stumble while running to the wall of Nineveh in their haste to penetrate it. Both *Ibn Ezra* and *Redak* describe the *הֵבֶל* as a wooden tower, or shelter, covered with skins, under which the

attackers take cover when they dig under the wall.

Malbim explains that the king of Assyria remembers his mighty men, the Bactrians, upon whom he relies for aid. Instead, the Bactrians join his enemies, the rebels, and turn against him. This is like stumbling in their walk toward him. The king's army is then closed within the wall, that it had prepared for shelter.

2:9

Malbim explains that the city was inundated by the Tigris, but since days of yore Nineveh had been constantly flooded, so houses had been built on second stories. Nevertheless, this time people will flee out of fear of the evil omen predicted by the soothsayers.

2:10

Kara explains that the people of Nineveh are offering the invaders all their treasures as bribes to prevent their being killed. The invaders reject their offer on the grounds that glory is worth more than all the precious vessels.

2:11

and the heart melts—The heart of everyone who hears melts.—[*Ibn Ezra*]

2:13

This is all a metaphor for the kings, princes, and dignitaries of Nineveh, who would bring home the plunder of the nations.—[*Redak*]

and he filled his caves with prey—

And they filled their treasuries with plunder.—[Rashi from Jonathan]

Malbim explains that Nahum is appalled at the cruelty of Sardanapalus, who brutally burned his wives and murdered his children. He wonders: Where is the lions' den, the palace in which the kings, compared to old lions, dwelt? Where is the pastureland for the young lions, the quarters around the palace where the princes lived; where the lion and the lioness (the king and the queen) always went; where the lions' whelps (the kings' young children) dwelt securely? Now the old lion tears apart his whelps and strangles his lionesses, meaning that he murdered his children and choked his wives with the smoke of the fire in which he burned them. He filled his caves, the quarters of his queens and princes, with prey—the bodies of the queens and princes.

2:14

your prey—That you would prey upon the people of the earth.—*[Redak]*

3:1

lies—That they all lie to each other.—*[Redak]* They deny the existence of God.—*[Malbim]*

3:2

Redak explains that in this verse Nahum depicts the armies of the invaders who will conquer Nineveh. The verse begins with the "sound of the scourge," the horsemen whipping their steeds to rush into battle.

Ibn Ezra interprets "the sound of the scourge" as the cracking of the whip to make a noise that will frighten the people of the city. When the horses run, the wheels of the chariots turn rapidly, making a loud noise; the horses gallop, and the chariots go so swiftly that they bound. It is as though they dance. *Abarbanel* and *Mezudath David* explain these verses as a description of the Assyrians attacking the nations of the world. First the prophet describes their tactics in enticing the nations to surrender. Nineveh is described as a city of blood, because its ambassadors would promise the nations aid, but would then renege on that promise, never ceasing to rob and prey on the nations. Verse two depicts how the Assyrians would frighten the nations by whipping their horses and speeding their chariots, so that the terrifying noise would be heard from a distance.

3:3

and the many slain—Those slain by the horsemen.—*[Redak]* *Abarbanel* explains this phrase as depicting the cruelty of the Assyrians to the nations they conquered; how they would slay the people of the conquered nations until they were heaps of corpses. It was as though there was no end to the dead bodies; there were so many that the Assyrians would stumble over them.

Rashi's explanation is in concert with *Abarbanel's*, above. *Ibn Ezra* and *Redak*, however, explain the phrase as referring to the slain of

Nineveh when the city would be invaded by the Babylonians.

3:4

All this comes to them because of the many evils they committed. Nahum compares Nineveh to a harlot because a harlot behaves in the following manner: With her enchantments and her beautifying herself before them, she delivers those who consort with her, and she does to them as she wishes. So did Nineveh do to the nations of the lands.—[Redak]

3:5

A harlot would be punished in this way, by lifting up the skirts of her dress over her face, exposing her dirty skirts that drag on the ground in the dust and also exposing her private parts.—[Abarbanel]

3:8

Redak explains that the city was between the rivers, and the rivers flowed beneath it. The residents were, therefore, unafraid of any siege. Also, the sea surrounded it, protecting it as a wall. Nevertheless, Nebuchadnezzar conquered the city when he conquered the land of Egypt.

3:10

This is the most prevalent reading, both in manuscripts and in printed editions. It presents difficulty, however, because the expression “nevertheless” follows the preceding verse, not the clause

before it. Moreover, *Rashi's* intention in his first clause is obscure, as his wording is identical to the wording of the verse, except that he uses נָא instead of נָ. Perhaps he means that *even* No-amon went into exile; although she had many advantages, her greatness did not stand up before Nebuchadnezzar.

Parshandatha, following the Bomberg edition (Venice 1524-25) and the manuscript of Nathan ben Joseph (in the Hebrew Union College, 1501) reads as follows: *She, too, although she was great, did not stand up before Nebuchadnezzar.* This appears to be the more accurate reading. Its similarity to *Kara's* explanation favors this reading. *Kara* states: Although she was so great that all nations gathered to her, she nevertheless eventually went into exile in captivity.

Ibn Ezra explains that the antecedent of “she” is Egypt, which was exiled as No-amon was.

Redak explains: No-amon, Cush, and Egypt, each one went into exile. You, too, Nineveh, shall go into exile as they did, for you are no better than they.

3:15

Malbim defines נִלֵּךְ as the larva of the locust, and אֲדָרְכָה as the adult locust. The prophet says to Nineveh: You wish to gain honor with the merchants who enter your city and stay there like the larva, which crawls on the ground and cannot fly away. Instead you shall have honor with the adult locusts, with the mer-

chants who will flee your city. [For the derivation of the names of the various locusts, see Joel 1:4, Commentary Digest.]

3:16

As above, *Malbim* explains that the larva will take off its cocoon and fly away a fullgrown locust—symbolizing the merchants who will leave Nineveh for other cities and lands.

3:17

All other editions read: נְיִירֵךְ, *her princes* (Lam. 4:7). The latter spelling is consistent with *Rashi's* commentary to Lamentations ad loc. However, the *Nach Lublin* reading, with the quotation from Amos, does not coincide with *Rashi's* commentary on the phrase cited from Amos. Neither reading is consistent with

Rashi's commentary on the phrase cited from Genesis, which he explains there as “the one separated from his brothers.” *Rashi's* theory that the “mem” is radical is also quite unusual and does not appear to be shared by any other exegete. *Redak* adds that the “dagesh” in the “nun” is unusual, but is accounted for as a way to enhance the beauty of the pronunciation.

Modern scholars relate the word to the Assyrian *dupsarru*, or the Akkadian *taf-sar-saru*, a tablet-writer. Those knowledgeable in cuneiform writing occupied high positions in Assyria and Babylonia.—[*Daath Mikra* here and in Jeremiah, *Soncino* in Jeremiah] Marcus (*Barzilai*, p. 216) interprets both מְנַר and מְנַר as Assyrian titles of authority.

1:4

Redak explains: Since You do not inflict justice upon the wicked, seeing the prosperity of the wicked and the evil that befalls the righteous, many will neglect to observe the Torah, and it will become slackened. *Ibn Ezra* explains: Torah is silenced, as though it does not exist.

1:5

and wonder with amazement—The redundancy is for the extreme evil Nebuchadnezzar is destined to inflict upon you.—[*Redak*]

1:6

Malbim explains that the Chaldeans will invade in a manner different from that of other nations. Other nations march upon lands lengthwise, from east to west. They conquer regions of the same latitude as their mother country so that the climates are similar. The Chaldeans, however, will conquer from north to south, through the breadth of the lands. Further, while other nations conquer lands to which they have some claim, the Chaldeans will march to inherit dwellings that are not theirs.

1:11

Redak explains: Their spirit of haughtiness surpasses all bounds. Moreover, they incur guilt by attributing their victories to their pagan deity.

to their god—Heb. לאלהו, lit. to his

god. Use of the singular form for a deity is somewhat unusual in Scripture. Some commentators interpret use of this singular form as a means of derision and belittling. *Ibn Ezra* and *Redak*, however, believe that since the singular is sometimes used in Scripture, it doesn't necessarily convey a particular intention.

1:12

Some explain that the scribes mentioned are the Sages of the Talmud. They explain certain Scriptural verses as "emendations"; i.e., Scripture worded the verse euphemistically rather than accurately. This definition is offered by Rabbi Elijah Mizrahi in his supercommentary on *Rashi's* commentary on the Torah (Gen. 18:22, Num. 11:15). However, *Gur Aryeh* (Gen. 18:22) explains that *vURashi's* intention is that the verse is written in the manner followed by scribes, that they euphemize rather than use harsh expressions. It does not mean, however, that the scribes altered the text.

We shall not die—May it be Your will that we not die through him, for You gave him this power, and, if You gave him power to destroy our land and to exile us, You shall not give him the power to put us to death, to destroy us, and to annihilate us from being a nation.—[*Redak*]

[Returning to verse 12, *Redak* comments:]

and, O Mighty God, You have established them for correction— And You, Who are the Rock, or the Mighty God of the entire world, have established the Chaldeans to correct the nations of the lands; and You have strengthened them like a building foundation.

1:13

No Midrashic source is known for this interpretation. *Parshandatha* conjectures that the word נִצָּח suggests Zedekiah because of the phonetic similarity of the two words.

The *Gemarah* (*Berachot* 7b, *Bava Metzia* 71a) explains that a wicked man may have the power to swallow up one more righteous than he, but he does not have the power to swallow up one who is completely righteous. This follows *Redak's* interpretation of the verse, that the prophet is complaining to God that although Israel had sinned, they were still more righteous than Nebuchadnezzar and should not be swallowed up by him.

1:16

The verse may also be explained in the opposite manner, that the fisherman believes that his net is his god, and, so to speak, sacrifices to his net. See *Parshandatha*. Similarly, Nebuchadnezzar attributes his victories and his conquests to his own power, believing that his power is his god.—[*Redak, Abarbanel*]

1:17

Abarbanel and *Mezudath David* render: Because of this shall he

empty his net? He shall continually not spare to slay nations. This is to say, when he sees his success, will he regret his deeds and empty his net? On the contrary, he will continue to slay nations without sparing them.

[We have left *Rashi's* interpretation for last in explaining this verse because it is the most difficult of the interpretations and, in *Nach Lublin*, is the object of emendations by *Shem Ephraim*, offered below. *Rashi* explains:]

Judging from *Rashi's* references, he is suggesting that the phrase poses a question to which an affirmative reply is expected. The prophet asks God, "Does it not appear to You that because of this—because You made man like the fish of the sea—that Nebuchadnezzar arms himself with his net? It may also mean that because Nebuchadnezzar attributes his strength to his god, he succeeds in arming himself with his net. However, *Shem Ephraim* hesitates to entertain the idea that Habakkuk should be suggesting to God that Nebuchadnezzar is prospering because he attributes his strength to his god. Therefore, *Shem Ephraim* emends the text to read: It appears to him that he prospers continually, in arming himself with his net because of this—because he attributes his strength to his god. According to him, this phrase is a declarative sentence, meaning: He thinks he is prospering continually in his ability to arm himself with his net because he attributes his strength to his god.

2:1

Midrash Psalms (7:17, 77:1) derives its explanation from the clause that follows: *וְאֶת־מַצְוֵה עַל־מַצְוֵה*, explaining the phrase to mean that Habakkuk drew a form (*צורה*) and stood within it. *Redak* renders *וְאֶת־מַצְוֵה* as “my waiting,” explaining that the prophet says, “On this perplexity in which I find myself, I wait and look out for what God will answer me concerning the success of the wicked man.”

2:2

In the Book of Daniel, God performed deeds to disprove Nebuchadnezzar's false belief that his power came from himself or his god. At first, God sent him a dream, the interpretation of which was not known to any of his wise men or priests. It was known only to Daniel, for God had revealed it to him. Daniel told Nebuchadnezzar both the dream and its interpretation in God's name. Through this experience, Nebuchadnezzar realized that his belief was false, and he came to attribute his strength and power to God. Similarly, after the incident (in the Book of Daniel) of Hananiah, Mishael, and Azariah, Nebuchadnezzar acknowledged God's strength and power.

Even when Nebuchadnezzar suddenly lost his sense (for his excessive pride in his palace) and became like a wild beast, dwelling with beasts for twelve months, no retribution was meted out upon him personally for the harm he had inflicted upon

Israel. The kingdom had already been granted to him, to his son, and to his grandson.

Retribution was meted out to his grandson Belshazzar, and all Belshazzar's courtiers, great and small, when Belshazzar demonstrated his haughtiness to the Lord and drank from the holy vessels of the Temple. It is written (Dan. 5:30): “On that night, Belshazzar, king of the Chaldeans, was slain.” Many Chaldeans were slain, and Babylon was destroyed by Cyrus and Darius, who spared the righteous—the Jews. Thereupon Cyrus proclaimed that the Jews might return to their land.

Here God answers the prophet concerning the [ultimate] success of this wicked Nebuchadnezzar. The intelligent person should ponder over the rest and understand that God's judgments are just, and what God answered him concerning the time of Israel's revenge, which God would wreak upon Nebuchadnezzar, was revealed only by intimation—but the prophet understood from the vision when it would take place. God commanded Habakkuk to write the vision in the book just as it was given to him, only as a hint, not explicitly. There shall be another vision which was not yet revealed concerning the appointed time.—*[Redak]*

2:3

In any case, we find the time of their sinning four hundred and thirty years, for after this prophecy they tarried there six years. [I.e., the two

tribes of Judah and Benjamin remained in the land for six more years.] In four hundred years, there are eight Jubilee Years, and in every Jubilee cycle there are seven Release Years, making a total of fifty-six Release Years and eight years consecrated as Jubilee Years—making all together sixty-four. In thirty-six years there are five Release Years, totalling sixty-nine consecrated years, and this final Jubilee year is also counted in the number, since it was not completed because of their iniquity.

And here, this is what the Holy One, blessed be He, said to Habakkuk: A vision is already written in the Torah, but it is sealed. You write and explain on the tablets, for a vision of this appointed time will yet be revealed.—[Rashi]

Redak explains: For this vision shall yet be at the appointed time, meaning that the downfall of Babylon shall not take place immediately, but in its appointed time.

and He shall speak of the end— This prophecy shall not speak of the present time but of the end, meaning the seventy years after the destruction of Jerusalem.—[*Redak*]

though it tarry, wait for it—If this end tarries, wait for it. He says this to those who went into exile and lived in Babylon a long time until they returned from the Babylonian exile.—[*Redak*]

Abarbanel and *Mezudath David*, in keeping with the various Talmudic and Midrashic explanations, understand this verse as a reference

to the ultimate redemption. They explain: For there shall be another vision of an appointed time; i.e., in addition to the vision concerning the downfall of Babylon, there is yet another vision concerning the end of the redemption after which there will be no more subjugation, and this vision shall not fail. Even if it tarries for a long time, wait for it and do not despair of it, for it shall surely come in its appointed time; it shall not delay. For this reason, I commanded you to write the prophecy of the downfall of Babylon, so that the people should know that it was performed by God, and thereby believe in the future redemption as well.

2:4

[Here, too, we deviated from the order in *Nach Lublin* and followed all other editions, in which *Rashi* explains the derivation of the word נִפְלָא in its proper place.]

Redak explains that he whose soul is not upright within him, and who has no faith in the Lord, has a haughty spirit in that he does not fear the retribution that will come upon him. So were the souls of Nebuchadnezzar and his grandson Belshazzar, who acted haughtily against God.

2:5

Redak explains this phrase as referring to Nebuchadnezzar. He renders: And surely, the wine drinker who betrays. . . . God will surely mete out retribution upon

this wicked man, who would drink wine without a limit and, consequently, become hasty in his deeds; slaying without mercy, betraying those who were his allies.

2:6

When Nebuchadnezzar falls, all the nations he had captured will rejoice at his downfall and take up a parable and a figure of a riddle against him.—[*Redak*]

2:11

Redak explains that the walls were made of stone and the ceilings of wood. Just as the stone built into the wall would cry out that it was stolen, so would the rafter built into the ceiling answer it.

2:14

After the conquest of Babylon, Cyrus announced, "The Lord God of the heavens gave me all these kingdoms" (Ezra 1:2). Thus, all the nations acknowledged the existence of God and His power at that time, recognizing that all the evil that had befallen Babylon had emanated from Him. This is the meaning of the prophecy: For the earth shall be filled with the knowledge of the glory of the Lord, as the water covers the seabed; for they [the nations] will truly know that God supervises the deeds of all humans, to mete out to everyone according to his just deserts.—[*Redak*]

Redak states further that this interpretation may seem preferable because verse 13 has a parallel in Jeremiah 51:53, which is about the

downfall of Babylon. However, verse 14, although adequately explained in this context, resembles the Messianic prophecy in Isaiah 11:9 too closely to be interpreted as a reference to the downfall of Babylon and the nations' concomitant recognition of God's providence. Verse 14 is also reminiscent of Jeremiah 31:33, which speaks of the knowledge of the Lord in the Messianic Era. *Redak*, therefore, prefers to interpret both verses as describing the Messianic Era. Verse 13 is explained: Behold, is it not of the Lord of Hosts?—Although this generation will see the vengeance that God will wreak against Babylon, the nations will see even greater feats that this in the future, when God wreaks vengeance against all the nations that accompany Gog and Magog in their attack upon Jerusalem; when their toil shall become fire, and their weariness vanity, as in the prophecies of Ezekiel and Zechariah.

2:15

Redak explains this verse as referring to Nebuchadnezzar, who would give his captive kings wine to drink in order to intoxicate them and gaze on their nakedness; i.e., on their disgrace. He would deride them and make sport of them in their drunken state. *Ibn Ezra* explains that God gives the kings the cup of poison, which will intoxicate them with His wrath, as found in Isaiah 63:6. God does this to reveal the kings' disgrace.

2:17

Redak identifies עֶרֶץ as Eretz Israel: The violence that you committed against the Holy Land shall cover you and cause you to be lost, so that you will never be seen again.

Redak explains that the land is referred to as the forest of Lebanon; Nebuchadnezzar will be punished for destroying the cities and the houses and the fruit trees. The inhabitants of the land are referred to as cattle.

3:2 revive it—Revive Israel in the midst of these long years of their exile, so that they shall not perish among their enemies.—[*Redak*]

3:5

Redak explains נֶשֶׁךְ as a synonym for נִדָּה, *pestilence*. It is a fever which is hot and burns, causing death swiftly.

3:6

the everlasting hills were humbled—The kings and the princes of the early generations, who were compared to mountains and hills (such as Pharaoh, king of Egypt, and the king of Sodom), whom the Holy One, blessed be He, scattered and humbled.—[*Kara*]

3:7

The prophet now mentions the mighty deeds God performed for us in the wars of Cushan-rishathaim, through Othniel son of Kenaz, and in the war of Gideon against Midian.

3:9

You did all this to fulfill the oaths You swore to the Patriarchs to give the land to the tribes of Israel, making that promise permanent.—[*Redak*]

3:10

Redak interprets the verse figuratively, alluding to the kings of Canaan, who melted and quaked before Israel. When they heard reports of the miracles performed for Israel in the desert and Israel's victories over the kings of the Amorites, it was as though they had seen the events with their very own eyes.

Mezudath David explains the entire verse as referring to the miracles of the streams of Arnon. The well passed between the mountains and brought out the bodies of the dead Amorites, as described by the words: A stream of water passed. Then the deep gave forth its voice: it reported the miracle. He raised His hand on high: God's power and strength became known through this miracle.

3:12

with wrath You trample nations—This is a repetition of the preceding clause.—[*Redak*]

3:13

You have crushed the head of the house of the wicked—This is the prophetic past. It is just as though the prophecy was already realized. The reference is to the head of the host of Gog, the wicked.—[*Redak*]

Kara explains:

You went forth to rescue Your people—as Scripture states (Exod. 11:4): “At midnight, I go forth in the midst of Egypt.”

to rescue Your anointed—Israel.

You crushed the head of the house of the wicked—(Exod. 11:5) “From the firstborn of Pharaoh, destined to sit on his throne, to the firstborn of

the maidservant who is behind the mill.”

3:14

they shall storm to scatter me—

Those who were storming to scatter me—those who will come with a tempest to scatter me among the nations.

1:1

Redak believes that Zephaniah prophesied prior to Josiah's repentance.

Kara, however, believes that Zephaniah prophesied *after* Josiah's repentance: Although Josiah was perfectly righteous—as stated in II Kings 23:25: “Now, before him there was no king like him, who returned to the Lord with all his heart and with all his soul and with all his possessions, according to the entire Torah of Moses, and after him no one arose”—the decree of the exile was not nullified, only modified, so Judah was not exiled during Josiah's lifetime. This is stated in the two verses that follow (ibid. 23:26-27): “Nevertheless, the Lord did not turn back from His great wrath, for His wrath was kindled against Judah because of all the provocations with which Manasseh had provoked Him. And the Lord said, ‘I will also remove Judah from before Me, as I have removed Israel . . .’”

1:4

Kara explains: The remnant of the Baal cult after Josiah's abolition of idolatry. *Ibn Ezra* renders: The body of Baal.

Abarbanel interprets these as the people who prayed to the pagan deities and their priests.

Redak identifies the כִּהָרִים as the black-garbed priests, and the כִּהֲנִים as the ancillary priests who per-

formed the sacrificial service. In II Kings 23:5, both *Redak* and *Abarbanel* identify the כִּהָרִים as the black-garbed priests and the כִּהֲנִים as the white-garbed priests. Here, *Abarbanel* and *Malbim* identify the כִּהָרִים as the idolatrous priests and the כִּהֲנִים as the priests of God, as both wicked and righteous will suffer in the destruction of Jerusalem. *Aruch Completum* identifies the כִּהָרִים as priests of the fire.

1:5

Rashi is explaining מִלֶּכֶם as *their king*, the idol they made to be their ruler. *Redak*, following *Jonathan*, also understands the phrase this way, explaining that the people of Judah would worship God in conjunction with other deities—a violation of Exodus 20:19.

Abarbanel and *Mezudath David* interpret this phrase as a reference to people who worship neither God nor the idols, and swear by their king. The word מֶלֶךְ, *king*, however, appears elsewhere in Scripture as a reference to a deity—cf. Isaiah 8:21 and Amos 5:26. The word מִלֶּכֶם also appears as a byform of Milcom, the Ammonite deity—cf. Jeremiah 49:1, 3. The classical commentators do not suggest this meaning here because the context has no connection with Ammon. *Eliezer of Beaugency* renders: by their Molech, the deity to which human sacrifices were made.

1:6

Mezudath David explains that the first group was those who once followed God but then ceased to do so, and the second group was those who never sought God. Both groups would perish.

1:8

Others explain that the elite would pretend to be more pious and ascetic than the common people, and to demonstrate their "piety," they would wear garments unlike those of the common people. These elite were, in fact, guilty of practicing evil ways.—[*Redak*]

Jonathan interprets the phrase figuratively: those who storm to worship idols.

1:9

According to *Jonathan*, *Rashi*, and *Redak's* interpretation, the second half of the verse is not related to the first. *Rabbi Joseph Kimchi*, however, interprets the two parts together, explaining that when the servants of the princes or the attendants of the king would see a valuable article in a poor man's residence, they would virtually leap over the threshold of the poor man's house to obtain the article and fill their masters' homes with all these coveted prizes. They would fill their masters' homes with wealth obtained through violence and deceit. *Ibn Ezra* explains that the princes or attendants enter the homes of their masters so swiftly and eagerly with their coveted prizes

that it is as though they leap over the thresholds to fill the homes with violence and deceit—to ingratiate themselves with their masters.

1:10

Ibn Ezra and *Redak* follow this interpretation. The latter points out that this gate is mentioned in *Ezra* (Neh. 12:39): "And near the fish gate and the tower of Hananel, etc." [Note: *Ezra* and *Nehemiah* are considered one book. (*Bava Bathra* 14b, *Sanh.* 93b)] *Abarbanel* conjectures that the fishmongers would sell their fish at that gate. This gate was rebuilt after the return to Zion, (Neh. 3:3). Scholars believe that the fish gate was also called the Gate of Ephraim. (Cf. *Daath Mikra* and *Har-El*, *This is Jerusalem* p. 203.)

According to *Redak*, *Jonathan* renders: from the Ophel, the fortress of Zion. The Ophel is believed to have been in the vicinity of the Huldah Gate, south of the Temple Mount (*Har-El*, *ibid.*, p. 92). *Parshandatha* quotes a manuscript that reads: *from the Dung Gate*.

Har-El locates this "second" gate at the southern end of the Lower City. That location makes it "הַשְּׁנִי," not because it was second to the fish gate, but because it was between two walls. (Cf. *Har-El*, *ibid.*, pp. 201f.) Even before modern archaeology, *Mezudath Zion* had defined the הַשְּׁנִי as the space between the two walls.

Redak identifies the הַשְּׁנִי as the study hall, as in II Kings 22:14, where Scripture tells us that Huldah the prophetess was sitting in Jerusa-

lem in the *תשעה*, translated by *Jonathan* as the study hall.

1:17

Rashi alludes to the Rabbinic maxim (*Yevamoth* 61a) based on Ezekiel 34:31: "You are called man, but the heathens are not called man." The rationale for this maxim is found in *Oleloth Ephraim*. He explains that there are several names for man in Hebrew: *אָדָם*, *אָדָם*, *אָדָם*, *אָדָם*. Each of them appears in Scripture in the plural form as well as in the singular, with the exception of *אָדָם*. *אָדָם* is therefore taken to refer only to a group that is completely united, with one persuasion. This unity is found only in Israel, God's people, who cling to Him and His Torah (*Anaf Yosef* to *Ein Yaakov*, *Yevamoth* ibid.).

The intention of the phrase is that the men will be within the besieged cities, where they will live on bread and water.—[*Redak*]

2:3

We also find, in the words of the Psalmist (79:2): "They gave the bodies of Your servants as food for the birds of the heaven; the flesh of Your pious ones to the beasts of the earth." Although they were righteous, they fell by the sword with the wicked.—[*Redak*]

Seek righteousness—Seek righteousness with the others; strive with all your might to bring them back to the good way.—[*Redak*]

on the day of the Lord's wrath—Although the Lord's wrath will be upon you, let your hostile neighbors

not rejoice at your downfall.—[*Redak*]

2:4

Redak offers an explanation of the verse that is similar to *Rashi's* first explanation, adding that this last phrase is a sort of play on words: The enemy will drive out the community of Ashdod at noontime as the destruction that wastes at noon. *Rashi* and *Redak* both allude to Psalms 91:6, where *Rashi* explains that *קֶטֶב* is a demon that wreaks destruction at noon. *Ibn Ezra* identifies the *קֶטֶב* as a pestilence.

and Ekron shall be uprooted—Heb. *וְעֶקְרוֹן תִּפְעֶקֶר*. This, too, is a play on words. The prophet does not mention Gath, the fifth capital city of the Philistines, since it belonged to the kings of Judah at that time.—[*Redak*]

2:5

Canaan the land of the Philistines—As in Joshua (13:3): "From the Shihor, which is before Egypt, to the borders of Ekron, northward; which is counted to the Canaanites, the five lords of the Philistines . . ."—[*Redak*]

2:6

Other exegetes explain *קָדַר* as an expression of digging (*קָדַרָה*). *Redak* renders: dugout dwellings of shepherds, where they would keep their flocks. *Eliezer of Beaugency* renders: places where the shepherds would dig wells to water their flocks.

2:7

That is, this חֶקֶל shall be their portion upon their return from the Babylonian exile.—[*Ibn Ezra, Redak*]

Redak points out that the word חֶקֶל in verses 5f. is rendered by *Jonathan* as סָפֵר, *border*; but in this verse, *Jonathan* renders חֶקֶל as צִדְקָא, *lot*.

2:10

Abarbanel quotes *Pesikta d'Rav Kahana* (pp. 137b, 138a): You find that when the sins were instrumental [in bringing about the destruction], and the gentiles entered Jerusalem, Ammonites and Moabites accompanied them and entered the Holy of Holies. They took the cherubim, put them into a basket, carried them all over the streets of Jerusalem, and said, "Didn't the Jews say that they do not worship idols? Look what they do!" This is the meaning of the verse: Since Moab and Seir said (Ezek. 25:8), "Behold! The house of Judah is like all the nations, etc." What were they saying? "Woe! Woe! They are all the same." At that time, the Holy One, blessed be He, said: "I heard the taunts of Moab, etc."

2:11

Ibn Ezra explains: Then the fear of the Lord and His might will appear over them.

2:12

they are—Although the prophet commences in the second person, he switches to the third person, as is

often found in Scriptures. Others render: slain by the sword like them; i.e., like the aforementioned Moabites and Ammonites. Although you are far from Eretz Israel, you harmed Israel, and shall therefore be slain by My sword.—[*Ibn Ezra, Redak*]

3:2

She did not accept reproof—from the fate of the Ten Tribes, who were punished for their sins.—[*Mezudath David*]

She did not trust in the Lord—but sought aid from the kings of other lands.—[*Mezudath David*]

She did not draw near—to seek aid from Him.—[*Mezudath David*] *Jonathan* paraphrases: And to the service of God she did not draw near.

3:3

roaring lions—Lions that roar over the prey they have seized. So do the princes seize and rob.—[*Kara*]

3:18

Redak explains נָגַי as an expression of sadness (נִגּוּן), comparing this context to Lamentations 1:4, בְּחִלְתֶּיהָ, her virgins are saddened. He renders this verse: Those saddened by the appointed time I have gathered, for they were of you. He explains: Those who were sad because of the appointed time of the redemption, which took so long, I will gather in to you; for they were of you, and they went out into the exile. Now I have gathered them in

to you. The intention [of the verse] may be that the descendants of those driven into exile will be gathered in at the time of the Messiah. It may also be an allusion to the resurrection of the dead at that time.—[Redak]

Ibn Ezra expounds: Those who were sad because of the gathering of Israel on festivals (i.e., because of the cessation of the gatherings on festivals)—Behold, I have gathered them to you, for they were from you (i.e., their forefathers were from you).

The Rabbis of the Talmud (*Berachoth* 28a) explain נָגַי as an expression of delay, according to the reading of *Yalkut Machiri*. Since they delay the appointed times of prayers, they will be destroyed. *Rashi* explains נָגַי as an expression of sadness or of destruction, based on our reading in the Talmud: Those who delay the times of the prayers and the festivals will be grieved, gathered in, and destroyed.

1:8

The first missing item was the Ark, with its cover and cherubim, all counted as one (*Rashi*). According to some of the Sages, the Ark was hidden in its place. According to others, it was carried off to Babylon.

The second missing item was the Urim and Tummim, which, according to *Rashi*, were pieces of parchment upon which certain of God's names were inscribed. These were placed in the folds of the *choshen*, the breastplate of the High Priest, serving as an oracle. They illuminated the letters on the twelve stones of the *choshen* and inspired the *Kohen* with the ability to combine the letters in their intended order, enabling him to read the Divine message. (For the various views concerning the procedure for, and the method of, the Urim and Tummim replying to inquirers, cf. Shaffer, *Bigdei Kehunnah*, pp. 100-104.)

The third item was the fire that descended from heaven, a coal that fell from heaven in the time of King Solomon and remained on the altar until King Manasseh removed it. As long as the coal lay on the altar, crouched like a lion, it miraculously burned the sacrifices. (There was, nevertheless, a mitzvah to bring other fire that had been ignited by a human.) In the time of the Second Temple, the fire did lie on the altar, but it was crouched like a dog, and it did not burn.

The fourth item was the Shechi-

nah, which did not rest in the Second Temple. The fifth was the Holy Spirit, the spirit of prophecy, which ceased after the fourth year of the rule of Darius II (*Yoma* 21b; *Rashi* ad loc.).

1:12

Alshich explains that Scripture is referring to the two prophecies that came to Haggai; the first, in which God merely told him of His complaint against the people, that they had failed to attempt to rebuild the Temple, and the second prophecy, in which He actually commanded the people to commence the construction.

2:6

Redak explains:

Yet one; it is little—I will do one more favor for you. It is little and easy in My eyes to do it, and it will be more beneficial than the building of the Temple now, because now you have enemies. Then all the nations will honor the Temple with offerings, and with silver and gold, which they will bring. Some say that this promise refers to the time of the Hasmoneans, and some say that it refers to the time of Herod. It actually took place in both times, as recorded in the book of Joseph ben Gurion (chap. 55). We find there, too, that there was a great earthquake in Herod's time. Even according to that account, the verse is parabolic, for the heavens do not shake.

2:7

After the Hasmoneans vanquished the Greeks, Judea was not molested by any of the nations, unlike during the period of the First Temple, when there had been no peace from the reign of Rehoboam on.

2:9

They explain the verses as follows:

[6] **For so said the Lord of Hosts**—Do not fear, for so said the Lord of Hosts:

Yet one—In addition to the Temple that was destroyed, there will be another one, the Second Temple.

which is but a little while—It will last but a little while.

and I will shake up the heaven and the earth—I will bring destruction upon this Temple. It will be as though the stars in their orbits are warring against Israel, and the kings of the nations of the earth will assemble to wage war upon Israel.

and the sea and the dry land—Many armies will come upon Israel, some by land and some by sea, and they will destroy the Temple.

[7] **And I will shake up all the nations**—But after this, at the time of the redemption, I will shake up all the nations to come upon Jerusalem to wage war. This will be the war of Gog and Magog.

and they shall come [with] the precious things of all the nations—They will bring all their wealth with them.

and I will fill this House with glory—Then I will fill this House with glory, for the heathens will

perish there. Israel will plunder their riches and bring the glory of the riches to the House of God, which will stand in the very place that the Second Temple will stand. Therefore, God calls it “this House.”

[8] **The silver is Mine, etc.**—and it is in My power to bring them here.

[9] **this last House**—The House that will stand in this place in the future.

than the first one—that Solomon built.

and in this place—In Jerusalem I will then grant peace, and no more violence will be heard.—[*Abarbanel, Mezudath David*]

2:12

Shmuel suggests that the carcass touched the garment, the garment touched the bread, the bread touched the pottage, the pottage touched the wine, and the wine touched the oil (or other food), making the oil (or the food) a *fifth* degree contamination, which is, indeed, *not* contaminated; ritual contamination does not extend to a fifth degree even with hallowed foods.—[*Rashi to Pes. 17a*]

Similarly, *Rabbenu Tam* explains that according to Rav, the carcass touched the garment, the garment touched the bread or the pottage, one of these touched the wine or the oil, and one of these touched any other food. Hence, there is a sequence of carcass, garment, food, liquid, food—making the final food a *fourth* degree contamination. Accordingly, the priests erred in say-

ing there was no contamination. According to Shmuel, states *Rabbenu Tam*, the carcass touched the garment, which touched something else, which, in turn, touched the bread or the pottage, making the final food a *fifth* degree contamination, which does not become contaminated even in the case of hallowed food—so the priests did not err.

2:13

According to Rav, the priests erred in answering the original question posed by Haggai, not knowing that there is a fourth degree of contamination in the case of hallowed things. In this second case, however, they did not err, because they were familiar with the laws of the contamination of a dead body, and they knew that the third degree of contamination is indeed contaminated. The dead body is an *avi avot hatumah*; the bread, an *av hatumah*; the pottage, a first degree; the wine, a second degree; and the oil or food a third degree. According to *Rabbenu Tam*, as mentioned above, the dead body touched the garment, making the garment an *av hatumah*, and raising the status of each contaminated article one step. Hence, according to Rav, the final contaminated food is a third degree, and, according to Shmuel, it is a fourth degree. (*Mezudath David* and *Redak* concur.)

2:14

This apparently follows Rav, according to whom the priests replied to the first question incorrectly. The prophet, therefore, reprimanded them for their ignorance in the laws of ritual contamination. According to Shmuel, however, they answered both questions correctly. The Gemara explains that the prophet warned them that they would deteriorate spiritually and commit other sins in the future, by dint of which their sacrifices would be deemed contaminated. *Redak* explains that their sacrifices were deemed contaminated because they neglected the construction of the Temple. He explains "this people" as a reference to the priests.

and so is this nation—Israel; all of them are guilty of neglecting to rebuild the Temple. The priests should have inspired the people to perform their sacred task of rebuilding the Temple. Because they did not do so, but continued to sacrifice on an altar without the Temple, showing that they did not care to honor Me, their sacrifices are regarded as unclean.—[*Redak*]

2:23

for I have chosen you—I have chosen your descendant to be the King Messiah.—[*Abarbanel*, *Mezudath David*]

1:1

saying—Heb. לֵאמֹר, lit. to say. *Redak* explains: this means to say to Israel, since we find the prophecy directed to Israel in the following verses. *Ibn Ezra* prefers: saying to the prophet. In the following verses, the prophet represents the people of Israel.

1:8

Zechariah's visions are enigmatic, as are those of Daniel. This is not true of the visions of earlier prophets, and is because prophecy had been weakening since the exile. Zechariah and Daniel did not explain their words, and they did not understand the visions presented to them. רָאִיתִי הַלַּיְלָה should be understood: I saw in the visions of the night this vision that I saw.—[*Redak*]

This was a status symbol of rulership, that the horses were not all of one color, but one was red, one was white, and one black; and he was the prince over all of them.—[*Kara*]

This is no clearer than the Hebrew. *Aruch* reads קֶחֶחֶץ, which is explained in *Aruch Completum*, based on the Arabic cognate, as night-black. *Redak* also points out that סוּרִים is a substitute for the black horses in the second chariot mentioned in 6:2 (below). (The fourth chariot was not shown in this vision since it was far off, as will be explained later.) *Malbim* defines the color as a hue of a mixture of red and white. Perhaps this is the origin

of the English translation "sorrel."

There are number of variant readings of this final passage; cf. *Maharsha* to *Sanh.* ad loc.

Rashi explains that the vision has the image of Nebuchadnezzar, to which all the Jews prostrated themselves, except Hananiah, Mishael, and Azariah. Only they risked their lives to sanctify God's Name. *Redak* quotes his father, who explains the prophecy as figurative of the four kingdoms mentioned in Daniel's vision (chapter 7). The red horse signifies Nebuchadnezzar, who appeared in his own dream (Dan. 2:38) as the "head of gold." The gold has a red tinge, here represented by the red horse. The three horses of various colors represent the other three kingdoms. The man riding on the horse represents the angels who rule over the world, and through whom God's mission is accomplished. This particular angel was sent to uproot the kingdom of Babylon. Although Babylon had not existed for two years already, it was presented to the prophet in his vision to give him a complete picture of the four kingdoms. As the superscription indicates, this vision came to him in the second year of Persian rule under Darius.

and he was standing among the myrtles—This refers to the people Israel, who resemble myrtle trees, which give off a fragrant scent. So were the Jews in Babylon endowed with the fragrant scent of the commandments they observed. The

angel was standing among them to redeem them from the "pool," representing Babylon, a swampy and marshy terrain.

and after him were red, black, and white horses—These horses, apparently, had no riders, and the man riding on the red horse was an angel who ruled over other angels. Perhaps the [other] red horses were Nebuchadnezzar's son and grandson. If so, the fourth chariot (of chapter 6) is not mentioned. That is because it was a long way off.—[*Redak*]

2:1

The Lublin edition omits mention of the kingdom of Edom probably to satisfy censors since Edom represents Rome, which was succeeded by the European countries of our times. Proof of this conjecture lies in the Warsaw edition, in which Media is not mentioned. Thus, in the Warsaw edition, *Redak* mentions only three separate kingdoms, but counts them as four. The Lublin edition added Media to give the illusion that Persia and Media are to be counted as two kingdoms, making the total four. *Kara's* commentary has been disturbed even more, to read: Chaldeans, Persia, Babylon, and Media.

2:8

Jerusalem shall be inhabited like unwalled towns—Let him not think—as you do—that this will be the measure of the city in the future, for it is not so. The measure is merely to show that it is small now, com-

pared to its size in the future, when it will be inhabited like an unwalled town, as if it would have neither limit nor measure. There will be so many people and cattle within the city that a wall will not contain them.—[*Mezudath David*]

2:13

And you shall know—When this prophecy is fulfilled, you shall know that God sent me. This will be in Messianic times.—[*Redak*]

3:2

Redak explains that the angel of God said, "The Lord shall rebuke you, O hinderer, and the Lord shall rebuke you Who chooses Jerusalem," and not permit you to hinder the rebuilding thereof. "Is not Joshua like a brand plucked from fire so that it will burn no longer?" Joshua was saved from the fire of the exile to return to Jerusalem—to build the Temple and officiate there as High Priest.

Genesis Rabbah (ad loc.) explains that Hananiah, Mishael, and Azariah entered the furnace only on the condition that a miracle would be performed for them. They entered the furnace either so that they would be saved by a miracle, thus hallowing God's Name by demonstrating His power, or to sacrifice their lives for the hallowing of His Name. This is not to say that they entered the furnace with the intention that they would be saved by a miracle, for, in that case, a miracle would not have been performed for them.—[*Matienoah Kehunnah*]

3:8

Ibn Ezra and *Redak* explain that the priests were worthy of a miracle.

Jonathan identifies the Shoot as the Messiah; i.e., although I will bring you this salvation now, I will later bring you a greater salvation: the coming of the Messiah.—

[*Redak*] *Ibn Ezra* and *Redak* point out that the Sages (*Sanh.* 98b) say that the Messiah will be named Menahem, and the word מנחם, the Shoot, has the same numerical value as מנחם:

מ = 40	ש = 90
נ = 50	ח = 40
ח = 8	ח = 8
ד = 40	
138	138

3:9

Redak also quotes his father, who explains the number literally as referring to these seven: Joshua, Ezra, Zerubbabel, Nehemiah, and the three prophets, Haggai, Zechariah, and Malachi. (This interpretation does not follow the Rabbinic maxims that Zerubbabel is identified with Nehemiah and Malachi with Ezra.)

It was as though the stone had been tied up during all the years that the construction had been suspended. Now God would untie the stone and place it in the building. This phrase may also be rendered: I will engrave its engraving; i.e., I will complete the building. Since it is customary to decorate the stones with engravings of flowers and

knobs when the building is completed, the prophet uses this expression to refer to the completion of the Temple.—[*Redak*] God Himself will engrave the stones; i.e., He will give the people the power to complete the Temple.—[*Mezudath David*]

6:10

Abarbanel explains that the Jews who had returned from the exile were reluctant to accept the donations of those who remained in Babylon and did not migrate to Eretz Israel to participate in the building of the Temple. God, therefore, specifically instructed the prophet to accept the silver and gold that the future immigrants named in this verse were to bring.

6:11

Redak conjectures that the second crown was to be placed on the head of Zerubbabel, who was heretofore known as the governor of Judah, but would now be known as king. *Abarbanel* objects strongly to *Redak's* theory, saying that Zerubbabel never ruled in Jerusalem, but rather, returned to Babylon. The second crown was reserved for the future, when it will be placed on the head of the King Messiah. (Cf. below.)

6:12

Rashi's allusion is to *Jonathan*, who paraphrases: Behold, a man whose name is Messiah is destined to be revealed, and he will become great and build the Temple of the Lord. (This concept is also in *Lam.*

Rabbah 1:16 and *Pirke d'Rabbi Eliezer*, ch. 48.)

As mentioned above, *Abarbanel* also explains the verse as applying to the Messiah. He cites this verse as the reason the second crown was not given to Zerubbabel. He explains that the prophet is to tell Joshua that although the crown of the kingdom belongs to Zerubbabel and his descendants, he is not to receive the crown, because he is only a shoot; he has not grown. The one who will wear the crown, however, will spring up from Zerubbabel's place; this will be the Messiah. Zerubbabel, however, will build the Temple of the Lord—the second Temple that is now being built.

Mezudath David explains that Zerubbabel is called the Shoot because the Messiah will spring from his descendants; Zerubbabel will build the Temple of the Lord as a sign that the Messiah will do the same.

7:9

As a reward, God will execute justice against your enemies and will perform loving-kindness and mercy for you.—[*Malbim*]

7:13

Redak renders: Just as he called to them in My name and they did not hearken, so will they call and I will not hearken. According to *Redak*, the verse either refers to one of the early prophets, or it is meant collectively, referring to all of them, as *Jonathan* renders: And it shall come

to pass (sic), as the prophets prophesied to them and they did not listen, so shall they pray to Me and I will not listen.

8:2

This chapter is a consolation for the future, for the Messianic era, preceded by the war of Gog and Magog, when the nations will attack Jerusalem. Then I will be jealous for her, and I will pour out great fury upon all the nations attacking her.—[*Redak*]

8:4

Abarbanel and *Malbim* explain that this verse is an assurance that there will be peace, and that the Jews will not be exiled from the land during the reign of Darius. It will be so peaceful that even the weakest of the population, the young children and the old men and women, will sit in the streets of the city without fear.

8:8

Mezudath David explains that not all the people would live in Jerusalem, because that is impossible; rather, the phrase means that all Israel would have a share in Jerusalem, as is delineated at the end of the prophecy of Ezekiel.

8:12

Malbim explains that peace is the seed that helps produce the fruit of the trees and of the earth, to such an extent that the earth responds with grain, wine, and oil; the heavens respond to the earth with their dew,

and God responds to the heavens with peace.

8:13

Fear not—Therefore, fear not the messengers of the gentiles who belittle this Temple, and strengthen your hands to complete the building.—[*Mezudath David*]

9:1

Redak quotes the remainder of the *Sifre*, which reads:

R' Judah said to R' Yose: How then do I explain (Ezek. 41:7) "And it became broader as one circled higher?" [Answered Yose:] That Eretz Israel is destined to become wider on all sides, like a fig that is narrow at the bottom and wider at the top. And the gates of Jerusalem are destined to reach to Damascus. And so Scripture says: (Song 7:6) "Your face is like the tower of Lebanon, overlooking the face of Damascus." And the exiles will come and encamp there, as it is said: And Damascus is his resting place.—[*Redak*]

Kara quotes *Pesikta*, which varies from the above reading in stating that Eretz Israel will reach Hadrach, and the Temple, where the Shechinah rests, will extend as far as Damascus. [This reading does not appear in extant editions of *Pesikta d' Rav Kahana*.]

Redak explains the verse to mean either that this prophecy concerns the land of Hadrach and Damascus, where God's resting place will be, or that Scripture is telling us that the

prophecy of God will at one time be in Hadrach and Damascus, just as it will be in Eretz Israel.

9:6

Redak remarks that some of our Sages maintain that Elijah will purify the *מקדשים*. He therefore explains that the Philistines themselves will dwell in their cities as strangers and foreigners because the cities will be under the rule of Israel. It is in this way that their pride will be cut off.

9:7

Esau will abandon the practice of devouring the blood of the slain and return to God's worship.—[*Ibn Ezra*] I will destroy the wicked among them, and those remaining will worship God.—[*Redak*]

Others render: And he shall be like a prince in Judah, meaning that the Philistines shall be as the most prominent Judahites in their worship of God.—[*Ibn Ezra, Redak*]

Redak equates this verse with Isaiah 56:7: "I will bring them to My holy mount, and I will cause them to rejoice in My house of prayer. Their burnt offerings and their sacrifices shall be acceptable upon My altar, for My house shall be called a house of prayer for all peoples."

Others explain that Ekron shall pay tribute to Israel, much as the Jebusites, the inhabitants of ancient Jerusalem, once did.—[*Ibn Ezra, Redak*]

9:8

I will be as a camp to the house of

Israel, which is My house since My name is upon Israel. It is as if a great camp is with them, so that they need not fear any army that seeks to encamp against them, nor do they need to fear anyone passing. The intention is that no one will come to harm Jerusalem, for all those around it will be those who worship God and serve Israel.—[*Ibn Ezra*]

9:14

Redak explains that God will wage war for the Jews, thereby revealing that the Shechinah is with them.—[*Mezudath David*] That the Shechinah is with Judah and Ephraim.—[*Ibn Ezra*]

and His arrows shall go forth like lightning—Swiftly and brightly, like lightning.—[*Mezudath David*] In keeping with the metaphor of the bow, Scripture likens God's victory to arrows.—[*Ibn Ezra*]

Ibn Ezra and *Redak* also follow *Targum Jonathan* and render: with the whirlwinds of the south. The prophet mentions the south because it is the source of the whirlwinds, as in Job 9:9 (Cf. *Rashi* ad loc.)

9:15

Not only will God protect them so that their enemies will not vanquish them, but they will devour their enemies and seize the remaining ones for slaves. The prophet calls the Greeks sling-stones in contrast to the Israelites, who are called crown stones, the precious stones placed in a king's crown.—[*Redak*]

and they shall drink—They shall [figuratively] drink the blood of their enemies.—[*Redak*]

Others define these as the corners of the altar upon which the blood of the sacrifices was sprinkled.—[*Kara, Redak*]

10:6

for I am the Lord their God—in Whose power it is to lavish goodness upon them.—[*Mezudath David*]

and I will answer them—And so will I answer them whenever they call to Me.—[*Mezudath David*]

10:7

as if [with] wine—Like a person who drinks wine, which cheers him up, so will Israel rejoice.—[*Targum Jonathan, Kara, Redak*] Alternatively, as *with* wine. The “beth,” meaning “with” is missing.—[*Ibn Ezra*]

And their children shall see and rejoice—The small children and the youths, who are not accustomed to waging war, shall witness their fathers' victory over the enemies and rejoice.—[*Redak*]

their heart shall be joyful with the Lord—With the salvation of the Lord.—[*Mezudath David*]

10:9

Jonathan renders: And they will achieve longevity with their children, and they shall return.

10:10

And to the land of Gilead—That is on the eastern bank of the Jordan.—[*Redak*]

11:6

and I will not save [them] from their hand[s]—because they sinned against Me.—[Redak]

11:7

Mezudath David explains that the prophet is stating: And I tended the flock of slaughter as God had commanded me. I had pity on them since they were the humblest of the flocks, and I took for myself two staffs to lead them: one called *Pleasantness*, a staff whose strokes did not cause pain; and one called *Destroyers*, whose strokes hurt and destroyed them.

11:8

Abarbanel and *Mezudath David* offer another interpretation, that the three shepherds are the three sons of Mattathias, the son of Johanan the High Priest. Mattathias's three sons, Judah, Jonathan, and Simon, reigned for a total of thirty years, and were then cut off from the world [they died]. Judah reigned six years; Jonathan, six; and Simon, eighteen. Since years are sometimes referred to as days in the Bible, thirty years may mean a month. Although Mattathias himself reigned for one year, his reign is not counted because it was so brief, and because at his advanced age he was assisted in his reign by his sons. His other sons are not mentioned because they did not serve as monarchs; they assisted their brothers Judah, Jonathan, and Simon in their reign.

Malbim offers yet another

interpretation, that the three shepherds are the kings of Persia that were kind to the Jews: Cyrus, Artahshasta, and Darius. Darius, in fact, gave them permission to rebuild the Temple and the wall of Jerusalem, as described by Ezra and Nehemiah. After the death of Darius II, all the good that the three Persian kings had done for them was terminated. Alexander of Macedon conquered Persia, and after his death, the kings of Greece no longer dealt favorably with Israel, but caused them much distress. The kingdom of Persia was divided into three provinces: Babylon, Media, and Persia (Cf. Dan. 6). This is why Daniel envisioned Persia as a bear with three ribs in its mouth between its teeth.

The Talmud (*Taanith* 9a) interprets the shepherds as the three leaders of Israel during Israel's travels in the desert: Moses, Aaron, and Miriam. Israel was granted manna on the merit of Moses, the clouds of glory on the merit of Aaron, and the well on the merit of Miriam. As Moses, Aaron, and Miriam each died, these gifts were maintained on the merit of the leaders who followed them. When Moses died, the grief was as if all of them had died within one month.

11:12

As explained in Hosea, a חָמֵר is thirty פָּאָר, and a לָחֵר, fifteen; hence the derivation of the thirty righteous men in Eretz Israel and the fifteen in Babylon.

Kara explains that the few men

mentioned by *Jonathan* who did God's will were the exiles of Jeconiah and his colleagues, who were righteous. *Redak* understands the *Targum* to mean that a few people repented, but he, himself, interprets the verse literally: In addition to Daniel, Hananiah, Mishael, Azariah, Jeremiah, Ezekiel, and Zephaniah, there were surely other righteous men not mentioned in Scripture. This is indicated by the Psalmist (79:2): "They have given the corpses of Your servants as food for the birds of the heavens; the flesh of Your pious ones to the beasts of the earth."

11:15

This is a staff with which a foolish shepherd leads the flock; one who does not care for the sheep, but strikes them cruelly and destroys them.— [*Mezudath David*] This is a sign to Israel that the gentiles, who are wicked shepherds, will rule over them.—[*Kara*] Others interpret this as an allusion to Herod, the cruel ruler who succeeded the Hasmonean dynasty.—[*Redak*]

11:16

Redak defines הַנְּצִיר as the lambs. The gentiles will not look out for the young as the shepherd looks out for the lambs, to be sure they have not strayed away from the flock.— [*Kara*] The young sometimes remain behind the flock. This shepherd will not seek out the young to find where they strayed.—[*Mezudath David*]

This quotation from *Menahem*

appears only in the Lublin and Warsaw editions, not in any manuscripts.—[*Parshandatha*]

Redak and *Kara* explain that the sheep can only stand in place and that it requires help to move.

As a shepherd chooses a fat sheep and devours it, so will the nations devour the property of the wealthy ones of Israel.—[*Kara*]

This prophecy refers to Edom. In mss., the reading is: *And similar to this, Daniel said concerning Edom, etc.* This is based on *Jonathan*, who renders: And he shall finish their residue. [The figure is of the shepherd who devours the sheep completely, even breaking the hoofs and devouring the last morsel.] Others interpret this shepherd as one who beats the flocks, breaking their hoofs so that they are not able to walk.—[*Redak*]

11:17

Redak renders: A sword shall come upon his arm and upon his right eye. *Redak* explains that his interpretation is not to be taken absolutely literally; the shepherd's arm will wither, and his right eye will dim.

12:2

Redak explains: The poison cup shall be on Judah, too, in the siege upon Jerusalem. In the beginning, the cup of poison shall be on the children of Judah when they come against their will to participate in the siege upon Jerusalem. When the armies of Gog and Magog march on

Jerusalem after the redemption, they will come through the land of Judah, for their aim will be to conquer Jerusalem. They will not bother to conquer the rest of the Holy Land since it will fall by itself after the downfall of Jerusalem. Instead, they will go through Judah on their way to Jerusalem and take the Judeans along with them to aid them in their attack on Jerusalem. This will be a serious distress to the Judeans, called a cup of poison.

12:6

Abarbanel (as mentioned in Micah, 3:11) believes that after Jerusalem was destroyed by Titus, it was rebuilt by Hadrian on a different site. In concert with this verse, Joseph Schwartz (*Tevuoth Haaretz*, chap. 7) takes exception to *Abarbanel's* theory, maintaining that the Old City of Jerusalem was indeed rebuilt on the original site of the Holy City. He notes that *Abarbanel's* proof is that the tomb of the Nazarene is in the present-day city of Jerusalem, although the dead were never buried within the cities, and surely not within the Holy City of Jerusalem. Schwartz's refutation is the tradition that the site marked as the tomb is the wrong site. This is proven from Josippon and other sources.

12:10

In *Elijah Rabbah* (ch. 18), we read that the child whom Elijah revived was the messiah son of Joseph. Elijah requests that the widow make

a small cake for him first, and then make cake for her and her son. This is to show that in the ultimate redemption, he, Elijah, will come first, to gather the exiles, and the messiah will follow him.

The account of the death of the messiah son of Joseph is found in various versions in *Ma'aseh Daniel* (*Ozar Midrashim*, p. 102), *Sefer Zerubbabel* (ibid., pp. 159, 160), and *Midrash Psalms* 60:3. In this last midrash, we are told that God will redeem Israel through the messiah son of Joseph, and the messiah son of David. As in the previous midrashim, the former is known as Nehemiah the son of Hushiel. In the war of Constantinople, he will be found dead outside Jerusalem; thereupon Israel will cry: "Give us aid from an adversary, and the salvation of man is vanity. Through God we will gather strength, and He will trample our enemies."

Redak explains that Israel will feel so exalted that if one person is stabbed, the nation will feel as if this stabbing is its downfall. They will mourn for him as one mourns for his only son. This reaction is reminiscent of that of Joshua and the people when they lost thirty-six men in the battle of Ai. *Redak* questions the interpretation of the verse as an allusion to the messiah son of Joseph, since no explicit mention is made of him.

12:11

Ibn Ezra and *Redak* take this verse as an allusion to an incident occur-

ring in the prophet's time that is still unknown to us.

13:6

Ibn Ezra explains: If, indeed, you are not a prophet, what are these wounds between your hands, for the wounds indicate that you prophesied, and your parents castigated you. To this he will reply that he was playing with his friends, and they wounded him in sport.

Redak says he will reply that he was wild and did not occupy himself with his farming, therefore his friends castigated him for his slothfulness and bound his hands and feet so that he should not run away.

When the person in these verses denies being a false prophet and claims to be a farmer, the inquirer will ask further, "What are these wounds between your hands? Are they not indication that you were a prophet and were punished by your parents for false prophecy?" Thereupon, the person will reply, "I was smitten in the house of my friends," meaning they smote me to guide me on the straight path. I was never a false prophet. But *Malbim* explains that the false prophets would beat and gash themselves and their colleagues so that the spirit of prophecy would rest upon them; we find this behavior on the part of the prophets of Baal on Mt. Carmel at the time of Elijah.

Redak explains the entire episode as referring to the future, as the prophet Joel (3:1) prophesied: "And it shall come to pass afterwards, that

I will pour out My spirit upon all flesh, and your sons and daughters shall prophesy, etc." In the future, those who do not achieve the gift of prophecy will envy those who do, and they will pretend that they, too, are prophets. Their parents, who will recognize that their prophecy is false, will rebuke them and say to them, "You shall not live, for you have spoken falsely in the name of the Lord."

Rabbi Joseph Kimchi explains this episode as referring to those rising up from the dead, as described in Daniel 12:2: "And many of those who sleep in the dust of the earth shall awaken; some for everlasting life, and some for shame and everlasting contempt." Those who denied the existence of God, as well as those who did not deny it but prophesied falsely in His name—while not guilty of idolatry, they will rise with boils and lesions on their skin. This will be their punishment for the sins they committed during their lifetime. Everyone will recognize that they prophesied falsely and that they should thereby suffer disgrace, as the prophet states: "And it shall come to pass on that day that the prophets shall be ashamed, each one of his vision because of his prophecy"—his false prophecies in days gone by.

The false prophets will not wear the hairy mantles they wore during their lifetime, when they pretended to be pious men to convince the people to believe their prophecies and visions. In the future, when

people recognize them for what they were, they will deny that they ever pretended to be prophets. They will claim that they were farmers because people of the land had engaged them to watch their cattle. When asked about lesions on their skin, they will answer that these are the wounds they received for neglecting their studies.

14:5

According to *Redak*, the valley of the mountains is the crevice formed between the two halves of the Mount of Olives, which will close up, much as the earth closed over the band following Korah in his rebellion against Moses. When this crevice is stopped up, it will reach the tops of the two mountains; i.e., it will be completely stopped up, not half of it or two thirds of it.

Redak explains the passage according to the *Nach Lublin* reading:

And you shall flee to the valley of the mountains—When the mountain splits, the sound of the rumbling will cause [the nations] to flee into the valley formed by the crevice in the mountain.—[*Redak*]

14:6

Redak defines יָקָרִית as clear light and קִפְאִין as thick fog. On that day, there will be neither clear light nor thick fog. This metaphor means there will not be full relief, nor will there be only troubles; Scripture states further that it will be neither day or night.

14:7

According to *Nach Lublin*, *Rashi* reads: *For they will be before the days of our Messiah, and there is no subjugation in those days.* *Redak* explains: The day shall neither be entirely a relief from all troubles, nor shall it be entirely beset with troubles.

14:9

In his commentary on Proverbs (27:27), *Rabbi Elijah of Vilna* explains that the word מֶלֶךְ denotes a king whose sovereignty is accepted willingly by his subjects, as opposed to a מוֹשֵׁל, a ruler who compels his subjects to accept his sovereignty without their willing acceptance. Currently, only the Jewish people accept God's sovereignty; the nations of the world are compelled to comply with His will. In the future, however, God will be the מֶלֶךְ over all the earth, as everyone will accept His sovereignty and worship Him wholeheartedly.

Ibn Ezra explains: On that day, the Lord shall be the one King.

Ibn Ezra explains this passage as an allusion to the Tetragrammaton. In those days, everyone will pronounce God's name as it is written. This interpretation is found in *Pesachim* 50a. *Rambam* (Guide, vol. 1, chap. 61) explains that because God has many names derived from His many deeds, some are inclined to believe that He has as many descriptions, derived from these names. Therefore, in the future He will be called only by the Tetra-

grammaton, which is His proper name, not derived from any deed.—[*Redak*]

14:12

in his mouth—Lit. in their mouth, in the mouth of each one of them.—[*Mezudath David*]

14:16

from year to year—After each lapse of a year.—[*Mezudath David*]

to the King, the Lord of Hosts—Whom they recognized as the King of the entire earth.—[*Redak*]

14:21

Redak explains that the number of pots required for sacrificial purposes will increase dramatically to accommodate the vast increase of people bringing sacrifices. Consequently, the number of pots in the Temple will not suffice. It will therefore be necessary to consecrate all the pots in Jerusalem and in Judah to have enough for all the sacrifices.

all who sacrifice—peace offerings.—[*Mezudath David*]

1:1

in the hand of Malachi—He was one of the last prophets, a contemporary of Haggai and Zechariah's, who prophesied during the period of the Second Temple. While the time of Haggai and Zechariah's prophecy is stated explicitly in Scripture, the time of Malachi's prophecy is not. It appears from Malachi's Book, in which the building of the Temple is not mentioned, that he was the very last prophet, prophesying after the rebuilding of the Temple. He was also not mentioned in Ezra 5:1 and 6:14 as a prophet who prophesied before the rebuilding of the Temple with Zechariah and Haggai.—[*Redak*]

Ibn Ezra also considers Malachi the last prophet, based on the conclusion of his prophecy, in which he exhorts Israel to remember the law of Moses, implying that there will be no more prophets to warn them about this in the future. However, the Talmud (*Megillah* 15a) places Malachi with Haggai and Zechariah, in the second year of Darius.

There is a controversy in the Talmud (*ibid.*) concerning the identity of Malachi: whether he is identified as Ezra, as is the view of Rabbi Joshua ben Korchah, or whether Malachi was simply his name, as is the view of the Sages. Rabbi Joshua ben Korchah claims that Malachi is not the proper name of the prophet, but an appellation meaning "My messenger." Rav Nachman supports

the view of Rabbi Joshua, citing that we find that both Ezra and Malachi reproved the people concerning the foreign wives they had taken. *Abarbanel* objects, arguing that many prophets or sages could have reproved the people concerning that same sin. He argues further, as does *Redak*, that Ezra is known nowhere as a prophet, but rather as a scribe. Also, as mentioned above, Ezra clearly lived at the beginning of the building of the Temple, but Malachi appears to have lived after its building.

Malachi's mission was to reprove Israel concerning their evil deeds, such as marrying foreign wives, profaning the Sabbath, and desecrating the altar with unfit sacrifices.—[*Redak*]

1:7

Kara explains this passage as a reference to the show-bread, which was shared by the watch that was leaving and the watch that was coming in to officiate. The one leaving would take five loaves, and the one coming in would take seven [according to Rabbi Judah in *Sukkah* 56b. According to the Sages, each watch would receive six].

In good times, each priest would receive a small piece, about the size of a bean, but would be satiated by eating it. In Malachi's time, the priests would look at this share with contempt, saying, "Why should I work all week for a few crumbs?"

They despised the Holy One, blessed be He, in this way.

Redak explains that these priests committed two sins: offering defiled food on the altar, as in verse 8, and speaking with contempt about the altar. The latter was the more serious offense, but the former is stated first to make it clear to us that they indeed physically defiled the altar.—[*Redak*]

1:8

Were you to offer it to your governor—How can you say that there is nothing wrong with offering it up to Me? Were you to offer it to your governor, who is flesh and blood, would he accept you with that offering? Or, if you requested anything from him, would he favor you because of it? On the contrary, he would hate you and vent his wrath upon you for bringing him such an offering.—[*Redak*]

1:12

Kara renders: and his expression—his food shall be contemptible. The one who speaks like that, saying that the table of the Lord is defiled—his food shall be contemptible and contaminated.

Others interpret גִּבּוֹל as an expression of produce. The people would say that even the meal offerings, which do not consist of blood and fat, are also despicable, because they become contaminated from the animal sacrifices. Accordingly, we render: and its produce, since its

food is contemptible.—[*Eliezer of Beaugency*]

1:13

Redak renders: Behold! This is wearisome, and you cast it down. Each one says to his friend, "Behold! It is wearisome to carry this lamb so far on my shoulder," because it is fat and heavy. Therefore, you cast it down to the earth with disdain.

Rabbi Joseph Kimchi renders: "Behold! It is wearisome . . .," and you can blow it down. You complain that it is wearisome because it is so fat and heavy, whereas, in fact, you can blow it to the ground, it is so light and thin!

And you bring an offering—Because you bring one of these as an offering, will I accept them willingly from your hand?—[*Mezudath David*]

2:2

upon you—Both upon the ones who accept the sacrifices and those who bring them.—[*Redak*]

2:3

Redak explains that sacrificial animals such as lambs are called חֲגִיגִים, because most sacrifices were brought on festivals. God warns Israel that they will be put to shame when the seeds fail to grow and they are stricken with famine.

Rashi explains that the dung of the animals is symbolic of shame and disgrace. *Ibn Ezra* explains that

the dung scattered on the faces of the people symbolizes God's distancing Himself from them and not looking at them.

2:5

We also find that Phinehas himself lived more than three hundred years, even according to those who do not identify him with Elijah [who is alive today! See *Midrash Tanhuma*, *Phinehas* 1.] Phinehas is mentioned in the Book of Judges (20:28) in the episode of the concubine in Gibeah, where it is stated: "Phinehas the son of Eleazar the son of Aaron stood before it in those days." At that time, he was more than three hundred years old. He merited such longevity because of his zeal for God, which was rewarded with blessings of peace and life.—[*Redak* (to this verse and to Judges)]

2:8

You corrupted the covenant of the Levites—As opposed to "My covenant was with him."—[*Redak*] *Kara* explains that the priests corrupted the covenant of the Levites by accepting blemished animals for sacrifices and misrepresenting the laws of the Torah.

Ibn Ezra understands that the prophet is addressing three groups. First, he rebukes the people, who do not obey the Torah and bring stolen and blemished sacrifices. Second, he rebukes the teachers, who cause many to stumble in the Torah

instead of teaching them the true intention of the Torah. Finally, he rebukes the priests, who corrupted the covenant of the Levites. The Talmud (*Bechoroth* 26b) explains that if a priest assists a farmer in threshing and winnowing his grain so that the farmer will give him the *terumah* (the priest's due from the produce), he has corrupted the covenant of the Levites—because he is receiving the *terumah* as payment for his work rather than as his due prescribed by the Torah.

2:11

Redak and *Kara* divide the verse differently, in keeping with the cantillation marks, as follows: Judah profaned the holy one of the Lord whom he loved, and married the daughter of a foreign god.

Redak explains that Israel is sanctified by abstinence from the sexual promiscuity that is practiced by other nations. The union of man and wife is, therefore, holy to God. *Rashi* points out that Israel is called "holy to the Lord." Judah profaned the one holy to the Lord—his Jewish wife whom he loved—by marrying an idolatrous foreign woman, in opposition to what is stated above: "One God created us."

Kara also explains that the Jewish wife is referred to as "holy to the Lord," the opposite of the gentile wife, who is referred to as "the daughter of a foreign god." He quotes a midrash (*Gen. Rabbah* 18:5), that when the Jews returned

from the Babylonian exile, the women's hands (faces—extant editions and *Aruch*) became black from the sun [from their trek through the desert]. The men divorced them and took foreign women in their stead.

2:13

Kara explains: When the men divorced their wives, the wives would come beside the altar of the Lord, weeping and sighing. The wives would say, "If our husbands suspect us of becoming contaminated by committing adultery in secret, we are prepared to be tested with the bitter water! Your sin causes that the Holy One, blessed be he, should not turn to accept you."

3:1

Ibn Ezra conjectures that this is the Messiah, the son of Joseph. [Perhaps he renders: I send My messenger.] *Malbim* also understands this verse to mean that God will send a prophet who will come in God's Name and clear the way of all obstacles; i.e., he will rectify the world by bringing everyone to repentance.

God said to Elijah, "You were zealous in Shittim [concerning immorality], and here you are zealous concerning circumcision. By your life! Israel will not perform the covenant of the circumcision until you witness it with your very eyes!" For this reason, the Sages instituted that [at every *brith milah*] a seat of honor be prepared for Elijah the prophet, who is called the angel of

the covenant, as it is stated: "And behold! The angel of the covenant, whom you desire, is coming, says the Lord of Hosts."—[*Redak*]

behold . . . is coming—he will come in his time.—[*Redak*]

3:3

and they shall be offering up an offering with righteousness—unlike the priests of this generation, who offer up blemished animals.—[*Redak*]

Because he cursed those who took foreign wives, that they would have no sons who would offer up an offering to the Lord (2:12), he states here that, in the future, they will be cured, and their children will indeed offer up offerings to God.—[*Kara*]

3:4

as in the days of old—In the time of the First Temple.—[*Ibn Ezra*] In *Sifra* (Lev. 9:24), the Rabbis explain that "days of old" refers to the days of Moses, when the Tabernacle was dedicated and fire descended from heaven, at which moment the people prostrated themselves and praised God. "Former years" refers to the days of Solomon, when, again, fire descended from heaven upon the dedication of the Temple. In both of these cases, God accepted the sacrifices willingly. We know this because of the fire that descended from heaven.

Rabbi [Yehudah Hanasi] explains that "days of old" refers to the days of Noah, when "the Lord smelled the pleasant odor" of Noah's sacri-

fices, meaning that He accepted them willingly. "Former years" refers to the time of Abel, before there was any idolatry in the world.—[*Yalkut Shimoni*]

3:6

Redak explains that all prophecies will be fulfilled, even those that are a long way off, for God does not change from one will to another.

3:7

and I will return to you—to benefit you, as in days of yore.—[*Mezudath David*]

but you said, "With what have we to return?"—If you say, "With what shall we return? Do we have any sins besides the ones for which you have rebuked us—the sin of the sacrifices and the sin of the gentile wives?"—[*Redak*]

3:10

The Talmud (*Ta'anith* 9a) also relates that one of the rabbis, named Resh Lakish, heard a child reciting, "Tithe so that you will become wealthy," a homiletic rendering of Deuteronomy 14:22. He said to the child, "Is it permissible to test?" The child replied, "In such a case it is permissible, for it is written: 'and test Me now therewith.' " The child's intention was that this would not be considered a נִסּוּן, which is forbidden, but merely a בְּחִינָה, which is permissible. [The Talmudic passage is presented as stated by *Malbim*. Compare original for variations.]

3:12

Jonathan renders: For you shall dwell in the land that is the seat of My Shechinah and do My will therein. This is in contrast with (1:10), "I have no desire in you."—[*Redak*]

3:14

Malbim explains that the people argue that there is no use in worshipping God because neither He nor those who worship Him gain by that worship. They begin by arguing: It is futile to worship God. God Himself surely gains nothing from our worship. Moreover, we gain nothing from worshipping Him. They illustrate this with the words: And what profit do we get that we have kept His charge, and that we have gone about in anxious worry because of the Lord of Hosts? We have gained nothing out of all the toil we have put into the worship of God and the fulfillment of His commandments.

3:16

Malbim explains that the truly God-fearing men, who serve God without the expectation of receiving reward, discussed these matters with their companions and concluded that this world is not the world of reward, but the world of trial. They also concluded that since the righteous have trouble in this world, their service is of a higher degree; i.e., their not serving Him for reward or out of fear of punishment, but rather with awe of His exaltation. They do not expect reward in

this world, and that is cherished by God, Who knows a person's hidden thoughts.

In keeping with his interpretation of the beginning of the verse, *Malbim* explains that these are people who kept their faith despite trials and tribulations. This proves that they fear God, not because they fear punishment, but because they live in awe of His exaltation; and they keep the commandments not for reward but to sanctify His Name. They are then inscribed in this book as a memorial to their righteousness. The Talmud (*Ber. 6a*) explains חֲשֵׁי-שָׁמַר to mean that if one thinks about or plans to perform a mitzvah, and is prevented from doing so because of unavoidable circumstances, he is rewarded as if he performed the mitzvah.

3:17

Redak explains: For the day on which I will execute justice upon the wicked, the righteous will be My treasure.

Mezudath David explains: And they shall be Mine. Their words shall be preserved with me until the

day I make all the deeds of the people a treasure, to recompense each one according to his deeds.

3:19

Kara points out that the purpose of the sun coming will be to demonstrate that the death of the wicked is not a coincidence, but directly intended by God. Should He bring about their death in any other manner, people might say it was a coincidence. Because they will die by the same sun that shines on both the righteous and the wicked, it will be obvious that God intends the wicked to die and the righteous to live.

Rambam understands this passage as a reference to the punishment and reward meted out to the soul after death. The sun's coming is a metaphor for the destruction of the souls of those liable to excision for their sins, as well as the pleasant light that the souls of the righteous will enjoy in the hereafter. The following verse is symbolic of the infinite pleasure and enjoyment the righteous will experience in the world of the souls.—[*Abarbanel*]

BIBLIOGRAPHY

I. BACKGROUND MATERIAL

1. Bible with commentaries ("Mikraoth Gedoloth"), commonly known as "Nach Lublin," including Rashi, Rabbi Joseph Kara (contemporary of Rashi), Redak (R. David Kimchi) and Minchath Shai.

2. Talmud Bavli or Babylonian Talmud. Corpus of Jewish law and ethics compiled by Ravina and Rav Ashi, 500 C.E. All Talmudic quotations, unless otherwise specified, are from the Babylonian Talmud.

3. Talmud Yerushalmi or Palestinian Talmud. Earlier and smaller compilation of Jewish law and ethics, compiled by R. Johanan, first generation *Amora* in the second century C.E.

4. Midrash Rabbah. Homiletic explanation of Pentateuch and Five Scrolls. Compiled by Rabbi Oshia Rabbah (the great), late Tannaite, or by Rabbah bar Nahmani, third generation *Amora*. Exodus Rabbah, Numbers Rabbah, and Esther Rabbah are believed to have been composed at a later date.

5. Midrash Tanhuma. A Midrash on Pentateuch, based on the teachings of R. Tanhuma bar Abba, Palestinian *Amora* of the fifth century C.E. An earlier Midrash Tanhuma was discovered by Solomon Buber. It is evident that this is the Tanhuma usually quoted by medieval scholars, e.g. Rashi, Yalkut Shimoni, and Abarbanel.

6. Pirke d'Rabbi Eliezer. Eighth century aggadic compilation, attributed to Rabbi Eliezer ben Hyrcanus, early Tannaite of the first generation after destruction of the Second Temple. Also called Baraita d'Rabbi Eliezer, or Haggadah d'Rabbi Eliezer. Commentaries—Radal (R. David Luria) 1798–1855. Om Publishing Co., New York, 1946; Bayith Hagadol, Abraham Aaron Broda.

7. Yalkut Shimoni. Talmudic and Midrashic anthology on Bible, composed by R. Simon Ashkenazi, thirteenth century preacher of Frankfort on the Main. Earliest known edition is dated 1308, in Bodlian Library. Sources traced by Arthur B. Hyman, M.D., in "The Sources of the Yalkut Shimeoni," Mossad Harav Kook, Jerusalem, 1965.

8. Pesikta d'Rav Kahana. Homiletic dissertations of special Torah readings and haftorah. Composed by Rav Kahana, early *Amora*, at time of

compilation of Talmud Yerushalmi. Solomon Buber, latest edition Jerusalem, 5723.

9. *Pesikta Rabbathi*. Later compilation similar to that of Rav Kahana. Composed 4605. Warsaw, 5673, Jerusalem—Bnei Brak, 5729.

10. *Midrash Tehillim*, Or Shohar Tov. Homiletic explanation of Book of Psalms. Authorship not definitely established. New York, 1947.

11. *Mechilta*. Tannaitic work on Book of Exodus. Some ascribe its authorship to Rabbi Ishmael, some to Rabbi Akiva, and others to Rav, first generation *Amora*. Printed with Malbim below text of Exodus.

12. *Sifrei*. Tannaitic work on Numbers and Deuteronomy. Some attribute its authorship to Rav, first generation *Amora*. Printed with Malbim below text of Numbers and Deuteronomy.

13. *Seder Olam*. Early Tannaitic work, recording chronology of entire Biblical era. Composed by Rabbi Jose son of Halafta. Jerusalem 5715.

14. *Yalkut Machiri* on The Twelve Prophets and Proverbs. Talmudic and Midrashic anthology on The Twelve Prophets, by Rabbi Machir ben Abba Mari—Jerusalem, 1967–8.

15. *Midrash Jonah*. A Midrash on the Book of Jonah, appearing in various versions in several collections. *Otzar Midrashim*. See below IV. 4.

16. *Zohar*. Kabbalist exposition on the Pentateuch. Composed by Tannaite R. Shimon ben Yochai and his disciples. Third generation after the destruction of the Second Temple. New York, 1954.

II. MEDIEVAL COMMENTARIES AND SOURCE MATERIAL

1. Don Isaac Abarbanel or Abravanel. Commentary on The Twelve Prophets, by renowned scholar, one-time finance minister of Spain. 1437–1509.

2. *Adne Kesef*, by Rabbi Joseph Ibn Kaspi, medieval exegete, London, 1911.

3. Rambam, Rabbenu Mosheh ben Maimon, also known as Maimonides, 1134–1204. Leading medieval authority on halachah, philosophy, and medicine. After having fled Spain, his native land, he became court physician to the sultan of Egypt. His works include a commentary on the *Mishnah*, *Sefer Hamitzvot* (a concise presentation of the 613 commandments, of the Torah, together with comments of Ramban), *Mishneh Torah* or *Yad Hachazakah*—Rambam's "opus magnum," containing a decision on all problems of Jewish law, whether discussed in the Talmud, Midrash, or later Gaonic writings—and a philosophic treatise, entitled, "Guide to the Per-

plexed." Relevant quotations appear in "Torath HaRambam, Neviim Uchtuvim," by Meir David ben Shem, Jerusalem, 1978.

4. Eliezer of Beaugency, Commentary on The Twelve Prophets and Ezekiel. Twelfth Century French scholar. Jerusalem, 1968.

5. Rabbi Isaiah da Trani. Commentary on Ezekiel, The Twelve Prophets, and Psalms; Wertheimer, Jerusalem, 1965.

6. Sforno, Rabbi Obadiah. Commentary vol. 2, on Jonah. Works of Rabbi Obadiah Sforno; Mosad Harav Kook, Jerusalem, 1983.

7. The Commentary of Rabbi David Kimchi on Hosea, edited with critical notes showing his sources, on the basis of manuscripts and early editions, by Harry Cohen, New York, 1966.

III. MODERN COMMENTARIES

1. R. Meir Leibush Malbim. Commentary on Biblical literature, which combines ancient tradition with keen insight into nuances of meanings in the Hebrew language, by a leading nineteenth century scholar. 1809–1879.

2. R. Moshe Alschich, Mar'oth Hazov'oth. Biblical exegesis by renowned scholar in Safed. Brooklyn, 1977.

3. Mezudath David and Mezudath Zion, by Rabbi Yechiel Hillel Altschuller. Simple and concise 18th century Bible commentary.

4. Daath Mikra, contemporary scholarly and traditional commentary on Hosea, Joel, Amos, Obadiah, Jonah. Mosad Harav Kook, 1973.

5. Daath Soferim, by Rabbi Chaim Rabinowitz. Biblical exegesis on Hosea-Zephaniah, by contemporary historian, exegete and educator; Jerusalem, 1972.

IV. OTHER SOURCES

1. Machbereth Menachem. Lexicon by Menachem ben Saruk, early grammarian; Spain, 920–980.

2. Teshuvot Dunash. Dunash ben Labrat, opponent of Menachem ben Saruk, 920–980.

3. Sefer Hashorashim, Redak. Lexicon of Biblical roots. Berlin, 5607; New York, 5708.

4. Sefer Hashorashim, R. Jona ibn Ganah, earlier lexicon of Biblical roots; Berlin (5656), 1896; Jerusalem, 5726.